CUMHURİYET'İN 80. YILI ARMAĞANI

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Cilt: 25

(1931 - 1932)

KAYNAK YAYINLARI

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Cilt: 25

(1931-1932)

KAYNAK YAYINLARI

Atatürk'ün
Bütün Eserleri

Analiz Basım Yayın Tasarım Gıda Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti. Adına Sahibi
Osman Bilge Kuruca

Genel Yayın Yönetmeni
Şule Perinçek

Redaksiyon
Nejat Bayramoğlu, Kurtuluş Güran

Ankara Temsilciliği
Kemal Şenoğlu

Arşiv-Araştırma
Ercan Dolapçı, Hüseyin Gültekin, Musa Sarıkaya, Gökçe Şenoğlu, Hâdiye Yılmaz

Çevrimyazı
Ercüment Hüsnü Baki, Ahmet Hezarfen, Sadık Perinçek

Sayfa Düzeni ve Dizgi
Güler Kızılelma

Kapak Tasarımı
Emre Şenoğlu, Sistem Ofset

Montaj
Analiz

Baskı
Analiz Basım Yayın

Cilt
Cansın Mücellit

Satış ve Pazarlama
Şinasi Gökçe, Nizamettin Şen

Dağıtım
Ali Erkılıç, Fetih Kişioğlu

Abone
Mesut Barış

Muhasebe
Sevgi Sivaslı
© 2009

Bu eserin yayın hakları
Analiz Basım Yayın Tasarım Gıda Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.nindir

Birinci Basım: Nisan 2009

Kaynak Yayınları: 544

ISBN: 978-975-343-235-6 (Tk. No)
978-975-343-560-4 (25. Cilt)

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM GIDA TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Meşrutiyet Cad. Kardeşler Han No: 12/3-4 34430 Galatasaray-İstanbul
Telefon: (0212) 252 21 56 - 252 21 99 - 292 21 08 Faks: 249 28 92
Ankara: (0312) 231 56 64 Web: www.kaynakyayinlari.com
E. Posta: iletisim@kaynakyayinlari.com

Atatürk'ün Bütün Eserleri Danışma Kurulu

(Alfabetik soyadı sırasına göre)

M. Türker Acaroğlu
Prof. Dr. Feroz Ahmad
Prof. Dr. Sina Akşin
Talip Apaydın
Prof. Dr. Zeki Arıkan
Prof. Dr. İlhan Arsel
Ercüment Hüsnü Baki*
Nejat Birdoğan*
Em. Kur. Alb. Dr. Orhan Coşkun
Muazzez İlmiye Çığ
Ali Dündar
Erol Şadi Erdinç
Yrd. Doç. Dr. İsmet Görgülü
Prof. Dr. Tahir Hatipoğlu
Ahmet Hezarfen*
Prof. Dr. Alpaslan Işıklı
Suphi Karaman*
Prof. Dr. Nejat Kaymaz
Em. Tümg. Turhan Olcaytu*
Emin Özdemir
Ahmet Bekir Palazoğlu
Sadık Perinçek*
Dr. Doğu Perinçek
Prof. Dr. Tülin Sağlamtunç
Zeki Sarıhan
Prof. Dr. Taner Timur
Prof. Dr. Şerafettin Turan
Gürbüz Tüfekçi
Memet Türkkan

* Sadık Perinçek'i 13 Eylül 2000, Nejat Birdoğan'ı 4 Mayıs 2001, Ercüment Hüsnü Baki'yi 23 Aralık 2001, Em. Tümg. Turhan Olcaytu'yu 25 Ağustos 2003, Suphi Karaman'ı 15 Nisan 2004, Ahmet Hezarfen'i 27 Mayıs 2005 tarihinde kaybettik.

Bu Cilde Katkıda Bulunanlar

(Alfabetik soyadı sırasına göre)

Doç. Dr. Cüneyt Akalın, Dr. Şefik Çakmak, Prof. Dr. Oktay Güvemli, Emrah İlan, Kemal Koç.

Adana Atatürk Müzesi, Adana İl Halk Kütüphanesi, Adana İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Alman Arkeoloji Enstitüsü Kütüphanesi, Amasya İl Halk Kütüphanesi, Amasya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Anıtkabir Derneği, Ankara İl Halk Kütüphanesi, Ankara Milli Kütüphane, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kütüphancsi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Kütüphane ve Arşivi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi Uzmanları, Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Antalya İl Halk Kütüphanesi, Arma Yayınları, Atatürk Araştırma Merkezi Kütüphanesi, Aziz Berker Kütüphanesi, Basın Müzesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesı, Bostancı Kırtasiye çalışanları, Bursa Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, Çukurova Üniversitesi Kütüphane Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, Erciyes Üniversitesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Fethiye İl Halk Kütüphanesi, Galatasaray Lisesi Kütüphanesi, Gaziantep İl Halk Kütüphanesi, Giresun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Harp Akademileri Komutanlığı Kütüphanesi, İş Bankası Yayınları, Hatay İl Halk Kütüphanesi, Havza Kaymakamlığı, Isparta Müzesi, İstanbul Araştırmalar Merkezi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Atatürk Kitaplığı, İstanbul İl Halk Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İzmir Kent Müzesi, İzmir Milli Kütüphane, Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kastamonu Müzesi, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Konya İl Halk Kütüphanesi, Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya Mevlana Müzesi, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzesi Müdürlüğü Arşivi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Law Library of USA Congress, Macaristan Cumhuriyeti Büyükelçiliği Eğitim ve Kültür İşleri Müsteşarlığı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Milli Kütüphane, Mülkiyeliler Birliği, Rusya Devlet Kütüphanesi, Ordu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Rusya Tarihi Yayınlar Kütüphanesi, Samsun İl Halk Kütüphanesi, Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü Kütüphane ve Dokümantasyon Dairesi, Serial and Government Publications Division Library of USA Congress, Sosyo-Politik Tarih Rusya Devlet Arşivi (RGASPİ), Süleyman Demirel Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü, Süleymaniye Kütüphanesi, Tarihi Yayınlar Rusya Devlet Kütüphanesi, Taşucu Belediye Başkanlığı, Türk Dil Kurumu Arşivi, Türk Hava Kurumu Kütüphanesi, TBMM Kütüphanesi, TBMM Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Kütüphanesi, TC Başbakanlık Enformasyon Genel Müdürlüğü Kütüphanesi, TC Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Arşiv Hizmetleri Şube Müdürlüğü, TC Dışişleri Bakanlığı Arşiv ve Ulaştırma Daire Başkanlığı, Tokat İl Halk Kütüphanesi, Türk Dil Kurumu Arşivi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi ve Arşivi, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi.

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Cilt: 25

(26 Ocak 1931 - 28 Eylül 1932)

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 19
İnceleme Gezisi Raporları - II (26 Ocak - 2 Mart 1931) 21
Cumhuriyet Halk Fırkası İzmir Vilayet Kongresi'nde Konuşma (27 Ocak 1931) 65
İzmir Halkına Teşekkür (29 Ocak 1931) 70
İzmir Ticaret ve Sanayi Odasında Konuşma (31 Ocak 1931) 71
İzmir Kız Lisesi Hatıra Defterine Yazı (1 Şubat 1931) 74
Türk Kadınının Siyasi Hakları Hakkında
İzmir Kız Muallim Mektebi'nde Konuşma (1 Şubat 1931) 75
Karşıyaka Kız Muallim Mektebi Hatıra Defterine Yazı (1 Şubat 1931) 76
İzmir Asarı Atika Müzesi Hatıra Defterine Yazı (2 Şubat 1931) 77
Torununun Doğumu Üzerine
Belçika Kralı Albert'i Tebrik (2 Şubat 1931) 78
Zirai Kredi Kooperatifleri Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (2 Şubat 1931) 79
Türk Ocakları Hakkında
Aydın Türk Ocağı'nda Konuşma (3 Şubat 1931) 80
Denizli Halkına Teşekkür (4 Şubat 1931) 82
Balıkesir'de Belediye, Cumhuriyet Halk Fırkası
Türk Ocağı Üyeleri ve Muallimlerle Konuşmalar (7 Şubat 1931) 83
1930 Senesi Bütçesi Ek Tahsisatı Hakkında
Başvekâlet'e Tezkere (10 Şubat 1931) 85
1930 Senesi Bütçesi Ek Tahsisatı Hakkında
Meclis'e Tezkere (10 Şubat 1931) 86
Ege Vapuru Defterine Yazı (12 Şubat 1931) 87
1930 Senesi Bütçesinin Bazı Fasıllarına Aktarmalar Hakkında
Başvekâlet'e Tezkere (13 Şubat 1931) 88
1930 Senesi Bütçesinin Bazı Fasıllarına Aktarmalar Hakkında
Meclis'e Tezkere (13 Şubat 1931) 89
Yeni Yapılan Malatya Demiryolu Dolayısıyla
İsmet Paşa'yı Tebrik (13 Şubat 1931) 90
Demiryolları Hakkında
Malatya Türk Ocağı'nda Konuşma (13 Şubat 1931) 91

Uyuşturucu Madde Kaçakçılığının Önlenmesi Hakkında
Başvekâlet'e (16 Şubat 1931) 93
İktisadi ve Siyasi Durum Hakkında
Adana Türk Ocağı'nda Nutuk (17 Şubat 1931) 94
Konya Eski Eserler Müzesi'ni Ziyaret (21 Şubat 1931) 98
Konya Eski Eserler Müzesi Hatıra Defterine Yazı (21 Şubat 1931) 99
Türk Ordusu Hakkında
Konya Askeri Mahfilinde Nutuk (21 Şubat 1931) 100
Afgan Sefiri Sultan Ahmet Han'a Teşekkür (22 Şubat 1931) 102
Konyalılara Hitap (27 Şubat 1931) 103
Konya Belediye Reisi ve
Cumhuriyet Halk Fırkası Üyeleriyle Konuşmalar (28 Şubat 1931) 104
Konya Türk Ocağı'nı Ziyaret (28 Şubat 1931) 105
CHF Mebuslarının Seçimlerinin Yenilenmesi Hakkında
Fırka Grup Reisliği'ne (3 Mart 1931) 106
Eski Eserler ve Müzeler Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (22 Mart 1931) 107
Türk Ocaklarının CHF ile Birleşmesi Hakkında
Ruşen Eşref Bey'e Beyanat (22 Mart 1931) 108
İtimatnamesini Sunan
İran Elçisi Mirza Sadık Han Sadıkî'nin Nutkuna Cevap (28 Mart 1931) 109
İtimatnamesini Sunan
Afgan Elçisi Sultan Ahmet Han'ın Nutkuna Cevap (28 Mart 1931) 110
Mısır Kralı I. Fuat'ın Doğum Gününü Tebrik (30 Mart 1931) 111
Kâzım Paşa'nın Oğlu İlter ile
Adının Teoman Olarak Değiştirilmesi Hakkında Sohbet (16 Nisan 1931) 112
Resmini Gönderen
Afganistan Padişahı Gazi Mehmet Nadir Şah'a Teşekkür (16 Nisan 1931) 115
İkinci Seçmenlere Beyanname (20 Nisan 1931) 116
Millete Beyanname (20 Nisan 1931) 118
Taç Giymesinin Yıldönümü Dolayısıyla
Rıza Şah Pehlevi'yi Tebrik (23 Nisan 1931) 125
Seçim Sonuçları Üzerine
Millete Beyanname (26 Nisan 1931) 126
23 Nisan Bayramı Tebriklerine Teşekkür (26 Nisan 1931) 127
Yeniden Cumhurbaşkanlığına Seçilme Üzerine
Meclis'te Konuşma ve Yemin (4 Mayıs 1931) 128
Yeniden Başvekil Tayin Edildiği Hakkında
İsmet Paşa'ya (4 Mayıs 1931) 129
İsmet Paşa'nın Yeniden Başvekil Tayin Edildiği Hakkında
Meclis'e Tezkere (4 Mayıs 1931) 130
İcra Vekilleri Heyeti'nin Tasdik Edildiği Hakkında
Meclis'e Tezkere (4 Mayıs 1931) 131

İcra Vekilleri Heyeti'nin Tasdik Edildiği Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (4 Mayıs 1931) 132
İtimatnamesini Sunan
Danimarka Elçisi Schon'un Nutkuna Cevap (4 Mayıs 1931) 133
Hüsrev Bey'in Ortaelçilik Vazifesinin Sona Ermesi Üzerine
Bulgar Kralı III. Boris'e (9 Mayıs 1931) 134
Tevfik Kâmil Bey'in Ortaelçiliğe Tayini Hakkında
Bulgar Kralı III. Boris'e (9 Mayıs 1931) 135
Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Üçüncü Büyük Kongresi'ni
Açış Konuşması ve Beyanname (10 Mayıs 1931) 136
Yeniden Cumhurbaşkanlığına Seçilme Üzerine
İtalya Kralı III. Victor Emanuel'in Tebrikine Teşekkür (10 Mayıs 1931) 147
Balkan Turizm Federasyonu Kongresi'ne Teşekkür (11 Mayıs 1931) 148
Kurban Bayramı Dolayısıyla Gelen Tebriklere Teşekkür (13 Mayıs 1931) 149
Cumhuriyet Halk Fırkası Programı El Yazı Taslağı (Mayıs 1931) 150
Cumhuriyet Halk Fırkası Programı (13/14 Mayıs 1931) 152
Üçüncü Defa Cumhurbaşkanlığına Seçilme Üzerine
Kalinin'in Tebrikine Teşekkür (14 Mayıs 1931) 159
Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi (17 Mayıs 1931) 160
Üçüncü Defa Cumhurbaşkanlığına Seçilme Üzerine
İran Şahı Rıza Şah Pehlevi'nin Tebrikine Teşekkür (17 Mayıs 1931) 175
Doğum Yıldönümü Dolayısıyla
Irak Kralı I. Faysal'ı Tebrik (19 Mayıs 1931) 176
İstanbul Birinci Bahçıvanlık ve Tavukçuluk Sergisi
Dolayısıyla Ziraat Odası'na Teşekkür (25 Mayıs 1931) 177
Yunan Milleti Hakkında Mebus Leon Maccas'a Beyanat (25 Mayıs 1931) 178
Türk Kooperatifçilik Cemiyeti Reisi ve
Darülfünun Emini Muammer Raşit Bey'e Teşekkür (26 Mayıs 1931) 179
Sabri Bey'in Vazifesinin Sona Ermesi Üzerine
Romanya Kralı II. Carol'a (28 Mayıs 1931) 180
Hamdullah Suphi Bey'in Ortaelçiliğe Tayini Hakkında
Romanya Kralı II. Carol'a (28 Mayıs 1931) 181
Vâsıf Bey'in Vazifesinin Sona Ermesi Üzerine
Çekoslovakya Reisicumhuru Masaryk'e (2 Haziran 1931) 182
Şevket Bey'in Ortaelçiliğe Tayini Hakkında
Çekoslovakya Reisicumhuru Masaryk'e (2 Haziran 1931) 183
Amerikan Bağımsızlık Gününü Tebrik Dolayısıyla
Amerika Birleşik Devletleri Reisi Herbert Hoover'a (4 Temmuz 1931) 184
İtimatnamesini Sunan
Brezilya Elçisi Mario De Pimental Brandao'nun
Nutkuna Cevap (5 Temmuz 1931) 185
Irak Kralı Faysal Şerefine Verilen Ziyafette Nutuk (6 Temmuz 1931) 187
Irak Kralı Faysal Şerefine Verilen Ziyafette Sohbet (6 Temmuz 1931) 188

İtalya Kralı III. Victor Emanuel'e Taziye (11 Temmuz 1931) 189
Tepe Şehri Hakkında İzahat (18 Temmuz 1931) 190
Tayyareci Vecihi'nin Uçuşu Hakkında (20 Temmuz 1931) 191
Türk Köylüsü Hakkında
Eskişehir'de Tüccar Hasan Efendi ile Konuşma (21 Temmuz 1931) 192
Lozan Antlaşması'nın Yıldönümü Dolayısıyla
Başvekil İsmet Paşa'ya (23 Temmuz 1931) 193
Esat Bey'in Vazifesi Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (24 Temmuz 1931) 194
New York'tan İstanbul'a Uçan
Amerikalı Tayyarecilere Beyanat (1 Ağustos 1931) 195
Amerikalı Tayyarecilerin Ziyareti Hakkında
Amerika Sefiri Grew'e (1 Ağustos 1931) 197
Amerikalı Tayyarecilerle Sohbet (1 Ağustos 1931) 199
Amerikalı Tayyareciler Hakkında
Akşam Başyazarı Necmettin Sadık Bey'e (1 Ağustos 1931) 201
Denizli Spor Mıntıkası Kongre ve Belediye Reisi'ne Teşekkür (4 Ağustos 1931) 202
Gemlik-Yalova Yolundaki Soygun Hakkında Yolculara (7 Ağustos 1931) 203
Üçüncü Yerli Mallar Sergisi Dolayısıyla
Sanayicilere Teşekkür (13 Ağustos 1931) 204
Tarih Yazımı Hakkında
Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'ne (16/17 Ağustos 1931) 205
Afganistan'ın Bağımsızlık Bayramı Dolayısıyla
Afgan Kralı Şah Gazi Mehmet Nadir'i Tebrik (19 Ağustos 1931) 210
Endülüs Tarihinin Yeniden Yazılması Hakkında
Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Reisi Tevfik Bey'e (25 Ağustos 1931) 211
Şehitlikleri İmar Cemiyeti Reisi
Cevdet Kerim Bey'e Teşekkür (29 Ağustos 1931) 213
30 Ağustos Zaferi'nin Yıldönümü Dolayısıyla
Büyük Erkânıharbiye Reisi Fevzi Paşa'nın Tebrikine
Teşekkür (30 Ağustos 1931) 214
30 Ağustos Zaferi'nin Yıldönümü Dolayısıyla
Başvekil İsmet Paşa'nın Tebrikine Teşekkür (30 Ağustos 1931) 215
30 Ağustos Zaferi Dolayısıyla Gelen Bazı Tebriklere
Teşekkür (30 Ağustos 1931) 216
30 Ağustos Zaferi Dolayısıyla
Kumandanların Tebriklerine Teşekkür (30 Ağustos 1931) 218
30 Ağustos Zaferi'nin Yıldönümü Dolayısıyla
Çatalca Müstahkem Mevki Kumandanı Galip Paşa'nın
Tebrikine Teşekkür (31 Ağustos 1931) 220
Samih Rifat ile Truva Savaşı Hakkında Sohbet (5 Eylül 1931) 221
Dumlupınar Denizaltısının Denize İndirilme Merasimi
Dolayısıyla Suat Bey'e Teşekkür (9 Eylül 1931) 222

Ziyaretine Gidilen Fethi Okyar
Evde Bulunamayınca Bırakılan Not (11/12 Eylül 1931) 223
Kız Kardeşinin Vefatı Üzerine
Mısır Kralı I. Fuad'a Taziye (12 Eylül 1931) 224
Vatandaş İçin Medeni Bilgiler Kitabı Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (18 Eylül 1931) 225
Dil Encümeni'nin Takdim Yazısına Not (20 Eylül 1931) 227
Yeşilköy'de Alışveriş Dolayısıyla
Köylülerle Sohbet (21 Eylül 1931) 228
Atina Elçisi Mehmet Enis Bey'in İtimatnamesi (28 Eylül 1931) 231
Başvekâlet İşlerine Dr. Refik Bey'in Vekâlet Edeceği
Hakkında Başvekâlet'e (30 Eylül 1931) 232
Hariciye Vekâleti'ne Şükrü Kaya Bey'in Vekâlet Edeceği Hakkında
Başvekâlet'e (30 Eylül 1931) 233
Tahta Çıkışının Yıldönümünü Tebrik Dolayısıyla
Bulgar Kralı III. Boris'e (3 Ekim 1931) 234
Yunan Hükümeti ile Temasları Dolayısıyla
Başvekil İsmet Paşa'yı Tebrik (6 Ekim 1931) 235
Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Reisi Tevfik Bey'e Mektup (8 Ekim 1931) 236
Yunus Nadi Bey ile Balkan Devletleri Hakkında Konuşma (8 Ekim 1931) 237
İstanbul'un Kurtuluş Bayramını Kutlayan
İstanbullulara Teşekkür (9 Ekim 1931) 241
İstanbul Darülfünun Emini
Muammer Beyefendi'ye Teşekkür (9 Ekim 1931) 242
Matbuat Cemiyeti Kongresi'ne Teşekkür (10 Ekim 1931) 243
Tahta Çıkışının Yıldönümünü Tebrik Dolayısıyla
Afganistan Kralı Mehmet Nadir Şah'a (16 Ekim 1931) 244
İkinci Balkan Konferansı Kapanış Konuşması (26 Ekim 1931) 245
Fransız *La Vue* Gazetesi Muhabiri
Nadya De Sansa'ya Beyanat (26 Ekim 1931) 249
Balkan Konferansı Üzerine
Balkan Devletleri Başkanlarına (26 Ekim 1931) 250
Cevat Bey'in Büyükelçiliğe Tayini Hakkında
Lehistan Reisicumhuru Mösyö Ignace Moscicki'ye (Ekim 1931) 251
Cumhuriyet Bayramı'nı Kutlayan
Sovyet Cumhuriyetleri İttihadı
Merkez Komitesi Reisi Kalinin'e Teşekkür (31 Ekim 1931) 252
Cumhuriyet Bayramı'nı Kutlayan
ABD Reisi M. Hoover'a Teşekkür (31 Ekim 1931) 253
Cumhuriyet Bayramı'nı Kutlayan
Afgan Kralı Gazi Muhammed Nadir Şah'a Teşekkür (31 Ekim 1931) 254
Cumhuriyet Bayramı'nı Kutlayan
Bulgar Kralı III. Boris'e Teşekkür (31 Ekim 1931) 255

Cumhuriyet Bayramı'nı Kutlayan
Irak Kralı I. Faysal'a Teşekkür (31 Ekim 1931) 256
Cumhuriyet Bayramı'nı Kutlayan
İran Şahı Rıza Şah Pehlevi'ye Teşekkür (31 Ekim 1931) 257
Cumhuriyet Bayramı'nı Kutlayan
İtalya Kralı Victor Emanuel'e Teşekkür (31 Ekim 1931) 258
Cumhuriyet Bayramı'nı Kutlayan
Mısır Kralı I. Fuat'a Teşekkür (31 Ekim 1931) 259
Yurtdışından Gelen
Cumhuriyet Bayramı Kutlamalarına Teşekkür (31 Ekim 1931) 260
Yurtdışından Gelen
Cumhuriyet Bayramı Kutlamalarına Teşekkür (31 Ekim 1931) 261
Yurtdışından Gelen
Cumhuriyet Bayramı Kutlamalarına Teşekkür (31 Ekim 1931) 262
Mebus, Vali ve Kumandanların
Cumhuriyet Bayramı Kutlamalarına Teşekkür (31 Ekim 1931) 263
Fırka Reisleri, Cemiyetler ve Kaymakamların
Cumhuriyet Bayramı Kutlamalarına Teşekkür (31 Ekim 1931) 264
Halkın Cumhuriyet Bayramı Kutlamalarına Teşekkür (31 Ekim 1931) 265
Türkiye Büyük Millet Meclisi
4. Devre 1. Toplanma Yılını Açış Konuşması (1 Kasım 1931) 266
El-Ehram Gazetesi Yazarı Mahmut Ebul Feth'e Beyanat (5 Kasım 1931) 269
Cevat Bey'in Büyükelçilik Vazifesinin Sona Ermesi Üzerine
Japon İmparatoru Hirohito'ya (9 Kasım 1931) 271
İtimatnamesini Sunan
Finlandiya Ortaelçisi Artti'nin Nutkuna Cevap (12 Kasım 1931) 272
Kurtdereli Mehmet Pehlivan'a (15 Kasım 1931) 273
Sovyet İhtilali'nin Yıldönümü Dolayısıyla Kalinin'e (17 Kasım 1931) 275
Doğumunun Yıldönümü Dolayısıyla
İtalya Kralı Victor Emanuel'i Tebrik (17 Kasım 1931) 276
Romanya Kralı II. Carol'u Tebrik (Kasım 1931) 277
İtimatnamesini Sunan
Hollanda Elçisi'nin Nutkuna Cevap (30 Kasım 1931) 278
İtimatnamesini Sunan
İsveç Elçisi'nin Nutkuna Cevap (30 Kasım 1931) 279
Türk Gazeteciler Birliği Kongresi'ne Teşekkür (3 Aralık 1931) 281
Mülkiye Mektebi Mezunlarına Teşekkür (9 Aralık 1931) 282
Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti
Umumi Kâtibi Rahmi Bey'e (12 Aralık 1931) 283
İspanya Cumhurbaşkanı Alcala Zamora'yı Tebrik (15 Aralık 1931) 284
Mühendis Talebe Cemiyeti Kongresi'ne Teşekkür (17 Aralık 1931) 285
Muhlis Bey'in Ziraat Vekâleti'ne
Rana Bey'in Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'ne Tayini
Hakkında Başvekâlet'e (30 Aralık 1931) 286

Muhlis Bey'in Ziraat Vekâleti'ne
Rana Bey'in Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'ne Tayini
Hakkında Meclis'e Tezkere (30 Aralık 1931) 287
Çin Cumhuriyeti Ulusal Hükümeti Başkanı Lin Sen'e (2 Ocak 1932) 288
Etiyopya İmparatoru I. Haile Sellassie'ye (2 Ocak 1932) 289
Milli Müdafaa Vekâleti Müsteşarı Sedat Paşa'ya (18 Ocak 1932) 290
İstanbul Muallimler Birliği Kongresi'ne Teşekkür (20 Ocak 1932) 291
Ziraat Mezunları Kongresi'ne Teşekkür (20 Ocak 1932) 292
İhtisas Mahkemelerinin Teşkilinin Uygun Olduğu Hakkında
Başvekâlet'e (21 Ocak 1932) 293
Kripel'in Heykelinin Açılış Töreni Dolayısıyla
Samsun Halkına Teşekkür (22 Ocak 1932) 294
Hafız Yaşar Bey'e İmzalı Türkçe Kur'an (23/24 Ocak 1932) 295
Balkan Konferansı Delegelerinin
Demiryollarında Ücretsiz Seyahati Hakkında Başvekâlet'e (24 Ocak 1932) 300
Silahsızlanma Konferansı'na Gidecek Heyete
Cemal Hüsnü Bey'in de Katılması Hakkında Başvekâlet'e (26 Ocak 1932) 301
Selanik Hakkında
Balkan Konferansı Yunan Delegelerinden İspiropulos'a (1 Şubat 1932) 302
Doktor Reşit Galip Bey'in Mektubu Hakkında (6 Şubat 1932) 303
"Akın" Piyesi Üzerine
Ertuğrul Muhsin Bey'i Tebrik (11 Şubat 1932) 308
1873 Numaralı Kanuna Dair 12266 No'lu Kararın Uygunluğu Hakkında
Başvekâlet'e (20 Şubat 1932) 310
G. Washington'un Doğum Yıldönümünü Tebrik Dolayısıyla
Amerika Birleşik Hükümetleri Reisicumhuru Hoover'a (22 Şubat 1932) 311
Cumhurbaşkanlığına Seçilmesi Üzerine
İspanya Reisicumhuru Niceto Alcala Zamora Y Torres'i
Tebrik (27 Şubat 1932) 312
Fransa Cumhurbaşkanlığı'na Seçilen Paul Doumer'i Tebrik (29 Şubat 1932) 313
Halkevleri Talimatnamesi'ne Ek Madde (2 Mart 1932) 314
İtimatnamesini Sunan
Irak Ortaelçisi Emir Zeyd'in Nutkuna Cevap (12 Mart 1932) 315
Doğumunun Yıldönümü Dolayısıyla
İran Şahı Rıza Şah Pehlevi'yi Tebrik (14 Mart 1932) 316
Habeşistan İmparatoru'nun Mektubunu Takdim Eden
Habeşistan Elçisi Babjerande Zellake Ajoudou'ya (20 Mart 1932) 317
İtimatnamesini Sunan
Belçika Sefiri Georges Raymond'un Nutkuna Cevap (20 Mart 1932) 318
Ankara Halkevi'nde "Çoban" Piyesi Oyuncularıyla Sohbet (3 Nisan 1932) 319
Himayei Etfal Kongresi'ne Teşekkür (6 Nisan 1932) 321
Dahiliye Vekâleti'ne Şükrü Kaya Bey'in Vekâlet Edeceği
Hakkında Başvekâlet'e (6 Nisan 1932) 322

Dr. Refik Bey'in Başvekillik İşlerine Vekâleti Hakkında
Başvekâlet'e (22 Nisan 1932) 323
23 Nisan Bayramı Dolayısıyla Gelen Tebriklere Teşekkür (24 Nisan 1932) 324
Kütahya-Balıkesir Demiryolunun Açılması Üzerine
BMM Reisi Kâzım Paşa'ya (24 Nisan 1932) 325
Kütahya-Balıkesir Demiryolunun Açılması Üzerine
2. Kolordu Kumandanı Ali Hikmet Paşa'ya (24 Nisan 1932) 326
Moskova'ya Seyahati Dolayısıyla
Başvekil İsmet Paşa'ya (25 Nisan 1932) 327
Hikmet Bey'in Vazifesi Hakkında
Afganistan Hükümdarı Mehmed Nadir Han'a (30 Nisan 1932) 328
Prens Asfa Wessen ile Prenses Welete Esrael'in
Nişanı Üzerine Habeşistan İmparatoru I. Sellassie'yi Tebrik (3 Mayıs 1932) 329
Suikasta Uğraması Üzerine
Fransa Cumhurbaşkanı Paul Doumer'e (6 Mayıs 1932) 330
Fransa Cumhurbaşkanı Paul Doumer'in Vefatı Üzerine
Madam Paul Doumer'e Taziye (8 Mayıs 1932) 331
Harbiye Mektebi Mezunlarına (9 Mayıs 1932) 332
Türk-Bulgar Kardeşlik Cemiyeti Reisi Doktor Bakırçieff'e (9 Mayıs 1932) 333
Fransa Cumhurbaşkanlığına Seçilmesi Üzerine
Albert Lebrun'a (10 Mayıs 1932) 334
Tıbbiyeliler Bayramı'nı Kutlama Dolayısıyla
Tıp Talebe Cemiyeti'ne Teşekkür (17 Mayıs 1932) 335
Doğumunun Yıldönümü Dolayısıyla
Irak Kralı I. Faysal'ı Tebrik (19 Mayıs 1932) 336
İtimatnamesini Sunan
Amerika Elçisi G. Sherril'in Nutkuna Cevap (20 Mayıs 1932) 337
İtimatnamesini Sunan
Litvanya Elçisi Jurgis Baltrusaitis'in Nutkuna Cevap (20 Mayıs 1932) 339
Roma'ya Hareketi Üzerine
Başvekil İsmet Paşa'ya (22 Mayıs 1932) 340
CHF İdare Heyeti Reisi Şerafettin ve
Samsun Belediye Reisi Sami Beylere (23 Mayıs 1932) 341
Cevat Bey'in Vefatı Üzerine Gönderilen Taziye Dolayısıyla
Lehistan Reisicumhuru Ignacc Moscicki'ye Teşekkür (23 Mayıs 1932) 342
Balkan Ticaret ve Sanayi Odası'nın Kuruluşu Dolayısıyla
Profesör Tahir Bey'e (27 Mayıs 1932) 343
Vâsıf Bey'in Büyükelçi Tayin Edildiği Hakkında
İtalya Kralı III. Victor Emanuel'e (28 Mayıs 1932) 344
İngiltere Hükümeti'nin Gönderdiği Kitap Hakkında
İngiltere Büyükelçisi Georges Clarck'a (30 Mayıs 1932) 345
İsmet Paşa ve Tevfik Bey'in Roma'yı Ziyareti Dolayısıyla
İtalya Kralı Victor Emanuel'e Teşekkür (31 Mayıs 1932) 347

İsmet Paşa ve Tevfik Bey'in Roma'yı Ziyareti Dolayısıyla
Benito Mussolini'ye Teşekkür (31 Mayıs 1932) 348
Liman Şirketi Genel Müdürü ve
Liman Kooperatifi Reisi Hamdi Bey'e (6 Haziran 1932) 349
Mehmet Münir Bey'in Vazifesinin Sona Ermesi Üzerine
Fransa Cumhurbaşkanı Albert Lebrun'a (7 Haziran 1932) 350
Suat Bey'in Fransa Büyükelçiliğine Tayini Hakkında
Fransa Cumhurbaşkanı Albert Lebrun'a (7 Haziran 1932) 351
Doğumunun Yıldönümü Dolayısıyla
İngiltere Kralı V. George'u Tebrik (8 Haziran 1932) 352
Hicaz ve Necit Veliahtı
Emir Faysal Şerefine Verilen Ziyafette Nutuk (12 Haziran 1932) 353
Emir Faysal'ın Ziyareti Üzerine
Hicaz, Necit ve Mülhakatı Meliki
Abdul Aziz Bin Abdul Rahman Âli-Suud'a (15 Haziran 1932) 354
Ferit Bey'in Lehistan Büyükelçiliğine Tayini Hakkında
Lehistan Reisicumhuru Ignace Moscicki'ye (18 Haziran 1932) 356
Bulgar Halk Oyunları Ekibi Bılgarska Kitka'yı Tebrik (21 Haziran 1932) 357
Ferit Bey'in Vazifesinin Sona Erdiği Hakkında
Büyük Britanya Kralı V. George'a (23 Haziran 1932) 358
Mehmet Münir Bey'in Büyükelçi Atandığı Hakkında
Büyük Britanya Kralı V. George'a (23 Haziran 1932) 359
Trafik Kazası Geçirmesi Üzerine
Macaristan Kral Naibi Altes Amiral Horthy'e (27 Haziran 1932) 360
Prof. Malche'ın
İstanbul Darülfünunu Hakkındaki Raporu Üzerine Notlar (Haziran 1932) 361
Ege Medeniyetinin Kökenine Genel Bir Bakış (1 Temmuz 1932) 365
Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin Kuruluşu ve
Türk Dili Kurultayı Hakkında (11 Temmuz-5 Ekim 1932) 378
İzmir Belediye Reisi Behçet Salih Bey'e (30 Temmuz 1932) 389
Keriman Halis Hanım'ın Dünya Güzeli Seçilmesi Üzerine
Yunus Nadi Bey'e Beyanat (1 Ağustos 1932) 390
Prens Kemalettin'in Vefatı Dolayısıyla
Mısır Kralı Fuat'a Taziye (9 Ağustos 1932) 391
Balıkesir'de TBMM Reisi Kâzım Paşa'ya (12 Ağustos 1932) 392
Amerikan Elçisi Scherril'e
Türk Tarihi Hakkında İzahat (14 Ağustos 1932) 393
Kültür Kelimesinin Türkçe Olduğu Hakkında Açıklama (17 Ağustos 1932) 395
Bağımsızlık Bayramı'nı Tebrik Dolayısıyla
Afganistan Kralı Mehmed Nadir Şah'a (18 Ağustos 1932) 397
İzmir Belediye Reisi Dr. Behçet Salih Bey'e Teşekkür (20 Ağustos 1932) 398
Polonya Cumhurbaşkanı Moscicki'ye Taziye (20 Ağustos 1932) 399

Türk Dili Hakkında
Milli Türk Talebe Birliği Araştırma Heyeti'ne (27 Ağustos 1932) 400
Zafer Bayramı'nın Yıldönümünü Kutlayan
Değirmenderelilere Teşekkür (31 Ağustos 1932) 401
Keriman Halis Hanım'a (2 Eylül 1932) 403
Dil Kurultayı'na Davet İçin
Yahya Kemal Bey'e (5 Eylül 1932) 404
Diyarbekir Halkevi Musiki Şefi Celal Bey'e (8 Eylül 1932) 405
Beynelmilel Mason İttihadı İcrai Heyeti Reisi Karpantiyc'ye (10 Eylül 1932) 407
Darülfünun Kimya Müderrisi Mustafa Hakkı Bey'e (10 Eylül 1932) 408
İktisat Vekili Mahmut Celal Bey'e (12 Eylül 1932) 409
Pedam'ın Atletizm Müsabakası İçin İstanbul'a Gelişi Hakkında
Başvekâlet'e (14 Eylül 1932) 410
Yabancı Muallimlerden Vergi Kesilmesi Hakkında
Başvekâlet'e (14 Eylül 1932) 411
Yunan Gazeteci Sofya Spanudi ile Mülakat (17 Eylül 1932) 412
Cumhuriyet Halk Fırkası İstanbul İdare Heyeti ve
Şehitlikler Cemiyeti Reisi Cevdet Kerim Bey'e (17 Eylül 1932) 414
Milletler Cemiyeti'nin 13. Toplantısına Gidecek Heyet
Hakkında Başvekâlet'e (18 Eylül 1932) 415
Dil Kurultayı'na Katılacak Agop Martayan'a Vize Verilmesi
Hakkında Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey'e (21 Eylül 1932) 416
İstanbul Mebusu Ahmet Rasim Bey'in Vefatı Dolayısıyla
Çocuklarına Taziye (23 Eylül 1932) 417
İktisat Vekâleti'ne Mahmut Celal Bey'in Tayini Hakkında
Meclis'e Tezkere (24 Eylül 1932) 418
Yunanistan'daki Zelzele Dolayısıyla
Reisicumhur Zaimis'e (28 Eylül 1932) 419
DİZİN 421

SUNUŞ

Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye halkının ulusal demokratik devriminin önderidir. O'nun hayatı, daha 1908 Devrimi öncesinden 1938'de hayata göz yummasına kadar toplumumuzun devrim süreçleriyle iç içedir.

Atatürk, çağımızın iki büyük devrim dinamiğinden birini oluşturan Mazlumlar Dünyası'nın başarıya ulaşan ilk devrimine önderlik etmiştir. Bu nedenle, O'nun başında bulunduğu eylem, yalnız ulusal tarihimize damgasını vurmakla kalmamış, insanlık tarihinin yaratılmasına da önemli katkıda bulunmuştur. Kurtuluş Savaşı'mızın ve Cumhuriyet Devrimi'mizin, bir bütün olarak, bütün dünyada Kemalist Devrim diye bilinmesi, başka deyişle O'nun adıyla anılması doğaldır.

Bu gerçekler ışığında, Atatürk'ü bilmek ve anlamak, 20. yüzyıl Türkiye'sini ve dünyasını incelemc ve açıklama çabasının bir gereğidir. Oysa O'nun önderliğindeki büyük devrimci eylemi ateşleyen ve yönlendiren düşünce birikiminin belgeleri, çeşitli kitap, dergi, gazete, yayın ve arşivlere dağılmıştır. Bu nedenlerle, araştırmacılar ve ilgililer, Türkiye Devrimi'ni bütün yönleri ve derinliğiyle inceleme ve açıklama olanağından yoksundur.

Atatürk'ü kaybetmemizden bu yana 60 yıl geçtiği halde, yazı ve konuşmalarını, bir arada ve asıllarına uygun olarak yayımlama görevi, ne yazık ki, bugünlere kalmıştır.

Kaynak Yayınları, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ni yayımlama görevini üstlenmekle tarifsiz bir onur duymaktadır ve yaptığı işin bilincindedir.

Kuvvet kaynağımız, Türkiye halkının devrimci pratiğini özetleyen bu büyük birikimi, önümüzdeki devrimci atılımların enerji kaynağına dönüştürme iradesidir. Biricik güvencemiz ise, Türkiye devriminin yaratıcısı ve sahibi olan Türkiye halkıdır ve onun aydın birikimidir.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, yalnız bir derleme ve özgün metinlere göre düzeltme çalışması sınırları içinde kalmamış, bir araştırma ve keşif faaliyeti boyutlarına ulaşmıştır. Kaynak Yayınları, Atatürk'e ait ülkemiz ve yabancı ülkeler arşivlerinde gizlenen belgelere ulaşmak için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamış ve özel bir çalışma yürütmüştür. Bu çabalarımızın ürünlerini toplamaktayız. Özellikle Türkiye ve eski Sovyetler Birliği arşivlerinde bulduğumuz, yüzlerce yeni belge, yazı, mektup, demeç, tutanak, görüşme ve konuşma, Türkiye devrim tarihinin bazı aşamalarını yeniden yazmayı gerektiren bilgileri ve kanıtları içermektedir.

Atatürk'ün Bütün Eserleri'ni yayımlama görevi, kuşkusuz ancak Türkiye devrim tarihine ve Atatürk araştırmalarına emek vermiş aydın ve uzman birikimiyle başarılabilirdi. Bu anlayışla oluşturulan Atatürk'ün Bütün Eserleri Danışma Kurulu, araştırmaların yürütülmesinde ve eserin oluşturulmasında izlenecek yöntemleri tartışmış ve anlayış birliğine varmıştır. Buna göre:

- Bu çalışmayla, Atatürk'ün yazdığı, söylediği ve imzaladığı bütün metinler ve belgeler bir araya getirilecektir.
- *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'nde, yalnız Atatürk'e ait olduğu kanıtlanmış olan metinler yer alacaktır. Hatıralardaki aktarmalar, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ne konmayacaktır.

• Hataların ve tahrifatların düzeltilmesi yanında, eksiklerin giderilmesi için, yayımlanmış metinler, asılları ve özgün belgelerle karşılaştırılacaktır.

• Belgenin kaynağı, konuşmanın nerede, hangi tarihte yapıldığı gibi nesnel bilgiler, yorumsuz olarak verilecektir.

• Metinler, eserde tarih sırasına göre yer alacaktır. Çünkü, Atatürk'ün görüşleri, tarihsel akış içinde anlamlıdır.

• Eser, günümüz Türkçesiyle yayımlanacaktır. Dildeki tarihi hava korunurken, artık anlaşılmayan sözcük ve deyimlerin yerine bugünkü karşılıkları konulacaktır.

Bu çerçevede binlerce kitap, gazete, dergi ve belge taranmış, incelenmiş, yayımlanmış metinlerle karşılaştırılmış; eski yazı metinler Latin harfli Türkçe yazıya yeniden aktarılmış; Rusça, İngilizce, Fransızca, Almanca ve diğer yabancı dillerden metinler, yeniden çevrilmiştir. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'nde yer alan bütün metinler ve tarihleri, belgelerin asıllarına ya da ilk kaynaklarına başvurularak teker teker incelenmiş, araştırılmış, karşılaştırılmış ve defalarca kontrol edilmiştir. Yüzlerce yanlış okuma, çeviri ve tarih hataları saptanıp giderilmiştir.

Metinler 40 yaş aydın kuşağının Türkçesi temel alınarak, tarihi dokusu bozulmadan sadeleştirildi.

Dipnotlarda, metinlerin daha önce yer aldığı kaynaklar ile belgelerin bulunduğu arşiv belirtilmiştir.

Rumi tarihlerin yanında miladi karşılıkları gösterilmiştir.

Öğle vaktini esas alan 12 saat sistemi korunmuştur. Örneğin; "saat 2 sonra'da", "saat 14'te"; "saat 6 evvel'de", "saat 06'da" anlamındadır.

Kişi ve yer adlarının yazılışına müdahale edilmemiş, farklılıklar korunmuştur. ("Saip, Sâip, Saib", "Saffet, Safvet" ya da "Kanlı sırt, Kanlısırt" gibi.)

Sonunda "Y.N." (Yayımlayanın Notu) imzası bulunan notlar Kaynak Yayınları tarafından konulmuştur.

Böylesine ağır ve yorucu olan bu çalışma sırasında, Danışma Kurulu'nun yanında çok sayıda uzman araştırmacı, arşivci, çevirmen ve redaktör görev almaktadır. Hepsinin adını burada anmamıza sayfalarımız yetmez. Değerli katkıları için kendilerine ne kadar teşekkür edilse azdır.

***

Atatürk'ün Bütün Eserleri'ni en başta O'nun önderliğinde Türkiye Devrimi'ni gerçekleştiren Türkiye halkına, Birinci Dünya Savaşı'nın, özellikle Çanakkale Direnişi'mizin, Kurtuluş Savaşı'mızın silahlı kuvvetlerine, şehit ve gazilerine, Cumhuriyet Devrimi'mizin Aydınlanma savaşçılarına, Devrim şehitlerine, Kubilay'lara, "Cumhuriyet bize emanet" diyen devrim gençliğine, ulusal demokratik devrimimizi tamamlamak için mücadele eden emekçi ve aydınlarımıza borçluyuz. Bu büyük eserin gerçek yaratıcıları, başta Atatürk, onlardır.

20. yüzyılın devrimci yükselişinde, Ezilen Dünya'nın ayağa kalkışını ateşleyen ve 21. yüzyılın büyük devrimci atılımlarına olağanüstü katkılarda bulunacak olan Türkiye halkına ve aydınlarına, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ni, Cumhuriyet'in 75. yılı armağanı olarak, derin saygı ve bağlılıkla sunuyoruz.

Ekim 1998
KAYNAK YAYINLARI

İNCELEME GEZİSİ RAPORLARI - II*

(26 OCAK - 2 MART 1931)

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, D: 2, F: 1-1-81'de bulunan raporların fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Seyahat Notları (1930-1931)*, Yayına Hazırlayan: Gürbüz Tüfekçi, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998, s.67-132. Ayrıca bkz. Ertuğrul Zekâi Ökte, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri (1922-1938)*, c.1, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, İstanbul, 2000, s.727-766.
Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, 17 Kasım 1930 Pazartesi günü çıktığı inceleme gezisini Menemen Olayı nedeniyle yarım bırakmış, gezinin 2. safhası 26 Ocak 1931-2 Mart 1931 tarihleri arasında tamamlanmıştır. *Cumhuriyet* gazetesinin 27 Nisan 1931 tarihli sayısında (Numara: 2505, s.1) Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in bu geziyle ilgili hazırlamış olduğu raporu Başvekâlet'e verdiği bildirilmektedir. İnceleme gezisinin 1. safhasına ait raporlar için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.24, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2008, s.315-342. (Y.N.)

I
BAŞLANGIÇ

İkinci inceleme seyahatinin sahasını İzmir, Balıkesir, Aydın, Denizli, İçel, Mersin, Adana, Malatya ve Konya vilayetleri teşkil ediyor. Bu seyahat 1931 senesi Kânunusanisi'nin [Ocak] 26'sından Mart'ın 2. gününe kadar beş hafta devam etmiştir.[1]

Bu notlarda, bir taraftan son seyahat mıntıkasında görülen şeylere ait düşünceler tespit edilmekle beraber, diğer taraftan da ilk seyahat esnasında temas edilip bir değerlendirmeye bağlanması genel görüşün tamamlanmasına bırakılan noktalar da kaydolunuyor.

Bu gözlemlerin tespitinde dahi ilk notlarımızın baş tarafında izah olunan bütün esaslara ve bilhassa uygulanırlığa ve hakikate uygunluğa dikkat olunmuş ve seyahate iştirak eden müfettişlerin görüşlerinden itina ile istifade edilmiştir.

Vergiler hakkında yeniden yazılan düşünceler, hem yeni görüşlerin hem de hükümetçe hazırlanarak birer sureti seyahat esnasında bize yetiştirilen tasarılar üzerinde yapılan incelemelerin mahsulüdür.

Vaziyet ve ihtiyaçlar üzerinde incelemeler yapılırken ve notlar kaydolunurken bahis konusu işlerin büyüklüğü ve küçüklüğü değil, nispeten çok vatandaşı alakadar etmesi ve fayda veya zararının ehemmiyeti daha ziyade göz önünde tutulmuştur. Bütün bu değerlendirmelerden başka bütçe vaziyetimiz ve esas iktisadi fikirler hakkında genel görüşler kaydedilmiştir.

Büyük küçük her düşüncemiz, sadece işlerin şimdiki mahiyetini göstermeye ve mevcut vaziyeti daha iyi hale koymak yolunda imkânlar araştırmaya yöneliktir. Bu im-

1 Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal 17 Mart 1931'de Türkiye'deki SSCB Tam Yetkili Büyükelçisi Surits ile yaptığı görüşmede inceleme gezisinden bahsetmiştir. Surits bu görüşmeyi, SSCB Dışişleri Halk Komiserliği'ne yazdığı telgrafta şöyle aktarmaktadır:
"Mustafa Kemal, kabulü sırasında, yol izlenimlerini ve kendi zamanında ikinci partiyi kurmasını ve şimdi yeni Meclis'i çağırmayı hızlandırmayı zorlayan sebepleri anlattı. Muhalefetin, ismini kötüye kullandığının ve ülkedeki hoşnutsuzluğu körüklediğinin altını çizdi. Ülkede yaptığı yolculuğun onu, muhalefetin esas olarak yağmacılara, vurgunculara, komisyoncılara, tefecilere ve pankartlarla, demagojik sloganlarla sürüklenen emekçi kesimin sadece küçük bir kısmına dayandığına ikna ettiğini belirtti. Ama en fazla devletçi sektörü güçlendirmenin gerekliliğini ve yağmacılarla mücadelenin kooperatifleri benimsetme yoluyla yürütüleceği konusundaki inancının güçlendiğini söyledi. Köylü ve işçilerin durumunu iyileştirmeyi sağlayan sosyal reformlarla ve önlemlerle ileriki meclisin uğraşması gerektiğini belirtti. Parti'nin de yeniden örgütlenmesinin bu yönde olacağını söyledi.
Karşılıklı ilişkilerimize değinirken bizimle dostluğun onun için ebedi olduğunu ve Misakı Milli'nin bir bölümünü teşkil ettiğini açıkladı. Karşılıklı ekonomik ve siyasi ilişkilerimizin orantısızlığını takip ettiğini ve yeni ticari anlaşmanın esaslı önlemlerle bunu aşacağını umduğunu söyledi. Ekonomik ilişkilerimizin temelde sıkı işbirliği ilkesine dayanması gerektiğini düşünüyor. Kural olarak iki tarafın ithalatlarında birbirlerine öncelik vermesi gerektiğini belirtiyor.
İsmet Paşa'yla bizden traktör alımıyla ilgili konuşurken bana meseleyi incelediklerini, ancak Türk hükümetinin kısa zamanda bu masrafı karşılayabileceğinden emin olmadıklarını, ayrıca Türk tarımında traktör kullanımının tecrübeleri sonucunda kendi masrafını karşılamadığını, fakat bizden ilk olarak askeri siparişlerde bulunmayı tercih etme yönünde olduklarını belirtti. Bununla ilgili olarak ekonomik programın kesinleşmesi çalışmaları sırasında Türk tarımının önümüzdeki yıllardaki ihtiyaçlarını bizimle paylaşacağını ve hangi ölçülerde bizimle örtüşeceğini araştırmaya söz verdi. Bkz. *Dokumenti Vreşney Politiki SSSR*, c.14, s.207'den aktaran: Mehmet Perinçek, *Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri Sovyet Arşiv Belgeleriyle*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005, s.409-410.

kânların tanzim ve tatbiki veya hale ve ihtiyaca uyan başka çareler düşünülmesi veyahut maksada ulaşmak için büsbütün ayrı yolların takip edilmesi bittabi hükümete aittir.

Buraya kaydedilmeyen birtakım ikinci derece hususlar, refakat eden müfettişlerin özel notları halinde vekâletlere takdim edilmiştir.

II - MALİ MESELELER

A - VERGİLER

1) Arazi Vergisi

Kayıt görmeyen arazi vergisinde değişiklik görmüş ve görmemiş yerler kıymetinin 331 [1915] senesine döndürülmesi ve oranın bu kıymet üzerinden binde altmışa indirilmesi uygundur. Hatta bu oran binde altmış beşte de kalabilir.

Ekilmesi mümkün olmayan bataklık haline gelmiş yerlerin vergiden muafiyeti esaslı bir ferahlık yapacaktır. Bu sıraya ekilmeyecek derecede çalılık hale gelmiş kısımların da ilavesi iyi olur.

Herhangi bir afet sebebiyle mahsulü zarar gören arazi vergisinden zararın derecesine göre tenzilat yapılması esası da pek uygundur. Yalnız sel, haşerat vb. gibi sebeplerle zarar görecek arazi sahipleri için düşünülen bu kolaylığın, kuraklıktan etkilenen araziyi de kapsaması, yani kuraklığın da tasarıda göz önünde bulundurulan afetler sırasında sayılması münasip olur. Bu fikri tatbik için tasarıya mesela şöyle bir formül ilavesi hatıra gelir:

"Herhangi bir mıntıkada zirai üretimi ehemmiyetini hissettirecek derecede sarsan kuraklık olduğu, alakadarların müracaatı üzerine mahalli hükümetlerce tespit ve İcra Vekilleri Heyeti'nce tasdik olunduğu takdirde mevcut vahametin derecesine göre o sene için arazi vergisinin bir kısmı veya hepsi affolunur. Affedilecek vergi oranı kuraklığın doğuracağı derece ile orantılı olmalıdır."

Bu vergide kayıt görmüş olan arazi sahiplerine, Müsakkafat Vergisinde[1] olduğu gibi yüzde belirli oranda fazlalık olduğu takdirde, değişiklik talebi hakkı verilmesi çok münasiptir. Yeni kayıt heyetlerinde halkı daha ziyade temsil eden bir sistem kabulü de uygundur. Verginin iki taksitte tahsili fikri gördüğümüz yerlerde faydalı ve uygulanabilir kabul olunuyor. Sahiplerinin bir müddet istifadeleri kanunla yasaklanmış olan arsalardan bu yasağın devamı müddetince vergi alınmaması uygun olur.

2) Müsakkafat Vergisi[1]

a) Yeni tasarıda zirai müsakkafatın[2] vergiden muaf tutulması çiftçi için çok rahatlığa sebep olacaktır. Yalnız bu muafiyetin kaldırılması ile iadesi arasında geçen zaman zarfında kayda tabi olan ve zirai müsakkafata[2] vergi konulması için çıkan kanunun yü-

1 Müsakkafat: Üzeri dam ile örtülü olan yerler. Müsakkafat Vergisi Kanunu 26 Haziran 1910 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Genellikle o yerde geçerli olan kira bedelleri oranına göre belirlenen gayrisafi gelire dayandırılmıştır. Bütçe Encümeni'nin 14 Haziran 1931 tarihli raporu ile Meclis Başkanlığı'na sunulan yeni tasarı 22 Haziran'da görüşülmeye başlanmış, 4 Temmuz 1931'de adı Bina Vergisi Kanunu olarak değiştirilerek kabul edilmiştir. Bina Vergisi Kanunu 29 Temmuz 1970'te Emlak Vergisi Kanunu'yla yürürlükten kaldırılmıştır.(Y.N)

2 Çiftçilere ait üzeri dam ile örtülü yerler. (Y.N.)

rürlüğü tarihinden itibaren talep edilecek olan bu vergilerin affıyla bunlardan henüz kayda tabi bulunmayanlardan kayıttan sonra da vergi istenmeyeceği hakkında geçici bir madde ile hüküm konulması veya bu konuda ayrı bir kanun çıkarılması münasip olur. Bu sayede birkaç senelik kısa bir devreye ait zamanın hesapları tasfiye edilmek suretiyle hem köylüler bir yükten, hem de maliye pek karışık bir hesabın usandırıcı takibatından kurtulmuş olur.

b) Bu vergiden umumi olarak yapılan tenzilat miktarı fazla görünüyor. Tasarının son şekline göre yapılan tenzilatın yekûnu yaklaşık yüzde otuzu buluyor. Devletin daimi gelir kaynağı olan Müsakkafat Vergisini oran üzerinden bu kadar zayıflatmaktansa, mesela "tamir ve idame" karşılığı olarak takdir edilen gelirden yapılması tasavvur edilen yüzde on yedi tenzilatı yüzde yirmiye, hatta yüzde yirmi beş oranına çıkarmakla yetinmek münasip olur. Fakat bu tenzilatın esası olarak 17. maddede kullanılan "tamir ve idame" tabirinin yerine "itfa[1] ve idame" tabirini kullanmak tercih olunur. Bu suretle Müsakkafat Vergisinde "itfa"[1] karşılığının düşünülmediği hakkındaki itirazlara da cevap verilmiş ve mühim bir fayda temin edilmiş olup, bu fayda ile beraber kayıt usullerinde ahalinin daha iyi temsili yolunun açılmış olması ve değişiklik için sebep teşkil edecek gelir değişikliği oranının yüzde otuz üçten yüzde yirmiye indirilmiş bulunması, Müsakkafat Vergisinde yapılacak işleri tamamlar.

c) Özel surette açılacak mektep binalarının sanayi teşvikinden istifade edenler gibi Müsakkafat Vergisinden muaf tutulması ve yeni tasarıya bu hükmün konulması maarife bir hizmet olur.

d) Müsakkafat Vergisi münasebetiyle memleketin yeni Ebniye[2] Kanunu'na ihtiyacı olduğu bazı yerlerde bize hatırlatılmıştır.

3) Kazanç Vergisi

a) Maktu[3] vergiye tabi olan mükellefler lehine yapılmış olan değişiklik iyidir. Kira yerine gayrisafi gelirin vergiye esas olması ve oranlarda da az çok tenzilat yapılması bu sınıf mükellefler için epeyce ferahlık yapacaktır. Ancak beyanname usulünün müşkülatından dolayı 500 liradan 1000 liraya çıkarılması uygun görülen maktu vergi mükelleflerinin tercihlerine bağlı olarak beyanname usulüne tabi olabilmeleri yolu kapanmamalıdır. Maktu verginin malum olan mühim sakıncasına karşılık olmak üzere hatta bu vergiye tabi olanlar, yalnız beş yüz liralık kira sahibi iken bile açık olan bu tercih yolu şimdi kapanırsa, bin liraya genişletilen maktu vergi erbabının hakikaten mühim şikâyetlerine meydan verilmiş olur. Tasarının bu noktası düzeltilmeye muhtaçtır.

b) Beyannameye tabi kalacak mükelleflerin kendi yapacakları hesap üzerinden vergilerini ödedikten sonra inceleme yapılması yolundaki yeni tarz isabetli olacaktır. Beyannameleri tatbik edecek memurun mükellef aleyhine bir şey gördüğü takdirde, bunu hazine lehine bizzat düzeltmeyerek bu işi bir heyetin incelemesine arz etmesi

1 Yıpranma payı, amortisman. (Y.N.)
2 Binalar. (Y.N.)
3 Mükellefler arasında ayrım yapmaksızın, herkesten bir ölçüye bağlı olmadan, sabit tutarda alınan. (Y.N.)

pek isabetlidir. Yalnız bu şekil, mükellef aleyhine tek memurun hüküm vermesi sakıncasını bertaraf etmekle beraber, beyannamesini hazine aleyhine yapmış olan bir ticarethanenin kendi gösterdiği yanlış miktar üzerinde bunu sezecek memurla uyuşmasına mâni olamaz. Yani yeni tarz, mükellefin keyfi muameleye uğramasına mâni olmakla beraber hazine hukukunun korunması noktasından eksik görünüyor. Bunun için her halde beyannameyi ilk inceleyecek memurun hiç olmazsa İstanbul, İzmir, Adana, Mersin, Samsun, Ankara, Konya gibi yerlerde tek olmaması ve bu işin tasarıda zikredilen mütehassıslardan biriyle bir memurdan meydana gelmesi, hazine hakları noktasından çok fayda temin eder. Büyük ticarethanelerin, şirket ve bankaların beyannamelerinin ticaret işlerinden anlar bir zat ile bir mali mütehassıstan meydana gelen bir heyet tarafından incelenmesi lüzumlu görünür. Beyannameli kazanç vergisi işi bilhassa devamlı ve itinalı bir teftiş ister.

c) Yeni tasarıda 15 lira aylık veyahut elli kuruş yevmiyeli rençberlerle kısıtlı tutulan muafiyetin 25.5 lira aylık veya 75 kuruş yevmiyelileri kapsaması ve bundan istifade edecekler arasına "amelenin" de konması birçok az kazançlı vatandaşları memnun eder.

d) Elde, sırtta, başta satanlara ait muafiyetin "yiyecek ve yakacak"tan başka "okuyacak ve yazacak" satıcılarını da kapsaması faydalı olur.

e) Serbest meslek sahiplerine (doktor, avukat, ressam vb.) ait vergilerin beyanname tarzından çıkarılarak yeni tasarıdaki şekle sokulması ehemmiyetle üzerinde durulacak bir mesele yapıyor. Bunlar memleketin her tarafından en çok sesi işitilen, bütün halk tabakalarıyla daima temas eden bir sınıf teşkil ederler. Bunlardan doktorlar mevcut beyanname usulünde verdikleri az vergiden bile şikâyet ederlerken, yeni tarzda türlü türlü emareler üzerinden vergiye tabi olduktan başka şöhretleri derecesinde ayrıca maktu bir vergi ile mükellef kılınırlarsa, psikolojik ve politik noktadan devlet zarar görebilir. Bu işi halletmek için ya muğlak olan yeni teklif tarzından vazgeçilerek, beyanname usulünün evvelki haliyle bırakılması veyahut daha hafif, mesela yalnız muayenehane emaresiyle birlikte tasarıya ekli cetveldeki maktu vergiye tabi kılınması münasip olabilir.

f) "Şifri dafer"[1] üzerinden vergi verecek müteahhit veya tacirler için tespit olunacak emsal meselesi, yeni kazanç vergisi tasarısının en mühim noktasını teşkil eder. Yekûnu belki yarım milyon liraya varacak olan bu verginin yeni usul yüzünden büyük müşkülat ve şikâyetlerle karşılaşılması ihtimali vardır. Bu konuda şu görüşler yürütülebilir:

-Emsali tespit edecek muhtelif vekâletleri temsil eden komisyonun kararı kati olmamalıdır. Bu karar, vatandaşlardan alınacak verginin yekûnuna tesir edeceği için yüksek bir otoritece (İcra Vekilleri Heyeti'nce) tetkik ve tasdik olunmalıdır.

-Emsalin muteber olması için tayin edilen zaman (üç sene) çok uzundur. Halihazırda hiçbir memlekette bu kadar uzun zaman için ticari istikrar mevcut farz olunamaz. Bu müddet azami iki sene olmalıdır. Fakat aynı sebeple bu zaman da çoktur. Bu takdirde bile mevcut sakıncayı kaldırmak veya hafifletmek için, her halde alakadar mükelleflere emsalin değiştirilmesi için müracaat yolu açılmalı ve bu takdirde komisyon, vaziyeti tekrar incelemelidir.

1 Chiffre d'affaires (Fr.): Yıllık ciro. (Y.N.)

-Emsal, bütün memleket için aynı olmamalıdır. Ahval ve şartlara göre memleket üç veya dört mıntıka sayılarak her biri için ayrı emsal konulmalıdır. Mesela, İstanbul'daki kolordunun et müteahhiti ile Erzurum'daki askerin et müteahhiti aynı vergi emsaline tabi olamaz. Bunun gibi muhtelif mıntıkalardaki vaziyete göre yol veya inşaat müteahhitleri aynı emsale tabi olmayabilir. Bu noktalar tanzim olunurken bazı taahhütlere de hükümetin koyduğu "azami ve asgari miktar" şartları da nazarı dikkate alınarak bir çare göstermek lüzumlu görünüyor. Mesela bir mektebin veya askeri kıtanın mukavelenamesine koyduğu azami-asgari teslim miktarına göre kazanç vergisinin hangisine göre kesileceği açıklığa muhtaçtır. Azami had mükellefin zararına olabileceğinden, asgari üzerinden vergi kesilmesi isabetli görülür.

g) Müsakkafat Vergisi bahsinde de söylendiği gibi özel mektep açacaklardan kazanç vergisi alınmaması maarifi teşvik için bir fayda temin eder.

4) Muamele Vergisi

a) İhracat vergisinin bütünüyle kaldırılması uygundur. Bundan başka dahilde imal olunarak, dahili muamele vergisi ödenen maddelerin ihracında gösterilecek ödeme makbuzları üzerine, bu verginin bir kısmının ve mesela yüzde ellisinin gümrüklerde mal sahiplerine prim olarak iadesi usulünün konulmasında fayda görülür. İhracatı teşvik etmek, memlekette ihtiyaç sahiplerine iş bulmak ve dahili muamele vergisinin evvelki haliyle bırakılması yüzünden ifade olunacak ağırlığı karşılamak faydaları.[1]

Tütün, pamuk gibi manipülasyonların memleket dahilinde yapılarak hariç pazarlara sevk edilen maddeler hakkında da bu usulün tatbiki halinde husule gelecek fayda ve sakınca inceleme ve düşünmeye değer.

b) Dahili muamele vergisinin evvelki haliyle bırakılması hakkında ilk notlarda yazılan görüş ile birlikte, mevcut tahakkuk ve tahsil şekilleri ve mükerrer tahsil sakıncaları kaydedilmiştir. Yeni tasarıda bu vergi aynen evvelki haliyle bırakılmakla beraber, bu noktaları ıslah edici hükümler konulmamıştır. Vergi oranı aynı kaldığı halde mevcut müşkülat düzelmezse, bütün sıkıntılı cereyanlar ve şikâyetler devam eder. Mesela memlekette üretilen zeytinyağları muamele vergisi verdikleri halde, aynı yağdan yapılan sabunlar da aynı oranda vergi vermekte ve yağa ait vergiler indirilmemektedir. Bunun gibi memlekette yapılan iplikler için muamele vergisi ödendikten sonra o iplikle yapılan kumaş veya bezler için de iplik vergisi indirilmeden muamele vergisi alınmaktadır. Eğer bu kumaştan dahili bir imalathanede hazır elbise yapılırsa, vergi üç kat oluyor. Bunun gibi ithalat muamele vergisi verilen ayna, kontrplanş,[2] kilit vesaire gibi malzemeden yapılan mobilya için alınan dahili vergiden evvelki vergiler indirilmemektedir. Bu yüzden artan maliyet fiyatı memlekette pahalılık baskısı da vücuda getiriyor.

Gerçi şimdi mevcut kanunda da bu mükerrer vergiyi men eden hüküm varsa da sonra yapılan talimat ve tatbikat mükerrer vergi yolunu açmıştır. Bu noktadan her yerde bütün alakadarlar şikâyetçidir. Dahili muamele vergisinde, mükellefin katiyen

1 Cümle kaynakta bu şekilde yer almaktadır. (Y.N.)
2 Kontrplak. (Y.N.)

gelen memurun şahsi takdirine bağlı kalmayacağı bir usul koymak en mühim bir ihtiyaçtır. Yeni muamele vergisi kanunumuz, bu şikâyet mevzularını tamamen ortadan kaldıracak esasları ihtiva etmedikçe bu verginin evvelki haliyle kalması hem iktisadi hem de dahili siyaset noktasından zararlı olur.

c) İthalat muamele vergisi, aslı gümrükten muaf olan maddeler için büsbütün kaldırılmıştır. Bu görüşün, ithali teşvik edilmek istenen maddeler hakkında makul bir kolaylık yapacağı şüphesizdir. Fakat bu esas takip edilince en hafif ve hafif gümrük tarifesine tabi olanların eşit derecede yüzde altı ithalat vergisine tabi olmaları haksızlık olur. Bu zemin üzerinde seyahat mıntıkamızda esaslı şikâyetler işitilmiştir. Bir kaba demir malzemesi ithalatçısı kendisinden alınan muamele vergisinin, gümrük resminden de fazla olduğunu söylemiştir. Diğer taraftan fazla gümrüğe tabi kıymetli eşya dahi aynı oranda muamele vergisi veriyor. Bu meselenin en iyi hal yolu, birinci seyahatimize ait notların 14. ve 15. sayfalarında etraflıca izah edilen şekilde ithalat muamele vergisini şimdi hazineye temin ettiği yekûnu verecek bir hesapla ve tarifelerdeki himaye fikrine uyacak nispetlerde gümrük tarifelerimize eklemektir. Bu suretle hem hazine alacağını almış ve hem de vergi, giren eşyanın cinsine uyacak bir mahiyet almış olur. Bu hareket tarzına mâni antlaşmalar bakımından zaruretler olup olmadığı hazine ve hariciye hukuk müşavirlerince etraflı surette incelenmeye değer. Böyle kati bir mâni tahakkuk ederse, o vakit mevcut haksızlığı gidermek için başka bir yol aramak lüzumu ortaya çıkar.

Bu halde ithali gümrükten muaf tutulan maddelerin, ithalat muamele vergisinden de muaf tutulduğu gibi, ithalinde hafif veya ağır gümrüğe tabi tutulan maddelerin dahi aynı himaye fikriyle orantılı surette yüzde iki, yüzde dört, yüzde altı oranları üzerinden derecelendirilmiş bir ithalat muamele vergisine tabi tutulması münasip olur. Bu takdirde memlekete girerken az muamele vergisi veren bir maddeden dahilde imal olunduğu zaman daha fazla vergi almak caiz olmayacağı için, dahili muamele vergisini de aynı mallar için aynı oranlarda derecelendirilmiş bir usule tabi kılmak isabetli olur. Bu hareket tarzında dahili muamele vergisi eskisi gibi tam yüzde altı olarak bırakılmamış, muhtelif cins maddeler üzerinde vergi indirimi yapılmış olmak gibi psikolojik bir fayda da temin edilmiş olur.

d) Mevcut eski kanunda dahili muamele vergisi yalnız enerjiye dayanan, yani Teşviki Sanayi Kanunu'ndan istifade eden sanayiyle sınırlı iken, yeni tasarıda bu verginin enerji kaynağı el, beygir gibi ilkel vasıtalarla çalışan bütün sanayie genişletildiği anlaşılıyor.

Halbuki, bu sonuncu nevi sanayi ayrıca kazanç ve Müsakkafat Vergisi de vermektedir. Bu suretle bunlara mevcut vergilerine ilaveten yeni bir vergi yüklenmiş oluyor. Bir taraftan bundan vazgeçmekle beraber diğer taraftan da bir iki kişi tarafından el tezgâhlarıyla yapılan küçük sanatlara ufak ölçekte motor tatbik olunduğu zaman bunları da bir derece gelişmelerine kadar muamele vergisinden muaf tutmak faydalı görülür.

e) Mevcut eski kanunda fabrikalarda yapılan ekmek, her türlü kitap, broşür ve gazeteler muamele vergisinden muaf olduğu halde yeni tasarı bunları istisnalar arasından çıkarmıştır. Bunların istisna olduğu yolundaki şimdiki şeklin bırakılması lüzumludur.

f) Bütün bu şekillerle beraber dahili muamele vergisine karşılık olarak bütçelerde öngörülen "prim" usulü kaldırılmalıdır.

g) Yeni yapılacak muamele vergisi kanunu, Teşviki Sanayi Kanunu ile birlikte düşünülmeli ve icap ederse sanayii teşvik usullerimiz de değişmelidir.

5) Sayım Vergisi

Bize suretleri gönderilen tasarılar arasında sayım ve ehli hayvan vergileri hakkında bir şey mevcut değildi. Yeni seyahat mıntıkasındaki gözlemlerimiz de birinci seyahat notlarımızın 9. sayfasında bu konuda belirtilen görüşleri teyit etmiştir. Hayvan yetiştirmeyi teşvik işinin ehemmiyeti, hemen bütün Batı Anadolu'dan bu sene yapılan hayvan ihracatı sayesinde hasıl olan memnuniyetle bir derece daha ortaya çıkmaktadır.

B - GÜMRÜKLER

Seyahat mıntıkamızda bütün Türkiye ihracatının yaklaşık dörtte üçünü yapan İzmir ve Mersin limanlarının bulunması gümrük işleri üzerinde mühim noktalara temasa vesile olmuştur.

Birinci seyahat notlarımızda İstanbul limanına ait olarak tespit edilen gümrük meseleleri, bu notlara kaydedilecek işlerle birlikte değerlendirilirse ithalat ve ihracat işlerimizc büyük yardım yapılmış olacaktır.

a) Antlaşmalara ait bağlardan kurtulduktan sonra tatbik edilen yeni tarifelerin yaptığı genel ferah her yerde hissedilmiştir. Ancak aynı veya benzeri memlekette yetişmeyen ve bu sebeplc himaye fikri söz konusu olmayan ve fakat varlığına şiddetle ihtiyaç olan maddelerden birçokları fazla gümrüğe tabidir. Bu, hayat pahalılığına sebep oluyor. Diğer taraftan memleketimizin ve vatandaşlarımızın haline göre varlığı elzem olmayan maddelerin gümrükleri daha ziyade artabilir.

İzmir Ticaret Odası'nın bir değerlendirmesi olan bu nokta göz önünde tutulmaya layık görülürse, bu esaslar dahilinde uzunca ve genişçe bir zaman zarfında tarifenin bir kere daha gözdcn geçirilmesi uygun olur.

b) İthalat tüccarlarının çok şikâyetçi oldukları bir nokta gümrüğün tespit ettiği bir tarife üzerinden resmi verilen bir mal için, aradan birkaç sene geçtikten sonra bir müfettişin değerlendirmesine göre daha fazla resim istenmesi ve bu farkın tahsili için zor kullanarak takibat yapılmasıdır. Bu halin ithalat ticaretinde istikrarı bozduğu iddiası ileri sürülüyor ve maddenin değiştirilmesi ehemmiyetle talep olunuyor.

c) Yeni gümrük kanununa göre tüccar ile gümrük arasında çıkacak anlaşmazlığın halli yollarında uzunluktan şikâyetler vardır. Kanun icabınca çıkan anlaşmazlıkları halledecek makamların işi görmedikleri, bu meselelerin hemen hepsinin merkezdeki hakem heyetine gönderildiği söyleniyor. Bu konuda eski usulün daha iyi olduğu bile iddia olunuyor. Her halde bu mahiyetteki anlaşmazlıkların çabuk halledilmesi çaresini aramak lüzumlu görülür.

d) Kıymet ve tonaj itibariyle pek çok ithalat ve ihracat yapan İzmir rıhtımının mekanik vasıtalardan mahrumiyeti yüzünden birçok gecikmeler ve zararlar olduğundan bahsedilmiştir. Mekanik vasıtaların temini masraflı olduğu için lüzumuna rağmen tesisi geç kalabilir. Fakat mesela Teşviki Sanayi Kanunu icabınca gümrükten muaf olan 16 numaradan yukarı ipliklerin numaralarını ölçmek için lazım olan, nihayet yüz lira kıymetindeki bir aletin bile gümrükte olmadığı ve bu yüzden devamlı müşkülat, münakaşa ve anlaşmazlıkların devam ettiği söylenmektedir.

Diğer bir misal: Ege iktisat mıntıkasında sanayi gittikçe artıyor. Bu sebeple hariçten yedek parça getirilmesi her günkü işlerdendir. Bu parçaların tarifeye tatbiki noktasını hal için, bütün gümrükte bir tek fen memuru istihdamı kâfi gelebilir. Böyle bir memur olmaması yüzünden iş sahipleri bazen ucuz bir parçanın cinsini tespit ettirmek için hariçten birkaç lira ücret karşılığında mütehassıs veya fen memuru getirilmesine sevk ediliyor.

e) Transit muamelesi pek müşkülatlıdır. Transit eşya için ayrı depolar yoktur. Bu yüzden transit işleri her gün bir parça daha azalmaktadır. Hatta kendi limanlarımıza ait transit eşyanın son zamanlarda civar yabancı adaları gümrüklerine verilmekte olduğundan acı acı bahsediliyor.

f) İhraç edilecek yaş ve kuru meyvelerin kutulanması ve ambalajı için gümrüksüz ithal edilecek kutu, sepet, selofan kâğıdı, bant, etiket gibi maddeler için bırakılacak depozitolar ve bunların geri alınması işleri üzerindeki tatbikattan sonsuz şikâyetler vardır.

Zeytinyağı varilleri için verilen depozitoların geri alınmasındaki güçlük ve bu depozito yüzünden kaybedilen faizler bahis konusu ediliyor.

Bir misal: Mısır'dan kendi küfeleriyle bu sene üzüm almaya gelen bir vapur, her küfenin hakiki fiyatı "30" kuruş olduğu halde dahilde bu sanatı himaye için konmuş olan 425 kuruş gümrük resminin sepet başına depozito yatırılması ısrarı karşısında muamele yapmadan gitmiştir. Teferruat gibi görünen bu işlerin harici ticaretimizi himaye için bir an evvel tanzimi arzu olunur.

g) Memlekete ithali arzu edildiği için gümrükten muaf olan fenni gübreler, bağlara lazım olan potas vesaire gibi maddelerin torbalarından gümrük resmi alınması doğru olmadığı görüşü işitilmiştir. Bu görüşün değeri takdire arz olunur.

h) Bu nokta yalnız gümrüğü alakadar etmez. İzmir liman işlerinin liman körfez tekeli, rıhtım şirketi ve gümrük hamaliye teşkilatı gibi üç ayrı teşekkül tarafından görülmesinden doğan sakıncalar söylenmiştir. Bu sebepten işler hem pahalı hem müşkülatlı görülüyor. Aynı vaziyet İstanbul limanı için de varittir.

Birinci seyahat notlarımızda ve bu notlarda gümrük işlerine dair yazılan noktalardan başka bu zeminde temas edilmeyen daha birçok ıslaha muhtaç işler olduğu tahmin olunuyor. Devletin mali ve iktisadi kudretine olumlu ve olumsuz büyük tesirler yapacak mahiyette bir müessese olan gümrüklerin ve her türlü gümrük işlerinin büyük ve bağımsız bir mesele olarak tanzimi bir zaruret olarak görülüyor.

7) Damga Kanunu

Bu kanunun ehemmiyetli ve düzelecek noktaları hakkında birinci seyahat notlarımızda kayıtlı şeylerin ehemmiyeti Ege iktisat mıntıkasındaki gördüklerimiz ve işittiklerimizle teyit olunmuştur.

***

Mali meselelerin özetlenmesinden sonra hemen her yerde bize bahsedilen bir noktayı kaydetmek lazım geliyor. Mali kanunlar çıktıktan sonra talimatname, izahname, genel emirler namı altında birtakım eklentiler yayımlanmaktadır. Bunlar arasında bazen kanunların metinlerini yok sayan veya az çok değiştiren hükümlere tesadüf olunuyor. Bu yayınlar, mükelleflerin birçok haklarını iptal ediyor. Bundan başka kısa bir metinle anlaşılması daha kolay olan hususlar, çoğunlukla her kelimesi üzerinde dikkat sarf olunarak çalışılmayan bu tali tebligatla büsbütün anlaşılmaz hale sokuluyor. Birçok yorumlara ve memurların anlayışına göre türlü türlü görüşlere yol açıyor. Bir taraftan memleketin mali kudretine diğer taraftan da halkın hakkını ve kesesini alakadar eden ve neticede hükümet aleyhine birçok hislerin ve fikirlerin birikmesine sebep olan bu hareket tarzını büsbütün bırakmak ehemmiyetli bir mesele teşkil eder. Bir mali kanun yayımlandıktan sonra yoruma muhtaç olacak her nokta mutlaka Meclis'ten geçmeli ve kanunun tatbikatına ait izahat için de ancak Devlet Şûrası'ndan[1] geçirilecek nizamnameler yayımlanmalıdır. Vekâletin bu yolda talimat, tebligat ve emirlerle hareket etmesi usulü büsbütün kaldırılmalıdır. Bu tarzda bugüne kadar yapılmış tebligat da kısa bir zamanda bu asla döndürülmelidir.

III - İDARE VE ADLİYE

Mülki Teşkilat

Hükümet her yerde teşkilatıyla, şahıslarıyla, salahiyet ve vazifeleriyle kuvvetlendirilmeye muhtaçtır. Zaman zaman tesirini gösteren muhtelif mahalli cereyanların doğurduğu şimdiki çok vilayet teşkilatı birçok noktalardan zararlıdır. Bu kadar vilayeti idare için kifayetli vali ve bilhassa üst seviye memurlar bulunamıyor. Bir tarafta ondan fazla kazalı vilayetler var iken öte tarafta iki kazalı bir vilayetin ayrı bir idare birimi olmasını mecburi kılacak sebebi görmek mümkün değildir. Bilakis vilayetlerin bu dar taksimatı, coğrafi, siyasi ve iktisadi vaziyeti bir olan yan yana mıntıkalarda ayrı idare fikirleri yapıyor.

Çok vilayet mahalli bütçeler ve genel bütçe için de zarar yapıyor. Bu sebeple mevcut vilayetlerimizin adedi mümkün olduğu kadar azaltılmalı ve tasarruf edilecek paradan genel müfettişlikler teşkilatı için istifade olunmalıdır. Bu tasarruftan büyücek vilayetlere vali yardımcıları tayini de faydalıdır. Bu suretle valiler merkez kazası kaymakamlığı vazifelerinden ve tali işlerin hücumundan kurtularak serbest fikirle vilayetin genel ve mahalli işlerini yüksekten tanzime vakit bulmuş olur; tasarrufların

1 Danıştay. (Y.N.)

derecesi çok olursa, vilayetlerin genişlemesine karşılık hükümet teşkilatını halka doğru götürmek için nahiye teşkilatının artırılması için de bundan istifade olunur.

Vilayetlerin azaltılması sayesinde bazı yerlerde adamsızlıktan boş kalan diğer vekâletlere ait reislerin ve memurların tamamlanması mümkün olur. Bu arada idaremizde bir sıkıntı konusu olan maarif eminlikleri kaldırılarak ilk ve ortaöğretime bakacak liyakatte maarif müdürleri bulmak mümkün olur.[1]

Vali Salahiyeti

Valiler ordudan başka bütün devlet teşkilatının başı olmalıdır. Kanuni kaydı valiye vilayeti dahilindeki bütün işler üzerinde tesirli olacak bir nüfuz ve salahiyet temin etmelidir. Her vekâlet mıntıkası dahilindeki bütün vazifeler için valiye hitap etmeli ve vali herhangi vekâleti alakadar eden bir işi, mutlaka o vekâletin vilayetteki teşkilatının başında bulunan zat ve bürodan çıkarmalıdır.

Adliye Vekâleti'nin de vali ve vilayetle olan münasebetlerinin aynı olmasında hiçbir beis olmayacağı kanaatindeyim. Son senelerin yanlış anlayışları yüzünden adliye bizde bağımsız bir sima almış ve "adli bağımsızlık" tarzında telaffuz edilen yanlış bir kavram her gün biraz daha kuvvetlenmiştir.

Teşkilatı Esasiye Kanunu'muzda bu bağımsızlık yalnız mahkemelere ait bir vasıf olarak yer bulur. Hakikaten "yargı hakkı millet namına usulü ve kanunu dairesinde müstakil mahkemeler tarafından kullanılır". (Teşkilatı Esasiye, Madde. 8.)

Adliye vekili icra kuvvetini teşkil eden hükümetin bir unsurudur. Vali her vekil gibi, adliye vekilini de temsil eder. Şu halde valinin adli teşkilat üzerinde, adliye vekilinin sahip olduğu salahiyeti kullanmasının, dokunulmaz olması lazım ve tabii bulunan mahkemelerin ve hâkimlerin esas bağımsızlığı ile hiçbir zıtlık teşkil etmemesi icap eder. Bu ana fikrin esaslı bir surette incelenmesinden başlanmak suretiyle söz konusu meselenin kolay bir neticeye vardırılabileceği ve bu sayede mülki idare ile adliye arasında açılan boşluğu dolduracak ikinci derece çarelerin kolaylıkla bulunacağı tahmin olunur.

Bütün işlerde vazife ve mesuliyetin vilayet makamında toplanması için valiler bütün ast makamlar üzerinde ceza haklarını kullanabilmelidirler. Bu nokta o suretle tanzim edilmelidir ki, bir taraftan vilayet açık ve yekpare bir idare birimi şeklinde ortaya çıksın, diğer taraftan da kendi işlerinden dolayı Meclis'e karşı ayrı ayrı mesul olan İcra Vekillerinin tatbikat programları ve kendi tayin ettikleri memurlar üzerindeki nüfuz ve amiriyetleri sarsılmasın. Bu arada valinin teftiş ve inceleme neticesinde vilayetteki bütün memurlar hakkında ihtar, tevbih[2] ve hatta bir dereceye kadar aylık kesmek cezalarını resen tatbike hakkı olmalıdır. Emniyet ve asayişi alakadar eden meselelerde valinin her memuru derhal işten men etmek hususundaki hakkı baki kal-

1 22 Mart 1926 tarih ve 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun'un 20. maddesine dayanarak hazırlanan ve Başbakan İsmet İnönü'nün imzasıyla Maarif Vekâleti'ne gönderilen Maarif Eminliği Talimatnamesi ile Türkiye 13 Maarif Eminliğine bölündü. Maarif Eminlikleri bugünkü anlamda eğitim bölgelerine karşılık gelmekte, kurumsal bir yapı ve idari kademeyi göstermektedir. Maarif Eminlikleri 1931'de 1834 Sayılı Yasa'yla kaldırılmıştır. (Y.N.)

2 Memurlara uygulanan bir disiplin cezası; azarlama, paylama. (Y.N.)

mak şartıyla vekâletlerin tayin ettikleri memurların değiştirilmeleri ve işten alınmaları ancak vekillerin emir ve müsaadesiyle yapılabilmelidir. Bir taraftan vilayet otoritesini kuvvetlendirecek müeyyideler konulurken, diğer taraftan da valinin vekilleri temsilen yaptıkları işlerden dolayı, alakadar vekilin emri ve nüfuzu altında bulunduğunu kendisine iyice hissettirecek esaslar konulmak lazımdır.

Valilerin tayini bir kombinezon meselesi olduğundan tayin yazısının Dahiliye Vekâleti'nden gelmesi uygun olmasına karşılık, vazifesinde muvaffak olmayan valinin değiştirilmesi veya cezalandırılması veyahut vekâlet emrine alınması teklifini bütün vekiller gerekçeli tezkere ile İcra Vekilleri Heyeti'ne teklif edebilmelidirler. Bundan başka vekillerin valilere ihtar ve tevbih cezası vermeleri ve bunu sebepleriyle Dahiliye Vekâleti'ne bildirmeleri usulü konulmalıdır. Valinin görüşü diğer vekâletin tayin ettiği memurların sicillerine ve herhangi bir vekilin görüşü de, valinin siciline olumlu veya olumsuz tesir yapacak bir kıymete sahip olmalıdır.

Vilayetlerin başına iradesi ve mühim işleri başarmak kabiliyeti ile kendini gösteren -herhangi meslekten olursa olsun- yüksek tahsil görmüş ve tecrübelerle yetişmiş güzide insanların getirilmesi münasip olur. Valilik makamının bir "kariyer" kademesi görülmesi bazen yüksek idare vasıflarına sahip olmayan insanlara bağlanarak öte tarafta olgun memleket evlatlarının kabiliyetlerinden istifade etmemekle neticelenir.

Genel Müfettişlikler

Bu tarzda teşkilatları ve idareleri kuvvetlendirilecek vilayetlerden iktisadi, siyasi ve idari bakımlardan bir birlik manzarası arz edenler birer genel müfettişlik mıntıkası teşkil etmelidir. Sınırlarımız, sahillerimiz ve memleketin iktisadi ve siyasi vaziyeti düşünülünce bu mıntıkaların beş ile yedi arasında olması lüzumu anlaşılıyor.

Genel müfettişlikler, her günün teferruatlı meseleler üzerinde tebligata vasıta olmak mevkiinden bilhassa uzak bulunmalı ve başta asayiş ve emniyet ve dahili siyaset meselesi olmak üzere her vekâlete ait işlerin tatbikat programlarına nezaret edilmeli ve mevcut kanunların ihtiyaca uymayan noktalarıyla yeni hükümler isteyen vaziyetleri incelemeli ve tahlil etmeli, hükümetin nüfuzu ile halkın ihtiyacını karşılıklı olarak takviye etmeli ve meydana çıkarmalıdır.

Genel müfettişlikler, sınırlı sayıda müşavir ve kâtiplerden ve ayrıca her vekâlet işini inceleyecek müfettişlerden meydana gelmelidir. Bizim seyahat tecrübemiz bir genel müfettişliğin mesaisine örnek olacak mahiyettedir.

Teftiş

Bu vazife bizim idare hayatımızda, vekâlet müfettişlerinin kanuna uymayan herhangi bir hareketin mahiyetini incelemeleri, uzun uzadıya tahkikat evrakı tutmaları ve işi mahkemeye sevk eylemeleri manasına alınmıştır. Herhangi yolsuzluğun mesullerini meydana çıkarmak için bu usule devam lazımdır. Fakat bir idare mıntıkasında veya şubesinde bütün işlerin yolunda cereyan edip etmediğini toptan ve genel bir görüşle de-

ğerlendirdikten sonra, başta bulunan zatı takdir etmek veya eleştirip cezalandırmak tarzında bir "âmir teftişi" usulünü de fiilen devlet hayatımıza sokmak bir zarurettir.

Genel Müfettişlik teşkilatının mesela senede iki defa mıntıkasını bu gözle incelemesi lazım olduğu kadar, valilerin ve kaymakamların vb. de senede birkaç defa mıntıkalarını aynı maksatla gezmeleri kati bir vazife olmalıdır.

Bütçedeki harcırah fasıllarının memurların fazla tahvillerine tahsisinden ise, genellikle pek az olan "devir" harcırahlarının artırılması çok faydalı olur.

Bu kısa değerlendirmeler, devleti klasik bir bürokrasi sisteminden çıkararak vazife ve mesuliyet fikri altında işleyen bir makine haline koymanın esaslarını kaydetmiş oluyor.

Şimdi halkın devlete ve inkılap eserlerine hürmet etmesini temin edecek noktaları kaydedelim:

Devlet otoritesinin ve bütün ana meseleleriyle beraber rejimin daha sıkı ve yakından müdafaasını temin edecek kanuni tedbirlerin alınması zamanı gelmiştir. Dahiliye ile Adliye'nin işbirliği lüzumu hakkında birinci seyahat notlarımızda kaydedilen görüşler bu seferki görgülerimizle daha ziyade kıymetlenmiş ve kuvvetlenmiştir. İzmir'de vuku bulan hadiseler esnasında zabıtaya tecavüz, matbuayı tahrip, Fırka binasına taarruz, ameleyi grève tahrik, hükümetin manevi şahsiyetine tecavüz, dil uzatmak ve seçime fesat karıştırmak cürümlerinden dolayı 90 kişi Adliye'ye teslim edilmiş ve Adliye'ce bunlardan yalnız ikisinin tutuklu olarak mahkemesine lüzum gösterilerek, diğerlerinin muhtelif suretlerle tahliye olunduğu polis raporuna dayanılarak Vilayet'ten bildirilmiştir.

Hakaret, tahrip, tecavüz gibi ağır cürümlerle o hava içinde Adliye'ye gönderilenlerin serbest bırakılması, benzeri tecavüzlerin devamını elbette teşvik yerine geçmiş olacaktır. Adliye'mizin gözü önünde günlerce süren bu gürültülere rağmen bu hareket tarzı en hafif tabiri ile Adliye cihazımızın devletin kuvvet ve emniyeti noktasında hassas olmadığını ifadeye müsaittir.

Bu konuda kendisinden malumat istenen İzmir Savcılığı, hadiseler üzerinde hassas olduğunu ve fakat Adliye'ye sevk edilenlerden bir kısmının zabıt evraklarında suç mahiyetinde şeyler bulunmadığını söylemektedir. Aynı mahiyette suçların muamelelerinin ve muhakemelerinin hızlandırılması Ceza Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun duruşma faslının icabı iken, gördüğümüz muhtelif mıntıkalarda Adliye'nin kayıtsızlığını ve vazifesini yapmamış olduğunu tespit eden bazı vaziyetleri özetleyebiliriz.

Balıkesir'de

Bu muameleler sorgu hâkiminde bir ay kalmış ve nihayet 9-10 gün sonra muhakemeye başlanmak mümkün ve kanunen zaruriyken, mahkeme, ilk mahkeme gününü evrakın verilmesinden iki ay sonraya tespit etmiştir. Fakat aradan dört ay geçtiği halde bazı sebeplerle hâlâ muhakemeye başlanmamıştır.

Mersin'de

Aynı işler sorgu hâkiminde 35 ve 43 gün kalmış, muhakeme günü olarak muhakemeye verilmesinden 44 ve 54 gün sonrası tespit edilmiştir. Biz Mersin'deyken bu muhakemelerin birine başlanmış, diğerine henüz başlanmamıştı.

Silifke'de

Muhakeme günü bir ay sonra tespit edilmiştir.

Antalya'da

Askere ve alay kumandanına fiilen tecavüz şeklini bulan karışıklıkların müsebbiplerinden ve mütecavizlerden 182 kişinin evrakı mahkemeye verilmiş ve bunlardan dokuzu hükümetçe tutuklanmışken, mesele Adliye'ye intikal edince bu tutuklulardan dördü sorgu hâkimi ve beşi de Ağır Ceza Reisi tarafından tahliye edilmiştir. Bu hadisenin muhakemesi Denizli'ye nakledilmiş ve o zamandan beri Denizli ile Antalya arasındaki tali haberleşmeler yüzünden henüz muhakeme başlamamıştır. Antalya'da "kahrolsunlar" diye bağırarak hükümetin manevi şahsiyetine tecavüz eden 12 kişi hakkındaki evrak bizim orada bulunduğumuz tarihten bir ay evvel sorgu hâkimliğine verildiği halde henüz muameleye dahi başlanmamış olduğu görülmüştür.

Bütün bu görüşler Adliye'mizin, halkı, hükümetin takibatından kurtarmak gibi yanlış ve zararlı bir zihniyetle hareket etmekte olduğunu anlatır.

Yukarıdaki misallerde tespit olunan kusurlardan dolayı suçlu sorgu hâkimleriyle beraber, hâkimler dahi ceza görmelidirler. Cürümler karşısında birlikte hareket eden yekpare bir idare ve ceza cihazını kurmak ve işletmek lazımdır. Bu maksatla tamamlanması icap eden kanuni tedbirler şöyle özetlenir:

1) Bir Cumhuriyeti ve rejimi koruma kanunu yayımlanmalıdır. Bu kanunda, bizzat Cumhuriyet aleyhinde olduğu gibi onun temellerini teşkil eden inkılap kanunları aleyhinde fiilen hareket veya harekete teşvik veyahut bu konuda söz ve yazı ile telkin, ağır ceza müeyyidelerine bağlanmalıdır.

2) Gerek bu cürümler ve gerek devlet, hükümet otoritesini küçültecek, düşürecek, hakarete maruz kılacak hareketlerin muhakemeleri mutlaka tutuklu olarak yapılmalı ve savcıların, sorgu hâkimlerinin, mahkemelerin takip edeceği yollar, muhakeme zamanları açıklıkla tayin olunmalıdır.

3) Tecemmü Kanunu[1] yeniden gözden geçirilmeli, askerin müdahalesi esasları teferruatına kadar açıklanmalıdır. Askerin müdahalesi ancak ateş etmek için olmalıdır. Müdahale talebi, idare amirleri tarafından bu esas göz önünde tutularak yapılmalıdır.

4) İzmir Savcısı'nın bir cevabında: İzmir hadiseleri esnasında "kahrolsun İsmet Paşa, kahrolsun tekeller" diye bağırdığı sabit olan birisinin suçlu görülmeyerek bırakıldı-

1 Toplantı Kanunu. (Y.N.)

ğı yazılıdır. Hükümet başında bulunanların şahsi meselelerden dolayı maruz kalacakları fena muameleyi şahsen mahkemelerde takip etmeleri tabiidir. Fakat bağıran adam ile aleyhinde bulunulan zatın bu vaziyette hiçbir şahsi münasebetleri olmadığına göre, bu vaziyetlerde hakaretin makama yapılmış olmasının kabulü asıl olmak gerektir.

5) Eski polis nizamnamesi maksada kâfi gelmiyor. Yeni tecrübelerden istifade olunarak polisin vazifeleri yeni bir kanunla tayin olunmalıdır.

Dahiliye ve Adliye Vekâletlerine ait işlerden yapılması faydalı görülen diğer mühim noktalar aşağıya kaydedilmiştir:

a) Ceza Muhakeme Usulleri Kanunu'nun 154. ve Vilayetlerin Umumi İdaresi Kanunu'nun 26. ve 46. maddeleri arasındaki çelişme yüzünden zabıtanın düştüğü müşkülatın ortadan kaldırılması ve aynı sebeple Mülkiye ile Adliye arasında devam eden sürekli çekişme vaziyetinin ıslahı. Suçun vukuundan evvel ve sonra yapılacak tahkikat hakkında, işin zararına olarak hükümetle Adliye arasında mevcut anlaşamazlık sebeplerinin giderilmesi.

b) Bazı yerlerde çok fena hapishaneler görülmüştür. Denizli'de birkaç yüz mahpus, ancak diz dize oturabilecek kadar dar ve fena bir yerde ömür sürmeye mahkûmdu. İyi hapishaneler yapılması masraf ve zaman işi olmakla beraber, bir mahpus için en az lazım olan satıh ve hacim sıhhiyece tespit edilerek bu izdihamın her yerde önlenmesi mümkündür. Fazla gelecek mahpuslar için her ne pahaya olursa olsun diğer boş bina ve hatta fazla camilerden istifade caiz görülebilir. Küçük yaşta mahpusları kurtarmak için bütün memlekette iki üç yerde ayrı hapishaneler (ıslahhaneler) tesisi bir lüzum halinde göze çarpıyor.

c) Rüşvet, zimmet, hırsızlık ve kaçakçılık suçlularının süratle mahkûm edilmesini temin için 1930 senesinde yapılan kanundan şikâyetler vardır. Bu kanundan maksat, Memurin Muhakemat[1] usulünün uzun yollarını kısaltmak idi. Halbuki kanuna verilen şekil ve tatbikat, bu suçlara temas eden mütehassıs vekâlet müfettişlerinin faaliyetini men yoluna girmiştir. Birinci maddede savcının hazırlık tahkikatının idari tahkikata mâni olmayacağı yazılıdır. Fakat hazırlık tahkikatını savcının ve ilk tahkikatı sorgu hâkiminin yapması usul olduğundan, ekseriya işin ruhuna nüfuz eden müfettişlerin tahkikatı yok hükmünde oluyor. Mesela bir rüşvet işi Adliye'ce bu yoldan incelenebilirken zimmet ve hırsızlık gibi mesleki inceleme ve bilgilerle Maliye müfettişlerinin daha iyi aydınlatabilecekleri meselelerde hakikat meydana çıkarılamıyor. Meslek müfettişlerinin bu suçlarda celp ve ihzar, işten men gibi vazifelerine ait hakları tanınmıyor. Maksat, neticeye süratle varmak olduğuna göre bu kaideyi bozmayacak mesleki müfettişlerin inceleme neticelerinden Adliye'ce de istifade olunması maksada uygun olur.

d) Eski "kassam"ların[2] işi olan tereke meselesi her tarafta mühimdir. Birinci seyahat notları arasında sayılan vesayet işiyle birlikte bu ihtiyacın da temini için vesayet bürolarının tanzimi Adliye için ehemmiyetli bir vazifedir. Medeni Kanun'daki hükümler arasında genel bir yeri olan ve medeni hayatımız için çok ehemmiyetli bulunan vesayet ve tereke hizmetinin etraflı bir nizamnameye bağlanması lüzumlu görünüyor.

1 Memur Yargılamaları. (Y.N.)
2 Mirasçılar arasında mirası bölüştüren ve küçüklerin hakkını koruyup idare eden Şeriat Mahkemesi memuru. (Y.N.)

e) Yeni Belediye Kanunu'nun son tecrübelerde görülen noksanlarının tamamlanması lüzumu söyleniyor. Sandık başındaki muamele fazladır. 31-44. maddeler arasındaki zamanların kısaltılması, muamelelerin basitleştirilmesi uygun olur. Bir yerin oy sahiplerinin hepsinin seçim günleri zarfında oylarını verebilmelerine müsait olacak miktarda sandık bulundurulması icap eder. Birçok vatandaşlar vakit kâfi gelmediği için oylarını verememişlerdir. Seçim encümenlerinin seçim esnasındaki suçlarına karşı kanunda müeyyide yoktur.

f) Belediyelerin bütçe ve muhasebe işleri tanzim ihtiyacındadır. Birçok belediyeler bütçelerine hayali fazla gelir koyuyorlar. Masrafın yüzde onu geçmemesi mecburiyetine karşı bir oyun olan bu hareket men edilmek ister. Muhasebe işlerinin düzeltilmesi için fazlaca geliri olan belediyelere -bir iki yerde yapıldığı gibi- mesul muhasebeci tayini münasip olur.

g) Mezbahalar belediyelere bir gelir kaynağı halinden çıkmalı ve zephiye resmi[1] mezbahaların uzun müddetli amortisini, devam ettirme ve işletme masrafını karşılayacak hadde indirilmelidir.

h) Çarşı ekmeği yiyen şehirlerimizde müşterek ve büyük bir derde temas ediliyor. Piyasadaki buğdaydan, fırında satılan ekmeğe kadar cereyan eden muameleye kimse hâkim değildir. Bu arada fiyat yüzde yüz artıyor. Tüketici fazla veriyor. Pahalılıktan sızlanıyor. Üretici kazanmıyor, ucuzluktan şikâyet ediyor. Mahiyeti pek basit görünmeyen bu iş, devamlı ve inatlı bir metotla meşgul olmaya değerli görünür.

i) Acemi ve bazen büsbütün geçici tahsildarlar tarafından yapılan özel idare vergi tahsilatının verdiği rahatsızlıktan halkı kurtarmak için bu işlerin de maliye tahsildarlarına yaptırılması.

j) Oktruva[2] şikâyetlerine her yerde tesadüf olunuyor. Bir mal şehirden şehire gittikçe mükerrer oktruva veriliyor. En uzaktaki vatandaş bir kere nakliye ücreti bir kere de katmerleşmiş oktruva yüzünden en ziyade zarar görüyor. Bu resim, belediye gelirlerinin mühim bir kısmını teşkil ettiği için esaslı değişiklik kolay olmaz. Bununla beraber, şimdilik aşağıdaki noktaların düzeltilmesi ve bu meselenin geniş bir surette incelenmesi iyi olur.

1) Yeni Belediye Kanunu'nun 70. maddesi oktruva tarifelerinin tanzimi vazifesini mutlak olarak belediye meclislerine vermiştir. Bu kanundan evvel genel meclislerin bu tarifeleri tasdik hakları vardır. Yalnız belediye gelirini artırmak fikrine galebe çalmak için, genel meclislerin belediye meclisi kararını incelemeleri ve mahalli ihtiyacı düşünerek, asgari ve azami hadler arasında değişiklik yapmaları ve tasdik eylemeleri kabul olunmalıdır.

2) Hükümetçe tarif edilerek zaruri ihtiyaçlar olarak yeniden tespit olunacak maddeler üzerinde asgari tarifenin tatbiki.

3) Mersin ve Adana vilayetlerinde vazifeli memurlar nazarı dikkatimizi çektiler. Bu iki vilayetin bütün sahil mıntıkası baştan başa Nusayri köyleri ile doludur. Bu mıntıkada Türk köyü yoktur. Lazkiye sahilleriyle bu mıntıka arasında denizden da-

1 Satılmak üzere kesilen hayvanlar için alınan para. (Y.N.)

2 Octroi (Fr.): Giriş vergisi. Yerel yönetimlerin kendi sınırları içine dolaylı ya da dolaysız tüketim amacıyla giren mallardan aldıkları vergi. Osmanlı İmparatorluğu'nda "duhuliye resmi" adı altında alınan bu vergi, imparatorluğa dışarıdan gelen mallar için de uygulanırdı. (Y.N.)

imi geliş gidiş devam etmektedir. Kaçakçılık muhakkaktır. Bir taraftan da bu kapı Suriye'nin siyasi cereyanlarına açıktır. Yüksek memurlar vasıtasızlıktan, çaresizlikten tedbir almak mümkün olmadığını söylediler. Devletçe yalnız sahilde değil, bu havalinin bütün Nusayri mıntıkasında hassas olmamız, vaziyeti iyi dinleyip incelememiz lüzumludur. Sahildeki Suriye ve Lazkiye temaslarına karşı mâni tedbir ve vasıtalar düşünmeliyiz. (Motor vesaire...)

IV - MAARİF

a) Bir Kürt muallimde Kürdistan bağımsızlığı hakkında kendi yazdığı bir şiir bulunmuş. Diğer taraftan Adana muallim mekteplerinde Nusayri talebe çoktur. Türkten başka unsurlara mensup olan bu talebe yarın muallim olarak Türk mekteplerinde öğretim yapacaktır. Nusayriler, diğer mekteplere de nüfuslarına nispetle Türklerden fazla rağbet etmekte ve mekteplere girmek yolunu bulmaktadırlar. Bu gözlem, maarif siyasetimizin mühim bir noktasının aydınlatılmasını lüzumlu kılıyor. Bir prensibe bağlanmak üzere Maarif Vekâleti'nin şu esasları hazırlaması uygundur:

1) Biz, aramızdaki Türk olmayan unsurları kültürümüzle yenerek özümleyecek miyiz, yoksa ihmal mi edeceğiz? Bu iki fikre göre onları okutmak mı uygun olur, yoksa aksi mi?

2) Türkten gayrı unsurlardan muallim kullanmak doğru mu, bunlardan yeni muallim yetiştirmeli miyiz? Bu doğru değilse, mevcutları ve mekteptekileri ne yapacağız?

b) İlkmekteplerde çok çocuk okutmak için takip edilen yarımşar günlük dönüşümlü tahsil usulü aleyhinde fikirler var. Esasen üç sınıflı ilkmektepler bir zaruret neticesi olarak kabul edilmiştir. Bu kısa tahsili yapanların az zaman sonra bildiklerini unuttukları yer yer söylenmektedir. Böyle iken bu kısa zamanı da dönüşüm usulü ile yarıya indirmek doğru olur mu? Bu mesele esaslı inceleme ve düşünmeye değer.

c) Millet mekteplerine devam ve rağbet her yerde gittikçe azalmaktadır. Son siyasi cereyanların ve eski harf propagandalarının bunda tesiri olmuştur. Vilayetler, millet mekteplerine devam mecburiyetinin müeyyidesi olmadığını ve buna ihtiyaç bulunduğunu söylediler. Bir inkılap meselesi olarak değerlendirilmesi ve çare bulunması icap eder.

d) İlkmektepten darülfünuna kadar mühim bir eksiklik göze çarpıyor. Her müderris ve muallimin her telkini mefkûrevi gayelere hizmet eder olmalıdır. Kitapların cansız teorileriyle karşı karşıya gelen genç zihinler, öğrendikleriyle memleketin hakiki vaziyet ve menfaatları arasında irtibat yapamıyorlar. Yazarların ve teorisyenlerin bir taraflı dinleyicisi vaziyetinde kalan Türkiye'nin çocukları hayata çıktıkları zaman bu irtibatsızlık ve intibaksızlık yüzünden tenkitçi, kötümser, milli şuur ve disipline riayetsiz kitleler teşkil ederler. Bu noktanın da bir devlet prensibi, bir Fırka vazifesi olarak tespiti için Maarif Vekâleti'nin hazırlık yapması uygun olur.

V - SIHHİYE

a) Sıtma mücadelesi faydalı neticeler veriyor. Sulara ait bütün işlerde Sıhhiye ve Nafıa'nın daha sıkı işbirliği lüzumludur. Su mühendislerinin Sıhhiye Vekâleti tarafın-

dan yapılan mücadele işlerine mahallerinde yardım etmeleri uygun olur. Seyahat esnasında, mandalar için yapılan su çukurları ve çeşme ayaklarının yaptığı birikintiler yüzünden yeni sıtma kaynakları türediği görülmüştür. Bunlarla vilayetlerden köy muhtarlarına kadar her makam uğraşmak vaziyetindedir.

b) Açık fuhuş evlerinin kapanması yüzünden sıhhi zararlar tespit edilmiştir. Bunun idari zararları da bazı yerlerde hikâye olunmuştur. Fuhuş mahalle aralarına girmiş, memurlarla uyuşma yollarını bulmuştur. Adana'da fuhuş yerleri kapanmadan evvel ayda beş yeni frengili tespit edilmekteyken, yeni vaziyetten sonra on yedi hasta bulunmuş ve daha sonra artarak bu miktar ayda yirmi beşe çıkmıştır.

c) Samsun, İstanbul, İzmir, Mersin ve Adana (Zonguldak) amele ve işçilerin, hamalların yoğun olduğu mıntıkalardır.

İlk safha olarak bu mıntıkalarda sosyal yardım teşkilatının çoğaltılması hükümet ve Fırka için çok lüzumludur.

Yeni Hıfzıssıhha[1] Kanunu icabınca fabrikaların, amele kullanan diğer müesseseler sahiplerinin hazır bulundurmaya mecbur oldukları doktor ve hastane işleri sistematik bir takip altında bulundurulmalıdır.

Hükümet, mahalli ve şehir idareleri ve Himayei Etfal Cemiyeti[2] tarafından kâfi miktarda süt damlası, doğum evleri, (terk edilmişler için) çocuk yuvaları ve nihayet hayatını çalışarak kazanan kadınların çocuklarını iş zamanı barındırmaları için "kreş"ler açılması lüzumludur.

VI - NAFIA

a) Nazilli kuzeyinden denize kadar bütün Menderes vadisi şimdiki haliyle bile büyük bir üretim sahasıdır. Bu sahanın başlıca derdi, mahsullerini müsait şartlarla ihracat iskelelerine götürmek ve çıkarmaktan ibarettir. Aydın demiryolunun tarifeleri ağırdır. Lozan Antlaşması'ndan sonra şirketle yapılmış olan Readaptasyon[3] mukavelesi icabınca hattın muharebe zamanlarında hükümet tarafından işletildiği zamana ait devlet borcu, işletme hasılatından kapatılacaktır. Bu sebeple tarifelerin indirilmesi müşkül görünüyor. Bu vaziyet içinde tarife meselesini halletmenin pratik yolu Nazilli-Aydın-İzmir şosesinin yaz ve kış kamyonların geçmesine müsait olacak şekilde yapılmasından ibarettir.

Yaz mevsiminde müşkülatla dahi olsa kamyon nakliyatı yapılıyor. Bu sebeple şirket yaz tarifelerinde daha müsait davranıyor. Menderes vadisinin iyi şose ulaşımı Aydın demiryolunun müsait şartlarla hükümetçe satın alınmasını bile kolaylaştırır. Bu demiryolundaki istasyon rıhtımları ve tünel gabarileri[4] Devlet Demiryolları muharrik ve müteharrik[5] malzemesinin geçirilmesine müsait değildir. Bu vaziyet bu hattın

1 Sağlığı koruma. (Y.N.)
2 Çocuk Esirgeme Kurumu. (Y.N.)
3 Yeniden uyum, uyarlama. (Y.N.)
4 Taşıtların köprü, tünel vb. altından rahatça geçebilmeleri için en yüksek boyutları belirten ölçüler. (Y.N.)
5 Muharrik: Hareket ettiren, oynatan. Müteharrik: Hareket eden, oynayan. Lokomotif ve vagonlar kastediliyor olmalı. (Y.N.)

doğudaki en son ucundan, Anadolu hattına bağlanması takdirinde dahi, aktarmasız nakliyatı imkânsız kılar. Menderes vadisinden ufak miktarda Yunan adalarına mahsul ihracı ve bilhassa hayvan ihracatı için Kuşadası'nda müsait bir iskele yapılması ehemmiyetle talep edildi. Kuşadası'nın bu vaziyeti kazanın Aydın vilayetine bağlanmasını da faydalı gösteriyor.

b) Her yerde ufak tefek mahalli su işleri vardır. Mevcut "Enharı Sagire"[1] Kanunu'ndan istifade edilerek ve tatbikat merkezden takip olunarak bu işlerin yavaş yavaş başarılması mümkün görünüyor.

c) Cellat Gölü'nün sıhhat üzerinde yaptığı büyük zararlar civar halkına kan ağlatmaktadır.

İzmir Vilayet Kongresi'nde bu konuda acı şikâyetler dinledik. Nehirde yapılacak genel ıslahat ertelendiğine göre, yalnız bu gölün zararlarını sınırlayacak bölgesel tedbirlerin incelenmesi iyi olur.

d) Menderes vadisinde yapılmakta olan Nazilli ve Horsunlu kanallarının inşaatı şimdiden faydasını hissettirmiştir. Nafıa müfettişinin ve sıhhiye müsteşarının değerlendirmelerine göre burada başlanan işin projeleri dahilinde tamamlanması faydayı artıracaktır. Kanalların geçtiği arazideki rutubeti emmeleri birkaç bin dönümü bulan bu arazinin sahiplerini şikâyete sevk etmiştir. Her kanal inşasında tabii olan bu hal, inşaat bitcrek civar araziye su verilmeye başladığı zaman bertaraf olacaktır. Diğer taraftan şimdiden 30 000 dönüme yakın arazi kurutulmuştur. Bu meseleye, üzerinde az çok dedikodu yapılan bir mevzu olarak temas edilmiştir.

e) Konya Sulama İdaresi hakkında bazı şikâyetler dinlenmiştir. Su dağıtım tertibatı tamamlanmaya ve ıslaha muhtaçtır. Bu sebeple bütün sahaya tam mevsiminde su yetiştirilemiyor. Bazı hastalıklar sebebiyle de mahsul alınmadığı vaki oluyor. Bu hallere rağmen sulama ücreti tahsil ediliyor. Arazi fiyatı fazla (dönümü 20 lira) takdir edildiği için verginin çokluğundan bahsolunuyor. Fakat yeni kanun icabınca verilecek değiştirme talebi hakkı, bu sakıncayı bertaraf edebilir. Sulama ücretine esas olan sulanan sahaların ölçülmesi işine mevcut fen memurları kâfi gelmiyor. Artırılması isteniyor. Sulama İdaresi tarafından suyun tarlaya kadar götürülmesi de kâfi değildir. Suyun tarlaya verilmesi dahi, ayrıca bir fen ve ihtisas işidir. Bunun için yalnız su mühendisi değil, ziraat mühendislerinin de çalışması lazımdır.

İdare heyetinde halk temsilcileri vardır. Fakat, idarece suların dağıtımı işinin de tanzimi için ahvali bilen halk temsilcilerinden istifade edilmesi görüşleri dinlenmiştir.

VII - İKTİSAT

İktisat Vekâleti'ne ait işlerden bu seferki seyahatte temas olunan noktalar:

a) Bu sene fazla ekiliyor. Düşük görülen fiyatlar çiftçiyi elindeki hububatı toprağa serpmeye teşvik etmiştir. Birinci notlarımızda kaydedilen kalbur ve kalburlamanın teşvik ve tamimi kayda değer bir ihtiyaç olarak görülmüştür.

b) At için yer yer alınan teşebbüslerin faydaları hissolunacak hale gelmiştir. Islah encümeninin zihniyetlerde tesir yaptığı ve faydaları görülmüştür.

1 Küçük nehirler. (Y.N.)

Genelde sığırlar ve çift hayvanları için yeni tedbirler ister.

c) Güneyden yapılan kereste ihracatı hakkında dikkate değer temenniler dinlenmiştir. Orman işleri ve ihale usulleri üzerinde ıslah edilecek noktalar vardır. Suriye'nin müşteri olduğu katran ağaçları ihracatını kolaylaştırmak için memleket içinde ve dışında meşgul olacak noktalar vardır.

Mısır'a yapılan büyük miktarda kereste ihracı durmuştur. Rus dampingi, uzunca müddetli mukavelelerle Mısır pazarlarını bize kapamış gibidir.

d) Zeytin ağaçlarını aşılayanların tapu harçlarından muaf tutulması birinci notlarda kaydedilmişti. Bunun ehemmiyeti bu sefer gördüğümüz yerlerde tekrar müşahade edildi. Bundan başka aynı kaide, dağlardaki çok miktarda sakız ve butum[1] ağaçlarını fıstığa aşılayanların da aynı muafiyetten istifadeleri memleket servetini artıracak tedbir olur.

e) Orman işlerine konan usuller, Ege iktisat mıntıkasını adeta bir servetten mahrum etmiştir. Kitre, çiçek soğanı, mazı ve harup gibi maddelerden eskiden yapılan büyük miktardaki ihracat, orman nizamnamesindeki birçok merasimin tesiri ve cezaların sınırlaması ve orman memurlarının yaptığı müşkülat altında pek çok azalmıştır.

1914 senesine oranla aşağı kaydedilen cetvel vaziyeti tespite yarar:

1914'te ihracat *Kilo*	*Son senelerde ihracat* *Kilo*	
1 360 000	17 000	Kitre
11 300 000	14 000	Çiçek soğanı
2 250 000	170 000	Mazı
5 600 000	300 000	Harup

Bu maddelerin fiyatları üzerinde durmaksızın senede birkaç milyon lira zarar ettiğimiz ifade olunabilir. Tabii bu maddelerin eski müşterileri başka kaynaklar tedarik etmiş olacaklardır. Buna rağmen usuller düzeltilir ve ihracat ofisi müşteri ve pazarlar üzerinde çalışırsa yavaş yavaş eski kazanca yaklaşmak mümkün olur.

f) Büyük ihracatımızı yapan yerleri gezdiğimiz esnada ihracat ofisimizin mühim faydalar verecek vaziyetten uzak olduğunu öğrendik, takviye ister.

g) Memlekette yerini tutacak (aynı değilse bile) karşılığı olan maddelerin üretimine yarayan şeyler Teşviki Sanayi Kanunu'ndan istifade ederek hammadde halinde gümrüksüz ithal olunmamalıdır. Bu yüzden zararlarımız fazladır. Mesela vejetalin[2] üretimine yarayan ayçiçeği, araşit,[3] hindistancevizi bu suretle giriyor. Üretilen nebati yağlar bir taraftan piyasaya çıkıyor. Yemeklikte kullanıldığı gibi kısmen sabunculukta da kullanılıyor. Bu sebeple daha faydalı ve daha gıdalı olan zeytinyağlarımız dahilde az satılıyor. Harici piyasalarda müşteri beklemeye mahkûm oluyor. Az sayıda sanayicilerin istifadesi için açılan bu yol üreticilerimizin ağır zararı ile ödeniyor. Zeytin-

1 Antepfıstığı yetiştiriciliğinde anaç olarak kullanılan buttum ağacı. (Y.N.)
2 Bazı bitkilerden çıkarılan ve sadeyağ yerine kullanılan katıyağ. (Y.N.)
3 Yerfıstığı. (Y.N.)

yağcılarımız bu yüzden yer yer şikâyetçidirler. Eğer bunların imalini müteakip memleketten aynen ihracı kati olarak temin edilmeyecekse, usulü büsbütün kaldırmalıdır.

Dahili piyasa vejetalin arıyorsa, bunu ya memlekette yetiştirilecek ayçiçeğinden üretmenin yolunu bulmalı, yahut zeytinyağını himaye edecek bir gümrükle giren yağlardan tedarik etmelidir.

Memlekete hariçten pirince dönüştürülmek üzere çeltik girdiği de söyleniyor. Bunlar hakkındaki görüşler de aynıdır.

h) Palamut ile valeks[1] memlekette mevcut iken memleket deri sanayiinde aynı işi gören kebraho[2] ve mimoza gibi ithalat maddelerinin kullanıldığından şikâyet ediliyor. Bunun sebebi yine palamut valeksimiz hariçte müşteri ararken aynı işi gören söz konusu Amerika maddelerinin gümrüksüz olarak ithalidir.

i) İncirlerimizin hastalıktan muhafazası için bütün Menderes vadisi bir istasyon ihtiyacını söylemektedir. Aydın'da bu istasyonun açılıp çalışması halka çok ferah ve kazanç emniyeti verecektir.

j) İncir kurdu meselesi de incir sahasının büyük derdidir. Mevcut incir kooperatifinin tatbik ettiği usuller olumlu neticeler vermiştir. Bu tedbirleri yapmayan üreticilerin malları ihraç olundukları uzak memleketlerden iade olunmaktadır. Mesela, incirin aşılama noktalarını kesmek ve kurt öldürme makinelerinden geçirmek gibi çareler üzerinde meşgul olmaya değer.

k) Memleketin bir çul ve çuval fabrikasına ihtiyacı, her yerde temas edilen bir meseledir. Bu işe lüzumlu hammaddeler memleketimizde bol bol çıkıyor. Tesisat ve işletme masrafları ile memleketin çul ve çuval ihtiyacı ve ithalat üzerinde yapılacak hesaplar müsait çıkarsa alakadarların ve hükümetin iştirak edeceği bir fabrikanın tesisi hayırlı olur.

l) Devletin yapacağı ticaret mukavelelerinde ticaret odalarının görüşlerinin yazılı olarak alınmış olması kâfi görülmüyor. Müzakerelerde hasıl olacak son vaziyetten sonra İzmir, İstanbul, Mersin ve Samsun gibi mühim ticaret merkezlerindeki odaların temsilcileriyle vaziyetin birlikte değerlendirilmesi teklif ediliyor. Bu mevzuda Yüksek İktisat Meclisi'nden de istifade etmek hatıra gelir. Bu teklif hükümetin incelemesine bırakılır.

Deniz Ticareti

İzmir'deki günlerimiz, deniz ticaretimiz hakkında bize bazı yankılar getirdi. Başlıcaları şunlardır:

Marsilya, Trieste, Hamburg'a vesaireye çalışan bütün yabancı vapur kumpanyaları İzmir limanına mahsus olmak üzere bir tröst yapmışlar. Adetleri pek çok olan bu kumpanyalar, işleri müştereken üç acenteye vermişler. Bunların hepsi aynı limanlara aynı navlunu istemektedir. Rekabet yoktur. İzmir'in nakliye fiyatları İstanbul'a oranla yüzde otuz fazladır. Mesele bir kere deniz ticaretinin tabi olacağı milletlerarası esas hüküm-

1 Deri tabaklamasında kullanılan, meşe palamutundan elde edilen toz halinde madde. (Y.N.)
2 Deri tabaklamasında kullanılan, kebrako ağacından elde edilen bir madde. (Y.N.)

ler noktasından değerlendirmeye değer. Küçük kabotajdan baş kaldırmayan Türk vapurları gelişmedikçe bu baskının artması ihtimali de vardır. Bu hareket ihracat mallarımızın harici piyasalardaki kuvvetli rakipler karşısında müşterisiz kalmasını doğurabilir. Nihayet bu yüzden dahilce buhranlarla karşılaşmak varit olabilir. Hukuki noktadan çare aranırken aynı zamanda Seyri Sefain'in[1] küçük ölçüde olsun, işe müdahalesi göz önünde tutulmaya değer. Vapurlarımız uzak seferler yapmaya kâfi değilse bile incir, üzüm kutuları gibi küçük parçalı maddeler müstesna olmak üzere Pire ve İskenderiye'de transborduman[2] yapmak suretiyle vaziyeti belki hafifleştirebilir.

Akdeniz'de İzmir'le Mersin arasında 20 kadar deniz fenerine ihtiyaç olduğu ve bu eksiklik yüzünden sahillerimizde deniz seferleri emniyetli görülmediği söylenmiştir. Memleketin harici ticaretine ve nakliyat sigortalarına tesir edecek olan bu ihtiyaç yavaş yavaş tamamlanabilir.

İzmir'de Yenikale önünde vapurların geçmesi için iki şamandıra arasına bırakılan 80 metrelik geçidin darlığından ve şamandıralar fırtınadan yerlerinden oynadığı için kaza ihtimali hasıl olduğundan bahsolunuyor. Hatta akşamdan sonra gelen bazı vapurların fena havalarda bu tehlikeden kaçmak için limana girmeyerek sabaha kadar dışarıda dolaştıkları ve bu halin nakliye ve sigorta fiyatlarını yükselttiği söyleniyor. Geçidin kırk metre daha açılması maksada kâfi görülüyor.

Deniz ticareti işinde, vapurcularımız arasındaki rekabet, yabancı limanlara Türk şilepçiliğinin prim ile teşviki ve İstanbul limanında gemi tamirinin pahalı olması gibi üzerlerinde durulup incelenecek noktalar vardır.

VIII - KREDİ MESELESİ

A - ZİRAİ KREDİ

1) Bu işi gören Ziraat Bankası'nın esası bozuktur. Banka'nın şikâyet konusu olmasının ana sebebini bunda aramak lazımdır. Banka genel muamelelerinin tanzim edicisi olmak lazım gelen Genel Kurul, mefruz hissedarların[3] fuzuli temsilcilerinden teşekkül ediyor. İdare heyeti kendi meydana gelişindeki gayri tabiiliğin ruh hali altında tesirsiz bir mevcudiyettir. Bankanın sermayesinde hissei menafi[4] olarak halktan alınan paralarla beraber devletin tahsis ettiği kısım da vardır. Bu hissei menafi[4] itibariyle Banka'yı çiftçinin malı kabul etmek tasavvurunda parlaklık varsa da, pratik olarak bunu kuvvetli bir şekle koymak müşkül olmuştur. Şimdi yapıldığı gibi sermayeyi, idari teşkilatın manevi şahsiyetine mal etmek yolu nihayet Banka'yı sahipsizlik

1 Deniz İşletmeleri'nin eski adı. (Y.N.)

2 Transbordement (Fr.): Aktarma, aktarılma. (Y.N.)

3 Sermayesi devlete ait olan Ziraat Bankası'nın Genel Kurulu devletin gönderdiği temsilcilerden oluşmaktadır. "Mefruz (farz kılınmış, boyun borcu olmuş) hissedarların fuzuli temsilcileri" diyerek bu kişilerin Banka'ya sahip çıkmadıkları ifade edilmektedir. (Y.N.)

4 Devletin en büyük gelir kaynağı olan Aşar Vergisi'ne 1883 yılından sonra Menafi Hissesi adıyla bir zam yapıldı, vergiyle birlikte tahsil edildi ve Sandıklar'a bırakıldı. Menafi Sandıkları adı Menafi Hissesi'ne bağlı olarak verilmiştir. 1888'de Ziraat Bankası resmen kurulmuş ve o tarihte faaliyette bulunan Menafi Sandıkları, Ziraat Bankası şubeleri haline dönüşmüştür. Menafi Hisseler de Ziraat Bankası'nın sermayesine katılmıştır. (Y.N.)

manzarasına sokuyor. Ziraat Bankası meselesinde yapılacak ilk mühim iş, Banka'yı sahiplendirmek olmalıdır. Bunun için radikal bir çare bulununcaya kadar, şimdilik Banka Umum Müdürlüğü'nü bir vekâletin mesuliyeti altına vermek, İdare Meclisi yerine Maliye ve İktisat Vekâleti'nden tayin edilecek az üyeli, daimi işler bir denetleme heyeti koymak ve bütçenin kadrosunu, bilançolarını Büyük Millet Meclisi'ne tasdik ettirmek en pratik ve tesirli bir yol gibi görünüyor.

2) Banka, sermayesinden mühim bir kısmını binalarına ve demirbaşına yatırmıştır,[1] yine mühimce bir parayı (3 milyon) hükümete borç vermiştir. Şu halde bugün tedavülde Banka sermayesinden 17 milyon kadar bir para mevcuttur. Bize verilen hesaba göre bugün Banka'nın 34 küsur milyon liralık ikraz edilmiş alacağı vardır. Bunun yarısı vadesi geldiği halde tahsil edilmemiş, diğer yarısının henüz vadeleri gelmemiştir. Şu özete göre Banka'nın binalar ile hükümete verdiği borca bağlanmış paralarından geri kalan sermayesinin hemen hepsi tahsili kısmen şüpheli ve kısmen güç bir halde borçlular elinde bulunmaktadır. Vadeleri geldiği halde tahsil edilemeyen paraların bir kısmı borçların yenilenmesi suretiyle muamele görmüş ve şeklen "tahsili şüpheli" tarifin dışına çıkmış olabilir. Böyle de olsa Banka bugün fiilen kendi sermayesinden tedavüle hazır az bir paraya sahip bulunmaktadır. Borçluların henüz ödeme zamanı gelmemiş olan paraları vadelerinin bitiminde tamamıyla ödemeleri şıkkına göre dahi Banka bundan sonra zirai ikrazatta bulunmak için mevduat parasını -belki kendi sermayesinden az bir para ilavesiyle- kullanmak mecburiyetinde kalacaktır. Halbuki, zirai kredi uzun vade ister. Memleketin hayati bir meselesi olan zirai kredinin büyük kısmını, çok hareketli bir şey olan mevduat parasına dayandırarak rahat olmaya imkân yoktur. Bu maddede zikredilen bütün görüşler bizim alabildiğimiz basit malumat ve hesaplara dayandığından, mesele olarak iştigale değecek nokta, hesaplarımız değil, bu münasebetle ortaya konulan fikirden ibarettir.

3) Bazı çiftçilerin Ziraat Bankası'na borçlarını veremeyecek halde bulunduğu, bize birçok yerlerde ifade olunmuştu. Hakikaten kurakla geçen son senelerden sonra gelen bol mahsul devrinde fiyatlar çok düşmüştür. Borçlarını hakikaten ödeyemeyecek halde bulunan küçük çiftçilerimizin yekûnu çok ise, bu vaziyet ciddi surette düşünülmeye ve çare aramaya değer. Aksi halde vaziyet hem Banka için hem borçlular için ağırlaşacaktır.

Banka normal hareket edince, ipotekli alacaklılar için geniş ölçüde haciz baskısına, zincirleme kefaletli alacakları için de birçok çiftçileri sıkıştırmaya başlayacaktır. Bununla beraber, satılık gayrimenkullere fiyatında müşteri bulmak da kolay değildir. Diğer taraftan borçlular ödeme takatinde bulunmadıkları için perişan olacaklardır. Bu borçları seneden seneye aynen erteleme yolu ise hem faiz artmasından hem de müteakip senelerde normal kredi bulamamaktan dolayı yine çiftçi için büyük ağırlık yapacaktır. Büyük arazi ve çiftlik sahipleri hakkında bu borçların tahsili için tabii yolun takip edilmesi o kadar mühim olmayabilir. Fakat büyük çoğunluğu teşkil eden küçük çiftçiler bu çaresizlikten kurtulmak ihtiyacındadırlar. Şu halde bazı çiftçinin hakikaten Banka'ya borçlarını ödeyemeyecek halde bulundukları hakkındaki fikirle-

1 Ankara'daki yeni büyük binaya rağmen Banka'nın ayrıca kira ile yer tuttuğu söylenmiştir. Arka tarafa yaptırılmakta olan ilave, yeni binanın güzelliğini, görünüşünü bozmaktadır. Bu binanın yaptırılması değil, yeni banka yapılırken bu arsada böyle bir şey bulunsaydı belki onun yıkılması münasip bir fikir olarak akla gelirdi.

rin adeta genelleşmiş olması esaslı bir inceleme zemini teşkil etmelidir. Vaziyet hakikaten böyle ise yapılacak mühim iş, Ziraat Bankası'na borçlarını ödemekten âciz bulunanlara ödeme için 10-20 senelik uzun bir müddet vermektir. Zaman uzadıkça kabaracak faizin tesiri bu arada düşünülmeli ve tahsili taksitlere bağlanacak eski borçlar için ucuz ve mesela şimdikinin yarısı oranında bir faiz tespit olunmalıdır. Köylüyü, kurtulması müşkül bir esir halinde bağlayan ve hatta bu sebeple kredi kooperatiflerine iştiraklerine mâni olan tefeci borçlarının miktar ve mahiyetini inceleyip öğrenmekte de fayda vardır.

4) Memleket üretiminin artması, nevilendirilmesi için olduğu kadar genelde köylünün ferah yaşamasını temin için de bir "tesis kredisine" ihtiyaç vardır. Bu görüş, büyük çiftlik ve arazi işletenlere ait olmayıp, daha ziyade küçük çiftçilere temas eder. Takatinden büyük iş tutarak büyük kâr yapmak için her şeyi borçla tedarik etmenin yolunu bulanlar çoğunlukla hazin akıbete düşmüşlerdir. Bu fena akıbetlere maruz kalmayı teşvik etmek ve hakiki itibar haricinde bunlara büyük krediler açmak uygun olmaz. Fakat öbür tarafta basit köylü çiftçilerimizin hayvan, pulluk ve köy sanayii için muhtaç olduğu bez ve aba tezgâhı[1] iklimin ve yerin müsaadesi derecesine göre ailesine kâfi pekmezi çıkaracak birkaç dönüm bağ veya bahçe ve bal peteği gibi ihtiyaçları bir defa için temin edilmek lazımdır. Çok mühim olduğu halde şimdiki gidişle genel faydaları pek gecikecek olan tohum ve hayvan ıslahı ve mücadele işleri bu hesaptan temin edilir. Nüfusumuzun üçte ikisini teşkil eden çiftçileri bu suretle teçhiz etmek memleketin iktisadi bünyesini takviyeye yaradığı kadar aynı zamanda takip etmemiz zaruri olan esaslı bir köylü siyasetinin icaplarına da uyar. Köylülerimiz bolluk ve kuraklık, ucuzluk veya pahalılık her ne olursa olsun icabında kendi tarlasının bağ veya bahçesinin hasılatı ile doyabilmeli, kendi tezgâhının basit bez ve abası ile giyinebilmelidir. İdeal olarak köylümüz hariçten mümkün olduğu kadar az şey satın almaya mecbur olmalıdır.

Söz konusu tesis kredisinin köylüye nakit olarak verilmesinde isabetsizlik olacağı şüphesizdir. Bu maksada ayrılacak para ile bağ ve meyve fidanlıkları tesisi, yerli pulluk ve tezgâh imalathaneleri ve tohum ve hayvan ıslahı müesseseleri yapılması ve nihayet buralardan dağıtılacak maddeler fiyatlandırılarak uzun vadelerle tahsili tercih olunur.

Bu tedbirler sayesinde kıymetlenecek mahsullerimiz dışarı piyasalarda kolay müşteri bulur, köylü zenginleşir. Tabii bu işler anlaşılır ve teferruatlı programlarla uzun ve emekli bir çalışma sayesinde görülebilir.

5) Ziraat Bankası, dar olan sermayesini sabit bina ve demirbaşlara bağlamaktan sakınmalıdır. Mevcut servislerinin azaltılması ilk göze çarpan bir ihtiyaçtır. Bu bankanın "bütün banka muamelesi" yapması yalnız sermaye noktasından değil, çeşit çeşit işler üzerinde çalışmak yüzünden mesaisini zirai işler üzerinde yoğunlaştırmasına da mâni teşkil eder. Memleketimizin çok ve dikkatli çalışmayı lüzumlu kılan çiftçilere ait meşguliyetler, gelişmekte olan çalışanlarının kabiliyetlerini de maksat haricinde israf ediyor. Mesela Adana'daki bez fabrikası Banka için olduğu kadar, müşteriler için de ağır bir yüktür. Fabrikada yapılan bezler, para için müracaat eden çiftçi-

1 Maksat köylünün giyecek ihtiyacını en ucuz surette temindir. Bunun tezgâhlarla mı, yoksa genel fabrikayla mı yapılması uygun olacağı esaslı incelemeye muhtaçtır.

lere nakit yerine ve adeta üstü kapalı bir zorlama altında veriliyor. Bu bezleri alanlar çarşılarda kendilerine verilen fiyattan yüzde otuz aşağı bir fiyatla satıp kendilerine lazım olan nakdi tedarik ediyorlar. Bu suretle fakir çiftçinin gördüğü büyük zarar üzüntüyle kayda layıktır.

Bize Ziraat Bankası'nın ticari muameleye tahsis ettiği paralardan da şikâyet olundu. Mevduat kabul eden Ziraat Bankası'nın kısa vadeli ticari ikrazat yapması tabii görülür. Fakat işittiğimiz izahat arasında tüccarlara verilen mühim kredilerin uzun müddetli ve bazen uzatılmış cari hesaplar şeklinde olduğu kaydedilmiştir. Banka'nın portföyleri muhteviyatı bu noktadan incelenmeye değer; eğer büyük yekûn tutacak mahiyette bu muamele varsa, Banka'nın esas sermayesi bu işe hasredilmiş ve asıl uzun vade isteyen zirai kredi mahiyeti kararsız olan mevduata kalmış demek olur.

Esasen memlekette Ziraat Bankası'nın büyük ölçüde ticari krediye iştirakini zaruri kılacak bir "ticari kredi" buhranı da yoktur. Bu muamele olsa olsa kredide müşteri lehine rekabet tesisine yarayabilir. Halbuki, yine işittiklerimize göre vaziyet aksinedir. Ziraat Bankası rakipsiz kaldığı yerlerde müşteri aleyhine daha insafsız hareket etmekte ve ancak yanına bir rakip geldiği zaman ucuzluğa yanaşmaktadır. Bu düşünceler, Banka'nın yaptığı ticaret kredisi servisi üzerinde yekten durulmasını ve incelemeler yapılmasını gerektirmiş olmak lazımdır.

6) Banka'nın senelik ikrazatının vadelerinde üreticinin malını paraya tahvil edebileceği zamanın düşünülmediğinden bazı yerlerde şikâyet işitilmiştir. Buğdayın hasadı ve kuru meyvenin devşirilmesi zamanları, borçların tahsili zamanı için esas tutuluyormuş. Çiftçi hasattan birkaç[1] sonraya kadar borcunu ödemekte serbest olmalıdır ki, alıcının baskısı altında bulunmaksızın malını değer fiyatıyla satmak imkânını bulsun. Aksi takdirde bir senelik emeğinin semeresini tam paraya tahvil edeceği zaman en büyük zarara uğrar.

Senelik zirai kredinin yalnız geri alma zamanı değil, çiftçiye verilmesi zamanı da mühimdir. Bu zamanlar dahi, mevsimine ve mahalline göre çiftçinin işine başlayacağı zamandan evvel tespit edilmek lazımdır. Aksi halde çiftçi çıkacak mahsulünü daha ekme ve hazırlama zamanında iken tüccara ve tefecilere kaptırmaktadır.

Netice

Vaziyetin tamimi için hatıra gelen noktalar şöyle özetlenebilir:

1) Banka'ya bu memleketin en büyük işi olan zirai krediyi tanzim ve idare mesuliyetini daha iyi anlayacak ve bunu yapacak bir statü vermek.

2) Ödeme takatinden mahrum olan çiftçi tabakasının eski borçlarını nispeten ucuz bir faizle uzun bir zaman esnasında ödetecek taksitlere tabi tutmak.

3) Genel iktisadi şartlar ne olursa olsun köylüyü mütevazı yaşayışına elzem olan vasıtalarla teçhiz edecek yine ucuz faizli ve uzun vadeli bir tesis kredisi temin etmek.

4) Çiftçileri, sene mahsulünü paraya tahvil etmeleri mümkün olan zamandan evvel borç ödemeye mecbur etmeyecek esaslı usuller koymak.

1 Burada bir sözcük atlanmış; "ay" olabilir. (Y.N.)

5) Zirai kredi kooperatiflerinin meydana getirilmesi işini Banka'nın en mühim işlerinden saymak ve bunların geniş bir ölçüde tatbikatı için lazım olan sermayeyi tahsis etmek. (Kooperatif işleri ayrı fasılda etraflıca açıklandı.)

6) Ziraat işlerinden başka mevcut servisler üzerinde incelemeler yapılarak Banka'yı bütün teşkilatı, vasıtaları, tecrübe ve kabiliyetleriyle bu ana zemin üzerinde büyük alaka ile çalışan bir müessese haline koymak.

7) Senelik zirai kredi faizlerini biraz daha indirmek imkânını aramak.

8) Bu izahata göre eski borçların uzun zamanda taksitlerle alınması ve yeniden, yine uzun taksitlerle ödenecek bir zirai tesis kredisi temini Banka sermayesinin mühim bir kısmını uzun zaman için bağlı bulunduracaktır. Halbuki diğer taraftan senelik daimi kredinin ve kredi kooperatiflerinin ihtiyacı karşılığı olarak kâfi miktarda hareketli bir sermayeye ihtiyaç vardır. Banka'nın bugünkü sermayesi ile bu işlerin görülmesi imkânsızlığı meydandadır. Vadeli mevduat ile bu ihtiyacı karşılamak da mümkün değildir. Şu halde zirai kredinin bütün bu şekil ve şartlar altında işler bir kıymet ve kuvvete yükseltilmesi için yapılacak inceleme ve hesap neticesinde bütçeden yardım etmek ve bu mümkün olmadığı takdirde başka herhangi bir şekilde sermaye bulmak işi üzerinde çalışmak lazımdır.

B - SANAYİ KREDİSİ

Bu işi görmek üzere tesis edilen Sanayi ve Maadin Bankası'nın sermayesi kısmen borç senetlerine kısmen de çeşitli müessese ve şirketlerin hisse senetlerine dönüşmüştür. Memlekette hareket halinde bir sanayi kredisi yok gibidir. Banka sermayesine ilave çaresi bulunsa da bugün tuttuğu yolu takip ederse ileride de Banka bu halden kurtulamayacaktır. Sanat erbabının temin edebildiği işletme kredisi yerli ve yabancı bankalardan ticari mahiyette ve kısa vadelerle tedarik ediliyor. Bütün seyahat mıntıkalarında yavaş yavaş gelişmelerine şahit olduğumuz milli sanayi daha serbest ve daha uzunca vadeli kredi bulursa bu yolda ileri yürüyüşün sürati ehemmiyetli surette artacaktır. Sanayi için en ziyade göze çarpan eksiklik uzun vadeli tesis kredisinin noksanıdır. Bu temin edilirse az zamanda çok gelişme olacaktır.

C - TİCARİ KREDİ

Ticaret için kısa vadeli ve nispeten uygun faizli bol kredi mevcuttur. Yerli ve yabancı birçok bankalar ticari bonolar karşılığında ikrazat yapmaktadırlar. Devlet bankasının reeskont muamelesi bu işi daha kolaylaştıracaktır. Bu şartlarla para tedarik etmeyen küçük tacirler de tefecilerin elindedir.

Bunlar için faiz fiyatı İstanbul'da ayda "yüzde üç", Trakya'da "5", Aydın'da "15", Adana'da "10" kuruştur. Konya'da günde "10" paradır. Küçük esnaf ve tacirlerin bu kredi vaziyetleri ayrı bir mesele olarak düşünülmeye layıktır.

D - EMLAK (KREDİ FONSİYE[1])

Bu bankanın tesisi esnasında büyük bir ihtiyaca cevap vermesi, hesapsız hareket eden birçok vatandaşları sevindirmiştir. Bu müesseseden borç alarak inşaat yaptıranlar faizin çokluğundan şikâyetçidirler. Son senede 600 bin liraya yakın kâr getiren Banka'nın faizlerini, tesis maksadına yetecek bir raddeye indirmesi uygun olur.

Haşiye

İstanbul ve İzmir balıkçıları büyük bir kredi ıstırabından şikâyetçidirler. Kayık, ağ, dalyan gibi ihtiyaçları için hiçbir yerden tesis kredisi tedariki mümkün olmadığını söylüyorlar. Hatta küçük çapta beş on tayfa ile çalışan balıkçılar tesis için değil, belli çalışma devirleri için bazen 100 liraya ayda 15-20 lira faiz verdiklerini ifade ederek sızlanmışlardır. İzmir civarında çalışan 800 balıkçı bu yüzden adeta esir gibi çalıştıklarını söylüyorlar. Dahili politika noktasından da mühim olan bu vaziyeti halletmek için bunlara bir kredi mercii göstermek ve balıkçı kredisini usullere ve şekillere bağlamak lüzumludur. İzmir Türk balıkçılarının yasak mıntıka meselesinden kaynaklanan şikâyetleri ayrıca yerinde incelenmeye layıktır.

Balıkçıların miktarca pek mühim olmayan kredi meselesi halledilir ve kendileriyle görüşülerek dinlenecek dertlerine imkân derecesinde çare gösterilecek olursa hem milli bir servet, hem de deniz mıntıkalarında mühim iş kitlelerini teşkil eden balıkçıların kalbi kazanılmış olur.

IX - KOOPERATİFLER

Bu konunun değerlendirilmesi için büyük çoğunluğu teşkil eden köylü çiftçimizin ele aldığımız hayatını şu üç esasta özetlemek lazımdır:

1) Köylü, ailesiyle yaşamak için yemek, içmek, giyinmek ve zaruri ihtiyaçlarını temin etmek ihtiyacındadır. Yiyip içeceği ve giyeceği maddeleri ideal olarak kendisi üretip imal etmeli ve hayat için para karşılığında tedarik edeceği şeyler asgari cins ve miktarlarla sınırlı olmalıdır. Bu suretle köylü, geçirdiği üretim senesinin borcunu ödedikten sonra, kendi hesabına ufak bir tasarruf da yapabilmelidir.

2) Köylü üretim için lazım olan kâfi krediyi en müsait faizle ve malını paraya tahvil edeceği zamana kadar ödeme mecburiyetinde kalmamak üzere bulmalıdır.

3) Köylü ve hatta büyük çiftlik ve arazi sahipleri mahsullerini ölü fiyatla alacaklılarına teslime veyahut piyasanın en gayri müsait zamanlarında aracılara satmaya mecbur olmamalı, aradaki birçok aracılara kâr teminine mecbur olmaksızın doğruca alıcı piyasaya arz edecek veya mümkün mertebe az aracılarla ana piyasaya yaklaşabilecek bir teşkilata sahip bulunmalıdır.

1 Credit foncier (Fr.): Mülk karşılığında uzun vadeli ödünç para veren kurum. (Y.N.)

Bu üç esasi ihtiyaçtan birincisinin temini yolu, notların Ziraat Bankası'na ait kısmına tesis kredisi ve Ziraat Bankası'na olan ve eski borçların tasfiyesi tarifleri altında kaydolundu. Yukarıda yazılan noktalardan ikincisi "zirai kredi kooperatifleri" ve üçüncüsü de "satış kooperatifleri" ile temin olunabilir.

Zirai Kredi Kooperatifleri

En son kanun, faydalı tatbikat şartlarına sahip görünüyor. Bu sene valinin gayretli alakası ve mahalli Ziraat Bankası müdürünün vukuf ve hevesle çalışması sayesinde İzmir vilayetinde 39 zirai kredi kooperatifi vücut bulmuştur. Bu kooperatiflerden her biri, birçok köyleri almaktadır. Ortaklar arasında yapılan idare heyetlerinin kayıtlarını, defterlerini, hesaplarını bizzat incelemeye fırsat buldum. Bu temas, bu nevi kooperatiflerin tasavvur edilen teorik faydalarının tatbikatta da temin olunabileceği ümitlerini kuvvetlendirdi. Yapılan kooperatiflere pek çok köylü girmiştir. Giren ortakların hepsi sermaye için lazım olan senelik dörtte bir taksitlerini nakten ödemişlerdir. Daha şimdiden ortaklar bu teşebbüsten memnundurlar. Henüz kooperatiflere girmeyenlerin mühim bir kısmını tefecilere yakasını kaptırmış oldukları için sermayesinin dörtte birine yetecek taksiti vermeye kâfi tasarrufları olmayanlar teşkil ediyor. Gelecek sene kooperatiflerin adedini üçte bir oranında çoğaltmak üzere vilayetçe tedbir alınmıştır. Mecburi tasarrufa alışmak, krediyi çiftçinin ayağı ucunda temin etmek, iktisadi ve hatta toplumsal dayanışmaya temel teşkil etmek, tefecilik hastalığının çiftçiler arasındaki tahribatının önüne geçmek ve nihayet köylümüzde nefse itimat hissini uyandırmak için, zirai kredi kooperatiflerinden daha pratik ve daha faydalı bir teşekkül tasavvur olunamaz. Zincirleme mesuliyeti şimdiden anlamış olan mevcut kooperatif idarelerinde görülen ruh hali, insana bu hükümleri verdiriyor.

İzmir'deki yeni zirai kooperatifleri ile eski Aydın İncir Üreticileri Kooperatifi'nin (bu teşkilat büsbütün başkadır ve ayrıca incelenmeye muhtaçtır) üreticiler için temin ettiği faydalar bütün Ege iktisat mıntıkasında bu nevi teşekküller hakkında iyi fikirler verecek ve teşvik tesiri yapacaktır. Bu tesirlerden de istifade edilerek söz konusu mıntıkanın her vilayetinde bu seneden itibaren kredi kooperatifleri teşkilatına başlanması ve üç beş sene içinde bütün mıntıkada genelleşmiş bir hale getirilmesi lazımdır. Diğer taraftan aynı tip kooperatiflerin bütün memleket diğer iktisat mıntıkalarında da tatbikatına başlamak ve evvela İzmir'de olduğu gibi her mıntıkanın takatli kısımlarından başlayarak bütün köylülere örnek olacak ve teşvik hissi verecek bir hareket yolunu takip etmek mühim bir zarurettir.

Uzun muharebe seneleri, işgaller, yeni göçmen iskânı gibi sebepler sevkiyle memleketin adeta yeniden kurulması ihtiyacı karşısındayız. Senelik döner çiftçi sermayesini temin edebilecek olan bu kredi kooperatiflerinden kendi takatleri üstünde olarak tesis ve imar vazifesini beklemek mümkünsüzdür. Bu vazifeyi ayrı bir konu olarak değerlendirmek ve temin etmek lüzumu üzerinde bu münasebetle de durmak yerinde olur.

Ziraat Bankası bütün kuvvet ve vasıtalarını, iyi memurlarının bütün kabiliyetlerini zirai kredi kooperatiflerinin tesis ve gelişmesi noktasında yoğunlaştırmalıdır. Ban-

ka, daha sonra aralarında federasyonlar yaparak büyük müesseseler haline gelecek olan kooperatiflerin "ana bankası" olmaya şimdiden hazırlanmalıdır.

Ziraat Bankası'nın bu "ana banka" vazifesiyle beraber kooperatif teşekkülleri haricinde kalacak büyük arazi ve çiftlik sahiplerine şimdi olduğu gibi ipotekli ikrazata devam etmesi de tabiidir.

Satış Kooperatifleri

Memleket üretiminin satışını tanzim etmek bir büyük iktisat işimizdir. Bir taraftan kredi kooperatifleri ile üretimi kolaylaştırır ve maliyet fiyatlarımızı düşürürken diğer taraftan da satış fiyatını artırmak lazımdır ki, üreticilerin emeği ziyan olmasın. Satış tedbirleri, birçok aracıların yaptığı kârın mümkün mertebe çok kısmını çiftçiye götürdükten başka mallarımızın standardizasyonunu, ambalajını, tağşiş[1] mücadelesini kendiliğinden temin edecektir. Bundan başka mahsul, alıcının istediği zaman teklif edeceği fiyatla değil, en müsait zamanında tüketici piyasalara arz edilmek suretiyle değer fiyatına satılacaktır.

Bu işleri görecek müesseseler "satış kooperatifleri"dir. Aydın incir kooperatifçilerinin kredi ile satışı karıştıran karma bir tarzları vardır. Esasında büsbütün ayrı olması ve fakat aralarında irtibat bulunması lazım gelen bu iki işi birlikte gören Aydın tipinin de halka temin ettiği faydalar büyük olmuştur. Satış kooperatifleri, zirai kredi kooperatiflerinin eşi ve tamamlayıcısı olacaktır. Satış kooperatiflerinin alacağı mal için üreticiye asgari fiyat hesabıyla mahsulün tesliminde vereceği taksitten kredi kooperatiflerinin alacaklarını ödemek ve kredi ana bankasına vaktinde iade suretiyle faiz yükünü azaltmak ve bu vasıtayla maliyet fiyatını düşürmek gibi bir mühim faydası daha olur. Satış kooperatifleri olmaksızın yalnız zirai kredi kooperatifleri bizim memleketimiz için tek taraflı ve faydası sınırlı bir müessese halinde kalır. Bu iki kooperatif arasında sıkı alaka ve münasebet olacaktır. Gerek kredi dağıtımının salim ve iyi bir tarzda cereyanı ve gerek satış kooperatiflerinin diğeriyle paralel ve ahenkli olarak gelişmesi bu münasebetlerin takviyesine bağlıdır. Kredi kooperatifleri vasıtasıyla çiftçiye verilecek milyonlarla liranın zamanında sıkıntısızca ve köylüyü sıkmadan tahsili için de yegâne etken satış kooperatifleri olacaktır. Yaptığımız incelemeler neticesi, bize, esasen çok lüzumlu ve faydalı bir müessese olan satış kooperatifleri tatbikatında bazı dikkat edilecek ve üzerinde durulacak noktalar göstermiştir.

Birinci nokta, bu kooperatiflerin ilk görüşte ve ilk tatbik senelerinde basit çiftçi için o kadar cazip görünmemesidir. Bilhassa mahsulünü teslim ettiği anda, kooperatifin kendisine vereceği paranın o malın piyasaya tam satışında tespiti kabil olacak bulunan hakiki fiyattan yüzde bir miktar eksik olması ve serbest tüccarın ilk anda bundan fazla peşin para vermek vaziyeti köylü için ilk anda çekinme noktası olabilir. Fakat sonunda, satıştan sonra kilo başına düşen miktarın tüccarınkinden fazla olacağı tabiidir. Halkın bu çok kârlı teşekküle ısınması için elbette biraz zaman geçecektir. Bununla beraber, Ege iktisat mıntıkasının nispeten uyanık üreticileri önlerinde

1 Karıştırma, saflığını giderme, değerli bir şeyi değersiz bir şeyle karıştırma. (Y.N.)

Aydın kooperatifi örneğini de görmüş olduklarından bu mıntıkada satış kooperatiflerinin revacı nispeten kolay olur. Bu konu üzerinde yaptığımız temaslar ve tecrübeli insanların müşterek tavsiyeleri, satış kooperatifi teşkilatında faydalı neticeleri halka gösterip ısındıracak adım adım bir gelişmenin tercihe değer olduğu yolundadır.

Dikkat edilecek ikinci nokta, satış kooperatiflerini bütün mahsullerimize birden tatbik etmemektir. Belli başlı ihracat maddelerimiz bugün memleketimize yerleşmiş olan az sayıda yabancı alıcı şirketlerin arzularına tabidir. Bu vaziyet endişeye sebep olmakla beraber henüz mevcut bulunmayan ve yavaş yavaş vücutlanacak olan satış teşkilatına güvenerek bu yabancı firmaları birden korkutmak doğru olmaz. Bu mesele tütün için bilhassa esaslı bir dikkat noktası teşkil eder. Senede 20-25 milyonluk tütün yapan Ege mıntıkası mallarını almak, işlemek ve harice sevk etmek için İzmir'de büyük firmalar yerleşmiş bulunuyor. Bütün dünyanın Doğu tütünleri ihtiyacı 100-110 milyon kilo tuttuğu halde, Bulgaristan ve Yunanistan'da yapılan tütün bu miktarın iki misline varıyor. Yunanistan devamlı olarak üretimi artırıyor. Yeni bir tütün üreticisi olarak Rusya ortaya çıkıyor. Bu memleketlerin hepsinde içilen miktar da hesaptan düşüldükten sonra her senelik Doğu tütün üretimi yekûnundan mühim bir parçası müşterisizdir.[1] Bu vaziyette bulunan tütünlerimizi daimi müşteri olarak arayan ve alan firmaların ümidini kırmamak için satış kooperatiflerini uzunca bir müddet tütüne tatbik etmemek lazımdır. Diğer taraftan üzüm bu vaziyette değildir. Üzüm üreticileri için satış kooperatiflerine, kredi kooperatifleriyle paralel olarak ve fakat adım adım gelişme kaidesine dikkat olunarak başlanabilir.

Fındık mahsulümüzün bir iki yabancı alıcının tekelinden kurtarılması için fındık mıntıkasında yapılacak zirai kredi kooperatiflerinin yanında yavaş yavaş teşkilatlanacak satış kooperatiflerine de başlanabilir. Mesela portakal ve pamuk üreticileri arasında hemen satış kooperatiflerine başlamak mümkün görünür.

Her cins mahsulün yetiştiricileri tarafından yapılacak satış teşkilatı arasında birlikler vücuda getirmek ve nihayet bütün vatanı kapsayan bir satış kooperatifi fedarasyonu yapmak, bir taraftan da bunların kredi kooperatifleri ile irtibat ve münasebetlerini tanzim etmek gaye olmalıdır. Kredi kooperatiflerine nispetle çok nazik ve daha muğlak bir şey olan satış kooperatiflerinde bu hedeflere varmak için uzun seneler bir idealist hararetiyle çalışmak ve işleri birbirini kovalayan tatbik programlarına bağlamak lüzumlu görünür.

Kredi kooperatiflerinin yeni kanunla mevzuatımız arasında az çok şeklini bulmuş olmasına karşılık, satış kooperatiflerinin teşekkül tarz ve vazifeleri için yeni, etraflı hükümler koymak lazımdır. Ticaret Kanunu'muzun kooperatif işlerine temas eden maddeleri açıkça belirtilmeli ve genişletilmelidir.

Üreticilere mahsulün teslim alındığı anda peşin olarak mühim para ödenmesi satış kooperatiflerinin esası olduğuna göre bu kooperatiflerin de makul faizli büyük kredilere ihtiyacı olacağı şüphesizdir. Ziraat Bankalarına ait görüşler arasında da temas olunduğu gibi bu banka, adım adım büyük bir ticaret işi halini alacak olan satış kooperatifleriyle meşgul olmalıdır. Ziraat Bankası zirai kredi kooperatiflerinin ana

1 Bu münasebetle tütün meselesinin mühim noktasını kaydetmek lazımdır. Doğu tütünleri üretim yekûnları üretici devletler arasında makul bir sınırlamaya tabi olmazsa memleketimizde şimdiden hissedilen tütün satışı buhranı yakın gelecekte önüne geçilmeyecek bir büyük memnuniyetsizlik şeklini alacaktır.

bankası rolünü alacağı gibi, satış kooperatiflerini besleyecek diğer bir ana bankaya ihtiyaç vardır. Bu maksatla bir "harici ticaret bankası" teşkili lüzumludur.

Bu bankaya hazine ile beraber milli bankalarımız ve tüccarlarımız da belli oranda hisselerle iştirak eyler. Böyle bir kuruluşun kendi işleteceği paranın faizinden aşağı bir faizle hariçten de daimi veyahut mevsimlik krediler bulacağı tahmin olunur. Nihayet milli takatimizle işin ehemmiyeti karşı karşıya değerlendirilerek, bu ihtiyacın derecesi ve temini şekli ayrıca incelemeye ve tespite değer bir meseledir. Bununla beraber yavaş yavaş şekillenip kuvvetlenecek satış kooperatifleri teşkilatı, şimdi nispeten çok kâr güden milli ihracat tüccarlarımızı, harici ticaret bankasının vereceği makul kâra karşı, sermayelerini bu banka hisselerine yatırmaya heveslendirebilir. Bir taraftan da geçecek gelişme seneleri zarfında, bir sınıftan olanlar herhangi bir üretici vaziyetine de geçmek fırsatını bulurlar. Satış kooperatifleri teşkilatı teşebbüsü, teorik olarak milli ihracat tüccarlarımızı endişeye sevk edebilir. Fakat yukarıda özetlendiği gibi bu kooperatiflerin vücutlanmaları o kadar yavaş yavaş ve tabii bir yol takip edecektir ki, zaten sermayeleri sınırlı olan tüccarlarımız için memlekette daha uzun seneler iş sahası açıktır.

Oldukça uzun bir ömrü olan ve muhitinde sevilip takdir edilen Aydın İncir Kooperatifi'nin temin ettiği faydalara rağmen birçok üreticiler çeşitli sebeplerle mahsullerini hâlâ İzmir borsasında kendi hesaplarına satmaktadırlar.

Özet

Zirai kredi kooperatifleriyle birlikte yapılacak satış kooperatiflerinde nüfusunun üçte ikisi üretici olan vatanımız için parlak bir geleceğin vaatli çehresi görünmektedir.

Tüketim Kooperatifleri

Memlekette tüketim kooperatifleri de teşkil edilmelidir. Bu teşekküller, başlangıçta bilhassa sabit gelir ile yaşayan (memur, subay vb.) vatandaşları hedefleyebilir. Bu kooperatifler gayelerine ancak zamanla ulaşabilirler. İlk devirlerde tüketim kooperatiflerinin memleketteki mevcutları oldukça mühim bir yekûn teşkil eden küçük tacirlerin ve esnafın endişesine mahal vermeyecek ve bu yüzden fena tetkikler[1] uyandırmayacak adım adım bir yol takip ederek gelişmeleri uygun olur.

Diğer Sınıflar

Çiftçilerden bahsetmek münasebetiyle diğer başlıca sınıflar hakkında da görüşlerin özetlenmesine vesile bulmuş oluyoruz.

1 Belgede bu şekildedir. "Tepkiler" olmalı. (Y.N.)

Küçük Esnaf ve Sanatkârlar

Küçük sermaye ile çalışan sanatkârların ve esnafın dağınık çalışmanın sebep olduğu zaaf ve güçlük yerine aralarında müşterek mesai vücuda getirmek uygun olur. Bu sınıfın emeklerinin semeresini artırmak, vaziyetlerini kuvvetli ve ehemmiyetli kılmak ve bu yol ile kredilerini de kolaylıkla temin etmek maksadı ile münasip teşekkül tarz ve tedbirleri düşünülmek lazımdır.

Amele

Amele ve işçilerin hayat ve hakları ve menfaatları çiftçiler ve diğer vatandaşlar gibi aynı derecede ehemmiyetli görülerek icapları nazarı dikkatte tutulur. Buna karşılık Türk amelesinin "milletlerarası fikirlerden uzak" milliyetperverliğe bağlılıkları esastır. Bazı muğlak kısımlarının tanzimi tecrübe ve gözlemlerin artmasına bırakılsa bile memleketimizin işçi hayatını tanzim edecek genel hatları ile bir "iş kanununun" bu sene çıkarılması lüzumlu bir ihtiyaç olarak görülmüştür.

Serbest Meslek Sahipleri

Serbest meslek erbabının milli Türk mevcudiyeti için çok lüzumlu ve faydalı olan hizmetleri Fırka'nın daima takdir gözü önünde tutulur. Kabiliyetleri ve hizmetleri karşılığını görmeleri için faaliyetleri sahasını açık ve emin bulundurmak, ehemmiyet verdiğimiz vazifelerimizden olmalıdır.

Büyük İş Sahipleri

Memleketin gelişmesinde büyük ticaret, fabrika, büyük arazi ve çiftlik sahiplerinin de hizmeti büyüktür. Normal çalışan ve tekniğe dayanan sermaye sahipleri teşvike layıktır.

Sınıflar Arasında

Bu görüşlerin tamamı sınıflar arasında menfaat çatışmasını bertaraf edecek tedbirlerle nihayet bulmalıdır. Bu sayede biri diğerinin gelişmesini hırpalayacak zararlı çatışmaların yerini çalışmada vazife taksimi ve menfaatta denge ve ahenk alır.

NETİCE VE ÖZET

Birinci ve ikinci seyahat intibalarımız kısa notlar halinde kaydolundu. Küçük büyük temas olunan şeylerin yekûnu üzerinde durarak, işleri toptan görüşle açık bir neticeye bağlamaya çalışalım:

Bütçemizin kitap halinde basılmış şekline göre gelir ve masraflarımız "204" milyondur. Bütçenin muhtelif fasıllarındaki rakamları gözden geçirdik. Askeri ve demiryolları masrafları ile dahili, harici borçlar, aylıklar, ücretler ve inşaat, kira, harcırah vesaire gibi daimi ve diğer farklı masraflar çıktıktan sonra bütün vekâletlerin işleri karşılığı olarak, elde "20" milyondan az bir şey kalıyor. Bütçe yekûnunun "20" milyon kadar eksileceği tasavvuruna göre devletin gününü idare ve geleceğini hazırlama için elde ya hiçbir şey kalmaz veyahut pek az bir para kalır. Gelirin yeni sebeple alçalmasını karşılamak için diğer masraflardan da indirim yapılması bu vaziyeti ıslah edemeyecektir.

Genel gelir ve masrafların yekûnları üzerinde üç aşağı beş yukarı değişiklik yapmak da bu düğümü çözmeye kâfi görünmüyor. Bu görünüşle bütçemiz hareketsizlik ve sıkışıklık manzarası arz ediyor. Nihayet birçok devlet işlerimiz de bu sıkışıklık içinde tıkanmış gibidir. Tehiri mümkün olmayan bu işlere hareket vermek lazımdır. Siyaseten kurtulmuş bir halkın, yaşayış ve geleceğe gidiş hareketinde ümitlerini besleme ve kendi kudretine itimat hislerini kuvvetlendirmek için, ona canlı bir cereyanın içinde yaşadığı hissini vermek lazımdır. Bunu yapamazsak fırka birliği, hükümet kuvveti, bekleme vasiyetleri ve nihayet vaatli görünen telkinlerle, daha birkaç sene, mesela bir Meclis devresi kazanmak mümkün olabilir. Fakat, sıhhat, sosyal yardım, maarif, imar ve işletme ve nihayet iktisadi faaliyet gibi maddi gelişme ve fiili neticeler getiren ve zamanla her şeyin olacağı kanaatini kuvvetlendiren tatbikata bugünden fazla hissolunur bir faaliyet vermek zarureti karşısında olduğumuzu görüyorum. İleriyi karanlık gören kötümser zihniyetin bir gün bütün memlekete sirayeti tehlikesini ancak bu suretle önleyebiliriz. Esaslı siyasi değişiklikler yaptığımız bir sırada bu mesele bizi kendi üzerinde durdurup ciddi iştigale sevk edecek mahiyette görülmelidir.

Vaziyetimizi kuvvet ve ümit veren hareketli bir gidiş haline koymak için fasıllarında yazılan teferruatının ehemmiyeti olmakla beraber, işlerimize vereceğimiz şekil ve tarz pek genel olarak şöyle özetlenebilir:

1) Bütün inkılap neticelerini, her sınıftan halkın tam emniyetini ve milli nizam ve disiplini dahili ve adli teşkilat ve kanunları ile koruyan ve hiçbir hadise veya tesir önünde sarsılmayan bir hükümet otoritesi kurmak ve işletmek işlerimizin temelidir. Cumhuriyet'i ve onun temelleri olan bütün inkılap neticelerini herkese hürmetle tanıtacak bir koruma kanunu lazımdır.

2) Vergi kanunlarımız haklı şikâyet sebeplerini kaldıracak bir itina ile ve fakat milletin ödeme kabiliyeti üzerinde yapılmış olan programların ve özel menfaatların tesirinden uzak bir zihniyetle yeni baştan gözden geçirilip ıslah edilmelidir. Mali kanunların tatbikatında iyi ve doğru işler bir tahsil cihazı çok ehemmiyetlidir.

3) Maarif şimdikine oranla fazla çocuk okutacak basit bir program altında ileriye yürümelidir. Bütün maarif işlerimizi toparlayacak ve her sene herkesin görüp hissedeceği gelişmeleri fiilen yapacak parayı tahsis edebilmeliyiz.

4) Sıhhat ve sosyal yardım mesaimiz ihtiyaca oranla çok dardır. Esas bakış açısı maarifin aynıdır. Her yeni sene az çok ve fakat devamlı olarak ileriye giden bir faaliyet hissolunmalıdır.

5) Nafıa işlerimiz her şubesinde uzun müddet devam edecek mütevazı, takatimizle orantılı ve fakat pratik ve verimli bir tatbik programına bağlanmalıdır.

Bu işlerden, büyük verimlilik ve kuvvet vasıtası olan demiryolu inşaatına ısrarla devam etmeliyiz. İlk inşa programlarının cidden acil olan tatbiki yolunda çekilen sıkıntı tamamen yerindedir. Şimdiki inşaat devam etmekle beraber Sivas-Erzurum hattının ve daha sonra Ergani-Diyarbekir hattının yapılmasına başlanabilir. Mersin ve Samsun limanlarının da inşaları gireceğimiz mesai devresinin münasip zamanlarında başlanacak işlerimizdendir.

Bu konu incelenirken epey etraflı hesaplar üzerinde maksadı değerlendirdik. Netice olarak demiryolları için şimdi tahsis edilen senelik parayı şimdikinden daha az miktara indirmek ve mesela senede 18-19 milyon tahsis eylemek suretiyle önümüzdeki üç Meclis devresi olan on iki sene zarfında hem şimdiki inşaat ve malzeme mukaveleleri ödemelerinin yapılması, hem de bahsedilen yeni hat ve limanların inşası mümkün olacağı anlaşılıyor. Hatta, Ergani-Diyarbekir hattı ile az para isteyen diğer küçük Karadeniz limanları dalgakıranlarını da bu hesaba sokmak mümkün görünüyor.

Böyle bir program takip olunursa, (yapılan, yapılmakta olan ve yapılacak olanların hepsi hesap edilerek) demiryolu işlerimizin başlama senesi olan 925'ten 942'ye kadar limanlardan başka 2 800 kilometre demiryolu yapmış olacağız. Bu, 18 sene zarfında üst üste bir hesapla günde 400 metreden fazla demiryolu yapmak demektir ki, yeni bir devletin kurulması müşkülatı arasında buna muvaffak olmanın şerefi Cumhuriyet hükümetine aittir. Yalnız bu neticeye, günlük hayatımız üzerindeki ağırlık hafifletilerek varılmak için 12 senede ödenecek yekûnun (yaklaşık olarak faizleriyle) her seneye 20 milyon kadar düşecek bir tatbik tarzına uydurulması uygun görülür. Bu tarza göre nispeten işin çok olduğu ilk seneler az ve işlerin hafifleyeceği son seneler için çok para vermek icap eder. Bunun temini için mali bir muamelenin yapılmasına emek sarf etmek yerinde olur.

Nafıa'nın diğer işleri de yeni halimize uyan bir programa sokulmalıdır. Bir taraftan vilayet şoseleri üzerinde çalışılmakla beraber her halde memleketi bağlayan iyi ve fenni yapılmış bir şose şebekesine kavuşmak lazımdır. Mesela günde bir kilometre iyi şose, günde iki metre büyük köprü... Bunun da esaslı bir program üzerinde ve devamlı bir ısrarla takip edilmesi icap eder. Bu maksada varmak için vilayetler tahsilatından şimdiki orandan az olsa da her halde bir şey olmak lazımdır ki, bütçeye fazla senelik tahsisat koymak sakıncası bertaraf olsun.

Nafıa'nın su işleri noktasından her gezdiğimiz yerde büyük bir yara olarak, ya bir bataklık veyahut bir sel tahribatı meselesine rast geldik. Küçük işler sırasında sayılan bu meselelerin Nafıa bahsinde yazılan "Enharı Sagire"[1] Kanunu'na sığmayanlarını bir programa sokarak bu vaziyette her sene bir iyileşme sağlamalıyız. Bu vadide yapılmış işler memnuniyet uyandırıyor. Yapılmaması da gerekçe dinlemeyen bir mukavemet şeklinde görünüyor. Büyük ıstırap çeken her yere kendi işine ne vakit sıra geleceğini açıklıkla söyleyebilmeliyiz.

Askeri[2] iktisadi maksatlara kâfi gelecek bir büyük su işi yapmak ideal bir şey olarak arzu olunur. Fakat bu aynı zamanda mühim bir nüfus meselesidir.

1 Küçük nehirler. (Y.N.)
2 Belgede bu şekildedir. "Asgari" olmalı. (Y.N.)

En vaatli veya en yoğun nüfuslu olarak gördüğümüz mıntıkalarda bile bugünkü haliyle büyük su işi yapılamayacaktır. Şu halde küçük su işlerimize de mütevazı ve fakat her sene az çok artan bir para tahsisi esas fikir olmalıdır.

6) İktisadi noktaları ele alırken diğer herhangi vekâlet ve makamları alakadar eden bütün devlet işlerinin milli iktisat açısından mutlaka kârlı ve hiç olmazsa zararsız olması kaidesini esas olarak göz önünde tutmalıyız. Bu kaideye muhalif mahiyette kanun, nizamname yapılmalı veya herhangi bir tedbirin alınması ancak milli iktisat fikrinin feda edilmesine değecek hayati bir menfaata dayanmalı ve bu hareketin kati gerekçesi alakadarların da hazır bulunmalarıyla, İcra Vekilleri Heyeti'nde ve Meclis encümenlerinde müzakere olunmalı, yapılacak iktisadi fedakârlık bile bile yapılmalıdır.

Sıra ve münasebet düştükçe mevcut kanun ve usullerimiz bu noktadan ıslah olunmalıdır. Memleketin bütün iktisadi işlerini tanzim için adeta bir mesai erkânıharbiyesi gibi çalışacak teşkilata ihtiyaç görünüyor.

Kredi

Zirai ve sınai üretim ve deniz üretimleri (balıkçılık ve süngercilik) faaliyetlerimizin kazançlı olması tedbirleri alınmalıdır. Bu arada ziraat ve sanayi kredileri meselesi esaslı surette hallolunmalıdır. Zirai kredi ve satış kooperatifleri yavaş yavaş ve fakat devamlı bir tatbik ve gelişme yoluna girmelidir. Tesis kredisi ile bir köylü hayatı kurmak büyük işlerimizdendir.

İşletme

Üzerinde yaşadığımız vatanın servet kaynaklarını işletmek geleceğimizi açıp aydınlatacak tedbirlerin başındadır. Bu yola girmekte geciktiğimiz oranda, yaşayışımızın kuvvetlenmesi ve ileriye doğru gidiş hareketlerimizin süratlenmesi mümkün olmaz.

Bu konuda Ergani bakır madenini bir gün evvel işler bir hale sokmak, ormanlarımızı kuvvetli teknik ve sermaye ile işletmek, senelik kömür üretim ve ihracatını birkaç misli artırmak, nispeten kısa zamanda verimli neticeler verecek ilk işlerimizdendir. Bu neticeleri tahakkuk ettirecek çareler aramak icap ediyor. Bakır işinin çabuk gelişmesi, demiryolunun hatta biraz faizi göze alarak bir an evvel madene varması ile mümkündür. Bu iş icra kabiliyetinde görünüyor. Kömür işi, Havza demiryolunun ve Ereğli limanının inşasına başlamakla hallolunur. Bu hattın ve limanın inşadan birkaç sene sonra kendi işletme kârıyla masrafını ve faizlerini ödemeye başlayacağı tahmin olunur. Esasen Havza hattı yapılmazsa 934'te bitecek olan kömür kara hattının kömür nakliyatı yapmaması yüzünden zararlı eleştirilere sebep teşkil edeceği de dahili politika noktasından nazarı dikkate alınmaya layıktır. (Kömür işlerindeki mahalli, hukuki vaziyetin etrafıyla incelenerek Havza'nın devlete fazla kâr getirmesi yollarının araştırılması lüzumu bu münasebetle kayda değer.)

Karadere ormanlarının işletilmesi sayesinde Adapazarı'nda biten hattın orman mahsul ve malzemesi nakliye ücreti karşılığıyla Düzce'ye kadar uzatılması mümkün görünüyor.

Kütahya-Balıkesir hattı münasebetiyle aldığımız malumat krom madeninin şimdiden demiryoluna senede bir milyon liraya yakın nakliye ücreti temin ettiği ve memlekete iki buçuk milyondan fazla para getirdiği merkezindedir. Çok talipleri olduğu anlaşılan krom işi kârlı bir kaynak olarak hatırda yer tutuyor.

Petrol işi kısa zamanda halledilmelidir. Memleketin petrol işindeki hakiki vaziyetini meydana çıkaracak sondajlara başlayabilmek için, önümüzdeki senelerde mali çarelerin temin olunması lüzumlu görünüyor. Özetlenen maden ve orman işleri sıkı tutulursa beşinci Büyük Millet Meclisi devresinde o zamana kadar devletin muhtelif şubelerinin gelişme programları masraflarını karşılayacak vasıtalar şimdiden göz önünde tutulmuş gibi görünüyor.

İşletme yolunda ilk iş olarak tatbikata geçilecek bu noktalardan başka, aynı yolda ileri yürüyüşe devam için madenlerimiz ve ormanlarımız üzerinde esaslı surette çalışmak ve birbirini kovalayacak yeni işletme programları hazırlamak uygun olur.

Dokuma

Devletin teşebbüs edeceği büyük sanayi işlerinden acele olanı dokuma fabrikalarıdır. Fazla tesis sermayesi ve fazla teknik isteyen ince dokuma işinin şimdilik kendi haline bırakılması isabetli olur. Memleket içindeki dokuyucu tezgâh veya küçük büyük fabrika sanatlarına lazım olan ipliği yapacak ve büyük kitleyi teşkil eden, ucuz yaşayan halkın kullanacağı birkaç kalem kaba dokumayı verecek fabrikaların tesisine başlamak iktisadi vaziyetimizi ferahlandırır.

Harici Ticaret

Harici ticaretimizin tanzimi işi daha çok ehemmiyet kazanmış görünüyor. Rusların dünyaya tesir yapan harici ticaret planları, mesele olarak bizi de düşündürecek mahiyettedir. Bundan başka bizim mallarımızın sürüldüğü harici piyasaların Rus eli ve Rus faaliyeti yüzünden Türk ihracatçılarına kapanması dikkat çekicidir. Mesela Ruslar bu sene güney vilayetlerimiz kerestecilerinin Mısır'daki piyasalarını kapamışlar ve Doğu vilayetlerimiz tütüncülerinin Almanya'daki müşterilerini hesaba sığmayacak bir ucuzlukla mal satarak almışlardır.

Kendileriyle tarihi kapsayan bir dostluk siyaseti yaptığımız Rusya'dan iktisat hayatımız için samimi ve ciddi yardımlar istemeliyiz. Ruslar memleketimizin Milli Mücadele günlerindekine göre başka mahiyette ve fakat ehemmiyetçe ondan daha aşağı olmayan bugünkü vaziyette hakiki dostluk icaplarını yapmaya davet olunabilir.

Bu yolda milli esaslarımızın muhafazasını temin edecek münasip zemin üzerinde anlaşmak mümkün görünür.

Tasarruf, Harici Borçlar

Bir taraftan ileri senelerin para gelirini artıracak ve ferahlı zamanları bize yaklaştıracak işletme faaliyetine başlamakla beraber, diğer taraftan da günlük hayatımızda tasarruf yollarını itina ile aramak tabiidir. Matbu bütçede yekûnu 10 milyonu geçen inşaat, kira, harcırah ve kırtasiye, ufak tefek ihtiyaçlar için para vesaire gibi masraflar indirilebilir. Osmanlı devrinden kalma harici borçların yükünü indirmek için takip edilen isabetli yolun bizi aynı zamanda Dördüncü Büyük Millet Meclisi Devresinde ödeme mecburiyetinden kurtaracak bir muvaffakiyete götürmesi devletin ciddi ve hayati ihtiyacına karşılık gelir. Milli idare ve Cumhuriyet devrinin borçlarını ödemede gösterilen dürüstlük eski borçlar üzerinde mukavemet dereceleri artırabilir.

Milli müdafaa hazırlığını ve teşebbüslerini bütçemize ferahlık verecek bir dereceye indirmek için mümkün olabilen harici teminatı maddi şekillerde çoğaltmak hususundaki siyasi faaliyetimize ciddiyetle devam olunmak tabiidir. Bu hareket tarzı harici siyasette faaliyetimizi ifade eder ki, yalnız bu dahi başlı başına bir faydadır. Mesela Ege Denizi'ndeki vaziyeti nazarı dikkati çeken bazı adalar (Leros Adası) bir üs haline getirilmeyebilir.

Ana Program

Bütün bu çeşitli işlerin birlikte değerlendirilmesi, iki taraflı ve karşılıklı bir ana programın lüzumunu ortaya çıkarıyor. Bir taraftan devletin gelirini artırmak, öte taraftan hükümetin her şubesine ait gelişmeleri temin etmek için, mesela üç Meclis devresini (12 sene) kucaklayacak bir çalışma planı çizilir. Bu planda, bugünkü malumata ve geleceğin 1931 senesinden düşünülebilen genel manzarasına göre işlerimizin her Meclis devresi sonunda hangi hedeflere varacağı esas hatlarla tespit olunur. Ana programımızdaki tatbik sürati bütün devlet işlerinde halkın hissedebileceği asgari bir ölçüde olmalı ve bu, safha safha görülecek gelişmelere ve geniş imkânlara uyacak pratik bir çoğalmayla artmalıdır.

1931 mali senesinin üzerinde bulunan işleri yürütmekle beraber, kısmen hazırlık senesi olarak geçmesi pratik olur. Bu sene zarfında programların dayanacağı bilhassa mali esaslı tedbirleri düşünüp tanzim edebiliriz.

EK

İkinci seyahatimiz esnasında muhtelif meseleler hakkında hükümete yazılan şifrelerin birer sureti ek olarak bu notlara ilave olunmuştur. Birinci seyahat mıntıkasına ait notlarımıza da böyle bir ek yapılmıştır.

Numara 17
Taşucu: 11.2.931

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

1) Antalya'da Serbest Fırka'nın teşekkülü ve belediye seçiminde vuku bulan çirkin taşkınlıkların ilk ve mühim sebebi başta Vali olmak üzere mahalli hükümetin acziyle ifade olunabilir. Çoğu yerlerde olduğu gibi, burada da Adliye vazifesini yerine getirmemiştir. Mülkiye ve Adliye otoriteleri arasında hiçbir şekilde işbirliği vuku bulmuyor.

Alay Kumandanı'nı bizzat dinledim. Mütecaviz kalabalığın ateşle uzaklaştırılması zaruri olacak vaziyet meydana gelmiş ve Kumandan bu lüzumu takdir eylemiştir. Fakat Kumandan birçok çoluk çocuğun ölümüyle neticelenecek bu mukabeleyi yapmamayı tercih eylemiştir.

Adliyenin eline geçen zanlıların davaları Denizli'ye naklolunmuş ve dört aydan beri neticelendirilmemiştir. Balıkesir'de de aynı zanlılar Adliyece aylardan beri muhakeme edilmemişlerdi. Halbuki Ceza Mahkemeleri Usulü Kanunu icabınca, bu nevi cürüm sahipleri diğer her nevi suçlulardan evvel acilen muhakeme edilmek lazımdır.

Hadiselerin ehemmiyetine ilave olarak kanuni bir vecibeyi de yapmayan mahkemelerin hangi yoldan vazifelerini yerine getirmeye sevki lazım geleceğini tayinde şaşmamak ve bundan üzülmemek mümkün değildir.

2) Antalya'da Fırka işleri yoluna girmiş görünüyor.

3) Antalya Maarif Emini Ali Rıza Bey'le görüştüm. Akif Bey'i tutan menfi ruhlu bir adamdır. Bu zatın beş altı sene evvel kusurlarından dolayı Ankara Maarif Müdürlüğü'nden azlolunduğunu öğrendim. Bu zatın senelerce sonra daha yüksek ve mühim bir işin başında görülmesi incelenmeye değerdir. Her halde bu zat orada bulunmamalı ve eski azlini gerektiren mühim sebepler yoksa bile, yine mühim işlerde ve yerlerde bulunması caiz görülmemelidir, efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

Numara 10
İzmir: 6.1.931

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

1) Aydın'da Serbest Fırka'ya mensup iken Fırka'mıza giren unsurlardan teşkil edilmiş olan yeni İdare Heyeti'ni liyakatli ve mefkûreci gençlerden meydana gelmiş buldum. Yalnız bunların içerisinde öteden beri Aydın muhalefetlerinde yer almış olan Şahinzade Fuat Bey isminde birisi vardır. Bu zatın da olumlu çalışacağını temin ettiler. Fakat kendisine karşı daima dikkatli bulunulması tavsiyeye değerli sayıldı. Eski İdare Heyetimizin başında bulunan Ahmet Emin Bey fedakâr bir fırkacıdır. Vazifelerini yapmamış olan eski İdare Heyeti arkadaşları ile birlikte yeni heyete sevgi

göstermeleri ve onlarla kaynaşmaları tavsiye edildi. Yeni heyete de eski arkadaşlarıyla kaynaşıp sevişmeleri lüzumu anlatıldı.

2) Aydın Türk Ocağı değersiz insanlar elinde hareketsizdir. Ocak başındakiler istifa ettiler. Değerli insanlardan meydana gelen bir idare heyeti lüzumludur.

Aydın'da Vilayet İdare Heyeti bir tek yer odasında oturdukları halde Ocak'ın çok geniş ve güzel bir salonu ve teferruatı vardır.

3) Aydın Vilayeti Maarif Müdürü Niyazi Bey isminde bir zencidir. Maarife hizmeti olduğu söylenen bu zatın göze görünmeyecek bir büro hizmetine alınarak, yerine fikri olumlu, hareketlerde yardıma muhtaç olan Aydın için faydalı olacak münasip bir zatın tayinini rica ederim.

4) Denizli iyi bir halde görüldü.

5) Hakkı Tarık Bey geldi. Manisa'da Kâmil ve Selahattin Beylerden gayrı en çok oy alanlardan teşekkül eden İdare Heyeti'nin serbest seçeceği bir zatın reis olması münasip görüldü. Tarık Bey'e tebliğ olundu, efendim.

Reisicumhur

İzmir
2.2.931

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

İzmir kazaları köylerinde 39 zirai itibar kooperatifi teşekkül etmiştir. Bu faaliyetin bir sene gibi kısa bir ömrü olmasına rağmen, bütün vilayet köylerinin üçte biri teşkilata girmiş bulunuyor. Bu köyler taahhütleri yekûnunun dörtte biri olan yarım milyon liraya yakın parayı nakden ödemişlerdir. Diğer kısımlarını dört sene zarfında ödemiş olacaklardır. Kooperatife dahil olan bazı köylülerle görüştüm. Hepsi bu teşebbüsün fiili neticesinden memnundurlar. Defterlerini ve kayıtlarını muayene ettim. Gördüğüm intizam ve alaka beni mütehassis etti. Kooperatif teşkilatı yapılan mıntıkalardaki halkın küçük bir kısmının arzularına rağmen henüz hariçte kaldığını öğrendim. Bu kısım halkın bu mahrumiyetlerine sebep olarak eski borçlarla tefecilere bağlı olmaları gösteriliyor. Mevcut teşkilatın parlak geleceğe aday olduğu görünüyor. Bu çok kıymetli netice İzmir Valisi'nin teşebbüsü eseridir. İzmir Ziraat Bankası Müdürü'nün de alakadar olarak çalıştığı görülüyor. Mevcut teşebbüsün tatbikatı yerlerinde esaslı incelenerek, alınan olumlu neticelerden ve bu tecrübelerden istifade edilerek zirai kredi kooperatiflerinin memleketin her tarafında tatbikatına geçilmesi arzu edilir. Bu teşekküllerin mıntıka mıntıka birlikler vücuda getirmesi ve bir taraftan da üretim kooperatiflerine başlanması tedbirlerinin alınmasını rica ederim.

Reisicumhur

Numara 18
12.2.931

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

Silifke'de hiçbir nevi varlık yoktur. Halk cahil ve dejeneredir. Tek muhatap bulmak güçtür. Paşazade Sadık Bey denilen biri Fırka'dan görünerek birtakım münasebetsizlikler yapıyor. Son günlerde kimsenin malumatı ve rızası olmadığı halde bir de Fırka namına gazete çıkarmaya başlamış. Kendisine alenen icap eden muameleyi yaptım. Ve Fırka'dan çıkarılmasını da buradakilerine söyledim. Belediye seçimi feshedilmiş; yeniden yapılıyor. Şimdilik bir zat, Sait Bey hem belediye, hem Fırka, hem Ocak reisidir. Başka hitap edilebilecek zat ve heyetlerle tanışmak mümkün olmadı. Hafız Emin Bey elinden geldiği kadar uğraşıyor. Burada tatbik olunacak yegâne usul hükümet otoritesinin her hususta hâkim olmasını teminden ibarettir. Bütün nüfusu "90 000"dir. İçel vilayetinin Mersin vilayetine kaza olarak bağlanması da esaslı olarak düşünülmelidir.

Bir Kürt ve bir Arnavut, bir de eski Şer'iye'ci hâkim, Doğu vilayetleri halkından bir sorgu hâkiminden ibaret olan Adliye heyeti her yerdeki emsalinden ziyade nazarı dikkati çekmiştir. Zaten Vekâlet'çe de teftiş ettiriliyormuş, efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

Numara 14
İzmir: 8.2.931

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

1) Balıkesir'de genel vaziyet şöyledir:

Canlı ve hareketli bir halk kütlesi görünüyor. Yeni belediye heyeti kamuoyunu temsil etmiyor. Üzerinde birçok infiallер toplanmış. Heyetin aldığı oy miktarı oy hakkına sahip olanlara oranla pek az. Merkezdeki yeni Fırka İdare Heyeti orta kıymette zevattan meydana geliyor, bunların çoğu Hacim Bey'in bir yanlış anlaması neticesi olarak Belediye, Meclisi Umumi ve encümen gibi diğer ikinci vazifelerde, Fırka Reisi aynı zamanda Belediye Reisi'dir. Kaza idare heyetlerinde de kısmen bu vaziyet vardır. Fakat kazalar idare heyetleri daha kıymetli ve canlı insanlardan meydana geliyor. Serbest Fırka'nın bazı iyi unsurları Fırka'mıza geçmişler, bunlarla konuştum. İyi intiba aldım. Bazı mebuslarla, mahallinde bazı Fırka'mız mensupları bunları hakikaten gücendirmiştir.

2) Bu vaziyet için de şu tedbirler uygun görüldü:

Belediye heyeti ve yedekleri bugün tamamıyla istifa ediyorlar, yeni heyetin seçimine kadar geçici olarak çalışacaklar. Yeni seçimin örfi idarenin[1] kaldırılmasından sonra yapılması uygundur. Balıkesir ve hatta Manisa'da örfi idarenin buralarda Divanıharbin, alakadar eden şahısların alınmasından sonra, müddetin bitmesi beklenmeden kaldırılmasını münasip görüyorum. Bu teklif bittabi örfi idare amirinden gelmelidir.

1 Sıkıyönetim. (Y.N.)

Türk Ocağı her yerde olduğu gibidir. Fakat burada yeni bir Muallimler Birliği kuruluyor. Ayrı bir binada yerleşmek üzereydi. Kendileriyle görüştüm. Bunların kendi vasıtalarıyla ayrı bir birlik tesis etmeleri hem maksatsızdır, hem de asıl Ocak'ı canlandıracak sayılı unsurların dağılmasına sebep oluyor. Bu sebeple Birlik'ten vazgeçilerek hepsinin Ocak kadrosu içinde çalışmaları çok faydalı olur. Genel merkezleri yoktur. Balıkesir'de iyi bir idman teşkilatı kurulmuş. Bunlar da Fırka ve Ocak'ın iyi ve taze unsurları olurlar. Bu meseleleri her yerde bu esasa göre hal ve tatbik etmek uygun olur.

Mebus Hayri Bey'in Balıkesir'de çıkardığı gazetenin hizmetlerinden bahsediyorlar. Fakat bana yönelik beyanatın yayımından evvel görülmesi noktasında mukavemet yaptılar. Gazetenin, Fırka'mız namına böyle disiplinsiz bir şekilde çıkması uygun değildir. Bu sebeple yayım yapmamalarını tebliğ ettim. Bu muamele bir ihtar yerine geçer. Birkaç gün sonra yayımına izin vereceğim. Fırka'ya yeni alınanlar arasında bir Vedat Hilmi var. Ahlaksızlığı bilinen bu şahsın Fırka'dan çıkarılmasını emrettim.

Vali ve Adliye, belediye seçimlerinde vazifelerini yapmamışlar. Vali'nin zaafını gördüm. Balıkesir'e buradaki cereyanları takip edip iyi anlayacak ve her şeye hâkim olacak bir vali derhal gelmelidir. Bu valinin kim olabileceğinin düşünülerek tayininden evvel bana bildirilmesini rica ederim.

3) Yeni belediye seçimlerinde halkın serbestçe oylarını kullanmaları ve şehir kamuoyunu temsil edecek bir heyetin işbaşına gelmesi mevcut ruh haline göre elzemdir. Mevcut heyetin istifaları haberlerini herkes iyi karşıladı. Fakat yeni heyetin Fırka adayları göstermek yoluyla mı, yoksa büsbütün serbest şekilde mi yapılması göz önünde tutulmalıdır?..

Her iki şıkkın başka başka faydaları vardır. Bu işe yine Hacim Bey memur edilir. Ben kendisine söyledim. Fakat oradan da tebligat yapılması münasiptir.

Çifte vazife sahibi Fırka reisi ve üyeleri yeni belediye seçimlerinin neticesinden sonra düşünülebilir.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

Numara 21
Konya: 18.2.931

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

Konya'da birkaç günler kalmak niyetindeyim. Sonra bir yerde fazla durmadan Ankara'ya döneceğim. Adana'daki görüşlerimizi aşağıda özetliyorum:

1) Adana vaziyeti hakkında Ocak'ta söylediğim nutkun metnini Ajans tebliğ etmiş olacaktır. Bunun muhteviyatı hakiki vaziyetin ifadesidir. Adana havalisi iktisadi vaziyeti hakkında ilave edilecek şey, pamuk ve buğdayla sınırlı olan çiftçiliğin yanında hayvancılık işinin de yapılması lüzumudur. Mıntıka bu işe çok müsaittir.

2) Adana şehrinde 20 000 ve merkez kazasında 35 000 Nusayri vardır. Mersin'den Doğu'ya doğru bütün sahil Nusayri köyleriyle kapalıdır. Burada hiç Türk yoktur. Nu-

sayri olan Lazkiye hükümeti ile bu sahilimiz arasında daimi kaçakçılık ve hükümete girmesi mümkün olmayan temas ve münasebetler cereyan etmektedir. Valiler bu vaziyete karşı çaresizlik ve vasıtasızlık ifade etmektedirler. Jandarmaları kâfi olmadığını söylüyorlar. Belki bu kısım için sahilden motorlarla çare düşünülebilir. Güney mıntıkasındaki Nusayri yoğunluğu burada idari, kültürel ve sistematik mesaiyi ve belki de fevkalade tedbir düşünülmesini elzem kılar.

3) Abdülkadir Kemali, Kubilay hadisesinden evvel sakal bırakmış. O sırada bazı mıntıkalardaki dervişlerin sakal bırakmalarıyla bunun arasında bir münasebet olmak gerektir. Yine o sıralarda Adana'dan İzmir ve Manisa havalisine iki sakallı adam gönderilmiş. Dahiliye'ce bu mesele İzmir'e bildirilmiş. Daha sonra bu nokta üzerinde ne muamele cereyan ettiği bilinmiyor. Kemali Bey'in kayınbiraderi olup bugün Adana'da bulunan Ahali Fırkası'nın İdare Heyeti üyelerinden Bekir Sıtkı Bey, enistesi ve diğer idare üyelerinin firarından sonra Adana Valisi'ne resen müracaat etmiş ve Kemali Bey'in firarından bir ay kadar evvel kendisini Fırka'dan çıkardığını bildiriyor olarak kendisine yazdığı bir tezkereyi göstermiş. Bu kâğıdın hemen firardan evvel ve Sıtkı Bey'in vaziyetini kurtarmak için verilmiş olması ve dolayısıyla firar işinin vukuundan evvel Sıtkı Bey'ce malum olması kuvvetle muhtemeldir. Bütün bu işlerin Divanıharb'e yeni bir inceleme konusu olduğu kabul edilebilir.

4) Adana muallimlerinden birinde Kürtçe ve Kürt bağımsızlığı hakkında bir şiir bulunmuş. Muallim Kürttür. Mahkemede beraat kazanmış. Yeniden vazifeye başlayacakmış. Bu vaziyet dikkate değer. Doğu vilayetlerinde aynı mahiyette şarkıları ihtiva eden ve Musul'dan gelen gramofon plaklarının her yerde çalındığı söyleniyor.

5) Adana'da Nusayrilerden mühim bir kısmı ile 10 000 kadar Kürt, birçok Giritli, bilhassa ticaret sahibi dönmeler Serbest Fırka taraftarı olmuşlar. Vali iyidir. Adliyenin mahkeme kısmı nispeten iyi çalışmış. Yalnız savcı yardımcısı açıktan Serbest Fırka ile çalışmış. Bu sebeple Afyon'a nakledilmiş. Eğer böyle açık bir olumsuz hareket vaki ise nakil kâfi görülmemelidir, ef.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

Numara 19
Adana: 16.2.931

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

Dörtyol'da mühim bir portakal meselesi vardır. Bu sene fiyat düşük ve ağaçların mühim bir kısmı hasta olduğu halde portakal satışından 700 000 lira girmiştir. Buraya, on gün evvel gelen mücadele memurlarıyla görüştüm, ağaçları hastalıktan kurtarmaya çalışıyorlar. Hastalığın mühim bir kısmı köklerdedir. Bunun için bir taraftan tedaviye devamla beraber diğer taraftan da yanlış yetiştirme, hasta olmayan yerleri hasta ağaçların fenalığıyla bulaştıran fena sulama ve yanlış gübreleme işleriyle devamlı olarak mücadele lazım olduğu anlaşılıyor. Eskileri devamlı iyi bir mücadele, devamlı bir uyar-

ma ve müdahale ile asgari iki senede kurtulur. Yeniler usulü dahilinde turunca aşı yapılarak hazırlanan fidanlıklardan getirilip yetiştirilirse bu servet az zamanda birkaç misli artabilir. Diğer taraftan da portakalcılar arasında zirai kredi kooperatifleri ve üretim kooperatiflerinin tatbikine başlanması çok hayırlı neticeler verir. Portakal mahsulü olan diğer mıntıkalarımızda da bu işi belli başlı bir iştigal zemini olmaya değerli buluyorum. Boş bulunan kaymakamlığa da bir an evvel değerli bir zatın tayinini rica ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

26.1.931

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

1) Uşak Şeker Fabrikası'nı gördüm. Vaziyetini inceledim. Fabrikanın bir milyon iki yüz bin liralık esas sermayeden başka üç milyon iki yüz küsur bin lira Sanayi Maadin Bankası'na, altı yüz bin liraya yakın Ziraat Bankası'na, iki yüz kırk bin lira İş Bankası'na faizli borcu vardır. Bundan başka eski şeker ve petrol tekeli vasıtasıyla faizsiz olarak bir milyon liraya yakın hükümete borçludur. Diğer çeşitli borçlar ve yarım milyon liraya yaklaşan amorti hesaplarından ödenmemiş kısım ile beraber fabrikanın borç yekûnu beş buçuk milyon lirayı buluyor. Bu borçlarda vaktiyle iş bilmemezlik yüzünden yapılmış zararların tesiri olmakla beraber, esasa zam edilmiş bir hayli faizler dahil olduktan başka, muhtelif sebeplerle çiftçilere verilip geri alınamamış 300 000 lira kadar bir para da dahildir.

Buna karşılık fabrika mahsulü olarak elde bulunan şekerin azami iki milyon liraya yakın değeri olduğu söylenmiştir. Genel şeker krizi neticesi mahsulün paraya çevrilmesindeki müşkülat bir tarafa bırakılarak bu sene içinde stokun azami fiyatla nakte tahvili mümkün farz edilse bile fabrika için üç buçuk milyonluk büyük bir borç söz konusudur. Müessesenin en müsait şartlar altında çalışması, havaların pancar ziraatına en müsait gitmesi, satış fiyatlarının en uygun olması ihtimalleri karşısında bile fabrikanın bu yükün altından kalkması uzak görünüyor. Büyük ihtiyaç olan suyun temin edilmiş olmasına ve idare heyetine gayretlerine inanılan arkadaşların konmuş olmasına rağmen işlerin başında mesul bir müdürün yokluğu göze çarpıyor.

Alacaklı banka ve müesseseleri temsil edecek işten anlar zevatla beraber şeker işinde görgü sahibi olan Şakir Bey'den meydana gelen bir heyetin vaziyeti idare heyetiyle birlikte incelemesi ve hükümetin bu milli müesseseyi kurtarıp kuvvetlendirecek pratik tedbirler bulması acele ihtiyaçtır.

2) Uşak'ta "Uşak ve Köyleri Çiftçi Birliği Kooperatifi" ismi altında bir teşekküle temas ettim. Ortaklık nizamnamelerini gördüm. Esası iyi düşünülmüş ve hevesle başlanmış olmasına rağmen iki seneden beri canlanmamış olan bu kooperatifi alakaya layık sayıyorum. İktisat Vekâleti'nin incelemesini ve fayda temin edecek teklif yapmasını rica ederim.

Reisicumhur

CUMHURİYET HALK FIRKASI İZMİR VİLAYET KONGRESİ'NDE KONUŞMA*

(27 OCAK 1931)

İzmir, 28 (AA) - Reisicumhur Hazretleri dün gece saat 21 'de Cumhuriyet Halk Fırkası Vilayet Kongresi'nin Türk Ocağı'ndaki toplantısını teşrif etmişlerdir. Kongreye riyaset eden İzmir Mebusu Vasıf Bey, celseyi açtıktan sonra Kongre namına Reisicumhur Hazretleri'ni selamlamış, Fırka'nın kurucusuna ve memleketin kurtarıcısına yüksek huzurlarıyla toplantıya verdikleri şereften dolayı Kongre üyelerinin minnet ve tazimlerini arz etmiştir. Celsede Bergama, Kemalpaşa, Tire, Bayındır kaza kongrelerinin raporları okunuyor ve delegeler tarafından raporlar üzerlerinde görüşler belirtiliyordu.

Reisicumhur Hazretleri saat bir buçuğa kadar bu müzakereleri büyük bir alaka ile dinlemişler ve aşağıdaki nutku söylemişlerdir:

Umumi Reisi olmakla iftihar ettiğim Cumhuriyet Halk Fırkası'nın İzmir vilayeti ve kazalarının delegeleri huzurunda bulunmaktan fevkalade memnun ve mütehassisim. Yüksek huzurunuza çıktığım zaman namınıza ve bittabi temsil ettiğiniz halk namına, Reis Beyefendi hakkımdaki hissiyatınızı ifade etti. Bu hissiyattan dolayı özel olarak teşekkür ederim.

Burada okunan raporları ve söylenen sözleri fevkalade alaka ile dinledim. Fevkalade istifadeli[1] buldum. Görülüyor ki, halkın her türlü dertlerini düşünen ve tedbirler arayan kıymetli üyelere sahibiz. Her şeyden bahsettiniz. Ziraattan, sanattan, ticaretten, maariften bahsettiniz. İktisadiyatın bütün şubeleri hakkında çok güzel düşünceleri işittim[2] ve bütün bunlar, halkın fikir ve hissiyatına yakından alakadar olan, ona layık olduğu ehemmiyeti atfeden Cumhuriyet hükümeti tarafından tamamıyla nazarı itibara alınacak ve icaplarına tamamıyla girişilecektir. Şüphesiz, hükümetin dayandığı Fırka'mızın müdürleri de bunların tahakkuku için her türlü takibat ve teşebbüslerde bulunacaklardır.

Fakat bir nokta üzerinde herkesin nazarı dikkatini çekmek isterim. Herhangi bir kazanın ihtiyacı izah[3] olunurken diğer kaza delegeleri gördüler ki, belirtilen talepler

* *Cumhuriyet,* 29 Ocak 1931, Numara: 2419, s.1, 3; *Hâkimiyeti Milliye,* 29 Ocak 1931, Numara: 3430, s.1 ve 30 Ocak 1931, Numara: 3431, s.1,2; *Milliyet,* 29 Ocak 1931, Numara: 1786, s.1, 5; *Vakit,* 29 Ocak 1931, Numara: 4691, s.1, 4; *Yeni Gün,* 30 Ocak 1931, Numara: 5, s.3, 13; *Akşam,* 30 Ocak 1931, Numara: 4421, s.1, 2; *Aydın Tarihi,* Ocak-Şubat 1931, c.24, Sayı: 82-83, s.7064-7070. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II,* Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s.259-265.

1 *Hâkimiyeti Milliye* ve *Aydın Tarihi*'nde "isabetli". (Y.N.)

2 *Hâkimiyeti Milliye* ve *Aydın Tarihi*'nde "samimi buldum". (Y.N.)

3 *Cumhuriyet, Milliyet* ve *Vakit*'te "izale" (giderme, giderilme). (Y.N.)

yalnız kendi kazalarına ait değildir. Bu ihtiyaçlar birbirine benzer ve örnek olarak her kaza ve her vilayet delegeleri tarafından zikrolunmaktadır. Yalnız bir köy, bir kaza, bir vilayet düşünüldüğü zaman[1] bütün bu dertlerin süratle halledilebileceği zehabı hasıl olur.[2] Memleketin genel vaziyetine göre aynı ihtiyaçların her kaza, her vilayette mevcut olduğu düşünülürse, hepsinin birden ve kolaylıkla tatmini mümkün olamayacağına kanaat etmek lazımdır.

Nazarı dikkati çeken bir nokta da şudur ki, birbirine zıt iki arzu ortaya konuyor. Bir taraftan, memleketin birçok ihtiyaçlarının süratle ve kolaylıkla tatmini istenirken, diğer taraftan bunlar için elzem olan esas vasıtaların da kısılması talep olunuyor. Yani, şu veya bu verginin değiştirilmesi ve yükünün azaltılması söz konusu ediliyor. Şüphe yok ki, mümkün olan bütün değişiklikler, azaltmalar yapılmalıdır. Bunun için makul ve mantıki usulleri bulmak daima elzemdir. Fakat zamanın ve vasıtanın çok mühim olduğunu hatırdan çıkarmamak şarttır.

Mesela, bazı arkadaşlar Küçük Menderes Çayı'ndan bahsederken, onun meydana getirdiği fecaati hepimizi mütehassis eden bir şekilde izah ettiler. Fakat memleketin diğer bütün kısımlarında bataklıklar vücuda getiren ve güzergâhındaki kıymetli araziyi istifadesiz bir hale koyan nehirler düşünülürse, şüphesiz, bunların yalnız Küçük ve Büyük Menderes'ten ibaret olmadığı anlaşılır. Bütün bu nehirler başka yerlerde servet kaynakları iken, bizim memleketimizde haraplık kaynağıdır. Bunları bertaraf etmek lazımdır. Ve mutlaka bertaraf olunacaktır.

Fakat takip edilen program bütünü kapsadığı için bittabi bir sıra takip ediliyor. Ve bu arada bazıları geri kalıyor. Hakikaten belirli mıntıkalardaki ihtiyaçlar düşünüldüğü zaman, bu düşünceler varittir. Fakat düşünülmelidir ki, bu ihtiyacı emanet edeceğimiz hükümet, bütün memleket ihtiyaçları ile meşguldür. Bütün memleket ihtiyaçlarını sıraya koymak ve programa bağlamak mecburiyetindedir.

Şundan bu noktayı belirtmek istiyorum. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın maksadı bittabi içinde bulunduğu muhitin her türlü arzularını özümsemek ve bunları tatbik kabiliyetleri[3] derecesinde tatbik etmek üzere icra makamlarına bildirmektir. Yüksek heyetinizin kıymetli üyeleri gibi, Fırka üyelerinin kendilerini bununla mükellef saymaları lazımdır. Bu alakayı azami şekilde[4] devam ettirmelidir. Yalnız bu temenniler icra kuvvetlerine ulaştırıldıktan sonra, hepsi tatbik olunmazsa, bundan üzülmemek lazım geldiğini bilmek ve bunu bütün müracaat sahiplerine bildirmek icap eder. Bütün bu raporların muhteviyatı yapılabilecek gibi bir zehap hasıl olur ve sonra tamamen yaptırılmazsa genel bir ümitsizlik meydana gelir. Bu raporları mercilerine ulaştırmaya aracılık edenlere karşı bir itimatsızlık uyanır. Her temenninin tatbik edilebilir olup olmadığını düşünmek lüzumunu bütün vatandaşlara anlatmalıdır.

Arkadaşlar, zaman anlayışı çok mühim bir meseledir. Yollardan bahsolunuyor. Mesela, Ödemiş kaza merkezinden Kasaba ovasına yol lazımdır. Bu çok kıymetli bir yoldur. Bunun gibi Küçük ve Büyük Menderes vadilerini birbirine bağlayan yol da

1 "Düşünüldüğü zaman" sözcükleri yerine *Milliyet* ve *Vakit*'te "delegeleri tarafından". (Y.N.)
2 Bu cümle *Cumhuriyet* ve *Yeni Gün*'de yer almamaktadır. (Y.N.)
3 "Tatbik kabiliyetleri" sözcüklerinin aslı olan "kabiliyeti tatbikiyeleri" sözcükleri yerine, *Cumhuriyet* ve *Yeni Gün*'de "kabiliyeti hakikiyeleri" (gerçekleşme kabiliyetleri). (Y.N.)
4 *Cumhuriyet, Milliyet, Vakit* ve *Yeni Gün*'de "aynı şekilde". (Y.N.)

çok kıymetlidir. En nihayet bütün memleketi düşündüğümüz zaman ne kadar çok kilometre yola ihtiyacımız vardır. Bunlar hep yapılacaktır. Fakat zaman kavramını idrak etmek lazımdır. Dünyayı dümdüz zannettikleri zaman, bu anlayışta olanlar onun beş altı bin senede vücuda geldiğini zannetmişlerdi.[1] Halbuki dünyanın mahiyeti meydana çıktıktan sonra anlaşıldı ki, dünya beş altı bin senede değil, ancak milyonlarca seneler zarfında meydana gelebilmiştir. Mükemmel bir eserin[2] ani bir teşebbüsle vücuda gelmesi o kadar kolay değildir. Aynı zamanda düşünmek lazımdır ki, bu noksanlar yarım asırlık bir ilgisizliğin neticesi olsaydı, belki o kadar düşünmeye lüzum yoktu. Fakat bütün bu noksanlar, asırların biriktirdiği noksanlardır. Bu nesil, hatta bundan sonraki nesiller çok seneler çalışarak bu noksanları telafi edebileceklerdir.

Her vatandaşın arzu ettiğini yapmayı düşünmek hayalperestliktir. Yapılabilecek şey, herkesin arzusu toplamının ortalaması olabilir. Arkadaşlar, hepinizce malumdur ki, Cumhuriyet Halk Fırkası ve ona mensup arkadaşların tamamı hiçbir zaman yapmadıkları ve yapamayacakları şeyler hakkında kamuoyunu aldatıcı bir vaatte bulunmamayı bir prensip olarak kabul etmişlerdir. Bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da böyle aldatıcı bir siyaset takip edebileceğimizi kimse zannetmesin. Onun için, memleketi imar edeceğiz dediğimiz zaman yalnız yapabileceğimiz şeyleri yapacağız. Yoksa bütün asırların ihmal ettiği memleketi birkaç senede cennete çevirmek hayalini takip etmeyiz.[3] Memleketi imar edeceğiz derken, vatandaşları en hafif mükellefiyetler altında bırakacak değiliz. Bilakis bütün vatandaşlar icabında ağır mükellefiyetlere ve her türlü fedakârlığa tahammül edeceklerdir. Yapılması lazım gelen şeyleri filan veya falan yapacak değildir.[4] Hep beraber yapacağız. Vatandaşların şunu isterim, bunu isterim demesi, şunu bunu yapmaya mecburum demektir. Bu yapılması lazım gelen şeyler için vatandaş maddi, mali ve manevi mevcudiyetini hazır tutarsa, ancak o zaman mefkûreye ulaşmak mümkün olur.

Fırka'mızın takip ettiği program, bir istikametten tamamıyla demokratik halkçı bir program olmakla beraber, iktisadi bakımdan devletçidir. Bu itibarla Fırka'mıza dayanan Cumhuriyet hükümetinin her açıdan vatandaşların hayatıyla, geleceğiyle ve refahıyla alakadar olması tabiidir. Halkımız tabiat olarak devletçidir, ki her türlü ihtiyacı devletten talep etmek için kendisinde bir hak görüyor. Bu itibarla milletimizin tabiatı ile Fırka'mızın programında tamamıyla bir mutabakat vardır. Bu istikametten yürüyeceğiz ve muvaffak olacağımızda şüphe yoktur.

Değerlendirmeleriniz içinde iktisadi sahada çok pratik noktalara temas ettiniz. Mesela, kooperatifler. Şurada burada halk veya aydınların teşebbüsü ile fiil sahasına geçen kıymetli neticeler görülmektedir. Hükümetimizin de teşebbüsleri takviye etmesi lazımdır. Cumhuriyet hükümeti bu lüzumu tabii idrak etmektedir.

Fakat daima bu arada üzerine çok yüklenilen bir mali müessese vardır ki, o da Ziraat Bankası'dır. Banka fazla faiz alıyor, deniliyor. Mütehassıs olmadığım için bu ko-

1 *Ayın Tarihi*'nde "Dünyayı dümdüz telakki edenler, onun beş altı bin senede vücuda geldiğini zannetmişlerdir." (Y.N.)
2 *Hâkimiyeti Milliye* ve *Ayın Tarihi*'nde "şehrin". (Y.N.)
3 *Hâkimiyeti Milliye* ve *Ayın Tarihi*'nde "edemeyiz". (Y.N.)
4 *Hâkimiyeti Milliye* ve *Ayın Tarihi*'nde bu cümle yer almamaktadır. (Y.N.)

nu üzerinde çok fazla söylemeyeceğim. Fakat diğer yabancı bankaların aldığı faizler mukayese edilirse, ancak o zaman oran meydana çıkar. Herkes kendisine yardım düşündüğü zaman arzu ettiği kadar yardım görmemektedir. Bazı yerlerde yaptırdığım hesaplara göre, bütün bu temenniler tamamen nazarı dikkate alınırsa bu taleplerin, hatta yarısını tatmin edebilmek için Ziraat Bankası'nın en aşağı 150[1] milyon lira sermayeye sahip olması lazımdır. Halbuki bugün Ziraat Bankası'nın sermayesi ancak 25-30 milyon lira kadardır. Bunun için yardımı ancak bu kadar yapabiliyor. Daha fazlasını beklemek hayal olur. Yalnız muhtelif mıntıkaların da ihtiyaçlarının oranını nazarı dikkate almıyorsa ve parasını hak edenlerden ziyade, etmeyenlere veriyorsa o zaman bu itiraz edilecek ve eleştirilecek bir nokta olur. Bu takdirde bankanın hakiki vaziyetine gelmesini talep etmek halkın bilhassa çiftçilerin açık bir hakkıdır.

Arkadaşlar, bu raporlar ve bu raporlar üzerinde söylenen sözler mutlaka nazarı dikkate alınmalıdır. Ben de Umumi Reisiniz olmak itibariyle şahsen alakadar olacağım. *(Alkışlar.)* Bütün vilayetlerin raporları tasnif olunabilir. Aynı cinsten meseleler vardır, genel raporla Umumi Heyeti İdare'ye bildirilir. Orada tasnif olunur. Hangi işlerin hemen yapılması mümkündür, hangileri ertelenebilir. Orada bunu tespit mümkündür. Bunlarla şahsen alakadar olacağım. Yüksek heyetinize vaat ediyorum. *(Şiddetli alkışlar.)*

Yalnız söylediğim bir noktaya dönerek arkadaşlardan rica edeceğim ki, vatandaşlara, kamuoyuna daima hakikati söylemek vazifemiz olsun. Herkese arzularının tamamen yerine getirilebilir olduğuna dair fikir vermek, bizim için fayda vermez. Fırka'mızın maksadı böyle gün kazanmak değildir. Bütün hayatımızı hakiki hedeflere sevk etmek ve en nihayet, millete bir gün eliyle tutacağı hakiki ve maddi eserler vermektir. Fırka'mızın sözleri herkesin hoşuna gidecek sözler değil, fakat milleti yükseltecek hakikatler olacaktır. *(Alkışlar.)*

Eğer Cumhuriyet Halk Fırkası'nın yüksek heyetinizi teşkil eden aydın üyeleri bu noktadan milleti her gün uyarmayı vazife bilir ve nihayet kendisi için külfet saymazlarsa hasıl olacak kamuoyu itimata layık olabilir. Çünkü arkadaşlar, kamuoyu her toplumda daima ve daima mevcuttur. Fakat halkın[2] kamuoyu, hariçten kimsenin tesiri olmaksızın tabii olarak mevcut olan fikir ve hislerin, gene tabii olarak yarattığı bir havadır. Halbuki insan daima tesir altında kalır. Yalnız yeter ki bu tesir toplumu vücuda getiren insanların hakikaten onları düşünen ve bütün varlığını onlara hasreden ve tahsis edenler tarafından yaratılsın. Bu suretle yaratılacak olan kamuoyu bu memleketin geleceğini temin edebilir. Yoksa herhangi esen bir hava ile değişebilecek bir kamuoyu içinde yaşarsak, yarına itimat mümkün olmaz. Türk milletinin sağlam bir fikre sahip olmasını temin etmek gayemizdir. Yürüdüğümüz hakikat yolunun milleti saadete götüren yegâne yol olduğunu anlatmak lazımdır. Her şeyin meydana getirilmesine çalışırken bütün mesainin, bütün teşebbüslerin üstünde Türk kamuoyunu hakikati idrak ve özümsemeye[3] alıştırmak, bu hali ona tabii hal yapmak, şuradan ve buradan gelecek

1 *Hâkimiyeti Milliye* ve *Ayın Tarihi*'nde "100". (Y.N.)
2 *Hâkimiyeti Milliye* ve *Ayın Tarihi*'nde "hakiki". (Y.N.)
3 "Özümsemeye" sözcüğünün aslı olan "imtisasa" sözcüğü yerine, *Hâkimiyeti Milliye* ve *Ayın Tarihi*'nde "ihtisasa" (hissetmeye). (Y.N.)

günlük fikirlere ve sahtekâr ve aldatıcı telkinlere asla ehemmiyet vermeyecek bir olgunlukta yapmaktır.[1]

Bunu da yapmak yüksek heyetinize düşen bir vazifedir. Fırka'mız diğer memleketlerde olduğu gibi herhangi bir politika unsuru[2] gibi görülmemelidir. Malumu âlinizdir ki siyasi fırkalar tayin edilmiş, belirli maksatlarla teşekkül ederler. Mesela, İzmir tüccarı yalnız kendi menfaatlarını temin[3] edebilecek bir fırka yapabilirler. Yahut yalnız çiftçilerden ibaret bir fırka olabilir. Böyle belirli bir fırka olabilir.[4] Halbuki bizim Fırka'mız böyle belirli bir bakış takip eden bir teşekkül değildir. Bilakis her sınıf halkın menfaatlarını eşit bir surette, biri diğerine zarar vermeden temin etmeyi hedef alan bir teşekküldür. Bunu tavır ve hareketimiz ispat etmektedir. Bundan sonra da böyle olacaktır. Diğer memleketlerde bu teşekkülün bir benzerini aramaya lüzum yoktur.

Arkadaşlar, zaman, tarih, geçici[5] hadiseler, takip ettiğimiz istikamette bizi aldatmamıştır. Bu yol üzerinde her gün daha çok aydınlanarak hedefe yürüyeceğiz. Bizimle beraber yürümek istemeyenlere bir şey diyemeyeceğiz. Onlar da istedikleri gibi hareket ederler. Bizim hedefimize doğru yürürken isabetli olduğumuza ve en nihayet muvaffakiyetle hedefe ulaşacağımıza itimadımız o kadar kuvvetlidir ki, şunun ve bunun itiraz etmesi bize asla tesir etmez. Belki uyarır, daha çok dikkatli yapar. Yalnız bizi geriye götürecek olanların takip edecekleri istikamete asla müsait davranamayız. Kanunlarımız müsait değilse o kanunları değiştiririz, yeni kanun yaparız. En nihayet lüzum ve mecburiyet görürsek, bu yolda her şeyin üstüne çıkarak hedefimize yürümekte asla tereddüt etmeyiz.

Bir tarihte İzmir'de İktisat Kongresi oldu. Orada bütün arkadaşlarla beraber ben de bazı sözler söylemiştim. "Türk milleti bütün tarihinde harp meydanlarında birçok zafer taçları giymiştir. Bununla iftihar eder, daima iftihar edecektir. Ancak bu şeref tacını daha çok süsleyerek milletin başında tutabilmek için diğer bir sahada mutlaka muvaffak olması lazımdır. O da iktisat sahasıdır," demiştim. Bu dakikada iftiharla görüyorum ki, kıymetli üyeleriniz söz söylerken benim o zaman mütehassis olduğumdan daha yüksek bir hissiyat ile iktisat sahasında her noktaya parmaklarını koymuşlardır. Bunu görmek benim için manevi bir mazhariyettir. Bu mazhariyeti bana hissettirdiklerinden dolayı ayrıca teşekkür ederim.

Arkadaşlar, eğer bugüne kadar iktisadi sahada arzu ettiğiniz derecede büyük büyük muvaffakiyetler görülmüyorsa, bunu tabii bulmak lazımdır. Bu demek değildir ki, Türk milleti iktisat sahasında kabiliyetsizdir. Bunu belki diyenler vardır. Fakat bunlar Türk milletinin hakiki tarihini bilmeyenler ve onu hakiki kıymetiyle tanımamış olanlardır. Bütün insanlığa ziraatı, sanatı ilk öğreten Türk milletidir. Türk milletinin dünyaya **mürebbilik** etmiş olduğuna artık hakiki âlimlerin şüphesi kalmamıştır.

Türk milletinin bundan sonra da layık olduğu derecede iktisadiyat sahasında yükseleceğine kimsenin şüphesi olmamalıdır. Fırka'mızın vazifesi bu hedefe bir an evvel erişebilmek için millete yol göstermek ve yardım etmektir. Biz bunu bir vicdan borcu, bir insanlık borcu biliriz. Borcumuza sadıkız, daima sadık kalacağız. *(Şiddetli alkışlar.)*

1 *Hâkimiyeti Milliye* ve *Ayın Tarihi*'nde "yaratmaktır". (Y.N.)
2 *Hâkimiyeti Milliye* ve *Ayın Tarihi*'nde "politik fırka". (Y.N.)
3 *Hâkimiyeti Milliye* ve *Ayın Tarihi*'nde "tatmin". (Y.N.)
4 Bu cümle *Hâkimiyeti Milliye* ve *Ayın Tarihi*'nde yer almamaktadır. (Y.N.)
5 Aslı "fani" olan bu sözcük *Cumhuriyet, Vakit, Milliyet* ve *Yeni Gün*'de yer almamaktadır. (Y.N.)

İZMİR HALKINA TEŞEKKÜR*

(29 OCAK 1931)

İzmir, 29 (Hususi) - Gazi Hazretleri dün gece şehirde otomobil gezintisi yaptı. Bugün öğleye kadar konaklarında istirahat etti. Saat 1'de beraberlerinde Seryaver Rusuhi, Kâtibi Umumi Tevfik Beylerle Vali Kâzım Paşa ve alışılmış zevat olduğu halde otomobille Birinci Kordon'u takiben Alsancak'ı, oradan İkinci Kordon'u, Basımhane'yi, Gazi Bulvarı'nı takiben konaklarına döndüler. Halk Büyük Gazi'yi her tarafta şiddetle alkışladı. Öğleden sonra saat 3'te refakatlerinde alışılmış zevat ve İzmir mebusları Münir ve Vâsıf Beyler olduğu halde Fırka Kumandanlığı'na iadei ziyaret ve Vilayet'i teşrif ettiler.

Gazi'nin Hükümet'e geldiğini gören halk her tarafı sardılar. Alkış ve yaşa nidalarıyla İzmir'in merkezi olan Kemeraltı'nı çınlattılar. Buradan ayrılırken ihtiyar bir kadın Gazi'ye bir arzuhal takdim etti. Gazi Hazretleri icabının yapılmasını emretti. Gazi, halka şapkalarını çıkararak iltifat ediyordu. Gazi, buradan sonra Belediye'yi ziyaret ettiler. Reis Sezai Bey, İzmir imar planı üzerinde ve İzmir'in ihtiyaçları ve umumi vaziyeti etrafında izahat verdi. Gazi Hazretleri Türkiye'nin üretim mıntıkalarından ve Türk tarihinden bahsederek İzmir'in tam bir Türk şehri olduğunu beyan ettiler. Ayrılırken Reis'e:

Her vakit olduğu gibi bu defa da İzmir halkının hakkımda gösterdiği muhabbete teşekkür ederim. Bu hissiyatımı münasip vasıtalarla İzmir halkına tebliğ ediniz, *dedi.*

* *Milliyet*, 30 Ocak 1931, Numara: 1787, s.1, 6; *Ayın Tarihi*, Ocak-Şubat 1931, c.24, Sayı: 82-83, s.7070.

İZMİR TİCARET VE SANAYİ ODASI'NDA KONUŞMA*

(31 OCAK 1931)

İzmir, 31 (AA) - Reisicumhur Hazretleri bugün saat 14 buçukta dairelerinden ayrılarak İzmir'in mali ve ticari müesseselerini ziyaret etmişlerdir. Ziraat Bankası'nı teşrif ederek müdüriyet odasında bankanın üreticilere yaptığı yardımın derecesini, zirai kooperatiflerin vaziyet ve faaliyetleri ve Ege iktisat mıntıkası ismini verdikleri Adalar Denizi iktisadi mıntıkasındaki banka şubelerinin sermayeleri ve faaliyet istikametlerindeki irtibatları üzerinde esaslı incelemelerde bulunmuşlar, muhtelif kooperatiflerin temsilci ve idare heyetleri üyeleriyle konuşmuşlardır. Verilen malumat ve bizzat köylülerin izahatı, kooperatiflerin nasıl derin bir ihtiyaca cevap teşkil ettiğini ve bu köylerde daha teşekkülleri devrinde üreticilerin üçte ikisini etraflarına topladığını göstermektedir. Hariçte kalan üçte bir nispetindeki üreticiler kendilerini yüksek faizlerle faizcilerin pençesine kaptırmış bir vaziyette bulunanlardan ibarettir ki, bunların da imkân buldukça ortak olmak için kooperatiflere müracaat etmekte oldukları anlaşılmıştır. Reisicumhur Hazretleri üretici vatandaşların bu vaziyetten kurtulabilmeleri için kendilerine yardım imkânlarını da incelemişler ve kooperatiflerin defterlerini görerek memnuniyetlerini göstermiş ve bütün Ege iktisat mıntıkasında birlik teşkil edecek kredi ve satış kooperatiflerinin çoğalması arzusunu ifade etmişlerdir.

Bundan sonra İş Bankası'nı teşrif ederek bankanın üreticilere ve ticaret erbabına yaptığı yardım ve ihracat ticaretiyle alakadar faaliyetlerde bankanın yapabileceği şeyler hakkında uzun müddet incelemelerde bulunmuşlardır.

Reisicumhur Hazretleri İş Bankası'nı müteakip Ticaret ve Sanayi Odası'na gitmişlerdir. Burada İzmir'in her sınıf ticaret erbabından yüzden fazla aydın bir kitle kendilerini bekliyorlardı. Gazi Hazretleri toplantı salonunda bu heyetin hararetli alkışlarıyla karşılanmıştır. Oda Kâtibi Umumisi Turgut Bey bir nutuk söyleyerek [...] 9 Eylül yaratıcısını aralarında görmekten doğan şükranlarını ve sarsılmaz bağlarını arz ederek nutkunu bitirmiştir.

Reisicumhur Hazretleri, Oda'nın takdim ettiği rapor üzerinde izahat aldıktan sonra tüccarlara hitap ederek vergiler, liman işleri, ihracat ticareti, kooperatif faaliyetleri ve ihracat tacirlerinin birleşmesi imkânları etrafında ayrı ayrı görüşlerini sormuştur. [...]

* *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1931, Numara: 2422, s.1,4; *Vakit*, 1 Şubat 1931, Numara: 4694, s.1,8; *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Şubat 1931, Numara: 3434, s.1,4; *Akşam*, 2 Şubat 1931, Numara: 4424, s.1,2; *Yeni Gün*, 2 Şubat 1931, Numara: 8, s.3,13; *Aylın Tarihi*, Ocak-Şubat 1931, c.24, Sayı: 82-83, s.7071-7073. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s.298-299.

Nihayet Gazi Hazretleri aşağıdaki kısa ve kıymettar nutku söylemişlerdir:

Muhterem arkadaşlar,

İzmir'in çok kıymetli ve muteber tüccarları ve tüccarlarının temsilcileri huzurunda bulunmaktan fevkalade memnun ve mütehassis oldum. Kâtibi Umumi Beyefendi'nin Ege iktisat mıntıkası hakkında genel olarak, İzmir ve civarı hakkında özel olarak vermiş olduğu izahattan istifade ettim. Bundan dolayı hepinize teşekkür ederim. Genel olarak aldığım his ve intiba şu olmuştur ki, bütün arkadaşlarımız iktisadi hayatımızın olgunlaşması için ve ilerlemesi için icap eden şeylerin yapılmasını çok samimi olarak belirtiyorlar. Temas buyurduğunuz vergilerdeki değişiklikler ve hafifletmeler hakikaten hepimizin hatırına gelen şeylerdir. Sizin de söylediğiniz gibi bu vergilere ait kanunlar yenidir. Tatbikat ve teferruatında bazı hatalar olabilir. Zamanla bunların ortadan kalkacağı kanaatindeyiz. Yine zamanla ve tatbikattaki tecrübelerle noksan veya fena yönler sabit oluyor. Bütün bu görüşmeler o kanunların düzeltilmesi neticesine gitmektedir. Cumhuriyet hükümeti şüphesiz bunlarla yakından alakadardır, meşguldür. Emin olabilirsiniz ki, bunların hepsi yapılacaktır. Ticaret ve sanayi erbabı yapılması mümkün bütün kolaylığın gösterileceğine şüphe etmemelidirler.

Liman işlerine ait söylenen sözlere dikkat ettim. Esasa dair bir itiraz yoktur. Vergilerde olduğu gibi bunlar dahi teferruat ve tatbikata ait ve düzeltilmesi mümkün şeylerdir. Birkaç gün zarfında bana değil, fakat bazı insanlara kötümserlik telkin edebilecek mahiyette değerlendirmeler ve yazılar görüyorum. Sizlerden, İzmir muhitinden aldığım malumattan anladığım vaziyeti ve hakikati başka türlü izah edenlerin mevcudiyeti anlaşılıyor. Kâtibi Umumi Beyefendi'nin ve diğer arkadaşların buyurdukları gibi, bu mıntıkanın ihracatı 1923'te 38[1] milyon iken, 1928'de 99 milyona çıkmıştır. Yani iki üç misli artmıştır. Hem bu farkı almak için de zeminin ne kadar gayri müsait olduğunu yine siz izah ettiniz. Sonsuz müşkülat ve baştan başa harap bir memleket. Bütün bunlara rağmen bu büyük fark memnuniyete layıktır. Vaziyet böyle iken bu memleketin içinden ve bu memleketin evladından, -bilmiyorum evladından mıdır- bazı insanların bütün hakikatlere göz yumarak kamuoyuna yanlış fikirler ve istikametler göstermesi hakikaten üzüntü vericidir. Bunu yapanlar ya muhitlerini göremeyecek kadar cahil ve ebleh, yahut hakikate temas etmekten korkacak kadar alçak ruhlu kimselerdir. Her iki halde de bu gibiler Türk milletinin yüksek kamuoyu karşısında hiç olmazsa hicap duymalıdırlar.

Kooperatifçilik; genel olarak iktisadi sahada birleşme siyaseti hakkında lehte ve aleyhte bazı görüşler ileri sürüldü. Teferruata girmeyeceğim. Fakat kanaatim odur ki, muhakkak surette birleşmede kuvvet vardır. Kooperatif yapmak, maddi ve manevi kuvvetleri, zekâ ve maharetleri birleştirmektir. Yoksa bir zayıf ile bir kuvvetlinin birleşmesinden bahsetmiyoruz.[2] Birleşmenin böylesi zayıf olanın kuvvetliye esir olması demektir. Ege iktisat mıntıkasındaki bütün insanların kazançlarını, zekâlarını[3] ve gayretlerini birleştirmesi, muhakkak verimli neticeler verecektir. Türkiye'nin çalışma

1 *Vakit*'te "28", *Hâkimiyeti Milliye* ve *Ayın Tarihi*'nde "33". (Y.N.)
2 *Yeni Gün* ve *Cumhuriyet*'te "bahsetmiyorum". (Y.N.)
3 Bu sözcük *Hâkimiyeti Milliye* ve *Ayın Tarihi*'nde yer almamaktadır. (Y.N.)

hayat ve mevcudiyetini değerlendirince birleşmeden doğacak fayda ve menfaatların çok büyük olacağı kanaatine varacağınızdan[1] şüphe etmiyorum. Böyle bir teşebbüs olurken birtakım şikâyetçiler olabilir. Üreticilerin birleşmesinden şahsi menfaatlarının haleldar olacağını düşünenler, tabii şikâyet edeceklerdir. Fakat memleketimiz bakir[2] bir sahadır. Görülecek çok iş vardır. Onları da tatmin edecek birçok meşguliyetler bulunabilir. Hakiki ticaret erbabı için hiçbir zarar tasavvur etmiyorum. Burada geçirdiğim saatlerden istifade ettiğimi ve mütehassis olduğumu tekrar ederim. Konuşulan şeyleri ehemmiyetle nazarı dikkate alacağım ve hükümet ricalimiz de bunlarla zaten alakadardırlar. *(Sürekli alkışlar.)*

1 *Cumhuriyet*'te "varacağımızda". (Y.N.)
2 *Cumhuriyet*'te "fakir". (Y.N.)

İZMİR KIZ LİSESİ HATIRA DEFTERİNE YAZI*

(1 ŞUBAT 1931)

İzmir, 2 (AA) - Reisicumhur Hazretleri dün öğleden evvel İzmir Erkek ve Kız Lisesi ve öğleden sonra Karşıyaka'da Kız Muallim Mektebi'ni ziyaret etmişler, derslere girerek anlatımları dinlemiş ve talebeye sorular sormuşlardır. Ayrıca mektebin müdür ve muallimlerinden mektebin vaziyeti, ihtiyaçları ve gelişmeleri etrafında malumat ve izahat almışlardır. Kız Lisesi'nin hatıra defterine şu satırları yazdılar:

1.2.1931

İzmir Kız Lisesi'nde gördüğüm intizamdan, bilhassa bilgi ve milli terbiye vermekte ve almaktaki büyük dikkat ve heyecandan çok memnun oldum. Öğreticilere teşekkür ederim.

Gazi M. Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Eğitim/ Fotoğraflar-Hatıralar-Belgeler-Kronoloji,* Hazırlayan: Ahmet Bekir Palazoğlu, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1990, s.242-243. *Hâkimiyeti Milliye,* 3 Şubat 1931, Numara: 3435, s.3; *Yeni Gün,* 3 Şubat 1931, Numara: 9, s.3; *Ayın Tarihi,* Mart-Nisan 1931, c.25, Sayı: 84-85, s.7280. Ayrıca bkz. Hasan Âli Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim,* TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.

TÜRK KADINININ SİYASİ HAKLARI HAKKINDA İZMİR KIZ MUALLİM MEKTEBİ'NDE KONUŞMA*

(1 ŞUBAT 1931)

İzmir, 2 (HM) - Reisicumhur Gazi Hazretleri dün İzmir Kız Muallim Mektebi'ni gezmişler ve bazı derslerde bulunmuşlardır. Bundan sonra mektebin müdür odasında istirahat buyurarak muallimlerle hasbıhal ve sohbet etmişlerdir. Sohbet mevzularından biri Türk kadınlarına tam manasıyla bütün siyasi hakların verilmesi idi. Vatandaşın oy vermesinin bir hak olduğu tekrar edildikten sonra erkek ve kadın için ferdi ve siyasi haklar bakımından bir fark olmadığı gibi vatani vazifeler bakımından da bir fark olmaması lazım geleceği beyan olundu. Bu itibarla kadının şimdiki manasıyla bütün siyasi haklara sahip olması için her vatandaş gözünde bir şeref ve haysiyet hakkı ve bir vatan borcu olan askerlik vazifesini icabında fiilen yapabilmesi tabii görüldü. Demokrasinin esas noktalarından biri olan eşitlikçiliğin de ancak bu suretle tahakkuk edebileceği vurgulandı. Kadının vücut yapısı, tabiatı, ruh hali, askerlik gibi vazifeleri yapmaya alışkın olmamaları münakaşa olundu. Türk köylü kadınının en ağır işleri yapmakta erkeklerle olan işbirliği ve mukavemeti değerlendirildi. Türk tarihinde ve yakın inkılap tarihinde Türk kadınının yaptığı fedakârane hizmetler, doğrudan doğruya muharebe meydanlarında yapabileceği hizmetlerin delilleri ortaya konuldu. Neticede Gazi Hazretleri münakaşayı özetleyerek, bugün için kadının askerlik yapması söz konusu olmasa bile, bütün kızlarımızın vatanın ve milletin yüksek menfaatlarını her suret ve vasıta ile müdafaa ve muhafaza edebilecek kabiliyette yetiştirilmesinin milli terbiyede esas tutulması ve kız çocuklarımızın buna göre bedeni, fikri ve hissi terbiyeye mazhar edilmesi lazım geldiğini izah buyurarak şu cümleleri ilave ettiler:

Türk kadınının esasen bu cevherde olduğuna şüphe yoktur. Onun içindir ki, Türk kadınları memleketin mukadderatını millet namına idare eden siyasi zümreye dahil olmak arzusunu gösterir ve memleketin, milletin vatandaşlara yüklediği vazifelerin hiçbirinden kendilerinin uzak bırakılacağını düşünmezler. Çünkü vazife karşılığı olmayan hak mevcut değildir.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 3 Şubat 1931, Numara: 3435, s.1, 3; *Cumhuriyet*, 3 Şubat 1931, Numara: 2424, s.1; *Milliyet*, 3 Şubat 1931, Numara: 1791, s.1; *Vakit*, 3 Şubat 1931, Numara: 4696, s.2; *Akşam*, 3 Şubat 1931, Numara: 4425, s.2; *Ayın Tarihi*, Mart-Nisan 1931, c.25, Sayı: 84-85, s.7280. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s.265; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.684.

KARŞIYAKA KIZ MUALLİM MEKTEBİ HATIRA DEFTERİNE YAZI*

(1 ŞUBAT 1931)

1.2.1931

Karşıyaka Kız Muallim Mektebi'ni ikinci defa ziyaret ediyorum. Çok memnun oldum. Bundan sonraki ziyaretlerimde daha çok memnun olacağıma kanaat veren yüksek gelişme eserleri gördüm.

Gazi M. Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.684; *Milliyet*, 2 Şubat 1931, Numara: 1790, s.1; *Vakit*, 2 Şubat 1931, Numara: 4695, s.1; *Ayın Tarihi*, Mart-Nisan 1931, c.25, Sayı: 84-85, s.7280.

İZMİR ASARI ATİKA MÜZESİ HATIRA DEFTERİNE YAZI*

(2 ŞUBAT 1931)

İzmir, 2 (AA) - Reisicumhur Hazretleri bugün öğleden sonra İzmir Asarı Atika[1] *Müzesi'ni gezmişler, bilhassa Finikyalılar ve Lidyalılardan kalmış eserler üzerindeki yazılarla alakadar olarak uzun müddet incelemelerde bulunmuşlardır. Gazi Hazretleri bir seneden beri müzedeki eserleri tasnif etmekte bulunan Alman profesöre bu yazıları okutarak kökeni Türkçe birçok kelimeler bulmuşlar, Anadolu'da ve Ege sahillerinde en eski medeniyetleri vücuda getirenlerin Türkler olduğunu teyit eden bu kelimeler hakkında izahat vermişlerdir.*

Müzeden sonra gezdikleri Milli Kütüphane'de dahi lügat ve haritalar üzerinde aynı mevzu etrafında profesörlerle ve eski İzmir tarihini okuyan gençlerle konuşmuşlardır.

Reisicumhur Hazretleri müzenin defterine şu satırları yazmışlardır:

2.2.1931

İzmir Asarı Atika Müzesi'ni gezdim. Büyük gayret ve dikkatle istifadeli bir hale getirilmiş. Memnun oldum.

Gazi M. Kemal

Bundan sonra Türk Ocağı'nı teşrif ederek Ocaklılar tarafından hararetle alkışlanmışlar ve Ocaklıların tertip ettiği çay ziyafetinde bulunmuşlardır.

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Eğitim/ Fotoğraflar-Hatıralar-Belgeler-Kronoloji,* Hazırlayan: Ahmet Bekir Palazoğlu, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1990, s.245; *Cumhuriyet*, 3 Şubat 1931, Numara: 2424, s.1, 3; *Milliyet*, 3 Şubat 1931, Numara: 1791, s.2; *Vakit*, 3 Şubat 1931, Numara: 4696, s.1; *Yeni Gün*, 4 Şubat 1931, Numara: 10, s.3; *Ayın Tarihi*, Mart-Nisan 1931, c.25, Sayı: 84-85, s.7281.

1 Asarı atika: Eski eserler. (Y.N.)

TORUNUNUN DOĞUMU ÜZERİNE BELÇİKA KRALI ALBERT'İ TEBRİK*

(2 ŞUBAT 1931)

Gazi Mustafa Kemal
Türkiye Reisicumhuru

Belçikalılar Kralı Haşmetli Albert Hazretleri'ne

Pek Aziz ve Büyük Dost,

Zatı Haşmetleri sevgili gelini Brabant Düşesi Fahametlu Prenses Léopold de Belgique Hazretleri'nin doğurduğunu ve uzun ve mesut bir ömre sahip olmasını temenni eylediğim Fahametlu Prens Baudouin-Albert-Charles-Axel-Marie-Gustave Hazretleri'nin doğumunu bildirmek suretiyle dostluğunun yeni bir nişanesini göstermek lütfunda bulunuyor.

Zatı Haşmetaneleri muhterem şahsına ve hanedanına ilişkin her şeye alakadar olduğumdan şüphe etmemekle hissiyatıma tamamıyla tercüman olmaktadır.

Bu mesut vesile ile Zatı Haşmetanelerine yüksek takdir ve değişmez dostluk teminatını teyit eyliyorum pek aziz ve büyük dost.

Ankara'da, 2 Şubat 1931 tarihinde yazılmıştır.

Zatı Haşmetlerinin samimi dostu
Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Belçika. Tebrik ve Teşekkürler'den Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c. I, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.434.

ZİRAİ KREDİ KOOPERATİFLERİ HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(2 ŞUBAT 1931)

İzmir
2.2.1931

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

İzmir kazaları köylerinde 39 zirai kredi kooperatifi teşekkül etmiştir. Bu faaliyetin bir sene gibi kısa bir ömrü olmasına rağmen bütün vilayet köylerinin üçte biri teşkilata girmiş bulunuyor. Bu köyler taahhütleri yekûnunun dörtte[1] olan yarım milyon liraya yakın parayı nakden ödemişlerdir. Diğer kısımlarını dört sene zarfında ödemiş olacaklardır. Kooperatife dahil olan bazı köylülerle görüştüm. Hepsi bu teşebbüsün fiili neticesinden memnundurlar. Defterlerini ve kayıtlarını muayene ettim. Gördüğüm intizam ve alaka beni mütehassis etti. Kooperatif teşkilatı yapılan mıntıkalardaki halkın cüzi bir kısmının arzularına rağmen henüz hariçte kaldığını öğrendim. Bu kısım halkın bu mahrumiyetlerine sebep olarak eski borçlarla tefecilere bağlı olmaları gösteriliyor. Mevcut teşkilatın parlak geleceğe aday olduğu görünüyor. Bu çok kıymetli netice İzmir Valisi'nin teşebbüsü eseridir. İzmir Ziraat Bankası Müdürü'nün de alakadar olarak çalıştığı görülüyor. Mevcut teşebbüsün tatbikatı yerlerinde esaslı incelenerek, alınan olumlu neticelerden ve bu tecrübelerden istifade edilerek zirai kredi kooperatiflerinin memleketin her tarafında tatbikatına geçilmesi arzu edilir. Bu teşekküllerin mıntıka mıntıka birlikler vücuda getirmesi ve bir taraftan da üretim kooperatiflerine başlanması tedbirlerinin alınmasını rica ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Aslı, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon No: 030.10, Yer No: 168.166.3'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. Ertuğrul Zekai Ökte, *Gazi Mustafa Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri (1922-1938)*, c.1, İstanbul Araştırma Merkezi, İstanbul, 2000, s.739.

1 Belgede bu şekilde. "Dörtte biri" olmalı. (Y.N.)

TÜRK OCAKLARI HAKKINDA AYDIN TÜRK OCAĞI'NDA KONUŞMA*

(3 ŞUBAT 1931)

Aydın, 3 (AA) - Reisicumhur Hazretleri saat 16'da Belediye'yi ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nı teşrif ederek üyeler ve halk temsilcileriyle konuşmuşlardır. Belediye'de şehir işleri hakkında izahat almışlar, Fırka'da ihracat maddeleri yetiştiren muhtelif mıntıkaların genel vaziyeti, ihtiyaçları ve üretim kooperatiflerinin faaliyet ve gelişmeleri üzerinde uzun müddet incelemelerde bulunmuşlardır. Verilen malumata göre kredi ve satış kooperatiflerinin ortaklarına temin ettiği menfaatlar ve ulaştıkları gelişme derecesi bu müesseseleri layık bulundukları itibara mazhar kılmıştır. İncir ve pamuk üreticileri gibi tütün, afyon ve üzüm üreticilerinin de bu tür birleşmelere muhtaç oldukları ve bu ihtiyacı temine hazırlandıkları anlaşılmaktadır.

Reisicumhur Hazretleri bundan sonra Türk Ocağı'nı teşrif ederek Ocaklılarla hasbıhalde bulunmuşlar, programsızlıktan şikâyet edenleri işaret buyurarak demişlerdir ki:

Türk Ocakları, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kültür şubeleridir. Fikri hayatta, millete eğiticilik yapacak, ilim, iktisat, siyaset ve güzel sanatlar gibi bütün kültür sahalarında vatandaşları yetiştirmek için öncülük edecektir. Ocaklılar, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın programını vatandaşlara izah etmekle asıl vazifelerini yapmış, mefkûrelerine en büyük hizmette bulunmuş olurlar. Yasanızın üçüncü maddesinde bu yön açıkça ifade edilmiştir. Gayemiz, çok faydalı olduğuna kati kanaatimiz bulunan bu yol üzerinde bütün milleti ahenk içinde beraber yürütmekten ibarettir.

Gazi Hazretleri vasıtasızlıktan köylere gidip halk ile temas edemediklerini söyleyen Ocaklıya cevap vererek şeyh ve müritlerin köye giderken otomobil masrafını düşünmediklerini hatırlatmış ve bir mefkûreye kendini adayanların gayeleri uğrunda her türlü zahmet ve fedakârlıktan zevk alacaklarını ilave buyurmuştur.

Nazilli, 4 (AA) - Reisicumhur Hazretleri Denizli'ye geçerken yarım saat kadar Nazilli'de durmuşlardır. Bu müddet zarfında Türk Ocağı'nda Belediye, Cumhuriyet

* *Cumhuriyet*, 5 Şubat 1931, Numara: 2426, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 5 Şubat 1931, Numara: 3437, s.1; *Milliyet*, 5 Şubat 1931, Numara: 1793, s.1; *Vakit*, 5 Şubat 1931, Numara: 4697, s.1; *Akşam*, 5 Şubat 1931, Numara: 4427, s.1; *Yeni Gün*, 5 Şubat 1931, Numara: 11, s.4; *Ayın Tarihi*, Mart-Nisan 1931, c.25, Sayı: 84-85, s.7282. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s.267.

Halk Fırkası heyetlerini, çiftçi, tüccar ve muallimlerin temsilcileriyle aydınları kabul ederek memleket işleri hakkında konuşmuşlardır.

Nazillililer, yanmış olarak ele geçen şehrin canlandırılması için geri alınıştan beri iki üç milyon liralık yeni inşaat yaptıklarını, pamuk ziraatının vaziyeti ve geleceğini anlatmışlar ve yapılmakta olan Menderes kanallarının tamamlanmasını ve tesisi kararlaştırılmış olup arazisi satın alınan pamuk ıslah istasyonunun bir an evvel vücuda getirilmesini temenni etmişlerdir.

İstasyon ve civarını dolduran binlerce halk Gazi Hazretleri'ni heyecanla selametlemişlerdir.

DENİZLİ HALKINA TEŞEKKÜR*

(4 ŞUBAT 1931)

Denizli, 4 (AA) - Reisicumhur Hazretleri dairelerinde kısa bir istirahattan sonra otomobille Çamlık'a kadar gitmişler, dönüşte Orta Mektebi ve Köy Muallim Mektebi'ni gezmişlerdir. Gazi Hazretleri dershanelere girerek ders dinlemiş ve talebeye sorular sormuşlardır. Bundan sonra Valilik makamını ve Cumhuriyet Halk Fırkası kaza merkezini ziyaret etmiş, Memleket Hastanesi'ni gezerek koğuşlarda hastaların hatırını sormuştur. Hastanedeki sohbetlerinden memnun kalmışlardır. Reisicumhur Hazretleri Belediye'de halk temsilcileriyle konuşmuşlar, bundan evvel Denizli'den geçtiklerini ve kalmadıklarını fakat Denizlililerin gösterdikleri muhabbet ve tezahüratı unutmadıklarını hatırlatmış ve ayrılırken Belediye Reisi'ne şunları söylemişlerdir:

Gerek geçen defaki gelişimde, gerek bugün Denizli halkının hakkımda gösterdiği hissiyattan mütehassis oldum. Teşekkür ve muhabbetlerimin muhterem halka iletilmesini rica ederim. Sizinle fazla konuşmaya hacet görmedim; zira hakikati anlamış ve Fırkamıza tamamen bağlı bir muhit içinde bulunduğumu hissediyorum. Allaha ısmarladık arkadaşlar.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 6 Şubat 1931, Numara: 3438, s.1; *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1931, Numara: 2427, s.3; *Milliyet*, 6 Şubat 1931, Numara: 1794, s.2; *Vakit*, 6 Şubat 1931, Numara: 4699, s.1; *Akşam*, 6 Şubat 1931, Numara: 4428, s.2; *Yeni Gün*, 6 Şubat 1931, Numara: 12, s.4; *Ayın Tarihi*, Mart-Nisan 1931, c.25, Sayı: 84-85, s.7283.

BALIKESİR'DE BELEDİYE, CUMHURİYET HALK FIRKASI TÜRK OCAĞI ÜYELERİ VE MUALLİMLERLE KONUŞMALAR*

(7 ŞUBAT 1931)

Balıkesir, 7 (AA) - Reisicumhur Hazretleri bugün öğleden sonra Belediye'yi ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nı teşrif ederek Belediye ve Fırka üyeleriyle uzun müddet konuşmuşlardır. Belediye seçimlerinde vatandaşlardan pek azının oya iştirak etmiş olmasını dikkat çekici bulmuşlar, seçimin cereyan tarzı hakkında tafsilat alarak bu vaziyetin meydana gelişindeki etkenleri inceden inceye araştırmışlardır. Gerek Cumhuriyet Halk Fırkası temsilcilerinin gerek seçim sıralarında Serbest Fırka'nın ön saflarında çalışmış olan zevatın verdikleri izahat, bu ruh halinin meydana gelişinde bazı gizli tarikat mensuplarının telkin ve tahriklerinin etken olmuş bulunduğunu göstermektedir.

Reisicumhur Hazretleri Fırka'da kaza Ocaklarının temsilcileri ile de konuşmuşlar, mahalli ihtiyaçlar ve faaliyetler hakkında malumat almışlardır.

Gazi Hazretleri, Edremit delegesinin zeytinyağlarına dair izahatı üzerine, bu madde üzerinde üretim ve ihracatta bulunanların kooperatifler teşkil ederek ve diğer mıntıkalardaki meslektaşları ile birlikler yaparak tam bir dayanışma içinde çalışmaları zaruretini meydana çıkarmıştır. Gazi Hazretleri uyarıları sırasında bilhassa bu nokta ile beraber karıştırılmamış nefis mal çıkarmak lüzumunu belirterek teşviklerde bulunmuşlardır. Müteakiben Türk Ocağı'na gitmişler [...] Türk Ocağı'nda Ocaklılarla yaptıkları hasbıhalde milli duygu ve milli ahlak anlayışlarını izah buyurmuşlar, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın prensipleri üzerinde yürüyen Ocakların fikri, siyasi ve iktisadi hayatta milletimize vaat edilmiş ve mukadder olan gelişme yolunda nasıl çalışmaları lazım geldiğini anlatmışlardır. Ocaklılardan birisi Balıkesir'de tarikatları temsil etmiş kimselerin birtakım cahiller olduğunu, tekkeler kapandıktan sonra bunların da izi kalmadığını, aydın ve aklı başında hiçbir ferdin bunların arkasından gitmediğini söylemiştir.

Gazi Hazretleri özetle cevap vermişler ve demişlerdir ki:

Halkın saflığından istifade ederek milletin maneviyatına tasallut eden kimseler ve onların takipçi ve müritleri elbette ki birtakım cahillerden ibarettir. Bunlar Türk milleti için bir leke teşkil edecek vaziyetlerin ortaya çıkmasında daima etken olmuşlardır.

* *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1931, Numara: 2430, s.3; *Milliyet*, 9 Şubat 1931, Numara: 1797, s.1; *Vakit*, 9 Şubat 1931, Numara: 4702, s.1; *Yeni Gün*, 10 Şubat 1931, Numara: 16, s.2. Ayrıca bkz. İsmail Arar, "Atatürk'ün Günümüz Olaylarına da Işık Tutan Bazı Konuşmaları", *Belleten*, c.45, Sayı: 177, s.22-23; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.687.

Milletimizin önünde açılan kurtuluş ufuklarında aralıksız yol almasına mâni olmaya çalışanlar hep bu müesseseler ve bu müesseselerin mensupları olmuştur. Millete anlatmalıdır ki, bunların millet bünyesinde yaptıkları tahribatı hissetmek lazımdır. Bunların mevcudiyetini müsamaha ile kabul edenler, Menemen'de Kubilay'ın başı kesilirken kayıtsızca seyretmeye tahammül ve hatta alkışlamaya cesaret edenlerle birdir.

Balıkesir, 8 (AA) - Reisicumhur Hazretleri dün gece askeri mahfelde Balıkesir muallimleri namına bir heyeti kabul buyurmuşlardır. Heyet, muallimlerin hürmet ve tazimatını Gazi Hazretleri'ne arz etmiştir. Reisicumhur Hazretleri muallimlerle konuşmuşlar, yeni nesil yetiştirmek ve halkı aydınlatmak hususunda muallimlere düşen vazifelerden bahsetmişlerdir. Muallimler bir birlik yapmakta olduklarını ve konferanslara başlamak üzere bina kiraladıklarını söylemişlerdir.

Gazi Hazretleri muallimlere ayrı ayrı teşkilat yapmaktan vazgeçerek aynı maksatlar için çalışan Türk Ocağı ile birleşmelerini tavsiye buyurmuşlardır.

1930 SENESİ BÜTÇESİ EK TAHSİSATI HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E TEZKERE*

(10 ŞUBAT 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü
Tel
4/51

10.2.1931

Başvekâlet'e
Ankara

1930 senesi bütçesi ek tahsisatı ve aktarılması hakkında olup Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nun 9.2.931 tarihli 27. toplantısının birinci celsesinde kabul edildiği Meclis Reisliği'nin 9.2.931 tarih ve 1/802/5338 numaralı telgrafından anlaşılan 1747 numaralı kanunun sureti yayımlanmak ve ilan edilmek üzere aşağıya yazılmıştır, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: III/10-a-1, D: 42, F: 3-35'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

1930 SENESİ BÜTÇESİ EK TAHSİSATI HAKKINDA MECLİS'E TEZKERE*

(10 ŞUBAT 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü
Tel
4/51

10.2.1931

Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliği'ne
Ankara

9.2.931 tarih ve 1/802/5338 numaralı telgraf cevabıdır.

1930 senesi bütçesi ek tahsisatı ve aktarılması hakkında olup Genel Kurul'un 9.2.931 tarihli 27. toplantısının birinci celsesinde kabul edildiği bildirilen 1747 numaralı kanunun sureti yayımlanmak ve ilan edilmek üzere Başvekâlet'e bildirilmiştir, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: III/10-a-1, D: 42, F: 3-34'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

EGE VAPURU DEFTERİNE YAZI*

(12 ŞUBAT 1931)[1]

Reisicumhur Hazretleri Ege Vapuru'nu Mersin'de terk etmişlerdi. Vapur yarın sabah limanımıza dönecektir. Gazi Hazretleri Ege Vapuru'ndan ayrılırken vapurun defterine şu satırları yazmışlardır:

930 senesi nihayetlerinde Karadeniz'de, 931 senesi başlarında Marmara, Ege Denizi ve Akdeniz sahillerinde inceleme seyahatlerimi Ege Vapuru'yla yaptım. Vapurun seferlerinden ve her türlü hizmetlerinde gösterdiği kabiliyetten dolayı Seyri Sefain[2] Umum Müdürü Sadullah Bey'i tebrik ve vapur süvari, subaylar ve bütün efradını takdir ederim.

Gazi M. Kemal

* *Yeni Gün,* 16 Şubat 1931, Numara: 22, s.4.

1 Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal 12 Şubat 1931'de Ege Vapuru'yla Mersin'e gelmiş, şehri ziyaretinin ardından saat 18.00'de trenle Adana üzerinden Malatya'ya hareket etmiştir. Bkz. Prof. Dr. Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü.* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2. Basım, Ankara, 2007, s.442. (Y.N.)

2 Seyri Sefain: Deniz İşletmeleri'nin eski adı. (Y.N.)

1930 SENESİ BÜTÇESİNİN BAZI FASILLARINA AKTARMALAR HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E TEZKERE*

(13 ŞUBAT 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kâtibi Umumiliği
Tel

13.2.1931

Başvekâlet'e

Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nun 12.2.931 tarihli 28. toplantısının birinci celsesinde kabul edildiği Meclis Reisliği'nin 12.2.931 tarih ve 1/813/5347 numaralı telgrafından anlaşılan 1750 numaralı kanunun sureti yayımlanmak ve ilan edilmek üzere aşağıda bildirilmiştir, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: III/10-a-1, D: 42, F: 3-49'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

1930 SENESİ BÜTÇESİNİN BAZI FASILLARINA AKTARMALAR HAKKINDA MECLİS'E TEZKERE*

(13 ŞUBAT 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kâtibi Umumiliği
Tel
4/60

13.2.1931

Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliği'ne
Ankara

12.2.931 tarih ve 1/813/3573 numaralı telgraf cevabıdır.

Genel Kurul'un 12.2.931 tarihli 28. toplantısının birinci celsesinde kabul edildiği bildirilen 1750 numaralı kanun sureti yayımlanmak ve ilan edilmek üzere Başvekâlet'e bildirilmiştir, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: III/10-a-1, D: 42, F: 3-48'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

YENİ YAPILAN MALATYA DEMİRYOLU DOLAYISIYLA İSMET PAŞA'YI TEBRİK*

(13 ŞUBAT 1931)

Malatya, 13 (AA) - Reisicumhur Hazretleri saat 17 buçukta trenle Malatya'yı teşrif buyurmuşlar, halk tarafından hararetle karşılanmışlardır. Gazi Hazretleri varışlarını müteakip Başvekil İsmet Paşa'ya aşağıdaki telgrafı göndermişlerdir:

Malatya 13.2.1931

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne
Ankara

Yeni yapılan demiryoluyla Malatya'ya vardığım bugünde, size takip ettiğiniz pek isabetli imar faaliyetinden dolayı bir daha tebrik ve takdirlerimi arz ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Aslı, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon No: 030.10, Yer No: 45.290.30'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. *Cumhuriyet*, 14 Şubat 1931, Numara: 2435, s.3; *Milliyet*, 14 Şubat 1931, Numara: 1802, s.2; *Vakit*, 14 Şubat 1931, Numara: 4707, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 15 Şubat 1931, Numara: 3447, s.1; *Bildiriş*, 19 Şubat 1931, Numara: 29, s.3; *Yeni Gün*, 15 Şubat 1931, Numara: 21, s.2; *Ayın Tarihi*, Mart-Nisan, 1931, c.25, Sayı: 84-85, s.7288. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.168.

DEMİRYOLLARI HAKKINDA MALATYA TÜRK OCAĞI'NDA KONUŞMA*

(13 ŞUBAT 1931)

Gazi Hazretleri otomobille şehrin bilhassa yeni açılan caddesi üzerinde bir gezinti yaptıktan sonra Türk Ocağı'nı teşrif etmişlerdir. Burada kabul ettikleri Belediye ve Cumhuriyet Halk Fırkası üyeleri ve halk temsilcileriyle Malatya'nın üretimi ve ihracatı ve genel iktisadi faaliyetleri hakkında konuşmuşlardır.

Malatyalılara demiryolunun memleket üretiminde ve iktisadi vaziyetinde temin edeceği gelişmeden bahsetmişler, üreticiler arasında kooperatifler vücuda getirilmesi pek faydalı olacağını söylemişlerdir.

Reisicumhur Hazretleri vilayet eğitimine ve millet mekteplerine dair Vali ile Maarif Müdürü'nden izahat almışlar, takip ettiğimiz mefkûrenin mahiyetini ve yüksekliğini devamlı olarak halka anlatmak hususunda Türk Ocağı'na düşen vazifeler hakkında uyarılarda bulunmuşlardır.

Reisicumhur Hazretleri Türk Ocağı'ndan ayrılırken:

"Malatya'yı görmek, Malatya ahalisi ile daha çok görüşmek için bu kadar zaman kâfi değildir. İleride daha müsait bir mevsimde belki Başvekil İsmet Paşa ile gelir, görmek ve görüşmek fırsatını bulurum" *demişlerdir. Belediye Reisi Malatyalıların minnet ve bağlılıklarını layıkıyla göstermek için kâfi vakit bulamadıklarından dolayı üzüntülerini arz etmiş ve komşu vilayetlere seyahatleri esnasında Malatya'ya gelmek vaadinde bulunduklarını hatırlatarak daha fazla kalmalarını rica etmiştir. Gazi Hazretleri cevaben demiştir ki:*

Mühim bir vilayetimizin merkezine bizi getiren demiryolu olmuştur. Bugüne kadar bu mühim ve çok feyizli Malatya'ya gelmek isteyenler bu medeni vasıtanın bulunmamasından dolayı arzularına kolaylıkla muvaffak olamamışlardır. Bu arzular bu memlekete çok feyiz getirecek ve bu memleketin tabii kıymetlerinden dünyayı istifade ettirecek mahiyettedir.

Yeni eser bu genel arzuyu tatmin edecektir ümidindeyim.

Türkiye hükümetinin tespit ettiği projeler dahilinde belirli zamanlar zarfında vatanın bütün mıntıkaları çelik raylarla birbirine bağlanacaktır. Bütün vatan bir demir kütle haline gelecektir.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 15 Şubat 1931, Numara: 3447, s.1-2; *Cumhuriyet*, 15 Şubat 1931, Numara: 2436, s.1; *Milliyet*, 15 Şubat 1931, Numara: 1903, s.1-2; *Yeni Gün*, 16 Şubat 1931, Numara: 22, s.2; *Ayın Tarihi*, Mart-Nisan 1931, c.25, Sayı: 84-85, s.7288-7289. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s.268.

Demiryolları memleketin tüfekten, toptan daha mühim bir emniyet silahıdır. Demiryollarını kullanacak olan Türk milleti, kökenindeki ilk sanatkârlığının, demirciliğinin eserini tekrar göstermiş olmakla iftihar edecektir. Demiryolları Türk milletinin refahı ve medeniyet yollarıdır. Türkiye'de iktisat hayatının yüksek gelişmeleri ancak demir yollarla olacaktır. Milletin saadeti, bağımsızlığı bu yollardan geçecektir.

Cumhuriyet hükümetinin bu vadideki çok verimli gayreti ve çok idealist hareketi takdire layıktır. Burada mühim olan nokta, Türk milletinin kendi gelişmesinin bu demiryollarında olacağı hakikatini bütün müşküllerine rağmen takdir etmesi ve ona sahip olması keyfiyetidir. Kökeninde demirci olan ve bütün dünyaya demir sanatını yaymış bulunan Türk, öz vatanında mükemmelleştirilmiş bu lüzumlu sanatı elbette muasır medeniyetin bütün dünyada yükselttiği dereceye ulaştıracaktır.

Reisicumhur Hazretleri samimi muhabbet hislerinin halka bildirilmesini rica ederek geç vakit trene dönmüşlerdir. Reisicumhur Hazretleri gece saat birde Dörtyol'a hareket etmişlerdir.

UYUŞTURUCU MADDE KAÇAKÇILIĞININ ÖNLENMESİ HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E*

(16 ŞUBAT 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kâtibi Umumiliği
Tel
Sayı: 4/67

16.2.1931

Başvekâlet'e

C. 15.12.931

Uyuşturucu maddelerin dahili satışının ve ihracatının kayda geçirilmesini ve kaçakçılığının önlenmesini temin için Hariciye Vekâleti'nin teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyeti'nce kabul olunan kararname tasdik edilmiştir, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 8'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

İKTİSADİ VE SİYASİ DURUM HAKKINDA ADANA TÜRK OCAĞI'NDA NUTUK*

(17 ŞUBAT 1931)

Adana, 17 (AA) - Reisicumhur Hazretleri Adana Türk Ocağı'nda kadın erkek birçok aydınların teşkil ettiği güzide bir heyet huzurunda şu nutku söylemişlerdir:

Arkadaşlar;

Birkaç günden beri mıntakanızda bulunuyoruz. Dünden beri de muhitinizde, içinizde, temasınızdayız. Bu muhitte söz konusu olması hatıra gelen muhtelif meseleler üzerinde mümkün olabilen incelemelerde bulundum. Zirai, ticari konulara temas ettim. Bütün bu incelemelerimiz ve gördüklerimizle bende hasıl olan kanaati birkaç kelime ile huzurunuzda ifade etmek isterim.

Bu memleket halkı genellikle büyük, ciddi, hakiki bir ıstırap ve sıkıntı karşısında değildir. Fakat bazı sıkıntılara maruz kalmış kimselerin mevcudiyeti de inkâr edilemez. Yalnız üzerinde durulacak nokta şudur ki, asıl sıkıntıya uğrayan, halkın geneli olmaktan ziyade büyük arazi ve çiftlik sahibi olanlardır, genellikle zengin tanınmış zevattan bazılarıdır. Bunlar arasında öteden beri az zamanda fazla servet biriktirmek arzusu ile maliyelerinin haricine, üstüne çıkanlar vardır. Bunların tabii muhtelif bankalara, şuraya buraya yaptıkları borçları birikmiş, nihayet bunları sıkıntı ve ıstırap verecek, ümitsizlik verecek vaziyetlere kadar sürüklemiştir. Asıl halk tabakaları, çiftçiler, emeği ile geçinenler ıstırap havası diye yaratılan havada teneffüs etmektedirler.[1]

Halkın ıstırap ile alaka derecesini tayin eden bir misal söyleyeyim: Dört mıntıkada köylüler kooperatif vücuda getirmişler, çalışmışlar ve meşru borçlarını az zamanda ödemişlerdir. Sıkıntıya sebep olarak işitilen diğer bir ses de vergi baskısıdır. Hakikaten bu memlekette diğer mıntıkalardan fazla bir vergi sıkıntısı vardır. Bunun da sebebi senelerden beri bu mıntıkada vergi vermek alışkanlığının daima müsamahaya uğramasıdır. Bir taraftan vergi vermek vazifesiyle mükellef olan vatandaşlar daima vermemek tarafını tutmuşlar, diğer taraftan vergiyi almak vaziyetinde olan maliye memurları suiistimal yapmışlardır, rüşvet almışlardır, vergi almakta müsamaha göstermişlerdir. Bu iki tarafın tavır ve hareketi vatandaşları vermekle mükellef oldukları vergileri ödemekte gevşekliğe ve müsamahaya alıştırmıştır.

Bu suretle vergiler birikmiştir. Bu maliye memuru bertaraf edilmiş, çalışkan bir defterdar işe başlamış ve en nihayet kanun belki biraz fazla ciddi bir surette tatbik

* *Cumhuriyet*, 19 Şubat 1931, Numara: 2440, s.1, 4; *Milliyet*, 19 Şubat 1931, Numara: 1807, s.1, 6; *Vakit*, 19 Şubat 1931, Numara: 4712, s.2; *Yeni Gün*, 22 Şubat 1931, Numara: 26, s.4. Ayrıca bkz. İsmail Arar, "Atatürk'ün Günümüz Olaylarına da Işık Tutan Bazı Konuşmaları", *Belleten*, c.45, Sayı: 177, s.23-24.

1 Kaynaklarda "etmektedirler" şeklinde. Doğrusu "etmemektedirler" olmalı. (Y.N.)

edilince, müsamahakârlığa alışmış vaziyette bulunanlarda sıkıntı ve ıstırap doğurmuştur. Bu sebeple dahi sıkıntı içinde kalmış olanlar halkın geneli değildir. Yine en zenginlerdir.

Vergi vermek istemeyenler içinde tahsil görmemiş olanlar için tasavvur edilebilecek bazı sebepler olabilir. Fakat anlayan ve düşünen insanların vergilerini vermemelerinde hiçbir makul sebep düşünülemez. Maliye memurlarının da suiistimal ve gevşeklik göstermemeleri icap eder.

Bankalara olan borçlar da aynı sebeplerle birikmiş olabilir. Bundan başka birçok köylülerin, birçok mesai erbabının muhtaç oldukları parayı şundan bundan hatta yüzde yüz elli faizle tedarik etmiş oldukları anlaşılıyor. Bunları ödemek bir vatandaşa nasip olmuyor. Mesai erbabı tefecileri memnun edemediği zaman hemen feryat başlıyor. Istırap sesleri işitiliyor. Sebep ne olursa olsun vatandaşların derdine çare bulmak, ona yardımda, destekte bulunmak Cumhuriyet hükümetinin koşacağı bir vazifedir. Fakat hükümetin yardımını talep ederken ona karşı hakiki ahlak sahibi olarak çıkmak yegâne çaredir. Yoksa birtakım hasis ve adi menfaatlarını gizlemeye çalışmak, bu ferdi ıstırapları bütün milleti kapsayan ıstırap gibi göstermek ve bu suretle Cumhuriyet hükümetini aldatmak isteyenler bilsinler ki daima aldanacaklardır.

Arkadaşlar;

Vatandaşları, milleti aldatmak ve kendi meşru olmayan ve olumsuz hedeflerine sevk edebilmek için bu hususta müteşebbis olanların kullanmadıkları vasıta kalmamıştır. Her nevi hileye, sahtekârlığa başvurmuşlardır. Bilhassa bu muhitte görülen bazı faaliyetler ve bu faaliyetleri vücuda getirmek için ileriye atılanlar sizlerce benden fazla malumdur. Bu gibiler genel olarak vergilerin çokluğundan bahsetmişlerdir. Bu gibiler şimdiki rejimin dini kaldırdığından ve şeriatın iade olunacağından bahsetmişlerdir. Vatandaş olan bir insanın, devlet kurmuş bir topluma mensup bir ferdin verginin kalkabileceği hakkında fikir edinmesi ve buna sevk edilmesi, bu toplumun yok olmasını ve devletin sona ermesini talep etmekle birdir. Askerlik nasıl vatani bir vazife ise vergi de vatandaşın mutlaka yerine getirmeye mecbur olduğu bir borçtur. Vatandaşı millete karşı, milletin olgunlaşma ve kıvamını temin edecek tedbirlere karşı sevk etmek, millete, devlete karşı en büyük bir ihaneti işlemektir.

Arkadaşlar;

Bu gibi insanların -ki derhal hükmedebiliriz- vatanla, milletle vicdani ve hissi bir alakaları yoktur. Kendi niyetlerini gizlemek için daima ortaya attıkları mukaddes bir kelime vardır: Hürriyet. Vatandaşlar bilmelidir ki, vicdani ve fikri hürriyet vardır. Fakat nihayet bunlar sınırsız değildir. Ferdi hürriyet karşısında fertlerin tamamının kurduğu, dayandığı bir devlet vardır. Devletin de iradesi, hâkimiyeti vardır.

Fertlerin hürriyetini muhafaza etmekle mükellef olan insanların diğer taraftan devletin de irade ve hâkimiyetinin felç olmuş bir hale gelmemesine çok dikkat etmeleri lazımdır.

Fertlerin hürriyeti devletin hâkimiyet ve iradesinin muhafazasına bağlıdır. Devlet iradesi felç olursa fertlerin hürriyetini muhafaza edecek hiçbir kuvvet ve vasıta kalmaz. Dolayısıyla hürriyeti yalnız bir taraflı değil, her iki taraftan düşünmek lazımdır.

Arkadaşlar;

Ferdi hürriyetler mukaddestir. Bunların muhafazası için daima çalışılır. Fakat bu mesaide devletin kuvveti, otoritesi hiç sayılırsa -farzımuhal olarak belki bu hiçe indirilebilir- ancak bu takdirde bu gibi insanların nihayet mutlaka başka bir devletin otoritesi altına girmek aşağılığına düşeceklerini, yabancı bir devletin otoritesinin esaret zincirlerini kendi elleriyle boyunlarına takmaya mecbur olacaklarını hatırdan çıkarmamak lazımdır.

Arkadaşlar;

Vatandaş olan fertler kendi hürriyetlerinin bir kısmını seve seve lüzumlu görerek devlete zaten devretmişlerdir. Devlet kendine has olan irade ile ferdi hürriyetlerin bir kısmına yine o hürriyetlerin temini için sahip olur. Yeter ki devlet hâkimiyeti milletin genel refah ve saadetine ve vatandaş hürriyetlerinin teminine sarf edilsin. Bugünkü Cumhuriyet hükümetinin ve Fırkamızın takip ettiği mefkûre bu gayeye yöneliktir. Bu kadar yücedir, bu kadar mukaddestir... Başka türlü düşünmeye imkân yoktur. Vatandaşlarca bu emniyet hasıl olduktan sonra fertlerin kurdukları devletin kuvvet ve otoritesini korunmuş bulundurmak için vatandaşlara düşen vazifeler vardır. Bu arada memurlara ve bilhassa hâkimlere düşen vazife büyüktür. Hâkimler, vatandaşların hürriyetini muhafaza altında tutmayı düşünürken devlet otoritesinin hakikaten korunmuş kalmasına dikkat ve riayet etmelidirler. Aksi takdirde kendilerine verilmiş olan yüksek vazifeyi yapmakta kusur etmiş olurlar.

Arkadaşlar;

Memleketin gençliğiyle, muallimleriyle karşı karşıya bulunuyorum. Muallimler bir bakımdan memur sayıldıkları için siyasetle iştigal etmez diye prensip ifade olunur. Bir itibarla bütün devlet memurları siyasetle iştigal etmez; yani memur ve muallimlerin vazifeleri o kadar çok ve mühimdir ki, bütün hayat ve zamanlarını buna hasretseler ancak resmi vazifelerini iyi yapmış olurlar. Fakat açık söylemeliyim, seçimde oylarını kullanırken şüphesiz onlar da bir fikre, bir programa, bir ideale oy vereceklerdir.

Bugünkü hükümet ve Fırkamız arzu eder ki bütün muallimler, bütün memurlar, bütün vatandaşlar oylarını kendi lehinde kullansın. Muallimler ve memurlar hükümetin dayandığı Fırka'nın aleyhinde oy vereceği zaman Fırka'nın bundan memnun olacağını zannetmek doğru olamaz. Oy veren muallimin ve memurun oyunda vicdanının rahat olması için her halde Cumhuriyet Halk Fırkası'nın takip ettiği programın isabetine fikren kani olması lazımdır. Dolayısıyla bütün vatandaşlar programı iyi incelemeli; diğer karşı çıkacak programlarla mukayese etmeli. Nihayet görülecektir ki bu millet için en doğru ve en faydalı olan program Fırkamızın takip ettiği programdır. Biz bu kanattteyiz. Bizimle alakası olan ve bizim fikirlerimizi yaymasını arzu ettiğimiz insanların bizimle hemfikir olmasını istemek hakkımızdır. Bunu yapmak istemeyenler olabilir. Fakat bizim de buna karşı düşündüğümüz vaziyetler vardır. Biz de bunda müsamaha göstermeyiz.

Muhterem arkadaşlar! Muallimler ve bütün gençler Ocak üyesi olarak dahi yapmaya mecbur oldukları vazifenin çok yüksek olduğunu takdir ederler. Bir arkadaşımız "biz milliyet fikirlerini dağıtıyoruz" dedi. Tabii bu yolda öteden beri sarf edilen

gayretlerin devam edeceğine şüphe yoktur. Yalnız milliyetin çok bariz vasıflarından birisi, kıymetli esaslarından birisi dildir. Türk milletindenim diyen insan her şeyden evvel ve mutlaka Türkçe konuşmalıdır.

Türkçe konuşmayan bir insan Türk kültürüne, camiasına mensupluğunu iddia ederse buna inanmak doğru olmaz. Halbuki Adana'da Türkçe konuşmayan yirmi binden fazla vatandaş vardır. Eğer Türk Ocağı buna müsamaha gösterirse, gençleri, siyasi, toplumsal bütün Türk teşekkülleri bu vaziyet karşısında hissiz kalırsa, en aşağı yüz seneden beri devam edegelen bu vaziyet daha yüzlerce sene devam edebilir. Bunun neticesi ne olur?

Efendiler; herhangi bir felaket günümüzde bu insanlar başka dille konuşan insanlarla el ele vererek aleyhimize hareket edebilirler. Türk Ocaklarımızın başlıca vazifesi, bu gibi unsurları -ki bunlar Türk vatandaşıdırlar, bugün ve gelecekte talih ve mukadderatımız birdir- bizim dilimizi konuşan hakiki Türk yapmaya çalışmaktır. Gençlerimizin bu yüksek vazifede az zamanda muvaffak olacaklarını ümit ederek sözlerime nihayet veriyorum.

KONYA ESKİ ESERLER MÜZESİ'Nİ ZİYARET*

(21 ŞUBAT 1931)

Reisicumhur Hazretleri Konya'da bulundukları sırada Müze'yi ziyaretlerinde üç saat kadar incelemelerde bulunmuşlardır. Müze'de yaldızlı Türkçe tefsirler pek ziyade nazarı dikkatini çekmiştir. Gazi Hazretleri bu eseri "Eski Türk keşfinin birer hazinesi" *olarak vasıflandırmışlardır.*[1] *Müzedeki halılar, örtüler, Mevlana'nın ve Şemsi Tebrizi'nin elbiseleri ve serpuşları incelenmiş ve bilhassa Şemsi Tebrizi'nin serpuşunu dikkatle seyretmişlerdir. Gazi Hazretleri müzeden ayrılırken* "İyi ele geçen bir türbe enfes bir müze olur"[2] *diye Müze Müdürü'nü takdir eylemişlerdir.*

* *Cumhuriyet*, 27 Şubat 1931, Numara: 2446, s.1; *Vakit*, 27 Şubat 1931, Numara: 4718, s.1; *Yeni Gün*, 28 Şubat 1931, Numara: 32, s.2. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.692.

1 *Vakit*'te cümle şu şekildedir: "Tezhip dairesinde üç kitabı incelemişler, bilhassa Türkçe tefsirler pek ziyade nazarı dikkatlerini çekmiş ve: 'Türk lügati için burası bir hazinedir' buyurmuşlardır." (Y.N.)

2 *Vakit*'te "Gördüğünüz türbeden enfes bir müze vücuda geldi" şeklinde. (Y.N.)

KONYA ESKİ ESERLER MÜZESİ HATIRA DEFTERİNE YAZI*

(21 ŞUBAT 1931)

[...] Gazi Hazretleri Müze'den sonra Müze Kütüphanesi'ni ziyaret buyurmuşlar, kitapların tasnif tarzından, tertibinden ve bulunuştaki kolaylığından takdirle bahis buyurmuşlardır.

Müze'yi ziyaretten sonra Gazi Hazretleri müdüriyet odasına geçmişler, Müze ve Mevlevilik hakkında Müze Müdürü Yusuf Bey tarafından yazılan Tarih'i inceledikten sonra:

"Pek enteresan" *diye yazarına iltifat buyurmuşlardır.*

Müteakiben Müze'nin istatistiklerini, kayıtlarını, dosyalarını incelemişler ve çok beğenmişlerdir. Müze'den edindikleri intibaı Yusuf Bey tarafından süslenerek hazırlanmış olan hatıra varakasına şu cümlelerle yazmışlardır:

21.2.1931

Bilgi eseri olduğu anlaşılan tertip ve intizamdan çok memnun oldum.

Gazi M. Kemal

Müze kapısı önünde Müze'de gördükleri ilmi intizamdan dolayı Müze Müdürü ve memurlara iltifat buyurmuşlar ve şunları söylemişlerdir:

"Gördüğünüz türbeden enfes bir müze vücuda geldi!"

* Klişesiyle birlikte aktaran: *Hâkimiyeti Milliye*, 28 Şubat 1931, Numara: 3457, s.4; *Cumhuriyet*, 27 Şubat 1931, Numara: 2446, s.1; *Vakit*, 27 Şubat 1931, Numara: 4718, s.1. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.692.

TÜRK ORDUSU HAKKINDA KONYA ASKERİ MAHFİLİNDE NUTUK*

(21 ŞUBAT 1931)

Konya, 22 (AA) - Reisicumhur Hazretleri dün gece Askeri Mahfil'de verilen balodan ayrılırken şu nutku söylemişlerdir:

Muhterem hanımlar, muhterem efendiler,

Bu gece bize çok samimi hayat yaşattınız. Bundan dolayı hepinize özellikle teşekkür ederim. Bu samimi hayatı Türk milletinin güzide, kahraman evlatları olan subaylarımızın temiz ocağında geçirdik. Bu bilhassa benim için yüksek bir hassasiyete sebep oldu. Bu noktada durarak huzurunuzda ve bütün millete karşı bir görüşümü açıklıkla izah etmek isterim.

Arkadaşlar, bütün tarih bize gösteriyor ki, milletler yüksek hedeflerine ulaşmak istedikleri zaman bu feveranları karşısında üniformalı çocuklarını bulurlardı.[1] Tarihin bu genelliği içinde yüksek bir istisna bizim tarihimizde, Türk tarihinde görülür.

Bilirsiniz ki, Türk milleti ne vakit yükselmek için adım atmak istemişse, bu adımların önünde daima önder olarak, daima yüksek milli ideali tahakkuk ettiren hareketlerin öncüsü olarak kendi kahraman çocuklarından meydana gelen ordusunu görmüştür. *(Şiddetli alkışlar.)*

Bunun içindir ki, Türk milleti tehlikelere karşı elinde kılıç yürümeye hazır kahraman çocuklarına derin emniyet beslemiştir. Ve bu emniyeti daima besleyecektir. Bundan sonra da Türk milletinin ulvi idealinin elde edilmesi için kahraman asker evlatları hep önde gidecektir.

Bugün Türk milleti muvaffak olduğu her hayati şeyin kahramanı olarak kendi ordusunu, ordusuna kumanda eden öz evlatlarından meydana gelen subaylar heyetini, yüksek kumanda heyetini görmektedir. Milletle kahraman evlatlarından meydana gelen ordu o kadar yekdiğeriyle birleşmiştir ki, dünyada ve tarihte bunun misali enderdir. Bu milli tecelli ile iftihar edebiliriz. *(Şiddetli alkışlar.)*

Arkadaşlar, ordudan bahsederken bu memleketin hakiki sahibi olan Türk milletinin aydın evlatlarından bahsediyorum. Bu evlatlar içinde şüphe yok ki, yarının kah-

* *Milliyet*, 23 Şubat 1931, Numara: 1809, s.1, 3; *Cumhuriyet*, 23 Şubat 1931, Numara: 2442, s.1, 4; *Vakit*, 23 Şubat 1931, Numara: 4714, s.1,4; *Hâkimiyeti Milliye*, 24 Şubat 1931, Numara: 3453, s.1; *Yeni Gün*, 24 Şubat 1931, Numara: 28, s.2; *Akşam*, 24 Şubat 1931, Numara: 4444, s.1, 2; *Ayın Tarihi*, Mart-Nisan 1931, c.25, Sayı: 84-85, s.7290-7291. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.692-693.

1 *Hâkimiyeti Milliye* ve *Ayın Tarihi*'nde "bulmuşlardır", *Vakit*'te "bulurlar" şeklinde. (Y.N.)

ramanlarını yetiştiren eğiticilerimiz dahildir. İcabında derhal kisvesini değiştirerek icap eden yerde başını veren ve ordu ile beraber yürüyen muallim arkadaşlarımız dahildir. *(Şiddetli alkışlar.)*

Ben yüksek ordumuzun subaylarından ve onlarla beraber olan Türk'ün aydın evlatlarından bahsettiğim zaman, fikren, vicdanen, ilmen milli kahramanlığa iştirake hazır[1] bütün Türk gençlerinden bahsediyorum.

Bu geceki manzara bana bu yüksek gençliği temsil ettiği için, ne kadar mütehassis olduğumu anlarsınız. Kalbimde hasıl olan saadeti ve düşündüklerimi bakışlarım size ulaştırmaktadır.

Sözlerime nihayet verirken şunu açık olarak söylemek isterim ki, Türk milleti ordusunu çok sever, onu kendi idealinin muhafızı olarak görür.

1 *Hâkimiyeti Milliye* ve *Ayın Tarihi*'nde "ve onlarla Türk'ün aydın evlatlarından bahsettiğim zaman onlarla beraber olan fikren, vicdanen, ilmen milli kahramanlığa iştirake hazır" şeklinde. (Y.N.)

AFGAN SEFİRİ SULTAN AHMET HAN'A TEŞEKKÜR*

(22 ŞUBAT 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kâtibi Umumiliği
Tel
3/78

Konya, 22.2.931

Ankara Afgan Sefiri Ahmet Han[1] Hazretleri'ne
Ankara

Hissiyatınıza teşekkürler ederim, efendim.[2]

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: IV-6, D: 54, F: 20'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

1 Sultan Ahmet Han. (Y.N.)

2 Daha önce 1921-1926 arasında ortaelçi olarak görev yapan Sultan Ahmet Han 10 Ocak 1931'de Afganistan Kralı Mehmed Nadir Han tarafından Afganistan Sefiri olarak Ankara'ya tayin edildi. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal 18 Şubat-3 Mart tarihleri arasında Konya'daydı. (Y.N.)

KONYALILARA HİTAP*

(27 ŞUBAT 1931)

Konya, 27 (AA) - Reisicumhur Hazretleri bugün de dairelerinde çalışmışlar bir tarafa çıkmamışlardır. Büyük Reis'i görmek için evlerinin önünde biriken yoğun bir halk kütlesi akşama kadar beklemiş, çıkmayacağını anlayınca "Gazi Paşa'mızı[1] *görmek isteriz" avazeleri ve devamlı alkışlarla muhabbetkâr tezahüratta bulunmuşlardır.*

Reisicumhur Hazretleri balkona çıkarak binlerce halkın hasret ve arzularına karşılık vermişler ve ahaliye hitaben demişlerdir ki:

Sabahtan beri burada beklediğinizi ve rahatsız olduğunuzu görüyorum. Gösterdiğiniz alakaya teşekkür eder, artık istirahat buyurmanızı rica ederim.

Gazi Hazretleri'nin balkonda görünmeleri ve sözleri, coşkun alkışlar ve heyecanlı tezahürat ile karşılanmış, halk bundan sonra dağılmaya başlamıştır.

* *Cumhuriyet*, 1 Mart 1931, Numara: 2448, s.3; *Hâkimiyeti Milliye*, 1 Mart 1931, Numara: 3458, s.1; *Milliyet*, 1 Mart 1931, Numara: 1815, s.1; *Vakit*, 1 Mart 1931, Numara: 4720, s.1, 4; *Akşam*, 1 Mart 1931, Numara: 4449, s.2; *Yeni Gün*, 1 Mart 1931, Numara: 33, s.2; *Ayın Tarihi*, Mart-Nisan 1931, c.25, Sayı: 84-85, s.7292.

1 *Hâkimiyeti Milliye*, *Yeni Gün* ve *Ayın Tarihi*'nde "babamızı" şeklinde. (Y.N.)

KONYA BELEDİYE REİSİ VE CUMHURİYET HALK FIRKASI ÜYELERİYLE KONUŞMALAR*

(28 ŞUBAT 1931)

Konya, 28 (AA) - Reisicumhur Hazretleri bugün öğleden evvel Valilik makamı ile Belediye'yi ziyaret etmişlerdir. Vilayet ve şehre ait muhtelif meseleler hakkında malumat ve izahat almışlar, bilhassa sulama işlerine dair fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Gazi Hazretleri Belediye'den ayrılırken Belediye Reisi'ne Konya halkının her zaman olduğu gibi bu defa da haklarında gösterdiği samimi hissiyat ve alakadan dolayı teşekkürlerini ifade buyurmuşlardır.

Konya, 28 (AA) - Reisicumhur Hazretleri öğleden sonra Cumhuriyet Halk Fırkası'nı teşrif etmişler, üyelerle uzun müddet konuşmuşlardır. Fırka teşkilatının faaliyeti ve belediye seçimleri etrafında malumat almışlar, üyelerin birbirine ve genel kurula karşı vazifelerinden, feragat derecesinden ve kendilerini mefkûreye bağlı tanımaları lüzumundan bahsederek kıymetli uyarılarda bulunmuşlardır. Gazi Hazretleri bilhassa demiştir ki:

Biz bütün vatandaşları Fırka'mızın kadrosu haricinde tasavvur etmiyoruz. Aralarında maksadı anlamamış olanlar bulunabilir. En nihayet bunlara milli ve siyasi vazifelerini anlatmak, Fırka teşkilatımıza, Fırka'mızın bir şubesi olan Türk Ocaklarına ve her yerde mutlaka Türk Ocaklarının içinde memleket gençleriyle beraber çalışmaları icap eden muallimlere düşer. 18 yaşında ve daha yüksek yaşta oy sahibi bütün gençleri fiilen üyemiz görmek isteriz. Henüz bu yaşa gelmeyenleri üye adayı kabul etmek ve onları buna göre hazırlamak lazımdır. Fırkamızın yüksek mefkûresini ve programının esaslarını bütün vatandaşlara anlatmalıdır.

Reisicumhur Hazretleri bir milli muallim heyeti, milli inkılap heyeti saydıkları Cumhuriyet Halk Fırkası mebuslarına daima daha ziyade ve daha uyanık çalışmalarını tavsiye buyurmuşlardır.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Mart 1931, Numara: 3459, s.1; *Cumhuriyet*, 1 Mart 1931, Numara: 2448, s.3 ve 2 Mart 1931, Numara: 2449, s.1; *Milliyet*, 1 Mart 1931, Numara: 1815, s.1 ve 2 Mart 1931, Numara: 1816, s.1; *Vakit*, 1 Mart 1931, Numara: 4720, s.1, 4 ve 2 Mart 1931, Numara: 4721, s.1, 4; *Akşam*, 1 Mart 1931, Numara: 4449, s.2 ve 2 Mart 1931, Numara: 4450, s.2; *Yeni Gün*, 1 Mart 1931, Numara: 33, s.2 ve 2 Mart 1931, Numara: 34, s.2; *Ayın Tarihi*, Mart-Nisan 1931, c.25, Sayı 84-85, s.7292-7293.

KONYA TÜRK OCAĞI'NI ZİYARET*

(28 ŞUBAT 1931)

Reisicumhur Hazretleri [...] bundan sonra Türk Ocağı'nı ziyaret etmişlerdir. Ocağın iştigal sahaları, üyelerin alaka ve faaliyetleri hakkında izahat almışlar, ayrılırken "Konya'nın kıymetli ve güzide gençleriyle karşı karşıya bulunduğumdan ve kendilerini her vakit olduğu gibi şen ve şatır bulduğumdan çok memnun ve müteşekkirim" *demişlerdir. Fırka'da ve Ocak'ta üyeler Büyük Ziyaretçi'yi hürmetle alkışlamışlardır.*

* *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Mart 1931, Numara: 3459, s.1; *Cumhuriyet*, 2 Mart 1931, Numara: 2449, s.1, 3; *Milliyet*, 2 Mart 1931, Numara: 1816, s.1; *Vakit*, 2 Mart 1931, Numara: 4721, s.1, 4; *Akşam*, 2 Mart 1931, Numara: 4450, s.2; *Yeni Gün*, 2 Mart 1931, Numara: 34, s.2; *Ayın Tarihi*, Mart-Nisan 1931, c.25, Sayı: 84-85, s.7292-7293.

CHF MEBUSLARININ SEÇİMLERİNİN YENİLENMESİ HAKKINDA FIRKA GRUP REİSLİĞİ'NE*

(3 MART 1931)

Ankara, 3.3.1931

CHF Grubu Reisliği'ne

Son aylarda Cumhuriyet Halk Fırkası'nın memleketteki, Büyük Millet Meclisi'ndeki ve hükümetteki idari ve siyasi faaliyeti aleyhinde bir hava yaratılmaya çalışıldığı malumdur.

Asırlarca ihmal edilmiş olan bir memlekette ve bir millet hayatında birçok eksiklikler ve ihtiyaçlar olması tabiidir. Bundan başka milleti kurtarıcı esaslı bir siyasetin tatbikatından memnun olmayacak kimselerin bulunacağı da şüphesizdir. Yüksek esasları görmeyerek veya görmek istemeyerek milletin bütün düşünceleri ve duyguları karıştırılmaya ve yanıltılmaya çalışılmıştır. Bunun için yer yer kullanılmış olan vasıtalar ve vesileler dikkat çekici ve uyarıcıdır.

Buna rağmen millet kütlesinin doğru görüşü ve iyi hissi bozulmamıştır.

Üç ayı geçen bir zamandan beri hemen bütün memlekette yaptığım incelemelerde bu hakikati yerinde ve yakından gördüm. Bununla beraber hakikate göz yumanlar ve hakikati olduğundan başka göstermeye çalışanlar da olmuştur.

Fırka'nın millet ve memleket için en hayırlı ve isabetli programın kendi programı olduğuna ve milletin kendisiyle beraber bulunduğuna tam kanaati vardır.

Fırkamız, milletin kendisine olan emniyet ve itimadını en şüpheli ve tereddütlü gözler karşısında her zaman ispat edecek vaziyettedir. Bir defa bunun için, bundan başka önümüzdeki yıllarda tatbikini uygun gördüğüm tedbirlerde milletin iştirak ve mutabakatı derecesini anlamak için, Umumi Reisi bulunduğum Cumhuriyet Halk Fırkası'na mensup mebusların seçimlerini yenilemelerini uygun görüyorum.

Her türlü teşebbüslerimizde ilham ve kuvvet kaynağı olan milletimizin hakkımızdaki itimadı tekrar teceli edince milli mefkûremize yürümekte dayandığımız temelin ne kadar sarsılmaz olduğu bir daha görülmüş olacağı kanaatindeyim.

CHF Umumi Reisi
Gazi M. Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye*, 5 Mart 1931, Numara: 3462, s. 1; *Milliyet*, 5 Mart 1931, Numara: 1819, s.1; *Cumhuriyet*, 5 Mart 1931, Numara: 2452, s.1; *Vakit*, 5 Mart 1931, Numara: 4724, s.1, 2; *Akşam*, 6 Mart 1931, Numara: 4454, s.2; *Yeni Gün*, 6 Mart 1931, Numara: 38, s.2, 13; *Bildiriş*, 12 Mart 1931, Numara: 32, s.3; *Ayın Tarihi*, Mart-Nisan 1931, c.25, Sayı: 84-85, s.7295-7296. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.547.

ESKİ ESERLER VE MÜZELER HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(22 MART 1931)

Ankara: 22.3.1931

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'nc

Son inceleme seyahatimde muhtelif yerlerdeki müzeleri ve eski sanat ve medeniyet eserlerini gözden geçirdim:

1. İstanbul'dan başka Bursa, İzmir, Antalya, Adana ve Konya'da mevcut müzeleri gördüm. Bunlarda şimdiye kadar bulunabilen bazı eserler muhafaza olunmakta ve kısmen de yabancı mütehassısların yardımıyla tasnif edilmektedir. Ancak memleketimizin hemen her tarafında emsalsiz defineler halinde yatmakta olan eski medeniyet eserlerinin ileride tarafımızdan meydana çıkarılarak ilmi bir surette muhafaza ve tasnifleri ve geçen devirlerin sürekli ihmali yüzünden pek harap bir hale gelmiş olan abidelerin muhafazaları için müze müdürlüklerinde ve kazı işlerinde kullanılmak üzere "arkeoloji" mütehassıslarına kati lüzum vardır. Bunun için Maarif'çe harice tahsile gönderilecek talebeden bir kısmının bu şubeye tahsisi uygun olacağı fikrindeyim.

2. Konya'da asırlarca devam etmiş ihmaller sebebiyle büyük bir haraplık içinde bulunmalarına rağmen, sekiz asır evvelki Türk medeniyetinin hakiki mimari şaheserleri sayılacak kıymette bazı binalar vardır. Bunlardan bilhassa Karatay Medresesi, Alâeddin Camii, Sahip Ata Medrese, Cami ve Türbesi, Sırçalı Mescit ve İnce Minareli Cami derhal ve acilen tamire muhtaç bir haldedirler. Bu tamirin gecikmesi bu abidelerin tümüyle yok olmasına sebep olacağından, evvela asker işgalinde bulunanların tahliyesinin ve tamamının mütehassıs zevat nezaretiyle tamirinin temin buyurulmasını rica ederim.

Gazi M. Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.995. Ayrıca bkz. Muazzez İlmiye Çığ, "Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye'de Arkeoloji", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Aralık 2000, Sayı: 47, s.12.

TÜRK OCAKLARININ CHF İLE BİRLEŞMESİ HAKKINDA RUŞEN EŞREF BEY'E BEYANAT*

(22 MART 1931)

Ankara, 24 (Vakit) - Evvelki akşam Türk Ocakları Merkez Heyeti toplantısından sonra Hamdullah Suphi Bey'le üyelerden meydana gelen bir heyet Gazi Hazretleri tarafından kabul edilmişler, kurultayın toplantıya davet edildiğini arz etmişlerdir.

Gazi Hazretleri Türk Ocakları üyelerinden Ruşen Eşref Bey'e şu beyanatta bulunmuşlardır:

Milletlerin tarihinde bazı devirler vardır ki, belli maksatlara erebilmek için maddi ve manevi ne kadar kuvvet varsa hepsini bir araya toplamak ve aynı istikamete sevk etmek lazım gelir. Yakın senelerde milletimiz böyle bir toplanma ve birleşme hareketinin verdiği mühim neticeleri idrak etmiştir.

Memleketin ve inkılabın içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı korunmuşluğu için bütün milliyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lazımdır.

Kuruluş tarihinden beri ilmi sahada halkçılık ve milliyetçilik akidelerini yaymaya ve duyurmaya sadakatle ve imanla çalışan ve bu yolda memnuniyet verici hizmetleri geçmiş olan Türk Ocaklarının, aynı esasları siyasi ve tatbiki sahada tahakkuk ettiren Fırkamla bütün manasıyla yekvücut olarak çalışmalarını münasip gördüm.

Bu kararım ise milli müessese hakkında duyduğum itimat ve emniyetin ifadesidir.

Aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşmelidirler.

* *Vakit*, 25 Mart 1931, Numara: 4744, s.1-2; *Cumhuriyet*, 25 Mart 1931, Numara: 2472, s.1; *Milliyet*, 25 Mart 1931, Numara: 1839, s.1; *Hâkimiyeti Milliye*, 25 Mart 1931, Numara: 3482, s.1; *Akşam*, 26 Mart 1931, Numara: 4474, s.1; *Yeni Gün*, 26 Mart 1931, Numara: 58, s.2; *Bildiriş*, 2 Nisan 1931, Numara: 35, s.3. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayımları, Ankara, 1954, s.88-89.

İTİMATNAMESİNİ SUNAN İRAN ELÇİSİ MİRZA SADIK HAN SADIKÎ'NİN NUTKUNA CEVAP*

(28 MART 1931)

Ankara, 28 (AA) - İran Büyükelçisi Mirza Sadık Han Sadıkî bugün Çankaya köşkünde Reisicumhur Hazretleri tarafından alışılmış merasimle kabul edilerek itimatnamesini takdim etmiştir. Büyükelçi bu münasebetle aşağıdaki nutku söylemiştir:

[...]

Reisicumhur Hazretleri'nin cevaben söyledikleri nutuk aşağıdadır:

Büyükelçi Hazretleri,

İran Şehinşahı Âlâhazreti Hümayun'un, zatıâlilerini nezdime büyükelçi tayin buyurduklarını bildiren mektubu memnuniyetle aldım. Selefiniz Eşref Mirza Mehmet Ali Han Furugi Hazretleri'nin vedanamelerini de alıyorum.

Âlâhazreti Hümayun'un hakkımızdaki duygularından ve Türk milletine karşı olan iyi temennilerinden mütehassis oldum. Zatı Hümayunları hakkında aynı temennileri beslemekteyim. İki memleket arasında dostluk bağlarının gittikçe kuvvetlenmesini ben de hakiki ve samimi olarak arzu etmekteyim.

Cumhuriyet Hükümeti'nin de iki memleket arasındaki iktisadi münasebetlerin ve karşılıklı menfaatların temini ve dostluk bağlarının kuvvetlenmesini hakiki bir suretle arzu ettiğine ve mesailerini bu gayeye yönelttiğine itimat buyurabilirsiniz.

Uzun müddet Türkiye'de ikamet ederek Türk milletinin İran milletine karşı olan eğilim ve muhabbetini yakından gözlemiş ve takdir buyurmuş olan zatıâlilerinin bu yüksek vazifeye tayinlerinden dolayı da ayrıca memnunum. İki millet arasındaki dostluk bağlarının daha ziyade gelişmesine yönelik olacak mesainizde muvaffak olmanızı temenni ederim. Bu hususta gerek benim, gerek Cumhuriyet Hükümeti'nin destek ve yardımından emin olabilirsiniz, Büyükelçi Hazretleri.

* *Milliyet*, 29 Mart 1931, Numara: 1843, s.1, 6; *Cumhuriyet*, 29 Mart 1931, Numara: 2476, s.4; *Hâkimiyeti Milliye*, 30 Mart 1931, Numara: 3487, s.1, 2; *Ayın Tarihi*, Mart-Nisan 1931, c.25, Sayı: 84-85, s.7276-7277. Ayrıca bkz. D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 5/6'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.472.

İTİMATNAMESİNİ SUNAN AFGAN ELÇİSİ SULTAN AHMET HAN'IN NUTKUNA CEVAP*

(28 MART 1931)

Ankara, 28 (AA) - Afgan Büyükelçisi Sultan Ahmet Han bugün Çankaya Köşkü'nde Reisicumhur Hazretleri tarafından alışılmış merasimle kabul edilerek itimatnamesini takdim etmiştir. Afgan Büyükelçisi bu münasebetle şu nutku söylemiştir:

[...]

Reisicumhur Hazretleri şu nutukla karşılık vermişlerdir:

Sefir Hazretleri;

Afgan Padişahı Hazretleri'nin zatıâlinizi nezdime büyükelçi tayin buyurduklarını bildiren mektubu memnuniyetle aldım. Türkiye'nin tarihi günlerinde ilk defa olarak nezdimizde Afganistan'ı temsil ettiniz. İki millet arasında samimi dostluk ve kardeşlik münasebetlerinin tesisine çalıştınız. Bu itibarla zatıâlinizin Afganistan'ın, bu defa da, büyükelçiliğine tayininizden memnun oldum. Gerek Türk milleti gerek şahsım hakkındaki iyi duygularınıza teşekkür ederim.

Âlâhazreti Hümayun'un Afgan milletinin birliğini ve bağımsızlığını muhafaza ederek memlekette medeniyetin kurulması hususundaki azim ve gayretlerinde muvaffak olmalarını temenni ederim.

Sefir Hazretleri, iki dost millet arasında mevcut iyi münasebetlerin daha ziyade kuvvetlenmesine sarf olunacak[1] mesainizde gerek benim ve gerek Cumhuriyet Hükümeti'nin destek ve yardımından emin olabilirsiniz.

Âlâhazreti Hümayun'un şahsi saadetleriyle muhterem Afgan milletinin refah ve gelişmesini ve yüksek vazifenizde muvaffak olmanızı dilerim.

* *Cumhuriyet*, 29 Mart 1931, Numara: 2476, s.1, 4; *Milliyet*, 29 Mart 1931, Numara: 1843, s.6; *Hâkimiyeti Milliye*, 30 Mart 1931, Numara: 3487, s.2; *Ayın Tarihi*, Mart-Nisan 1931, c.25, Sayı: 84-85, s.7278. Ayrıca bkz. D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.64.

1 "Sarf olunacak" sözcüklerinin aslı olan "masruf" sözcüğü *Milliyet* ve *Cumhuriyet*'te "matuf" (yönelik) şeklinde. (Y.N.)

MISIR KRALI I. FUAT'IN DOĞUM GÜNÜNÜ TEBRİK*

(30 MART 1931)

Ankara, 30 (AA) -

Haşmetli Birinci Fuat Hazretleri'ne
Kahire

Zatı Haşmetpenahileri'nin doğum yıldönümü münasebetiyle en sıcak tebriklerimle birlikte şahsi saadetleri ve Mısır'ın refahı ve memleketlerimiz arasında mevcut olan iyi münasebetlerin sıklaştırılması[1] hakkındaki samimi temennilerimi beyan eylerim.

Gazi M. Kemal

* *Cumhuriyet*, 31 Mart 1931, Numara: 478, s.5; *Milliyet*, 31 Mart 1931, Numara: 1845, s.2; *Vakit*, 31 Mart 1931, Numara: 4750, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 1 Nisan 1931, Numara: 3489, s.1; *Akşam*, 1 Nisan 1931, Numara: 4480, s.2; *Ayın Tarihi*, Mart-Nisan 1931, c.25, Sayı: 84-85, s.7307-7308.

1 *Milliyet* ve *Vakit*'te "sıkılaştırılması", *Akşam*'da "sıkıştırılması" şeklinde. (Y.N.)

KÂZIM PAŞA'NIN OĞLU İLTER İLE ADININ TEOMAN OLARAK DEĞİŞTİRİLMESİ HAKKINDA SOHBET*

(16 NİSAN 1931)

Ankara, 17 Nisan (Başyazarımızdan) - Dün akşam Reisicumhur Gazi Hazretleri Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım Paşa'nın evlerini teşrif ettiler. [...] Gazi Paşa Hazretleri evin, kendilerini karşılayarak ellerini öpen çocukları ile saatlerce meşgul oldular. Bunlar Kâzım Paşa'nın henüz yedi yaşında bulunan kızı Güner ile henüz altısına basmış olan oğlu İlter'dir. [...]

Gazi çocuklarla uzun uzun konuştu. Şimdi kendisi de güya bir çocuk olmuştu. Çocukların diliyle konuşuyor ve böylelikle bilhassa onları konuşturuyordu. Gazi'nin tevecüh ettiği her sahada herkesten ayrılarak kendini gösterdiğini hep biliriz. Büyük Reis ve Rehber eğer çocuk hocalığı yapsa bunda da mutlaka birinci ve en yüksek mevkiyi işgal edeceğini dün akşam kendilerini Kâzım Paşa'nın çocuklarıyla meşgul olurken görenler ittifakla ve tereddütsüz tasdik eylemişlerdir. Bu parlak sahnede çocuklar kitaplarının muhtelif parçalarını okudular, okudukları mevzular üzerinde kendileri ile enikonu hasbıhaller yapıldı. [...] Reisicumhur Hazretleri yaşının küçüklüğüne rağmen bilhassa kuvvetli karakterin parlak misallerini veren İlter ile biraz daha fazla meşgul oldular. Bilhassa isminden dolayı.

İlter'in bir Türk hakanının ismi olduğunu herhangi bir kitap yazıyormuş. Son zamanlarda Türk tarihini derinliklerinde uyuduğu karanlıklardan çekip çıkarmakla uğraşan Gazi Hazretleri bu isimde muhakkak bir yanlışlık olacağını beyan ederek, eğer maksat Türk tarihinden bir isim almaksa o tarihin hakiki büyük adamlarla dolu olduğunu söylediler ve bu tarihin köklerine temas ederek Kâzım Paşa'nın küçük yavrusuna şöyle hitap ettiler:

-Bu senin adını ben pek beğenmedim. Ben senin yerinde olsam adımı ya Teoman koyardım ya Mete. Sen bunların kim olduğunu bilmezsin tabii.

Çocuk Büyük Gazi'ye, büyük açılmış gözleri ile bakıyordu ve Reisicumhur'un:

-Bak ben sana anlatayım.

* *Cumhuriyet*, 19 Nisan 1931, Numara: 2497, s.1, 2; *Yeni Gün*, 21 Nisan 1931, Numara: 84, s.1, 14. Ayrıca bkz. Kâzım Özalp-Teoman Özalp, *Atatürk'ten Anılar*, 3. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ekim 1995, s.84-85.

Girişiyle muazzam tarih hadiselerini çocuğun anlayacağı en basit şekilleri ile anlatan sözlerini adeta içiyordu. Çocuk yavaş yavaş gözünün önünde canlanan büyük ataların cazibesine kapılıyordu. İzahat bittiği zaman o kararını çoktan vermişti. Tereddütsüz:

-Ben Teoman olacağım.

Dedi. Reisicumhur Hazretleri etraftan bu parlak sahnenin tespiti için ifade olunan arzulara uyarak, şimdi artık Teoman olmuş olan İlter'e söyledikleri tarih safhasını özetleyerek, hep yine çocuğa hitap şeklinde şu suretle yazdırdılar:[1]

"Asya Türk Hun İmparatorluğu"

Bu Türk imparatorluğunun tesisi tarihi, Çin'de imparatorluk tesisi tarihiyle başlar. Çin'in milattan evvel 13. asra ait vesikaları bunu teyit eder. Ancak bu büyük Türk imparatorluğunun bizce malum olabilen imparatoru Teoman'dır. Teoman milattan evvel 3. asır başında yaşamış büyük bir kahramandır. Çinliler bu kahramanın, Çin'de imparatorluk tesis etmiş olan büyük Türk kahramanlarının neslinden geldiğini iddia ederler. Teoman'ın oğlu Türk İmparatoru Mete meşhurdur. O, doğuda Kadırgan Dağları'ndan batıda Hazar Denizi'ne kadar, kuzeyde Sibirya'dan güneyde Himalaya eteklerine kadar geniş sınırlar içinde büyük imparatorluk teşkil etmiş olan yüksek bir Türk hakanıdır. Mete, Çin imparatoru ordularını büyük meydan muharebelerinde mağlup etmiş, Çin imparatorunu sığındığı kalede kuşatmış, ancak karısının şefaatiyle ve fakat kendisine vergi vererek, tabiyetini kabul eylemesi şartıyla serbest bırakmış bir Türk imparatorudur.

Şimdi çocuğum bu satırları oku ve kendin için bir unvan ararken Teoman veya onun çocuğu Mete'yi düşün, bu ikisinden birinin adını, ad edin. Bence Mete çok büyüktür. Bütün Türk tarifinde[2] Oğuz efsanesinin atf ve isnat olunabileceği adam budur. Fakat düşünülürse Teoman elbette ondan daha büyüktür, çünkü her şeyi hazırlayan odur. Nitekim Makedonyalı İskender "Büyük" lakabı ile anıldı. Fakat hakikatte ondan büyük olan Filip'tir; çünkü İskender'in muvaffakiyeti için lazım olan siyasi zemini ve askeri vasıtaları hazırlayan odur. Eyüpoğullarından Selahaddin Haçlılardan Kudüs'ü kurtarmış olmakla büyük tanınmış bir Türk'tür. Fakat ondan daha büyük olan, bizzat Selahaddin'i ve onu muvaffak eden orduları ve vasıtaları hazırladıktan sonra ölen büyük Türk Nurettin'dir ve bütün insanlık tarihinde silinmez satırlarla mevcudiyetini yazdırmış olan odur.

Şimdi çocuğum sen bu babalarla oğullarını mukayese et de, kendin için, sevebileceğin bir ismi ayırt et. Ondan sonra kendi hüviyetinin[3] maddi ve manevi şahsiyetini ifade edecek olan bu unvan içinde yüksekliğini,[4] senden daima daha yüksek olan ve onun yüksekliği içinde kendini daima hiç sayacağın milletine göster.

16.4.1931
Gazi Mustafa Kemal

1 Aslı, Kâzım Özalp Özel Arşivi'nde bulunan el yazısı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. (Y.N.)
2 *Cumhuriyet* ve *Yeni Gün*'de "tarihinde". (Y.N.)
3 *Cumhuriyet* ve *Yeni Gün*'de "kıymetinin". (Y.N.)
4 *Cumhuriyet* ve *Yeni Gün*'de "yükselebileceğini". (Y.N.)

Yazdırdıkları Büyük Gazi'ye imza ettirildikten sonra Teoman ismini kabul etmiş olan İlter'in heyecanları da yine Gazi tarafından dikte edilmek suretiyle yukarıki yazının altına şu şekilde yazıldı:

Benim adım Teoman'dır. Bütün Asya'ya hâkim imparatorluk tesis ettim. Çin'i hâkimiyetinde tutmuş olan Mete'ler benim evladımdır.[1] Avrupa'da Türk imparatorluklarını kuranlar benim çocuklarımdır. Orlean'a giren, Şalon civarında meydan muharebesi veren, Doğu Roma'yı haraca bağlayan, İtalya'da Roma'yı yıkan,[2] benim küçük çocuklarımdan Atilla'dır. Adımla iftihar ederim, adaşlarım gibi olmaya çalışacağımı vaat ederim.

16.4.1931 Teoman

Bunu da bizzat Teoman kendi eliyle imza ettikten sonra vesika çocuğun en kıymettar malı olarak saklanmak üzere Kâzım Paşa tarafından alındı. Bir iki saat içinde yaşadığım bu nur âlemini ben de Cumhuriyet okuyucuları için tespit etmekten ve yayımlamaktan kendimi alamadım.

Yunus Nadi

1 *Cumhuriyet* ve *Yeni Gün*'de "evlatlarımdır". (Y.N.)

2 Kâzım Özalp Özel Arşivi'ndeki el yazısı belgede yer alan "İtalya'da Roma'yı yıkan" sözcükleri yerine, *Cumhuriyet* ve *Yeni Gün*'de "ve zamanın haritası üzerinde cihan imparatorluğunu resmeden" sözcükleri yer almaktadır. (Y.N.)

RESMİNİ GÖNDEREN AFGANİSTAN PADİŞAHI GAZİ MEHMET NADİR ŞAH'A TEŞEKKÜR*

(16 NİSAN 1931)

Türkiye Cumhurbaşkanı
Gazi Mustafa Kemal

Ankara, 16 Nisan 1931[1]

Afganistan Padişahı Âlâhazret Gazi Mehmet Nadir Şahı Âli Hazretleri'nc

Aziz ve muhterem kardeşim,

Bu kere Zatı Şahaneleri tarafından Ankara Büyükelçiliğine tayin buyurulan ve evvelce de Afganistan'ın Ankara Sefaretinde bulunmuş olan Celaletmeap Sultan Ahmet Han Hazretleri aracılığıyla gönderilen resmi büyük bir memnuniyetle aldım.

Zatı Mülûkancleri, resimlerini hediye buyurmak suretiyle bana karşı kardeşlik ve sevgisinin yeni bir nişanesini göstermek lütfunda bulunuyor.

Adı geçen Sultan Ahmet Han'ın her iki memleket arasındaki kardeşlik ve dostluk bağlarını takviye için sarf edeceği her türlü mesaide benim ve Cumhuriyet Hükümeti'nin desteğine daima mazhar olacağına itimat buyurabilirsiniz.

Bilmukabele bir resmimi takdim eder ve bu fırsatı vesile bilerek dostluk ve muhabbet hislerimi teyit eylerim, aziz ve büyük dost.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.64-65.

1 Bu tarih, mektubun imzalandığı tarihtir. Bu gibi mektuplar önceden temize çekilmekte, bir tarih almakta, ondan sonra imzaya sunulmaktadır. Bu bakımdan mektubun üzerindeki tarihle imzalandığı tarih farklı olabilmektedir. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

İKİNCİ SEÇMENLERE BEYANNAME*

(20 NİSAN 1931)

Ankara, 20 (AA) - Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Reisi Gazi Hazretleri şu beyannameyi yayımlamışlardır:

* *Vakit,* 21 Nisan 1931, Numara: 4771, s. 1; *Akşam,* 22 Nisan 1931, Numara: 4501, s.2; *Ayın Tarihi,* Mayıs 1931, c.25, Sayı: 86, s.7575-7576. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV,* Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.548.
Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in mebusluğa adaylığını Ankara'dan koyacağı hakkında *Akşam*'da şu haber yer almaktadır:

> "Şehrimizde dünden itibaren seçimler başlamıştır. İlk olarak Yalova'da seçimlere başlanmıştır. [...] Halk Fırkası, kurucusu Gazi Hazretleri'nden Ankara vilayetinden adaylıklarını koymalarını rica etmiştir.
> Gazi Hazretleri Fırka'nın bu arzularını memnuniyetle kabul ettiklerini ve ifade olunan bu talepten çok mütehassis olduklarını beyan buyurmuşlar ve çok sevdikleri Ankara'dan yeni seçim devresinde de mebus olmaktan iftihar duyacaklarını idare heyetine tebliğ etmiştir."

Bkz. *Akşam,* 3 Nisan 1931, Numara: 4482, s.2.
Fahrettin Altay, kitabında "Nisan Başlarında Halk Partisi Genel Sekreteri'nden şu şifreli telgrafı aldım:" girişiyle aşağıdaki metne yer vermektedir:

> "Konya'dan bir çiftçi mebus yapmak kararındayız. Reisicumhur Hazretleri arzu edilen vasıflarda bir aday bulunması işinin bizzat Zatı Devletlerine havalesini irade buyurdular. Adayda arzu edilen vasıfların esaslarını aşağıda yazıyorum:
> Aday mütegallibe olmamalı, kimsenin adamı bulunmamalı, az çok arazi ve çift çubuk sahibi olmalıdır. Civar veya uygun görülecek köylerden bizzat görülüp seçilmesi hususunda Zatı Devletlerinin zahmet buyurmalarını rica ederim. Eskiden askerlik yapanlar tercih edilebilir. Alınacak talepnamesi posta ile gönderilmekle beraber isminin ve hüviyetinin şifreli bildirilmesi ve vakit dar olduğundan mümkün mertebe acele edilmesi ve gizli kalması ayrıca özel ricamdır. Esaslar şunlardır:
> 1. Aday mebus seçildikten sonra da çiftçi kalacak, hayatını terk etmeyecek, mesleğine daima sadık kalacaktır. Mebusluğunda, tatil zamanında yine mesleğine ve mesleğinle meşguliyete bağlı kalacak; tatilinde köyünde aynı hayat tarzını yaşayacaktır.
> 2. Mutlaka milliyetperver olacak, milletlerarası her cereyana aleyhtar bulunacak, gerek Meclis'teki hal, vaziyet, söz ve faaliyetinde ve gerek meslektaşları ile temaslarında daima bu görüşü takip edecek.
> 3. Cumhuriyet Halk Fırkası'na ve onun prensiplerine, akidelerine, hareketlerine tam sadakat sahibi olacak ve mebusluğu müddetince bu vaziyetini muhafaza edecek, mutaassıp olmayacak.
> 4. Meclis'teki hayatında hal ve vaziyeti ve kıyafeti esas memleketindeki gibi olacak, Meclis toplantılarına ve her yere kasketi, poturu ile gelecek, gündelik hayat ve yaşama tarzını değiştirmeyecek, yalnız merasim günlerinde herkes gibi frak-jaket-redingot giyecek.
> 5. Yeni harflerle az çok okuryazar olacak, bu hususta eksikliği varsa Meclis'teki hizmeti esnasında çalışıp tamamlayacak.
> 6. Konuşurken zeki ve aklıselim sahibi olacak, çok yaşlı ve mütegallibe olmayacak.
> 7. Milli Mücadele'de bir lekesi olmaması, muhitinde nazarı dikkati çeken bir kusur ve sevimsizliği bulunmamalı. Milli Mücadele'de hizmet etmeleri ve seçimlerde ve diğer vesilelerde Fırka'mıza hizmet etmiş olması arzu olunur. Hiç olmazsa muhalif bulunmamış olmalı, Fırka'ya kaydı yoksa derhal yaptırılmalıdır.
> 8. Bu esasları tespit edecek mahiyette imzalı bir mebusluk talepnamesi verecek.
> 9. İmza: Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Kâtibi Recep.
> 10. MM Vekâleti. Hususi Kalem 7.4.931 tarih ve 8 numaralıdır.
>
> MM Vekili Zekâi."

Bkz. Fahrettin Altay, *On Yıl Savaş ve Sonrası,* s.441-443. (Y.N.)

Cumhuriyet Halk Fırkası'na mensup muhterem ikinci seçmen arkadaşlarıma,

Cumhuriyet Halk Fırkası namına bazı[1] seçim dairelerinde noksan aday göstereceğime dair 15.4.1931 tarihli Riyaset Divanı kararı malumunuz olmuştur. Fırka'mız namına adaylarımızı oylarınıza arz ettiğim bugün aynı noktaya temas etmeyi münasip gördüm.

Fırka'mızın millete arz ettiği esas noktalar dahilindeki mesai ve faaliyetin bizim fikrimize ve görüşümüze iştirak etmeyen milletvekilleri tarafından tahlil ve tenkit edilmesini lüzumlu görüyoruz. Bunda bilhassa beklediğimiz fayda Fırka'mızın candan, vatanperverane gayretlerinin ortaya konulmasına, genişletilmesine fırsat bulmak ve çoğunlukla tahrif edilen hakikatlerin iyice anlaşılmasını kolaylaştırmaktır.

Yaptığını bilen ve hizmet yolunda tedbirlerine inanan mefkûreciler olarak kendimizi tenkide muhatap kılmayı lüzumlu görüyoruz. Bu sebepledir ki, sizden, Fırka'ma mensup arkadaşlarımdan bizim programımıza taraftar olmayan adaylara oy vermeniz gibi ağır bir fedakârlık istedim. Bu fedakârlığın memleket idaresi için Fırka'mızdan mebus seçmek vazifeniz kadar mühim bir maksada yönelik olduğuna emin olunuz. Başka programdan seçeceğiniz mebuslar için Fırka'nın ikinci seçmenlerine dikkat noktası olarak gösterdiğim vasıflar yalnız laik, cumhuriyetçi, milliyetçi ve samimi olmaktır. Açık bıraktığım yerler için hiçbir şahsiyet lehinde veya aleyhinde herhangi bir telkinim yoktur ve olmayacaktır.[2]

Açık yerlere adaylıklarını koyacaklar hakkında vicdani kanaatinize göre oy vermek bilhassa rica ettiğim husustur.

Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Reisi
Gazi M. Kemal

1 "Bazı" sözcüğü *Vakit*'te yoktur. (Y.N.)
2 "Ve olmayacaktır" sözcükleri *Akşam*'da yoktur. (Y.N.)

MİLLETE BEYANNAME*

(20 NİSAN 1931)

Aziz vatandaşlarım,

Senelerden beri şahsıma ve reisi bulunduğum Cumhuriyet Halk Fırkası'na itimat ederek emanet eylediğiniz devlet ve millet işlerini, hakiki icaplara uyarak yapmaya çalışmaktayız. Yapılmış işler yüksek gözlerinizin önündedir. Onları takdir ve tenkit etmek sizin hakkınızdır. Ancak biz memleket ve millet işlerini içinde yaşanılan genel şartlar ve hadiselere göre en isabetli yaptığımıza vicdanen kani bulunuyoruz. Bu kanaatledir ki bu defaki seçimde dahi başlamış bulunduğumuz inkılap ve yükselme mesaimize devam edebilmek için itimadınızı talep etmek üzere yüksek huzurunuza çıkıyoruz.

Şimdiye kadar olduğu gibi bugün dahi huzurunuzda vuku bulacak beyanatımız açık ve kati olacaktır. Çünkü onlar yarın size hesabı verilmesi muhakkak olan, yapılacak olumlu işlerin ifadesidir.

Aziz vatandaşlarım,

Esasen hep beraber üzerinde yürüdüğümüz yol malumdur. Mesai ve faaliyet tarzımızın esasları Fırka'mızın programında ve bilhassa dört sene evvel Büyük Kongre'mizin tasvibine nail olan Umumi Riyasetin Program Beyannamesi'nde açıktır. Son senelerdeki icraatımızla bu Umumi Riyaset Beyannamesi muhteviyatı karşılaştırılırsa dört sene evvel millete yapabileceklerimizi arz ettiğimiz meseleler üzerinde ne kadar ciddi çalışıldığı ve azami derecede muvaffak olunduğu kolaylıkla görülür.

Bizim bugün yeniden millete hatırlatmayı faydalı gördüğümüz esas noktalar şunlardır:

1- Cumhuriyet Halk Fırkası'nın cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve inkılapçı vasıfları onun değişmeyen bariz mahiyetidir.

Bu mahiyeti şu noktalar izah eder:

A) Milli mefkûreye sadık kalmak,

B) Milletin irade ve hâkimiyetini, devletin vatandaşa ve vatandaşın devlete karşılıklı vazifelerinin hakkıyla yapılmasını tanzim yolunda kullanmak,

C) Ferdi mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber, mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi bayındırlığa eriştirmek için milletin genel ve

* *Hâkimiyeti Milliye*, 21 Nisan 1931, Numara: 3509, s.1; *Cumhuriyet*, 21 Nisan 1931, Numara: 2499, s.1, 5; *Vakit*, 21 Nisan 1931, Numara: 4771, s.1; *Akşam*, 22 Nisan 1931, Numara: 4501, s.1, 2; *Ayın Tarihi*, Mayıs 1931, c.25, Sayı: 86, s.7560-7564. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.549-552.

yüksek menfaatlarının icap ettirdiği işlerle bilhassa iktisadi sahada devleti fiilen alakadar ve faal kılmak.

2- Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan meydana gelmiş değil ve fakat ferdi ve toplumsal hayat için işbölümü itibariyle muhtelif mesai erbabına ayrılmış bir camia kabul etmek esas prensiplerimizdendir.

A) Çiftçiler, B) Küçük sanat erbabı ve esnaf, C) Amele ve işçi, D) Serbest meslek erbabı, E) Sanayi erbabı, F) Tüccar ve G) Memurlar, Türk camiasını teşkil eden başlıca çalışma zümreleridir. Bunların her birinin çalışması diğerinin ve genel camianın hayat ve saadeti için zaruridir. Fırka'mızın bu prensiple hedeflediği gaye sınıf mücadelesi yerine toplumsal intizam ve dayanışma temin etmek ve birbirini bozmayacak surette menfaatlarda ahenk tesis eylemektir. Menfaatlar, kabiliyet, marifet ve çalışma derecesiyle orantılı olur.

3- Çiftçilerimizi kredi, üretim kooperatifleri gibi iktisadi teşekküllere mazhar etmek ve bu teşekkülleri geliştirmek ve olgunlaştırmak gayedir.

4- Küçük sanatlar erbabını, esnafı müşkülât ve zaaftan kurtarmak ve onları daha kuvvetli, emniyetli bir vaziyete koymak için icap eden kredi müesseseleri yaratmak düşündüğümüz esaslı noktalardan biridir.

5- Milliyetçi Türk amelesi ve işçileri mevcudiyetleri ve emekleriyle Türk camiasının kıymetli uzuvlarıdır. Bu itibarla amele ve işçilerin hayat ve haklarını ve menfaatlarını göz önünde tutarız.

6- Serbest meslek erbabının milli Türk mevcudiyeti için çok lüzumlu ve faydalı olan hizmetleri Fırka'nın daima takdir gözü önünde tutulur. Kabiliyetleri ve hizmetleri karşılığını görmeleri için faaliyetleri sahasını açık ve emin bulundurmak ehemmiyet verdiğimiz vazifelerdendir.

7- Memlekctin gelişmesinde büyük ticaret, fabrika, büyük arazi ve çiftlik sahiplerinin faaliyetleri mühimdir. Normal çalışan ve tekniğe dayanan sermaye sahipleri teşvik ve himayeye layıktır.

8- Milletin yüksek menfaatını daima göz önünde tutarak bütün dikkat ve gayretleriyle hayatlarını vazifelerine hasreden memurlar her türlü huzur ve refaha layıktırlar.

9- Devletin yüksek bünyesinin sarsılmaz temeli olan ve milli mefkûreyi, milli varlığı ve inkılabı kollayan ve koruyan Cumhuriyet ordusunun ve onun fedakâr ve kıymetli mensuplarının daima hürmet ve şeref mevkiinde tutulmasına bilhassa itina ederiz.

Muhterem vatandaşlarım,

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın istikrarlı genel siyasetini şu kısa cümle açıkça ifadeye kâfidir zannederim:

Yurtta barış, dünyada barış için çalışıyoruz.

Bundan sonra arz etmek isterim ki, milli vaziyetimizi refaha ve gelişmeye doğru hareketli bir gidiş haline koymak hususundaki düşüncelerimize kuvvetle bağlıyız. Bu yolda yürürken ehemmiyet vermeye lüzum gördüğümüz bazı esas noktaları da arz edeyim:

1- Bütün inkılap neticelerini, vatandaşların tam emniyetini ve milli nizam ve inzibatı dahili ve adli teşkilat ve kanunlarıyla koruyan ve hiçbir hadise veya tesir önünde sarsılmayan bir hükümet otoritesi kurmak ve işletmek işlerimizin temelidir.

2- Vergi kanunlarımızı ilmi ve tatbiki bir itina ile ve milletin ödeme kabiliyetine ehemmiyet veren bir zihniyetle olgunlaştırmak hususundaki mesaiye devam olunacaktır.

3- Eğitimi, bugünküne oranla fazla çocuk okutacak basit bir program altında ileriye yürütmeyi mühim görüyoruz. Fikri olduğu gibi bedeni gelişmeye de çok ehemmiyet veririz. Bilhassa milli karakteri derin tarihimizin ilham ettiği yüksek derecelere çıkarmak heyecanla takip ettiğimiz büyük emellerimizdendir.

4- Sıhhat ve toplumsal yardım mesaimizi genel ihtiyaçla orantılı bir surette genişletme çarelerine başvurulacaktır. Türk camiası içinde cidden himaye ve yardıma muhtaç olanlar dikkat gözümüzün önündedir.

5- Bayındırlık işlerimiz her şubesinde pratik ve verimli bir tatbik programına göre takip olunacaktır. Bu işlerden büyük feyiz ve kuvvet vasıtası olan demiryolu inşaatına ısrarla devam edeceğiz. İlk inşa programlarının cidden acil olan tatbiki yolunda çekilen sıkıntıların tamamen yerinde olduğu kanaatindeyiz. Şimdiki inşaat devam etmekle beraber Sıvas-Erzurum, Zonguldak-Havza hatlarının ve daha sonra Ergani-Diyarbekir hattının yapılmasına başlanacaktır. Ereğli, Mersin ve Samsun limanlarının da inşaları girecceğimiz mesai devresinin münasip zamanlarında başlanacak işlerimizdendir.

Vilayet şoselcri üzerinde çalışmakla beraber memleketi bağlayan iyi ve fenni bir şose şebekesine kavuşmak için mümkün olan tedbirler alınacaktır.

İktisadi maksatlara yetecek bir büyük su işi idealimiz olmakla beraber, bugün olumlu olarak söyleyebileceğimiz şudur: Küçük su işlerimizi mütevazı bir tarzda başarmak ilk hedeflerimizdendir.

6- İktisadi değerlendirmelerimizde herhangi vekâlet ve makamları alakadar eden bütün devlet işlerinin milli iktisat açısından mutlaka kârlı olması kaidesini genel olarak esas tutarız. Eskiden kalmış kanunların ve usullerin zamanla bu noktadan ıslahına ehemmiyet veririz.

Üzerinde yaşadığımız vatanın servet kaynaklarını işletmek ve bu suretle geleceğimizi açmak ve aydınlatmak için yapılabilecek olan her tedbire başvurulacaktır.

Memleket içindeki dokuyucu tezgâh ve küçük büyük fabrika sanatlarını geliştirmek emelimizdir.

Harici ticaretimizin tanzimi başlıca işimizdir. Bu hususta ticaret erbabının faaliyetini semereli kılacağız. Milli mahsul ve mamullerimizin revaçlarını kolaylaştırmak, şöhretlerini muhafaza ve ihraçlarını temin tedbirleriyle yakından alakadar olacağız. Sanayi kredisine ehemmiyet vermekteyiz.

Vatandaşlarım,

Görüşlerimizi açık ve samimi olarak arz ettim. Bunları milletimizin kuvvet ve hayatiyetine güvenerek şimdiye kadar olduğu gibi tatbik ve icraya muvaffak olabileceğimize emniyetim vardır. Yapmak iktidarında olmadığımız işleri uyuşturucu, oyalayıcı sözlerle yaparız diyerek millete karşı gündelik siyaset takip etmek şiarımız değildir.

Şimdi sevgili vatandaşlarım, sizden, bana ve şerefli yakın tarihimizin unutulmaz hatıralarını taşıyan Fırka'ma, Cumhuriyet Halk Fırkası'na itimadınızı isterim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, millet ve devlet işlerini beraber başarabileceğimi çok vicdani düşüncelere tabi olarak takdir ettiğim mebus adayları arkadaşlarımın[1] isimlerini oylarınıza arz ettim.[2]

En isabetli, yüksek ve kati karar sizindir.

20.4.1931
Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Reisi
Gazi M. Kemal

1 *Vakit*'te "arkadaşlarımızın". (Y.N.)

2 *Hâkimiyeti Milliye*'de "Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Adayları" başlığı altında yer alan bu isimler şunlardır:

ADANA: Nafıa Vekili ve Adana Mebusu Hilmi Bey, Adana Mebusu Zamir Bey, Adana'nın Çaputçu köyünden Çiftçi Resul oğlu Ömer Bey.
Bir aday yeri açıktır.
AFYON KARAHİSAR: Afyon Karahisar Mebusu CHF Grup Reis Vekili Ali Bey, Afyon Karahisar Mebusu Haydar Bey, Afyon Karahisar Mebusu İzzet Bey, Afyon Karahisar Mebusu Ruşen Eşref Bey, Afyon Karahisar Mebusu İzzet Ulvi Bey.
Bir aday yeri açıktır.
AKSARAY: Aksaray Mebusu Besim Atalay Bey, Manisa Mebusu Yaşar Bey, Eski Karesi Mebusu Süreyya Bey.
Bir aday yeri açıktır.
AMASYA: Amasya Mebusu Esat Bey, Amasya Mebusu İsmail Hakkı Bey, Amasya Mebusu Nafiz Bey.
ANKARA: Ankara Mebusu Ali Bey, Ankara Mebusu Halit Ferit Bey, Ankara Mebusu Rifat Bey, Ankara Mebusu Şakir Bey, Kırşehir Mebusu Yahya Galip Bey, İmalatı Harbiye Fişek Fabrikası Ustabaşısı Eşref Bey, Keskin'in Halitli köyünden Yakuboğulları'ndan Ahmetoğlu Hasan Bey, Ankara'nın Tatlar köyünden Kasaboğulları'ndan Abdullah oğlu Muslihittin Bey, Ankara Mebusu Gazi Mustafa Kemal.
ANTALYA: Antalya Mebusu Dr. Cemal Bey, Antalya Mebusu Rasih Bey, Bursa Belediye Reisi Dr. Nazifi Şerif Bey, Antalya CHF Vilayet Heyeti Üyesi Avukat Haydar Bey.
Bir aday yeri açıktır.
ARTVİN: Artvin Mebusu Asım Bey, Artvin Mebusu Mehmet Ali Bey.
AYDIN: Aydın Mebusu Dr. Reşit Galip Bey, Aydın Mebusu Tahsin Bey, Aydın Mebusu Dr. Mazhar Bey, CHF Reisi Adnan Bey.
Bir aday yeri açıktır.
BALIKESİR: Balıkesir Mebusu Ali Şuuri Bey, Balıkesir Mebusu İsmail Hakkı Bey, Balıkesir Mebusu ve BMM Reisi Kâzım Paşa, Balıkesir Mebusu Mehmet Cavit Bey, Giresun Mebusu Hacim Muhittin Bey, Eski Balıkesir Mebusu Yürükoğulları'ndan İbrahim Bey, Bandırmalı Avukat Vasfi Bey, Edremit'te Eczacı Muzaffer Bey, Etçioğlu Pertev Bey.
Bir aday yeri açıktır.
BAYEZİT: Bayezit Mebusu Halit Bey, Bayezit Mebusu İhsan Bey, eski mebuslardan Evlenme Memuru Übeydullah Bey.
BİLECİK: Bilecik Mebusu İbrahim Bey, Yozgat Mebusu Salih Bey, Balıkesir Mebusu Hayrettin Bey.
BOLU: Bolu Mebusu Cevat Abbas Bey, Bolu Mebusu Dr. Emin Cemal Bey, Bolu Mebusu Falih Rıfkı Bey, Bolu Mebusu Hasan Cemil Bey, Bolu Mebusu Şükrü Bey.
Bir aday yeri açıktır.
BURDUR: İktisat Vekili ve Burdur Mebusu Mustafa Şeref Bey.
Bir aday yeri açıktır.
BURSA: Bursa Mebusu Asaf Bey, Maarif Vekili ve Bursa Mebusu Esat Bey, Bursa Mebusu Mustafa Fehmi Bey, Bursa Mebusu ve BMM Reis Vekili Refet Bey, Aydın Mebusu Emin Fikri Bey, Bursa Mebusu Bakteriyolog Refik Bey, Dr. Rasim Ferit Bey, Antalya Belediye Reisi Dr. Galip Bey.
Bir aday yeri açıktır.
CEBELİBEREKET: Cebelibereket Mebusu Naci Paşa, Cebelibereket Mamure Yol Dairesi İkinci Şube Ustabaşısı Hasan Basri Bey, Ceyhan CHF Heyeti Reisi İbrahim Bey.
ÇANAKKALE: Çanakkale Mebusu Samih Rifat Bey, Çanakkale Mebusu Şükrü Bey, Çanakkale Mebusu Ziya Gevher Bey, Balıkesir Mebusu Osman Niyazi Bey.

ÇANKIRI: Maliye Vekili ve Çankırı Mebusu Mustafa Abdülhalik Bey, Çankırı Mebusu Rifat Bey, Çankırı Mebusu Talât Bey, Çankırı Mebusu Ziya Bey.
ÇORUM: Çorum Mebusu Dr. Mustafa Bey, Çorum Mebusu İsmail Kemal Bey, Çorum Mebusu İsmet Bey, Çorum Mebusu Münir Bey, Sungurlu'nun Hacılar Hanı köyünden Kara Mehmetoğulları'ndan Çiftçi Hasan oğlu Bekir Bey, Evci Yeni köyünden Zülfikaroğulları'ndan Çiftçi Rıza oğlu Nabi Bey.
DENİZLİ: Denizli Mebusu Dr. Kâzım Bey, Denizli Mebusu Emin Arslan Bey, Denizli Mebusu Haydar Rüştü Bey, Denizli Mebusu Mazhar Müfit Bey, Denizli Mebusu Necip Ali Bey, Denizli Mebusu Yusuf Bey.
DİYARBEKİR: Diyarbekir Mebusu Kâzım Paşa, Milli Müdafaa Vekili ve Diyarbekir Mebusu Zekâi Bey, Edirne Mebusu Zeki Mesut Bey, eski Diyarbekir Mebusu Zülfü Bey.
EDİRNE: Edirne Mebusu Faik Bey, Edirne Mebusu Hasan Hayri Bey, Edirne Mebusu Şakir Bey, Eski Edirne Mebusu Şeref Bey.
ELÂZİZ: Elâziz Mebusu Ahmet Saffet Bey, Elâziz Mebusu Fazıl Ahmet Bey, Elâziz Mebusu Hasan-Tahsin Bey, Elâziz Mebusu Hüseyin Bey, eski Tahran Büyükelçisi Memduh Şevket Bey.
ERZİNCAN: Erzincan Mebusu Abdülhak Bey, Erzincan Mebusu Aziz Samih Bey, Erzincan Mebusu Saffet Bey.
ERZURUM: Erzurum Mebusu Asım Bey, Erzurum Mebusu Aziz Bey, Erzurum Mebusu Dr. Ahmet Fikret Bey, Erzurum Mebusu Nafi Atuf Bey, Erzurum Mebusu Nafiz Bey, Erzurum Mebusu Necip Asım Bey, İstanbul Mebusu Hakkı Şinasi Paşa.
ESKİŞEHİR: Eskişehir Mebusu Emin Bey, Eskişehir'in Türkmen Tokat köyü CHF Ocak Reisi Çiftçi Cafer Bey, Eskişehir Şimendifer Fabrikası Makine Montörü Ali oğlu Ahmet Bey, Darülfünun Tarih Müderrisi Yusuf Ziya Bey.
GAZİ AYINTAP: Gazi Ayıntap Mebusu Ahmet Remzi Bey, Gazi Ayıntap Mebusu Kılıç Ali Bey, Gazi Ayıntap Mebusu Reşit Bey, Gazi Aymtap Mebusu Şahin Bey.
GİRESUN: Giresun Mebusu Kâzım Bey, Giresun Mebusu Hakkı Tarık Bey, Giresun Mebusu Şevket Bey, İzmir Mebusu Münir Bey, İstanbul Mebusu İhsan Paşa.
GÜMÜŞHANE: Gümüşhane Mebusu Hasan Fehmi Bey, Gümüşhane Mebusu Şevket Bey, İstanbul Mebusu Edip Servet Bey.
HAKKÂRİ: Hakkâri Mebusu İbrahim Bey.
İÇEL: İçel Mebusu Emin Bey, İçel Mebusu Hakkı Bey.
İSTANBUL: İstanbul Mebusu Abdülhak Hâmit Bey, İstanbul Mebusu Akçuraoğlu Yusuf Bey, İstanbul Mebusu Ahmet Rasim Bey, İstanbul Mebusu Sıhhiye Vekili Dr. Refik Bey, İstanbul Mebusu Hamdi Bey, Samsun Mebusu Ali Rana Bey, CHF Vilayet Heyeti üyelerinden Salâh Cimcoz Bey, eski Müzeler Müdürü Halil Bey, Dokumacı Mühendis Hasan Vasfi Bey, Yedikule Tabak Fabrikası Ustabaşı Muavini Hamdi Bey, Seyri Sefain Fabrikası'nda Tesviyeci Yaşar Bey, Beyazıt Okçular Kunduracı Hayrullah Bey.
Dört aday yeri açıktır.
İZMİR: Hariciye Vekili ve İzmir Mebusu Dr. Tevfik Rüştü Bey, İzmir Mebusu Kâmil Bey, İzmir Mebusu Mahmut Esat Bey, İzmir Mebusu Mustafa Rahmi Bey, İzmir Mebusu Osmanzade Hamdi Bey, İzmir Mebusu Saraçoğlu Şükrü Bey, İzmir Mebusu Vasıf Bey, İzmir Mebusu Mahmut Celâl Bey, İzmir Kestane Pazarı'nda Alatı Ziraiye ve Makine İmalathanesi Sahibi Demirci Mehmet Sadettin Bey.
İki aday yeri açıktır.
ISPARTA: Isparta Mebusu Hüseyin Hüsnü Bey, Isparta Mebusu İbrahim Bey, Isparta Mebusu Mükerrem Bey.
Bir aday yeri açıktır.
KARS: Kars Mebusu Baha Tali Bey, Kars Mebusu Faik Bey, Zonguldak Mebusu Nazif Bey, Avukat Ömer Kâmil Bey, Kahire Sefiri Muhittin Paşa.
KASTAMONU: Kastamonu Mebusu Refik Bey, Kastamonu Mebusu Ali Rıza Bey, Kastamonu Mebusu Hasan Fehmi Bey, Kastamonu Mebusu Velet Bey, Yozgat Mebusu Tahsin Bey, Daday kazası Bağlısamancık köyünden Çiftçi Halil Bey.
Bir aday yeri açıktır.

KAYSERİ: Kayseri Mebusu Ahmet Hilmi Bey, Kayseri Mebusu Reşit Bey, Kayseri Baro Reisi Sait Azmi Bey.
İki aday yeri açıktır.
KIRKLARELİ: Kırklareli Mebusu Dr. Fuat Bey, Kırklareli Mebusu Mehmet Nahit Bey, Kırklareli Mebusu Şevket Bey.
KIRŞEHİR: Kırşehir Mebusu Hâzım Bey, Kırşehir Mebusu Lütfi Müfit Bey, Kırşehir'de Çiftçi Ahmet oğlu Serdar Bey.
KOCAELİ: Kocaeli Mebusu İbrahim Süreyya Bey, Kocaeli Mebusu Kemalettin Bey, Kocaeli Mebusu Ragıp Bey, Kocaeli Mebusu Reşit Saffet Bey, Kocaeli Mebusu Salâhattin Bey.
İki aday yeri açıktır.
KONYA: Konya Mebusu Ahmet Hamdi Bey, Konya Mebusu Kâzım Hüsnü Bey, Konya Mebusu Kemal Zaim Bey, Konya Mebusu Mustafa Bey, Konya Mebusu Naim Hâzım Bey, Konya Mebusu Tevfik Fikret Bey, Konya Mebusu Refik Bey, Aksaray Mebusu Kâzım Bey, eski Türk Ocağı Reisi Avukat Sırrı Bey, Hayıroğlu köyünden Nurullahzade Çiftçi Mustafa Lütfi Bey.
Bir aday yeri açıktır.
KÜTAHYA: Kütahya Mebusu İbrahim Bey, Kütahya Mebusu ve CHF Kâtibi Umumisi Recep Bey, Bursa Mebusu Muhlis Bey, CHF Reisi Avukat Hakkı Bey, Uluköy'den Davutoğlu Ömer Bey.
İki aday yeri açıktır.
MALATYA: Malatya Mebusu Abdülmuttalip Bey, Malatya Mebusu Dr. Hilmi Bey, Malatya Mebusu Başvekil İsmet Paşa, Malatya Mebusu Mahmut Nedim Bey, Malatya Mebusu Vâsıf Bey, Haşim Beyzade Çiftçi A. Talât Bey.
MANİSA: Manisa Mebusu Kâni Bey, Manisa Mebusu Mustafa Fevzi Bey, Manisa Mebusu Osman Bey, Manisa Mebusu Yakup Kadri Bey, Cebeliberekat Mebusu Sabri Bey, İzmir Ticaret Odası Kâtibi Umumisi Turgut Bey, eski Adliye Vekili Avukat Refik Şevket Bey, Manisa'nın Sarıhanlı köyünden Niflizade Çiftçi Halil Bey.
Bir aday yeri açıktır.
MARAŞ: Maraş Mebusu Abdülkadir Bey, Maraş Mebusu Mehmet Bey, Maraş Mebusu Mithat Bey, Mardin Mebusu Nuri Bey.
MARDİN: Mardin Mebusu Abdürrezzak Bey, Mardin Mebusu Ali Rıza Bey, Mardin Mebusu İrfan Ferit Bey.
MERSİN: Urfa Mebusu Ferit Celâl Bey, CHF Merkez Kaza Reisi Süleyman Fikri Bey, Mersin Vilayet Encümeni Daimi Üyesi Hamdi Bey.
MUĞLA: Dahiliye Vekili ve Muğla Mebusu Şükrü Kaya Bey, Muğla Mebusu Yunus Nadi Bey, Muğla Mebusu Nuri Bey, CHF Reisi Dr. Hüseyin Avni Bey.
MUŞ: Muş Mebusu Muhittin Nami Bey, Kocaeli Mebusu Kılıçoğlu Hakkı Bey, eski Türk Ocakları Müfettişi Hasan Reşit Bey.
NİĞDE: Niğde Mebusu Faik Bey, Niğde Mebusu Halit Bey, Kimyager Muallim Ahmet Vefik Bey.
Bir aday yeri açıktır.
ORDU: Ordu Mebusu Hamdi Bey, Ordu Mebusu Recai Bey, Ordu Mebusu Şevket Bey, Ordu Mebusu İsmail Bey, *Uyanış* Gazetesi Sahibi ve Matbaacı Ahmet İhsan Bey.
RİZE: Rize Mebusu Akif Bey, Rize Mebusu Ali Bey, Rize Mebusu Atıf Bey, Rize Mebusu Esat Bey, Rize Mebusu Fuat Bey, Rize Mebusu Hasan Cavit Bey.
SAMSUN:Samsun Mebusu Dr. Asım Bey, Samsun Mebusu Ethem Bey, Çarşambalı Hacı Yunuszade Çiftçi Mehmet Bey, CHF Vilayet Reisi Emin Bey.
İki aday yeri açıktır.
SİİRT: Siirt Mebusu Halil Hulki Bey, Siirt Mebusu Mahmut Bey.
SİNOP: Sinop Mebusu Recep Zühtü Bey, Adliye Vekili ve Sinop Mebusu Yusuf Kemal Bey, Sıvas Mebusu İbrahim Alâettin Bey.
Bir aday yeri açıktır.
SIVAS: Sıvas Mebusu Necmettin Sadık Bey, Sıvas Mebusu Rahmi Bey, Sıvas Mebusu Rasim Bey, Sıvas Mebusu Remzi Bey, Sıvas Mebusu Şemsettin Bey, Sıvas Mebusu Ziyaettin Bey, Hafik kazasının Öğnevit köyünden Zor Abbasoğulları'ndan Çiftçi Mehmet oğlu İsmail Bey.

ŞEBİN KARAHİSAR: Şebin Karahisar Mebusu İsmail Bey, Ankara Hukuk Mektebi Profesörü Sadri Maksudi Bey, Muhtelit Mahkeme Türk Ajanı Vasfi Raşit Bey.
TEKİRDAĞ: Tekirdağ Mebusu Celâl Nuri Bey, Tekirdağ Mebusu ve CHF Grup Reis Vekili Cemil Bey, Tekirdağ Mebusu Faik Bey.
Bir aday yeri açıktır.
TOKAT: Tokat Mebusu Bekir Lütfi Bey, Tokat Mebusu Mustafa Vasfi Bey, Tokat Mebusu Sürreyya Tevfik Bey, Konya Mebusu Hüsnü Bey, Muhtelit Mahkeme Türk Ajanı Nâzım Bey.
TRABZON: Trabzon Mebusu ve BMM Reis Vekili Hasan Bey, Trabzon Mebusu Nebizade Hamdi Bey, Trabzon Mebusu Süleyman Sırrı Bey, Trabzon Mebusu Daniş Bey, Gümüşhane Mebusu Halil Nihat Bey, Sofuzade Marangoz Hakkı Bey, Vakfıkebirli Avukat Raif Bey.
URFA: Urfa Mebusu Ali Saip Bey, Urfa Mebusu Dr. Refet Bey, Urfa Mebusu Mahmut Bey, Urfa Mebusu Refet Bey.
VAN: Van Mebusu Hakkı Bey, Van Mebusu Münip Bey.
YOZGAT: Yozgat Mebusu Avni Bey, Yozgat Mebusu Hamdi Bey, Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey, Belediye ve Umumi Meclis üyelerinden Erzurumluoğlu Avni Bey, Umumi Meclis üyelerinden Boğazlıyanlı Ahmet Cevdet Bey.
ZONGULDAK: Zonguldak Mebusu Celâl Sahir Bey, Zonguldak Mebusu Halil Bey, Zonguldak Mebusu Ragıp Bey, Zonguldak Mebusu Rif'at Bey, Maden Kömürü İşleri Şirketi'nden Taşhancı Ocağı'ndan Amele Başçavuşu Bağlıklı Hasan Bey, Kozlu Şirketi'nde Amele Başçavuşu Esat Bey.

Bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 21 Nisan 1931, Numara: 3509, s.1, 3. (Y.N.)

TAÇ GİYMESİNİN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA RIZA ŞAH PEHLEVİ'Yİ TEBRİK*

(23 NİSAN 1931)

Gazi Mustafa Kemal

Tel. Ankara, 23.4.1931

Rıza Şah Pehlevi Hazretleri'ne

Zatı Mülûkânelerinin taç giymelerinin yıldönümü münasebetiyle samimi tebriklerimin, şahsi saadetleriyle İran milletinin talih ve ikbali için temennilerimin kabul buyurulmasını rica ederim.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.470.

SEÇİM SONUÇLARI ÜZERİNE MİLLETE BEYANNAME*

(26 NİSAN 1931)

Ankara, 26 (AA) - Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Reisi Gazi Mustafa Kemal Hazretleri millete aşağıdaki beyannameyi yayımlamışlardır:

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yenilenen seçimi münasebetiyle Cumhuriyet Halk Fırkası'nın tatbik edeceği esasları ana çizgileriyle büyük milletime arz etmiştim.

Mebus seçiminin belli olan neticesi, şahsımın ve Fırka'mın milli itimada mazhariyeti yolundaki inancımı kuvvetle teyit etti. Bu netice üzerine bütün vatandaşlara teşekkür borcumu ödemekte acele ederim ve yeni seçilen mebus arkadaşlarımla birlikte gösterilen itimada liyakat kazanmak için bütün kuvvetimizi sarf edeceğimizi kamuoyuna arz eylerim.

Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Reisi
Gazi M. Kemal

* *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1931, Numara: 2505, s.1; *Vakit*, 27 Nisan 1931, Numara: 4777, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 28 Nisan 1931, Numara: 3516, s.1; *Akşam*, 28 Nisan 1931, Numara: 4507, s.1; *Yeni Gün*, 28 Nisan 1931, Numara: 91, s.2; *Ayın Tarihi*, Mayıs 1931, c.25, Sayı: 86, s.7576. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.553.

23 NİSAN BAYRAMI TEBRİKLERİNE TEŞEKKÜR*

(26 NİSAN 1931)

Ankara, 26 (AA) - Riyaseti Cumhur Umumi Kâtipliği'nden tebliğ olunmuştur:

Reisicumhur Hazretleri 23 Nisan Bayramı münasebetiyle mebuslardan, kumandanlardan, valilerden ve cemiyetlerden ve halktan aldıkları tebriknamelerden dolayı teşekkürlerinin iletilmesine Anadolu Ajansı'nı aracı kılmışlardır.

* *Vakit*, 27 Nisan 1931, Numara: 4777, s.2; *Akşam*, 28 Nisan 1931, Numara: 4507, s.1.

YENİDEN CUMHURBAŞKANLIĞINA SEÇİLME ÜZERİNE MECLİS'TE KONUŞMA VE YEMİN*

(4 MAYIS 1931)

(Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri değerli üyelerin ayakta olarak şiddetli ve sürekli alkışları arasında riyaset makamını teşrif buyurdular.)

Muhterem efendiler,

Beni tekrar Türkiye Reisicumhuru seçmek suretiyle bizzat ve büyük milletimiz namına hakkımda gösterdiğiniz itimada teşekkür ederim. *(Şiddetli alkışlar.)* Bu itimadın[1] bana yüklediği mesuliyetin ağırlığının idrakindeyim. Bunun icaplarını yerine getirmekte muvaffakiyetin, ancak aziz milletimizin muhabbet ve emniyetine ve yüksek heyetinizin ciddi yardımına bağlı olduğuna inancım vardır. Bunu büyük bir samimiyetle arz ederim. *(Şiddetli alkışlar.)* Bu kıymetli muhabbet ve itimadın benden esirgenmeyeceğine eminim. *(Şüphe yok, layıksınız sesleri.)*

Büyük milletimiz için yüksek saadetler ve yüce Meclis'inize feyizli mesaisinde muvaffakiyetler dilerim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin muhterem üyeleri,

Reisicumhur sıfatıyla, Cumhuriyet'in kanunlarına ve milli hâkimiyet esaslarına riayet ve bunları müdafaa ve Türk milletinin saadetine sadıkane ve bütün kuvvetimle mesai sarf etmekten ve Türk devletine yönelecek her tehlikeyi büyük bir şiddetle önlemekten ve Türkiye'nin şan ve şerefini korumaya ve yükseltmeye ve üstlendiğim vazifenin icaplarına kendimi hasretmekten ayrılmayacağıma huzurunuzda namusum üzerine söz vererek ant içerim. *(Bravo sesleri, yaşa sesleri ve sürekli alkışlar arasında riyaset kürsüsünü terk buyurdular.)*

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 4, c.1, TBMM Matbaası, Ankara, 1931, s.6. *Hâkimiyeti Milliye*, 5 Mayıs 1931, Numara: 3519, s.1; *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1931, Numara: 2510, s.1; *Ayın Tarihi*, Mayıs 1931, c.25, Sayı: 86, s.7578-7579.
Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal bu konuşmayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 4 Mayıs 1931 günü saat 19.30'da açılan ve riyasetini Kâzım Paşa'nın yaptığı 1. toplantı 3. celsesinde yapmıştır. (Y.N.)

1 *Cumhuriyet*'te "teveccühün" şeklinde. (Y.N.)

YENİDEN BAŞVEKİL TAYİN EDİLDİĞİ HAKKINDA İSMET PAŞA'YA*

(4 MAYIS 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü
4/268

Ankara, 4.5.931

Malatya Mebusu İsmet Paşa Hazretleri'ne

Genel seçim dolayısıyla İcra Vekilleri Heyeti'nin istifası üzerine Zatı Devletlerini yeniden Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 44. maddesinin 1. fıkrası icabınca Başvekil tayin ettim. Diğer vekillerin seçilerek bildirilmesini rica ederim, efendim.

Reisicumhur
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 9-3'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

İSMET PAŞA'NIN YENİDEN BAŞVEKİL TAYİN EDİLDİĞİ HAKKINDA MECLİS'E TEZKERE*

(4 MAYIS 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü
4/270

Ankara
4.5.931

TBMM Yüksek Reisliği'ne

Genel seçim dolayısıyla Malatya Mebusu İsmet Paşa Hazretleri'nin riyasetindeki İcra Vekilleri Heyeti'nin istifa ettiğini ve Başvekâlet'e Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 44. maddesinin 1. fıkrası icabınca tekrar kendilerini tayin ettiğimi arz eylerim, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 9-1'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 4, c.1, TBMM Matbaası, Ankara, 1931, s.9.

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ'NİN TASDİK EDİLDİĞİ HAKKINDA MECLİS'E TEZKERE*

(4 MAYIS 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü
4/271

Ankara
4.5.931

TBMM Yüksek Reisliği'ne

4.5.931 tarih ve 4/270 numaralı tezkereye ektir:

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'nin teşkil ettikleri ekli listede bildirilen İcra Vekilleri Heyeti'nin tarafımdan tasdik edilmiş olduğunu Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 44. maddesinin 2. fıkrası icabınca Büyük Millet Meclisi'ne arz eylerim, efendim.

Reisicumhur
Gazi

Başvekil Malatya Mebusu İsmet Paşa,
Adliye Vekili Sinop Mebusu Yusuf Kemal Bey,
Milli Müdafaa Vekili Diyarbekir Mebusu Zekâi Bey,
Dahiliye Vekili Muğla Mebusu Şükrü Kaya Bey,
Hariciye Vekili İzmir Mebusu Dr. Tevfik Rüştü Bey,
Maliye Vekili Çankırı Mebusu Mustafa Abdülhalik Bey,
Maarif Vekili Bursa Mebusu Esat Bey,
Nafıa Vekili Adana Mebusu Hilmi Bey,
İktisat Vekili Burdur Mebusu Mustafa Şeref Bey,
Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili İstanbul Mebusu Dr. Refik Bey.

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 9'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 4, c.1, TBMM Matbaası, Ankara, 1931, s.9.

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ'NİN TASDİK EDİLDİĞİ HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(4 MAYIS 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü
4/259

Ankara, 4.5.1931

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

Seçildiği bildirilen İcra Vekilleri Heyeti Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 44. maddesinin 2. fıkrası icabınca tasdik edilmiş ve keyfiyet Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne arz olunmuştur.

Zatı Devletlerine ve mesai arkadaşlarınıza muvaffakiyetler temenni ederim, efendim.

Reisicumhur
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 9-2'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

İTİMATNAMESİNİ SUNAN DANİMARKA ELÇİSİ SCHON'UN NUTKUNA CEVAP*

(4 MAYIS 1931)

Reisicumhur Hazretleri dün öğleden sonra Çankaya'da yeni Danimarka Sefiri M. Schon Cenapları'nı resmen kabul buyurmuşlardır.

Yeni sefir itimatnamesini takdim ederek şu nutku irat etmiştir: [...]

Reisicumhur Hazretleri'nin Sefir'in nutkuna cevaben irat buyurdukları nutuk:

Elçi Hazretleri,

Haşmetli Danimarka ve İzlanda Kralı Hazretleri'nin Zatıâlilerini nezdime fevkalade delege ve ortaelçi tayin buyurduklarını bildiren mektuplarını memnuniyetle alıyorum. Aynı zamanda muhterem selefinizin vedanamesini de aldım.

Haşmetli Kral Hazretleri'nin hakkımda ifade buyurdukları yüksek duygulardan ve Türk milletinin refah ve saadeti hususundaki temennilerden pek mütehassis oldum. Kral Hazretlerinin şahsi saadetleri ile Danimarka ve İzlanda milletlerinin daha ziyade refaha nail olmasını samimi olarak temenni eylerim.

Türkiye Cumhuriyeti ile Danimarka ve İzlanda Krallıkları arasında öteden beri mevcut olan iyi münasebetlerin iktisadi ve kültürel sahalarda gelişmesi benim ve Cumhuriyet hükümetinin arzularına tamamıyla uymaktadır.

Size verilmiş olan yüksek memuriyetin yerine getirilmesinde ve bu gayeye yönelik olan mesainizde muvaffak olmanızı dilerim. Bu hususta gerek benim, gerek Cumhuriyet hükümetinin desteğinden emin olabilirsiniz Elçi Hazretleri.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 5 Mayıs 1931, Numara: 3519, s.2; *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1931, Numara: 2510, s.1; *Vakit*, 5 Mayıs 1931, Numara: 4782, s.2; *Ayın Tarihi*, Mayıs 1931, c.25, Sayı: 86, s.7559. Ayrıca bkz. Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Şubat 1997, s.241.

HÜSREV BEY'İN ORTAELÇİLİK VAZİFESİNİN SONA ERMESİ ÜZERİNE BULGAR KRALI III. BORİS'E*

(9 MAYIS 1931)

Türkiye Cumhurreisi
Gazi Mustafa Kemal

Bulgarlar Kralı Haşmetli III. Boris Hazretleri'ne

Aziz ve Büyük Dost,

Nezdi haşmetanelerinde fevkalade delege ve ortaelçimiz sıfatıyla vazife yapmış olan Hüsrev Bey'in başka bir vazifeye tayini münasebetiyle memuriyetine son vermiş idim.

Hüsrev Bey'in bu yüksek memuriyeti esnasında Zatı Haşmetanelerinin ve Hükümetinin teveccühüne mazhar olduğunu ümit eder ve hakkında gösterilen lütufkârlıklardan dolayı teşekkürlerimi arz eylerim.

Bu fırsattan memnuniyetle istifade ederek Zatı Haşmetanelerine karşı beslediğim dostane hisleri ve gerek şahsi saadetleri gerek Bulgaristan'ın ikbali hakkındaki temennilerimi teyit ederim.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz bir senesi Mayıs ayının dokuzuncu günü verilmiştir.

G.M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - MÜT. 3/96'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.519.

TEVFİK KÂMİL BEY'İN ORTAELÇİLİĞE TAYİNİ HAKKINDA BULGAR KRALI III. BORİS'E*

(9 MAYIS 1931)

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

Bulgarlar Kralı Haşmetli Üçüncü Boris Hazretleri'ne

Aziz ve Büyük Dost,

Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Krallığı arasında hayırlı olarak mevcut olan dostluk bağlarının muhafazası ve kuvvetlenmesini istediğimden ve lüzumlu gördüğümden Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde eski İstanbul Mebusu Tevfik Kâmil Bey'i Haşmetanelerinin nezdine fevkaladc delege ve ortaelçi sıfatıyla tayine ve göndermeye karar verdim.

Adı geçenin ayırıcı vasıf ve hasletleri ve şimdiye kadar gösterdiği kavrayış ve anlayış çabukluğu kendisine verilen yüksek vazifeyi Haşmetanelerinin itimadına mazhar olacak tarzda iyi yapacağının teminatıdır.

Bu kanaat ile kendisini iyi kabul buyurmalarını ve gerek kendi namıma gerek Türkiye Cumhuriyeti namına tarafından vuku bulacak bütün tebliğlere ve bilhassa Zatı Haşmetanelerinin şahsi saadeti ve memleketinin refahı hakkında beslediğim dostane ve halisane hislere dair vereceği teminata tamamen emniyet ve itimat buyurularak yüksek vazifesinin iyi yapılması hususunda desteğe nail olmasını Zatı Haşmetanelerinden rica ederim.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz bir senesi Mayıs ayının dokuzuncu günü verilmiştir.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - MÜT. 3/96'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.520-521.

CUMHURİYET HALK FIRKASI'NIN ÜÇÜNCÜ BÜYÜK KONGRESİ'Nİ AÇIŞ KONUŞMASI VE BEYANNAME*

(10 MAYIS 1931)

Ankara, 10 (Telefonla) - Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Kongresi bugün saat üçe çeyrek kala Millet Meclisi salonunda Umumi Reis Gazi Hazretleri tarafından açılmıştır. Kongre'ye 400'den fazla üye iştirak etmiştir. İki buçukta salon ve dinleyici locaları dolmuştu. Üçe çeyrek kala Gazi Hazretleri salona girdiler. Kongre, Büyük Reis'i ayakta selamladı ve uzun uzun alkışladı.

Kâtiplik mevkiinde Ruşen Eşref, Fırka Başkâtibi Ziya, İstanbul Delegesi Cevdet Kerim Beyler vardı.

Gazi Hazretleri yavaş yavaş kürsüye çıktılar ve nutuklarını irada başladılar.

Kısa nutuk hemen her cümlesinde alkışlanıyordu.

Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Reisi Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'nin Kongre'yi açarlarken irat ettikleri nutkun metni aşağıdadır:

Efendiler,

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Üçüncü Büyük Kongresi'ni açıyorum. Bu münasebetle, Fırka'mızın muhterem delegelerini hürmetle selamlarken duyduğum sevinç ve saadetin büyük olduğunu heyecanla arz ederim.

Arkadaşlar,

Birinci Genel Kongre'miz, bundan on iki sene evvel Sivas'ta, bir mektep dershanesinde yapılmıştı. Oraya gelen delegeler, türlü takipler altında, birçok müşküllerle karşılaşmışlardı. Müzakerelerimiz, dahili ve harici düşmanların süngü ve idam tehditleri içinde vuku buluyordu. Fakat Türk milletinin hakiki his ve emellerini temsil ettiğine[1] kani bulunan kongre heyeti, milli vazifesini tamamlama lüzumunu her fikrin üstünde tuttu. Takip etmekte bulunduğumuz prensiplerin ilk esaslarını tespit etti. Ondan sonra da feragatle ve azimle o esaslar üzerinde yürüdü, muvaffak olundu. Milli mefkûreye tam iman ve onun icaplarına tereddütsüz girişmenin neticesi elbette muvaffakiyettir. *(Alkışlar.)* Bugünkü Kongre'mizin işlerine başlarken Sivas Genel Kongresi'ni yâd etmekten maksadım,[2] onun, Fırka'mızca inkılabımızın tarihi bir hatırası olarak saklı tu-

* Aslı, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon No: 490.01, Yer No: 210.834.3'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. *Hâkimiyeti Milliye*, 11 Mayıs 1931, Numara: 3525, s.1 ve 12 Mayıs 1931, Numara: 3526, s.1, 4-5; *Cumhuriyet*, 11 Mayıs 1931, Numara: 2516, s.1; *Milliyet*, 11 Mayıs 1931, Numara: 1883, s.1; *Vakit*, 11 Mayıs 1931, Numara: 4788, s.1-2; *Akşam*, 12 Mayıs 1931, Numara: 4518, s.1; *Yeni Gün*, 12 Mayıs 1931, Numara: 102, s.1-2; *Ayın Tarihi*, Mayıs 1931, c.25, Sayı: 86, s.7583-7585.

1 *Cumhuriyet, Milliyet* ve *Vakit*'te "teşci ettiğine" (gayrete getirdiğine) şeklinde. (Y.N.)

2 *Cumhuriyet, Milliyet* ve *Vakit*'te "başladım" şeklinde. (Y.N.)

tulmasında fayda gördüğümdendir. Millet için ve milletçe yapılan işlerin hatırası her türlü hatıraların üstünde tutulmazsa milli tarih kavramının kıymetini takdir etmek mümkün olamaz.

Sivas Genel Kongresi'nden bugüne kadar bunca engellere karşı mefkûre yolunda attığımız adımlar göz önüne getirilirse, önümüzdeki senelerin, Fırka'mız için vaat ettiği muvaffakiyet ufuklarının ne kadar geniş olabileceğini tahminde güçlük çekilmez. *(Alkışlar.)*

Bu fikrin isabeti bir şarta bağlıdır. O şart, aziz milletimizin muhabbet ve itimadının Fırka'mızın üzerinden eksik olmamasına dikkatle ve feragatle çalışmaktır. *(Alkışlar.)*

Fırka'mız bunda kusur etmedikçe, selim hisli, şuurlu, vefalı milletimizin muhabbet ve itimadından daima emin olabiliriz.

Arkadaşlar,

12 sene evvelki Sivas Genel Kongresi'nde ve dört sene evvelki kongremizde olduğu gibi, Fırka'mızın bugünkü Kongre heyeti dahi milletin hakiki hislerini, arzularını temsil mevkiinde bulunmaktadır. Bunun reddolunmaz bir hakikat olduğunu son genel seçim neticesi açık bir surette göstermiştir. Büyük milletimizin, Fırka'mıza göstermekte olduğu alaka ve itimada karşı -ayağa kalkarak- en derin tazim ve hürmetle eğilir ve ona minnet ve şükranlarımızı sunarım.

(Nutkun burasını Gazi Hazretleri'yle beraber ayağa kalkan bütün Kongre üyeleri ve dinleyiciler büyük bir heyecan içinde dinlemişlerdir. Şiddetli alkışlar, bravo sesleri, yaşa sesleri.)

Büyük Kongre'nin muhterem üyeleri,

Geçen devrede yaptığımız işleri bir beyanname halinde özetledik, burada bilginize arz olunacaktır.

Önümüzdeki seneler içinde yapacağımız işleri ve alacağımız tedbirleri burada hep beraber düşünüp konuşacağız.

Arkadaşlar,

Her biriniz vatanın bir bucağından, halkın içinden geliyorsunuz. Memleketin ihtiyaçlarına, halkın yeni dertlerine yakından vâkıf bulunuyorsunuz. Fırka'mızın prensiplerini tatbik eden icra vekilleri arkadaşlarımız da içimizdedir. Müzakere ve münakaşalarımız birlikte olacaktır. Bu müzakere ve münakaşaların feyizli neticeler verebilmesi için arkadaşların kayıtsız ve şartsız serbest konuşmaları, eleştiriyi icap eden noktalar görüldükçe müsamahalı davranmamaları lüzumu tabiidir.

Arkadaşlar,

Biz, yüksek mefkûreli, büyük bir fırka ailesinin, birbirine samimi[1] arkadaşlıkla bağlı üyeleriyiz. Müşterek mefkûre ve karşılıklı samimiyetin icabı, birbirimizi aydınlatıp uyararak genel kurulu en isabetli yolda yürütmektir.

Fırka'mız mensuplarının bu şiarı yükseldikçe, Fırka'mızda dayanışma, yüksek birlik ve milli mefkûreye hizmet kudreti gelişir ve yükselir. Birbirimizi uyarmakta ve haklı eleştirmekte yalnız fayda vardır. Bundan asla zarar gelmez, fakat aksinden çok zarar görüleceği tecrübelerle sabittir.

1 *Cumhuriyet, Milliyet* ve *Vakit*'te "en samimi" şeklinde. (Y.N.)

Muhterem arkadaşlar,

Büyük Kongre mesaisinin memleket ve milletimiz için yeni saadetler hazırlamasını temenni ederim. *(Alkışlar.)*

Nutuk bitince gündem icabınca dört kâtip seçimi yapılacağı üyelere anlatıldı. Recep Zühtü (Sinop) Bey seçimin açık oy ile yapılmasını ve Ruşen Eşref, Cevdet Kerim, Hilmi (Bilecik), Avni (Bozok) Beylerin aday gösterilmesini teklif etti. Teklif kabul edildi ve seçim böylece yapıldı.

Müteakiben Gazi Hazretleri üyelere hitaben:

"Müsaade buyurursanız Fırka Umumi Reis Vekili, Riyaset beyannamesini yüksek heyetinize arz edecektir" *dedi ve İsmet Paşa hitabet kürsüsüne gelerek alkışlar arasında beyannameyi okudu:*

Muhterem efendiler;

Umumi Riyaset, 1927 Büyük Kongre'mizden itibaren Fırka'mızın gerek memlekette vaziyeti ve faaliyeti ve gerek memleket idaresinde rastladığı ahval ve takip ettiği hareket hattı hakkında Büyük Kongre'ye özetle maruzatta bulunacaktır.

Dahili Siyaset

Dahili siyasette Fırka'mız geçen dört sene zarfında cumhuriyetçi ve halkçı zihniyetini ciddiyetle ve sebatla takip etmiştir. Dört sene evvelki ahvali beraber hatırda tutarsak dahili siyasette elde ettiğimiz neticelerin ne kadar mühim ve muvaffakiyetli olduğu anlaşılacaktır.

İrticai ve genel büyük hadiseler karşısında konmuş olan Takriri Sükûn Kanunu 1927 senesinde hâlâ yürürlükteydi. Dört senelik Cumhuriyet'in, büyük inkılaplarıyla seferberliğe yol açan büyük kıyam karşısında memleketin nizamını ve inkılapların dokunulmazlığını fevkalade kanunlara muhtaç olmaksızın temin edebileceğinde tereddüt edilebilirdi. Fırka'mız için bundan da mühim olan imtihan, fevkalade sebepler karşısında alınan İstiklal Mahkemeleri, Takriri Sükûn gibi, sıkıyönetim gibi fevkalade tedbirlerden kendi isteğiyle vazgeçip geçmeyeceğinin anlaşılması idi. Her memleket için çok esaslı sayılacak birçok büyük inkılaplar bizim memlekette tahakkuk ettirildikten sonra onların normal ve genel zabıtalarla[1] müdafaa olunabileceğinden haklı olarak endişe olunabilirdi. Geçmiş zamanların tecrübeleri, samimiyet erbabının bütün bu endişelerine hak veriyordu. Bütün bu sebepler, dahili idarede fevkalade tedbirlerin devamına bizi sevk etse idi, inkılabın ve Cumhuriyet'in müdafaasına yönelik olduğu için gelecek nesiller karşısında ve tarih gözünde Fırka'mızı yine tamamen mazur gösterecek mahiyette idi.

Biz bütün bu varit endişelerin üstünde bulunarak hareket ettik.

Fırka'mız cumhuriyetçi ve halkçı vasıflarında milletimizin esas eğiliminc ve kabiliyetine dayandığı ve bu memleketin muasır bir devlet kudret ve bayındırlığına

1 *Cumhuriyet* ve *Vakit*'te "zabıtlarla" şeklinde. (Y.N.)

mazhariyeti için cumhuriyetçi, halkçı, milliyetçi, laik ve inkılapçı bir idarenin yerleşmesinin esas şart bulunduğu kanaatindedir.

Tesadüf ettiğimiz engelleri hep bu zihniyetle takip ettik.

Fevkalade hadiseler karşısında aldığımız tedbirleri, geçmiş politikacılar gibi, bize fırsat veren vesileler değil, ihtiyacın bir an evvel giderilmesiyle kaldırılacak geçici tedbirler olarak saydık.

İşte bu zihniyetledir ki, 1927'de mevcut olan Takriri Sükûn Kanunu, müddetinin sona erdiği 1929 senesinde kaldırılmıştır.

Bizim memlekette normal bir cumhuriyet hayatı tesis etmek için mesaimiz, dahilden ve kısmen hariçten türlü mücadeleleri tahrik etmiştir.

1925 kıyamından sonra, Doğu'da bazı vilayetlerimizde vukuat ve hadiseler bazen yeni ümitlerle tekrar etmiştir. Milliyetçi ve halkçı bir idarenin istikrar ve kudretinden şüphe eden unsurlar, hariçten de kolaylık bularak, Cumhuriyet aleyhine talihlerini tekrar tecrübe ettiler. Bu tecrübeler daima hüsranla neticelendi. Türk vatanının bütünlüğüne inanan vatandaşlar için Cumhuriyet'in genci, eşit bağlayıcılığından başka dayanak ve yörünge olamayacağı tekrar ispat edildi.

Bu uğurda ehemmiyeti daha çok yeni hadiselere tesadüf etsek de, Türk milletinin ve Türk zihniyetinin bu vatanda kati sahip ve hâkim olduğu sarsılmaz bir temel olarak ebediyen kalacaktır.

Halk idaresinin gelişmeleri dahili idarede bizi düşünmeye değer gözlemler karşısında bulundurmuştur.

Takriri Sükûn'dan sonra, muhalif matbuat yavaş yavaş artarak, vatandaşlar arasında münakaşalar, birçok uzak görüşlüye endişe verecek manzaralar göstermiştir.

Bu memlekette birkaç defa tekrarlanan bu devrelerin ruh halindeki sebepler malumdur. Evvela; şüphe yoktur ki, fevkalade tedbirlerle kapalı tutulan devirlerden sonra hissiyattaki tezahürler bittabi normalden fazla bir coşkunluk gösterir. İkinci olarak, bu devirlerde türlü maksatlı tahrikçiler kendi maksatları için kamuoyunu azami derecede yanıltmak isterler.

Bir an gelir ki, bütün bu hadiseler, saf vatandaşları kötümserliğe ve idarenin ve kanunların yeterliğinden şüpheye sevk eder. Devlet idaresinin zayıf ve âciz olduğu zannı ise, memlekette cesaret ve fırsat bulamayan fena fikirleri ileri atılmaya ve meydana çıkmaya cesaretlendirir.

Bu gibi hadiseler karşısında sükûneti muhafaza edebilmek ve inkılabın ve devletin kudretine itimadı muhafaza ederek vaziyeti değerlendirebilmek lazımdır. Yoksa böyle hadiseler, yeniden fevkalade tedbirler için sebep teşkil edebilir ve fevkalade tedbirlerin sona ermesiyle aynı anarşi ve karşılık verme devirleri tekrarlanır. Milli hayatın istikrar ve gelişmesi kısır bir döngü içinde devamlı sarsıntıdan kurtulamaz.

Fırka'mız esas prensiplerine olan sadakati ve milletin aklıselimine ve kendi idealinin kuvvetine olan itimadı ile bu safhayı, milli hayat için bir gelişme temin ederek atlatmaya muvaffak olmuştur. Sakince ve vakurca bir tahammül ve sebat, vatandaşların selim muhakemelerini uyandırmış, kanunların faaliyet ve tesirleri yavaş yavaş kendini hissettirmiş, idarede istikrarın alevli ve suni tahriklerden etkilenmeyecek de-

recede kuvvetli olduğu anlaşılmıştır. Bütün bu ahvalin muhalif matbuata ve zıt fikirlerin karşılaşmasına karşı memleketin bünyesini takviye etmesi tabiidir.

Şimdiye kadar ulaştığımız neticeler çok ümit vericidir. Cumhuriyetçi fikirlerin münakaşa ve mücadelesi, karşılıklı[1] vatandaşları haysiyetlerinden örselemeksizin ve birbirine düşman yapmaksızın tabii bir istikrara doğru gidecektir.

Dahili siyasette, bir muhalif fırkanın ortaya çıkmasıyla vukua gelen hadiseler de düşünmeye değer.

Vatanda cumhuriyetçilerin görüşlerini serbest ortaya koyabilmelerini temin etmeyi biz ana vasıflarımızın icabından sayıyoruz. Bu sebepledir ki, devlet idaresinde bizimle hemfikir olmayan dostlarımızın muhalif bir siyasi fırka teşkil etmelerini tasvip ve teşvik eyledik. Bütün fırka teşkilatımıza yeni doğan muhalif fırkanın hayırhahane ve dostane karşılanmasını tavsiye eyledik. Bizim hareket hattımızın sebebi halis cumhuriyetçi ve halkçılığın bir vazifesini halisane yapma arzusu idi. Yoksa karşımıza çıkanların fikirlerinin ve görüşlerinin bizim kanaatimizce isabetsizliğinde ta başından itibaren asla tereddütümüz yoktu.

Muhalif bir siyasi fırkanın ortaya çıkışında vukua gelen hadiseler hatırlarda o kadar tazedir ki, bu hadiseleri burada yeniden uzun uzadıya anlatmaya lüzum görmüyoruz.

Umumi Reis'inden itibaren bütün teşkilatında dostane karşılamak kararıyla hareket eden Fırka'mız, bir ay içinde, zorla aleyhine ihtilal yapılmış düşman muamelesiyle karşılaştı.

Bizim Cumhuriyet ve halkçılık namına aldığımız vaziyet, fikir iştiraki ve Fırka'mızın yüksek idare ve mesuliyet mevkiinde bulunan erkânı arasında gizli bir anlaşamamazlığın bir tertip şeklinde tezahürü olarak yayıldı. Bu yaymalar kendi Fırka'mızın efradı arasında bile tercddüte, olumsuz ve mürteci fikirli unsurların ise alcnen inkılap alcyhinde vaziyet almalarına mahal verdi. Son belediye seçimi mücadelesi, Büyük Millet Meclisi'nin idaresinc tesir edecek bir vasıta sayılmasına kadar olumsuz ümitlerin revacına vesile oldu.

Bu özet, hadiselerin mahiyetini sadece gözlemlemek için yapılmıştır. Bu hususta mesuliyet aramak veya yöneltmek, maksadımızın haricindedir.

Vahim akıbetleri aşikâr olan bu gözlemler karşısında fırkamızın, bütün haklarını ve vatısalarını ortaya koyarak mücadeleye ve milletimizin aydınlatılması ve ikazı için faaliyete geçmesi zaruri oldu.

Her şeyden evvel Umumi Reis'in memleketin idaresindeki fikir ve görüşlerinin istikametinde hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak bir açıklık meydana getirmeye çalışmak ve diğer taraftan mürteci fikirlerin fırsattan istifadesine mahal bırakılmayacak bir surette Büyük Millet Meclisi'nin kudret ve nüfuzunu ortaya koymak icap etti.

Ahval böyle açık ve ciddi bir safhaya girince karşı fırka reisleri fırkalarını feshetmişlerdir.

Bu hususta yayılan fikirleri ve sebepleri yeniden tazelemeye lüzum görmüyoruz. Aşikârdır ki, karşı Fırka'nın prensipleri, fikirleri ve görüşleri ilk günden itibaren Fırka'mızdan ayrı olduğu kadar onun Umumi Reisi'nin fikirlerinden, prensiplerinden ve görüşlerinden ayrı idi.

1 *Vakit*'te "karşısında" şeklinde. (Y.N.)

Memleket idaresinde Fırka'mızın prensiplerini ve icraatını doğru görmemek, onun Umumi Reisi'nin prensiplerini ve icraatını doğru görmemekten ayrılmazdı.

Muhalif fırkanın feshi kararında Fırka'mızın ve Umumi Reisi'nin veya vekilinin hiçbir arzusu dahil olmamıştır. Bilakis, böyle bir kararı biz kendi anlayışımıza göre asla desteklemedik.

Bundan sonra meydana gelen Menemen hadisesi, irticanın ortaçağdaki kadar vahşi ve intikamcı olduğunu gösterdiği gibi, ahvalden ne kadar cüret almış olduğunu da göstermek itibariyle uyandırıcıdır.

Laik, cumhuriyetçi ve inkılapçı Fırka'mızın idaresi karşı tedbirleri derhal almak mecburiyetinde idi. İnkılapların müdafaası için Fırka'mızın bütün üyeleri ve teşkilatı daima karşılık vermeye hazır bulunacaklardır. Bu defa da Fırka'mız fevkalade hadisenin davet ettiği tedbirleri asgari zamanda kaldırarak normal hayatın iadesini azami derecede çabuklaştırmıştır.

İyimserliği sarsacak mahiyette olan bütün bu tecrübelerden sonra da memleket hayatında cumhuriyetçi ve samimi karşılıklı fikirlerin faaliyetine imkân vermek hususundaki esas karar ve eğilimimizden vazgeçmedik.

Son mebus seçimlerinde bizim programımızdan başka bir programın isabetine kani olan cumhuriyetçi, milliyetçi, laik ve samimi vatandaşlar için Fırka'mızın ikinci seçmenlerinin serbest takdirlerine müracaat eyledik.

Ümit ediyoruz ki, memleket bu tedbirlerden istifade edecektir. Her halde biz laik, cumhuriyetçi ve halkçı bir idarenin bütün tecellilerini vatanda temin etmek yolunda ısrarlı ve sabit kalacağız.

Bir dereceli seçimler gayemizi tahakkuk ettirmek için geçen devrede mühim bir adım attık. Belediye seçimlerine kadın ve erkek bütün vatandaşların iştirakini tatbik edebilmek Fırka'mız için mühim bir muvaffakiyettir. Gerçi ilk seçimde meydana gelen ahval, diğer birçok tesirlerin de eklenmesiyle endişe verecek şekiller gösterdi. Fakat bu ilk tecrübe gelecek seçimlerin daha sakin ve salim bir mecrada vukuu için istifadeli olacaktır. Bu suretle hasıl olan uyanış ve melekeler, diğer taraftan geçecek zamanda memleketin donanacağı maddi ve manevi vasıtalar, mebus seçimlerinde de bir dereceli kadın ve erkek vatandaşların iştirakiyle genel seçimlerin demokrasi hükümleri dahilinde tesisine imkân bırakacaktır.

Bütün bu hadiseler Fırka'mızın cumhuriyetçi, halkçı, laik, milliyetçi ve inkılapçı idaresinin şuur ve sebatla takip olunduğunu gösterir. Bu kadar muğlak hadiselerden sonra memlekette huzur ve sükûn tam bir halde, bizi beğenmeyenlerin istediklerini mahkeme karşısında mesuliyetini göze alarak her mübalağa ile yayımlayabilmeleri ve Büyük Millet Meclisi kürsüsünde icraatımızın serbestçe eleştirilmesi vasıtalarının mevcut olması Fırka'mızın büyük bir muvaffakiyetidir.

Muhterem efendiler;

Dahili siyasetimizin ana hatları üzerinde geçirdiğimiz safhalardan bahsettikten sonra geçen devrede tahakkuk ettirdiğimiz birçok işlerden teferruatıyla bahsetmek lüzumsuz yorgunluk yapabilir.

Geçen devredeki programımızda söz konusu olan işleri devamlı olarak takip etmekteyiz. Nüfus politikasını takibe esas olacak cihazları vücuda getirdik. Tam teşekküllü nahiyelere başladık, devamlı olarak artırıyoruz.

Vilayetlerin idaresinde gerek teşkilat gerek salahiyet itibariyle ihtiyaca göre devamlı bir gelişme takip ediyoruz.

Muhterem efendiler;

Geçen devrede adliyede tahakkuk ettirdiğimiz eserler zikre layıktır.

Medeni ve muasır bir devlet için lazım olan bütün kanunlar kabul olunmuştur. Bu kanunların, tatbikatı memleketin vasıtalarına ve özelliğine göre yeni birtakım ihtiyaçlar gösterdiği doğrudur. Tezahür eden ihtiyaçlar üç zümrede toplanabilir.

Birisi, kanunların tatbikatında memleketimizin özelliğine göre değiştirilmesi icap eden usul ve teferruata aittir. Bu, sadece tecrübe meselesidir.

İkincisi, muasır bir devlet adliyesinin muhtaç olduğu vasıtaların temin olunmasıdır. Kanunlara göre binalar, tebliğ ve icra vasıtaları gibi, paraya ve zamana bağlı olan ihtiyaçlardır.

Üçüncüsü, icap eden vasıflarda hâkimlerin lazım olduğu kadar mevcut olmasıdır.[1] Bu da yetiştirme ve zaman meselesidir.

Gördüğümüz eksiklerin devamlı olarak tamamlanması ve ıslahı ve vasıtaların devamlı olarak tamamlanması bizim hareket hattımızdır. Şurası muhakkaktır ki, adli siyasetimizin ana istikameti ve kanunlarımızın esas ve mahiyeti isabetli ve mükemmeldir.

Bu istikamette devam edeceğiz. Eksikleri tamamlandıkça Cumhuriyet adliyesinin genel hayattaki tesiri en kuytu köşeye kadar açıkça anlaşılacaktır.

Bizim kanaatimizce, memlekette inkılabın müdafaası, cumhuriyetçi ve halkçı bir idarenin bütün nimetlerinin gelişmesi ve Cumhuriyet prensiplerinin ve nimetlerinin fena maksatlı adamlar elinde bizzat Cumhuriyet ve cumhuriyetçiler aleyhine kullanılmasının önlenmesi, mükemmel ve muasır bir adliye ile ve onun muktedir hâkimleriyle mümkündür.

Harici Siyaset

Muhterem arkadaşlar;

Harici siyasetimizin bu geçen dört sene zarfında elde ettiği neticelerden bahsetmek hakikaten memnuniyetinizi uyandırmaya layıktır.

Dürüst, barışsever siyasetimiz Türkiye'nin milletlerarası vaziyet ve itibarını mühim surette takviye etmiştir.

Dostlukları takviyede ve anlaşmazlıkları halledip dostluklar tesisinde, Türkiye'nin milletlerarası emniyet ve itibarını muhafaza ve teyit eylemekte ciddi ve sebatkârane mesai sarf ettik.

Sovyet Rusya ile dostluğumuz, samimi ve ciddi bir surette kuvvet ve dayanıklılık göstermiştir. Hariciye vekâletlerinin karşılıklı ziyaretleri, 1929'da imzaladığımız mukavele ile 1931'de imzaladığımız deniz protokolü aradaki emniyet ve yakın dostluğun yeni ifadeleridir.

İtalya ile münasebetlerimiz bu geçen devrede dostluk istikametinde zikre değer gelişme göstermiştir. 1928'de hakem ve tarafsızlık antlaşması imzaladık. Hariciye vekâletlerimiz arasında karşılıklı ziyaretler ve temaslar aradaki münasebetlerin samimiyet ve ciddiyetini gösterecek mahiyettedir.

1 *Cumhuriyet* ve *Vakit*'te "olmamasıdır" şeklinde. (Y.N.)

İngiltere ile aramızda bütün anlaşmazlıklar hallolunmuş bir iyi münasebet, devam eden devrenin vasfıdır. İngiliz donanmasının dostane ziyareti, son zamanda vekev ki özel olarak İngiliz hanedanı yüksek üyelerinin misafirliği memnuniyetle zikre değer.

Fransa ile aramızda sınır meselelcri hallolundu. Gerçi henüz yürürlüğe girmedi ise de, aramızda tarafsızlık ve hakem antlaşmasının imza edilmiş olması iyi münasebet arzularımızın engelsiz ve ciddi olduğuna kuvvetli bir delildir.

Yine bu son devrede Paris kumandanını Ankara'da misafir etmekle memnun olduk.

Amerika ile iyi münasebetlerimiz devam etmiş ve gelişmiştir. Ticaret antlaşması imzaladık.

Almanya ile aramızda hakem ve tarafsızlık antlaşması yürürlüğe girdi. Münasebetlerimiz cidden dostanedir.

Japonya hanedanı muhterem üyelerini Ankara'da misafir etmekle iftihar duyduk. Aradaki münasebetlerde samimiyet tezahürleri görülmüştür.

Yakın komşularımızla münasebetlerimizden bahsedeceğim. Irak münasebetleri halisanedir. İki tarafın yekdiğerine karşı zihniyeti emniyet ve işbirliği arzusuna dayanmaktadır.

İran'la münasebetlerimizin esasta dostane mahiyeti, arzu edilmeyen geçen sınır hadiselerinin aksi tesirlerine galip ve hâkim olmuştur. Karşılıklı itimat ve iyi niyetle sınır hadiselerinde işbirliği için iki tarafın eğilimleri iyi yoldadır. Arada henüz halli bitmemiş bir tek sınır tayini meselesi vardır ki, bu mesceleyi bir an evvel makul bir surette halletmek bizim cidden samimi arzumuzdur.

Bulgaristan ile münasebetlerimiz iyidir ve itimatkâranedir. Aramızda hakem ve tarafsızlık antlaşması mevcuttur, arada hiçbir anlaşmazlık mevcut değildir.

Yunanistan'la geçen kongrede henüz mevcut olan anlaşmazlıklar tamamen hallolundu. Asıl ehemmiyete değer nokta zihniyet ve siyasetlerde hakiki bir inkılap vukua gelmesidir. İki taraf, anlaşmazlıklardan ve mazi hatıralarından samimiyetle vazgeçti ve ilan etti. Yunan Başvekili'nin ve Hariciye Vekili'nin resmi ziyaretleri iki memleket münasebetlerinde yeni ve mesut bir devrenin başlangıcı olmuştur. O zamandan beri iki memleket ve millet arasında genel ve özel münasebetlerde bariz bir samimiyet görülmektedir.

Dost Macaristan'ın Başvekili'nin ve Hariciye Nazırı'nın ziyaretlerinden iki memleket münasebetleri yeni bir kuvvet ve samimiyet almıştır. Arada hakem ve tarafsızlık antlaşması mevcuttur ve münasebetlerimiz cidden dostanedir.

İsviçre ile, Çekoslovakya ile hakem ve tarafsızlık antlaşması imzaladık.

İspanya ile aramızda hakem antlaşması mevcuttur. Burada ilan olunan cumhuriyeti tanımak için girişimde bulunduk.

Afgan devleti ile dostane münasebetlerimiz, bu memlekette geçen değişikliklere rağmen daima saklı kalmıştır.

Diğer devletlerle normal münasebetler mevcut ve dostane hissiyat ve temenniler aramızdaki temasları tanzim etmektedir.

Milletlerarası barışı sağlamlaştırmak için Doğu Avrupa'da imzalanan Litvinof Paktı'na, bütün dünyada mühim bir barış vesikası olan Kellog Sözleşmesi'ne iştirak ettik.

Görüyorsunuz ki, Türkiye'nin harici vaziyetini takviye ve barış ve iyi münasebetler mesaisinde bu son dört senede aldığımız neticeler zikre ve memnuniyete layıktır.

Eğitim

Muhterem efendiler;

Eğitimde geçen devrenin en mühim hadisesi Türk harflerinin kabul ve tatbikidir. Türk harflerinin resmi ve genel hayatta tatbiki iki sene sürdü. Mekteplerde bu ıslahın icap ettirdiği değişiklikler süratle tahakkuk ettirildi. Bütün devlet dairelerinde, matbuatta ve vatandaşlara açılan genel kurslarda ve mekteplerde Türk yazısı yayıldı ve öğretildi. Şimdi basit bir iş zannolunan bu hadise tarihimizin büyük hadiselerinden ve başlıca dönüm noktalarından biri olarak ebediyen zikrolunacaktır.

Türk dilinin bağımsız hüviyeti ile mükemmel ve medeni bir gayeye erişmesi için esaslı mesai de geçen devrede başlamıştır.

1927 programının tatbikine ciddiyetle devam ettik. Ancak ihtiyaç o kadar çok ve milletimizin irfana rağbeti o kadar artmıştır ki, daha uzun zamanlar elimizdeki vasıtalar ve bizim bütün gayretimiz taleplere kâfi gelmeyecektir. Bizim bütün mesaimiz gelecekte de eğitimde yeni vasıtalar bulmaya ve bilhassa tasarrufkârane usullerle eldeki vasıtalardan azami neticeler alınmasına yönelik olacaktır.

Toplumsal ve Sıhhi Siyaset

Kadının toplumsal hayatta layık olduğu haklı ve yüksek mevkiyi alması geçen devrede esaslı olarak yerleşmiştir. Toplumsal yardım teşkilatında kadın ve erkek vatandaşlar ciddi bir alaka göstermişlerdir. Yer yer hayır ve yardım teşkilatları Fırka'mızın daima destek ve yardımına mazhar olmuşlardır. Sıhhat mücadelesini bilhassa sıtma için takviye ettik ve genişlettik. Senelere, çok geniş ve ince teşkilata ihtiyaç gösteren bu mücadeleden aldığımız neticeler ve bu yüzden büyük vatan parçalarının gördüğü istifadeler iftihar ile zikre değer.

Dahilden çıkan ve sınır haricinden gelen salgınlara karşı sıhhat teşkilatımız muvaffakiyetle karşı koymuştur. Ancak mesele o kadar mühim ve ihtiyaç her sahada o kadar çoktur ki, daima vasıtalarını artırarak sıhhat mücadelesini ve teşkilatını genişletmeye çalışacağız.

İktisat ve İmar

Muhterem efendiler,

İktisadiyatta ithalat ve ihracat arasındaki oran ve yekûn üzerinde bilhassa iştigal ettik. Memleketin refahında gidilen istikametin ve alınan tedbirler bütününün ve milli hayatın olumlu gidişinin semeresi özet olarak ancak böyle anlaşılabilir.

İlk defadır ki, Türkiye kendi gıda maddelerini ekmek gibi esas ihtiyaçlarda kendisi temin etmeye başlamıştır. Bütün gıda maddelerinde bu neticeye varmak için çalışıyoruz.

Yerli sanayinin gelişmesi için kuvvetli ve devamlı tesirler icra etmeye çalıştık. Birçok işlerde memleketin aldığı neticeler zikre değer. İpekçilik ve ipek kumaşları bilhassa bunlar arasındadır.

Yerli mahsul ve mamullerin revacını teşvik için gerek devlet usullerinde gerek Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti gibi özel ve toplumsal teşekküllerde tesirli tedbirler alınmıştır.

Hayvanat ıslahı için, ziraat maddeleri ve yerli sanayi için mütcakip sergiler açılmıştır. Bunların ciddi semereleri görülmektedir.

Kredi müesseseleriyle ciddi olarak iştigal ediyoruz. Milli bankalar ciddi bir gelişmeye mazhar olmaya adaydırlar. Memleket iktisadiyatında iyi tesirleri kendini hissettirmektedir.

Kredi kooperatifleri teşekkül etmeye başladı. İlk neticeleri ümit vericidir. Bunları artırmaya çalışıyoruz.

Faiz yüksekliğiyle mücadele bir taraftan faal sermayelerin artması, diğer taraftan koopcratif teşekküllerinin çoğalmasıyla mümkün olacaktır.

Milli tasarrufu her ailedc ve her fertte yalnız kendilerine ait bir menfaat değil, aynı zamanda vatanın refahını temin edccek en esaslı vasıta olarak devamlı bir şekilde anlatmaya çalışıyoruz.

Şimendifer programımızda en mühim hedeflere geçen devrede eriştik. Sivas, Malatya, Balıkesir, Çankırı istasyonlarını açtık. Bu basit ve kısa sözler mühim hadiselerin ifadcsidir.

Deniz trafiğindeki neticeler mcmnuniyet veren, kendisinden daha geniş neticeler beklediğimiz bir ölçek ve mahiyettedir.

Cumhuriyet Merkez Bankası için lazım olan sermayeyi kaydettik. Ve ilk kısmının ödenmesini ve tamamen taahhüt olunmasını tahakkuk ettirdik.

Muhtcrem efendiler,

Geçen devrede geçirdiğimiz büyük bir mücadele işi de milli paranın kıymetini müdafaa etmek olmuştur. Her memlekette büyük hadiselerden sayılan böyle bir tehlikeyle olumlu olarak mücadele etmek memleket için zikre değer bir muvaffakiyettir.

Gümrük tarifelerini milletin iktisadi menfaatlarına uydurmaya çalışan bir genel ve bağımsız tarife Türkiye hayatında ilk defa olarak geçen devrede vücuda getirilmiştir.

Muhtcrem efendiler,

Milli müdafaa için temin etmeye muvaffak olduğumuz vasıtaları burada zikretmiyorum. Fakat herkesin gözü önünde bulunan tayyareler ve donanmadan, milli müdafaa vasıtalarında çok şey tedarik ettiğimizi tahmin etmeye imkân vardır.

Muhterem efendiler,

Buraya kadar ana hatlarını ve başlıca eserlerini özetleyerek saydığımız işlerin mali vasıtalarını sadece Cumhuriyet'in hazinesi ve milli Türkiye'nin kaynakları temin eylemiştir.

Bahsettiğimiz memleket müdafaaları, kurulan ve kurulmakta olan bankalar, yapılan şimendiferler, işleyen gemiler ve görülen donanma ve tayyarelerin bedellerini, aybaşında muntazaman ödenen maaşları milli Cumhuriyet Türkiye'si vermiştir, vermektedir.

Geçmiş hangi devirde devlet ve millet parasıyla böyle eserler görülmüştür.

İnsaf ve izanı zayıf olan vatandaşların da gafletlerinin yardımıyla bu son devrede devletin hazinesi manen büyük hücuma maruz kalmıştır.

Şüphe yoktur ki, Cumhuriyet hazinesinin kudretini sarsacak manevi bir darbe milli devletin mevcudiyetine açılacak en vahim bir yaradır.

Mali ıslahatın seyri ve genellikle vergiler aleyhinc meydana getirilen uygunsuz havanın tasfiyesi de geçen zamanın mühim hadiselerindendir.

Devamlı vc esaslı maliye ıslahatı önümüzde de devam edeccktir.

Büyük Kongre'nin muhterem üyeleri; geçen kongreden beri başlıca icraatımız bunlardır. Cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve inkılapçı Fırka'mız geçen devrede olumlu eserli ve muvaffakiyetli olarak çalışmıştır. Bunu açık alınla vc özgüvenle ifade ederiz. *(Beyanname sürekli alkışlarla sık sık kesintiye uğramış ve sürekli surette alkışlanmıştır.)*

Beyannamenin okunmasını müteakip Reis Hazretleri:

"Bcyanname hakkında söz söyleyecek var mı?" *diye sordular. Söz isteyen yoktu. Bunun üzerine celse 10 dakika tatil edildi.*

YENİDEN CUMHURBAŞKANLIĞINA SEÇİLME ÜZERİNE İTALYA KRALI III. VICTOR EMANUEL'İN TEBRİKİNE TEŞEKKÜR*

(10 MAYIS 1931)

Tel. Ankara, 10.5.1931

İtalya Kralı Üçüncü Viktor Emanuel Hazretleri'nc

Yeniden Türkiye Reisicumhurluğuna seçilmem dolayısıyla Zatı Haşmetanelerinin tebriklerini ihtiva eden telgrafnameden pek mütehassis olarak Zatı Haşmetanelerinin bu nazikâne dikkatlerine teşekkür eder ve kendilerine şahsi saadetleri ve İtalyan milletinin refahı için en samimi temennilerimi takdim eylerim.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 1/94'ten Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.157; *Cumhuriyet*, 11 Mayıs 1931, Numara: 2516, s.3; *Vakit*, 11 Mayıs 1931, Numara: 4788, s.6; *Hâkimiyeti Milliye*, 12 Mayıs 1931, Numara: 3526, s.2; *Aylın Tarihi*, Mayıs 1931, c.25, Sayı: 86, s.7610-7611.

BALKAN TURİZM FEDERASYONU KONGRESİ'NE TEŞEKKÜR*

(11 MAYIS 1931)[1]

Reisicumhur Hazretleri Balkan Birliği Kongresi'nin tazimat telgrafına şu cevabı göndermişlerdir:

Balkan Turizm Federasyonu Kongresi'ne pek kıymetli mesaisinde muvaffakiyetler temennisiyle muhterem delegelerin hakkımda gösterdikleri hissiyattan dolayı teşekkürlerimi takdim ederim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* *Cumhuriyet*, 11 Mayıs 1931, Numara: 2516, s.2.

1 *Cumhuriyet*'te telgrafın tarihi yer almamaktadır. 11 Mayıs 1931, telgrafın *Cumhuriyet*'te yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

KURBAN BAYRAMI DOLAYISIYLA GELEN TEBRİKLERE TEŞEKKÜR*

(13 MAYIS 1931)

Ankara, 13 (AA) - Riyaseti Cumhur Umumi Kâtipliği'nden tebliğ olunmuştur:

Reisicumhur Hazretleri Kurban Bayramı münasebetiyle telgraf ve mektupla tebrikte bulunan zevata teşekkür ve memnuniyetlerinin iletilmesine Anadolu Ajansı'nı aracı kılmışlardır.

* *Vakit*, 14 Mayıs 1931, Numara: 4433, s.1.

CUMHURİYET HALK FIRKASI PROGRAMI EL YAZI TASLAĞI*

(MAYIS 1931)

Cumhuriyet Fırkası

· Demokrat, laik.
· Devletçi ve himayeci.
· Ferdi teşebbüs ve gelişme esastır.
· Köylü, esnaf, sanayi erbabı, tüccar, amele, serbest meslek sahipleri.
· Bütün muallimler.
· 18 yaşından itibaren her genç.
· İlk tahsil çağından 18'e kadar aday.
· Esas gayeye zıt olmayan siyasi meslek[1] sahipleri dahil.

Teşkilat:

Vilayet, kaza ve büyük nahiye merkezlerinde kulüpler.

A.
Daimi Kongre.

Riyaset divanı.
Genel idare heyeti.
Müfettişler heyeti.

B.
Meclisle: Esasların tatbiklerinde farklı, bağımsız kanaat grupları.

C.
Fırka staj kursları.

D.
Türk Ocakları, her nevi spor cemiyet ve kulüpleri Fırka'nın parçalarındandır.

* Aslı, Anıtkabir Arşivi'nde bulunan el yazısı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.
1 Meslek: Doktrin, öğreti, yol, sistem. (Y.N.)

H.
Mahalli ve muhtelif teşekküllerde seçimler, mahalli ve mevzii Fırka mensuplarınca serbest icra olunur.

F.
Mebus adayları: şahsen kâtibi umumiliğe (seçim devrinden ... ay evvel, siyasi meslcği, hüviyeti, fotoğrafı) müracaat eder.
Daimi kongrece tetkik. Riyaset tespit ve ilan eder.

K.
Genel kongre.
Fevkalade kongre.

`K.
Kulüp kongreleri.

``K.
Mahalli genel halk toplantıları.

G.
Fırka'nın hükümetle temas ve münasebet

`G.
Ordu vaziyeti.

1991
1931 1961
1941 1951 1971
1981[1]

1 El yazısı notların son sayfasında 1931'den başlayarak onar yıl arayla bu yıl dizimi yer almaktadır. (Y.N.)

CUMHURİYET HALK FIRKASI PROGRAMI*

(13-14 MAYIS 1931)

Cumhuriyet Halk Fırkası Kongresi'nin Program Encümeni'nde hazırlanan ve evvelki geceki Kongre Genel Kurul toplantısında alkışlar arasında kabul edilen değiştirilmiş programı aynen alıyoruz. Encümen programa şöyle bir giriş yapmıştır:

Fırka'mız encümeninde hazırlanan rapor, hükümet makamlarında bulunan Fırka arkadaşlarımızın tecrübeli incelemelerinden de geçirildikten sonra Umumi Reislik Divanı tarafından özel bir dikkat ve itina ile değerlendirilen ve kısaltılıp toparlanarak tertip edilen Fırka programı projesi encümenimizce incelendi ve müzakere olundu.

Fırka'mızın dayandığı büyük esasları veciz ve açık bir surette tespit eden ve vatanın ve milletin bütün[1] ihtiyaçlarını nüfuz edici ve kapsayıcı bir gözle görüp bunları tatmin için takip olunacak yolları ve yakın ve uzak gelecekte alınacak tedbirleri ifade eden bu proje bütün esas hatlarıyla encümenimizce tamamen tasvip edilerek ancak maksadı daha açık anlatmaya yarayacak bazı kelime değişiklikleri ve eğitim, iktisat, maliye ve adliye işlerine ilişkin kısımlarda birkaç ilave ile kabul edilmiştir.

Değişiklik ve ilaveler, sebeplerini kendi kendine gösterecek mahiyette olduğu için vakitten kazanmak üzere burada onları birer birer saymaya lüzum görmeyerek son şekli bir an evvel müzakere ve tasvibinize arz ediyoruz.

C. H. F.

PROGRAM

(Büyük Kongre'nin 13-14 Mayıs 1931 toplantısında kabul edilmiştir.)

PROGRAM

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın programına temel olan ana fikirler, inkılabımızın başlangıcından bugüne kadarki fiiliyat ve tatbikatta aşikârdır.

Bundan başka bu fikirlerin başlıcaları Fırka'nın 1927 senesinde Büyük Kongre'ce de kabul olunan nizamnamesinin genel esaslarında ve aynı Kongre'ce tasvip edilen Umumi Reisliğin beyannamesinde ve 1931 Büyük Millet Meclisi seçimi münasebetiyle yayımlanan beyannamede tespit olunmuştur.

* *C.H.F. Nizamnamesi ve Programı*, TBMM Matbaası, Ankara, 1931, s.29-39. Ayrıca bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 15 Mayıs 1931, Numara: 3529, s.5; *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1931, Numara: 2520, s.5; *Vakit*, 15 Mayıs 1931, Numara: 4792, s.9.

1 *Vakit*'te "büyük" şeklinde. (Y.N.)

Yalnız birkaç sene için değil, geleceği de kapsayan tasavvurlarımızın ana hatları burada toplu bir halde yazılmıştır.

BİRİNCİ KISIM

Esaslar: 1) Vatan, 2) Millet, 3) Devletin esas teşkilatı, 4) Kamu hakları.

1- Vatan, Türk milletinin eski ve yüksek tarihi ve topraklarının derinliklerinde mevcudiyetlerini muhafaza eden eserleriyle yaşadığı bugünkü siyasi sınırlarımız içindeki yurttur.

Vatan hiçbir kayıt ve şart altında ayrılık kabul etmez bir bütündür.

2- Millet; dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve toplumsal heyettir.

3- Devletin esas teşkilatı: Türk milletinin idare şekli, kuvvetler birliği esasına dayalı olan bugünkü devlet şeklimizdir. Bu şekilde Büyük Millet Meclisi, millet namına hâkimiyet hakkını kullanır. Reisicumhur ve İcra Vekilleri Heyeti onun içinden çıkar. Hâkimiyet birdir, kayıtsız, şartsız milletindir. Devlet teşekküllerinin en uygunu bu olduğuna Fırka kanidir.

4- Kamu hakları: Türk vatandaşlarına Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun verdiği ferdi ve toplumsal hürriyet, eşitlik, masuniyet ve mülkiyet haklarını korunmuş bulundurmak Fırka'mızca ehemmiyetli esaslardandır.

Bir dereceli seçimi tatbik etmek yüksek emellerimizdendir. Ancak vatandaşı, seçeceğini tanıyabilecek vasıflar, şartlar ve vasıtalarla donatmak lazımdır. Bunun temini hususundaki mesainin istenen neticeyi vereceği güne kadar vatandaşı, yakından tanıdığı ve emniyet ettiği insanları seçmekte serbest bırakmayı demokrasinin hakiki icaplarına daha uygun buluruz.

Fırka'mız, vatandaşların siyasi hakları noktasında cinsiyet farkı gözetmez. Bilakis Türk milletinin yüksek ve derin tarihinde toplumsal hayatını her noktadan birliğe dayandırmış olduğunu bilen Fırka'mız, kadınlarımızın belediye seçiminde olduğu gibi mebus seçiminde de siyasi haklarını kullanmaları için lazım gelen müsait zemini hazırlamayı bir vazife sayar. Fırka ancak bu takdirde tarihi ve şerefli hayatımızı yeni şartlara uygun simasıyla canlandırmış olacağına kanidir.

İKİNCİ KISIM

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ana vasıfları:

1- Cumhuriyet Halk Fırkası; a) Cumhuriyetçi, b) Milliyetçi, c) Halkçı, ç) Devletçi, d) Laik, e) İnkılapçıdır.

A- Fırka, cumhuriyetin milli hâkimiyet mefkûresini en iyi ve en emin surette temsil ve tatbik eder devlet şekli olduğuna kanidir. Fırka bu sarsılmaz kanaatle Cumhuriyet'i tehlikeye karşı her vasıta ile müdafaa eder.

B- Fırka, ilerleme ve gelişme yolunda ve milletlerarası temas ve münasebetlerde bütün muasır milletlere paralel ve onlarla bir ahenkte yürümekle beraber Türk toplumunun özel karakterlerini ve başlı başına bağımsız hüviyetini korunmuş tutmayı esas sayar.

C- İrade ve hâkimiyetin kaynağı millettir. Bu irade ve hâkimiyetin, devletin vatandaşa ve vatandaşın devlete karşılıklı vazifelerinin hakkıyla yapılmasını tanzim yolunda kullanılması Fırka'ca büyük esastır.

Kanunlar önünde mutlak bir eşitlik kabul eden ve hiçbir ferde, hiçbir aileye, hiçbir sınıfa, hiçbir cemaate imtiyaz tanımayan fertleri halktan ve halkçı olarak kabul ederiz.

Ç- Ferdi mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi bayındırlığa eriştirmek için milletin genel ve yüksek menfaatlarının icap ettirdiği işlerde -bilhassa iktisadi sahada- devleti fiilen alakadar etmek mühim esaslarımızdandır.

D- Fırka, devlet idaresinde bütün kanunların, nizamların ve usullerin ilim ve fenlerin muasır medeniyete temin ettiği esas ve şekillere ve dünya ihtiyaçlarına göre yapılmasını ve tatbik edilmesini prensip kabul etmiştir.

Din anlayışı vicdani olduğundan, Fırka, din fikirlerini devlet ve dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutmayı milletimizin muasır ilerlemede başlıca muvaffakiyet etkeni görür.

E- Fırka, milletimizin birçok fedakârlıklarla yaptığı inkılaplardan doğan ve gelişen prensiplere sadık kalmayı ve onları müdafaa etmeyi esas tutar.

2- Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan meydana gelmiş değil ve fakat ferdi ve toplumsal hayat için işbölümü itibariyle muhtelif mesai erbabına ayrılmış bir camia kabul etmek esas prensiplerimizdendir.

A- Küçük çiftçiler, B- Küçük sanayi erbabı ve esnaf, C- Amele ve işçi, Ç- Serbest meslek erbabı, D- Sanayi erbabı, büyük arazi ve iş sahipleri ve tüccar, Türk camiasını teşkil eden başlıca çalışma zümreleridir. Bunların her birinin çalışması diğerinin ve genel camianın hayat ve saadeti için zaruridir. Fırka'mızın bu prensiple hedeflediği gaye, sınıf mücadelesi yerine toplumsal intizam ve dayanışma temin etmek ve birbirini bozmayacak surette menfaatlarda ahenk tesis eylemektir. Menfaatlar kabiliyet ve çalışma derecesiyle orantılı olur.

ÜÇÜNCÜ KISIM

İKTİSAT

Ziraat ve Sanayi, Madenler ve Ormanlar, Ticaret, Bayındırlık İşleri

1- İktisatta hareketli sermaye mühimdir. Normal sermayenin yegâne kaynağı milli emek ve tasarruftur. Bunun için çalışmayı artırmak, fert ve aile hayatında ve genel olarak devlet idaresinde, mahalli ve milli idarelerde tasarruf fikrini kökleştirmek Fırka'mızın başlıca prensibidir.

2- Kredi ve sigorta meseleleriyle ihtiyacın talep ettiği ehemmiyette iştigal olunacaktır. Kredide ucuzluk ve kolaylık temini başlıca emelimizdir.

3- İthalatın ihracattan fazla olmaması ve en nihayet aynı kıymette olması ödemeler dengesinin temini için elzem saydığımız şarttır.

4- Çiftçimizi kredi ve üretim kooperatifleri gibi iktisadi teşekküllere mazhar etmek ve bu teşekkülleri ilerletmek ve geliştirmek gayedir. Büyük arazi ve çiftlik sahiplerinin zirai kredileri rehin karşılığında temin olunacaktır. Zirai kredinin ana müessesesi olan Ziraat Bankamızı kanuni denetim altında bulunduracak surette sahiplendirmek ve faaliyetini daha ziyade zirai sahada yoğunlaştırmak tedbiri alınacaktır. Bankanın sermayesini zirai hareket ve faaliyetlerin gelişmesini temin edecek kıymete çıkarmak, esaslı çalışma konumuz olacaktır.

5- Küçük sanatlar sahiplerini ve esnafı müşküller ve zaaflardan kurtarmak ve onları daha kuvvetli, emniyetli bir vaziyete koymak ve onlara kredi müesseseleri yaratmak düşündüğümüz esaslı noktalardandır.

Küçük ve büyük sanayi, hammadde üreticilerinin menfaatlarına da uygun himayeye nail olacaklardır.

Milliyetçi Türk amelesi ve işçilerinin hayat ve haklarını ve menfaatlarını göz önünde tutacağız. Emek ile sermaye arasında ahenk tesisi ve bir iş kanunu ile ihtiyaca kâfi hükümlerin konulması Fırka'nın mühim işleri arasında görülür.

Sanayi ve Maadin[1] Bankası'nı hareketli bir sermaye ile donatmak asli düşüncelerimizdendir.

6- Memleketin gelişmesinde bütün ticaret faaliyetleri mühimdir. Normal çalışan ve tekniğe dayanan sermaye sahipleri teşvik ve himayeye layıktır.

7- Harici ticaretimizin tanzimi başlıca işimizdir. Bu hususta ticaret erbabının faaliyetini semereli kılacağız. Milli mahsul ve mamullerimizin revaçlarını kolaylaştırma, şöhretlerini muhafaza ve ihraçlarını temin tedbirleriyle yakından alakadar olacağız.

8- Vatanın servet kaynakları olan ormanları ve madenleri işletmek ve bu suretle geleceğimizi açmak ve aydınlatmak için yapılabilecek olan her tedbire başvurulacaktır.

9- Bayındırlık işlerimiz, her şubesinde pratik ve verimli bir tatbik programına göre takip olunacaktır. Bu işlerden büyük feyiz ve kuvvet vasıtası olan demiryolu inşaatına devam edeceğiz.

Limanlar inşaatına münasip zamanlarda başlamak lüzumu göz önünde tutulacaktır.

Vilayet şoseleri üzerinde çalışmakla beraber memleketi bağlayan iyi ve fenni köprülere ve şose şebekesine kavuşmak için pratik bir program tatbik olunacaktır.

İktisadi maksatlara yetecek bir büyük su işi idealimizdir. Küçük su işlerimizi başarmak ilk hedeflerimizdendir.

10- Kara, deniz, hava nakliyeciliğinin tanzim ve gelişmesine çalışacağız.

11- Hayvancılığın teşvikine ve hayvanlarımızın ıslahına ve çoğaltılmasına çalışılacaktır.

12- Balıkçılığa ve süngerciliğe ehemmiyet vereceğiz.

13- İktisadi değerlendirmelerimizde herhangi vekâlet ve makamlarla alakalı bütün devlet işlerinin milli iktisat açısından mutlak kârlı ve faydalı olması kaidesini genellikle esas tutarız. Eskiden kalmış kanunların ve usullerin zamanla bu noktadan ıslahına ehemmiyet veriyoruz.

1 Maadin: Madenler. (Y.N.)

DÖRDÜNCÜ KISIM

MALİYE

1- Fırka'mızca devamlı ve hakiki dengeye dayalı bütçe fikri maliyede esastır.

2- Vergi matrahlarını mümkün olduğu kadar safi gelir esaslarına indirgemek hedefimiz olmakla beraber mevcut vergi kanunlarımızı pratik ve tatbiki bir itina ile ve milletin ödeme kabiliyetine ehemmiyet veren bir zihniyetle geliştirmek hususundaki mesaiye devam olunacaktır.

3- Gümrük tarifelerini ve muamelelerini milletin iktisadi menfaatlarına daha uygun şekillere koymaya çalışmak ehemmiyet verdiğimiz hususlardandır.

BEŞİNCİ KISIM

MİLLİ ÖĞRETİM VE EĞİTİM

1- Milli öğretim ve eğitimde esas düsturlarımız şunlardır:

a) Eğitim siyasetimizde temel taşı, cahilliğin yok edilmesidir. Eğitimimizde her gün nispeten daha fazla çocuk ve vatandaş okutacak ve yetiştirecek bir program takip olunacaktır.

b) Kuvvetli, Cumhuriyetçi ve laik vatandaş yetiştirmek tahsilin her derecesi için mecburi ihtimam noktasıdır. Türk milletine, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve Türkiye devletine hürmet etmek ve ettirmek duyarlılığı bir vazife olarak telkin olunur.

c) Fikri olduğu kadar bedeni gelişmeye de ehemmiyet vermek ve bilhassa milli karakteri, milli, derin tarihimizin ilham ettiği yüksek derecelere çıkarmak büyük emeldir.

ç) Eğitim ve öğretimde takip edilen usul, bilgiyi vatandaş için maddi hayatta muvaffak olmayı temin eden bir cihaz haline getirmektir.

d) Eğitim her türlü hurafeden ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, milli ve vatanperver olmalıdır.

e) Her tahsil ve eğitim müessesesinde talebenin teşebbüs kabiliyetini kırmamaya, şefkat ve güler yüzle itina etmekle beraber onları hayatta kusurlu olmaktan korumak için ciddi bir intizam ve disipline ve samimi ahlak anlayışına alıştırmanın mühim olduğu kanaatindeyiz.

f) Fırka'mız vatandaşların Türk'ün derin tarihini bilmesine fevkalade ehemmiyet verir. Bu bilgi Türk'ün kabiliyet ve kudretini, özgüven hislerini ve milli varlık için zarar verecek her cereyan önünde yıkılmaz mukavemetini besleyen mukaddes bir cevherdir.

2- Mektepler hakkında başlıca fikirlerimiz:

a) Şehirlerde, köylerde veya köyler mıntıkasında vaziyet ve ihtiyaca göre gündüzlük ve yatı ilkmektepleri muntazam bir tatbik programı altında artırılacaktır. Köy mekteplerinde sıhhat, yaşayış ve mıntıkasıyla münasebeti olan ziraat ve sanat fikirleri verilecektir.

b) Meslek ve sanat mekteplcri memleketin ihtiyacına yetişecek derecede artırılacak ve lüzumlu kurslar açılacaktır.

c) Her vilayet merkezinde vc orta tahsili memlekete yaymak esası gözetilerek icap eden kazalar mıntıkalarında orta mektep bulundurmak lüzumuna kaniyiz. Orta mekteplerden uzak muhitlerdeki vatan çocuklarının huzur ve emniyetle istifadelerini temin için talebeyi gece ücretle yatıracak teşkilat yapmaya çalışılacaktır. Bu mekteplerde mıntıkalarıyla münasebeti olan mesleki malumat verilmesine itina olunacaktır.

ç) Liselerimizi yüksek tahsile tam kabiliyetli talebe yetiştirecek surette her bakımdan takviye edecek ve eksiklerini tamamlayacağız.

d) Darülfünun,[1] ıslah edilip düzene konularak lazım olan dereceye yükseltilecektir. Yüksek mekteplerimiz kendilerinden beklenilen neticeleri verebilecek mükemmeliyete getirilecektir.

3- Güzel sanatlara, bilhassa musikiye, inkılabımızın yüksek tecellisiyle orantılı bir surette ehemmiyet vereceğiz.

4- Müzelerin ve gencl olarak eski eserlerin itina ile tasniflerine ve icap edenlerin yerlerinde iyi muhafazalarına itina olunacaktır.

5- Türk dilinin milli, mükemmel ve mazbut[2] bir dil haline gelmesi hakkındaki milli teşebbüse devam olunacaktır.

6- Kitap, yayım vc kütüphane işleri Fırka için mühimdir.

7- Fırka'mız, Türk vatandaşlarının vücuda getirmiş oldukları ve getirecekleri bütün spor teşekküllerini, milletin kuvvetli ve iradeli tutulması noktasından fevkalade mühim sayar, bu teşekkülleri sürdürmeyi ve himaye eylemeyi vazife bilir.

ALTINCI KISIM

TOPLUMSAL HAYAT VE GENEL SIHHAT

1- Türk toplumsal hayatında ailenin korunmuşluğu esastır.

2- Nüfusumuzu artıracak tedbirler ehemmiyetle takip edilecektir.

3- Fırka çocuk hayatıyla özel olarak alakadardır. Doğumevlerinin artırılmasına çalışılacaktır. Amele mıntıkalarında kadın işçilerin çalıştıkları esnada çocuklarına bakacak müesseseler yaptırılmasına ve bunların artırılmasına devam olunacaktır.

4- Kimsesiz çocuklar, yardıma muhtaç ihtiyarlar ve engelliler milletin vesayet ve himayesi altındadır.

5- Sıhhat işleri, Fırka'mızca özel bir ehemmiyete sahiptir. Bu hususlaki mesai genel ihtiyaçla orantılı olarak ve devamlı bir surette genişletilecektir.

6- Sıtma, verem, frengi, trahom ve diğer bulaşıcı hastalıklarla mücadele tedbirlerini genişletmeye devam edeceğiz.

1 Üniversite. (Y.N.)
2 Mazbut: Kaydedilmiş; sağlam; muhafazalı. (Y.N.)

YEDİNCİ KISIM

DAHİLİ, ADLİ, HARİCİ SİYASET MEMURLAR, SERBEST MESLEK ERBABI

1- Bütün inkılap neticelerini, vatandaşların tam emniyetini ve milli nizam ve inzibatı, dahili ve adli teşkilat ve kanunlarıyla koruyan ve hiçbir hadise veya tesir önünde sarsılmayan hükümet otoritesi kurmak ve işletmek işlerimizin temelidir.

2- Adliyede mahkemelerin teşkili kanununu; halkın ihtiyacına ve milletin ve memleketin menfaatına en uygun gelecek surette derleyip tamamlayacağız.

Teminatı ihtiva eden basit, pratik ve seri muhakeme usullerini genişleteceğiz.

İcra ve tebliğ işlerinde istenen neticeleri seri ve kolay olarak temin edecek tedbirler alacağız.

Tutukluları, hükümlüleri ayırmaya ve hapishaneleri birer ıslah yeri haline getirmeye çalışacağız.

3- Yurtta barış ve dünyada barış başlıca prensiplerimizdir.

4- Milletin yüksek menfaatını daima göz önünde tutarak bütün dikkat ve gayretleriyle vazifelerine hayatlarını hasreden memurlar, her türlü huzur ve refaha layıktırlar.

5- Memur olmayan serbest meslek erbabının milli Türk mevcudiyeti için lüzumlu ve faydalı olan hizmetleri, Fırka'nın takdir gözü önünde tutulur. Kabiliyetleri ve hizmetleri karşılığını görmeleri için faaliyetleri sahasını açık ve emin bulundurmak vazifelerimizdendir.

SEKİZİNCİ KISIM

VATAN MÜDAFAASI

1- Vatan müdafaası, milli vazifelerin en mukaddesidir. Fırka, askerliğin bütün vatandaşlara istisnasız tatbiki esasını kabul etmiştir. Türk ordusu her türlü siyasi düşünce ve tesirlerin üstündedir. Ordunun, kendisine verilen yüksek vazifeyi her an muvaffakiyetle yapabilecek kudrete sahip ve asrın gelişmelerine uygun vasıtalarla donatılmış olmasına ehemmiyet veririz.

2- Devletin yüksek bünyesinin sarsılmaz temeli olan ve milli mefkûreyi, milli varlığı ve inkılabı koruyan ve kollayan Cumhuriyet ordusunun ve onun fedakâr ve kıymetli mensuplarının daima hürmet ve şeref mevkiinde tutulmasına özel olarak itina ederiz.

ÜÇÜNCÜ DEFA CUMHURBAŞKANLIĞINA SEÇİLME ÜZERİNE KALİNİN'İN TEBRİKİNE TEŞEKKÜR*

(14 MAYIS 1931)

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

Tel. Ankara, 14.5.1931

Sovyetist Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadı[1] Merkez İcra Komitesi Reisi Mösyö Kalinin'e

Türkiye Cumhuriyeti riyasetine tekrar seçilmem münasebetiyle göndermek lütfunda bulunduğunuz nazikâne telgrafnameden pek mütehassis olarak en samimi teşekkürlerimi ve şahsınız ve Sovyetist Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadı[1] halkı için beslediğim en iyi temennilerimi kabul buyurmanızı rica ederim.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi)'nden Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.160; *Cumhuriyet*, 18 Mayıs 1931, Numara: 2523, s.3; *Ayın Tarihi*, Mayıs 1931, c.25, Sayı: 86, s.7611.

1 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği. (Y.N.)

CUMHURİYET HALK FIRKASI NİZAMNAMESİ*

(17 MAYIS 1931)

(Büyük Kongre'nin 17 Mayıs 1931 toplantısında kabul edilmiştir.)

Esaslar

1- Cumhuriyet Halk Fırkası, Cemiyetler Kanunu'na göre kurulmuş, programındaki esaslar üzerinde çalışan siyasi bir cemiyettir. Merkezi Ankara'dadır.

2- Cumhuriyet Halk Fırkası'nın daimi umumi reisi, Fırka'yı kuran GAZİ MUSTAFA KEMAL Hazretleri'dir.

3- Fırka'ya mensup vatandaşlar karşılıklı samimiyet, itimat ve arkadaşlık duygularıyla birbirine bağlı bir kütle teşkil ederler.

Fırka mensupları Fırka'nın programını, prensiplerini bilecek, onları müdafaa edecektir.

4- Prensiplerimizi, usanmaksızın, bütün vatandaşlara her vesile ve fırsatla söylemek ve anlatmak Fırka teşkilat ve mensuplarının mühim vazifesidir.

5- Fırka, memlekette muhtelif maksatlarla vücutlanmış olan hayırlı ve faydalı teşebbüslerin ve teşekküllerin hayırhahıdır.

6- Fırka henüz siyasi meşguliyet çağına gelmemiş olan bütün Türk gençlerini Fırka'nın tabii adayı sayar.

BİRİNCİ KISIM

FIRKA'YA KABUL EDİLME

7- Cumhuriyet Halk Fırkası'na:

A) On sekiz yaşını bitiren,

B) Halkça fena tanınmamış olan,

C) Ağır hapis veya bu derece bir ceza ile veya şeref ve haysiyeti kıran bir suç yüzünden hapis cezası ile mahkûm olmamış bulunan ve hacir altında olmayan,

Ç) Milli mücadeleye aleyhtar bir vaziyet almamış ve bu gibi oluşumlara dahil olmamış olan ve siyasi karakterleri itibariyle olumsuz bir ruh taşımamış oldukları aşikâr bulunan her Türk vatandaş, Türkçe konuşmakta bulunmuş, Türk kültürünü ve Fırka'nın bütün umdelerini benimsemiş ise, girebilir.

* *C.H.F. Nizamnamesi ve Programı*, TBMM Matbaası, Ankara, 1931, s.3-28.

8- Cumhuriyet Halk Fırkası'na girmek isteyen her vatandaş, Fırka'da yazılı iki arkadaş tarafından bulunduğu yerin ocağına takdim ve lüzumlu vasıfları taşıdığı ilave edilir ve kendisi de Fırka esaslarıyla program ve nizamnamesini kabul ettiğine ve hükümlerinden ayrılmayacağına dair ocağa bir taahhüt kâğıdı verir.

9- Bir ocak heyetinin böyle bir istek üzerine verdiği karar, kaza idare heyetinin tasdiki ile tamamlanır ve bu muamele en çok iki ay içinde bitirilir ve alakadarlara bildirilir.

10- Fırka mensupları Fırka'ya az veya çok bir yardım parası verirler. Ayda veya altı ayda veya on iki ayda bir ödenmek şartıyla Fırka'ya ne kadar yardım parası vereceklerini kendileri tayin ve tespit ederek bulundukları yerin ocak heyetine bir taahhüt kâğıdı ile bildirirler.

Taahhüdü yapmamak, siyasi mevcudiyetin esası olan Fırka bağına karşı saygısızlık sayılır.

Bir kere yapılan yardım taahhüdü miktarı üstünden bir sene geçmeden değiştirilemez.

Üyelerin taahhüt edecekleri miktardan fazla ödemeleri ayrı makbuzla kabul olunur.

11- Bir yerden başka bir yere giden Fırka üyesi, mensup olduğu heyetin Fırka üyesi olduğunu ve taahhütlerini yaptığını bildiren bir kâğıt alır ve bunu gittiği yerdeki heyete gösterir; bu suretle kaydı oraya geçirilir.

İKİNCİ KISIM

FIRKA TEŞKİLATI

12- Fırka teşkilatı, başında, merkezde umumi reis bulunmak, vilayetlerde ocaklardan başlamak üzere, şunlardan vücut bulur:

a) Umumi reislik,

b) Umumi reislik divanı,

c) Büyük Kongre ve umumi idare heyeti,

ç) Vilayet, kaza, nahiye ocak idare heyetleri ve kongreleri,

d) Fırka grubu,

e) Fırka divanı.

13- Teşkilatın ilk basamağı şehir ve kasabalarda mahalle ocakları ve köylerde köy ocaklarıdır.

14- Bir yerde bir ocak heyeti teşkil edecek üyeler birleşirse orada ocak kurulur.

15- Ocaklar iki türlü çalışır: Kongre halinde ve idare heyeti vasıtasıyla.

16- Mahalle, köy ocakları nahiye idare heyetlerine, nahiye idare heyetleri kaza, kaza idare heyetleri vilayet, vilayet idare heyetleri umumi idare heyetine bağlıdır.

17- Bulundukları yerlerin münasebet ve vaziyetlerine bakılarak birden fazla mahalle ve köy tek bir ocağa bağlanabilir ve bunlara semt ocağı denir.

Yine mahalli vaziyet ve mesafe icabı gibi mecburi hallerde nahiye teşkilatı ve vilayet merkezlerinde de kaza teşkilatı yapılmayabilir. Bu takdirde ocaklar bir başka nahiye veya doğrudan doğruya kaza idare heyetlerine, nahiye idare heyetleri ile vilayet merkezindeki ocaklar da doğrudan doğruya vilayet idare heyetine bağlanabilir.

Ancak bu madde hükümlerini tatbik etmek için umumi idare heyetinden karar alınır.

ÜÇÜNCÜ KISIM
MERKEZDE

I - UMUMİ REİSLİK
A. Umumi Reis

18- Umumi reis Fırka'nın yüksek idaresini elinde tutar ve Fırka'yı temsil eder. Fırka namına söz söylemek salahiyeti ancak umumi reistedir. Umumi reis, lüzum görürse, bu hak ve salahiyetini umumi reis vekiline veya Fırka umumi kâtibine bırakır.

B. Umumi Reislik Divanı

19- Umumi reis ile vekili ve umumi idare heyeti üyeleri arasından umumi reisin seçcceği Fırka umumi kâtibi, umumi reislik divanını vücuda getirirler.

20- Umumi reislik divanı Büyük Millet Meclisi'ne üye seçilmesini idare eder, Fırka'nın mebus adaylarını kararlaştırır.

Divan, adaylarla seçim işleri hakkında grup idare heyetinin ve umumi idare heyetinin fikrini yoklayabilir.

Adaylar umumi reis tarafından ilan olunur.

21- Umumi idare heyetinde açık vukuunda yerine münasibini umumi reislik divanı seçer.

22- Umumi reislik divanının vereceği kararlara bütün Fırka üyelerince kayıtsız ve şartsız itaat olunur.

C. Umumi Kâtip

23- Umumi kâtip, umumi reis namına vazife görür. Umumi kâtip, umumi reislik divanının, umumi idare heyetinin ve Fırka divanının kararlarını tebliğ eder. Bunları neticelendirir, Fırka teşkilatı ile haberleşme ve Fırka işlerini takip eder. Fırka'ya ait müracaatların kabul vasıtasıdır.

Umumi kâtiplik Fırka'ya bağlı başka tüzel kişiliklerin de bağlantı yeridir.

II- BÜYÜK KONGRE

24- Büyük kongre, dört yılda bir umumi reisin göstereceği yer ve bildireceği zamanda toplanır. Umumi reis lüzum görürse büyük kongreyi daha evvel toplayabilir.

25- Büyük kongrenin üyeleri şunlardır:

a) Cumhuriyet Halk Fırkası'na mensup bütün mebuslar.

b) Her vilayetten vilayet kongrelerince seçilen ikişer ve Fırka üyelerinin sayısı on bini geçen vilayetlerden her on bin üye için ayrıca yine kongrelerce seçilen birer temsilci.

Fırka'ya bağlı olduğu umumi reislik divanınca tasdik edilmiş tüzel kişilikler bulunduğu takdirde, onlar da kongreye birer temsilci gönderirler.

26- Büyük kongre, belirlenmiş üyelerin mutlak çoğunluğuyla açılıp müzakereye başlar. Bu çoğunluk yoksa ve kongre fevkalade olarak toplanmamışsa müzakere üç gün sonraya bırakılır.

Hilafına kayıt bulunmayan yerlerde kongre mevcudun çoğunluğu ile karar verir. Eşit oylarda reisin bulunduğu taraf çoğunluk sayılır. Program mevcudun üçte iki çoğunluğuyla değiştirilebilir. Büyük kongrede seçimler gizli oy ile yapılır; meğerki açık oy yahut işaretle olmasına üçte iki çoğunlukla karar verilmiş bulunsun.

27- Kongre, umumi reisinin veya umumi reis vekilinin reisliği altında toplanır ve açılınca iki reis vekili ile dört kâtip ve on beşer üyeli program ve nizamname, hesap ve yirmi beş üyeli tasarı encümenlerini seçer.

28- Büyük kongre encümenlerine merkez teşkilatında bulunan zatlar seçilemez.

29- Kongre teşkilatı vücuda geldikten sonra umumi reis geçen yıllara ait icraat hakkında bir nutuk söyler; yahut bir beyanname okutur.

30- Her encümen, üyelerinden birini reis, birini mazbata yazıcısı, birini kâtip ayırır.

31- Program ve nizamname encümeni, program ve nizamnamede lüzumu anlaşılan değişiklikleri tespit eder.

Tasarı Encümeni vilayet kongrelerinden gelen dilek tasarılarını ve üyeler tarafından yapılmış teklifleri inceler.

Hesap Encümeni merkez ve lüzumunda vilayet hesaplarına bakar.

32- Her encümen, aldığı işler hakkındaki kararlarını sebepleriyle büyük kongreye arz eder. Bunlar kongrede müzakere edilerek bir karara bağlanır ve icabında mesele yeniden encümene gönderilebilir.

33- Büyük kongre, müzakeresine lüzum görülen konular üzerinde incelemelerde bulunmak için ayrıca encümenler de ayrılabilir.[1]

34- Büyük kongre müzakereleri alenidir. Kongre, müzakereleri yalnız Fırka üyelerine açık bulundurmaya ve icabında gizli celse yapmaya karar verebilir.

35- Büyük kongrenin müzakereleri ve kararları zapta geçer. Bu zabıt reis ve kâtipler tarafından imzalanarak kongrede bulunmuş olan üyelerin adları yazılı bir defterle birlikte saklanır.

36- Kongre kapanırken, umumi reis, kongrenin açılmasından elde edilen neticelerle Fırka'ya verilen yeni istikamet hakkında bir nutuk söyler veya kongre kapandıktan sonra bir beyanname yayımlar.

III - UMUMİ İDARE HEYETİ

37- Umumi idare heyeti, büyük kongre tarafından seçilmiş 14 üyeden toplanır.

38- Umumi idare heyetinin tabii reisi umumi reis veya vekilidir. Reislerin bulunmadığı zamanlarda da umumi kâtip reislik yapar.

39- Umumi idare heyeti en az haftada bir toplanıp çalışır.

40- Umumi idare heyeti umumi reislik divanına ait vazifelerden başka Fırka işlerinin hepsiyle meşgul olur.

Fırka teşkilatının nizamnameye göre işlemesinde ve Fırka programının bütün asılları ve teferruatıyla tatbik sahasına çıkmasında lazım gelen inceleme ve takibi yaparak bu hususlarda müzakerelerde bulunur ve vaziyeti tespit eder, tedbirler düşünür; icabına göre kararlarını umumi reislik divanından geçirerek tatbik eder. Fırka'yı alakalandıran milli teşekkülleri ve Fırka'nın hesaplarını, kongrelerden alınan kararların ne dereceye

1 Kaynaklarda bu şekilde. "Ayırabilir" olmalı. (Y.N.)

kadar tatbik edildiğini inceler. Genel konferans konuları tayin, Fırka'nın genel programı hakkında icap ve ihtiyaca göre göre kitapçıklar tertip eder. Büyük kongre encümenlerine ait tasarıları hazırlar ve umumi reislik divanından geçirerek kongreye verir.

Vilayet teşkilatında semt ocakları yapmak ve ocaklarla nahiyelerin irtibatlarını değiştirmek için gelen teklifleri inceler ve uygun bulursa tasdik eder.

Vilayet idare heyetleriyle reislerinin ve kaza reislerinin seçimlerini tasdik eder ve icabında bozar. Tasdik salahiyeti kendisinde olan idare heyetleriyle reislerinin seçimini icabında yenilettirir.

Nizamnamenin iyi tatbiki için icap eden talimatnameleri yapar.

41- Lüzumuna göre, umumi idare heyeti kararıyla, belli işler için Fırka mebus veya mensuplarının yardımından istifade edilir ve bunlardan geçici encümenler teşkil olunur. Bizzat umumi idare heyeti üyelerinden yahut yukarıda yazılı diğer zatlar ile karma encümenler de yapılabilir.

42- Fırka teşkilatının teftiş ve denetlenmesine umumi idare heyeti üyeleri memur olabileceği gibi Fırka mebus veya mensupları da bununla vazifelendirilebilir. Teftiş vazifeleri ve zamanları, lüzumuna göre umumi kâtiplikçe tayin edilir. Bunun için bir talimatname yapılır.

43- Umumi idare heyeti üyeleri kendilerini Fırka teşkilatının mesaisine bağlarlar.

44- Umumi idare heyeti, üyelerinden birini Fırka'nın muhasipliğine ayırır. Muhasip, bütçeye uygun olarak yapılacak sarfiyatı tasdik eder.

45- Umumi idare heyetinin, maaşlı bir başkâtibi ile bir muhasebecisi, lüzumu kadar maaşlı kâtipleri, memurları, müstahdemleri bulunur. Bunlar umumi kâtiplik emrindedir.

DÖRDÜNCÜ KISIM
VİLAYETLERDE

I – KONGRELER

46- Mahalle, köy (veya semt) ve nahiye kongreleriyle kaza kongreleri yılda bir, vilayet kongreleri iki yılda bir toplanır. Kongreler vilayet idare heyetinin umumi kâtiplikçe tasdik olunmuş kararıyla icabında fevkalade olarak da toplanabilir.

Kaza teşkilatı olmayan vilayet merkezlerinde vilayet kongresi yapılmayan seneler kongre faaliyeti mahalle, köy (veya semt) ve nahiye kongreleriyle sınırlı kalır.

47- Kongrelerin toplanma zamanı, mahalle, köy (veya semt) ve nahiye ocaklarından başlamak üzere eylül ile şubat ayları arasıdır. Toplanma zamanları vilayet idare heyetlerince tespit ve teşkilat kademelerine teoliğ edilir; Fırka umumi kâtibine de bildirilir.

48- Her mahalle köy (veya semt) ocağında yazılı Fırka üyesi kendi ocak kongresinin üyesidir.

Gelemeyecek derecede sıhhi mazereti olmayan ocak üyelerinin bu kongrelerde bulunmak vazifesidir.

49- Kongrelerde temsilciler şöyle seçilir:

Her ocak kongresinde, ocağın üç yüze kadar üyesi için iki, bundan fazla her yüz elli üye için birer temsilci;

Her nahiye kongresinde, nahiyedeki ocakların beş yüze kadar üyesi için iki, bundan fazla her beş yüz için birer temsilci;

Her kaza kongresinde, kazadaki ocakların bine kadar üyesi için üç, bundan fazla her bin için birer temsilci.

Sayıları seçilecek temsilcilerin sayısını tayinde esas tutulan Fırka üyelerinin o kongreler toplanmadan en az üç ay evvel kayıt muamelesinin tamamlanmış bulunması şarttır.

50- Ocakların seçtiği temsilciler nahiye merkezinde nahiye, nahiyelerin seçtiği temsilciler kaza merkezinde kaza, kaza kongrelerinin seçtiği temsilciler de vilayet merkezinde vilayet kongresini yaparlar.

Asıl temsilcinin mazereti olursa yerine yedek gönderilir.

51- Mahalle, köy (veya semt) ocaklarının temsilcileri ocaklarının doğrudan doğruya kaza teşkilatına bağlı olması yüzünden nahiye kongresi yapamıyorlarsa bakılır: Ya kaza teşkilatında bir başka nahiye teşekkülü yoktur, o takdirde bu temsilciler doğrudan doğruya kaza kongresini yaparlar; yahut bir başka nahiye teşekkülü vardır; bu takdirde bu temsilciler bir nahiye kongresinde aranacak oran üzerinden temsilci seçerler, kaza kongresine bunlar iştirak eder.

Ocakların doğrudan doğruya vilayet teşkilatına bağlı olmaları yüzünden bu temsilciler de kaza kongresi yapamıyorlarsa, onlar da kaza kongrelerinde şart olan oran üzerinden temsilci ayırırlar, vilayet kongresine bu temsilciler iştirak eder.

Doğrudan doğruya vilayet teşkilatına bağlı olması yüzünden kaza kongresinde bulunmayan mevcut bir nahiye temsilcileri de aynı seçimi yaparak kendilerini vilayet kongresinde temsil ederler.

Bu madde icabınca yapılacak ikinci veya üçüncü temsilci seçimleri kaza veya vilayet heyetleri tarafından idare olunur.

52- Kongreler, idare heyetlerinin reisleri tarafından açılır.

53- Kongrelerde kendi üyelerinin yarısından bir fazlası hazırsa müzakereye başlanır, değilse toplanma bir gün sonraya bırakılır ve o gün gelen üyeler bu kadar olmasa da kongre açılır.

54- Her kongre açılınca ilkin bir reis, bir ikinci reis, iki kâtip seçilir.

İcabında kaza ve vilayet kongreleri reisi, bir derece yukarı teşkilat tarafından da gösterilebilir.

Reis, kongre müzakerelerini idare eder. Kâtipler, müzakerelerin özet ve neticelerini kaydederler.

55- Kongre müzakerelerinin aynıyla tutulması için icabında ayrıca zabıt kâtipleri çalıştırılır.

56- Kongrelerin müzakerelerini bütün Fırka üyeleri dinleyebilirler. Kongreler isterlerse bir meseleyi gizli müzakere veya Fırka haricinden dinleyici kabul etmeye karar verebilirler.

57- Kongreler, konuşulacak işleri önceden sıraya korlar ve idare heyetlerinin olan biten şeyler hakkındaki rapor ve sözleriyle müzakereye başlarlar.

58- Kongrelerde kararlar, hazır bulunan üyelerin yarısından bir fazlasının oyu ile verilir.

59- Kongrelerde seçimler gizli oy ile yapılır; meğerki açık olmasına veya işaretle yapılmasına üçte iki çoğunluk karar vermiş olsun. Seçimlerde ilk defa mutlak çoğunluk olmazsa ikinci defasında en çok oy alanlar kazanır.

60- Kongreler, hesap bakma ve bütçe yapma işlerinde 3-7 kişilik birer encümen ayırırlar ve bu encümenlerin raporları üzerinde görüşürler. Kongreler gerek verilen raporlar, gerek üyelerinin teklifleri üzerine müzakereyi kolaylaştırmak için başkaca 3-7 kişilik encümenler de yapabilirler.

61- Kongre encümenleri, içlerinden bir reis bir mazbata yazıcısı, bir kâtip seçerek işe başlar. Yarısından bir fazlasıyla müzakere eder. Mevcudun çoğunluğu ile karar verir.

62- İdare heyetlerinde bulunanlar encümenlere seçilemezler.

63- Kongreler, kendi sahalarında, Fırka işleri için her türlü karar ve denetleme uzvudur. Kongre açık oldukça ve lüzum gördükçe idare heyetlerinin bütün salahiyetlerini kendisi kullanabilir.

Başlıca yapılacaklar şunlardır:

A) Ocak kongresinde mahallenin, köyün (veya semtin) Fırkası teşkilatı, köy meclisi, belediye veya şehir meclisi veya vilayet umumi meclisi ve böyle müesseseler vasıtasıyla yapılmasını yahut yapılmamasını veya nahiye kongresinde konuşulmasını istediği şeyleri, nahiye kongresinde nahiyeyi, kaza kongresinde kazayı, vilayet kongresinde vilayeti, memleket ve Fırka noktasından alakalandıran yine o gibi meseleleri, gerek verilen raporlar, gerek üyelerinin teklifleri üzerinde konuşmak ve her müzakere sonunda olması veya olmaması istenilen şey ne ise onu bir teklif halinde karşılaştırıp, icabına göre, ya kendi idare heyetine yapılmasını bırakmak veya bir derece yukarı idare heyetiyle kongre temsilcilerine bu kararlar üzerinden yürünülmesini bildirmek;

B) Vilayet kongresinde bütün vilayetin Fırka teşkilat ve faaliyetini incelemek;

C) Kendi ve icabında kendine bağlı idare heyetlerinin hesaplarına bakmak ve yıl sonu hesap özetlerini tasdik etmek;

Ç) Ocak kongresinde ocak, nahiye kongresinde ocak ve nahiye, kaza kongresinde ocak ve nahiyeler ve kaza, vilayet kongresinde kazaların ve vilayetin gelirine giderine göre idare heyetlerinin hazırlayıp getirdiği bütçeleri müzakere etmek, icabında düzeltmek, denkleştirmek, sonra bir derece aşağı teşkilatın bütçelerini tasdik etmek, kendi bütçesini tasdik için bir derece yukarı heyete göndermek;

D) Ocak kongresinde ocak, nahiye kongresinde nahiye, kaza kongresinde kaza, vilayet kongresinde vilayet idare heyetini ve birer misli yedeklerini seçmek;

E) Ocak kongresinde nahiye, nahiye kongresinde kaza, kaza kongresinde vilayet, vilayet kongresinde büyük kongre için temsilcilerini ve birer misli yedeğini seçmek;

F) Her kongrede kendisine bağlı idare heyetleri ile reislerinin seçimlerini lüzumunda incelemek ve bir uygunsuzluk olduğuna kanaat gelirse uygunsuz olan noktadan başlanarak yenilenmesine karar vermek.

64- Kongrelerin idare heyeti üyesi veya temsilci veya bunlara yedek yapacakları zatların o kongrede üye olarak bulunması şart değildir.

65- Fırka mebusları yazılı bulundukları ocağın vilayeti kongre müzakeresine iştirak edebilirler; ancak temsilci olmadıkça oy veremezler.

66- Kongrelerde bulunan üyelerin adları bir deftere yazılır ve gerek bu defterin, gerek müzakere ve kararların altı kongre reis ve kâtipleri tarafından imzalanır.

67- Kongreler kapandıktan sonra verilen kararların yapılması ve yaptırılması idare heyetlerine vazife olur.

II - İDARE HEYETLERİ

68- Her ocağın ocak kongresince seçilen 3-5 kişilik bir idare heyeti olduğu gibi, ocaklar teşkilatını idare etmek için nahiye merkezinde nahiye kongresince seçilen 3-5 ve nahiyelcri idare etmek için de kaza kongresince seçilen 5-7 kişilik bir idare heyeti bulunur.

Vilayet idare heyetinin üyeleri 7-9 kişidir. Vilayet kongresince seçilir. Kazalar teşkilatını idare eder. Genellikle idare heyetlerinin müddetleri, seçimlerini takip eden olağan kongre toplantısında seçilecek yenilerinin devralmalarına kadar devam eder.

69- Bir kongrece seçilen bir idare heyeti, muamele bir taraftan hiçbir itiraza uğramamışsa, hemen vazifeye başlayabilir. Şu kadar ki, bu heyetlerin seçimleri bir derece yukarı idare heyetince tasdik olunduğu zaman tamamlanır. Tasdik edilmediği halde buna memur olan bir derece yukarı makamın gerekçesiyle keyfiyet umumi kâtipliğe bildirilir. Netice umumi idare heyeti kararıyla hallolunur.

70- İdare heyetleri, kendi üyelerinden birini reis, birini kâtip ve muhasip olarak ayırır. İcabında muhasip üçüncü bir zat da olabilir, reis, yokluğunda, idare heyeti üyelerinden birini kendine vekil eder.

71- İdare heyetinin temsilcisi reisidir. Fırka'ya ait işler için Fırka'nın teşkilatı veya mıntıkasındaki hükümet ve başka müesseseler temsilcileriyle temas eder ve bunlarla olan haberleşme evrakını imzalar. Hesaba dokunan yerlerde muhasip ikinci bir imza kor.

72- Kâtip ve muhasip eski idare heyetinden devir almaktan, muhasip talimatına göre hesap evrak ve defterlerini, kâtip bundan başka evrak ve defterleri ve özellikle ocak idare heyetinde Fırka üyelerinin adlarıyla Fırka'ya girdikleri tarihleri gösterir defteri, her idare heyetinde bu heyetin kararlarını, haberleşmelerini, tebliğlerini gösterir defter ve dosyaları, kaza ve vilayet heyetlerinde ocaklara yazılı üyeler defterlerinin suretlerini eksiksiz tutmaktan ve iyice saklamaktan mesuldür.

73- İdare heyetleri en aşağı haftada bir defa toplanır.

74- İdare heyetlerinin müzakereye başlamalarında, yeter sayı, belirlenmiş üyelerin ve karar verilmesinde de hazır bulunan üyelerin yarısının bir fazlasıdır. Oylar eşit çıktığı zaman reisin bulunduğu taraf çoğunluğu alır.

75- İdare heyetleri kendi mıntıkalarında Fırka işlerinin merciidir. Kendilerinin merkez gösterdikleri yerlerde toplanırlar.

İdare heyetleri başlıca şunları yaparlar:

A) Nizamnamede yazılı şartlara uygun Fırka üyelerini çoğaltmak ve Fırka'ya yazılmak isteyen üyelerin ocak idare heyetine yapacağı müracaatı bir karara bağlayıp

nahiye heyetine, nahiye heyetince de görüşüyle kaza idare heyetine gönderilmek, kaza heyetinde de bu kararı incelemc ile kabul etmek veya icabında bozmak;

B) Ocak idare heyeti Fırka üyelerinin yardım paralarını ve her idare heyeti bütçesinde yazılı gelirlerini elverişli vasıtalarla toplamak ve bütçe için devamlı gelir kaynaklarını düşünüp göstermek;

C) Bütçenin kabul ettiği masrafları yapmak,

Ç) Kongrelerin kendilcrinc bıraktıkları kararları yerine getirmek;

D) Fırka'nın maksadına ulaşmak için daha yukarı Fırka makamlarından verilen emirleri yapmak ve bu maksatla düşündüklerini bir derece yukarı teşkilata yazmak;

E) Bütün seçimlerde Fırka adaylarını, Fırka üyelerini kazandırmak.

F) Bir seçim işinde Fırka'ca aday gösterilmeden evvel yoklama yapılması lazım gelen hallerde o seçimde oy sahibi olan Fırka üyelerini toplamak ve eğilimlerini anlamak.

G) Talimatnamesine göre icap eden yerlerde halkevleri açmak ve idare etmek;

H) İcabında bütçeye göre kullanacakları memurları, Fırka üyesi olmak şartıyla, tayin etmek ve lüzumunda hizmetlerinden almak;

İ) Kendi dairelerinde Fırka'nın vaziyetini ve üye mevcudunu bildiren ve nihayet üç ayda bir kere verilmesi lazım gelen raporları yukarı teşekküllere vermek ve muhitine tasarruf misali olacak vasıfta olarak kendi bütçesini ve hesap özetini hazırlayıp kongrelere arz etmek;

I) Kongrelere verilmesi lazım gelen meselelerin arzına vasıta olmak;

J) Fırka mensupları arasında özel bir anlaşmazlık çıktığı takdirde aralarını bulmak;

K) Fırka program ve icraatı hakkında üyeleri aydınlatmak ve ikaz etmek, konferanslar verdirmek ve sık temaslarla bağlılık ve dayanışmayı artırmak.

76- Birbiri ardı sıra bir idare heyetinin üç toplanmasına mazereti olmaksızın gelmeyen üyenin bir derece yukarı heyetçe müdafaası dinlenir ve makul görülmezse idare heyetinden istifa etmiş sayılır.

77- İdare heyetlerindeki açıklara aldıkları oy sırasıyla yedekler çağırılır, oylar eşit olursa kuraya müracaat edilir ve yedek kalmazsa bir derece yukarı idare heyeti açık yere üye tayin eder.

78- Lüzum görülen vilayetlerde teşkilatın başında reis vazifesiyle ve umumi idare heyeti kararı ve umumi reislik divanı tasdikiyle fahri veya aylıklı bir zat çalıştırılır.

79- Fırka teşkilatı, haberleşmelerini daima kendinden bir derece yüksek veya bir derece aşağı teşkilat kademesiyle yapar. Tehiri caiz olmayan mühim meseleleri derece atlayarak yazabilirlerse de bunu ve sebebini söyleyerek aşağı veya yukarı makama da yazı ile bildirirler.

Bir idare heyeti haklı ve faydalı bir meseleyi bağlı olduğu heyete anlatamazsa bir derece yukarı heyete yazabilir.

80- Bütün Fırka teşkilatının hükümet teşkilatıyla teması umumi reislik divanınca tasdik olunacak bir talimatname ile tayin olunur.

BEŞİNCİ KISIM
MECLİSTE

I - CUMHURİYET HALK FIRKASI GRUBU

81- Fırka'ya mensup mebusların umumi heyetine Fırka grubu denir.

82- Fırka grubunun tabii reisi, Fırka'nın umumi reisi veya onun vekilidir. Fırka'ya mensup olan başvekil Fırka grubunun reisidir.

83- Meclis toplantı halinde bulunduğu zaman grup haftada bir gün mutlaka toplanır, icabında ayrıca umumi reisin veya vekilinin, grup reisinin istemesiyle veya idare heyeti kararıyla yahut gruba mensup üyelerden en az onunun önerge vermesiyle toplanır.

Meclis toplu olmadığı zaman da umumi reisliğin davetiyle grup toplanır.

84- Umumi reis reislik etmediği halde, reisliğe grup reisi veya vekilleri geçerler. Grup kâtipleri grup müzakerelerinin esaslarını ve kararlarını kaydederler.

85- Grup toplanmalarında gruba ait genel meselelerle reislikten, idare heyetlerinden yahut üyeler tarafından ileri sürülen meseleler müzakere edilir ve kararlaştırılır.

86- Grup toplanmalarında müzakereler, toplantı evvelinden hazırlanmış gündemi üzerine geçer. Fevkalade ve gecikme götürmeyen hallerde teklif olunan bir madde aynı toplantının en aşağı on beş dakika sonra yapılacak ikinci bir celsesine bırakılır.

87- Grup müzakerelerinde, grup üyeleri görüş ve fikirlerinde tamamıyla serbesttirler, gruba mensup vekillerle mebuslara ait veyahut meydana gelen devlet ve hükümet meseleleri hakkında kayıtsız ve şartsız fikirlerini söylerler. Soru serbesttir. Vekillerin herhangi birinden izahat talep edebilirler. Ancak gensoru Fırka kararı ile Fırka grubunda cereyan eder, gensorunun Meclis'e intikali grup kararı ile olur. Grup kararı olmadan soru gensoruya çevrilemez.

88- Grupta müzakere edilerek kabul olunan kararlara gruba mensup bütün üyelerce itaat olunur. Grup müzakeresinde azınlıkta kalanlar çoğunluk kararına tabi olurlar.

89- Grup müzakeresi esnasında hazır bulunmayan üyeler grubun kararından haberdar olmakla mükelleftirler. Grup üyeleri grup kararına karşı çekimser oyu vermez ve hazır olduğu halde oya iştirakten kaçınmaz.

90- Grup üyeleri Meclis müzakerelerinde Fırka program ve esaslarını ve Fırka grubu kararlarını gütmek ve kuvvetlendirmekle mükellef oldukları gibi Meclis reisliğine, Meclis reislik divanı üyeliklerine, encümen üyeliklerine seçim sırasında Fırka mensuplarının seçilmesini temin vazifesindedirler. Bunlar grupça kararlaştırılmış ise grup üyeleri grup kararına uymakla mükelleftirler.

91- Grupça müzakere edilip kararlaştırılmamış meselelerde grup üyeleri fikir ve görüşlerinde serbesttirler.

Meclis müzakerelerinde grup namına reislerden ve umumi kâtipten başka kimsenin söz söylemek salahiyeti yoktur; meğerki grupça vazifelendirilmiş olsunlar.

92- Fırka mebusları grup idare heyetinden evvelce müsaade almaksızın izin alamazlar. Ankara'dan ayrılırlarken ve dönüşlerinde Fırka umumi kâtibiyle temas ederler.

93- Fırka üyeleri Fırka'nın esasları ve kararları aleyhinde ne beyanat ve yayımda bulunurlar ne de böyle beyanat ve yayımı tahrik ederler. Gizli tutulması lazım gelen

Fırka müzakereleri Fırka'ca karar altına alınır. Grup toplantılarından sonra neticenin bir tebliğ ile veya zabıtların aynen yayımı yolu ile ilanı da kararlaştırılabilir.

94- Fırka mebusları yazılı olacakları ocaklara taahhüt ettikleri yardım parasından başka, grup veznesine de kendi tayin ve tespit edecekleri yıllık bir miktar yardım parası taahhüt ederler ve tayin edecekleri taksitlerle öderler.

95- Bu maddelere riayet etmeyenlere, birinci defasında rica edilir; ikinci defasında ihtar, üçüncü defasında grup kararı ve umumi reislik divanının tasdikiyle Fırka'dan çıkarma cezası tatbik olunur. Bununla beraber herhangi bir üyenin Fırka kararına karşı işlediği hata hemen Fırka'dan çıkarılmasını icap edecek derecede ağır görülürse, grubun umumi heyetinin mutlak çoğunlukla vereceği karar üzerine Fırka'dan çıkarılır. Her halde suçlunun şifahi veya yazı ile müdafaası dinlenir.

II - GRUP İDARE HEYETİ

96- Fırka grubu iki reis vekili ile dokuz üyeden ibaret bir idare heyeti seçer ve idare heyeti kendi arasından iki kâtip ile bir veznedar ayırır.

97- İdare heyeti, üyelerinin yarısından bir fazlasıyla müzakereye başlayabilir ve mutlak çoğunlukla karar verir. Kararlar umumi reislik divanına yazılı olarak bildirilir.

98- İdare heyeti seçimi her yıl yenilenir. Yılbaşı Millet Meclisi'nin toplantı senesi başıdır. Eski üyeler heyete yine seçilebilir.

99- İdare heyeti, haftada en az bir kere toplanır, gruba ait işleri konuşur. Grup binasına, grup kütüphanesine nezaret eder.

100- İdare heyeti, grup üyelerinin Meclis'e devamlarına, grubun kararlarına uygun hareket etmelerine nezaret eder ve Meclis'te meselelerin müzakeresi esnasında üyelerin toplu bulunmalarını, toplu oy vermelerini temin için tedbirler alır.

III - HAYSİYET DİVANI

101- Grup üyeleri arasında çıkacak özel anlaşmazlıklarla üyelerin mensup oldukları grubun şerefi, haysiyeti ile uzlaşmayacak halleri olduğu iddialarına bakmak üzere bir haysiyet divanı kurulur.

102- Haysiyet divanı, grubun genel kurulunca grup üyeleri arasından seçilecek yedi zattan toplanır.

103- Haysiyet divanı en aşağı beş üye ile müzakere eder.

104- Haysiyet divanının reisi kendi aralarında mutlak çoğunluk ve gizli oy ile seçilir.

105- Haysiyet divanı ya üyelerin müracaatı üzerine, yahut göreceği lüzuma göre kendi kendine faaliyete gelir. Umumi reislik divanı veya grup reisi de böyle bir meseleyi divana verebilir.

106- Divanın kararları alakası olanlara divan tarafından yazılı olarak tebliğ edilir. Bu kararın bir sureti de malumat alması için Fırka grubu reisliğine verilir.

107- Tebliğ tarihinden üç gün geçinceye kadar itiraz olmazsa karar katileşir. Alakası olanların itirazları sebepleriyle, yazılı olarak grup reisliğine verilir. İtiraz reis tarafından on gün içinde grup genel kuruluna arz edilir.

Genel kurul alakası olanları dinledikten ve üyelerden, biri aleyhte olmak üzere, en aşağı iki zata söz verildikten sonra oya konulur. Grup genel kurulunun çoğunlukla verdiği karar katidir.

IV - FIRKA MEBUSLARININ RİAYET EDECEKLERİ NOKTALAR

108- Mebusların özel hayatlarında, ticaret ve ziraat ve sanayi ve diğer faaliyetleri devletin resmi kanunlarına tabidir. Fakat Cumhuriyet Halk Fırkası'na mensup mebusların mebusluk sıfatını özel menfaatları için istismar edememelerine Fırka umumi reisliği de özel bir itina gösterir.

109- Sermayesinin çoğunluğu devlete ait olan müesssese ve şirketlerle kamu hizmetlerine ait ve özel mukaveleye bağlı veya mutlak olarak imtiyazlı şirketler ve tekel idarelerinde hükümet tarafından idare meclislerine tayin olunan üyeler ve bu müesseseleri temsil vaziyetinde bulunanlar Fırka'ya mensup mebuslardan olmayacaktır. Bunlardan başka şirket ve müesseselerde idare meclisi üyeliği genel kaidelere tabidir. Genel ve özel ve katma bütçelerle menfaatı devlete ait müesseseler bütçelerinden para ödemeyi içerecek mahiyette olan bir ticaret muamelesini Fırka mebusları yapamaz.

110- Büyük Millet Meclisi'nin reisi, reis vekilleri ve icra vekilleri ve Fırka umumi kâtibi ve umumi idare heyeti üyeleri ve Fırka grubunun reisi ve reis vekilleri gerek devletin alakası olan müesseselerde, gerek devletin alakası olmayan özel şirket ve müesseselerde müdürlük ve idare meclisi üyeliği gibi idare ve temsil vaziyetlerinden hakiki surette feragat ederler. Müdürlük ve idare meclisi üyeliği gibi bir idare vaziyeti olmaksızın özel müesseselerde hissedar olmak genel kaidelere tabidir.

111- Mebusların vazifeye devam bakımından vaziyetleri Büyük Millet Meclisi'nin özel kaidelerine bağlıdır. Fırka'ya mensup mebusların Büyük Millet Meclisi'nde devamları ve başkaca vazife almayanların her yıl seçim dairesine gitmeleri ve tam bir seçim devresinde en aşağı iki defa bütün kaza merkezlerini dolaşmaları noktasından bulunacakları vaziyet Fırka'nın umumi reisliğince özel bir ehemmiyete sahip olacaktır.

V - FIRKA DİVANI

112- Fırka divanı, umumi reislik divanından, Fırka'nın kabine üyelerinden, umumi idare heyeti ile fırka grubu idare heyetinden teşekkül eder. Fırka divanı lüzumunda umumi reislik divanı tarafından toplantıya çağırılır. Fırka divanına umumi reis veya umumi reis vekili, bulunmadığı zamanlarda vekil edecekleri zat reislik eder.

113- Fırka divanı umumi reislik divanından gönderilen meseleleri müzakere eder. Nizamnamenin yorumu Fırka divanına aittir.

Divan kararları umumi reisin tasdiki ile tamamlanır.

ALTINCI KISIM
MALİ HÜKÜMLER

114- Fırka'nın geliri şunlardır:

A) Fırka üyelerinden alınacak yardım paraları;

B) Teşkilatın menkul ve gayrimenkul mallarının geliri;

C) Müsamere, konser, balo, temsil gibi teşebbüslerden artan paralar;

Ç) Fırka'ca yapılan yayınlardan kalan paralar;

D) Fırka teşkilatının himaye ettiği kültür, milli terbiye, spor ve diğer hayır hizmetlerine karşılık genel ve mahalli bütçelerle belediye bütçelerinden ayrılacak yardım paraları;

E) Fırka'ya (A) fıkrası haricinde yapılacak yardımlar;

115- Fırka paraları talimatnamesine göre alınır, sarf olunur, kaydedilir.

Aylık ihtiyaçtan fazla paralar banka olan yerlerde bankaya yatırılır.

116- Teşkilatın her kademesi yıllık ihtiyaçlardan artacak paraları merkezin müsaadesi olmadıkça sarf edemez.

117- Fırka manevi şahsiyetine ait olmak üzere gayrimenkul mallar tasarruf eder. Bunların menfaatlarında asıl olan bulundukları yerlere ait olmaktır. Bunlardan değiştirilmesi yahut lüzumsuz olduğu için satılması icap edenler olursa, bu işler derece derece idare heyetleri kararı ve umumi reisliğin tasdikiyle yapılır.

118- Fırka'nın inceleme ve teftiş ve diğer vazife seyahatlerinde harcırah, seyahat ve ikamet yevmiyesi ödemesi şu esaslara göre yapılır:

1) Fırka memur ve müstahdemlerine, aldıkları tahsisata göre aynı yekûnu alan hükümet memurlarının maaşlarına ve harcırah kanunundaki esaslara göre;

2) Fırka'ca vazifelendirilecek mebuslara, fiilen sarf ettikleri nakliye ücretlerinden başka mebusların harcırahları hakkındaki kanunda yazılı maaş esasına göre;

3) Fırka'ca vazifelendirilecek başka zatlar, umumi kâtip ile umumi idare heyetinin muhasip üyeleri arasında takdir olunacak esasa göre.

119- Merkez teşkilatının bütçesi umumi reislik divanı tarafından tanzim olunur.

YEDİNCİ KISIM
DİSİPLİN HÜKÜMLERİ

120- Genel esaslara, büyük kongrenin kararlarına, umumi reislik divanının tebliğlerine, umumi idare heyetinin kararlarına riayet etmeyenler, bütün seçimlerde Fırka aday ve üyelerine oy vermeyen veya bunların aleyhinde çalışan veya karşı bir teşekkülün adaylığını kabul eden veya açıkça reddetmeyen veya Fırka'ca aday gösterilen yerlerde kendisini kendi başına aday gösteren veya gösterilmesine karşı göz yuman veya seçimlere mazeretsiz iştirak etmeyen veya karşı bir aday lehine gizli, açık çalışanlar ve kendi müesseselerinde bulunanların böyle hareket ve faaliyetlerine göz yumanlar, Fırka kongrelerinin program, Fırka gruplarının karar olarak kabul ettiklerini vazife sahibi iken yapmayanlar, Fırka vazifelerini yaparken bilerek nizamnameye uymayanlar, Fırka mensup ve memurlarından Fırka'nın şerefini, haysiyetini kıranlar yaptıklarının derecesine ve yapılan suçtaki alakalarına göre ihtar, ikinci ihtar, geçici ihraç ve atılma cezası ile cezalandırılır. Bu cezalar sırasıyla verileceği gibi sıra takip edilmeden birden de verilebilir.

121- İhtar cezaları kaza, ihtar ve ikinci ihtar cezaları vilayet ve ihtarlarla geçici ihraç cezaları umumi idare heyetince ve atılma cezası Fırka umumi reislik divanınca ve-

rilir. Seçimler esnasında idare heyetlerinin bu salahiyetleri birer derece yükselir. Eğer bir idare heyeti uygun gördüğü cezayı kendi salahiyetinden yüksek görürse keyfiyeti tasdike salahiyetli makama arz edilmek üzere bir derece yukarı idare heyetine arz eder.

122- Bir disiplin cezası alanın bu hali mensup olduğu teşkilata bildirilir.

123- İkinci ihtar cezası almak Fırka teşekküllerinden bir yıl uzaklaşmayı gerektirir. Böyleleri teşkilatta iseler çekilirler. Geçici ihraç cezası alanların bir yıl müddetle Fırka'dan alakaları kesilir.

Büyük Millet Meclisi grubundan çıkarılan, Fırka üyeliğinden de çıkarılmış olur.

124- Hakkında bu cezalardan herhangi birisi verilecek olan Fırka arkadaşının şifahen veya yazı ile kendisini müdafaa etmek hakkı vardır. Yalnız seçimler esnasında yapılan suçların cezaları müdafaa hakkı kullanılmadan verilebilir. Bu takdirde seçim bittikten sonra hüküm giyen zatın yazı ile müdafaası alınır ve haklı olduğu anlaşılırsa ceza kaldırılır.

SEKİZİNCİ KISIM
ADAYLIĞIN ŞARTLARI

125- Umumi reislik divanı kararı olmadıkça seçimlerde aday gösterilmez, seçimler serbest yapılır. Bu takdirde Fırka mensupları özel teşebbüslerle aday gösterilebileceği gibi Fırka idare heyetleri de seçimden istenilen iyi neticeyi temin edecek surette Fırka mensuplarının kazanması için 75. maddenin F fıkrası icabınca hareketle seçimi idare edebilirler.

126- Fırka teşkilatında çalışanlar üzerindeki fırka vazifeleriyle beraber Vilayet Umumi Meclisi, Belediye Meclisi ve Encümenleri ve Ticaret Odaları gibi kazanç getiren vazifelerden birden fazlası toplanamaz. Hatta bu vazifelerden biri üzerlerinde bulunanlar Hilali Ahmer[1] ve Himayei Etfal[2] gibi diğer fahri bir vazife dahi alamazlar.

127- Fırka idare heyetlerinde veya Fırka namına bir işte bulunabilmek için yardım paralarını vermiş olmak şarttır.

128- Fırka mensubu olanların ehliyet ve liyakatlerine göre yapabilecekleri hizmetlere o hizmetlerin kaideleri dairesinde ve eşit vaziyetlerde tercih edilerek yerleştirilmeleri için Fırka teşkilat ve üyeleri özel bir alaka gösterirler.

DOKUZUNCU KISIM
VİLAYETLERDE FIRKA GRUPLARI

129- Oy sahibi üyelerinin hepsi Fırka mensubu olmayan mahalli meclislerdeki Fırka üyeleri bir grup teşkil ederler.

130- Grup çağırıldığı vakit Fırka'nın oradaki idare heyeti reisinin reisliğinde toplanır.

131- Gruplar kongre kararlarını ve Fırka'yı yakından alakalandıran meseleleri konuşmak için yapılan toplantılarda idare heyeti de birlikte bulunur.

1 Kızılay. (Y.N.)
2 Çocuk Esirgeme Kurumu. (Y.N.)

132- Vilayet ve kazalardaki Fırka gruplarının nasıl çalışacakları talimatnamesinde gösterilir.

GEÇİCİ HÜKÜMLER

1- Bütün teşkilatta seçim başlangıçlarını aynı devrede birleştirmek maksadıyla, umumi idare heyeti, mevcut heyetlerin müddetleri bitmemiş de olsa seçimlerini yenileyebilir veya kongreleri tehir ederek müddetleri bitenlerin vazife ve salahiyetlerini devam ettirebilir.

2- Henüz Fırka teşkilatı olmayan yerler için üye kayıt, idare heyetlerini tasdik veya icabında ilk defaya mahsus olmak üzere bu heyetleri kendi teşkil etmek salahiyetiyle, umumi idare heyeti, müteşebbis bir zata veya bir heyete teşkilatı kurmak vazifesini verebilir.

3- 126. maddeye uymayan vaziyetler ilk kongrelerde yapılacak seçimlere kadar devam eder.

ÜÇÜNCÜ DEFA CUMHURBAŞKANLIĞINA SEÇİLME ÜZERİNE İRAN ŞAHI RIZA ŞAH PEHLEVİ'NİN TEBRİKİNE TEŞEKKÜR*

(17 MAYIS 1931)

Âlâhazreti Akdesi Hümayun Şehinşahı İran Rıza Şah Pehlevi

Yeniden Reisicumhurluğa seçildiğimden dolayı vaki olan tebriklerinizden pek mütehassis oldum. Kalbi teşekkürlerimi ve Zatı Şahanelerinin saadetleriyle İran milletinin refahı için en samimi temennilerimi takdim ederim.

Gazi M. Kemal

* *Cumhuriyet*, 18 Mayıs 1931, Numara: 2523, s.3; *Milliyet*, 18 Mayıs 1931, Numara: 1889, s.2; *Ayın Tarihi*, Mayıs 1931, c.25, Sayı: 86, s.7611.

DOĞUM YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA IRAK KRALI I. FAYSAL'I TEBRİK*

(19 MAYIS 1931)

Irak Kralı Birinci Faysal Hazretleri'ne

Bağdad

Zatı Haşmetanelerinin doğumunun yıldönümü münasebetiyle en samimi tebriklerimle birlikte şahsi saadetleri ve Irak'ın refahı hakkındaki temennilerimi iletirim.

Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: IV-6, D: 54, F: 44-2'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.249; *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1931, Numara: 2530, s.3; *Milliyet*, 25 Mayıs 1931, Numara: 1897, s.2; *Vakit*, 25 Mayıs 1931, Numara: 4802, s.4; *Hâkimiyeti Milliye*, 26 Mayıs 1931, Numara: 3540, s.1.

İSTANBUL BİRİNCİ BAHÇIVANLIK VE TAVUKÇULUK SERGİSİ DOLAYISIYLA ZİRAAT ODASI'NA TEŞEKKÜR*

(25 MAYIS 1931)

Ziraat Odası tarafından açılan sergi dün kapanmıştır. [...] Serginin açılışı münasebetiyle Gazi Hazretleri'ne şu telgraf çekilmiştir: [...]
Dün Gazi Hazretleri'nden şu cevap gelmiştir:

Hislerinize teşekkürler ederim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* *Vakit*. 26 Mayıs 1931, Numara: 4803, s.2.

YUNAN MİLLETİ HAKKINDA MEBUS LEON MACCAS'A BEYANAT*

(25 MAYIS 1931)

Atina, 25 (HM) - Balkan Haftası münasebetiyle Türkiye'yi ziyaret ederek Ankara ve İstanbul'da konferans vermiş olan Mebus Leon Maccas, Atina'ya dönmesini müteakip bu seyahatine ait hislerini liberalin fikirlerinin taraftarı olan Argassia mecmuasında yayımlamaya başlamıştır.

[...]

M. Maccas bazı Türk mebuslarının "Genel bir Balkan anlaşmasının tahakkukuna kadar Türkiye için Yunan dostluğu emin bir garanti teşkil etmektedir" dediklerini kaydettikten sonra, Reisicumhur Gazi Hazretleri'nin kendisine yayımlanmak üzere söyledikleri şu beyanatlarını nakleylemektedir:

Yunan milletinin hayatiyetine ve meziyetlerine karşı derin hürmet ve muhabbetim vardır.

* *Hâkimiyeti Milliye,* 2 Haziran 1931, Numara: 3457, s.2.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK CEMİYETİ REİSİ VE DARÜLFÜNUN EMİNİ MUAMMER RAŞİT BEY'E TEŞEKKÜR*

(26 MAYIS 1931)[1]

Türk Kooperatifçilik Cemiyeti tesisi münasebetiyle Cemiyet Reisi Muammer Raşit Bey Reisicumhur Hazretleri'ne şu telgrafı çekerek Cemiyet'in teşekkülünü bildirmiş ve üyelerin tazimatını arz etmişti: [...]

Bu telgrafa Gazi Hazretleri'nden şu cevap gelmiştir:

Türk Kooperatifçilik Cemiyeti Reisi ve Darülfünun Emini
Muammer Raşit Beyefendi'ye - İstanbul

Hislerinize teşekkür ve mesainizde muvaffakiyet temenni ederim. 21 Mayıs 1931

Gazi Mustafa Kemal

* *Cumhuriyet*, 26 Mayıs 1931, Numara: 2531, s.3; *Vakit*, 26 Mayıs 1931, Numara: 4803, s.2.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 26 Mayıs 1931, telgrafın gazetelerde yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

SABRİ BEY'İN VAZİFESİNİN SONA ERMESİ ÜZERİNE ROMANYA KRALI II. CAROL'A*

(28 MAYIS 1931)

Gazi Mustafa Kemal
Türkiye Reisicumhuru

Romanya Kralı Haşmetli İkinci Carol Hazretleri'nc

Aziz ve Büyük Dost,

Fevkalade delege ve ortaelçimiz sıfatıyla vazife yapan Sabri Bey'in başka bir vazifeye tayini münasebetiyle memuriyetine son vermiş idim.

Sabri Bey'in yüksek memuriyeti esnasında Zatı Haşmetanelerinin ve hükümetinin teveccühüne mazhar olduğunu ümit eder ve hakkında gösterilen lütufkârlıklardan dolayı teşekkürlerimi arz eylerim.

Bu fırsattan memnuniyetle istifade ederek Zatı Haşmetanelerine karşı beslediğim dostane teminatı ve gerek şahsi saadetleri gerek Romanya'nın ikbali hakkındaki teminatı teyit ederim.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz bir senesi Mayıs ayının yirmi sekizinci günü verilmiştir.

Gazi M. Kemal

* Romanya Devlet Arşivi'nden fotokopisiyle aktaran: M. Guboğlu, "Romanya Arşivlerinde Atatürk", *Yıllarboyu Tarih,* Kasım 1981, Sayı: 11, s.21; D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - MÜT. Sabri (Toprak) Bey'in Bükreş Elçiliği, 1929-1930'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları,* c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.34-35.

HAMDULLAH SUPHİ BEY'İN ORTAELÇİLİĞE TAYİNİ HAKKINDA ROMANYA KRALI II. CAROL'A*

(28 MAYIS 1931)

Gazi Mustafa Kemal
Türkiye Reisicumhuru

Romanya Kralı Haşmetli İkinci Carol Hazretlcri'ne

Aziz ve Büyük Dost,

Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Krallığı arasında hayırlı olarak mevcut olan dostluk bağlarının muhafazası ve takviyesini pek ziyade lüzumlu bulduğumdan, eski vekil ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde eski İstanbul Mebusu Hamdullah Suphi Bey'i kendisine fevkalade delege ve ortaelçimiz vazifesini vererek Haşmetaneleri nezdine göndermeye karar verdim.

Adı geçenin ayırıcı vasıfları ile muhtelif vesilelerle gösterdiği dirayet ve gayret eserleri, kendisine yüklenen yüksek vazifeyi Haşmetanelerinin itimadını kazanacak surette iyi yapacağına bana kanaat vermektedir.

Bu ümitle kendisinin iltifata mazhar olmasını, gerek namıma ve gerek Cumhuriyet hükümeti namına vuku bulacak bütün tebliğlere emniyet ve itimat gösterilmesini, şahsi hissiyat ve temennilerim teminatı ile Türk milletinin Romen milletine karşı mütehassis olduğu dostluğun bu yeni nişanesinin kabulünü rica ederim.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz bir senesi Mayıs ayının yirmi sekizinci günü tanzim edilmiştir.

Gazi M. Kemal

* Romanya Devlet Arşivi'nden fotokopisiyle aktaran: M. Guboğlu, "Romanya Arşivlerinde Atatürk", *Yıllarboyu Tarih,* Kasım 1981, Sayı: 11, s.22; D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - D.B.A. - Romanya, D.1. a.1. K.1/31: Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Bükreş Elçiliği, 1931-1944'ten Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları,* c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.36-37.

VÂSIF BEY'İN VAZİFESİNİN SONA ERMESİ ÜZERİNE ÇEKOSLOVAKYA REİSİCUMHURU MASARYK'E*

(2 HAZİRAN 1931)

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

Çekoslovakya Reisicumhuru Mösyö T. G. Masaryk Hazretleri'ne

Aziz ve Büyük Dost,

Riyasetpenahileri nezdinde fevkalade delege ve ortaelçimiz sıfatıyla vazife yapmış olan Vâsıf Bey'in başka bir vazifeye tayini münasebetiyle memuriyetine son vermiş idim.

Vâsıf Bey'in bu yüksek memuriyeti esnasında zatı riyasetpenahilerinin ve hükümetinin teveccühüne mazhar olduğunu ümit eder ve hakkında gösterilen lütufkârlıklardan dolayı teşekkürlerimi arz eylerim.

Bu fırsattan memnuniyetle istifade ederek Zatı Riyasetpenahilerine karşı beslediğim dostane hisleri ve gerek şahsi saadetleri gerek Çekoslovakya'nın ikbali hakkındaki temennilerimi teyit ederim.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz bir senesi Haziran ayının ikinci günü verilmiştir.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 1/96'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.578-579.

ŞEVKET BEY'İN ORTAELÇİLİĞE TAYİNİ HAKKINDA ÇEKOSLOVAKYA REİSİCUMHURU MASARYK'E*

(2 HAZİRAN 1931)

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

Çekoslovakya Reisicumhuru M. Tomas G. Masaryk Hazretleri'ne

Aziz ve Büyük Dost,

Türkiye Cumhuriyeti ile Çekoslovakya Cumhuriyeti arasında hayırlı olarak mevcut olan dostluk bağlarının muhafazası ve kuvvetlenmesini pek ziyade lüzumlu bulduğumdan, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin eski Antalya Mebusu Süleyman Şevket Bey'i Devletlilerinin nezdine fevkalade delege ve ortaelçi sıfatı ile tayin etmeye ve göndermeye karar verdim.

Adı geçenin ayırıcı vasıfları ve şimdiye kadar muhtelif vesilelerle göstermiş olduğu kavrayış ve gayret, kendisine verilen yüksek vazifeyi Zatı Devletlerinin itimadını kazanacak surette iyi yapacağının teminatıdır.

Bu ümitle kendisini iyi kabul buyurmalarını, gerek namıma gerek Cumhuriyet hükümeti namına vuku bulacak bütün tebliğlerine bilhassa Zatı Devletlerinin şahsi saadeti ile Çekoslovakya'nın refahı hakkındaki temennilere tamamen emniyet ve itimat edilmesini rica ederim, Reis Hazretleri.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz bir senesi Haziran ayının ikinci günü tanzim edilmiştir.[1]

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 6/69'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.579.

1 Süleyman Şevket Bey, 28 Haziran 1931 günü Prag'a varmış, fakat güven mektubunu sunmaya vakit bulamadan, hemen ameliyat olmak üzere Viyana'ya gitmiş ise de, kısa zaman sonra, 3 Ağustos 1931 günü Viyana'da Hera Sanatoryumu'nda ölmüştür (Prag Elçiliği'nden Hariciye Vekâleti'ne Yazı. Prag, 6.8.1931, No. 495/293). (Bilal N. Şimşir'in notu.)

AMERİKAN BAĞIMSIZLIK GÜNÜNÜ TEBRİK DOLAYISIYLA AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ REİSİ HERBERT HOOVER'A*

(4 TEMMUZ 1931)

Tel. Ankara, 4.7.1931

Amerika Birleşik Devletleri Reisi M. Hoover Hazretleri'ne

Washington

Bağımsızlık Günü'nün yıldönümü münasebetiyle hararetli tebriklerimin ve gerek Zatı Devletlerinin şahsi saadeti ve gerek büyük memleketinin refahı hakkındaki samimi temennilerimin kabulünü rica ederim.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızca metniyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.202-203; *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1931, Numara: 2597, s.3; *Milliyet*, 12 Temmuz 1931, Numara: 1945, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 13 Temmuz 1931, Numara: 3588, s.3.

İTİMATNAMESİNİ SUNAN BREZİLYA ELÇİSİ MARIO DE PIMENTAL BRANDAO'NUN NUTKUNA CEVAP*

(5 TEMMUZ 1931)

Ankara, 5 (AA) - Brezilya Elçisi M. de Pimental Brandao Reisicumhur Hazretleri tarafından bugün kabul buyurularak itimatnamesini takdim etmiştir. Yeni elçi kabul merasiminde şu nutku söylemiştir:

[...]

Reisicumhur Hazretleri cevaben şu nutku irat buyurmuşlardır:

Çankaya, Ankara, 5.7.1931

Ortaelçi Hazretleri,

Brezilya Geçici Hükümet Reisi'nin sizi nezdime fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla tayin buyurduklarını bildiren mektubu memnuniyetle alıyorum. Brezilya ahalisi[1] ve hükümeti namına ve kendi namınıza bana ilettiğiniz samimi temennilerden ve dostluk teminatından dolayı pek mütehassis oldum.

Türk milletinin birçok şan ve şeref hatırasını yâd için söylediğiniz güzel sözlere de teşekkür edcrim. Türk milleti ve hükümeti Brezilya'da vücuda getirilen büyük ilerlemeleri alaka ve takdir ile takip etmektedir. Bu muazzam eserin vücuda gelmesine bizim vatandaşlarımızdan bazılarının faaliyetleriyle iştirak etmiş olduklarının beyanını ayrı bir sevinçle dinledim.

Brezilya, Güney Amerika'da işgal ettiği özel mevkii ve bütün dünyada haklı olarak mazhar olduğu ehemmiyet ve itibarı, memleketlerini yükseltmek ve refaha erdirmek için Brezilya vatandaşlarının her sahada sarf ettikleri devamlı ve artan gayretlere borçludur.

Türkiye ile Brezilya arasında tesis edilen dostluk münasebetlerini kuvvetlendirmek maksadıyla geçen sene hükümetiniz merkezine bir ortaelçi göndermiştik.

Ortaelçi Hazretleri; sizin şahsınızda Brezilya'nın ilk siyasi temsilcisini Ankara'da selamlamakla bahtiyarım. Kurulan bu dostluk bağlarının iki memleket arasındaki iktisadi münasebetleri de kuvvetlendirecceğini ümit etmekteyim.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Brazilya'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.480-481; *Cumhuriyet*, 6 Temmuz 1931, Numara: 2573, s.3; *Hâkimiyeti Milliye*, 7 Temmuz 1931, Numara: 3582, s.5.

1 *Cumhuriyet* ve *Hâkimiyeti Milliye*'de "milleti" şeklinde. (Y.N.)

Yüksek vazifenizin yerine getirilmesinde size muvaffakiyetler temenni ederim.

Size verilen işi yapmak için sarf edeceğiniz mesainin benim şahsi desteğimc ve Cumhuriyet hükümetinin yardımına mazhar olacağından emin olabilirsiniz.

IRAK KRALI FAYSAL ŞEREFİNE VERİLEN ZİYAFETTE NUTUK*

(6 TEMMUZ 1931)

Ankara, 6 (AA) - Reisicumhur Hazretleri tarafından bu akşam saat 20.30'da Kral Faysal Hazretleri şerefine Ankara Palas'ta bir ziyafet çekilmiştir. [...] Ziyafetin sonlarına doğru Reisicumhur Hazretleri aşağıdaki nutku irat buyurmuşlardır:

Ankara Palas, 6 Temmuz 1931, Saat: 20.30

Kral Hazretleri,

Zatı Haşmetanclerini burada, Türkiye Cumhuriyeti'nin merkezinde selamlamakla bahtiyarım.

Dostumuz ve komşumuz muhterem Iraklılara ve onun sevilen hükümdarına karşı çok samimi dostluk duygularıyla mütehassis bulunmaktayız. Bu hislerin Türkiyc'dc nc kadar kuvvetli yankı bulduğunu bizzat gözlemleyeceksiniz. Haşmetanelerinin ziyareti, mcvcut dostluk hislerini ve bağlarını şüphesiz çok kuvvetlendirecektir.

Bütün gayretlcrini barış içinde gelişmeye hasreden ve komşularıyla ve dünyanın bütün milletleriyle karşılıklı samimiyet ve eşitlik esasları dahilinde iyi geçinmeyi şiar edinen Cumhuriyct Hükümeti, Irak'ın gittikçc artan bir ilerleme ile huzur içinde mesut ve müreffeh olmasını alaka ile takip ve temcnni ctmcktedir.

Milletler arasındaki bağların ve alakaların gelişmesinde pck mühim olan ve tarihin seyrinde daima tesirini gösteren coğrafi, iktisadi etkenlerden başka, bugünkü karşılıklı menfaatları ve dahili, harici sulh ve sükûn siyasetleri ve münasebetleri de[1] Irak ile Türkiye'yi birbirinc yaklaştırmakta ve daha çok dost yapmaktadır. Bu görüş vc anlayışta müşterek olduğumuz kanaatini ifade etmeme müsaadelerini rica ederim.

Bu samimi kanaat ve hisler içinde sözlerimi bitirirkcn, huzurlarıyla hepimize sevinçler veren muhterem misafirimiz Haşmetli Kral Hazrctlcri'nin şahsi saadetlerini vc dost Iraklıların refah ve ikbalini temenni ederim.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Irak. Harici. K. 2/1'den aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.265-266; *Cumhuriyet*, 7 Temmuz 1931, Numara: 2574, s.1, 3; *Milliyet*, 7 Temmuz 1931, Numara: 1940, s.1-2; *Vakit*, 7 Temmuz 1931, Numara: 4845, s.1-2; *Yeni Gün*, 7 Temmuz 1931, Numara: 159, s.1-2; *Hâkimiyeti Milliye*, 8 Temmuz 1931, Numara: 3583, s.1, 5.

1 Gazetelerde yer alan "ve dahili, harici sulh vc sükûn siyasetleri ve münasebetleri dc" sözcükleri *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*'nda yoktur. (Y.N.)

IRAK KRALI FAYSAL ŞEREFİNE VERİLEN ZİYAFETTE SOHBET*

(6 TEMMUZ 1931)

Ankara, 7 (Telefonla) - Irak Kralı Faysal Hazretleri evvelki gece Ankara Palas'ta şereflerine verilen baloda Reisicumhur Hazretleri ile pek geç vakte kadar beraber kalmışlar, bir aralık otelin geniş koridorlarından birinde bir köşede Gazi Hazretleri'yle uzun bir hasbıhalde bulunmuşlardır. Kral Faysal Hazretleri intibalarını soranlara gönül alma olarak anlaşılmamasını söyledikten sonra Ankara'yı hayal ile tasavvur olunamayacak bir gelişme derecesinde bulduklarını, Bağdat'ta da arzu ettikleri tesisler vücuda gelince Gazi Hazretleri'nden Irak'ı teşriflerini rica edeceklerini söylemişlerdir. Reisicumhur Hazretleri bu kibar daveti kibar bir mukabele ile karşılamışlardır. Kral Faysal Hazretleri Ankara'yı o kadar beğenmişlerdir ki, bir aralık:

-"Artık kışı Bağdat'ta yazı Ankara'da geçiririz" demişler, Gazi bu cümleyi:

-"Ankara ve İstanbul'da..." *diyerek tamamlamışlardır.*

Bu konuşmalar arasında Gazi Hazretleri Musul anlaşmasına temas ederek terk edilen toprakların Iraklılara verildiğini hatırlatmışlar, Kral Faysal Hazretleri:

-"Fakat buna karşılık bütün Irak'ı kazandınız. Bugün Bağdat caddelerini hep Gazi'nin hayranları ve sevenleri dolduruyorlar!" demiştir.

* *Vakit*, 8 Temmuz 1931, Numara: 4846, s.1; *Cumhuriyet*, 9 Temmuz 1931, Numara: 2576, s.1, 6; *Yeni Gün*, 10 Temmuz 1931, Numara: 160, s.2.

İTALYA KRALI III. VICTOR EMANUEL'E TAZİYE*

(11 TEMMUZ 1931)

Reisicumhur Hazretleri'yle amcası vefat eden İtalya Kralı Hazretleri arasında şu telgrafnameler teati edilmiştir:

Haşmetli Victor Emanuel III Hazretleri'ne

Roma

Fahametli Duc d'Aoste Hazretleri'nin vefatı haberini derin bir üzüntüyle aldım. Zatı Haşmetanelerine en samimi taziyetlerimi beyan eylerim.

Gazi M. Kemal

* *Cumhuriyet,* 12 Temmuz 1931, Numara: 2597, s.3; *Milliyet,* 12 Temmuz 1931, Numara: 1945, s.2; *Hâkimiyeti Milliye,* 13 Temmuz 1931, Numara: 3588, s.3.

TEPE ŞEHRİ HAKKINDA İZAHAT*

(18 TEMMUZ 1931)[1]

[...] Tarihi fetheden adam, bir akşam eski Yunan tarihinin kökenleri üzerine bazı izahat vermişti. Bu esnada "Thebes" şehrinin adını birkaç defa asıl kendi şekliyle telaffuz ettikten sonra "Tepe" *diye tekrarladı. Huzurunda bulunanlardan biri sormak lüzumunu duydu:*

-Teb isminin Tepe kelimesinden çıktığına ihtimal veriyor musunuz efendim?

Gazi'nin delici bakışı bir saniye bu soruyu yönelten arkadaşın bakışlarını kuşattı.

-Evet, *dedi*. Edremit civarındaki eski Thébe şehriyle Beotya'daki Thebes şehrinin "Tepe"den başka bir şey olmadığını zannediyorum. Arkadaşlar bunu incelemelidir!

Büyük Gazi bu birkaç kelimeyi söyledikten sonra bahiste devam ettiler.

[...]

* Samih Rifat, "Tarih Yolunda... Tepe Şehri Nerededir?..", *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1931, Numara: 2585, s.3.
Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in konu hakkında lise *Tarih* kitapları taslaklarına yaptığı düzeltmeler için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.24, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2008, s.33, 111. (Y.N.)

1 Gazetede izahatın tarihi yer almamaktadır. 18 Temmuz 1931, izahatın gazetede yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

TAYYARECİ VECİHİ'NİN UÇUŞU HAKKINDA*

(20 TEMMUZ 1931)

Ankara, 20 (Telefonla) - Reisicumhur Hazretleri bugün saat 6'da özel trenleriyle İstanbul'a hareket buyurdular. [...]

Saat 6'ya 8 dakika kala Gazi Hazretleri refakatlerinde Başvekil İsmet, Meclis Reisi Kâzım Paşalar olduğu halde istasyona teşrif buyurdular. Sürekli alkışlar arasında gara dahil oldular.

Bu sırada Tayyareci Vecihi, Gazi'yi uğurlamak için tayyaresiyle istasyon üstünde uçuyor, kısa kavisler yaparak, binaların üstüne kadar inerek Büyük Kurtarıcı'yı selamlıyordu.

Reisicumhur Hazretleri kıymetli tayyarecimizin bu tehlikeli hava oyunlarından endişeli göründüler, yanındakilere:

-Korkuyorum, başına bir şey gelmesin diye endişe ediyorum. Geçenlerde de böyle aşağıdan uçmuştu, *dediler.*

* *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1931, Numara: 2588, s.1, 3.

TÜRK KÖYLÜSÜ HAKKINDA ESKİŞEHİR'DE TÜCCAR HASAN EFENDİ İLE KONUŞMA*

(21 TEMMUZ 1931)

[...] Gazi Hazretleri İstanbul'a teşrif ederlerken Eskişehir'de bir müddet durarak halka temasta bulunmuşlardır. Gece saat birde tren istasyonda durmuş, Reisicumhur Hazretleri bütün Eskişehirlilerin kendilerini beklemekte olduğunu görünce hemen vagonlarından inerek halk arasına karışmışlardır.

Tüccardan Uluçayırlı Hasan Efendi'ye bazı sorular sormuşlar, Hasan Efendi'den zahire ticaretinde ziyan ettiği cevabını alınca muhatabına ve karşılamacılara şu sözleri söylemişlerdir:

"Bu sene üretimimiz fazladır, bolluk mutlaktır. Bu, hiçbir vakit buhran demek değildir. Bugün dünya buhranından en az etkilenen millet Türk milletidir.

Yalnız şunu bilmek lazımdır ki, artık eskisi gibi umumi harp ticareti yapılamaz. Ticarette çok kazanmak değil, sağlam ve temiz kazanmak düsturu hâkimdir. Zarar gören en ziyade Türk köylüsüdür ve bunu da hepimiz görüyoruz, düşünüyoruz.

Köylü hepimizin velinimetimizdir. Bu asil unsurun refahını düşüneceğiz."

Gazi Hazretleri müteakiben bir kolu kesik, 12 yaşlarında bir yetim çocuğu çağırarak iltifat etmişler, çocuğun musikiye kabiliyeti olduğunu öğrenerek:

"En büyük saz şairi Dertli de senin gibi ufak bir muhitten çıkmış ve yükselmiştir. Çalış, muvaffak olacaksın" *buyurmuşlardır.*

Reisicumhur Hazretleri 20 dakikalık bir beklemeyi müteakip alkışlar arasında Eskişehir'den ayrılmışlardır.

* *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1931, Numara: 2591, s.1. Ayrıca bkz. Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Şubat 1997, s.241-242.

LOZAN ANTLAŞMASI'NIN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(23 TEMMUZ 1931)

Lozan Barış Antlaşması'nın yıldönümü münasebetiyle Gazi Hazretleri Başvekil İsmet Paşa'ya şu tebrik telgrafını göndermiştir:

Yarın Lozan Barış Antlaşması'nın imzalandığı gündür. O barış antlaşmasını yapan ve imzalayan Zatı Devletlerini bu vesileyle de takdir ve muhabbetle hatırlarım.

Gazi Mustafa Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye,* 26 Temmuz 1931, Numara: 3601, s.1; *Cumhuriyet,* 28 Temmuz 1931, Numara: 2594, s.2.

ESAT BEY'İN VAZİFESİ HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(24 TEMMUZ 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü
Şifre

Yalova
24.7.1931

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne
Ankara

Henüz bana gelmedi. Fakat gazetelerde okuduğuma göre Hariciye tayinleri aşağıdaki tarzda ise İstokoholm[1] maslahatgüzarlığına seçilen Esat Bey'in resen memuriyetine taraftar değilim. Vekâlet Ticaret Müdürü Orhan Şemsi Bey'in memuriyetinin tasdikinden evvel sicil ve yaşamöyküsünden aydınlatılmaklığımı rica ederim.

Reisicumhur
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: IV-6, D: 54, F: 60'ta bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.
1 Stockholm. (Y.N.)

NEW YORK'TAN İSTANBUL'A UÇAN AMERİKALI TAYYARECİLERE BEYANAT*

(1 AĞUSTOS 1931)

Yalova, 1 (Başyazarımızdan)[1] *- Amerikalı tayyareciler*[2] *dün saat 4.30'da Sakarya motoruyla Amerika Büyükelçisi ve İstanbul Valisi ile birlikte Yalova'ya gelmişlerdir. [...]*

Tam saat altıda otomobillere binerek Gazi Hazretleri'nin köşklerine hareket ettiler. Misafirler Gazi Hazretleri'nin büyük salonlarından geçerek taraçaya çıktılar ve orada ayaküzeri bir müddet konuştular. [...] Gazi Hazretleri Amerikalı misafirleri köşkün üst katındaki yazı odalarında bekliyorlardı. İstanbul'u teşrif ettikleri gün giydikleri açık lacivert jaketatayı giymişlerdi. Her zamanki gibi gayet şık ve zarif idiler. Tayyarecileri ve kendilerine refakat eden Amerika Büyükelçisi'ni memnuniyetlerini gösteren bir neşe ve samimiyetle kabul ederek her birine yer gösterdiler ve ilk söz olarak Türkçe ve kısaca:

-Hoş geldiniz! *buyurdular.*

Reisicumhur Hazretleri kabul töreni esnasında tayyarecilere hitap ederek buyurdular ki:

Harikulade seyahatinizi Türk milleti yüreklerden taşan takdir ve muhabbetle karşıladı. Amerika semasından yükselerek Türk semasında belirecek kıymetli misafirleri oradan uçtukları andan itibaren Türkiye ufuklarına geldikleri ve topraklarımıza kondukları dakikaya kadar alaka ile, heyecanla takip etti. Muvaffakiyetinizi can ve gönülden diledi. Ve kendi muvaffakiyeti gibi sevindi.

Hakikaten muvaffakiyetiniz hem fennin ve tekniğin ve hem de bilhassa maharet ve cesaret itibariyle insan kuvvetinin[3] emsalsiz bir zaferidir.

Kıtalar birleştirirken milletleri yaklaştırıyorsunuz. Sizin gibi kahramanlar, milletleri birbirinin saadetleri ve kederleriyle alakadar olan bir aile efradı haline getirirler.

* *Akşam*, 3 Ağustos 1931, Numara: 4601, s.1-2; *Cumhuriyet*, 2 Ağustos 1931, Numara: 2599, s.1, 6; *Milliyet*, 2 Ağustos 1931, Numara: 1966, s.1; *Vakit*, 2 Ağustos 1931, Numara: 4871, s.1-2; *Hâkimiyeti Milliye*, 3 Ağustos 1931, Numara: 3609, s.1; *Muhit*, Eylül 1931, Numara: 35, s.6. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III*, Türk İnkilâp Tarihi Enstitüsü Yayımları, Ankara, 1954, s.90.

1 Necmeddin Sadık. (Y.N.)

2 Russel Boardman ve John Polando. (Y.N.)

3 *Hâkimiyeti Milliye* ve *Muhit*'te "kudretinin". (Y.N.)

Şüphe etmem ki, siz medeniyetini hayranlıkla takip ettiğimiz Yeni Dünya'nın büyük diyarı ile Eski Dünya kıtalarının kavşak noktasında bulunan yeni Türkiye'yi böyle doğrudan birleştirirken Amerikalıların ve Türklerin kalplerini de birbirine daha ziyade yaklaştırdınız.

Bugünün gençliği, zamanımıza kadar insanlığın hayal etmediği semavi yollardan insanlar arasında, milletler arasında yüksek dostlukların, yüksek muhabbetlerin kurucuları oluyor. Bu ulvi hedeflerin ulvi işaretlerini veren Amerika'nın sizin gibi idealist ve cesur gençlerini karşımda görmekle, onlarla görüşmekle iftihar ediyorum, bahtiyarım.

Siz semada güzel bir yol çizdiniz. Bu seyahatiniz Türk tayyarecilerine de hazırlanmak için büyük bir teşvik olacaktır.

Sizi hararetle tebrik ederim. Şahıslarınızda muhterem Amerika milletini, Amerika bilgi ve tekniğini ve Amerika tayyareciliğinin kahraman temsilcilerini selamlarım.

Yüksek camianızı dünyada yüksek bir surette temsil eden muhterem Reisicumhurunuzu bu güzel münasebetle hürmetle ve muhabbetle yâd ederim ve size iyi seyahatler ve daima böyle muvaffakiyetler temenni ederim.

AMERİKALI TAYYARECİLERİN ZİYARETİ HAKKINDA AMERİKA SEFİRİ GREW'E*

(1 AĞUSTOS 1931)

[...] Gazi Hazretleri'nin bu sözlerinden son derece mütehassis olan Sefir büyük bir coşku içinde ayağa kalktı.

* *Akşam*, 3 Ağustos 1931, Numara: 4601, s.2; *Milliyet*, 2 Ağustos 1931, Numara: 1966, s. 1; *Vakit*, 2 Ağustos 1931, Numara: 4871, s.1; *Cumhuriyet*, 3 Ağustos 1931, Numara: 2600, s.1, 4; *Hâkimiyeti Milliye*, 3 Ağustos 1931, Numara: 3609, s. 1.
Amerika Elçisi Joseph Grew, anılarında Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal ile Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Herbert Hoover arasında bu konuda teati edilen telgraflarla ilgili şunları aktarmaktadır:

"(1 Ağustos 1931)
[...] İki gün sonra Dışişleri Bakanlığımıza, Gazi'nin havacılarımıza gösterdiği çok içten kabulden, kendilerine madalya takıldığından vb. söz eden ve Cumhurbaşkanı Hoover'in pilotlarımıza burada çok değer verileceğine inandığım bir tebrik telgrafı göndermesinin pek yerinde olacağını bildiren bir tel gönderdim. Fakat bu arada da Gazi, Başkan Hoover'e kendiliğinden şu telgrafı göndermiş:
'Amerikalı kahramanlar Türk ulusunun kalbini sevinçle doldurmuştur. Başarmış oldukları harikulade işin sonunda bu cesur gençlerin yüzlerinde gördüğüm neşe ve azim ifadesi bana şu inancı verdi ki, insanlık için kazandıkları bu büyük zafer onlar için yalnız bir başlangıçtır.
Asil ve muhterem şahsiyetiniz aracılığıyla bu büyük kahramanları yetiştiren şanlı ulusunuzu kutlamak benim için büyük bir zevktir.'
Gazi'nin telgrafına Başkan Hoover şu cevabı verdi:
'New York'tan İstanbul'a yaptıkları başarılı bir uçuştan sonra Amerikan pilotları Boardman ve Polando'ya karşı göstermiş olduğunuz nezaketten ötürü samimi takdirlerimi ifade etmek isterim.'
Korkarım ki bu tel Dışişleri Bakanlığı'nda düşünceleri işlemez duruma getiren o uzun, boğucu ve sinirleri harap edici günlerde yazılmıştı; zira Gazi'nin alışılagelmişten çok uzun mesajına uygun bir cevap olmaktan çok uzak... Kaldı ki, Gazi'nin hazırladığı telgraf Yalova'da İngilizceye çevrildiğinde aslındaki samimilikten de biraz yitirmiş. Ne olursa olsun, Gazi bu telgrafa çok sinirlendi, her iki telgrafın metinlerini basına vermeden önce, kâtibi Tevfik Bey'i Elçiliğe göndererek Hoover'in bu telgrafının kendisininkine cevap olarak mı gönderilmiş olduğunu sordu. Elçilik kâtibimiz Shaw, Gazi'nin telgrafının 1 Ağustos Cumartesi, Hoover'inkinin ise 3 Ağustos Pazartesi tarihini taşıdıklarına bakılacak olursa, öyle olmasının muhtemel olduğunu söyledi. Gazi'nin telgrafı İngilizce olarak gönderildiğine göre, Amerikan başkentinde çeviri için süre yitirilmiş olduğu da düşünülemezdi.
Dışişleri Bakanlığı'mızın, Cumhurbaşkanı'nın mesajının hiç değilse Gazi'ninki kadar uzun ve içten olmasını sağlamamış olmasından esef duyuyorum. Bu küçük şeylere burada fevkalade titizlik gösteriliyor. Fevkalade duyguların, Başkan Hoover'in telgrafı ile incitilmiş olmasına cidden üzülmek gerek...
(6 Ağustos 1931)
Sabah Dışişleri Bakanlığımızdan aldığım bir tel beni çok bahtiyar etti. Bu telde Başkan Hoover 3 Ağustos tarihli telgrafını gönderdikten sonra Gazi'den çok içten bir mesaj alınmış olduğu bildiriliyor ve Türklere Başkan Hoover'in ilk mesajı göndermiş olduğunda daha Gazi'nin mesajının alınmamış bulunduğunu bildirmekle görevlendirilmiş olduğum bildiriliyordu. Shaw'a derhal direktif vererek Dolmabahçe Sarayı'nda Tevfik Bey'i görmesini ve durumu açıklamasını söyledim. Tevfik Bey Gazi'yi hemen haberdar edeceğini söylemiş; böylece sorun çözümlenmiş oldu. Ben de bugün mutlu ufukta hiç bulut kalmaması için ayrıca Ankara'da Tevfik Rüştü Bey'e nazikane bir tel çekerek, Dışişleri Bakanlığımızca Gazi'nin mesajına Başkan'ın şükranlarını bildirmekle görevlendirildiğimi yazdım."

Bkz. Joseph Grew, *Atatürk ve İnönü (Bir Amerikan Elçisinin Hâtıraları)*, Çeviren: Muzaffer Aşkın, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları, İstanbul, 1966, s.124-126. (Y.N.)

"Gazi Hazretleri müsaade ederlerse hissiyatımı arz etmek isterim" dedi.
[...]
Gazi Hazretleri Büyükelçi'ye şu cevabı verdiler:

Böyle kahramanlar yetiştiren büyük milleti, burada daima muvaffakiyetle temsil eden Zatı Devletlerini bilhassa tebrik ederim. Bu mesut hadisenin iki memleket arasındaki muhabbeti daha ziyade artıracağı hakkındaki görüşünüze tamamıyla iştirak ederim.

AMERİKALI TAYYARECİLERLE SOHBET*

(1 AĞUSTOS 1931)

[...] Bundan sonra Gazi Hazretleri tayyarecilere bazı sorular sordular ve Reisicumhur Hazretleri ile tayyareciler arasında özetle şöyle bir konuşma cereyan etti:

-Bu seyahatiniz esnasında sizde en fazla ve en derin intiba bırakan hadise ne oldu?

-İstanbul'a gelişimiz ve inişimiz...

-Yolda kaç gece geçirdiniz?

-İki gece... Fakat daima doğuya doğru gittiğimiz için geceler kısalıyordu. En fazla 6 saat gece gördük.

Gazi Hazretleri tayyarecilere buradan nereye gideceklerini sordular. Tayyareciler Türk milletinden gördükleri hararetli tezahürattan henüz tayyarelerini muayeneye vakit bulamadıkları için bir karar vermediklerini ve karar verince hemen malumat arz edeceklerini söylediler. Gazi Hazretleri bunu sormaktan maksatları yeni Türkiye'nin hükümet merkezini görmek arzusunda bulunup bulunmadıklarını anlamak olduğunu söylediler. Tayyareciler Amerika'ya dönmek mecburiyetinde olduklarını ve maalesef daha fazla kalamayacaklarını izah ettiler.

-Kaç gün kalacaksınız?

-Üç dört gün...

-Türk milletinin sizleri yakından görmesi, sevgisini istedikleri kadar göstermesi için bu müddet az değil midir?

Gazi Hazretleri'nin bu iltifatından çok heyecanlanan tayyareciler bugüne kadar Türk milletinden gördükleri muhabbeti ifade için kelime bulmaktan âciz olduklarını söylediler.

Yine söz arasında Gazi Hazretleri buyurdular ki:

-Kristof Kolomb, Amerika'yı keşfettiği zaman Hindistan'a gittiğini zannediyor, yanaştığı toprağın neresi olduğunu bilmiyordu. Siz, bu asrın çocukları, Amerika'dan

* *Akşam*, 3 Ağustos 1931, Numara: 4601, s.2; *Cumhuriyet*, 3 Ağustos 1931, Numara: 2600, s.4; *Vakit*, 3 Ağustos 1931, Numara: 4872, s.1.

kalktınız, okyanusu geçtiniz, nereye gittiğinizi, hangi yoldan yürüdüğünüzü, niçin gittiğinizi, ulaştığınız noktayı evvelden tayin etmiştiniz.

Tayyareciler şu cevabı verdi:
-Kristof Kolomb'un kullandığı vasıtalar bizimki kadar mükemmel değildi.
Gazi Hazretleri bu noktayı izah ederek:

-"Ben de onu söylemek istiyordum. Muvaffakiyetiniz için bu asrın fenni, tekniği, bu asrın ilerlemeleri lazımdır..."[1] *buyurmuşlardır.*

Tayyareciler bir saat kadar Gazi Hazretleri'nin nezdinde kalmışlardır. Gazi Hazretleri Yalova'yı gezip görmelerine vakit ve fırsat bırakmak istediğini söyleyerek kendilerine müsaade verdiler.

1 *Vakit*'te "lazımdı" şeklinde. (Y.N.)

AMERİKALI TAYYARECİLER HAKKINDA *AKŞAM* BAŞYAZARI NECMETTİN SADIK BEY'E*

(1 AĞUSTOS 1931)

[...] Akşam yemeğinde Gazi Hazretleri'nin sofralarında bulunmak şerefine nail oldum. Söz Amerikalı tayyarecilerin ziyaretleri konusuna temas etti.

Gazi Hazretleri'nden bu hava kahramanlarının kendilerinde nasıl bir intiba bıraktıklarını sordum. Asrın en büyük kahramanı intibalarını lütfen şu suretle anlattılar.

Kendi müsaadeleriyle bu güzel ve her zamanki sözleri gibi millet için ders dolu beyanatlarını zapt edebildiğim kadar yazıyorum:

Ben Amerika'nın bu kahraman çocuklarını, kahramanlığın bütün vasıflarına sahip ve bu vasıfları bütün cihan karşısında tatbike inatla girişmiş gördüm. Kendileri yüksek kahramanlıklarını, yüksek tevazu içinde gizliyorlar. Ümit ederim ki, beklerim ki, bu gençler bugün yaptıklarından daha büyük fiili eserler sahibi olacaklardır. Bununla zaten çok yüksek olan Amerika camiası iftihar edeceği gibi, bütün insanlık yüksek heyecanlı iftiharlarla sevinecektir.

Bu sevinçlerin en yükseğini, en derin hassasiyetle Türk milletinin duyacağına şüphe yoktur. Çünkü Türk milleti güzel her şeyi, her medeni şeyi, her yüksek şeyi sever, takdir eder. Fakat muhakkaktır ki, her şeyin üstünde tapındığı bir şey varsa o da yüksek kahramanlıktır. Bu sözlerim, şüphesiz bugünkü uyanık Türk gençliğinin kulaklarında yüksek ve tesirli yankılar yapacaktır. Yüksek hasletlerine emniyetle baktığım Türk çocuklarından daha az şey istemem.

* *Akşam,* 3 Ağustos 1931, Numara: 4601, s.2; *Vakit,* 3 Ağustos 1931, Numara: 4872, s.6; *Cumhuriyet,* 3 Ağustos 1931, Numara: 2600, s.4; *Milliyet,* 3 Ağustos 1931, Numara: 1967, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III,* Türk İnkilâp Tarihi Enstitüsü Yayımları, Ankara, 1954, s.89.

DENİZLİ SPOR MINTIKASI KONGRE VE BELEDİYE REİSİ'NE TEŞEKKÜR*

(4 AĞUSTOS 1931)

Telgraf

C. Kongre münasebetiyle hakkımda gösterilen samimi hislere teşekkür ederim.

4.8.31
Reisicumhur
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: VII-2-h, D: 91, F: 1-303'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

GEMLİK-YALOVA YOLUNDAKİ SOYGUN HAKKINDA YOLCULARA*
(7 AĞUSTOS 1931)

Bursa, 7- Gazi Hazretleri Gemlik-Yalova yolundaki soygunu haber alarak yakından alakadar olmuşlar ve gece yarısı istirahatlerini terk ederek Bursa'ya hareket buyurmuşlardır.

Reisicumhur Hazretleri gece seryaverleri Rüsuhi Bey'i, Yalova'ya gitmekte olan üç otobüste mevcut yolculara göndermişler ve soygun faillerinin Cumhuriyet hükümetince mutlaka yakalanacağını, huzur ve emniyetle bu yoldan gidip gelmelerini *bildirmek suretiyle iltifatta bulunmuşlardır.*

* *Yeni Gün,* 9 Ağustos 1931, Numara: 191, s.1-2.

ÜÇÜNCÜ YERLİ MALLAR SERGİSİ DOLAYISIYLA SANAYİCİLERE TEŞEKKÜR*

(13 AĞUSTOS 1931)

İstanbul, 14 (Telefon) - Üçüncü Yerli Mallar Sergisi'nin açılması münasebetiyle sanayi erbabı tarafından Reisicumhur Gazi Hazretleri'ne tebrik telgrafları çekilmiştir. Gazi Hazretleri dün bu telgrafa şu cevabı vermişlerdir:

Hislerinizc teşekkür ve muvaffakiyetler temcnni ederim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye,* 14 Ağustos 1931, Numara: 3621, s.1; *Vakit,* 14 Ağustos 1931, Numara: 4882, s.3.

TARİH YAZIMI HAKKINDA
TÜRK TARİHİ TETKİK CEMİYETİ'NE*

(16/17 AĞUSTOS 1931)

- 1 - 2/1

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Yüksek Riyaseti'ne
(Tevfik Beyefendi'ye)

Her işin esas hedefine kısa ve kestirme yoldan varmak arzu edilir olmakla beraber yolun makul, mantıki ve bilhassa ilmi olması şarttır.

Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir! Yazan yapana sadık kalmazsa, değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır.

Her şeyden evvel kendinizin dikkatle ve itina ile seçeceğiniz vesikalara dayanınız! Bu vesikalar üzerinde yapacağınız incelemede her şeyden ve herkesten evvel kendi inisiyatifinizi ve ince milli süzgecinizi kullanınız! Sizi büyük hedefe ancak bu açılardan kıskanç olmak ulaştırabilir.

Hatırlatırım ki,[1] yeni dünya ufuklarına açacağınız yeni tarih semasında dikkatli olunuz. Son anda bir eser vücuda getirerek, ertesinde pişman olmaktansa hiçbir eser vücuda getirememek aczini itiraf etmek evladır. İlim sahasında vesveseli olmak, miskin Camii Ezheri mezunlarına inanmaktan evladır. [...][2] bu değildir. Biz daima hakikat arayan ve onu buldukça ve bulduğumuza kani oldukça ifadeye cüret gösteren adamlar olmalıyız!

Size verdiğim ilk notlarımla beraber, şimdi gönderdiğim "Dört Halife Devri" notları da yüksek cemiyetinizin mutlaka eleştiri bakışlarından geçmelidir.[3]

Gazi M. Kemal
16/17.8.1931
Yalova
(Yalı Ova)

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.701-702, 997-1002; Uluğ İğdemir, "Atatürk'ün Tarih Anlayışı", *Türk Dili*, 1 Kasım 1952, c.2, Sayı: 14, s.70; *Ulus*, 10 Kasım 1952, Sayı: 11266, s.5.

1 *Başöğretmen Atatürk...*, s.701'deki belge metninde "Bu münasebetle yüksek heyetinizin reisi bulunan zatıâlinize hatırlatırım ki" şeklindedir. Ancak s.1000'deki belge fotokopisinde sayfa "hatırlatırım ki" sözcüğüyle başlamaktadır. (Y.N.)

2 El yazısı belgede bir sözcük okunamadı. Okunamayan sözcük şudur: " ". (Y.N.)

3 Aynı mektup Uluğ İğdemir'in *Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Tarih Kurumu* adlı kitabında daha uzun bir metin olarak şu şekilde aktarılmaktadır:

"Türk Tarih Kurumu'nun ilk işi, liseler için bir tarih kitabı hazırlamak oldu. 19 Temmuz 1931'de Türk Ocağı binasının 'Doğu Salonu' denilen geniş salonunda Atatürk'ün başkanlığında yapılan toplantıda bu tarihe kadar hazırlanmış olan lise tarihlerinin birinci cilt müsveddelerini Başkan Tevfik (Bıyıklıoğlu) Bey Atatürk'e sundu. Atatürk, müsveddeleri gördükten sonra bunları sağında oturan zamanın Milli Eğitim Bakanı Esat Bey'e göstererek hemen baskısına başlanmasını ve öğretim yılı başına kadar yetiştirilmesini istedi. Ondan sonra üyelere dönerek hangi konu üzerinde durulduğunu sordu. Başkan, Türk-Moğol sorununun tartışıldığını söyledi. Bu konu üzerinde görüşmeler oldu.

Kurum, Temmuz 1931 sonunda bir sekreter (Mustafa Uluğ İğdemir) ve bir daktilodan oluşan kadrosuyla İstanbul'a taşınarak Dolmabahçe Sarayı'ndaki özel bölümde dört ciltlik lise tarihinin öteki ciltlerini yazmaya koyuldu. [...]

Atatürk, çalışmaları Yalova'dan ilgiyle izlerdi. Yazılan müsveddeler kendilerine gönderilir, o da düşüncelerini yazıyla bildirirdi.

Atatürk, 'İslam Tarihi' bölümüne çok önem vermişti. Bu bölümün önemli bir dilimini de kendisi yazmıştı. İlkönce, Kurum üyelerinden rahmetli Zakir Kadirî (Ugan)'ye yazdırılan bu bölümü hiç beğenmemiş, bunun Şemsettin (Günaltay) Bey tarafından yazılmasını istemişti.[1] *16 Ağustos 1931'de Kurum Başkanı Tevfik Bey'e Yalova'dan yazdığı mektup şöyle başlıyordu:*

'Zakir Kadirî Bey'e hazırlattığınız 'İslam Tarih' notlarının Muhammet devrine ait olan ilk sayfasından sonraki parçalar, teessüfle söylemeye mecburum ki, hiç de bir mütehassısın kafasından, kaleminden ve tertibinden çıkmışa benzemiyor. Zakir Kadirî yazılarını olduğu gibi, büyük itina ile hazırlanmakta olan mektep kitaplarına koymakta hiç isabet olmayacağı fikrindeyim.'

Mektupta şu öğütler de yer alıyordu:

'Her işin esas hedefine kısa ve kestirme yoldan varmak arzu edilir olmakla beraber, yolun makul, mantıki ve bilhassa ilmi olması şarttır.'

'... Bu münasebetle Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti üyelerine alacağı üyenin kıymetine bilhassa ehemmiyet vermelerinin çok faydalı ve mühim olduğunu kaydederim.'

Mektubun başka bir yerindeki, Atatürk'ün bilimsel olmaya ve eleştirmeye verdiği önemi gösteren şu tümce de ilgi çekicidir:

'Size verdiğim ilk notlarımla beraber şimdi gönderdiğim 'Dört Halife Devri' notları da yüksek cemiyetinizin mutlaka eleştiri bakışlarından geçmelidir.'

Mektubun ikinci bölümünde Atatürk şöyle demektedir:

'II- Benim size gönderdiğim 'Dört Halife Devri' notlarından sonra 'Emevi Saltanatı' ve ondan sonraki devirler Şemsettin Beyefendi tarafından hazırlanır, benim de vaktim, daha doğrusu dispositi-on'um[2] olursa, ben de meşgul olurum.'

Atatürk'ün, 'Mektubumuza haşiyedir' *notuyla yolladığı aynı tarihli ikinci mektubunda da, İslam Tarihinin çeşitli konuları incelendikten sonra şu iki özdeyiş yer almaktadır:*

'Biz daima hakikat arayan ve onu buldukça ve bulduğumuza kani oldukça ifadeye cüret gösteren adamlar olmalıyız.'

'... Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa, değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır.'

Bu mektup şu sözlerle bitmektedir:

'Türkiye'de yüksek riyasetinizde ilk teşekkül eden Tarih Cemiyeti büyük dikkat uyanıklığını kullanarak şimdiye kadar bütün dünya milletleri içinde teşekkül etmiş emsaline üstün bir vaziyet alacağına emin olarak size selam ve hürmetlerimi gönderirim.'"

Bkz. Uluğ İğdemir, *Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Tarih Kurumu,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1973, s.7-9.

İslâm Ansiklopedisi'nde ise mektup şu paragrafla başlamaktadır:

"Büyük devletler kuran ecdadımız büyük ve geniş medeniyetlere de sahip olmuştur. Bunu aramak, incelemek, Türklüğe ve cihana bildirmek bizler için bir borçtur. Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır."

Bkz. *İslâm Ansiklopedisi,* "Atatürk" maddesi, c.1, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993, s.787.

1 Şemsettin Günaltay'ın bu konudaki anısı için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* c.24, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2008, s.61-62. (Y.N.)

2 Disposition (Fr.): Elverişlilik; durum, ruhsal durum; hazırlık, tedbir. (Y.N.)

Yine Ekrem Akurgal şu bilgiyi aktarmaktadır:

"İslam ve Arap tarihinde bazı devirleri cumhuriyet olarak değerlendirmek isteyenlere karşı Atatürk henüz yayımlanmamış bir mektubunda 'Arap ve İslam tarihinde cumhuriyet denecek bir devir yoktu' demekte ve böylece Doğu'da demokrasinin mevcut olmadığına ehemmiyetle işaret etmektedir. [...]
Atatürk 1931 yılında Türk Tarih Kurumu'na gönderdiği bir mektupta Doğu'nun bir hırka bir hurma zihniyeti ile tarih yazılamayacağına işaret etmektedir. Dolayısıyla söz konusu olan, Doğulu dünya görüşünün öteki dünyaya bağlı olma ve bir lokma bir hırka ile yetinme zihniyetinin ortadan kaldırılmasıdır."

Bkz. Prof. Dr. Ekrem Akurgal, "Tarih İlmi ve Atatürk", *Belleten,* Ekim 1956, c.20, Sayı: 80, s.580-581. Söz konusu mektup (ya da mektuplar) Türk Tarih Kurumu Arşivi'nde bulunamamıştır.
28 Nisan 1930'da Türk Tarihi Tetkik Heyeti oluşturulmuş, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in direktifi ile 12 Nisan 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Muzaffer Göker, Gazi'nin, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'ni hangi amaçla kurmuş olduğunu, Tarih çalışmaları sürecine ait şu anısıyla aktarmaktadır:

"Bir gün Ankara Halkevi'ndeki Tarih Kurumu Dairesi'nde müsveddeleri okumak için toplanmıştık. Müzakereler hararetli oldu. Bilhassa iki arkadaş arasında müzakere münakaşa şeklini aldı. O akşam Atatürk lütfen Cemiyet üyelerini sofralarına davet buyurdular. Günlük mesai hakkında malumat aldıktan ve her zaman olduğu gibi çalışanları iltifatlarıyla teşvik ettikten sonra söz sırası günün münakaşa konusu olan meseleye geldi.
Münakaşadan son derecede zevk alan Atatürk, gayet neşeli bir halde günün hadisesini özetledikten sonra münakaşanın huzurlarında devamını, kendilerine has nezaketle rica ettiler. Arkadaşlar konuyu anlatmaya başladı. Onları dinledikten sonra kâğıt ve kalem getirilmesini emrettiler. Zaten kâğıt, kalem yemek odasının demirbaş eşyası sırasına girmişti. Salonun bir ucunda karatahta, kenarda etajerlerin üzerinde lügatler, ansiklopediler yemek odasına bir mektep dersanesi halini vermişti; ve orası hakikaten bir mektepti. İstenilen şeyler geldikten sonra Atatürk her iki arkadaştan iddialarını yazı ile tespit etmelerini istedi. Münakaşalarda başlangıçtaki iddiaların unutulması sık sık görülen bir şey olduğu için buna lüzum gördüğünü ilave etti. Sonra arkadaşlardan sözlerini teyit için ne gibi ilmi vesikalara ve kaynaklara müracaat edeceklerini sordu. Bunlar da kâğıtlara yazıldı. Kütüphaneden istenilen kitaplar geldikten sonra okuma ve tercüme başladı. Neticede bir taraf hak kazandı. O zaman Atatürk davayı kaybeden arkadaşımıza dönerek bu neticenin kendisinin yüksek kıymetini küçültecek bir hadise olmadığını ifade ederek gönlünü aldı. Yalnız ilave ederek dedi ki:
Size her zaman söylerim, yalnız kendi başınıza ve kendiniz için çalıştığınız zaman herkes gibi böyle bir netice ile karşılaşmanız mümkündür, hatta sık sık olabilir. Cemiyeti ben bunun için kurdum; buradaki üyeler yurt içinde ve dışında tarihe ait yapılan çalışmalardan ve kendi incelemeleri neticelerinden birbirlerini haberdar ederek, birbirlerini tanımlayarak çalışırlarsa netice daha olumlu olur. Bunu yaparken şahsınıza ait bir buluşun başkaları tarafından kullanılmasından ve mesut neticelerin isminize değil, mensup olduğunuz cemiyete ve millete mal edilmesinden endişeniz olmasın; millet bunun kadrini bilir. Millet sevgisi kadar büyük mükâfat yoktur. İstiklal Harbi'nde benim de milletime ettiğim birtakım hizmetler olmuştur zannederim. Fakat bunlardan hiçbirini kendime mal etmedim. Yapılanın hepsi milletin eseridir dedim; aranacak olursa doğrusu da budur. Mazide sayısız medeniyet kurmuş bir ırkın ve milletin çocukları olduğumuzu ispat etmek için yapmamız lazım gelen şeylerin hepsini yaptığımızı ileri süremeyiz; bugüne ve yarına bırakılmış daha birçok büyük işlerimiz vardır. İlmi çalışmalar da bunlar arasındadır. Beni seven arkadaşlarıma tavsiyem budur; şahsımız için değil, fakat mensup olduğumuz millet için elbirliğiyle çalışalım; çalışmaların en yükseği budur."

Bkz. Prof. Muzaffer Göker, "Atatürk'ün Huzurunda", *Belleten,* 1 Nisan 1939, c.3, Sayı: 10, s.387-388.
Faik Reşit Unat, lise *Tarih* kitaplarının hazırlanması sürecinde Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in Dolmabahçe Sarayı'ndaki sofrasına konuk olduğunu bildirmekte ve onun Türklük bilinci ve bunun memleketteki gelişmesi hakkındaki düşüncelerini şu şekilde aktarmaktadır:

"1931 yılının yaz sonları idi. Türk Tarih Kurumu tarafından okullar için hazırlanan dört ciltlik Tarih kitaplarının, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Neşriyat Şubesi Müdürü sıfatıyla, basım işlerine bakmak ve bu konuda kurum ile gereken ilişkiyi kurmak görevi ile İstanbul'da bulunuyordum. Türk Tarih Kurumu da Dolmabahçe Sarayı'nda kendisine ayrılan salonlarda ve büyük kurucusu ve koruyucusu Atatürk'ün kanadı altında çalışıyordu. Kitapların basımevindeki durumları

üzerinde bilgi vermek, kısım kısım bir taraftan son şekli verilen müsveddeleri ve düzeltmeleri, yapılan provaları, bunlarla ilgili görüşleri almak, teknik bir ekibe çizdirdiğimiz renkli haritaların taslakları üzerinde görüş birliği sağlamak üzere, hemen her gün sabahları veya akşamları kurumdaki ilgililerle temasım oluyor, bu çalışmalar benim için öğrenim hayatımın adeta yeni bir dönemi oluyordu. Kurumun ilk başkanı da olan o tarihteki Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri rahmetli Tevfik Bıyıklıoğlu, insan gücünün üstünde ve zaman ölçülerinin dışında bir güç ve işseverlikle çalışmaları izliyor, rahmetli Doktor Reşit Galip'le el ele, işlerin yürüme hızını artırıyor, gayretleri teşvik ediyordu. Atatürk de işler hakkında günü gününe bilgi almakta; müsveddeleri, sayfa provalarını, harita taslaklarını görmekte; direktifler verip, metinlerde düzeltme ve eklemeler yapmakta idi. Bu işler için Atatürk'ün yanına gidişinde Bıyıklıoğlu, bir iki defa beni de birlikte götürmüş, emirlerini almış, takdirlerini kazanmış, akşam sofrasına alıkonulmak mutluluğuna da ulaşmıştım. İşte bu akşamlardan birinde idi (14 Eylül).

Atatürk Boğaziçi'nde Sakarya motoruyla yaptığı bir geziden dönmüş ve sofranın kurulduğu iki yüzlü salonun deniz yönündeki balkonuna çıkılarak, uzunca bir süre burada sohbet edilmiş, gece yarısına doğru da sofra başına geçilmişti. Bulunanlar arasında Tevfik Bıyıklıoğlu'yu, Avrupa'daki bir geziden yeni dönmüş bulunan rahmetli Doktor Reşit Galip'i, kurum üyelerinden Hasan Cemil Çambel'i, rahmetli Cevat Abbas Gürer'i, bayan Sabiha Gökçen'i hatırlıyorum.

Balkonda iken konuşulanlar türlü konulara değinmekle birlikte, özellikle Türklük bilinci ve bunun memleketteki gelişmesi üzerinde durulmuştu. Atatürk kendi hayatından da örnekler vererek bu konudaki düşüncelerini açıklamış, kendine özgü tatlı konuşmasıyla şunları anlatmıştı:

Bizim neslin gençlik yıllarına Osmanlılık telkin ve etkileri hâkimdi. İmparatorluk halkını meydana getiren Türk'ten başka uluslara, bu arada yanlış bir din anlayışıyla Araplara, sarayın, ordu ve devlet ileri gelenleri arasında bulunan ırktaşlarının etkisiyle Arnavutlara özel bir değer veriliyor, onlardan söz edilirken 'kavmi necip'[1] deyimiyle sıfatlandırılarak bu duygunun belirtilmesine çalışılıyor, memleketin sahibi ve devletin kurucusu olan biz Türkler ikinci planda gelen önemsiz halk yığınları sayılıyordu.

Şair Mehmet Emin Yurdakul'un ilk defa Manastır Askeri İdadisi'nde öğrenci iken okuduğum 'Ben bir Türküm, dinim cinsim uludur' mısraıyla başlayan manzumesinde, bana ulusal benliğimin gururunu tattıran ilk anlatımı bulmuştum. Fakat ben asıl bunu, orduya katıldığım ilk günlerde, bir Anadolu çocuğunun gözyaşlarında gördüm ve kuvvetle duydum. Ondan sonra Türklük, benim en derin güven kaynağım, en engin övünç dayanağım oldu. Kendimi hiçbir zaman Osmanlılığın telkin ettiği başka ulusları öven ve Türklüğü aşağı gören eksiklik duygusuna kaptırmadım.

Bakınız nasıl oldu: Kurmaylık stajı için verildiğim süvari alayı Hayfa'da bulunuyordu. Kışla ile deniz arasında geniş bir talim alanı vardı ve piyade acemi eğitim devri yeni başlamıştı. Erleri bölgeden toplanmış Arap gençlerinden, öğretici kadro da tecrübeli ve Anadolulu kıta çavuşları olan Türk delikanlılarından kurulu idi. Katıldığım bölüğün alaydan yetişmiş Makedonya Türklerinden, ileri yaşlı bir yüzbaşısı vardı. Erlere çavuşlar talim yaptırıyor, biz subaylar arada dolaşarak çalışmaları izliyor ve denetliyorduk. Yüzbaşı, çavuşlarına karşı sert davranıyor, yeni erlere karşı ise fazla şefkatli görünüyordu. Onların herhangi bir şekilde azarlanmasına, hırpalanmasına gönlü razı olmadığını ısrarla söylüyordu. Halbuki talimlerde Türkçe bilmedikleri için, çavuşların söylediklerini iyi anlayamayan kimi erlerin yanlış hareketlerinin zaman zaman çavuşların sabırlarını tükettiği, sertçe davranışlarına yol açtığı da oluyordu. Bir gün yüzbaşı bu yolda hareketten kendini alıkoyamayan bir çavuşunu mimlemiş ve talimden döndükten sonra birlikte oturduğumuz bölük komutanlığı odasına çağırtmıştı. Takım komutanıyla birlikte gelerek yüzbaşısını saygıyla ve askerce selamlayan çavuş 25 yaşlarında, dinç ve yakışıklı, ince bıyıklı, elmacık kemikleri fazla kabarık, uyanık bir Türk çocuğu idi. Yüzbaşı onu ulusal onurunu ağır şekilde hançerleyen '..... Türk!' sözleriyle azarlamaya başlamıştı:

'Sen nasıl olur da kavmi necibi Araba[2] mensup, Peygamber efendimizin mübarek soyundan olan bu çocuklara sert davranır, ağır söz söyler, onların kalbini kırarsın! Kendini bil, sen onların ayağına su bile dökmeye layık değilsin...' gibi gittikçe manasızlaşan, fakat yaşlı yüzbaşının samimi inancından kuvvet alan sözlerle hakaret ediyor, gittikçe asabileşiyordu. Ben dikkatle çavuşun yüz ifadesini izliyordum. Başlangıçta bir babaya duyulan saygının içtenliği okunan çizgiler sertleşmeye, içten gelen haklı bir isyanın ateşleri gözlerinde okunmaya başlamıştı. Fakat gerçek itaatin simgesi olan her Türk askeri gibi bu da iç duygularını gemlemesini bildi. Sessizce gözpınarlarından dökülmeye başlayan yaş damlaları yanaklarında birbirini kovalayarak bıyıkları üstünde toplanıyor ve kendini böylece yatıştırmaya çalışıyordu. Ben bir taraftan üzgün ve sinirli, bu sahneyi seyreder ve söylenenleri dinlerken bir yandan da içimde bir isyan duygusu şahlanıyor ve şöyle düşünüyordum:

1 Kavmi necip: Asil kavim. (Y.N.)
2 Kavmi necibi Arap: Asil Arap kavmi. (Y.N.)

'O erin bağlı olduğu kavim birçok bakımdan asil olabilirdi. Fakat çavuşun, yüzbaşının ve benim bağlı olduğumuz kavmin de tarihleri şerefle dolduran büyük ve asil bir ulus olduğu da bir an şüphe götürmez bir gerçekti. Türklük hakkındaki o günkü görüş ise doğrudan doğruya Türk aydınlarının kendi kendini bilmemesinden ve başka uluslarda şu veya bu sebeple üstünlük varsayarak kendini onlardan aşağı görüp nefsine olan güvenini yitirmesindendir. Artık bu yanlış görüşe son vermek, Türklüğümüzü bütün asalet ve necabeti[1] ile tanımak ve tanıtmak gerekmektedir' dedim ve o andan beri inandığım bu gerçeğe bütün Türklerin inanmasını, bununla övünüp kendine güvenmesini ülkü bildim."

Bkz. Faik Reşit Unat, "Ne Mutlu, Türküm Diyene!", *Türk Dili/ Atatürk 1881-1938,* Kasım 1963, Sayı: 146, s.76-78. Ayrıca bkz. Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri,* 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Şubat 1997, s.242-244.
Aynı olaya bizzat şahit olan Ali Fuat Cebesoy ise bu olayı şu şekilde anlatmaktadır:

"Mustafa Kemal samimi bir Türk milliyetçisi idi. Bunun en canlı misaline Yafa'da şahit oldum. Cumhuriyet devrinde Çankaya'da birkaç defa da ayrıntıları ile kendisinden dinledim.
Mustafa Kemal, 5. Ordu'da Arap ırkından olan askerlere daha özel muamele yapıldığını ve Anadolu çocuklarından daha üstün tutulduklarını gördükçe müteessir oluyordu.
-Osmanlılığın telkin ettiği bu aşağılık duygudan ne zaman kurtulacağız?
Diyordu. Aynı ıstırabı ben de duyuyordum. Bir gün, piyade stajını yaptığı Yafa'ya gittim. Piyade acemi devresi henüz yeni başlamıştı. Çoğunluğu o bölgeden toplanmış olan Arap gençleri teşkil ediyordu. Eğitim kadrosu ise Anadolulu kıta çavuşları olan Türk gençlerinden kurulmuştu. Mustafa Kemal'in bölüğünde alaydan yetişmiş Makedonya Türklerinden yaşlı bir yüzbaşı vardı. [...] Yüzbaşı, Anadolulu kıta çavuşlarına karşı şiddetli davranıyor, yeni erlere karşı ise lüzumundan fazla müsamaha gösteriyordu. [...] Talimlerde, Türkçe bilmedikleri için verilen emirleri anlayamayan bazı erlerin yanlış hareketleri kıta çavuşlarının biraz sert davranmalarına yol açıyordu. Bunu gören yüzbaşı da çavuşları ağza alınmayacak sözlerle haşlıyordu. Bir gün Müfit Kırşehir (Özdeş) dayanamamış:
-Arkadaş, demişti. Senin bu yaptığın hareket doğru değil.
Aynı uyarmayı daha ciddi olarak Mustafa Kemal de yapmış, fakat bir etkisi olmamıştı. Bana bu bilgiyi veren Mustafa Kemal, bir hafta on gün önce cereyan eden bir olayı şöyle anlattı:
'Bir gün, Makedonyalı yüzbaşı, kıta çavuşlarından birini bölük kumandanlığı odasına çağırttı. Müfit'le ben de orada idik. Çavuş sağlam yapılı ve yakışıklı bir Türk delikanlısı idi. Yüzbaşı gencin izzetinefsini kıracak şekilde azarlamaya başladı. Daha ziyade mensup olduğu ırka hücum ediyordu.
-Sen, diyordu, nasıl olur da necip Arap kavminc mensup Peygamber efendimizin mübarek soyundan gelen bu çocuklara sert davranır, ağır sözler söylersin? Kendini iyi bil. Sen onların ayağına su bile dökemezsin.
Gibi gittikçe manasızlaşan sözlerle hakaret ediyordu. Sesi yükseldikçe yükseliyordu. Çavuşun yüzündeki ifadeye baktım. Önce bir babaya duyulan saygının samimiyeti okunan çizgiler sertleşmeye, içten gelen bir isyanın ateşleri gözlerinde okunmaya başladı. Fakat gerçek itaatin sembolü olan her Türk askeri gibi iç duygularını gemlemeye çalıştı. Göz pınarlarında tanelenen yaşlar yanaklarına döküldü. Dayanamadım.
-Yüzbaşı efendi, susunuz!
Diye bağırdım. Birden şaşırdı. Sözlerinin bizden tasvip görmesini beklediği anlaşılıyordu.
-Yoksa fena bir şey mi söyledim?
-Evet, çok fena hareket ettiniz. Buna hakkınız yok. Bu erlerin bağlı bulunduğu Arap kavmi birçok bakımdan necip olabilir. Fakat senin de, benim de, Müfit'in de ve çavuşun da mensup olduğumuz kavmin de büyük ve asil bir millet olduğu asla inkâr edilmez bir gerçektir.
Yüzbaşı başını önüne eğdi, utanmıştı.'
Çok yıllar sonra, bir gün Ankara'da beni de şahit göstererek anlattığı bu hakiki olay karşısında görüşü şu idi: Bu ve buna benzer hadiseler, Türk aydınlarının kendi kendisini bilmemesinden ve başka milletlerde şu veya bu sebeple üstünlük olduğunu sanarak, kendini onlardan aşağı görmesinden doğmaktadır. Bu yanlış görüşe son vermek için Türklüğümüzü bütün asaleti ve tarihi ile tanımak ve tanıtmak şarttır."

Bkz. General Ali Fuat Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk,* İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1981, s.98-100. (Y.N.)

1 Necabet: Soy temizliği. (Y.N.)

AFGANİSTAN'IN BAĞIMSIZLIK BAYRAMI DOLAYISIYLA AFGAN KRALI ŞAH GAZİ MEHMET NADİR'İ TEBRİK*

(19 AĞUSTOS 1931)

Türkiye Cumhurbaşkanı
Gazi Mustafa Kemal

Afgan Kralı Âlâhazret Gazi Mehmet Nadir Şahı Âli Hazretleri'ne

Tel. Ankara, 19 Ağustos 1931

Dost Afganistan'ın bağımsızlık bayramının yıldönümü münasebetiyle samimi tebriklerimi, şahsi saadetiniz ve Afgan milletinin refah ve geleceği hakkındaki temennilerim ile birlikte tekrar eylerim.[1]

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.65.

1 Afganistan'ın bağımsızlık günü, 1930'dan önce Kral Amanullah Han'ın tahta çıkış tarihi olan 28 Şubat'ta kutlanıyordu. Nadir Şah tahta geçtikten sonra bağımsızlık günü 20 Ağustos'ta kutlanmaya başlanmıştır. Ankara'daki Afgan Büyükelçiliği, 25 Mayıs 1930 günlü, 159 sayılı bir notayla, bundan böyle "Afgan ulusunun tam bağımsızlığa kavuşluğu 20 Ağustos tarihinin bağımsızlık günü olarak kutlanacağını" bildirmiştir. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

ENDÜLÜS TARİHİNİN YENİDEN YAZILMASI HAKKINDA TÜRK TARİHİ TETKİK CEMİYETİ REİSİ TEVFİK BEY'E*

(25 AĞUSTOS 1931)

Türk Tarihi Cemiyeti Yüksek Riyaseti'ne

A: İslam tarihini ve bu arada Endülüs tarihini yazıyorsunuz; bu, mekteplerimizde Türk çocuklarına ve genelde bugünün Türk vatandaşlarına okutulacaktır. Bu eserinizin içindeki hakikatlerle tam zıt halde bulunan, bilhassa edebi kıymeti itibariyle bütün millet aydınlarının hafızalarında mühim çizgiler bırakmış olan ve fakat tarihi hakikatten çok uzak bulunan eserler, mesela Abdülhak Hamit Bey'in *Tarık*'ı olduğu gibi, Türk ilim ve edebiyatı kütüphanesinde bırakılacak mı? Şu veya bu noktadan cazibesini hissettirmiş bu eser hâlâ sizin ortaya koymak için iştigalinizi hasrettiğiniz hakikatleri çürütür mahiyetleri ile bir sahte abide halinde bırakılacak mı? İşte size yeni bir süje...[1] Bana kalırsa Milli Kütüphane'de mevcut olan her eser en ufak yaprak kırıntısına ilişilmemek şartı ile saklı kalmalıdır; çünkü yeni ve büyük hakikatler ancak eski hurafelere kıyasla kıymetlerini yükseltirler, fakat saklı tutulan bu eserler hürmet ve muhabbet çeken abideler olmaktan ziyade yeni medeniyet semasına doğru yükselen hakiki abidelerin abitleri[2] derecesine indirilmek şartı ile... Bu mühim olduğu itiraf olunmak lazım gelen şart yüksek heyetinizin kıymetli üyeleri tarafından kolaylıkla temin olunabilir ümidindeyim. Maksadı şu kelimelerle izah edeyim: Kıymetli üyelerinizden biri yeniden "TARIK yahut ENDÜLÜS" adında, hatta manzum bir eser yazsın! Bu eser için müracaat edeceği kaynaklar çok olmayacaktır. Bugün elinizde bulunan notlar ve Abdülhak Hamit Bey'in de ilham kaynağı olan merhum Ziya Paşa'nın *Endülüs Tarihi* bile olabilir. Ve tablo, istenirse Abdülhak Hamit Bey'in hakikatleri tahrif etmiş yahut bilmeksizin almış *Tarık* kitabının levhaları olabilir.

Mühim gördüğüm, mühim edebi eser kabul olunan *Tarık* yazarı içinizde yaşarken Tarık ve onun yaptığı muazzam fethin hakikate uyan eserini yazıp, o yazara "Evet" yahut "Hayır" dedirtmektir. "Evet" derse, kendisi ömrünün sonlarında en büyük eser sahibi olarak tanınacaktır. Bu eseri hakikati tasdik eden "Evet" eseri olacaktır. Bu

* Türk Tarih Kurumu Arşivi'ndcn fotokopisiyle birlikte aktaran: Prof. Dr. Utkan Kocatürk, *Atatürk Çizgisinde Geçmişten Geleceğe (Atatürk ve Yakın Tarihimize İlişkin Görüşmeler, Araştırmalar, Belgeler)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2005, s.418-426. "Türkiye Seyrisefain İdaresi ... Vapuru" antetli kâğıda el yazısı ile yazılmış olan belge kaynakta Türk Tarih Kurumu Arşivi'nin şu kaydıyla yayımlanmıştır: "25 Ağustos 1931 akşamı Ertuğrul Yatı'yla Yalova'dan İstanbul'a dönerken sofrada Atatürk tarafından dikte edilmiş ve imzalanmıştır". (Y.N.)

1 Süje (Fr. Sujet): Konu. (Y.N.)

2 Abit: Kullar, köleler. (Y.N.)

eserle kendisi çok daha büyüyecek, yeni Türk nesilleri önünde itibarını koruyacaktır. Pek ihtimal vermediğim "Hayır" olumsuz sözünü kullanan bir adam olarak Türk âleminden ayrılırsa vay onun haline!.. Herhalde Türkler mezardan insan çıkarıp taşlamazlar, fakat bugüne kadar büyük tanınmış namı rüsva olur.

Bu vazife, yani yeni Tarık eserini yapacak hassas ruhlu arkadaş bence, olsa olsa Samih Rifat Beyefendi'dir. O, bu işi seve seve ve sevine sevine pek az zamanda yapar inancındayım. Lütfen kendisi ile görüşünüz Reis Beyefendi Hazretleri.

G.M.K.

ŞEHİTLİKLERİ İMAR CEMİYETİ REİSİ CEVDET KERİM BEY'E TEŞEKKÜR*

(29 AĞUSTOS 1931)[1]

Çanakkale'deki şehitlikleri ziyaret etmek üzere Gülcemal Vapuru'yla evvelki gün giden heyet bu sabah saat sekizde şehrimize dönmüştür. Çanakkale şehitlerinin ziyareti münasebetiyle Şehitlikleri İmar Cemiyeti ve Cumhuriyet Halk Fırkası İstanbul Vilayet İdare Heyeti Reisi Cevdet Kerim Bey tarafından Çanakkale'den Gazi Hazretleri'ne gönderilen telgrafa Gazi Hazretleri tarafından aşağıdaki cevap verilmiştir:

Gülcemal'de Şehitlikleri İmar Cemiyeti Reisi Cevdet Kerim Beyefendi'ye

Muhterem heyetin hakkımdaki asil hissiyatına teşekkürler eder, aziz şehitlerimizin ebedi hatıralarını hürmetle yâd ederim, efendim.

Gazi M. Kemal

* *Yeni Gün*, 29 Ağustos 1931, Numara: 212, s.1-2; *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1931, Numara: 2627, s.3; *Vakit*, 30 Ağustos 1931, Numara: 4899, s.3.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 29 Ağustos 1931, telgrafın *Yeni Gün*'de yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

30 AĞUSTOS ZAFERİ'NİN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA BÜYÜK ERKÂNIHARBİYE REİSİ FEVZİ PAŞA'NIN TEBRİKİNE TEŞEKKÜR*

(30 AĞUSTOS 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü
4/488
Tel.

Dolmabahçe, 30.8.1931

Müşir Fevzi Paşa Hazretleri
Büyük Erkânıharbiye Reisi
Ankara

Bugün olduğu gibi o gün de kıymetli riyasetiniz altında bulunan kahraman ordumuzun misilsiz fedakârlıklarla kazandığı büyük bağımsızlık zaferinin yıldönümünde hakkımda gösterilen asilane hislerden pek mütehassis ve müteşekkirim.

Bu muazzam eserin kudretli yapıcısı ve asil bekçisi olan büyük Türk ordusunun muhterem subayları ve efradı arkadaşlarımı muhabbetle selamlar ve tebrik ederken aziz şehitlerimizin kutsi hatıraları önünde hürmetle eğiliyorum, efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: VII-2-h, D: 91, F: 1-142'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. *Cumhuriyet*, 1 Eylül 1931, Numara: 2629, s.1, 3; *Milliyet*, 1 Eylül 1931, Numara: 1996, s.1; *Vakit*, 1 Eylül 1931, Numara: 4901, s.1; *Akşam*, 1 Eylül 1931, Numara: 4631, s.2; *Yenigün*, 1 Eylül 1931, Numara: 215, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Eylül 1931, Numara: 3640, s.1.

30 AĞUSTOS ZAFERİ'NİN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'NIN TEBRİKİNE TEŞEKKÜR*

(30 AĞUSTOS 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü

30.8.1931

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri

Yalova

C. Başta Zatı Devletleri olduğu halde subay ve nefer bütün silah arkadaşlarımın yüksek ve kıymetli kahramanlık ve fedakârlıklarıyla kazanılan büyük zaferin yıldönümünü tebrikinizden pek mütehassis oldum. Derin teşekkür ve muhabbetlerimi ve mukabil tebriklerimi arz ederim, efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: VII-2-h, D: 91, F: 1-14 ve 1-5'te bulunan el yazısı ve daktilo belgelerin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. *Cumhuriyet,* 1 Eylül 1931, Numara: 2629, s.3; *Milliyet,* 1 Eylül 1931, Numara: 1996, s.1; *Vakit,* 1 Eylül 1931, Numara: 4901, s. 1; *Akşam,* 1 Eylül 1931, Numara: 4631, s.2; *Yeni Gün,* 1 Eylül 1931, Numara: 215, s.2; *Hâkimiyeti Milliye,* 2 Eylül 1931, Numara: 3640, s.1.

30 AĞUSTOS ZAFERİ DOLAYISIYLA GELEN BAZI TEBRİKLERE TEŞEKKÜR*

(30 AĞUSTOS 1931)

Tahsin Bey, Emekli Binbaşı, Bolu
Mükerrem Bey, Isparta Mebusu, Beyoğlu
Rıza Bey, Aksaray Mebusu, Konya-Aksaray
Doktor Orhan Bey, Gemlik
Sabri Bey, Sanayi Birliği Reisi, İzmir
Muhtar Bey, Vali ve Belediye Reisi, Karaköse
Emin Bey, Edirne Valisi, Gelibolu
Basri Bey, Belediye Reisi, Saray
Latife Bekir Hanım, Kadınlar Birliği Reisi, Çamlıca
Süleyman Memduh ve İsmail Beyler, Kaymakam ve Belediye Reisi, Silivri
Hilmi Beyefendi, Nafıa Vekili, Ankara
Kemal Beyefendi, Başvekâlet Müsteşarı, Ankara
Dr. Refik Beyefendi, Sıhhiye Vekili, Ankara
Ali Cenani Beyefendi, Eski Gaziantep Mebusu, Ankara
Profesör Cemil Bey, Hukuk Mektebi Reis Vekili, Ankara
Necdettin Bey, Türkistan Gençler Birliği, İstanbul
Dr. Nihat Bey, Belediye Reisi, Zonguldak
Dr. Nüzhet Bey, Belediye Reisi, Diyarbekir
Veli Bey, İkinci Noter, Ankara
Ali Beyefendi, Afyon Mebusu, Ankara
Yusuf Bey, Belediye Reisi, Yozgat
Ziya Bey, Cebelibereket Valisi, Osmaniye
Refet Bey, Mebus, Urfa
Birinci Noter Rahmi Bey, Adana
Cemal Bey, Belediye Reisi, Ezine
Yaşar Bey, Aksaray Mebusu, Kasaba
Kâmil Bey, İzmir Mebusu, Karşıyaka
Kadri Bey, Vali, Amasya

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: VII-2-h, D: 91, F: 1-3'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.
Aynı telgrafın aslı Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: VII-2-h, D: 91, F: 1'de bulunan "Valilere, Kaymakamlara, Cemiyetlere ve Sair Müesseselere ve Muhtelif Zevata" başlıklı taslağının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. (Y.N.)

Sabit Bey, Ziraat Bankası İdare Meclisi Reisi, Ankara
Şükrü Bey, Türk Tayyare Cemiyeti, Ankara
Dr. Necdet Bey, Çekirge
Ahmet Cevat Bey, *Muhit* Başyazarı, İstanbul
Sami Bey, Eski Ankara Mebusu, Ankara
Cevdet İzrap Bey, Eski Kütahya Mebusu, Ankara
Ahmet Bey, Kaymakam, Köyceğiz
Refik Bey, Konya Mebusu, Ankara
Hamdi Bey, Belediye Reisi, Gaziantep
Tevfik Bey, Vali, Malatya
Asım Bey, Erzurum Mebusu, Çorum
Nafi Atuf Bey, Erzurum Mebusu, Çorum
Cevdet Bey, Etibba Odası Reisi, Erzurum
Nusrat Bey, Vali, Kütahya
Harp Malulleri Cemiyeti İdare Heyeti, Erzurum
Kâzım Bey, Konya Mebusu, Afyon
Nazmi Bey, Vali, Antep
Şevki Bey, Cumhuriyet Halk Fırkası İdare Heyeti Reisi, Konya
Dr. Cevdet Fuat Bey, Basmahane
Niyazi Tayyib Bey, Kaymakam, Lüleburgaz
Zeynelabidin Bey, Vali, Antalya
Abdulhak Bey, Erzincan Mebusu, Erenköy
Abdülhalim Bey, Üssübahri ve Müstahkem Mevki Kumandanı, İzmit
Haşim Bey, Belediye Reisi, Afyon
Esat Bey, Cumhuriyet Halk Fırkası Reisi, Torbalı
Tali Beyefendi, Birinci Umum Müfettiş, Bulanık
Mazhar Müfit Beyefendi, Denizli Mebusu, Ankara

C. Büyük Zafer'in yıldönümü münasebetiyle hakkımda gösterilen samimi hislerden dolayı teşekkür ederim, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal
30.8.1931

30 AĞUSTOS ZAFERİ DOLAYISIYLA KUMANDANLARIN TEBRİKLERİNE TEŞEKKÜR*

(30 AĞUSTOS 1931)

Milli Müdafaa Vekili Zekâi Bey, Ankara
Fuat Paşa Hazretleri, Müstahkem Mevki Kumandanı, Kars
Sait Paşa Hazretleri, 1. Ordu Müfettişi, Ankara
M. Mürsel Paşa Hazretleri, Süvari Müfettişi, Fındıklı
Fahri Beyefendi, Yavuz Kumandanı, Gölcük
Sedat Paşa Hazretleri, 8. Kolordu Kumandanı, Tokat
Muzaffer, 4. Fırka Kumandanı, Balıkesir
Akif, 14. Fırka Kumandanı, Urfa
Naci Paşa Hazretleri, 4. Kolordu Kumandanı, Eskişehir
Cemil Cahit Paşa Hazretleri, 11. Fırka Kumandanı, Bursa
Cavit, 16. Fırka Kumandanı, Manisa
Ferik Fahrettin Paşa Hazretleri, 2. Ordu Müfettişi, Konya
Kenan Paşa Hazretleri, 7. Kolordu Kumandanı, Diyarbekir
Cemil, Makineli Tüfek Müfettişi, Fındıklı
Ziya Yahya Bey, Kaymakam, Jandarma Mıntıka Kumandanı, Erzurum
Fikri Bey, 3. Ordu Erkânı Reisi, Afyon
Hüseyin Hüsnü, 1. Ordu Müfettişliği Erkânıharbiye Reisi, Ankara
Miralay Veysel Beyefendi, 66. Dağ Liva Kumandanı, Ezine
Keramettin Paşa Hazretleri, Müstahkem Mevkiler Müfettişi, İstanbul
Kaymakam Ziya Beyefendi, Askeri Lisesi Müdürü, Bursa
Nidai Beyefendi, Süvari Birinci Fırka Kumandanı, Karaköse
Şükrü Beyefendi, Donanma Kumandan Vekili, Tuzla
Rüştü Beyefendi, 6. Fırka Kumandan Vekili, Isparta
Samih Sabit Paşa Hazretleri, Süvari İkinci Fırka Kumandanı, Kırklareli
Avni Beyefendi, 15. Fırka Kumandan Vekili, Samsun
Salih Paşa Hazretleri, 9. Kolordu Kumandanı, Erzurum
Ferik Nazmi Paşa Hazretleri, 5. Kolordu Kumandanı, Konya
Basri Paşa Hazretleri, 61. Fırka Kumandanı, Çorlu
Burhanettin Paşa Hazretleri, Harp Akademisi Kumandan Vekili, Beşiktaş

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: VII-2-h, D: 91, F: 1-1'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.
Aynı telgrafın aslı Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: VII-2-h, D: 91, F: 1-2'de bulunan "Kumandanlara" başlıklı taslağının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. (Y.N.)

İzzettin Paşa Hazretleri, 3. Ordu Müfettişi, Erzincan
Sabri Paşa Hazretleri, Müstahkem Mevki Kumandanı, Erzurum
Osman Nuri Beyefendi, 17. Fırka Kumandanı, Elaziz
Hüsnü Emir Paşa Hazretleri, Müstahkem Mevki Kumandanı, İzmir
İzzet, Süvari 1. Fırka Kumandanı, Bayazıt
Nafiz Paşa Hazretleri, 6. Kolordu Kumandanı, Kayseri
Ali Necip Paşa Hazretleri, 12. Fırka Kumandanı, Sıvas

C. Büyük Zafer'in yıldönümü münasebetiyle hakkımda gösterilen samimi hislerden pek mütchassisim. Teşekkür ve tebrik ederim, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal
30.8.1931

30 AĞUSTOS ZAFERİ'NİN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA ÇATALCA MÜSTAHKEM MEVKİ KUMANDANI GALİP PAŞA'NIN TEBRİKİNE TEŞEKKÜR*

(31 AĞUSTOS 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü

Dolmabahçe
31.8.1931

Galip Paşa Hazretleri'ne
Çatalca Müstahkem Mevki Kumandanı
Harimköy

C. Büyük Zafer'in yıldönümü münasebetiyle gösterilen samimi hislerden dolayı teşekkür ve tebrik ederim, efendim.

Reisicumhur
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: VII-2-h, D: 91, F: 1-140'ta bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

SAMİH RİFAT İLE TRUVA SAVAŞI HAKKINDA SOHBET*
(5 EYLÜL 1931)[1]

Büyük Gazi'nin tarihe ait sözlerinden bazıları benim için öğreten ve düşündüren bir ders yerine geçmiştir. Bir gün şöyle demişlerdi:

-Eski Küçükasya tarihinde Turova (Troie) Muharebesi en mühim hadiselerden biridir. Önasya ile Anadolu'nun müttefik kavimleri Yunan istilacılarına karşı Turova'yı uzun müddet müdafaa etmişlerdi. Bu muharebe -bazen denildiği gibi- bütün kıymetini Homer'in destanlarında yaşamasına borçlu değildir. Muharebe ve Homer'in destanları tarihte birbirini tamamlayan iki derin tesir yaptı; harbin istilacılar tarafından kazanılması Küçükasya'da efsaneler devri denilen bir devri, fikri ve gerçek hayata kapadı. Yaklaşık yüz sene sonra tarih devri başlıyordu. Aradaki fasıla bütün Turova sahasını yabancı unsurlarla doldurdu. Daha sonra Homer'in edebiyatı, yavaş yavaş unutulan efsaneleri bir yere toplamakla o zamanın son hatıralarını maziye gömmüştür.

Gazi Hazretleri ilave ettiler:

-Vakalara yalnız pozitif bilgilerle alakadar bir gözle bakılırsa, Turova Muharebesi'nin ayırdığı iki devir, olduğu gibi kabul edilmekle yetinilebilir: Bir tarafta efsaneler, diğer yanda medeni ve tarihi hayat vardır. Fakat bütün hakikatler böyle kati ve belli sınıflandırmalarla izah edilmiş olmuyor. Küçükasya'da tarihten evvelki safhanın kapanması fikrin ve medeniyetin adım adım gelişmelerini asırlarca karanlıkta bırakmıştır. Hâlâ Ege yazıları okunmadı; Turova'da ele geçen kabartmalardan hiçbir şey anlamıyoruz.

[...]

Samih Rifat

* Samih Rifat, "Tarih Yolunda... İlâhe Atena", *Cumhuriyet*, 5 Eylül 1931, Numara: 2633, s.1, 4.

1 Gazetede sohbetin tarihi yer almamaktadır. 5 Eylül 1931, sohbetin gazetede yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

DUMLUPINAR DENİZALTISININ DENİZE İNDİRİLME MERASİMİ DOLAYISIYLA SUAT BEY'E TEŞEKKÜR*

(9 EYLÜL 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü

Ankara, 9.9.931

S. E. Suat Beyefendi
Ambassadeur de Turquie
Roma

C. Dumlupınar denizaltı gemisinin denize indirilmiş olmasından memnun oldum. Merasim esnasında şahsıma karşı gösterilen hislere teşekkür ederim, efendim.

Reisicumhur
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: IV-5, D: 53, F: 74'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

ZİYARETİNE GİDİLEN FETHİ OKYAR EVDE BULUNAMAYINCA BIRAKILAN NOT*

(11/12 EYLÜL 1931)

11/12 Eylül 1931

Kardaşımız Fethi Bey'i ve muhterem eşleri Galibe Hanımefendi'yi ziyarete geldik.

Gazi M. Kemal
Makbule, Afet, Zehra, Rusuhi, Cevat Abbas, Kılıç Ali

II

Kardcş evinde öz kardeşlerle yalnız ve ancak öz kardeş ocağında nc düşünülürse onu düşünerek söyleştik.

G.K.

* Fotokopisiylc birlikte aktaran: Osman Okyar-Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Fethi Okyar'ın Anıları, Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1997, s.88-89.

KIZ KARDEŞİNİN VEFATI ÜZERİNE MISIR KRALI I. FUAD'A TAZİYE*

(12 EYLÜL 1931)

Mısır Kralı Fuad Hazretleri'nin kız kardeşleri Prenses Emine Hanım'ın vefatı dolayısıyla Reisicumhur Hazretleri'yle Mısır Kralı arasında aşağıdaki telgraflar teati olunmuştur:

Mısır Kralı I. Fuad Hazretleri'ne
Kahire

Tel. Ankara, 12.9.1931

Fahametli Prenses Emine İsmail Hazretleri'nin vefatını derin bir üzüntüyle haber aldım. Zatı Haşmetanelerine en samimi taziyelerimi beyan eylerim.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi)'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları,* c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.352; *Hâkimiyeti Milliye*, 20 Eylül 1931, Numara: 3658, s.1; *Cumhuriyet,* 21 Eylül 1931, Numara: 2649, s.3; *Yeni Gün,* 21 Eylül 1931, Numara: 235, s.2; *Vakit,* 21 Eylül 1931, Numara: 4921, s.2.

VATANDAŞ İÇİN MEDENİ BİLGİLER KİTABI HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(18 EYLÜL 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kâtibi Umumiliği

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

Vatan çocuklarını iyi vatandaş olarak yetiştirmek için klasik tahsil programları arasında yer alan yurt bilgisinin ehemmiyeti malumdur. Yurt bilgisi notları olarak Muallim Afet Hanım tarafından şimdiye kadar yayımlanan *İntihap,*[1] *Vergiler, Askerlik* ve *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler* kitaplarının lüzumlu kısımlarını bir araya getirerek ve *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*[2] kitabının birinci cildi olarak yeniden bastırılmak üzere tertibini tavsiye ettim.

Devlet teşkilatının, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, hükümetin, özel idareler ve belediyelerin nasıl kurulup, nasıl işlediğini, şirketler ve bankalarla eski kapitülasyonlar, siyasi fırkalar ve aile bahislerini ihtiva eden ve Recep Bey tarafından yeni yazılan kitap da aynı kitabın ikinci cildini teşkil eder.

Bu iki kitabın Maarif Vekâleti'nce tespit edilmiş olan mekteplerin belli sınıflarında okutulması ve birinci kitabın bir senede, ikincisinin de her kısmının bir senede olmak üzere iki senede okutulması uygun olur. Ders programlarına ilave edilmek üzere her iki kitabın fihristleri bağlı olarak takdim edilmiştir.

Her iki kitap hiçbir şey karşılığında olmaksızın sahipleri tarafından Maarif Vekâleti'ne terk edilmiştir. Kitaplar yazılırken ve yazıldıktan sonra bizzat alakadar oldum. Bunların, yazılmalarında takip edilen maksatlara hizmet edecek kıymet ve mahiyette olduklarını bilhassa kaydederim.

Bu kitabın okutulacağı sınıfların yukarısına geçmiş olan talebeye de mekteplerini bitirmeden evvel programlara ilave olarak okutulmasını çok faydalı bulurum. Bun-

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Musiki Muallim Mektebi Yurtbilgisi ve Tarih Muallimi Âfet, *Yurt Bilgisi Notlarından Vatandaş İçin Medenî Bilgiler,* I. Kitap, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933; Prof. Dr. A. Âfetinan, *Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, s.XVI-XVII; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938),* c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.702-703, 1003-1004.

1 İntihap: Seçim. (Y.N.)

2 *Medenî Bilgiler* kitabı için Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in el yazısı taslağı için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* c.23, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mart 2008, s.15-264. (Y.N.)

dan başka bu kitapların memlekette yurttaşlara okutulması için revaç temin edilecek her tedbirin kıymetli olacağı kanaatinde bulunuyorum.

Bu düşüncelerimi hükümetin takdirine ve Maarif Vekâleti'nin usulü dahilinde yapacağı incelemeler ve alacağı kararlara terk ediyorum, efendim.

18.9.1931

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

DİL ENCÜMENİ'NİN TAKDİM YAZISINA NOT*

(20 EYLÜL 1931)

Ankara, 20 (Telefonla) - Dil Encümeni dağılırken encümen üyeleri Gazi Hazretleri'ne ve Başvekil'e birer ariza[1] *takdim etmişler, encümene karşı gösterdikleri himayeden dolayı teşekkürde bulunmuşlardı.*

Gazi Hazretleri bu arizaya kenar notu olarak aşağıdaki satırları yazmışlardır:

Dil Encümeni'nin çalışması dil işlerimizde iyi bir başlangıç oldu. Encümen'in gayretle çalıştığı ve mevcut olan şartlar, vazifeler ve zamana göre mümkün olan neticeleri aldığı kanaatindeyim. Bu mesai yeni baştan alınacak tedbirlerle tamamlanmaya değecek mahiyettedir.

* *Hâkimiyeti Milliye,* 20 Eylül 1931, Numara: 3608, s.1; *Cumhuriyet,* 21 Eylül 1931, Numara: 2649, s.1; *Akşam,* 20 Eylül 1931, Numara: 4650, s.2. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.705.

1 Ariza: Küçükten büyüğe yazılan yazı. (Y.N.)

YEŞİLKÖY'DE ALIŞVERİŞ DOLAYISIYLA KÖYLÜLERLE SOHBET*

(21 EYLÜL 1931)

Evvelki günkü gazetelerde Gazi'ye ait birkaç satırlık bir havadis vardı. Bu satırlarda Gazi Hazretleri'nin bir gece Çatalca'ya kadar giderek döndükleri kaydediliyordu. İlk bakışta manası anlaşılamayan bu havadis yalan değil, fakat biraz yanlıştır. Gazi Hazretleri Çatalca'ya gidip gelmemiş, ayın 20/21 gecesi sabaha yakın Dolmabahçe Sarayı'ndan bir kısım maiyetleri erkânıyla beraber çıkarak Eyüp semtine gitmiş, Eyüp sırtlarından güneş doğmazdan evvel ve doğarken İstanbul'un genel manzarasını görmek istemiştir.

Gazi Hazretleri Eyüp'e vardıktan sonra otomobilleri ile Halkalı taraflarına yönelmişlerdir. Bu civarlarda bir müddet dolaşarak Yeşilköy'e gelmişler, sabahleyin yedi sularında oradan da İstanbul'a dönmüşlerdir. Fakat Yeşilköy'den İstanbul'a dönerken otomobillerini bırakmışlar, alelade bir yolcu gibi trene binmişler, binerken birinci mevki bileti alarak ilk hareket eden tren yolcularıyla beraber İstanbul'a gelmişler, Sirkeci istasyonundan tekrar otomobil ile saraya dönmüşlerdir.

Bu sabah gezintisi esnasında büyük Reisicumhur'umuz kendisini tanıtmaksızın köylüler ile de temas etmiş, onlarla görüşmüş, hatta sabahleyin erken İstanbul'a satmak için hayvanlarıyla meyve getiren köylülerden bir araba kavun ile altı küfe üzüm satın almışlardır. Yaptığımız tahkikata göre Gazi Hazretleri'nin gerek alelade bir işadamı gibi köylüler ile alışverişi, gerek alelade bir yolcu gibi Yeşilköy'den trenle İstanbul'a gelişi halk arasında hiçbir vakit unutulmayacak birer kıymetli menkıbe mahiyetindedir. Onun için bu hususta biraz izahat vermek istiyoruz.

Gazi Hazretleri otomobilleriyle Yeşilköy'e yaklaştıkları sırada yol üzerinde yüklü birtakım hayvanlara ve arabalara tesadüf ediyorlardı. Bir aralık otomobilleri maiyetindeki zevatın otomobilinden epeyce fazla ileriye gitmiş idi. Adeta arkadakiler gözden kaybolmuştu. Bu sırada hem arkadan gelen otomobilin kendilerine yetişebilmesi için biraz yolda beklemek hem de köylüler ile görüşmek üzere otomobillerinden inmişlerdir.

Arabası kavun yüklü genç bir köylü ile aralarında şu yolda bir konuşma cereyan etmiştir:

Gazi - Oğlum, bana bak, senin adın nedir?

Köylü - Efendim, Recep...

* *Vakit*, 24 Eylül 1931, Numara: 4924, s.1, 6; *Akşam*, 24 Eylül 1931, Numara: 4654, s.1-2; *Cumhuriyet*, 25 Eylül 1931, Numara: 2653, s.1, 4.

-Nerelisin?

-Serfiçeliydik. Muhacir olduk. Geldik, şurada bir köye yerleştik.

-Bu arabadaki kavunları nereye götürüyorsun?

-İstanbul'a götürüyorum, satacağım.

-Arabada ne kadar kavun var? Kaça satacaksın?

-Üç yüz kadar kavun var. 15 liraya vereceğim.

-Daha aşağı olmaz mı? Bunları İstanbul'a götüreceğine bana sat.

-Hay hay. Fakat 15 liradan aşağı olmaz.

-10 lira vereyim.

-Hayır.

-Haydi on iki olsun.

-Verememe.

-Bu kavunları buradan İstanbul'a götüreceksin. Orada müşteri arayacaksın. Bir gün vakit kaybedeceksin. Bu kavunları burada bana satarsan fazla kâr etmesen bile yine kârlı çıkarsın. Çünkü yeniden köye döner, bir araba daha kavun alır, İstanbul'a götürürsün. Haydi on üç lira vereyim...

-Efendi, olmaz. 15 lira verirsen veririm.

Gazi ile delikanlı arasında böyle bir konuşma cereyan ederken ikinci ve yaşlı bir köylü gelmiş, bu konuşmaya karışmıştır. Gazi'ye dönerek, "Yahu sen ne diyorsun, bu bir araba kavun, 15 liraya verilir mi?" demiştir. Bu defa Gazi ikinci yaşlı köylünün gelerek alışverişe müdahale etmesine hayret etmiş,

"Bana bak, hemşeri sana ne oluyor? Biz bu delikanlı ile görüşüyoruz. Mal onundur. Onunla pazarlık ediyoruz" *tarzında karşılık verince yaşlı köylü kendisinin delikanlının ağabeyi olduğunu, bu kavunları Recep 15 liraya verse de kendisinin vermeyeceğini ısrarla söylemiştir ve bu sözleri söyledikten sonra küçük biraderine dönerek:*

-Recep trava, diye bağırmıştır.

"Trava" Rumca "arabayı çek" demek olduğu için bu tarzda kardeşine emir veren köylünün tavır ve hareketinden Gazi'nin hakikaten bir alışveriş adamı olmadığına, vakit geçirmek ve yahut eğlenmek için beyhude Recep'i yoldan alıkoyduğuna hükmettiği anlaşılıyordu. Bununla beraber Gazi yine soğukkanlılıkla konuşmakta devam etmiş, nihayet delikanlının istediği 15 lirayı vermiştir. Bundan sonra delikanlı ile büyük biraderi kavunları vermeye razı olmuşlardır. Gazi ile köylüler arasında bu alışveriş olup bittiği sırada artık Gazi Hazretleri'nin maiyetleri de arkadan yetişmiş bulunuyorlardı. Bununla beraber köylüler arkadan gelen otomobil içindeki zevat ile Gazi arasında hiçbir münasebet bulunmasına ihtimal vermiyorlar, bunun için kendilerinden bir araba kavun satın alan kimsenin Gazi olabileceğine en küçük bir şüphe bile göstermiyorlardı.

Kavun için yapılan pazarlık bittikten sonra Gazi arkadan başka bir köylünün geldiğini görmüştür. Arkadan gelen bu köylünün de altı küfe üzümü vardı.

Gazi ona da üzümü kaça satacağını sormuştur.

-Okkasını on kuruşa satacağım, cevabını almış, 7.5 kuruş fiyat vermiştir.

Fakat köylü razı olmayınca nihayet on kuruş vermeye razı olmuştur. Ancak bu defa küfeler içindeki üzümlerin nasıl tartılacağı meselesi çıkmıştır. Köylünün yanında

kantar olmadığı için buna imkân bulunamamış, bunun üzerine köylü cebinden bir defter çıkarmış, altı küfe üzümü evvelce tartarak bu deftere yazdığını söylemiş, oradaki rakamları göstererek bu hesaba göre altı küfe üzüm için 30 lira istemiştir. Gazi bu hesaba da razı olmuş, gerek kavuncuya, gerek üzümcüye istedikleri paraları vermiştir.

Bundan sonra köylüler:

-Peki malları nereye götüreceğiz? diye sormuşlardır. Gazi bunun üzerine kendilerine bir pusula üzerine adresini şu suretle yazıp vermiştir:

"Dolmabahçe Sarayı'nda Gazi Paşa." *Yeni harflerle yazılmış olan bu adresi eline alan köylü heceleyerek "Gazi" kelimesine kadar okumuş, fakat yine bu adresten üzüm ve kavunları satın alanın Gazi M. Kemal olduğunu anlayamamıştır. Nihayet Gazi kendilerine:*

-Siz İstanbul'a gidiniz. Oraya varınca polislere bu adresi okuyunuz, size üzümleri ve kavunları götüreceğiniz yeri gösterirler. Oraya götürüp teslim edersiniz, *demiş ve köylülerden ayrılmıştır.*

Gazi Yeşilköy'e gelip maiyetleri erkânı ile beraber hep birlikte alelade yolcular gibi bilet alıp trene bindikleri zaman yine kendilerini tanıtmadığı için burada dikkate değer küçük bir hadise cereyan etmiştir. Gazi Hazretleri'nin Foks isminde çok sevimli ve hassas bir köpekleri vardır. Bu köpek kendilerinden asla ayrılmaz. Trene binerken köpek için furgon[1] *bileti, kendileri için birinci mevki bilet almışlardır. Fakat trene bindikleri zaman Foks kendilerinden ayrılmadığı için birinci mevkide yanlarına girmiştir.*

Biletçi biletleri zımbalamak ve kontrol etmek için yanlarına geldiği vakit köpeğin biletinin furgon için kesilmiş olduğunu görünce:

-Efendim, affedersiniz, bu köpek bu bilet ile birinci mevkide bulunamaz, demiştir. Gazi bu söze karşı:

-O halde alınız, köpeği furgona götürünüz! *demiştir. Lakin biletçi köpeği alıp götürmek için elini uzatınca Foks hiddetle:*

-Hırrrrrrr! diyerek vaziyet almıştır. O vakit bu vaziyeti gören biletçi:

-O halde burada kalsın, demeye mecbur olmuştur.

Bununla beraber Gazi Hazretleri'nin trende olduğu İstanbul'a gelinceye kadar gizli kalmamış, Bakırköyü'ne geldikleri zaman anlaşılmıştır. Bunun üzerine derhal müteakip istasyonlarda kendilerini görmek için halk toplanmıştır.

Gazi Hazretleri'nin yolda satın aldıkları üzümler ile kavunlara gelince:

Köylüler bunları İstanbul'a getirmişler, kendilerine verilen adresten kendileriyle pazarlık eden zatın Gazi Mustafa Kemal'in kendisi olduğunu anlamışlar, ondan sonra çok sıkılmışlar, "Gazi Paşa'ya karşı kabalık yaptık! Kendisini tanıyamadık" diye kendi aralarında söylenmişler, üzülmüşlerdir. Bununla beraber köylüler üzümleri ve kavunları saraya götürdükleri zaman kendilerine çok güzel muamele edilmiştir. Orada yemekler yedirilmiş, sarayın içerileri gezdirilip gösterilmiştir. Gönüllerini hoş etmek için ne mümkün ise yapılmıştır. Fazla olarak kendilerine ellişer lira hediye de verilmiştir. Bu muamele karşısında üzümcü ve kavuncu köylüler nasıl teşekkür edeceklerini bilememişlerdir. Saraydan büyük bir sevinçle ayrılmışlardır.

1 Furgon (Fr. Fourgon): Yolcu katarlarına eklenen eşya vagonu. (Y.N.)

ATİNA ELÇİSİ MEHMET ENİS BEY'İN İTİMATNAMESİ*

(28 EYLÜL 1931)

Gazi Mustafa Kemal
Türkiye Reisicumhuru

Bu Vesikaları Göreceklerin Cümlesine Selam

Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Cumhuriyeti arasında Ankara'da 30 Teşrinievvel [Ekim] 1930 tarihinde imzalanan İkamet, Ticaret ve Seyri Sefain[1] Mukavelesi'nin tasdiknamesini Atina'da teati için ehliyet, dirayet ve tecrübekârlığına tam itimadımız olan Atina Elçisi Mehmet Enis Bey, İcra Vekilleri Heyeti'mizin 14 Eylül 1931 tarih ve 11730 numaralı kararına göre tam salahiyete sahip olarak tarafımızdan delege seçilmiş ve tayin kılınmıştır.

Bu ifademizin tasdiki için işbu salahiyetnameyi imza ederek ve Riyaseticumhur mühürü ile mühürleyerek verdik.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz bir senesi Eylül ayının yirmi sekizinci günü yazılmıştır.

Gazi M. Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Enis Tulça, *Atatürk, Venizelos ve Bir Diplomat Enis Bey*, Simurg Yayınları, İstanbul, 2003, s.44.

1 Seyri Sefain: Gemi seferleri. (Y.N.)

BAŞVEKÂLET İŞLERİNE DR. REFİK BEY'İN VEKÂLET EDECEĞİ HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E*

(30 EYLÜL 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü
4/530

30.9.1931

Başvekâlet'e

29.9.1931 tarih ve 6/2704 numaralı tezkere cevabıdır.

Vazifeli olarak Atina ve Peşte'ye devletlilerinin seyahati münasebetiyle Başvekâlet işlerinin devletlilerinin teklifi üzere Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Refik Bey tarafından vekâleten idaresi uygundur, efendim.

Reisicumhur
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 17'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

HARİCİYE VEKÂLETİ'NE
ŞÜKRÜ KAYA BEY'İN VEKÂLET EDECEĞİ HAKKINDA
BAŞVEKÂLET'E*

(30 EYLÜL 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kâtibi Umumiliği
4/520

30.9.1931

Başvekâlet'e

29.9.1931 tarih ve 2705/6 numaralı tezkere cevabıdır.

Hariciye Vekili Dr. Tevfik Rüştü Bey'in vazifeli olarak Atina ve Peşte'ye seyahati münasebetiyle Hariciye Vekâleti işlerinin devletlilerinin teklifi üzere Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey tarafından vekâleten idaresi uygundur, efendim.

Reisicumhur
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 18'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

TAHTA ÇIKIŞININ YILDÖNÜMÜNÜ TEBRİK DOLAYISIYLA BULGAR KRALI III. BORIS'E*

(3 EKİM 1931)

Türkiye Cumhurbaşkanı
Gazi Mustafa Kemal

Tel. Ankara, 3.10.1931

Bulgar Kralı Majeste Boris III Hazretleri'ne

Zatı Haşmetanelerinin tahta çıkışlarının yıldönümü mesut münasebetiyle en hararetli tebriklerimle birlikte şahsi saadetleri ve Bulgaristan'ın refahı hakkındaki samimi temennilerimi beyan eylerim.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı) - İdari K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları,* c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kültür Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.522.

YUNAN HÜKÜMETİ İLE TEMASLARI DOLAYISIYLA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YI TEBRİK*

(6 EKİM 1931)[1]

Atina, 7 (Özel) - Burada yayımlanan yarı resmi "Elefteron Vima" gazetesi Atina telsizi tarafından alındığını ve Gazi Hazretleri tarafından Başvekil İsmet Paşa'ya çekildiğini beyan ettiği aşağıdaki telgrafı yayımlıyor:

Ege Vapurunda Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

Yunan toprağından ayrıldığınız dakikada, Atina'daki muvaffakiyetinizden ve Yunan hükümetiyle icra ederek Türk-Yunan dostluğunu takviye eden ve sağlamlaştıran görüşmelerinizin neticelerinden dolayı sizi tebrik ederim. Bütün arkadaşlarınızın selamlarını iletirim.

Gazi M. Kemal

İsmet Paşa, Gazi Hazretleri'nin bu telgrafına derhal Ege'nin telsiziyle cevap vererek teşekkürde bulunmuştur.

* *Akşam*, 9 Ekim 1931, Numara: 4669, s.1; *Vakit*, 10 Ekim 1931, Numara: 4940, s.1.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. Başvekil İsmet Paşa 6 Ekim akşamı Atina'dan ayrıldığına göre, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in 7 Ekim 1931'de Atina'dan bildirilen bu telgrafı 6 Ekim 1931 tarihli olmalıdır. (Y.N.)

TÜRK TARİHİ TETKİK CEMİYETİ REİSİ TEVFİK BEY'E MEKTUP*

(8 EKİM 1931)

Kılıç Ali Bey'in mazbatalarını okuyarak Maraş-Ayıntap[1] ve Osman Tufan Bey'in Kozan ve Ali Saip'in Urfa, özetle bütün Güney Cephesi hakkında ilk Batı Cephesi ölçüsünde bir bahis yazılmalıdır.

* Türk Tarih Kurumu Özel Arşivi'nden aktaran: Uluğ İğdemir, *Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Tarih Kurumu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1973, s.9.
Mektup, kaynakta şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Dört ciltlik lise tarihinin 'Osmanlılar' dışındaki 'Türk Devletleri' bölümlerini rahmetli Prof. Fuat Köprülü, 'Cumhuriyet Tarihi'ni içine alan dördüncü cildini de rahmetli Tevfik Bıyıklıoğlu ile birlikte rahmetli Doktor Reşit Galip yazmışlardı. Atatürk, dördüncü cildin müsveddelerini gözden geçirdikten sonra, Kurum Başkanı Tevfik Bey'e 8 Ekim 1931'de şu mektubu yazmıştır:"

Kaynakta, beş parçadan oluşan mektupların Türk Tarih Kurumu Özel Arşivi'nde bulunduğu belirtilmektedir. Ancak Türk Tarih Kurumu Arşivi'nde söz konusu mektuplar bulunamamıştır.
Yine *İkinci Türk Tarih Kongresi 1937*'de şu bilgi yer almaktadır:

> "14 Şubat 1932'de Atatürk'ün Türk Tarih Kurumu'na verdiği yeni direktifler arasında bilhassa şu iki nokta vardı:
> 1. *Türk Tarihinin Ana Hatları* kitabının yeniden yazılması.
> 2. Birinci Türk Tarih Kongresi'nin toplanması."

Bkz. *İkinci Türk Tarih Kongresi İstanbul 20-25 Eylül 1937*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, 1943, s.XXXIII-XXXIV. Bu direktif yazısı da Türk Tarih Kurumu Arşivi'nde bulunamamıştır. (Y.N.)

1 Antep. (Y.N.)

YUNUS NADİ BEY İLE BALKAN DEVLETLERİ HAKKINDA KONUŞMA*

(8 EKİM 1931)[1]

Adriyatik: Ege Vapuru, 8 Teşrinievvel [Ekim] (Başyazarımızdan) - [...] Dün Gazi Hazretleri'nden İsmet Paşa'ya gelen ve öğle yemeği sofrasında okunarak alkışlanan bir tebrik telgrafnamesinde Gazi Hazretleri Türk-Yunan dostluğu münasebetiyle Balkanlar'da açılan yeni devrin lüzum ve ehemmiyetini kendilerine has çelik fikirlerle izah ediyorlardı. Bu telgraf okunurken Gazi'nin bu mevzu etrafındaki düşüncelerine ait bir hatıra bir şimşek parıltısıyla gözlerimin önünde tekrar yandı. Biraz sonra onu İsmet Paşa'ya anlattım:

Üç buçuk sene evveldi ve yaklaşık bu mevsimde. Bir gün akşam üzeri Ankara'da gezdirilecek bir arkadaşı beraber alarak otomobil ile şurasını burasını dolaştıktan sonra nihayet Çiftlik'e de gitmiş, Marmara Köşkü'ne de çıkmıştık. Köşkte kimse yoktu. [...] Yanımdaki arkadaşa oraları hakkında izahat veriyordum ve ilerliyorduk. Birdenbire hakikaten hiç hatır ve hayalimize gelmesi ihtimali olmayan bir manzara ile karşılaştık.

Akşamın alacakaranlığı içinde açıklıkla seçilen bir hayalet Marmara üzerindeki İzmir köşkünde tek başına sessiz ve hareketsiz oturuyordu. Bu, Gazi'nin siluetiydi. Ortalığın kimsesizliği ve ıssızlığıyla beraber akşamın loşluğu içinde orada yapayalnız oturuyor ve gözleri ya Marmara'nın artık şimdi kapkara olmuş sularına dikili veya başka âlemlerin derinliklerine dalmış bir halde bir heykel kadar hareketsiz duruyordu. [...]

Nihayet beni gördüler ve yanlarında oturmaya davet ettiler.

Ben akşamın geç vaktinde yapayalnız niçin Marmara Köşkü'nde bulunduğumu anlattım. Kendisini münferit, münzevi ve mütefekkir burada görmekten hayretlere düştüğümü saklamadım. İşte bunun içindir ki, arkadaşımı savmış ve nihayet yanına gelmiş bulunuyordum.

-Evet, *dedi,* biz de buraya gezmeye gelmiştik. Bir kahve içerken bir müddettir zihnimi işgal eden bir meselenin muhtelif safhalarını düşünmeye dalmışım. Ben şimdi burada değil, Balkanlar'da idim. Bunu size anlatayım. Bak ne kadar hoşunuza gidecek!

Ve Gazi Hazretleri anlatmaya başladılar:

-Düşündüğüm şey, Balkan milletlerinin kendi aralarında pek mümkün olan yeni bir anlaşma yapmaları meselesidir. Bu milletlerle bu kadar zaman beraber yaşadık.

* *Cumhuriyet,* 14 Ekim 1931, Numara: 2672, s.1, 2 ve 15 Ekim 1931, Numara: 2673, s.1, 4.

1 Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı Yunus Nadi, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in bu anlatımını "Üç buçuk sene evveldi ve yaklaşık bu mevsimde" diyerek aktarmaktadır. 8 Ekim 1931 ise bu anlatımı gazeteye bildirdiği tarihtir. (Y.N.)

İyi yaşadık, fena yaşadık, kısacası beraber yaşadık. Ciddi araştırmalar yapılsa bu milletlerden birçokları ile aynı kandan, aynı asıldan olduğumuz bile ispat olunabilir. İşlerin takip ettiği cereyanlarla arz ettikleri safhalardan dolayı bugün tarihi eleştirmekte fayda yoktur. Fakat ona yeni bir cereyan vererek insanlığa layık ve elbette daha şanlı olmak üzere daha iyi bir gelecek yaratmak imkânsız değildir. Ben düşüncelerimde Balkanlar için böyle bir geleceği belki ve bilakis pek mümkün görüyorum.

Türkler Avrupa'ya Küçük Asya'dan mı geçtiler, yoksa daha evvel Küçük Asya'ya dahi Avrupa'dan mı gelmişlerdi? Tarih namına okutulan şeylere bakılarak bu mesele ilkin birinci sorunun olumlu cevabıyla hallolunuyor. Hakikaten Osmanlı devrinde Türklerin Küçük Asya'dan Avrupa'ya geçişleri daha dünkü hadisedir. Fakat Türklük Osmanlılıktan daha başka, daha eski, adeta tarihin kıdemi kadar eski, ayrı, başka ve büyük bir varlıktır. Her halde Orta Asya'dan batıya yönelen Türkler Hazar'ın kuzey ve güney yolları olmak üzere iki istikamette ilerlemişlerdi. Bu iki büyük Türk kolunun evvela Tuna vadileri olmak üzere Balkanlar'a inen ilk kısmı Rusya güneyinden geçen birinci kol Türkleri olduğuna şüphe yoktur. Ve katiyetle iddia ve ispat olunabilir ki, Osmanlı Türkleri Küçük Asya'dan Avrupa'ya geçmeden çok, ama pek çok evvel Avrupa'daki ve bilhassa Balkanlar'daki Türkler Avrupa'dan Küçük Asya'ya geçmişlerdi. Türklerin Balkanlar'daki mevkiini daha dünkü Osmanlı devrine hasretmek, tarihi yanlış anlamak veya hiç bilmemek demektir. Bulgarların Turani olan kökenleri şöyle dursun, yazılı tarihin Bulgar Türkleri diye kaydettiği hakikati inkâra mecal yoktur. Bulgar Türkleri bir müddet Rusya'nın Karadeniz'e sahil güney havalisinde barındıktan sonradır ki, yollarına devam ile Tuna yalısına gelmişler ve Balkanlar'ın doğu kısmına yayılmışlardır. Tuna'nın merkezi Avrupa'ya doğru uzanan mecrası etrafında bir zamanlar dünya tarihine hâkim olmak mevkiini alan Hun Türkleri ise malumdur. Cihan imparatorluğu tecrübesini yapmaya nefsinde liyakat görmüş olan Attilâ bir efsane değil, bir hakikattir. Dediğim gibi, Osmanlı Türkleri daha dünkü hikâyedir. Halbuki Türkler onlardan çok evvel kuzeyden ta Karpatlar'dan Karaorman'a ve güneyden Marmara ve Akdeniz'e kadar Avrupa'nın mühim bir kısmına yayılmışlardı. Muhakkak büyük Balkan'ın üzerinde ve iki tarafında idiler. Muhakkak Tesalya'ya kadar yayılmışlar ve belki en uçta Mora'ya kadar inmişlerdi.

Din, fikir olarak toplumlara geçici şekiller verebilir, ama mümkün değil, ırkları değiştiremez. Bir kısım Türklerin şu dini ve diğer bir kısmın bu dini kabul etmiş olmaları neticesi olarak ve hurafeye dayanan telkin ve inançların tesirleri de eklenerek ırki bağlar uzun bir müddet cehalet karanlıkları içinde kaybolmuş olabilir. Fakat elbet bir gün gelir, hakikat meydana çıkar ve parlak ışığıyla bütün hurafeleri siler süpürür.

Sırasında bütün ehemmiyet ve kapsamıyla üzerinde durulacak olan bu meseleler de geçilerek vaziyet sırf insanlık bakımından dahi düşünüldüğünde düne, evvelki güne kadar iyi kötü müşterek bir hayat yaşamış olan Balkan milletlerinin ne için bugün ve yarın ve artık şimdi mutlaka iyi bir anlaşma hayatı yaşamayacaklarına akıl ermez. Coğrafya tabirlerinin tamamen itibari olduğunu bilirsiniz. Yaptığı inkılaplarla Avrupa milletleri camiasında mevki almaya hak ve liyakat kazanan Türkiye'ye bugün pek tabii bir yönciş olarak Avrupa'nın Asya'ya doğru uzantısı diyoruz. Hakikat-

te Boğazlar Avrupa ve Asya kelimcleri arasında itibari olarak sudan bir sınırdır. Doğrusu budur ki, biz dün olduğu gibi bugün de her yönden Balkanlar'la bitişik ve dolayısıyla Balkanlı ve Avrupalı bir memleketiz. Tasavvur ettiğim hasıl olması çok mümkün, hatta çok kolay, mahiyet ve ehemmiyeti ise o oranda büyük dava için kendimizin her şeyden evvel ve daha ziyade Balkanlı bir memleket olduğumuzu hareket noktası olarak alıyorum. Yerküre üzerindeki insanlığı teşkil eden bütün milletlerin insanca bir anlaşma ile yeni ve yüksek bir hayata geçmeleri şüphesiz temenniye layıktır. Fakat bunun olması çok çalışmaya ve bilhassa zamana muhtaç olunca anlaşmaları nispeten daha kolay milletlerin bu emeli tahakkuk ettirmeleri yine büyük gayeye doğru muvaffakiyetle atılmış olumlu adımlar sayılmalıdır. İşte Balkan milletleri kendi aralarında bu anlaşmayı temin edebilirler. Düşüncelerimin odağı işte bu meseledir.

Fikir o kadar caziptir ki Nadi Bey, o alakadar milletlerden hangisine ama layıkıyla anlatılabilse süratle tahakkuk sahasına doğru yürüyüvereceğini tahmin ediyorum. Demek ki, mesele layıkıyla anlatılabilmeye bağlıdır. Evet, öyledir. O kadar öyledir ki, zaman zaman bu anlatma işini bizzat üstlenmek heyecanları bile kalbimi işgal etmektedir.

Şöyle düşünüyorum: Yakında bizim seçimler yenilenecek ve dolayısıyla cumhurreisliği için de yeni seçim yapılacak. Diyorum ki ben, bu seçimde beni cumhurreisi seçmemelerini vatandaşlarımdan hassaten rica edeyim. Cumhurreisi olmayınca hükümetc geçmeyi de düşünmeyeyim. Ama fırkamın reisi kalırım. Ondan ayrılamam. Ben memlekette ne yaptımsa fırkamla yaptım. Daha ne yapabileceksem yine onunla yaparım. Zaten fırka reisliğim yapmayı düşündüğüm işe mâni değil. Bilakis...

Yalnız fırka reisi olarak Meclis'te kalırım ve bu suretle ben de hareketlerinde serbest bir vatandaş olurum. Düşünüyorum ki, bu serbest vaziyetim içinde beraberime bir iki arkadaş alarak Balkan memleketlerini gezmeye gidelim. Mesela sizinle ben bu işe kâfiyiz. İkimiz kalkar, mesela Sofya'ya gideriz, Atina'ya gideriz. O memleketlerde insanlar muhtelif fikir takımlarına ayrılmışlardır. Her takımın ileri gelen adamları vardır. Hiç acele ve telaşımız olmaksızın yavaş yavaş bu insanların hepsiyle enikonu konuşuruz. Kendilerine sorarız ki, Balkanlar'da hemen bütün dünyaya karşı menfaatları müşterek, tarihi bağları eski, hisleri yekdiğerinden asla uzak değil milletler olarak niçin geniş, samimi bir anlaşma ile bilhassa bundan sonra çok yüksek haysiyetli bir barış ve dostlık, hatta bir kardeşlik hayatı yaşamayacağız? Nadi Bey, emin olunuz ki, bu soruya hep olumsuz cevap vermek kolay değildir. Olumsuz şekilde verilecek her cevabı bertaraf eylemek için bin olumlu delilim var. Nihayet insanız ve bundan sonra hakikaten insanca yaşamaya karar vermek istiyoruz. Nihayet bu reddolunabilir bir teklif değildir.

Teklif reddolunamaz. Benim düşündüğüm onun tahakkukunu temin edecek pratik usule aittir. Onu da doğrudan doğruya milletlerin kalplerine el atmak yolunda buluyorum. İstiyorum ki, Balkan milletleri arasında tahakkuku bütün insanlık tarihinde yepyeni bir hadise teşkil edecek olan bu anlaşma o milletlerin kendi içlerinden gelen heyecanlı bir rıza, hatta şiddetli bir taleplc vuku bulmuş olsun.

Bunun tatbikatında menfaatı bütün Balkan milletlerini kapsamak üzere temin edeceği kuvvet manzarası ise bütün dünyanın hayret ve hürmetle karşılayacağı çok yüksek bir keyfiyet teşkil edecektir. Tatbikatla alakalı esasları anlaşma fikrini kabul eden milletler bizzat ve müştereken tayin ederler. Orası kolaydır. Esas, fikrin kabul

edilmiş olmasındadır ki, işte ben onu da hiç müşkül görmüyorum. İşte sizi hayrete düşüren düşünceli halimin sebebi budur.

İşte Atina'da Gazi'nin üç buçuk sene evvelki düşüncelerini bir ucundan tahakkuka başlamış görmekle memnun olduk ve iftihar ettik.

Yunus Nadi

İSTANBUL'UN KURTULUŞ BAYRAMINI KUTLAYAN İSTANBULLULARA TEŞEKKÜR*

(9 EKİM 1931)[1]

Kurtuluş bayramı münasebetiyle şehir namına çekilen telgraflara cevaben Belediye Reisi Muhittin Bey'e Reisicumhur Hazretleri ile Erkânıharbiyei Umumiye Reisi Müşir Fevzi Paşa Hazretleri'nden şu telgraflar gelmiştir:

İstanbul'un kurtuluş gününün yıldönümünü kutlarken muhterem halk tarafından hakkımda gösterilen asilane duygulardan çok mütehassis oldum. Aziz İstanbullulara teşekkür ve hürmetlerimin iletilmesini rica ederim, efendim.

Gazi M. Kemal

* *Cumhuriyet*, 9 Ekim 1931, Numara: 2667, s.1; *Vakit*, 9 Ekim 1931, Numara: 4939, s.3; *Akşam*, 9 Ekim 1931, Numara: 4669, s.2.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 9 Ekim 1931, telgrafın gazetelerde yayımlandığı tarihtir. İstanbul, 6 Ekim 1923 tarihinde kurtulmuştur. (Y.N.)

İSTANBUL DARÜLFÜNUN EMİNİ MUAMMER BEYEFENDİ'YE TEŞEKKÜR*

(9 EKİM 1931)[1]

İstanbul'un kurtuluş günü olan 6 Teşrinievvel [6 Ekim] Salı günü Darülfünun[2] *namına Emin*[3] *Muammer Raşit Bey Reisicumhur Hazretleri'ne, Büyük Erkânıharbiye Reisi Müşir Fevzi Paşa Hazretleri'ne ve Başvekil Paşa'ya birer telgraf çekerek şükran ve minnet hislerini arz etmişti.*

Bu telgraflara gelen cevaplar şunlardır:

Muammer Beyefendi
İstanbul Darülfünun Emini

İstanbul'un kurtuluş yıldönümü münasebetiyle Darülfünun namına hakkımda ifade buyurulan samimi hislerden dolayı teşekkürlerimi arz ederim, efendim.

Gazi Mustafa Kemal

* *Milliyet*, 9 Ekim 1931, Numara: 2034, s.3.
1 *Milliyet*'te telgrafın tarihi yer almamaktadır. 9 Ekim 1931, telgrafın *Milliyet*'te yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)
2 İstanbul Üniversitesi. (Y.N.)
3 Rektör. (Y.N.)

MATBUAT CEMİYETİ KONGRESİ'NE TEŞEKKÜR*

(10 EKİM 1931)

Matbuat Cemiyeti'nin geçen gün yapılan genel kurul toplantısında gazeteciler Gazi Hazretleri'ne tazim arz etmişler, Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey'e de hürmetlerini bildirmişlerdir. Reisicumhur Hazretleri'nden Cemiyet Reisi'ne dün şu cevap gelmiştir:

Kongre münasebetiyle hakkımda gösterilen samimi hislere teşekkür ederim, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* *Vakit*, 11 Ekim 1931, Numara: 4941, s.3; *Milliyet*, 11 Ekim 1931, Numara: 2036, s.1.

TAHTA ÇIKIŞININ YILDÖNÜMÜNÜ TEBRİK DOLAYISIYLA AFGANİSTAN KRALI MEHMET NADİR ŞAH'A*

(16 EKİM 1931)

Türkiye Cumhurbaşkanı
Gazi Mustafa Kemal

Tel. Ankara, 16.10.1931

Afganistan Kralı Âlâhazret Gazi Mehmed Nadir Şahi Âlî Hazretleri'ne

Zatı Haşmetpenahilerinin tahta çıkışının yıldönümü münasebetiyle en hararetli ve samimi tebriklerimi beyan eder ve şahsi saadetleriyle Afgan milletinin refah ve saadeti hakkında beslemekte olduğum temennileri tekrar eylerim.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.I, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.66.

İKİNCİ BALKAN KONFERANSI KAPANIŞ KONUŞMASI*

(26 EKİM 1931)

Ankara, 26 (Telefonla) - Balkan delegelerini taşıyan trenlerden birincisi 10:50'de, ikincisi 11:55'te istasyona girdiler. [...] Delegeler varmalarını müteakip yanlarında mihmandarları olduğu halde otomobillere bindiler, Ankara Kalesi'ni, Çankaya'yı, yeni ve eski Ankara'yı gezdiler. [...]

Bir buçukta Ankara Palas salonunda Hariciye Vekili tarafından delegeler şerefine 250 kişilik bir ziyafet verildi. [...]

Ziyafetten sonra Meclis binasına gelindi. Meclis'in toplantı salonuna girildi.

Gazi Hazretleri saat üç buçukta refakatlerinde Başvekil, Meclis Reisi ve Dahiliye Vekili bulunduğu halde toplantı salonuna geldiler.

Bütün delegeler delege heyeti reisleri tarafından birer birer takdim olundu. Reisicumhur Hazretleri hepsine ayrı ayrı iltifat ediyorlardı. Takdim edilen delegeler geri dönerek yerlerine oturuyorlardı.

Gazi Hazretleri en son olarak Yunan ve Bulgar gazetecilerini kabul buyurdular. Takdim merasimi bu suretle nihayet buldu ve konferansın son celsesi açıldı.

Gazi Hazretleri hitabet kürsüsüne çıktılar, salonu dakikalarca süren bir alkış tufanı sarstı. Bütün delegeler ayağa kalkmışlar, Reisicumhur Hazretleri'ni alkışlıyorlardı.

Reisicumhur Hazretleri sükûnet hasıl olduktan sonra kelimeleri tane tane söyleyerek çok akıcı bir tarzda Fransızca[1] *bir nutuk irat buyurdular.*

Reisicumhur Hazretleri'nin nutukları aşağıdadır:

Hanımlar ve efendiler!

Balkan milletlerinin birliğine çalışan kıymetli delegelerin huzurunda bulunmaktan ve onları muhabbetle selamlamaktan duyduğum bahtiyarlık çok büyüktür.

Balkan milletleri, bugün Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye gibi bağımsız siyasi mevcudiyetler halinde bulunuyorlar. Bütün bu devletlerin sahipleri olan milletler asırlarca beraber yaşamışlardır. Denilebilir ki, Türkiye Cumhuriyeti dahil olduğu halde son asırlarda vücut bulan bugünkü Balkan

* *Hâkimiyeti Milliye*, 26 Ekim 1931, Numara: 3694, s.1, 3; *Cumhuriyet*, 27 Ekim 1931, Numara: 2685, s.1, 5 ve 28 Ekim 1931, Numara: 2686, s.3; *Milliyet*, 27 Ekim 1931, Numara: 2051, s.1, 6; *Akşam*. 27 Ekim 1931, Numara: 4687, s.2. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s.272-274. Nutkun 14/15 Ekim 1931 tarihli el yazısı müsveddesi için bkz. fotokopisiyle birlikte aktaran: Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*. 4. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984, Ek-43.

1 Nutkun Fransızcası için bkz. *Hâkimiyeti Milliye*. (Y.N.)

devletleri[1] Osmanlı İmparatorluğu'nun yavaş yavaş parçalanmasının ve nihayet tarihe gömülmesinin tarihi neticesidir.[2] Bu itibarla Balkan milletlerinin asırlara yayılan müşterek bir tarihi vardır. Bu tarihin elemli hatıraları varsa, onlara sahip olmakta bütün Balkanlılar müşterektir. Türklerin hissesi ise daha az acı olmamıştır.[3]

İşte, siz, muhterem Balkan milletleri delegeleri, mazinin karışık his ve hesaplarının üstüne çıkarak derin[4] kardeşlik esasları kuracak ve geniş[5] birlik ufukları açacaksınız; ihmal olunmuş ve[6] unutulmuş büyük hakikatleri ortaya koyacaksınız.

Muhterem milletler delegeleri!

Balkan milletleri[7] toplumsal ve siyasi ne çehre arz ederlerse etsinler, onların Orta Asya'dan gelmiş[8] aynı kandan, yakın soylardan müşterek cetleri olduğunu unutmamak lazımdır.

Karadeniz'in kuzey ve güney yollarıyla binlerce seneler deniz dalgaları gibi birbiri ardınca gelip Balkanlar'da yerleşmiş olan insan kitleleri başka başka adlar taşımış olmalarına rağmen, hakikatte[9] bir tek beşikten çıkan ve damarlarında aynı kan dolaşan[10] kardeş kavimlerden başka bir şey değillerdir.

Görüyorsunuz ki, Balkan milletleri yakın maziden ziyade uzak ve derin mazinin kırılmaz çelik halkalarıyla birbirine pekâlâ bağlanabilir. Bin bir türlü insani[11] ihtiraslarla, dini ayrılıklarla, bazı tarihi hadiselerin bıraktığı dargın izlerle, geçmiş zamanlarda, gevşetilmiş, hatta unutturulmuş olan hakiki bağların canlandırılması lüzumlu ve faydalı olduğu yeni insani devre girdik.

Bir an için bütün bu maziye gömülmüş olan[12] hatıraları bir yana bıraksak bile, bugünün hakiki icapları, Balkan milletlerinin devrin hürmet ve riayete mecbur kıldığı yepyeni şartlar ve kayıtlar ve geniş bir zihniyet[13] altında birleşmelerindeki faydanın büyük olduğunu göstermektedir. Balkan birliğinin temeli ve hedefi,[14] karşılıklı siyasi bağımsız mevcudiyete saygı ile dikkat ederek iktisadi sahada, kültür ve medeniyet vadisinde[15] işbirliği yapmak olunca, böyle bir eserin[16] bütün medeni insanlık tarafından takdirle karşılanacağına şüphe edilemez.

Asırlardan ve asırlardan beri, zavallı insanlığı mesut etmek için tutulan yolların, kullanılan vasıtaların verdikleri neticelerin ne derece emniyet verici oldukları incelemeye değer değil midir?

1 Nutkun el yazısı müsveddesinde "son asırda vücut bulan Türkiye Cumhuriyeti dahil olduğu halde bugünkü Balkan devletleri" şeklinde. (Y.N.)
2 Nutkun el yazısı müsveddesinde "neticeleridir" şeklinde. (Y.N.)
3 Nutkun el yazısı müsveddesinde cümle "Türklerin hissesi ise en ağır ve acı olmuştur" şeklinde. (Y.N.)
4 Nutkun el yazısı müsveddesinde "daha derin" şeklinde. (Y.N.)
5 Nutkun el yazısı müsveddesinde "daha geniş" şeklinde. (Y.N.)
6 "İhmal olunmuş ve" sözcükleri nutkun el yazısı müsveddesinde yoktur. (Y.N.)
7 Nutkun el yazısı müsveddesinde burada "bugün" sözcüğü vardır. (Y.N.)
8 Nutkun el yazısı müsveddesinde "Asya'nın ortasından gelen" şeklinde. (Y.N.)
9 "Hakikatte" sözcüğü nutkun el yazısı müsveddesinde yoktur. (Y.N.)
10 Nutkun el yazısı müsveddesinde "bir tek beşikten çıkan aynı kandan" şeklinde. (Y.N.)
11 Nutkun el yazısı müsveddesinde burada "ve siyasi" sözcükleri vardır. (Y.N.)
12 Nutkun el yazısı müsveddesinde "gömülü olan" şeklinde. (Y.N.)
13 "Ve geniş bir zihniyet" sözcükleri nutkun el yazısı müsveddesinde yoktur. (Y.N.)
14 Nutkun el yazısı müsveddesinde "esas ve hedefi" şeklinde. (Y.N.)
15 Nutkun el yazısı müsveddesinde "medeni ve insani kültür vadisinde" şeklinde. (Y.N.)
16 Nutkun el yazısı müsveddesinde "birliğin" şeklinde. (Y.N.)

Artık insanlık kavramı, vicdanlarımızı arındırmaya ve hislerimizi ulvileştirmeye[1] yardım edecek kadar yükselmiştir. Vaziyetleri ve onların icaplarını medeni insan fikriyle ve yüksek vicdan aydınlığı ile[2] gözlemler ve değerlendirirsek şu neticelere varırız:

İnsanları mesut edeceğim diye onları birbirine boğazlatmak gayri insani ve son derece[3] esef verici bir sistemdir.[4]

İnsanları mesut edecek yegâne vasıta, onları birbirlerine yaklaştırarak, onlara birbirlerini sevdirerek, karşılıklı maddi ve manevi ihtiyaçlarını temine yarayan hareket ve enerjidir.[5]

Dünya barışı içinde insanlığın hakiki saadeti, ancak bu yüksek ideal yolcularının çoğalması ve muvaffak olmasıyla mümkün olacaktır.

Size tuttuğunuz şerefli insanlık yolunda örnek olacak, ciddi ve devamlı mesai ve bu mesainizin muvaffakiyetlerle taçlanmasını temenni ederim. Temsil eylediğiniz Balkan milletlerine de geniş refah ve saadetler dilerim. Ve Balkan milletlerinin muhterem devlet reisleri için sıhhat ve saadetler temenni ederim.

Teşebbüsünüzün genel anlaşmayı kolaylaştırıcı mahiyeti itibariyle dünya barışına hizmet edici, insani bir etken meydana getireceğine kaniyim. Milletlerinize, benden, hararetli muhabbetler, samimi dostluklar götürünüz. Sizi ve sizin şahsınızda asil milletlerinizi hürmetle bir daha selamlarım.

Gazi Hazretleri'nin nutukları ayağa kalkan delegelerin dakikalarca ve ısrarla devam eden alkışlarıyla karşılandı.

Ankara, 27 - Gazi Hazretleri dün gece Türk Ocağı'nda verilen konser esnasında bir aralık başta Bulgar eski nazırlarından M. Vasilef olduğu halde Bulgar gazetecilerini, müteakiben Yunan matbuat erkânını kabul buyurmuşlardır.[6]

Yunan gazetecileri arasında bulunan tanınmış Yunan âlimi M. Moskopulos Türkçe olarak Türkiye'de gördükleri iyi kabulden dolayı teşekkür arz etmiş ve bunu müteakip tarihi bazı incelemelerini bildirmiştir.

Gazi Hazretleri tarihle fazla alakadar olduğunu söyleyerek M. Moskopulos'un söylediklerine tarih kitaplarında tesadüf ettiklerini beyan etmişler, Balkanlıların ta-

1 Nutkun el yazısı müsveddesinde "vicdanlarımızı, hislerimizi tasfiyeye" şeklinde. (Y.N.)
2 Nutkun el yazısı müsveddesinde "medeni insan gözüyle ve yüksek vicdani hislerle" şeklinde. (Y.N.)
3 "Son derece" sözcükleri nutkun el yazısı müsveddesinde yoktur. (Y.N.)
4 Nutkun el yazısı müsveddesinde "yoldur" şeklinde. (Y.N.)
5 Nutkun el yazısı müsveddesinde "hareket ve faaliyettir" şeklinde. (Y.N.)
6 *Akşam* gazetesi Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in azınlıklar meselesi hakkında Bulgar *Zora* gazetesi muhabirine yaptığı beyanatı şu şekilde aktarıyor:

"Sofya, 3 (Hususi) - *Zora* gazetesi Balkan Konferansı'nda Bulgar delegelerinin hallinde ısrar ettikleri azınlık meselesi hakkında Ankara'ya gitmiş olan muhabirine Gazi Hazretleri'nin vuku bulan beyanatını yayımlıyor.
Gazi Hazretleri azınlıklar meselesinin yakında antlaşmaların ruh ve hükümlerine göre halledileceği ümidini ifade eylemişlerdir.
Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey de aynı muhabire, azınlıkların yaşadıkları memleketlerde aynı hukuk eşitliğinden istifade etmeleri lazım geldiğini beyan eylemiştir."

Bkz. *Akşam*, 4 Kasım 1931, Numara: 4594, s.1. (Y.N.)

rihi vaziyetleri hakkında kıymetli malumat vermişler, Yunanistan'da ilk evvel ikamet eden milletin "Akai" olduğunu ve bu kelimenin Türk "Aka" kelimesiyle olan münasebetini izah eylemişlerdir. Gazi, kıymetli izahatına devamla "İlliya" kelimesini de yâd etmişler, "İl"i M. Moskopulos'a sormuşlar ve aldıkları cevaptan sonra "İl"lerden türemiş olduğunu izah eylemişlerdir.

Gazi Hazretleri başka milletlerle karışmamış milletler mevcut olmadığına göre Balkan milletlerinin de birbirleriyle karışmış olduklarını, yüz ve kafatası özellikleri itibariyle birbirlerine benzediklerini, aralarında kan akrabalığı bulunduğunu anlatmışlardır. Orada hazır bulunan Mihmandar Halil Mithat Bey'in Dorinlerden bahsetmesi üzerine Gazi Hazretleri bu hususta da izahat vererek Girit medeniyetinden bahis buyurmuşlardır.

FRANSIZ *LA VUE* GAZETESİ MUHABİRİ NADYA DE SANSA'YA BEYANAT*

(26 EKİM 1931)

Geçenlerde Ankara'yı ziyaret etmiş olan Fransız yazarlarından Nadya de Sansa, Paris'te yayımlanan "Vu"[1] gazetesinde Gazi'nin muhtelif vaziyetlerde resimleriyle beraber uzun bir makale yazmış ve Gazi'nin beyanatlarını yayımlamıştır. Gazi Hazretleri'nin Fransız yazarına vuku bulan beyanatları şudur:

Bizde ilk tesire kapılmamak lazımdır. Vaktiyle sizin seyyahlarınız, sizin büyük yazarlarınız, İstanbul, İzmir ve Bursa şehirlerindeki gözlemlerine göre Türk ruhuna dair bir hüküm vermişlerdir. Fakat onlar Türkiye'yi değil, Doğu'nun şehirlerini görmüşlerdir. Türk milletinin ruhu, Anadolu'nun büyüleyici fakat sert yaylalarında anlaşılabilir. Türk milleti beşiğine dönmekle yenilenmiş ve gördüğünüz değişiklikleri yapabilmiştir. Vaktiyle vergiler altında ezilmiş, fazla çalışmaktan usanmış Türk köylüsü, Balkanlar vesair yerlerdeki harp meydanlarında kanını ve faaliyetini dökmeye gidiyordu. Anadolu yok farz ediliyordu. Bugünse Türk köylüsü faaliyetini, emeğini ana toprağına sarf ediyor, neler yarattığını da kendiniz görüyorsunuz. Kuvvet ve kudret milletin enerjisinde mevcuttur. Ben, bir rehberden, bir hamiden başka bir şey değilim. Gerek dahili ve gerek harici siyasette gayem Türk milletine barış ve sükûn dairesinde çalışmayı temin eylemektir. Kendilerini güya bahtiyar kılmak bahanesiyle insanları yekdiğerini boğazlamaya sevk ve teşvik etmek gayri insani bir sistemdir. İnsanları bahtiyar kılabilecek yegâne tedbir, onları birbirine yaklaştıracak, sevdirecek ve barış ve dostluk dairesinde ihtiyaçlarını temin edecek bir faaliyet sarf etmektir.

* *Akşam*, 29 Kasım 1931, Numara: 4719, s.1; *Vakit*, 30 Kasım 1931, Numara: 4990, s.4; *Cumhuriyet*, 30 Kasım 1931, Numara: 2718, s.1.

1 *La Vue*. (Y.N.)

BALKAN KONFERANSI ÜZERİNE BALKAN DEVLETLERİ BAŞKANLARINA*

(26 EKİM 1931)

Ankara, 29 (AA) - Reisicumhur Hazretleri'nin İkinci Balkan Konferansı'na iştirak eden devlet reislerine gönderdikleri telgrafın metni aşağıdadır:

Türkiye Cumhurbaşkanı
Gazi Mustafa Kemal

Tel. Ankara, 26.10.1931

Arnavutluk Kralı Haşmetli Zogo Hazretleri'ne

İkinci Balkan Konferansı üyelerini bugün Ankara'da kabul etmekle hakiki bir memnuniyet hissettim. Arnavut milli teşekküllerinin toplanmış temsilcileri tarafından hakkımda ve Türk milleti hakkında ifade olunan temennilerden pek mütehassis oldum.

Bu vesile ile Zatı Haşmetpenahilerinin saadet hali ve asil Arnavutluk milletinin refahı için en samimi temennilerde bulunurken yalnız kendi hissiyatımı değil, bütün Türk milletinin hissiyatını da ifade etmekte olduğumu zannediyorum.

Gazi Mustafa Kemal

* Anadolu Ajansı Siyasi Bülteni, 29.10.1931'den aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.304-305; *Akşam*, 30 Ekim 1931, Numara: 4689, s.1; *Cumhuriyet*, 31 Ekim 1931, Numara: 2688, s.3; *Milliyet*, 31 Ekim 1931, Numara: 2055, s.2; *Vakit*, 31 Ekim 1931, Numara: 4960, s.4. Aynı telgrafın "Bulgar Kralı Majeste Boris III Hazretleri'ne" çekilen 29 Ekim 1931 tarihli örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, s.523; "Yugoslavya Kralı Haşmetli İkinci Alexandre Hazretleri'ne" çekilen 29 Ekim 1931 tarihli örneği için bkz. *age*, c.4, s.277; "Yunan Reisicumhuru M. Zaimis Hazretleri'ne" çekilen 29 Ekim 1931 tarihli örneği için bkz. *age*, c.4, s.393. (Y.N.)

CEVAT BEY'İN BÜYÜKELÇİLİĞE TAYİNİ HAKKINDA LEHİSTAN REİSİCUMHURU MÖSYÖ IGNACE MOSCICKI'YE*

(EKİM 1931)

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

Lehistan Reisicumhuru Mösyö Ignace Moscicki Hazretleri'ne

Aziz ve Büyük Dost,

Türkiye ile Lehistan arasında hayırlı olarak mevcut olan dostluk münasebetlerinin muhafaza ve takviyesini istediğimden ve lüzumlu bulduğumdan Türkiye'nin eski Tokyo Büyükelçisi Cevat Bey'i devletlilerinin nezdine fevkalade delege ve büyükelçi sıfatıyla memur etmeye karar verdim.

Kendisinin ayırıcı vasıfları ve şimdiye kadar gösterdiği dirayet ve fetanet eserleri, adı geçenin takdir ve emniyetinizi kazanmak için hiçbir fırsatı kaçırmayacağının teminatıdır.

Bu kanaatledir ki, Zatı Riyasetpenahilerinden kendisini iyi karşılamalarını, gerek namıma, gerekse Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti namına yapmaya memur edileceği bütün tebligata itimat ve emniyet buyurulmasını rica ederim.

Bu münasebetle şahsi temennilerimi ve Türk milletinin Leh milletine karşı olan samimi muhabbet hislerini teyit ederim, Aziz ve Büyük Dost.

Ankara'da, ... Teşrinievvel [Ekim] 1931 tarihinde yazılmıştır.[1]

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Polonya. Cevat Bey'in Varşova Büyükelçiliği, 1932'den Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.457-458.

1 Bu güven mektubunun D.B.A.'daki müsveddesinde günü belirtilmemiştir. Önce 14.10.1931 tarihi konmuş, sonra bu silinmiş, yeni bir tarih konarak 28.10.1931 günü Cumhurbaşkanı'nın imzasına sunulmuş. Buna bakarak mektubun 14-28 Ekim günleri arasında bir tarih taşıdığı söylenebilir. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

CUMHURİYET BAYRAMI'NI KUTLAYAN SOVYET CUMHURİYETLERİ İTTİHADI MERKEZ KOMİTESİ REİSİ KALİNİN'E TEŞEKKÜR*

(31 EKİM 1931)[1]

Ankara, 31 (AA) - Cumhuriyetimizin yıldönümü münasebetiyle Sovyet Cumhuriyetleri İttihadı[2] İcra Komitesi Reisi M. Kalenin[3] ve Müttehidei Amerika[4] Reisi Mr. Hoover ile Afgan, Bulgar, Irak, İran, İtalya ve Mısır hükümdarları ile Gazi Hazretleri arasında aşağıdaki telgraflar teati edilmiştir:

Sovyet Cumhuriyetleri İttihadı Merkez Komitesi Reisi
M. Kalenin Cenapları'na

Milli bayram münasebetiyle ifade edilen temennilerden çok mütehassis olarak en hararetli teşekkürlerimin ve şahsi saadetinizle dost İttihat[2] halkının daima artan refahı için olan temennilerimin kabulünü zatıâlinizden rica eylerim.

Gazi M. Kemal

* *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1931, Numara: 2689, s.3; *Milliyet*, 1 Kasım 1931, Numara: 2056, s.6; *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Kasım 1931, Numara: 3700, s.3.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 31 Ekim 1931, telgrafın Anadolu Ajansı tarafından bildirildiği tarihtir. (Y.N.)

2 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği. (Y.N.)

3 Mihail İvanoviç Kalinin. (Y.N.)

4 Amerika Birleşik Devletleri. (Y.N.)

CUMHURİYET BAYRAMI'NI KUTLAYAN ABD REİSİ M. HOOVER'A TEŞEKKÜR*

(31 EKİM 1931)[1]

Cemahiri Müttehide[2] Reisicumhuru M. Hoover Cenapları'na

Cumhuriyet'in ilanı yıldönümü dolayısıyla tarafı âlilerinden vaki olan temennilerden fevkalade mütehassis olarak en samimi teşekkürlerimi takdim eyler ve gerek şahsım ve gerekse Türk milleti namına şahsı âliniz ve Cemahiri Müttehide'nin[2] artan refahı için temennilerde bulunurum.

Gazi M. Kemal

* *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1931, Numara: 2689, s.3; *Milliyet*, 1 Kasım 1931, Numara: 2056, s.6; *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Kasım 1931, Numara: 3700, s.3.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 31 Ekim 1931, telgrafın Anadolu Ajansı tarafından bildirildiği tarihtir. (Y.N.)

2 Amerika Birleşik Devletleri. (Y.N.)

CUMHURİYET BAYRAMI'NI KUTLAYAN AFGAN KRALI GAZİ MUHAMMED NADİR ŞAH'A TEŞEKKÜR*

(31 EKİM 1931)[1]

Afgan Kralı Âlâhazret Gazi Muhammed Nadir Şah Hazretleri'ne

Cumhuriyetimizin yıldönümü münasebetiyle Zatı Haşmetpenahileri tarafından vaki tebrik ve temennilerden fevkalade mütehassis olarak özel teşekkürlerimi ve Zatı Şahaneleriyle kardeş Afgan milletinin refah ve saadetleri hakkındaki temennilerimi takdim eylerim.

Gazi M. Kemal

* *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1931, Numara: 2689, s.3; *Milliyet*, 1 Kasım 1931, Numara: 2056, s.6; *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Kasım 1931, Numara: 3700, s.3.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 31 Ekim 1931, telgrafın Anadolu Ajansı tarafından bildirildiği tarihtir. (Y.N.)

CUMHURİYET BAYRAMI'NI KUTLAYAN BULGAR KRALI III. BORİS'E TEŞEKKÜR*

(31 EKİM 1931)[1]

Bulgar Kralı Üçüncü Boris Hazretleri'ne

Türk milli bayramı münasebetiyle Zatı Haşmetpenahileri tarafından ifade olunan temennilerden pek ziyade mütehassis olarak en hararetli teşekkürlerimin kabulünü ve samimi dostluğuma itimat olunmasını Zatı Haşmetpehanilerinden rica eylerim.

Gazi M. Kemal

* *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1931, Numara: 2689, s.3; *Milliyet*, 1 Kasım 1931, Numara: 2056, s.6; *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Kasım 1931, Numara: 3700, s.3.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 31 Ekim 1931, telgrafın Anadolu Ajansı tarafından bildirildiği tarihtir. (Y.N.)

CUMHURİYET BAYRAMI'NI KUTLAYAN IRAK KRALI I. FAYSAL'A TEŞEKKÜR*

(31 EKİM 1931)[1]

Irak Kralı Haşmetli Birinci Faysal Hazretleri'ne

Cumhuriyet'in yıldönümü münasebetiyle haşmetpenahilerinden gelen tebriklere hassaten teşekkürlerimi takdim ve Zatı Haşmetpenahileriyle asil Irak milletinin saadet ve refahı için temennilerimi teyit eylerim.

Gazi M. Kemal

* *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1931, Numara: 2689, s.3; *Milliyet*, 1 Kasım 1931, Numara: 2056, s.6; *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Kasım 1931, Numara: 3700, s.3.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 31 Ekim 1931, telgrafın Anadolu Ajansı tarafından bildirildiği tarihtir. (Y.N.)

CUMHURİYET BAYRAMI'NI KUTLAYAN İRAN ŞAHI RIZA ŞAH PEHLEVİ'YE TEŞEKKÜR*

(31 EKİM 1931)[1]

Haşmetli Rıza Şah Pehlevi Hazretleri'ne

Cumhuriyetimizin yıldönümü münasebetiyle haşmetpenahilerinin tebrik ve temennilerine en hararetli teşekkürlerimi, Zatı Şahanelerinin saadeti ve asil İran milletinin refahı temennileri ile beraber takdim eylerim.

Gazi M. Kemal

* *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1931, Numara: 2689, s.3; *Milliyet*, 1 Kasım 1931, Numara: 2056, s.6; *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Kasım 1931, Numara: 3700, s.3.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 31 Ekim 1931, telgrafın Anadolu Ajansı tarafından bildirildiği tarihtir. (Y.N.)

CUMHURİYET BAYRAMI'NI KUTLAYAN İTALYA KRALI VICTOR EMANUEL'E TEŞEKKÜR*

(31 EKİM 1931)[1]

İtalya Kralı Viktor Emanuel Hazretleri'ne

Türk milli bayramı münasebetiyle lütfen bana çektikleri telgrafnameden dolayı Zatı Haşmetpenahilerine çok teşekkür ederim. En hararetli teşekkürlerimle birlikte kendi tarafımdan şahsi saadetleri ve dost İtalya'nın refahı için olan samimi temennilerimin kabulünü Zatı Haşmetpenahilerinden rica eylerim.

Gazi M. Kemal

* *Cumhuriyet*, 1 Kasın. 1931, Numara: 2689, s.3; *Milliyet*, 1 Kasım 1931, Numara: 2056, s.6; *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Kasım 1931, Numara: 3700, s.3.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 31 Ekim 1931, telgrafın Anadolu Ajansı tarafından bildirildiği tarihtir. (Y.N.)

CUMHURİYET BAYRAMI'NI KUTLAYAN MISIR KRALI I. FUAT'A TEŞEKKÜR*

(31 EKİM 1931)[1]

Mısır Kralı Birinci Fuat Hazretleri'ne

Milli bayramın yıldönümü münasebetiyle ifade olunan samimi temennilerden pek ziyade mütehassis olarak Zatı Haşmetpenahilerinin şahsi saadeti, Mısır'ın refahı ve iki memleket arasında hayırlı olarak mevcut münasebetlerin daimi gelişmesi için olan çok samimi temennilerimi ve hararetli teşekkürlerimi arz etmeyi kendim için zevkli bir vazife addederim.

Gazi M. Kemal

* *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1931, Numara: 2689, s.3; *Milliyet*, 1 Kasım 1931, Numara: 2056, s.6; *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Kasım 1931, Numara: 3700, s.3.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 31 Ekim 1931, telgrafın Anadolu Ajansı tarafından bildirildiği tarihtir. (Y.N.)

YURTDIŞINDAN GELEN CUMHURİYET BAYRAMI KUTLAMALARINA TEŞEKKÜR*

(31 EKİM 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü
4/564

Ziya Bey, 8, Rue François aune, Nice
Eumer Khazım Bey, Attaché naval de Turquie, Roma
Ethem Lutfu Bey, Président de la commission de la construction, Genève
Piazza Principe N.4
Ali Beledi Bey, Türk Yardım Birliği Reisi Alexendrie
Dr. Ali Rasih Bey, Türk Cemiyeti Hayriyesi Reisi, Cairo
Abidin Bey, Président du Cleub Turc, Berlin,
Présidence des de l'assossiation des étudiants turcs, Paris
Saracoğlu Şükrü Beyefendi, c/o l'ambassade de Turquie, Washington
Kılıçali Beyefendi, Député turc, c/o l'ambassade de Turquie

C. Büyük milli bayramımız dolayısıyla vaki tebrikinize teşekkür ve ben de tebrik ederim, efendim.

31.10.1931
Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: VII-2-b, D: 91, F: 3-167'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

YURTDIŞINDAN GELEN CUMHURİYET BAYRAMI KUTLAMALARINA TEŞEKKÜR*

(31 EKİM 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü
4/564

Monsieur Adolf Brat, Consulat général de la Turquie, Goeteburg
Monsieur Paloheimo, Consulat général de Turquie en Finlande. Helsinki
Monsieur Apohansen, Consul général de Turquie, Kjoebenhaven
Bulgar talebeleri, Darülfünun Diş Fakültesi müdavimi, İstanbul

C. Tebrikinize teşekkür ve ben de tebrik ederim.

31.10.931
Türkiye Reisicumhuru
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: VII-2-b, D: 91, F: 3-179'da bulunan Fransızca belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

YURTDIŞINDAN GELEN CUMHURİYET BAYRAMI KUTLAMALARINA TEŞEKKÜR*

(31 EKİM 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü
4/564

İbrahim Bey, Chargé d'Affaires de Turquie, Riga
Tahir Lütfü Beyefendi, Ministre de Turquie, Bagdad
Ercüment Ekrem Bey, Conseiller de l'Ambassade de Turquie Varsovie
Hamdi Beyefendi, Ministre de Turquie, Vienne
Hamdullah Suphi Beyefendi, Ministre de Turquie, Bucares
Suat Beyefendi, Ambasciatore di Turchia, Roma
Behitch Beyefendi, Ministre de Turquie, Buda-Pechte
Ferik Beyefendi, Ambassadeur de Turquie, Londres
Nurettin Ferruh Bey, a l'ambassade de Turquie, Berlin
Nuri, Chargé de Turquie, Sgravenhağe
Muhtar Beyefendi, Ambassadeur de Turquie, Washinton
Hikmet Beyefendi, Ambassadeur de Turquie, Kaboule
Refik Amir Bey, Consul de Turquie, Milano
Yahya Kemal Beyefendi, Ministre de Turquie, Madrid
Şefkati Nouri Bey, Légation de Turquie, Belgrad
Münür Beyefendi, Ambassadeur de Turquie, Paris
Enis Beyefendi, Ministre de Turquie, Athène
Kâmil Bey, Chargé d'affaires de Turquie, Bruxelles

C. Büyük milli bayramımız münasebetiyle hakkımda gösterilen samimi hislere teşekkür ve ben de tebrik ederim, efendim.

31.10
Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: VII-2-b, D: 91, F: 3-636'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

MEBUS, VALİ VE KUMANDANLARIN CUMHURİYET BAYRAMI KUTLAMALARINA TEŞEKKÜR*

(31 EKİM 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü
4/564

Ankara, 31.10.931

Mebuslara, Valilere, Kumandanlara

C. Büyük milli bayramımız münasebetiyle hakkımda gösterilen samimi hislere teşekkür ve ben de tebrik ederim, efendim.

Reisicumhur
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: VII-2-b, D: 91, F: 3-617 ve 3-618'de bulunan belgelerin fotokopileri Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

FIRKA REİSLERİ, CEMİYETLER VE KAYMAKAMLARIN CUMHURİYET BAYRAMI KUTLAMALARINA TEŞEKKÜR*

(31 EKİM 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü
4/564

Ankara, 31.10.931

Fırka Reislerine, Cemiyetlere, Kaymakamlara

C. Büyük milli bayramımızı tebrikinizden dolayı teşekkür ve ben de tebrik ederim, efendim.

Reisicumhur
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: VII-2-b, D: 91, F: 3-596'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

HALKIN CUMHURİYET BAYRAMI KUTLAMALARINA TEŞEKKÜR*

(31 EKİM 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü
3/564

Ankara, 31.10.1931

Halka

C. Tebrikinize teşekkür ve ben de tebrik ederim, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: VII-2-b, D: 91, F: 3-609 ve 3-610'da bulunan belgelerin fotokopileri Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
4. DEVRE 1. TOPLANMA YILINI AÇIŞ KONUŞMASI*

(1 KASIM 1931)

Ankara, 1 (AA) - Dördüncü Büyük Millet Meclisi'nin ilk toplantı senesi bugün saat 14'te Reis Vekili Trabzon Mebusu Hasan Bey'in riyasetinde açılmıştır. Yoklama yapıldıktan sonra Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri alkışlar arasında kürsüye gelerek aşağıdaki nutku irat buyurmuşlardır:

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin muhterem üyeleri;

Dördüncü Büyük Millet Meclisi'nin ilk toplantı senesini açmakla kıvançlıyım. Muhterem üyeleri hürmet ve muhabbetle selamlarım.

Yeni seçimleri müteakip yüksek Meclis'in fevkalade toplantısında vücuda getirdiğiniz eserlerin memleketin genel hayatında faydalı tesirleri sabittir. Dünya çapındaki buhranın tesirlerine karşı her yerde yeni vergilerle tedbir aranırken Türkiye Büyük Millet Meclisi bilakis bazı vergileri indirmek gibi fevkalade cesurane bir hareketi tercih etti. Vatandaş hayatında tedbirlerinizin tesirleri hayırlı olarak hissedilmektedir. Kamuoyunda sükûneti ve idarede istikrarı temin eden tedbirleriniz de anılmaya layıktır.

Dahili siyasette meydana getirdiğiniz itimat ve huzur, vatandaşları feyizli mesailerinde rahat ve emin kılmıştır. Cumhuriyet kanunlarının ve Cumhuriyet kuvvetlerinin hürmet ve itibarı memleket için esas dayanak ve yaptırım olduğu bir daha sabit olmuştur.

Muhterem arkadaşlarım;

İçinde bulunduğumuz sene, mali ve iktisadi genel buhrana karşı milletlerin çetin bir imtihan geçirmekte olmalarıyla özel dikkat çekmektedir.

Bu imtihanda Türk milleti hayatiyeti, faaliyeti, kanaatkârlığı ve fedakârlığı ile takdire layık bir kudret göstermektedir. *(Alkışlar.)*

Gelecek sene de milletlerarası buhranın devamına hazırlıklı bulunmak vazifesi karşısındayız. Mali ve iktisadi vaziyeti yakından takip ederek tedbirleri vaktinde almak en mühim işimiz olacaktır. *(Bravo sesleri, alkışlar.)*

Çetin imtihanlara muvaffakiyetle karşı koyan milli paranın kudretini ve milletin milletlerarası buhrana karşı yüksek varlığının esaslarını emniyette bulundurmak baş-

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre IV, c.4, TBMM Matbaası, Ankara, 1931, s.3-4; *Cumhuriyet*, 2 Kasım 1931, Numara: 2690, s. 1, 3; *Vakit*, 2 Kasım 1931, Numara: 4962, s.1-2; *Akşam*, 2 Kasım 1931, Numara: 4692, s.1-2. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayımları, İstanbul, 1945, s.355-357.

lıca gayemizdir. Bu uğurda milletimize has olan azim ve fedakârlığı, icap ederse en yüksek derecelerde tecelli ettirmek kati kararımızdır. *(Bravo sesleri, alkışlar.)*

Nefsimize ve millet kudretlerine itimat, hükümette ve siyasette istikrar, tasarrufta ve fedakârlıkta sarsılmaz bir karar, devletin dahil ve hariçte emniyet ve sükûnete mazhariyeti, bugünün başlıca tedbirleridir. Esasen bizde mevcut olan bu şartların icap ettikçe layıkıyla ve tam olarak tecelli ettirilmesi, müşkülatın göğüslenmesi için emin ve tesirli olacaktır. Yüksek gayretinizle Türk milleti dahili hayatında ve milletlerarası vaziyetinde cihanı saran büyük müşkülattan yeni bir kudretle sivrilerek çıkacaktır. *(Şiddetli alkışlar.)*

Muhterem milletvekilleri;

Harici siyasetimizin barışçı ve doğruluktan şaşmayan mahiyeti geçen sene içinde bir daha ortaya çıkmıştır. Yakın komşularımızla münasebetlerimizin samimiyeti artmıştır. Milletlerarası âlemde her devletle iyi münasebette bulunmakta, olumlu semereler elde etmekteyiz.

Türkiye'nin emniyetini gaye tutan, hiçbir milletin aleyhinde olmayan bir barış istikameti bizim daima düsturumuz olacaktır. *(Bravo sesleri, şiddetli alkışlar.)*

Başvekil'in ve Hariciye Vekili'nin Yunanistan'ı ziyaretleri iki memleket arasında kıymetli dostluk tezahürlerine vesile vermekle bilhassa dikkat ve memnuniyetimize yol açtı. *(Alkışlar.)*

Birbirleriyle davası kalmadığını, birbirleriyle iyi geçinmek kararında bulunduğunu ilan eden iki memleketin münasebetlerinde hayırlı gelişmeleri memnuniyetle kolaylaştırmak ve teşvik etmek emelimizdir.

Macaristan'a vuku bulan aynı ziyaretlerin iyi intibalarını bilhassa zikretmek isterim. Kardeş Macar milleti ile dostluk tezahürleri daima arzu ettiğimiz ve lüzumlu bulduğumuz mesut hadiseler kıymetindedir. *(Alkışlar.)*

Irak Kralı Hazretleri'nin ve kıymetli nazırlarının ziyaretleri memleketimizde pek tatlı hatıralar bıraktı. Irak'la münasebetlerimizin dürüst ve iyi komşuluk yolunda tezahürleri ve devamlı olarak gelişmesi bizim ciddi arzumuzdur.

Büyük dostumuz Sovyet Rusya'nın muhterem Hariciye Komiseri'ni Ankara'da kabul etmekle memnun olduk.[1] İki memleketin tecrübe geçirmiş dostça münasebet-

1 Sovyet Hariciye Komiseri Litvinov'un Cumhuriyet Bayramı'nda Ankara'da bulunmasıyla ilgili olarak *Vakit* gazetesinde şu haber yer almaktadır:

"Ankara, 30 (Telefon) - M. Litvinov'un Cumhuriyet Bayramı'nda burada bulunması Türk-Rus dostluğunun samimiyet derecesini gösteren kıymetli tezahürata vesile verdi. Merasime iştirak eden askerlerimiz M. Litvinov ile maiyeti tarafından fevkalade takdir edildi. O gece misafirimiz şerefine Ankara Palas'ta bir ziyafet verilmiş ve bizzat Gazi Hazretleri riyaset buyurmuşlardır. Saat 11'de Gazi Hazretleri Halk Fırkası'nın yine Ankara Palas'ta verdiği baloyu şereflendirmiş, M. Litvinov ile eşi ve M. Suriç de sabaha kadar Gazi Hazretleri'nin nezdinde bulunmuşlardır. Gazi Hazretleri misafirlerimize fevkalade iltifat etmişler, kendileriyle hep Fransızca görüşmüşler, bir aralık Rusya ve Ruslar hakkında çok takdirkâr sözler söylemiş ve Rusya'yı yakından görmek ve takdir etmek için bir gün Moskova'ya seyahat etmek ümidini beslediğini söylemişlerdir. Bu sözler misafirlerimizi son derece memnun etmiştir. Denebilir ki, M. Litvinov'un Ankara ziyareti Türk-Rus dostluğunun olgunlaşması noktasından başlı başına bir hadise olmuştur."

Bkz. *Vakit*, 31 Ekim 1931, Numara: 4960, s.2.
M.M. Litvinov, 29 Ekim 1931'de SSCB Dışişleri Halk Komiserliği'ne gönderdiği telgraf'ta Ankara'daki temasları hakkında şunları kaydetmektedir:

lerini aynı kuvvet ve samimiyetle devam ettirmek iki tarafın büyük menfaat ve halis arzularının icaplarından olduğu bu vesile ile de gösterilmiş ve ortaya konmuştur.

Muhterem efendiler;

Balkan milletleri arasında barışı ve anlaşmayı hedefleyen her millete mensup özel teşekküllerin faaliyetlerini takdirle yâd etmek benim için özel bir zevktir. *(Bravo sesleri, alkışlar.)*

Türkiye, coğrafi vaziyeti itibariyle Balkanlar'da barışın muhafaza ve takviyesinde bilhassa alakadardır. Komşularıyla hemen hiçbir davası ve anlaşmazlığı bulunmamak vaziyeti Türkiye'nin temennilerine özel bir samimiyet katmaktadır.[1]

Aziz arkadaşlarım;

Büyük Millet Meclisi'ni yeni ve mühim vatan hizmetleri bekliyor. Yeni mesainizin ve tedbirlerinizin de büyük milletimizin menfaatlarına tamamıyla uygun düşeceğine şüphe yoktur. Mensubiyetiyle iftihar ettiğimiz büyük Türk milletinin emanet ve salahiyetiyle beraber muhabbet ve desteği de sizin üzerinizdedir. *(Sürekli alkışlar.)*

"[...] Kabul töreninde değişik düzeylerde bize gösterilen hürmet ve ihtimamın şimdiye kadar Ankara'da kimseye gösterilmediğine dikkati çekmekle yetiniyorum. Kemal Paşa'yla, daha da fazla İsmet Paşa'yla uzun görüşmeler yaptım. [...] Şu andaki uluslararası durumu müzakere ettik, bu arada Kemal Paşa özellikle Mançurya sorunu ile ilgilendi. Mançurya'daki Japon harekâtı tamamlanınca Japonların bize karşı harekete geçeceklerinden endişeleniyor. Mançurya'daki, ayrıca 400 milyonluk Çin'i birleştirmek imkânsız olduğu için, Batı Çin'deki bağımsızlık hareketlerini ele almamızı tavsiye ediyor. Çin'in içişlerine karışmanın doğru olmadığını ve aksine Çin'in birleşmesini temenni ettiğimizi söyledim.

Silahsızlanma ile ilgili düzenlenecek konferans hakkında epey konuştuk ve görüşlerimin Rüştü Bey'in fikirleri ile bazı noktalarda uyuşmadığını görünce, İsmet Paşa ve Kemal Paşa çok telaşlandılar. Bugün milli bayram olmasına rağmen Bakanlar Kurulu'nun Kemal Paşa başkanlığında toplanması, bir bakıma bu durumla ilgilidir. [...]

Genel izlenimim şöyle: Türkiye bizimle dostluğa oldukça önem veriyor, şu andaki dış politika çizgisinden sapmayı düşünmüyor, fakat buna ekonomik ilişkiler engel olabilir. Kemal Paşa bana Balkanlar'daki Türk politikasını ayrıntılı izah etti, fakat bu konuyu gelince anlatırım."

Bkz. Dokumenti Vneşney Politiki SSSR, c.14, s.622 vd.'den aktaran: Mehmet Perinçek, *Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri Sovyet Arşiv Belgeleriyle*, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mart 2007, s.411-412. (Y.N.)

1 "Katmaktadır" sözcüğünün aslı olan ve *Cumhuriyet*'te yer alan "izafe etmektedir" sözcükleri, diğer kaynaklarda "izafe etmek tabiidir" şeklinde. (Y.N.)

EL-EHRAM GAZETESİ YAZARI MAHMUT EBUL FETH'E BEYANAT*

(3 KASIM 1931)[1]

Kahire'de yayımlanan El-Ehram gazetesinin memleketimizde incelemeler yapmakta olan güzide yazarı Mahmut Ebul Feth Bey birkaç gün evvel Ankara'ya gitmiş, Cumhuriyet Bayramı'nda bulunmuş ve Reisicumhur Gazi Hazretleri'yle görüşmeye muvaffak olmuştur.

Dün Mısırlı meslektaşımızla görüştük. Gazi Hazretleri'yle görüşmesi ve bu görüşmenin intibaları ve Türkiye'de yaptığı incelemelerin neticesi hakkında sorduğumuz sorulara şu cevabı aldık:

-[...] Şunu itiraf etmek isterim ki, yeni Türkiye hakkında yapılacak en derin ve en etraflı incelemeler, Gazi Hazretleri'yle mülakata muvaffak olmakla taçlanmazsa, tam olmaz.

Reisicumhur Hazretleri'yle müşerref olmak en yüksek gayelerimden biriydi.

Gazi Hazretleri beni iltifatlarına boğdular ve yanlarında dört saat kadar alıkoydular. Bu suretle Büyük Reis'i yakından inceleyebilmek imkânını elde ettim. Gazi Hazretleri tarihte misline ender tesadüf edilir bir şahsiyettir. Demirden bir şahsiyet, çelikten bir irade ve insanlık hislerinin en yüksekleriyle dolu bir ruh... Hakikaten seçkin bir devlet adamı ve uzun bir zaman felaketler içinde yaşayan bir millet için en mükemmel rehber...

Büyük bir asker olduğu ve tarihin en parlak zaferlerini kazandığı halde, her devlet reisinden fazla barış prensibinin en samimi savunucusu...

Gazi Hazretleri'nin Mısır hakkındaki beyanatı memleketimde çok güzel akisler bırakacaktır. Kendileri, kardeş tanıdığı Mısırlılara karşı asil hislerini ifade buyurdular, bu suretle her Türkün hislerine tercüman olduklarını söylediler.

Gazi Hazretleri Kral Fuat Hazretleri'ni ve yüksek sıfatlarını takdir buyurduklarını da beyandan sonra Türk ve Mısır milletini bağlayan eski bağlardan bahisle bu bağların seneler geçtikçe daha kuvvetleneceğini, Mısır ile Türkiye'nin bütün insanlığın ve bilhassa Doğu'nun iyiliği namına işbirliği yapmaları icap ettiğini kaydettiler.

Gazi Hazretleri bunu müteakip Türkiye'nin takip ettiği barış ve anlaşma siyasetinden bahsederek:

* *Yeni Gün*, 4 Kasım 1931, Numara: 278, s.1-2; *Vakit*, 5 Kasım 1931, Numara: 4965, s.2; *Cumhuriyet*, 5 Kasım 1931, Numara: 2693, s.2; *Milliyet*, 5 Kasım 1931, Numara: 2060, s.1.

1 Gazetelerde beyanatın kesin tarihi yer almamaktadır. 3 Kasım 1931, *El-Ehram* gazetesi yazarı Mahmut Ebul Feth Bey'in, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'le görüşmesini *Yeni Gün*'e aktardığı tarihtir. (Y.N.)

"Türk siyasetinin en esaslı prensipleri barış ve insaniyetperverliktir. Biz bunlar için çalışıyoruz ve çalışmakta devam edeceğiz" *buyurdular.*

Gazi Hazretleri'nden ayrılırken Kral Fuat Hazretleri'ni takdir buyurduklarını, kendilerinin ve hanedanlarının saadetini, Mısır'ın yükselmesini ve refahını temenni ettiklerini El-Ehram gazetesinde ifade etmemi arzu buyurdular.

CEVAT BEY'İN BÜYÜKELÇİLİK VAZİFESİNİN SONA ERMESİ ÜZERİNE JAPON İMPARATORU HİROHİTO'YA*

(9 KASIM 1931)

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

Japonya İmparatoru Hirohito Hazretleri'ne

İyi ve büyük dost,

Haşmetpenahilerinin nezdinde fevkalade delege ve büyükelçi olarak vazife yapmakta bulunan Cevat Bey'in başka bir vazifeye tayini münasip görülmüş olmakla adı geçenin işbu büyük vazifesi sona ermiş bulunuyor.

Tam memnuniyetimi uyandıracak surette yüksek memuriyetini iyi yapmış ve yerine getirmiş olan adı geçenin Zatı Haşmetpenahilerinin ve Japonya Hükümeti'nin teveccühlerine mazhar olmuş bulunduğunu tahmin eder ve kendisine verilmiş vazifeyi yaptığı müddetçe hakkında esirgenmeyen lütufkârlıklardan doğan minnettarlık hislerini arz ve ifadeye müsaade buyuracağınızı ümit eylerim.

Bu fırsattan memnuniyetle istifa ederek Zatı Haşmetpenahilerine karşı beslediğim takdirkârane ve dostane yüksek hissiyatın teminatını gerek şahsı âlilerinin saadeti ve gerek Japonya'nın refah ve ikbali hakkındaki temennilerimi teyit eder ve yenilerim.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz bir senesi Teşrinisani [Kasım] ayının dokuzuncu günü yazılmıştır.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 2/97'den Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.205-206.

İTİMATNAMESİNİ SUNAN FİNLANDİYA ORTAELÇİSİ ARTTI'NİN NUTKUNA CEVAP*

(12 KASIM 1931)

Ankara, 12 (AA) - Reisicumhur Hazretleri bugün Çankaya'da Finlandiya Ortaelçisi M. Artti Cenaplarını resmen kabul buyurmuşlardır. Yeni elçi itimatnamesini takdim ederek bir nutuk söylemiştir. [...]

Reisicumhur Hazretleri bu nutka şu sözlerle karşılık vermişlerdir:

Ankara, 12.11.1931

Elçi Hazretleri,

Finlandiya Reisicumhuru tarafından nezdime fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla tayin edildiğinizi bildiren itimatnameyi memnuniyetle alıyorum. Reisicumhurunuz Hazretleri'ne Türkiye'de kendilerinin ilk temsilcisi olarak zatıâlinizi seçmiş olmasından dolayı bilhassa teşekkür etmek isterim.

Asil Finlandiyalıların Türk milleti ve şahsım hakkında beslediği hissiyatı ifade için kullandığınız samimi sözlerden pek mütehassis oldum. Bağımsızlık mücadelemize ve Türk milletinin sarf etmekte olduğu mesaiye Finlandiyalıların gösterdiği hararetli alaka Türk milletinin ruhunda derin bir muhabbet uyandıracaktır. Biz de Finlandiyalıların bağımsız milli hayatlarını tesis ve tanzim hususunda ve ilerleme ve gelişme yolunda elde ettikleri semereli neticeleri daima alaka ile takip ve takdir etmekteyiz.

Türkiye ve Finlandiya arasında mesut bir surette kurulmuş olan iyi dostluk münasebetlerinin kültür ve iktisat yolundaki gelişmelerle bir kat daha kuvvet bulacağını ümit etmekteyim. Milletlerimiz arasında daha ziyade yakınlık temini yolunda sarf edeceğiniz mesaiye dair beyanatınızı hakiki bir alaka ve memnuniyetle karşılarım.

Yüksek vazifenizin yerine getirilmesinde tarafımdan ve Cumhuriyet hükümeti tarafından en büyük desteği göreceğinizden emin olabilirsiniz.

Finlandiya Reisicumhuru Hazretleri'ne yüksek takdir hislerimi ve kendilerinin şahsi saadetleriyle Finlandiya milletinin refahı hakkındaki kalbi temennilerimi iletmenizi rica ederim.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Finlandiya-K. 1/7 Anadolu Ajansı, Siyasi Bülten, 4. Servis, 12.11.1931'den Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.54-56; *Hâkimiyeti Milliye*, 13 Kasım 1931, Numara: 3711, s.1; *Cumhuriyet*, 13 Kasım 1931, Numara: 2701, s.3; *Milliyet*, 13 Kasım 1931, Numara: 2068, s.6.

KURTDERELİ MEHMET PEHLİVAN'A*

(15 KASIM 1931)

Ankara, 16 (AA) - Reisicumhur Hazretleri Himayei Etfal Cemiyeti[1] *tarafından tertip edilen Türkiye Güreş Şampiyonluğunda hakemlik yapmak üzere şehrimize gelmiş olan 65 yaşındaki Kurtdereli Mehmet Pehlivan'a aşağıdaki mektubu göndermişlerdir:*

Ankara
15.11.931

Kurtdereli Mehmet Pehlivan'a

Seni, cihanda büyük ün almış bir Türk pehlivanı tanıdım. Parlak muvaffakiyetinin sırrını şu sözlerle izah ettiğini de öğrendim: "Ben, her güreşte arkamda Türk milletinin bulunduğunu ve millet şerefini düşünürdüm."

Bu dediğini, en az yaptıkların kadar beğendim. Onun için senin bu değerli sözünü Türk sporcularına bir meslek düsturu olarak kaydediyorum. Bununla, senden ve sözlerinden ne kadar memnun olduğumu anlarsın.

Çoluk çocuğun için sana ufak bir armağan gönderiyorum. O, bu mektubumla beraberdir.

Pehlivan ömrünün tam sağlıkla uzun sürmesini dilerim.

Gazi M. Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Yeni Gün*, 26 Ağustos 1939, Numara: 26, s.25; *Hayat Tarihi Mecmuası*, Ekim 1976, c.2, Sayı: 10, s.75; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.706, 1005. Ayrıca bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 17 Kasım 1931, Numara: 3715, s.1; *Cumhuriyet*, 17 Kasım 1931, Numara: 2705, s.3; *Akşam*, 17 Kasım 1931, Numara: 4707, s.2; *Türkspor*, 14 Nisan 1934, Numara: 29-236; *Tarih IV Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri (1931-1941)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, Haziran 2001, s.273; Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, 4. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984, s.166-167.

Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*'de mektuba şu açıklamayla yer vermektedir:

> "Bir gün Atatürk'le beraber güreş sahasına gitmiştik. Hakem mevkiinde olanlardan bir yaşlı zatı Atatürk'e gösterdiler ve onun hakkında bazı şeyler söylediler. Bu sözler Atatürk'ün hislerinin en derin noktasına tesir etmiş ve bu hal gözlerinden akan birkaç damla yaşla belirmişti. Sahada genç güreşçileri seyrederken, Atatürk bilhassa ihtiyar eski güreşçi Kurtdereli Pehlivan'dan gözlerini ayırmamıştı. Çankaya'ya döndüğümüzde Kurtdereli'ye bir mükâfat gönderdi; onunla beraber yazdığı mektup şudur:"

Bkz. *age*, s.166. (Y.N.)

1 Çocuk Esirgeme Kurumu'nun eski adı. (Y.N.)

Büyük Gazi'nin mektubuna bağlı olan armağan da şudur:

İş Bankası Umum Müdürlüğü'ne

Kurtdereli Mehmet Pehlivan'a 1000 lira veriniz. Bu para Birincikânun [Aralık] aylığımdan faiziyle ödenecektir, efendim.[1]

1 *Cumhuriyet* gazetesinin 24 Temmuz 1932 tarihli sayısında Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in Çınarcık'ta izlediği güreş müsabakaları hakkında şu haber yer almaktadır:

"Gazi Hazretleri Yalova civarında Çınarcık'ta da bir gezinti yapmışlardır.
İstanbul Haliç İdman Yurdu'nun tertip ettiği deniz gezintisi münasebetiyle buraya İstanbul'dan birçok halk gelmiş ve içlerinde bulunan pehlivanlar arasında güreş müsabakaları yapılmıştır.
Reisicumhur Hazretleri bu müsabakaları seyir ve takip etmişlerdir. Güreşlerde Çoban Mehmet'le Faik Bey, Cemal Bey'le Salih Pehlivan güreşmişlerdir. Gazi Hazretleri güreşlerden çok mütehassis olmuşlar ve Haliç İdman Yurdu'na 200 lira hediye etmişler, aynı zamanda güreşin ilerlemesi ve daha iyi elemanlar yetiştirilmesi lüzumu hakkında iltifatkârane uyarılarda bulunmuşlardır. Bundan sonra kaplıcalara dönmüşlerdir."

Bkz. *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1932, Numara: 2950, s.1. (Y.N.)

SOVYET İHTİLALİ'NİN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA KALİNİN'E*

(17 KASIM 1931)

Sovyet İhtilali'nin 14. yıldönümü münasebetiyle Reisicumhur Hazretleri, Başvekil İsmet Paşa Hazretleri ve Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Beyefendi ile M. Kalenin,[1] Molotof ve Karahan arasında şu telgraflar teati edilmiştir:

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadı[2] Merkez İcra Komitesi Reisi
Kalenin Hazretleri'ne - Moskova

Teşrinievvel [Ekim] İhtilali'nin 14. yıldönümü münasebetiyle en hararetli tebriklerimin ve şahsi saadetleriyle dost İttihat[2] milletinin saadet ve refahı hakkında beslediğim en samimi temennilerin kabulünü rica ederim.

Gazi M. Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye*, 17 Kasım 1931, Numara: 3715, s.1.
1 Kalinin. (Y.N.)
2 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği. (Y.N.)

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA İTALYA KRALI VICTOR EMANUEL'İ TEBRİK*

(17 KASIM 1931)

Ankara, 17 (AA) - İtalya Kralı Viktor Emanuel Hazretleri'nin doğumlarının yıldönümü münasebetiyle Reisicumhur Hazretleri'yle Kral Hazretleri arasında aşağıdaki telgraflar teati olunmuştur:

İtalya Kralı Haşmetli Viktor Emanuel Hazretleri'ne

Zatı Haşmetpenahilerinin doğumlarının yıldönümü münasebetiyle en hararetli tebriklerimi beyan etmekle ziyadesiyle haz duymaktayım. Aynı zamanda Zatı Haşmetpenahilerinin şahsi saadetleriyle dost İtalya'nın refahı hakkındaki pek samimi temenniler beslemekte olduğumu arz ederim.

Gazi Mustafa Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye*, 18 Kasım 1931, Numara: 3715, s.1; *Milliyet*, 18 Kasım 1931, Numara: 2073, s.2.

ROMANYA KRALI II. CAROL'U TEBRİK*

(KASIM 1931)

Gazi Mustafa Kemal
Türkiye Reisicumhuru

Haşmetli Romanya Kralı Carol II Hazretleri'ne

Sevgili kız kardeşiniz fahametli Prenses İleana Hazretleri'yle fahametli Arşidük Antoine Hazretleri'nin geçen 26 Temmuz tarihinde evlenmeleri merasiminin Pelech Şatosu'nda icra edildiğini bildirmek suretiyle Zatı Haşmetpenahileri dostluğunun yeni bir nişanesini göstermek lütfunda bulunuyor.

Zatı Haşmetpenahileri muhterem şahsı ve hanedanıyla ilgili her şeye ziyadesiyle alakadar olduğumdan şüphe etmemekle hissiyatıma tamamıyla tercüman olmaktadır.

Hararetli tebriklerimin kabulünü Zatı Haşmetanelerinden rica ederim.

Zatı Haşmetpenahilerine yüksek takdir temennilerimi teyit için bu fırsattan memnuniyetle istifade eyliyorum.[1]

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Tebrik ve Taziyetler, Romanya, İ. K. 60-0'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.40-41.

1 Mektubun D.B.A.'ndeki müsveddesi üzerinde tarih yok. Yalnız 15.11.1931 günü kaleme alındığı ve 21.11.1931 günü Cumhurbaşkanı'na arz edildiği anlaşılmaktadır. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

İTİMATNAMESİNİ SUNAN HOLLANDA ELÇİSİ'NİN NUTKUNA CEVAP*

(30 KASIM 1931)

Ankara, 30 (AA) - Reisicumhur Hazretleri bugün İsveç ve Hollanda'nın yeni elçilerini kabul etmişlerdir. Sefirler merasimle itimatnamelerini takdim etmişlerdir. Hollanda Sefiri[1] *şu nutku irat etmiştir: [...]*

Reisicumhur Hazretleri aşağıdaki cevabi nutku irat buyurmuşlardır:

Çankaya, 30.11.1931

Elçi Hazretleri,

Haşmetli Felemenk Kraliçesi Hazretleri'nin zatıâlinizi nezdime fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla tayin buyurduklarını bildiren itimatnameyi memnuniyetle alıyorum.

Fahametli hükümdarınız namına memleketim ve şahsım hakkında kullandığınız iyilikseverce sözlerden dolayı samimi teşekkürlerimle birlikte Kraliçe Hazretleri'ne karşı aynı şekilde beslediğim en yüksek takdir hislerimi ve gerek kendilerinin ve gerek kıymetli meziyetleri malumumuz bulunan Felemenk milletinin saadet ve refahı için en halisane temennilerimi kendilerine iletmenizi rica ederim.

Nezdimde temsile memur edildiğiniz ve Türkiye ile asırlardan beri devam eden bağlarını hatırlattığınız memleketinizle öteden beri en samimi münasebetlerde bulunduğumuzu unutmuyoruz. Şahsi mesainizin bu münasebetleri genişleteceğine ve takviye edeceğine kaniyim.

Yüksek vazifenizin yerine getirilmesi hususunda şahsım ve hükümetim tarafından samimi ve devamlı bir desteğe nail olacağınızdan emin olabilirsiniz, Elçi Hazretleri.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Hollanda. D.1.-a.2 - K. 1/10'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.228-229; *Hâkimiyeti Milliye*, 1 Aralık 1931, Numara: 3729, s.1-2; *Cumhuriyet*, 1 Aralık 1931, Numara: 2719, s.3.

1 van Ketwich Verschuur. (Y.N.)

İTİMATNAMESİNİ SUNAN İSVEÇ ELÇİSİ'NİN NUTKUNA CEVAP*

(30 KASIM 1931)

Ankara, 30.11.1931

Elçi Hazretleri,[1]

Haşmetli İsveç Kralı Hazretleri tarafından nezdime fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla tayin buyurulduğunuzu bildiren itimatnameyi memnuniyetle alıyorum.

Haşmetli Kral Hazretleri'nin bu vazife için zatıâlinizi seçmiş olmalarından pek memnunum.

Fahametli hükümdarınız namına kullandığınız sözlerden dolayı samimi teşekkürlerimle birlikte yüksek ve asil vasıfları malumumuz olan İsveç milletine ve onun mukadderatını büyük bir iktidar ve basiretle idare eden hükümdarına karşı derin muhabbet hisleri beslediğimizi ve haklarında saadet temennilerinde bulunduğumuzu Kral Hazretleri'ne iletmenizi rica ederim.

Avrupa'nın iki ucunda bulunan memleketlerimiz arasındaki dostane münasebetler hakikaten çok eskidir. Hiç bozulmayarak devam etmiş olan bu bağların kuvvetlendirilmesine çalışmak hususundaki azminiz bizim de arzumuza uymakta ve bu yolda sarf edilecek gayretin her iki memleketin maddi menfaatlarına hizmet edeceği tabii bulunmaktadır. Aramızda zatıâlinizin huzurunun, münasebetlerimizi genişletmeye ve tahkime kuvvetle yardım edeceğine kaniyim.

İktisadi buhranın milletleri çetin meseleler karşısında bulundurmakla beraber onlara dayanışma içinde olmak lüzumunu hatırlatmak gibi bir fazileti de olmuştur. Şim-

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İsveç'in Ankara Elçisi M. Boheman, 1931-1934'ten Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.58-60. *Cumhuriyet*, 1 Aralık 1931, Numara: 2719, s.3; *Hâkimiyeti Milliye*, 1 Aralık 1931, Numara: 3729, s.1-2. *Hâkimiyeti Milliye*'de Hollanda ve İsveç elçilerinin kabulü haberinin ardından şu habere yer verilmektedir:

> "Dün İsveç ve Hollanda sefirlerinin kabul töreninden sonra şehrimizde bulunan Amerikalı Türk Dostları Cemiyeti'nin ikinci reisi M. Asa K. Jennings'i, refakatinde İş Bankası memurlarından ve Amerika'da tahsil görmüş gençlerimizden Şinasi Özdemir Bey olduğu halde huzurlarına kabul buyurmuşlardır.
> M. Jennings yakında şehrimizden ayrılacağı için Gazi Hazretleri'ne vedalarını arz etmiş, Reisicumhur Hazretleri de Amerikalı dostumuza imzalı bir fotoğraflarını hediye ederek Türk-Amerikan dostluğu yolundaki mesaisinden dolayı memnuniyetlerini beyan buyurmuşlardır."

Bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 1 Aralık 1931, Numara: 3729, s.1. (Y.N.)

1 Erik Carlsson Boheman. (Y.N.)

diki müşküllerin de yakın bir gelecekte milletler arasında ahenkli ve semereli bir işbirliğine yol açacağını ümit etmek isterim. Cihan iktisadiyatının geçirmekte olduğu buhran hasebiyle İsveç hükümetinin alınmasında fayda gördüğü tedbirlerin tesirlerini özel bir alaka ile takip ediyoruz. Her halde bu müşkül imtihandan dahi milletlerimizin muvaffakiyetle çıkacağına şüphe yoktur.

Elçi Hazretleri, yüksek vazifenizin yerine getirilmesi hususunda gerek benim tarafımdan ve gerek hükümetim nezdinde samimi ve daimi bir desteğe mazhar olacağınızdan emin olabilirsiniz.

TÜRK GAZETECİLER BİRLİĞİ KONGRESİ'NE TEŞEKKÜR*

(3 ARALIK 1931)

Ankara Türk Gazeteciler Birliği
Heyeti Umumiye Reisi Kemalettin Kâmi Bey'e

C. Kongre münasebetiyle hakkımda gösterilen hissiyata teşekkür ederim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye*, 3 Aralık 1931, Numara: 3731, s.2.

1 *Hâkimiyeti Milliye*'de telgrafın tarihi yer almamaktadır. 3 Aralık 1931, telgrafın *Hâkimiyeti Milliye*'de yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

MÜLKİYE MEKTEBİ MEZUNLARINA TEŞEKKÜR*

(9 ARALIK 1931)[1]

Mülkiye Mektebi'nin 55. yıldönümü münasebetiyle yapılan bir toplantıda Mektep Müdürü Şükrü Bey'in Reisicumhur Hazretleri'ne bir tazimat telgrafı çektiğini yazmıştık. Reisicumhur Hazretleri şu cevabı vermişlerdir:

Yüksek ilim müesseselerimizden olan Mektebi Mülkiye'nin 55. yıldönümü münasebetiyle toplanan mezunlarının hakkımda gösterdikleri samimi hissiyata teşekkür ederim, efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Milliyet*, 9 Aralık 1931, Numara: 2094, s.1.

1 *Milliyet*'te telgrafın tarihi yer almamaktadır. 9 Aralık 1931, telgrafın *Milliyet*'te yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

MİLLİ İKTİSAT VE TASARRUF CEMİYETİ UMUMİ KÂTİBİ RAHMİ BEY'E*

(12 ARALIK 1931)

Ankara, 12 (AA) - Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Umumi Kâtibi Rahmi Bey, 15 gün evvel Halkevi'nde, cemiyetin daveti üzerine yapılan toplantıda halkın kararlarını ve arzularını aşağıdaki telgrafla Reisicumhur Hazretleri'ne arz etmiştir:

[...]

Reisicumhur Hazretleri buna aşağıdaki cevapla karşılık vermişlerdir:

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Umumi Kâtibi
İzmir Mebusu Rahmi Beyefendi'ye

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin daveti üzerine Ankara'da Halkevi'nde toplanan muhterem halkın belirtilen kararlarını memnuniyetle öğrendim. Büyük milletimizin her milli ve vatani işte gösterdiği şuurlu hissiyatın bu yeni tezahürü beni pek mütehassis etti. Devletçe öteden beri tatbik edilegelmekte olan tedbirler ve uyanık halkımızın daima harikalar yaratan büyük azmi sayesinde bugünkü güçlüğü de kolaylıkla yeneceğimize itimadım tamdır. Türk kuvvet ve zekâsının yenmediği ve yenemeyeceği müşkül yoktur. Cemiyetinizin gayeye yönelik mesai ve faaliyetini takdirle takip etmekteyim.

Şahsım hakkında gösterilen asilane duygulara derin teşekkürlerimi arz ederim, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye*, 13 Aralık 1931, Numara: 3741, s.1; *Cumhuriyet*, 13 Aralık 1931, Numara: 2731, s.6; *Akşam*, 13 Aralık 1931, Numara: 4733, s.2.

İSPANYA CUMHURBAŞKANI ALCALA ZAMORA'YI TEBRİK*

(15 ARALIK 1931)

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

Tel. Ankara, 15.12.1931

İspanya Cumhurbaşkanı Alcala Zamora Hazretleri'ne

Ekselanslarının yüce makama seçilmesi haberinden pek mutlu olarak ekselanslarının şahsında ilk İspanya Cumhurbaşkanı'nı selamlar, kendilerini hararetle kutlar ve dost milletin mutluluğu ve refahı için samimi dileklerimi sunarım.[1]

Gazi Mustafa Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K.60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.17.

1 Mösyö Alcala Zamora, 11 Aralık 1931 günü İspanya Cumhurbaşkanlığı'na seçilmiş ve İspanya'da krallıktan cumhuriyete geçilmişti. Türkiye'nin Madrid Elçisi Yahya Kemal Bey (Beyatlı) ertesi gün haberi Ankara'ya telledi: "Mösyö Alcala Zamora'nın Reisicumhur seçildiği arz olunur" dedi. Bu haber üzerine Atatürk, yukarıdaki telgrafla ilk İspanyol Cumhurbaşkanı'nı selamlayıp hararetle kutlamıştır. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

MÜHENDİS TALEBE CEMİYETİ KONGRESİ'NE TEŞEKKÜR*

(17 ARALIK 1931)[1]

Mühendis Talebe Cemiyeti Kongresi'nin geçen toplantısı münasebetiyle Reisicumhur Hazretleri'yle Meclis Reisi Kâzım ve Başvekil İsmet Paşa Hazretlerine tazimat telgrafları çekilmişti. Bu telgraflara aşağıdaki cevaplar gelmiştir:

Mühendis Talebe Cemiyeti Kongre Reisi Osman Nuri Beyefendi'ye

C. Kongre münasebetiyle hakkımda gösterilen samimi hislere teşekkür ederim, efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Milliyet*, 17 Aralık 1931, Numara: 2102, s.3; *Vakit*, 17 Aralık 1931, Numara: 5007, s.3.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 17 Aralık 1931, telgrafın gazetelerde yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

MUHLİS BEY'İN ZİRAAT VEKÂLETİ'NE RANA BEY'İN GÜMRÜK VE İNHİSARLAR VEKÂLETİ'NE TAYİNİ HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E*

(30 ARALIK 1931)

Başvekâlet Yüksek Makamına

Kanunla son zamanda teşkil olunan ve meydana getirilen Ziraat Vekâleti'ne Kütahya Mebusu Muhlis ve kanunla yeniden meydana getirilen ve teşkil olunan Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'ne İstanbul Mebusu Rana Beylerin tayinleri devletlilerinin tasvibi icabınca uygundur, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* *Cumhuriyet*, 1 Ocak 1932, Numara: 2750, s.4.

MUHLİS BEY'İN ZİRAAT VEKÂLETİ'NE RANA BEY'İN GÜMRÜK VE İNHİSARLAR VEKÂLETİ'NE TAYİNİ HAKKINDA MECLİS'E TEZKERE*

(30 ARALIK 1931)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kâtibi Umumiliği
6/694

Ankara, 30.12.1931

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Yüksek Makamına

Kanunla son günlerde yeniden teşkil olunan Ziraat Vekâleti'ne Kütahya Mebusu Muhlis Bey'in ve kanunla yeniden meydana getirilen ve teşkil olunan Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'ne İstanbul Mebusu Rana Bey'in tayinleri Başvekâlet'in teklifi üzerine tensip olunmuştur, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, TBMM Kütüphanesi, Mikrofilm Arşivi, M.F no: 10'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 4, c.5, TBMM Matbaası, Ankara, 1932, s.150.

ÇİN CUMHURİYETİ ULUSAL HÜKÜMETİ BAŞKANI LİN SEN'E*

(2 OCAK 1932)

Türkiye Cumhurbaşkanı
Gazi Mustafa Kemal

Çin Cumhuriyeti Ulusal Hükümeti Başkanı Lin Sen'e

Tel. Ankara, 2.1.1932

Ekselanslarına nazik telgraflarından dolayı teşekkür eder, yeni yıl dolayısıyla kendilerine ve Çin halkına sağlık ve mutluluk temennilerimi ve samimi hislerimi beyan eylerim.

Gazi M. Kemal

* D.BA. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60. Tebrik ve teşekkürler'den Fransızca metnini aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.617. Fransızca metin Doç. Dr. Cüneyt Akalın tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

ETİYOPYA İMPARATORU I. HAILE SELLASSIE'YE*

(2 OCAK 1932)

Türkiye Cumhurbaşkanı
Gazi Mustafa Kemal

Etiyopya İmparatoru Majesteleri I. Haile Sellassie'ye

Tel. Ankara, 2.1.1932

Majestelerine nazik telgraflarından dolayı teşekkür eder, yeni yıl dolayısıyla sağlık ve mutluluk temennilerimi ve samimi hislerimi beyan eylerim.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızca metnini aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.170. Fransızca metin Doç. Dr. Cüneyt Akalın tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

MİLLİ MÜDAFAA VEKÂLETİ MÜSTEŞARI SEDAT PAŞA'YA*

(18 OCAK 1932)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü
4/57

Dolmabahçe, 18.1.1932

Sedat Paşa Hazretleri,
Milli Müdafaa Vekâleti Müsteşarı
Ankara

C. Muvaffakiyet temenni ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-5, D: 53, F: 76'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

İSTANBUL MUALLİMLER BİRLİĞİ KONGRESİ'NE TEŞEKKÜR*

(20 OCAK 1932)[1]

İstanbul Muallimler Birliği senelik kongresinin yapılması münasebetiyle Reisicumhur Hazretleri'ne muallimlerin tazimkâr hislerini bildirmek maksadıyla Kongre Riyaseti tarafından bir tazim telgrafı çekilmişti. Reisicumhur Hazretleri bu telgrafa aşağıdaki cevabı göndermişlerdir:

Köprülüzade Fuat Beyefendi'ye:
İstanbul Muallimler Birliği Kongre Reisi

C. Muallimlerimizin senelik toplantısı münasebetiyle hakkımda gösterdikleri samimi hisleri bildiren telgrafınızdan pek mütehassis oldum. Teşekkür ve muhabbetlerimin muhterem muallimlerimize iletilmesine aracı olmanızı rica ederim, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* *Cumhuriyet*, 20 Ocak 1932, Numara: 2769, s.2; *Milliyet*, 20 Ocak 1932, Numara: 2136, s.3; *Akşam*, 20 Ocak 1932, Numara: 4771, s.2. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.708.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 20 Ocak 1932, telgrafın gazetelerde yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

ZİRAAT MEZUNLARI KONGRESİ'NE TEŞEKKÜR*

(20 OCAK 1932)

Ankara, 20 (AA) - Gazi Hazretleri Ziraat Mezunları Kongresi'nin çektiği tazimat telgrafına cevaben aşağıdaki telgrafı göndermiştir:

Ziraat Mezunları Kongresi münasebetiyle hakkımda gösterilen hissiyata teşekkür eder ve mesainizin hayırlı ve muvaffakiyetli neticelerini beklerim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye*, 21 Ocak 1932, Numara: 3781, s.1; *Milliyet*, 21 Ocak 1932, Numara: 2137, s.2; *Akşam*, 21 Ocak 1932, Numara: 4772, s.1. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.708.

İHTİSAS MAHKEMELERİNİN TEŞKİLİNİN UYGUN OLDUĞU HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E*

(21 OCAK 1932)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kâtibi Umumiliği
Telgraf
4/ 63

Dolmabahçe, 21.1.1932
Aceledir

Başvekâlet'e
Ankara

21.1.1932 tarihli telgrafname cevabıdır:

İcra Vekilleri Heyeti'nin 13.1.1932 tarihli toplantısında konuşulan İhtisas Mahkemelerinin teşkili uygundur, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-6, D: 54, F: 6-1 I'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

KRIPEL'İN HEYKELİNİN AÇILIŞ TÖRENİ DOLAYISIYLA SAMSUN HALKINA TEŞEKKÜR*

(22 OCAK 1932)[1]

Samsun'da dikilen Gazi heykelinin merasimle açıldığını evvelce yazmış ve kısaca merasim hakkında tafsilat vermiştik. Samsun muhabirimiz bu defa merasim hakkında uzun tafsilatı ve irat edilen nutukların özetini bildiren bir mektup göndermiştir. Mektubu aşağıya alıyoruz:

Samsun, 21.

[...] Zübeyiroğlu Fuat Bey'den sonra şehir namına Kefeli Emin, Maarif namına Maarif Müdürü Cemal Gültekin Beyler birer nutuk söylemiş ve nihayet heykeli yapan M. Kripel Almanca bir nutuk söylemiştir.

M. Kripel nutkunda Gazi Hazretleri'yle ilk görüştüğü vaziyeti anlatarak kurtarıcıyı tasvir etmiş ve muvaffakiyetinin sırrını Gazi'nin büyük şahsiyetine borçlu olduğunu anlatmıştır. [...]

Bugünkü merasim dolayısıyla Reisicumhur Gazi Hazretleri'ne birçok tazim telgrafları çekilmişti. Bunlara Reisicumhur Hazretleri tarafından şu suretle karşılık verilmiştir:

C. Muhterem Samsun halkının şahsıma karşı besledikleri asil duyguların kıymetli bir tezahürünü bildiren telgrafınızdan pek mütehassis oldum. Teşekkür, muhabbet ve selamlarımın muhterem halka arzını rica ederim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* *Akşam*, 22 Ocak 1932, Numara: 4773, s.8; *Hâkimiyeti Milliye*, 26 Ocak 1932, Numara: 3786, s.5.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 22 Ocak 1932, telgrafın *Akşam*'da yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

HAFIZ YAŞAR BEY'E İMZALI TÜRKÇE KUR'AN*

(23/24 OCAK 1932)

Hafız Yaşar Bey'e eski hatıra.

Gazi M. Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Hafız Yaşar Okur, *Atatürk'le On Beş Yıl Dinî Hatıralar*, Sabah Yayınları, İstanbul, 1962, s.9. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.709.
Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in "Hafız Saadettin Beyefendi'ye" imzaladığı 28 Ocak 1932 tarihli Türkçe Kur'an için bkz. *Cumhuriyet*, 29 Ocak 1932, Numara: 2780, s.11. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.709.
Hafız Yaşar Okur o günlere ait anısını şu şekilde aktarmaktadır:

"Büyük Atatürk birçok vesilelerle şöyle demiştir: 'Mukaddes mihrabı cehlin elinden alıp ehlinin eline vermek zamanı gelmiştir.' *[...]*
1932'de Ramazan'ın ikinci günüydü. Atatürk'le Ankara'dan Dolmabahçe Sarayı'na geldik. Beni huzurlarına çağırdılar: 'Yaşar Bey' *dediler.* 'İstanbul'un mümtaz hafızlarının bir listesini istiyorum. Ama bunlar musikiye de aşina olmalıdırlar.'
Listeyi hemen hazırladım. Bu listede şu isimler vardı: Hafız Saadettin Kaynak, Sultan Selimli Rıza, Beşiktaşlı Hafız Rıza, Süleymaniye Camii Başmüezzini Kemal, Beylerbeyli Fahri, Darüttalim-i Musiki üyelerinden Büyük Zeki, Muallim Nuri ve Hafız Burhan Beyler... Listede ismini yazdıklarımın hepsi ertesi akşam için Dolmabahçe Sarayı'na davet edildi.
İstanbul'un bu belli başlı hafızları ertesi akşam Saray'a geldiler. [...] O ana kadar bunların niçin çağırılmış olduğunu ben de bilmiyordum. O gün anladık ki, tercüme ettirilmiş olan Bayram Tekbiri kendilerine meşk ettirilecektir.
Hafızlar ikişer ikişer oldular ve şu metin üzerinden meşke başladılar: 'Allah büyüktür, Allah büyüktür'. Sultan Selimli Hafız Rıza Efendi bu tercümeye itiraz etti. Bolu Mebusu Cemil Bey'e dönerek: 'Efendim' dedi. 'Türk'ün Tanrısı vardır. Bu 'Tanrı' şeklinde okunursa daha uygun olur kanaatindeyim.'
Rıza Efendi'nin bu teklifini Cemil Bey pek ilgi çekici bulmuş olmalı ki, arz etmek üzere hemen Atatürk'ün huzuruna girdi. Döndüğü zaman hepimizi Gazi'nin yanına götürdü. Atatürk, tekbir tercümesinin sadeleştirilmesi hususunda gösterilen arzu üzerine:
'Peki arkadaşlar' *dedi.* 'Tekbirin tercümesini okuyunuz bakalım.'
Okundu: 'Tanrı uludur, Tanrı uludur. Tanrı'dan başka Tanrı yoktur. Tanrı uludur, Tanrı uludur ve hamd ona mahsustur'.
Atatürk bu tercüme şeklini çok beğendi. O gece geç vakitlere kadar huzurlarında kalındı, hep bu konu üzerinde saatler süren irşat edici direktiflerde bulundular ve hafızların ertesi akşam yine gelmelerini emrettiler.
Ertesi akşam aynı zevatla Atatürk'ün huzurunda toplandık. Gazi, Cemil Sait Bey'in Kur'an tercümesini getirtti. Ayağa kalkıp Kur'an-ı Kerim'i ellerine aldılar. Ceketinin önlerini iliklediler. 'Fâtiha Suresi'nin tercümesini açıp halka hitap ediyormuş gibi okudular. Bu davranışlarıyla onlara halka hitap sanatını öğretmiş oluyorlardı.
Sonra hepsine ayrı ayrı hangi camide mukabele[1] *okuduklarını sordu. Aldığı cevaplar üzerine şu tavsiyede bulundu:*

1 Mukabele: Camilerde halka karşı Kur'an okuma. (Y.N.)

'Arkadaşlar! Hepinizden ayrı ayrı memnun kaldım. Bu mübarek ay vesilesiyle camilerde yaptığınız mukabelenin son sayfalarını Türkçe olarak cemaate izah ediniz. Halkın dinlediği mukabelenin manasını anlamasında çok fayda vardır.'

Yemekten sonra huzurlarından ayrılırken bana dönerek:

'Siz kalınız Yaşar Bey' *dedi. Dr. Reşit Galip ve Kılıç Ali Beyler de orada idi. onlara dönerek:*

'Gazeteleri haberdar ediniz' *dediler.* 'Yaşar Bey öbür gün Yere Batan Camii'nde 'Yasin Sûresi'nin tercümesini okuyacaktır. Camide yapılacak merasimin tanzimine sizleri memur ediyorum.'

[...]

Yere Batan Camii'nde okunan Yasin tercümesinden sonra Atatürk beni huzurlarına çağırdılar, dediler ki:

'Dini merasim güzel olmuş, tebrik ederim. Halk büyük rağbet göstermiş. Cami küçük olduğu için fazla izdiham olmuş. Aynı merasimi Cuma günü Sultan Ahmet Camii'nde de tekrarlayınız.'

Bu direktifleri üzerine gereken hazırlıklar yapıldı. Cuma günü öğle namazından bir saat evvel dokuz hafızdan meydana gelen bir heyet Sultan Ahmet Camii'nde toplandılar. [...]

O akşam merasimin tafsilatını Atatürk'e arz ettim. Halkın merasime karşı gösterdiği alakadan çok memnun kaldılar. Aynı merasimin Kadir Gecesi Ayasofya Camii'nde de yapılmasını emrettiler.

[...]

Ertesi akşam huzuruna çağıran Atatürk bana şunları söyledi:

'Dini merasimi radyodan takip ettim. Çok memnun ve mütehassis oldum. Arkadaşlarınız hafız beyleri yarın akşam Saray'a iftara davet ediyorum. Kendilerini haberdar ediniz.'

[...]

Ertesi akşam hafızlar saraya geldi. Üst katta muazzam ve mükellef bir iftar sofrası hazırlanmıştı. Atatürk de sofrada bizimle beraber iftar etmek lütfunda bulundular. İftardan sonra hafızlara ayrı ayrı Kur'an okuttular. Hepsi teker teker iltifatlarına mazhar oldular. Huzurlarından ayrılırken hafızları Seryaver Bey'in odasına götürmekliğimi emrettiler. Orada hafızlara iki yüzer lira ihsanda bulunuldu. Sonra yine Atatürk'ün emriyle hafızlar otomobillerle evlerine kadar götürüldüler."

Bkz. Hafız Yaşar Okur, *Atatürk'le On Beş Yıl Dinî Hatıralar*, Sabah Yayınları, İstanbul, 1962, s.12-15, 19-20, 22-23.

Yine Hafız Yaşar Okur, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in 17 Ocak 1932 günü ölen eski Müdafaai Milliye Vekâleti Müsteşarı Derviş Paşa için yazdırdığı mersiyeyle ilgili anısını şu şekilde aktarmaktadır:

"[...] Huzurlarına çıktığımda çok üzüntülü idiler:

'-Al kâğıt, kalem... Söylediklerimi not et' *diye emir buyurdular. Hemen o anda söyledikleri şu sözleri tespit ettim:*

Büyük Türk ordusu
Büyük bir kahramanını toprağa veriyor
Ulu Türk milleti
Değerli bir evladını toprağa veriyor.
Toprak!
Bu değerliyi koynuna almaktan zevk mi duyuyorsun?
Bize dersin ki
Bu kıymetliniz bağrımda
Açacaktır kahraman çiçekleri
Sükûn buluruz
Sükûn buluruz
Ancak o zaman
Gözlerimizin yaşı
Seni sular.

Dikte ettirdikleri bitince şu emri verdiler:

'-Şimdi kütüphaneye gidiniz, bu güfteyi mersiye şeklinde besteleyip bana getiriniz.'

Güfteyi pek kısa bir zamanda besteledim, huzurlarında okudum. Çok memnun ve mütehassis oldular. Birkaç defa tekrar ettirdikten sonra:

'-Bu mersiyeyi yarın Milli Müdafaa Müsteşarı Derviş Paşa'nın kabrine koyunuz' *diye emrettiler. Ertesi günü Derviş Paşa'nın cenazesi büyük merasimle Maçka Mezarlığı'na götürüldü. Merasim sırasında mersiyeyi segâh makamında okudum. Gözlerimizin yaşı toprağı suladı ve ancak o zaman sükûn bulduk."*

Bkz. Hafız Yaşar Okur, *age*, s.34-35.

Hafız Saadettin Kaynak ise o günlere ait hatırasını şu şekilde aktarmaktadır:

"Türkçe Kur'an okunması tecrübelerine nihayet verildiği gecenin [4 Şubat 1932 Perşembe] ertesi günü [5 Şubat 1932 Cuma] Ramazan'ın son Cuma'sı idi. O gün Süleymaniye Cami çok kalabalık olur. [...] Atatürk halkın bu toplantısından istifade edilerek ilk Türkçe hutbenin Süleymaniye'de okunmasını arzu ve emir buyurdular. Hutbenin konusunu da kendileri elindeki Kur'an tercümesinden seçtiler. [...]

Bu konuyu genişletmek ve hutbeyi hazırlamak için zamana ihtiyaç vardı. Müsaade istedim. Kıyafet hususunda bir emirleri olup olmadığını sordum.

-Katiyen sarık istemem. İşte bu gece giymiş olduğun elbise ile, başı açık olarak; fakat hava soğuktur, paltonu giyebilirsin, *buyurdular.*

Ertesi sene Atatürk Ankara'dan İstanbul'a bir Ramazan için gelmişti. Bu sene camilerde halka Türkçe Kur'an okuma tecrübelerini yaptırdı. Bu işte çalışacak olan arkadaşlara birer vesika verdirildi. [...]

Yine bu Ramazan'dan sonra bir gece idi. Gazi bütün Ordu müfettişlerini davet etmişti. O gece Hasan Cemil [Çambel] Bey vasıtasıyla:

-Saadettin Ordu müfettişlerine Kur'an'dan bir hitabe irat etsin. Lüzum görürse hazırlansın!

Tarzında bir emir tebliğ edildi. Meclisten ayrıldım. Kur'an'daki muharebeye ve askerliğin faziletine ve şehitliğin yüksek mertebesine dair olan bazı ayetlerin tercümelerini yazdım. Ben bunlarla meşgulken Atatürk Hasan Cemil Bey'i iki defa bulunduğum yere göndermiş ve:

-Daha hazırlanmadı mı? Biraz çabuk olsun!

Buyurmuştu. Bir çeyrek saat içinde hazırlandım. Tamam haberini verdim. Mecliste masa başında Atatürk'ün tam karşısına düşen bir yer seçtim. Atatürk'ün iki tarafında Ordu müfettişlerinden Ali Sait, Fahrettin ve Şükrü Naili ve daha bazı paşalarla varlığına alışılmış zatlar ve diğer birçok misafirler vardı. Ve yirmi kişiye yakın da saz heyeti bulunuyordu.

Hitabeye: Atatürk'üm ve kahraman Türk Ordusunun kumandanları diye başladım ve şöylece devam ettim: [...]

Büyük bir dikkat ve alaka ile dinlenen bu hitabenin sonunda beni çok alkışladılar. Bu arada Atatürk:

-Kur'an'da neler varmış! Bunlardan bizim hiç haberimiz yoktu!

Buyurdu. Bu arada Fahrettin Paşa ayağa kalkarak şöyle bir karşılık verdi:

Atatürk'üm! Türk Ordusu vücuda getirdiğin büyük inkılabı canı gibi saklamıştır. Bu inkılabını da öyle yapacaktır. Maddi ve manevi iki kuvvete dayanan Ordu şimdiye kadar manasını anlamadığı manevi kuvvetin ne olduğunu bu inkılapla daha iyi anlayacak ve bunu bilerek düşmana öyle hücum edecektir. İzzettin Paşa da bu mealde kısa bir söz söyledi.

Bunları müteakip Atatürk dedi ki:

-Türk milleti doğudan, batıdan gelecek herhangi bir tehlikeye karşı sizin vaktinde tedbir almış olmanızdan dolayı emniyet içinde evinde yatıyor ve huzur içinde çalışıyor. Japon belası *(o sırada Çin-Japon Harbi yeni baş gösteriyordu)* Çin'i istila eder, günün birinde Rusya'yı da çiğnerse, bu belayı durduracak ancak Türk ordusudur."

Bkz. Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, c.5, Osmanbey Matbaası, İstanbul, 1943, s.1627, 1633, 1636-1637.

Hafız Rıza Sağman bu konuda şunları aktarmaktadır:

"1931 Ramazanı'nın on beşinden itibaren [9 Ocak 1932 Cumartesi] Saray'a çağrılmaya başladık. Bu işte çalışacak hafızlar şunlardı: 1. Beşiktaşlı Hafız Rıza, 2. Süleymaniye Müezzini Hafız Kemal, 3. Hafız Saadettin, 4. Hafız Burhan, 5. Hafız Fahri, 6. Hafız Nuri, 7. Hafız Yaşar, 8. Hafız Zeki, 9. Sul-

tan Selimli Hafız Rıza. İşte bu hafızlar Ramazan'ın sonuna kadar Atatürk'ün bol bol iltifatına mazhar oldular.
Atatürk bize:
-İnkılaplarımızın son merhalesini siz yapacaksınız Hafız Beyler! *diye iltifatlarda bulunurdu. Ve:*
-Sizi sultan camilerine hatip yapacağım, size sırmalı kaftanlar giydireceğim, *gibi vaatlerle de bizleri sevindiriyorlardı.*
Yine Atatürk bu inkılap çalışmalarından bahis buyururken:
-Başka hafızlar var ki, tecvitcidirler,[1] onları bu işe karıştırmak istemem, bana sizin gibi aydın hafızlar lazımdır!
Derlerdi ve bu sözlerle de Hafız İdris'le Eyüp Hatibi Hafız Nuri gibileri kastederlerdi. Bu iş için ilk çağrıldığımız gece Atatürk'le buluşmadık. Maarif Vekili Reşit Galip Bey'le Saray'ın alt katında bir salonda görüştük. Reşit Galip Bey meseleyi bize şu yolda açtı:
-Camilerde Türkçe Kur'an okuyacaksınız. İşte size birer tane Kur'an veriyoruz. Evet bu tercüme belki iyi değildir. Çünkü Arapçadan Fransızcaya ve ondan da Türkçeye tercüme edilmiştir. Bununla beraber Ankara'da daha iyi bir Kur'an tercümesi yaptırılmaktadır.
Tebliğ olunan Atatürk'ün bu emri üzerine hangi hafızın nerede ve saat kaçta okuyacağını kararlaştırdık. Reşit Galip bunları not etti. [...]
Ertesi gün çıkan gazeteler o gün Türkçe Kur'an okuyacak hafızların adlarını, okuyacakları camileri ve okuma saatlerini iri harflerle yazdılar. Ben ikindi namazından sonra Beyazıt Camii'nde kütüphane kapısının önünde okuyacaktım. [...]
Atatürk'ün din ve Kur'an hakkındaki kanaati benim anladığıma göre şudur:
O diyordu ki, Türk bunun (Kur'an'ın) arkasından koşuyor. Fakat onun ne dediğini anlamıyor, içinde neler var bilmiyor ve bilmeden tapınıyor. Benim maksadım, arkasından koştuğu kitapta neler olduğunu Türk anlasın. Evet, ben de bilirim ki, insan dinsiz olmaz. Fakat Türk'ün dini tabiattır. Bunu size aydınsınız diye söylüyorum."

Bkz. Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, c.5, Osmanbey Matbaası, İstanbul, 1943, s.1629-1632.
Münir Hayri Egeli, bu konuda Reşit Galip'ten naklen şunları aktarmaktadır:

"Ayasofya'dan döndükten sonra çalışmak üzere beni özel bürosuna çağırdı. İkimizdik. Bana:
-Ayasofya hakkında ne düşünüyorsun? dedi.
Bu binanın tarihi ve mimari kıymetinden bahsetmemi arzu ettiğini sandım. Fazla incelemem olmadığını söyledim.
-Hayır Reşit Galip, *dedi.* Cami olarak ne düşünüyorsun?
Maksadını anlayamadım. Bana şöyle birtakım fikirler anlattı:
-Bu mabet dünya tarihinde birçok vicdan münakaşalarının kürsüsü olmuştur. Bizans devrinde birçok din âlimleri, bizzat imparatorun veya imparatoriçelerin huzurunda tarihi mezhep münakaşalarını oradaki kürsüden yapmışlardır. Büyük ve mücahit papazlar, oradaki kürsüden tiranların yüzüne, halk karşısında tükürmüşlerdir.
Fatih Mehmet orada İstanbul'u zapt ettiğini ve Bizans İmparatorluğu'nun sonunu ilan etmiş... Kendi geniş ve müsamahalı anlayışıyla orada İstanbul'daki ilk namazını kılmıştır. Ayasofya dünya ölçüsünde bir mabettir.
Atatürk sözün burasına gelince bana yeniden hitap etti.
-Reşit Galip, *dedi,* senin Müslümanlık tezini münakaşa edeceğin güzel bir yer değil mi?
Gazi beni kürsüye ve minbere çıkarak din tezimi orada bir hutbe veya vaaz gibi anlatmamı istiyordu. Bir an düşündüm. Kendimi yeşil cübbe içinde, minberde görür gibi oldum. Doğrusunu söyleyeyim, bütün cesaretim kırıldı.
Gazi benim düşündüğümü anlamış gibi fikrini açıkladı:
-Reşit Galip, *dedi.* İstanbul'daki din ulemasını toplayalım. Halka da ilan edelim. Herkes gelsin... Camiye hoparlörler koyduralım. İçeriye giremeyenler de dışarıdan dinlesin. Sen fikrini bu ulema ile münakaşa et. Halk, hakem olsun. *[...]*
Fikrime güvendiğimi, fakat işin fikir münakaşasından el şakasına dökülmesi ihtimalinden endişe ettiğimi ve bu halin fikrimizi dejenere edebileceğini söyledim.

1 Tecvid: Kur'an'ı usulüne bağlı kalarak okuma ilmi. (Y.N.)

Gazi düşündü:

-Bu konunun halk önünde münakaşası çok güzeldir. Emin olun, Türk halkı o kadar selim his sahibidir ki, bu endişelerin asla varit değildir. Bununla beraber yobazların fikre karşı koyamayınca işi gürültüye boğmaya kalkmaları da muhtemeldir. Onlara karşılık vermek kolay... Kolay ama belki öyle bir hadiseden sonra, uzun zaman bu fikri ele alamayız... *dedi.*

Bana tezimi alıp gelmemi emretti. Bir müddet sonra yanına döndüğüm zaman Gazi:

-Hükümet de senin fikrinde, böyle bir din münakaşasının mevsimsiz olduğunu söylüyorlar. Ne de olsa ben gayri mesul bir reisicumhurum. Bu işi yine Saray'da yapalım... *dedi.*

Hazırlanan plan şöyleydi:

1. Müslümanlığın bir Türk dini olduğu ispat edilecek.

2. Dinde ibadetin Allah ile kul arasında bir kalp bağlılığı olduğu tezi geliştirilecek.

3. Kulun tanrısına ibadet ederken söylediklerini kalbinden söylemesi lazımdır. Kalbin dili de ana dildir. İnsan en güzel hislerini ana diliyle en iyi ifade eder. Onun için duaların ana diliyle yapılması lazımdır. Bu fikir müdafaa ve münakaşa edilecektir.

4. Bu fikirde ittifak hasıl olduktan sonra duaların Türkçeleştirilmesi hususunda bir işbölümü yapılacaktır.

Planı böylece hazırladık. Fakat Gazi:

-İstersen ihtiyatlı olalım... Belli başlı duaları sen bir kere güzelce Türkçeye çevir. Onların üzerinde münakaşa yapalım, daha iyi olur, *dedi.*

Bana tekbir ile ezanın Türkçeleştirilmesini emretti ve:

-Dikkat et, *dedi.* Tekbirin bestesi en büyük Türk bestekârı Itrî'nindir. Itrî ona bu besteyi uydururken kelimelerin ve hecelerin vezinlerini olduğu kadar manalarını da göz önünde tutmuştur. Türkçeleştirirken buna dikkat et.

Bu hususta kimseye bir şey söylemememi de sıkı sıkı tembih ettikten sonra odama çekildim.

Akşama kadar uğraştım. Akşamüstü hazırladığım tercümeleri götürdüm. Beğenmedi.

O gece sofraya kimseyi davet etmedi. Oturduk, sabaha kadar uğraşarak benim yaptığım tercümeleri tashih etti.

Bu tarihi hadiseden sonra Dolmabahçe'deki meşhur münakaşalar serisi başlamıştır."

Bkz. *Atatürk'den Bilinmeyen Hâtıralar*, Nakleden: Eski Bir Atatürkçü (Münir Hayri Egeli), 2. Basım, İstanbul, 1959, s.75-77. (Y.N.)

BALKAN KONFERANSI DELEGELERİNİN DEMİRYOLLARINDA ÜCRETSİZ SEYAHATİ HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E*

(24 OCAK 1932)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü
Telgraf

Dolmabahçe, 24.1.1932

Başvekâlet'e
Ankara

23.1.1932 tarihli telgrafname cevabıdır:

Balkan Konferansı'nın üçüncü meclisine iştirak için gelecek delegelerin demiryollarında ücretsiz seyahatleri hakkında İcra Vekilleri Heyeti'nce 23.1.1932 tarihinde alınan karar uygundur, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 28-1'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

SİLAHSIZLANMA KONFERANSI'NA GİDECEK HEYETE CEMAL HÜSNÜ BEY'İN DE KATILMASI HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E*

(26 OCAK 1932)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü
Telefonla
4/76

Dolmabahçe, 26.1.1932

Başvekâlet'e

26.1.1932 tarihli telefona cevaptır:

Cenevre'de toplanacak olan silahsızlanma konferansına iştirak edecek heyete Bern Elçisi Cemal Hüsnü Bey'le bazı zevatın iltihakına dair İcra Vekilleri Heyeti'nce alınan karar uygundur.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-6, D: 54, F: 6'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

SELANİK HAKKINDA
BALKAN KONFERANSI YUNAN DELEGELERİNDEN İSPİROPULOS'A*

(1 ŞUBAT 1932)

Balkan Konferansı Konseyi mesaisini tamamladığından delegeler memleketlerine dönmeye başlamışlardır. [...]

M. İspiropulos evvelki gece Dolmabahçe Sarayı'nda Türk delege heyeti tarafından verilen ziyafetten ve Gazi Hazretleri huzurunda verilen konserden pek ziyade mütehassis olduklarını söyleyerek demiştir ki:

-Gazi Hazretleri delegelere ayrı ayrı iltifatta bulundular. Konferans Umumi Kâtibi Ruşen Eşref Bey beni kendilerine takdim ederken Selanik'te profesör olduğumu söyleyince dediler ki:

Ben de Selanikliyim ve daima Selanik'i düşünüyorum. Fakat Selanik'in dost bir devlet elinde bulunması beni bilhassa memnun ediyor.

Büyük Reisinizin bu sözlerini dönüşümde Selanik matbuatına nakledeceğim.

* *Milliyet*, 3 Şubat 1932, Numara: 2150, s.1, 5; *Akşam*, 3 Şubat 1932, Numara: 4785, s.2.

DOKTOR REŞİT GALİP BEY'İN MEKTUBU HAKKINDA*

(6 ŞUBAT 1932)

Dolmabahçe, 6.2.932

Doktor Reşit Galip Beyefendi
Aydın Mebusu
Ankara

Muhterem kardeşim efendim,

Mektubunuzu biraz geç aldım. Arzunuz üzere Gazi Hazretleri'ne arz ettim. Okudular ve "Evet, vaziyet aşağı yukarı Doktor'un dediği gibidir. Bu mesele üzerinde fazla durmak ve onun hatırasını tekrar etmek doğru olmaz. Sükûnetle çalışmasına devam etsin" *buyurdular.*

Arkadaşlarla beraber muhabbet ve hürmetlerimizi teyit ederiz, efendim.

Riyaseti Cumhur Başyaveri
Rusuhi

* *Dr. Reşit Galip,* Hazırlayan: A. Şevket Elman, 2. Basım, Ankara, 1955, s.241.
Doktor Reşit Galip Bey'in Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e yazdığı 30 Ocak 1932 tarihli özür mektubu şudur:

"Ankara, 30.1.1932

Büyük Gazi'nin Yüksek Huzuruna Tazimlerle

Yüce Büyük Paşam,
Siz insanların ruhunu, fikrini açık bir sayfa gibi okursunuz.
Size tapınırcasına bir iman, sevgi ve saygı ile bağlı olduğumu, teveccüh ve itimadınızı hayatımın kıymeti ölçülmez mazhariyeti saydığımı bilirsiniz.
Kusur ve kabahatimin çok büyük olduğunu biliyorum. Onun affı ancak sizden istenebilir. Çünkü siz, af ile ders ve ceza vermek mertebelerinden çok daha yükseklerdesiniz.
Sizi üzmüş olmak ıstırabının dayanılmaz acısını bütün şiddetiyle çektim. Ellerinizi bin kere öperek affınızı dilerim.
Sağlığınız ve saadetiniz temennilerimi candan tekrarlarım, yüce büyük Paşam.

Sizin evladınız
Dr. Reşit Galip"

Bkz. Yener Oruç, *Atatürk'ün "Fikir Fedaisi" Dr. Reşit Galip,* Gürer Yayınları, İstanbul, Ağustos 2007, s.310.
Kılıç Ali, Doktor Reşit Galip'le ilgili hatırasını şu şekilde aktarmaktadır:

"Turkuvaz Lokantası'na gittiğimiz geceden beş on gün sonra Dolmabahçe Sarayı'nda bir akşam yemeğinde idik. Sofra Atatürk'ün hususi dairelerindeki mesai salonunda kurulmuş idi. Davetliler ara-

sında Bolu Mebusu Hasan Cemil. Reşit Galip, Cevat Abbas ve daha birkaç arkadaş ile birlikte ben de vardım.
Sofraya çıkmazdan evvel bir aralık Reşit Galip odama geldi. Kendisinin çok ehemmiyet verdiği ve üzerinde ihtimamla çalıştığı 'Akın' piyesi için Maarif Vekili'nin tekrar lüzumsuz, manasız birtakım zorluklar çıkardığından çok sinirlendiğini söyledi ve Maarif Vekili Esat Bey'i kastederek:
'Bu adama o kadar dolgunum ki kendimi zapt edemeyeceğim. Belki bir falso yaparım. Onun için sofraya çıkmak istemiyorum' dedi. Ben de:
'Şayet dediğin gibi kendini hakikaten zapt edemeyeceksen çıkma. Atatürk seni sorarsa ben idare ederim' diye cevap verdim.
Fakat bu kararına rağmen Reşit Galip ne düşündü bilmiyorum, sonradan gelmiş, o da sofrada hazır bulunmuştu. Sofra devam ediyor, tarih meselesi üzerinde birtakım görüşmeler oluyor, bilhassa Atatürk Hasan Cemil Bey'in hazırladığı bazı tezler hakkında vermekte olduğu izahatı dikkatle ve takdirle takip ediyor ve dinliyorladı. Reşit Galip ise çok neşesizdi. Söylenenleri dinlemiyor, nazarı dikkatimi çekecek kadar alkol alıyordu. Bir aralık görüşme konusu Halkevlerine ve Halkevlerinin çalışmalarına intikal etti. O zaman Reşit Galip bu fırsattan istifade ederek Maarif Vekili'nin şahsen Halkevlerine karşı göstermekte olduğu zorluklardan ve onun taassubundan şikâyete başladı. Alkolün epeyce tesiri altında kalmış olan Reşit Galip, şikâyetleri arasında Esat Bey aleyhine acı acı hücumlar da yapmaya başlamıştı.
Defalarca anlattığım gibi, Atatürk çok nazik, bütün manasıyla efendi bir ev sahibi idi. Evlerinde, sofralarında misafirlerinin hiçbir şekilde rencide olmamalarına dikkat eder, sofralarında hiçbir kimsenin birbirleri için lüzumsuz sözler söylemesine asla müsaade ve müsamaha etmezlerdi. Dolayısıyla Reşit Galip'in Maarif Vekili'ne karşı dolgun vaziyetini anlıyorlardı. Esat Bey'i rencide edecek sözler söylenmemesi için mevzu değiştirmek istiyorlar ve hayli de emek sarf ediyorlardı. Fakat Reşit Galip birdenbire alkolün tesiri altında kalmış olduğundan, mevzudan ayrılmak şöyle dursun, Esat Bey aleyhine yavaş yavaş saldırganca sözler bile sarf etmeye başladı ve bir aralık Atatürk'e hitap ederek:
'Atatürk! Maarif'i ve gençliği bu softa zihniyetli adamların elinden ancak sen kurtarırsın' dedi. Atatürk artık sabrı, tahammülü tükenmiş bir vaziyette sinirlenerek ve istemeye istemeye:
'Reşit Galip! Bu nasıl laflardır? Sizi bu tarzda görüşmeden men ediyorum. Artık susunuz' demeye mecbur oldu. [...]
Reşit Galip sofrada o kadar kendinden geçmiş bir vaziyette idi ki, ne söylediğini ne de yaptığını biliyordu. Atatürk'ün bu ihtarlarına cevap verdi:
'Bu sofra millet sofrasıdır. Bir yere gidemem' dedi. Nazik ve efendi ruhlu Atatürk:
"O halde siz kalınız, devam ediniz, ben gidiyorum" diyerek ayağa kalktı. Sofradan ayrılarak salonun yanı başındaki mesai odalarına gittiler.
Bu vaziyet karşısında sofrada tabiatıyla fena bir hava hasıl oldu. Atatürk odalarına çekildikten sonra da Reşit Galip devam ediyor, Esat Bey aleyhindeki hücumlarını daha ağırlatmak istiyordu.
Reşit Galip'in bu aşırı hareketlerine nihayet vermek için Cevat Abbas ile düşündük sofrayı dağıtmak üzere sofracılara derhal yemek getirilmesini söyledik. Fakat hiçbir kimsede yemek yiyecek ne hal ne de iştah kalmamıştı. Böylece yemekler çabucak yenildi. Misafirler ayrılıp gittikleri halde Reşit Galip hâlâ inat ediyor söylenip duruyor, bir türlü sofradan kalkmayıp oturuyordu. Bu aralık Turkuvaz gecesi hatırına gelmiş olacak ki,
'Lokanta sahiplerine paralar veriliyor, Madam Vera'lara iltifat ediliyor. Bizim halimiz gözetilmiyor' gibi birtakım saçmalara da başlayınca bu sefer de bizim tahammülümüz kalmadı. Artık bu haline nihayet vermek lazım geliyordu. Reşit Galip'e:
'Reşit! Bana bak. Buradan şimdi kalkıp derhal odana gidecek misin? Yoksa biz seni göndereliim mi?' diye ihtar etmeye mecbur oldum.
Belki alkolün de biraz tesiri hafiflemiş olacak ki, ihtarımın ciddiyetini anladı. Sofradan kalktı. Bu defa da salonun yanındaki kırmızı odaya girdi. Orada da bir müddet Kâtibi Umumi Tevfik ve Seryaver Rüsuhi Beylere uzun uzadıya derdini döktü. Nihayet sabaha doğru odasına götürüldü ve yatırıldı.
Ertesi sabah uykudan kalktığım zaman Reşit Galip'in -uykuda mı, ne vaziyettedir- halini öğrenmek istedim. Meğer alkolün tesiri geçince zavallı Reşit yaptıklarından utanmış, telaşlanmış, evhamlanmış, korkmuş ve bana:

'Biliyorum, hatam büyüktür. Bunun telafisi ve tamiri çarelerine başvurmak üzere Ankara'ya gidiyorum' diye bir kart yazıp bırakarak sabahın erken saatinde saraydan çıkmış, gitmiş. Giderken Kâtibi Umumi Tevfik Bey'e uğramış, Ankara'ya gitmek üzere trende yataklı bilet almak için parası olmadığını söyleyerek ödünç on beş lira gibi az bir para istemiş.
Büyük kalpli Atatürk, o büyük adam, hataları affeden, bu gibi şeyleri makul düşünen Büyük Şef ertesi günü bize:
'Zavallı Reşit Galip. Esat Bey'den ne kadar müşkülat görmüş, ne kadar çile çekmiş ki, kendisini zapt edemeyecek hale gelmiş. Kim bilir şimdi ne kadar sıkılır. Kendisini teselli etmeli' diyorlardı. Sabahleyin Ankara'ya gitmek üzere Saray'dan ayrılmış olduğunu ve ayrılırken bana bir kart yazıp bıraktığını arz ettim ve kartı okudum. Bu aralık üzerinde parası olmadığı için Tevfik Bey'den on beş lira ödünç para aldığını da duyunca Atatürk:
'On beş lira mı verilir. Çok ayıp olmuş. Tevfik biraz fazlaca vermeli idi' diye çok üzülmüşlerdi. Reşit Galip'in hiç de elinde olmayarak ve hiçbir zaman istemeyerek, sırf alkolün tesiri ile başına gelen bu bir nevi kazadan dolayı belli idi ki en ziyade üzgün olan büyük kalpli Atatürk'tü.
Reşit Galip Ankara'ya döndü. Hatasını, kusurunu idrak ederek, bunun ıstırabı altında Keçiören'deki evinin çok sevdiği kütüphane odasına çekildi. Bütün günlerini okumaya verdi.
Aradan aylar geçmişti. Bir gece Çankaya'da Köşk'te sofradayız. Birdenbire Atatürk'ün aklına Reşit Galip geldi ve bana dönerek:
'Kılıç! Reşit Galip ne âlemde?' diye sordu.
'Kütüphanesine çekilmiş, mustarip ve üzgün vaziyette emirlerinizi bekliyor' diye cevap verince:
'Acaba şimdi bu dakikada ne vaziyette buyunuyor' diye sordular:
'Şimdi efendim, anlar, arz ederim' diye sofradan kalktım.
Anlıyordum ki, bu akşam Reşit Galip'i görmek istiyorlardı. Nitekim de öyle oldu. Benim sofradan kalkıp giderken Reşit Galip'in ne vaziyette olduğunu daha sormama vakit bırakmadan Atatürk arkamdan bağırarak:
'Vaziyetini sormaya lüzum yok... Derhal kalksın, gelsin' diye emir buyurdular.
Gece yarısı olmuştu. Bunu Reşit'e telefonla müjdeledim. Reşit Galip çok geçmedi, Çankaya'ya geldi. Atatürk'ün elini, Atatürk de onun yüzünü öptü. Manzara sofraya neşe verdi. Reşit Galip'in tekrar sofraya davet edilmiş olmasından hepimiz memnun olmuş ve adeta sevinmiştik. [...]
Bu vakalar olup geçtikten bir müddet sonra Atatürk'ün maiyetinde olarak İstanbul'a gelmiştik. Reşit Galip de yine alışılmış arkadaşlar arasında Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk'ün misafiriydi.
Bir akşam sofrada yemekteyiz. Tesadüf bu ya! O akşam Maarif Vekili Esat Bey de davetliler arasında bulunuyordu. Sofra resmi daire salonuna kurulmuş, orada toplanılmıştı. Maarif işlerinin iyi gitmemesinden şikâyetçi ve oradaki idareden usanmış olan Atatürk bir aralık Esat Bey'e hitap ederek:
'Hocam! Maarif işleri henüz düzelemedi. Aradan hayli zaman geçtiği halde ben henüz sizde bunu düzeltecek ve Maarif'te yapılması zaruri olan yenilikleri yapacak bir faaliyet göremiyorum ve açık söyleyeyim, bu hususta henüz bir eğilim görülmüş değildir' deyince Esat Bey birdenbire maruz kaldığı bu hitaptan fena halde ürktü. Pek tabii olarak söyleyecek ve kendini müdafaa edecek bir söz bulamadı. Yalnız:
'Bütçe beni çok sıkıyor. Bu yüzden iş çıkarmak mümkün olamıyor efendim' mealinde cevap verince Atatürk buna fena halde kızdı. Esat Bey'e:
'Bu ne biçim cevaptır. Eski Osmanlı devletinin maarif nazırları da mektepler olmasaydı maarifi iyi idare ederdim derlermiş. Bunların zihniyetiyle aranızdaki fark nedir? Bu zihniyetle benim istediğim maarif idare edilebilir mi?' diye içlerini döktükten sonra sözlerine ilave ederek:
'Anlıyorum ki, siz bu işi idare edemeyeceksiniz. Hemen istifa ediniz ve yerinize şimdi bana siz bir aday teklif ediniz' buyurdular.
Bu teklif karşısında Esat Bey bocaladı ve şaşırdı. Bu, kendisine, beynine inmiş yıldırım tesirli bir teklifti. Ve bu teklifi yaptıktan sonra Atatürk yerinden kalktı, Esat Bey'i alarak salonun yanındaki somaki odaya çekildi.
Sofrada Reşit Galip tam yanımda oturuyordu. Atatürk Esat Bey'i sofradan alıp somaki odaya çekilince kuvvetli bir önsezi ile Reşit Galip'in kulağına eğildim:
'Reşit! Maarif Vekili oluyorsun' dedim ve ilave ettim:
'Şayet Maarif Vekili olursan Antep'te bir gece yatılı lise açmayı vaat ediyor musun?'

Reşit Galip buna:
'Söz veriyorum' dedi ve elindeki sigara paketinin arkasına:
'Maarif Vekili olursam mutlaka Gazianteplilere bir lise açmayı Kılıç Ali'ye vaat ediyorum' diye yazdı. Altını imza etti, bana verdi.
Biz Reşit Galip'le bu lise işini halledip dururken Atatürk de Esat Bey arkasında olduğu halde sofraya dönmüşlerdi. Biraz zaman geçti ve tekrar Atatürk bu meseleyi açtı ve Esat Bey'e:
'Tabii şimdiye kadar bir aday düşündünüz. Kalkınız, adayınız kimdir? söyleyiniz' dedi. Esat Bey ayağa kalktı:
'Efendimiz! Adayı o kadar uzaklarda aramaya lüzum yok. (Reşit Galip'i göstererek) İşte adayım şimdi huzurunuzdadır. Reşit Galip Beyefendi'dir. Bu işe her bakımdan liyakatli, tevecc0h ve itimadınızı kazanmış genç bir arkadaşımızdır' diye cevap verdi.
Anlaşılıyordu ki, bu tarzdaki teklif somaki odada Atatürk tarafından tertip edilerek Esat Bey'e diktc ettirilmişti.
Atatürk, Esat Bey'in bu teklifine:
'Teşekkür ederim. Çok isabetli oldu. Esasen öteden beri benim de adayım o idi' diye Reşit Galip'i ayrıca taltif ettiler.
Bu görüşmeleri müteakip Esat Bey bir odaya çekildi. Vekâlet'ten istifasını yazdı. Daha Başvekil'in malumatı yokken bizzat getirdi ve Atatürk'e takdim etti."

Bkz. "Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor", *Milliyet*, 5-7 Mart 1952, Numara: 654-656.
Hasan Cemil Çambel ise Doktor Reşit Galip'le ilgili hatırasını şu şekilde aktarmaktadır:

"Bu akşam sofra hususi, tenha ve sakin. Meğer bu sükûn bir ihtilal saklıyormuş. Alışılmış zevattan başka yalnız rahmetli Celal Sahir ve ben varız.
Doktor Reşit Galip'te tabii olmayan dolgun bir hal var. Gözleri kıvılcım saçıyor. Bütün vücudu bir elektrik bataryası gibi hassasiyet içinde. Dokunulsa ateş alacak.
İçinde kaynaşan heyecanını gizleyemiyor. Nihayet dayanamadı ve sözü halkevlerinden açtı. (O tarihte Parti Umumi İdare Heyeti'nde halkevleri onda idi.) Temsil kollarında kadın rolleri için kız lisesinden kendi arzu ve rızalarıyla seçilen amatör sanatkâr öğretmenlere Maarif Vekili Esat Bey'in izin vermediğinden şikâyete başladı.
Reşit Galip istikbaldi... Esat Bey mazi... Bu şikâyet yeni ile eskisinin çarpışması idi.
Tiyatro, eski Yunanlılardan beri, insanlık için ve kültür milletleri için, bir hikmet ve sanat kaynağı, bir entelektüel hürriyet akademisi, bir milli, insani eğitim müessesesi olmamış mıydı? Ve halkevleri temsil kolları bu gayelerle kurulmamış mıydı? Kadın bu kültür hareketinin nasıl dışında bırakılabilirdi?
Reşit Galip'te bu düşünceler hâkimdi. Bunlar Atatürk'ün düşünceleriydi. Reşit Galip onun yolunda, onun açtığı çığırda yürüyordu. Bunu ve Atatürk'ün kendisine itimadını bildiği için, serbest ve cesur konuşuyor ve gençlik heyecanını frenleyemiyordu. Gittikçe ateşlenen bir eda ile sesini perde perde yükseltti ve sertleştirdi. Atatürk büyük bir itidal ve sükûn ile:
-'Merak etmeyin, hepsi düzelecek' diye doktoru yatıştırmak istedi, fakat bu teminat onu tatmin etmedi, bilakis heyecanı şiddetlendi, feveran halini aldı ve nihayet bomba gibi patladı:
-'Kabahat hep sizde... Hocam diye cahilleri başımıza koydunuz!'
Atatürk, Reşit Galip'i çok severdi. Zekâsını, çalışma kuvvetini, dinamikliğini, inkılapçılığını, vatanseverliğini ve kendisine bağlılığını görmüş, onu samimiyetine almıştı. Onu çok sevdiği için nazını da çekerdi. Sevdiklerinin nazını çekmek Atatürk'ün kalbinin bir ihtiyacı idi. Fakat bu sert ittiham onu kalbinden vurdu. 'Sizi bir kere daha sabır ve sükûna davet ederim. Arzularınız olacaktır' dedi. Doktor Reşit Galip o kadar dolgundu ki, nefsine ve sözüne hâkim olamıyor, şikâyet oklarını birbiri ardından, bir yaylım ateş gibi, Atatürk'ün başına fırlatıyordu. Sofrayı ve oturanları trajik bir hava boğuyor, kimse nefes alamıyordu. Atatürk mustaripti, fakat vakarını ve soğukkanlılığını kaybetmedi. Ve bir arslan kendini ısırmaya kalkışan yavrusunu okşar gibi sakin ve müsamahalı bir eda ile: 'Siz böyle konuşmakta devam ederseniz, ben size muhatap olmamakta mazurum' dedi. Reşit Galip kendini büsbütün kaybetti, çünkü o bir heyecan adamıydı ve yumruğuyla masaya vurarak, şiddetle bağırdı:

-'Beni kovuyor musunuz? Burası milletin malıdır. Allah da gelse beni buradan kovamaz!..'
Bu, trajedinin son haddini bulduğu en nazik andı. Acaba Atatürk şimdi ne yapacaktı?.. Çanakkale denizlerini İngiliz armadasına mezar yapan, Yunanlıları Anadolu'dan denize döken, Sevr esaret antlaşmasını parçalayan, Lozan'da üç asırlık bir çöküş devrinden sonra ilk defa yeniden Avrupa emperyalizmini dize getiren, yurtiçinde bütün asırlık zincirleri kırarak, esir bir halktan hür ve bağımsız bir millet yaratan büyük Fatih'e, kendi eliyle yetiştirdiği, sevdiği ve güvendiği evladı, ne kadar saf ve samimi de olsa, görünüşte işte meydan okuyor ve istemeyerek de olsa, gururunu yaralamış oluyordu. Şimdi o ne yapacaktı?.. Diktatörler böyle hadiselerde ne yaparlardı?..
Hayret!.. Koltuğunu geriye itti, yaralı bir arslan gibi ayağa kaktı ve:
-'O halde ben buradan giderim' dedi ve sofrayı terk ederek yandaki yatak odasına çekildi. Bu gidişte Dumlupınar Meydan Muharebesi'ni kazanan muzaffer serdarın insan büyüklüğünü çizen bir heykel ihtişamı vardı.
Doktor Reşit Galip şimdi sinir buhranları geçiriyor, söyleniyor ve ağlıyordu. Çok mustaripti. O bu neticeyi istememiş, fakat bir kaza oku yayından çıkmıştı. Arkadaşlar, okşayarak ve yalvararak onu sofradan kaldırdılar ve Erenköyü'ne evine gönderdiler.
Bir müddet sonra Atatürk, Doktor'u Maarif Vekili yaptı. Bu tayin, Atatürk'ün o sofra isyanına bir karşılığıydı. Aynı zamanda bu, Reşit Galip'in saatiydi. Eski Darülfünun lağvedilecek ve yeni üniversite kurulacaktı. Bu bir büyük inkılaptı: Eski müderrislerin çoğu çıkarılacak, yerlerine genç yeniler ve Alman mütehassısları getirilecek, üniversite modernleştirilecekti. Bu ağır ve nazik iş için Doktor Reşit Galip kuvvetli bir eldi.
Reşit Galip Maarif Vekilliği'nden ayrıldıktan sonra, uzunca bir müddet Atatürk'le dargın kaldılar. Bir gece, Çankaya'da. Atatürk, birdenbire, 'Doktor ne yapıyor? Çağıralım' dedi. Bu ani hatırlayışta bir sürpriz gizlendiğini sezen ve Atatürk'ün arkadaşlarıyla olan münasebetlerinde daima iyi hava esmesine dikkat eden Bayan Afet:
-'Paşam, şimdi vakit geç. Saat iki. Başka bir akşam çağırtırız' dedi. Fakat Atatürk fikrini değiştirmedi ve Doktor gelince şen şatır ayağa kalktı:
-'Gel bakalım Doktor, seni çok özledim' dedi. Doktor'u kucakladı, öptü. Doktor sofrada açılan yere oturdu. Sıhhatine içildi. Bir müddet sonra içeriye iki asker geldi. Atatürk askerlere şu emri verdi:
-'Beyefendi'yi omuzlarınıza alın, bana getirin.' Askerler ellerini birbirine bağladılar, Doktor'u oturttular ve Atatürk'ün yanına götürdüler. Atatürk tekrar ayağa kalktı, Doktor'u kucakladı, öptü ve askerlere:
-'Yine yerine götürün!' emrini verdi.
Ve Atatürk:
-'Doktor' dedi, 'İşte biz böyle bindiririz ve indiririz!'
Bu bir ders mi, bir sitem mi, bir azizlik mi, bir şaka mıydı?.. Her halde Atatürk'e has bir şeydi ve sevdiği Reşit Galip'e karşı kayıtsız kalamayacağını ve onu unutamayacağını gösteriyordu. Ve bundan sonra sofra neşe içinde geçti."

Bkz. *Dr. Reşit Galip,* Hazırlayan: A. Şevket Elman, 2. Basım, Ankara, 1955, s.238-241.
Sofrada bulunmadığını, Reşit Galip hadisesini sofra dağıldıktan sonra arkadaşlarından öğrendiğini belirten Hasan Rıza Soyak bu konuda şunu kaydetmektedir:

"Ertesi sabah sükûnete gelen Doktor erkenden Saray'ı terk ederek ilk trenle Ankara'ya gitmişti. Saray'dan ayrılırken o zamanki Riyaseti Cumhur Umumi Kâtibi Tevfik Bıyıklıoğlu'na parası olmadığından bahsederek bir miktar ödünç para istemiş, o da 25 lira vermiş. Atatürk bunu haber alınca çok üzülmüştü. Tevfik Bey'e 'İnsan o halde bulunan arkadaşına 25 lira mı verir? Hiç değilse benim hesabımdan birkaç yüz lira vermeli idin' diye çıkışmıştı. Doktor Ankara'dan Atatürk'e yazdığı uzun bir mektupla affını istemişti. Eşsiz Lider, mektubu hafif bir tebessümle okumuş, yalnız, 'Nedir, bir kabahati mi var ki?' demişti.
Kısa bir müddet sonra Ankara'ya dönünce bir geceyarısı Doktor'u Çankaya Köşkü'ne getirterek iltifatta bulunmuştur. Daha sonra Başvekil nezdinde lehinde yaptığı bir teşebbüsle, istifa eden Esat Mehmet Bey yerine -sakat gördüğü işleri düzeltmek üzere- 1932'de Maarif Vekilliğine tayinini temin etmişti."

Bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar I,* Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.23. (Y.N.)

"AKIN" PİYESİ ÜZERİNE ERTUĞRUL MUHSİN BEY'İ TEBRİK*

(11 ŞUBAT 1932)

Gazi Hazretleri dün gece Darülbedayi'de[1] *ilk defa olarak temsil edilen "Akın" piyesinde hazır bulunmuşlardır. Gazi Hazretleri Darülbedayi sanatkârlarının gösterdikleri muvaffakiyetten dolayı memnun olmuşlar ve temsilin nihayetinde piyeste "İstemi" rolünü oynayan Ertuğrul Muhsin Bey'i yanlarına çağırarak tebrik etmişler:*

"Çok muvaffak oldunuz. Tebrik ederim" *diyerek iltifatta bulunmuşlardır.*

Gazi Hazretleri eserin yazarı Faruk Nafız Bey'i de huzurlarına kabul ederek takdir ve taltif buyurmuşlardır. Salonu dolduran yüzlerce halk kapıya yığılmış, Gazi Hazretleri'nin teşrifleri sırasında kendilerini alkışlarla selametlemişlerdir.[2]

* *Cumhuriyet*, 12 Şubat 1932, Numara: 2790, s.1.

1 Darülbedayi: Konservatuvarın eski adı. (Y.N.)

2 Atatürk'ün on iki yıl hizmetini görmüş olan Cemal Granda'nın bu konudaki hatırası şudur:

"Bir gün Reşit Galip yanına Muhsin Ertuğrul'u alarak Çankaya'ya gelmişti. Sofrada henüz herhangi bir konuda konuşma açılmadan Atatürk, Muhsin Ertuğrul'a dönerek:
-Faruk Nafiz Çamlıbel'in yazdığı 'Akın' piyesini nasıl buldunuz? diye sordu.
O sıralarda devrimi yayacak ve yerleştirecek ulusal eserlere şiddetle ihtiyaç vardı. Devrimci yazarlar, edebiyatçılar kollarını sıvamışlar, gece gündüz uğraşıyor, modern Türkiye'nin devrimlerini destanlaştırmaya çalışıyorlardı. İşte Faruk Nafiz'in Türk tarihini konuşturan 'Akın' piyesi de 'Kahraman' piyesi gibi Atatürk'ün emriyle yazılmış, Ankara Türk Ocağı binasında, İbrahim Necmi Dilmen, Halil Vedat Fıratlı ve Münir Hayri Egeli'nin gözetiminde İsmet Paşa Kız Enstitüsü ve Gazi Eğitim Enstitüsü öğrencilerine oynattırılmıştı. Sahne eserleriyle ilgilenen Atatürk, ulusların kendi tarihlerine önemli yerler ayırmaları gerektiğini söyler ve çok köklü bir geçmişe sahip olan Türk tarihinin destanlaştırılmasını isterdi. Behçet Kemal Çağlar'ın 'Çoban' piyesi de. bu amaçla yazılmıştır. İşte Milli Temsil Akademisi Kanunu'nun çıkarılışı ve Devlet Tiyatrosu'nun kuruluşu bu görüşün ürünüdür.
Atatürk Akın piyesinin Ankara'daki temsilini görmüş ve pek beğenmişti. Muhsin Ertuğrul ise henüz görmemişti. Kendisine senaryosu verildi. Atatürk Muhsin Ertuğrul'dan şunu istedi:
-Biz bu piyesi sizin sahneye koymanızı ve sizin sahnenizde oynanmasını istiyoruz.
-Eseri henüz incelemedim, ama baş sayfalarına şöyle bir göz gezdirdim.
-Öyleyse hemen bu eserde yazılı olan mısralardan en güç konuşuları, bize sahnedeymiş gibi lütfediniz...
Muhsin Ertuğrul'un üzerinde bir sıkılganlık mı vardı, neydi:
-Paşam, nasıl balıklar sudan çıkınca yaşayamazsa, biz de sahneden başka yerde ne konuşabilir, ne yaşayabiliriz...
Diye karşılık verdi. Bu söze Reşit Galip de katılıyor, sözlerini onaylar gibi başını sallıyordu. Muhsin Ertuğrul, Reşit Galip'ten de kuvvet alınca:
-Bendeniz hiçbir sosyetede konuşmuş insan değilim. Bütün konuşmalarım sahnededir. Evimden tiyatroya, tiyatrodan evime gidiyorum.

Yemek boyunca sahnede en güç söylenen en zor kelime üzerinde duruldu. Saat gece yarısını çoktan geçmişti. Herkesin gözünden uyku akıyordu. Sonunda Muhsin Ertuğrul, sahnede en zor söylenen cümlenin gırtlaktan konuşmak olduğunu söyledi ve buna örnek olarak da piyeste geçen 'Alçaklar' kelimesini gösterdi. Bu kelime, boğuk bir sesle söylenmişti. Atatürk:

-Oturunuz!.. dedi.

Muhsin Ertuğrul oturdu. Artık sofra paydos olmuştu. Giderlerken Atatürk, Muhsin Ertuğrul'a dönerek:

-Sen bu eserde muvaffak olamayacaksın... dedi.

Muhsin Ertuğrul gülümseyerek:

-Muvaffak olmaya çalışırım Paşam... diye ellerini öptü ve ayrıldılar.

Misafirler gittikten sonra Atatürk salondan yatak odasına çıkarken İbrahim'le bana döndü. Anlaşılan konuşulan konunun hâlâ etkisi altındaydı:

-Bu eseri size versem daha iyi yaparsınız. Bu adam bu işi yapamaz... dedi.

-Paşam, bu adam bu işi yapar diye cevap verdim. Hem bu millet Muhsin Ertuğrul'u sever...

Deyince bana kızarak sertçe:

-Maskaralığını sever... dedi ve daha fazla bir şey konuşmadan yatmaya çıktı.

Atatürk yatmaya çıktıktan sonra arkadaşım İbrahim bana dönerek:

-Cemal, işin mi yok, ister muvaffak olsun ister olamasın, sana ne... diye söylenmeye başladı. Ama ben o düşüncede değildim ve çok geçmeden haklı olduğumu anladım.

Muhsin Ertuğrul olayının üzerinden üç ay geçmişti... Bir kış mevsimi Ankara'dan İstanbul'a gelmiştik. Şehir Tiyatrosu'nda Faruk Nafiz Çamlıbel'in 'Akın' piyesi temsil ediliyordu. Tiyatronun şeref locasında Atatürk'ün arkasında idim. İstemi rolünde Muhsin Ertuğrul oynuyordu.

'Kıtlık var şehirde, isyan baş göstermek üzere. Bütün halk kurultay kuralım, kralın huzurunda' diye konuşuyordu.

Orada kralın çok güzel bir seslenişi vardı:

'Tanrı su vermezse, hakan ne yapsın buna?'

Deyince Atatürk'ün gözlerinin yaşardığını gördüm. Gerçekten çok güzel bir temsildi. Heyecandan ürperdiğimi hatırlarım. Atatürk, temsilin başından sonuna kadar baştan ayağa his, büyük bir haz ve ulusal gururu ayağa kalkmış bir halde oyunu seyretti.

Temsilden sonra Atatürk, Muhsin Ertuğrul ve üç arkadaşını locaya çağırtıp kutladı. Muhsin Ertuğrul'un yüzünü bir mutluluk halesinin çevirdiğini fark ettim. Çok heyecanlıydı. Atatürk'ün 'Muvaffak olamayacaksın' dediği bir piyesten yüzünün akıyla çıkmıştı. Nasıl sevinmesin?

Atatürk, Ertuğrul ve arkadaşlarını kutlarken bir an arkasına dönüp benim yüzüme baktı. Bu bakışlarda haklı çıktığımı doğrulayan bir davranış sezer gibi oldum."

Bkz. Turhan Gürkan, *Atatürk'ün Uşağının Gizli Defteri/ Atatürk'ün On İki Yıl Hizmetini Gören Cemal (Çelebi) Granda'nın Hâtıraları,* Fer Yayınları, İstanbul, 1971, s.112-115. (Y.N.)

1873 NUMARALI KANUNA DAİR 12266 NO'LU KARARIN UYGUNLUĞU HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E*

(20 ŞUBAT 1932)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü
Telefon
4/122

Dolmabahçe, 20.2.1932

Başvekâlet'e
Ankara

20.2.1932 tarihli telefonla vaki bildiriminiz cevabıdır:

Memleket iktisadiyatını korumak maksadıyla 1873 numaralı kanuna göre 9.12.1931 tarihinde kabul olunan 11986 numaralı kararnameye ek olarak, İcra Vekilleri Heyeti'nce alınan 20.2.1932 tarih ve 12266 numaralı karar uygundur, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 30'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

G. WASHINGTON'UN DOĞUM YILDÖNÜMÜNÜ TEBRİK DOLAYISIYLA AMERİKA BİRLEŞİK HÜKÜMETLERİ REİSİCUMHURU HOOVER'A*

(22 ŞUBAT 1932)

Ankara, 7 (AA) - George Washington'un 200. yıldönümü münasebetiyle Reisicumhur Hazretleri'yle Müttehidei Amerika Hükümetleri[1] *Reisicumhuru M. Hoover arasında aşağıdaki telgraflar teati olunmuştur:*

Türkiye Cumhurbaşkanı
Gazi Mustafa Kemal

Müttehidei Amerika Hükümetleri Reisicumhuru
M. Herbert Hoover Hazretleri'ne

Tel. Ankara, 22.2.1932

Büyük Amerikalı George Washington'un 200. yıldönümü münasebetiyle Zatı Devletlerine samimi dostluk hissiyatımı ifade ve Amerika Birleşik Hükümetleri'nin saadet ve refahı hakkındaki temennilerimi beyan etmekle bahtiyarım, efendim.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.204; *Hâkimiyeti Milliye*, 8 Mart 1932, Numara: 3825, s.1; *Cumhuriyet*, 8 Mart 1932, Numara: 2815, s.3; *Milliyet*, 7 Mart 1932, Numara: 2128, s.2; *Anadolu Ajansı*, Dördüncü Servis, Siyasi Bülten, 7.3.1932. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V.* Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.170.

1 Amerika Birleşik Devletleri. (Y.N.)

CUMHURBAŞKANLIĞINA SEÇİLMESİ ÜZERİNE İSPANYA REİSİCUMHURU NICETO ALCALA ZAMORA Y TORRES'İ TEBRİK*

(27 ŞUBAT 1932)

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

İspanya Reisicumhuru Hazretleri'ne

Büyük ve iyi dost,

İspanya Cumhuriyeti Reisliğine seçildiğinizi ve 11 Kânunuevvel [Aralık] 1931 tarihinden beri bu yüksek vazifeyi üstlendiğinizi bildiren mektubu büyük bir memnuniyetle aldım.

Milletinizin en yüksek iktidar mevkiini elde etmiş olmanızdan dolayı Zatı Devletlerini tebrik ederken Türkiye Cumhuriyeti ile İspanya Cumhuriyeti arasında mevcut olan dostane münasebetlerin muhafaza ve kuvvetlendirilmesine gayret buyurulacağına dair teminata teşekkür etmek isterim.

Şahsi saadetiniz ve memleketinizin refah ve ikbali hakkındaki temennilerimi kabul buyurmanızı Zatı Devletlerinden rica ederim.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz iki senesi Şubat ayının yirmi yedinci günü tanzim edilmiştir.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.20-21.

FRANSA CUMHURBAŞKANLIĞI'NA SEÇİLEN PAUL DOUMER'İ TEBRİK*

(29 ŞUBAT 1932)

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

Fransa Cumhuriyeti Reisi M. Paul Doumer Hazretleri'ne

Büyük ve iyi dost,

13 Mayıs 1931 tarihinde genel kurul halinde toplanmış olan Âyan ve Mebusan Meclisleri tarafından Fransa Cumhuriyeti Reisliği'ne seçilerek Anayasa'nın bahşettiği salahiyetleri kullanmaya başladığınızı bildiren mektubunuzu büyük bir memnuniyetle aldım.

Zatı Devletlerini memleketlerinin en yüksek makamını elde ettiğinden dolayı tebrik ederken Türkiye ile Fransa arasında hayırlı olarak mevcut dostane münasebetlerin muhafazası ve bir kat daha sağlamlaştırılması ve kuvvetlendirilmesi için mesai buyuracağınız hakkında verilen teminattan dolayı bilhassa teşekkür ederim.

Her iki memleket menfaatlarına hizmet edecek bu vazifenin yerine getirilmesi hususunda Zatı Devletlerine destek olmak üzere mesai sarf etmekten geri durmayacağım.

Bu kanaatledir ki, takdir ve daimi dostluk teminatımı kabul buyurmalarını rica ederim.

Ankara'da, 29 Şubat 1932 tarihinde verilmiştir.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0, P.B.A. (TC Paris Büyükelçiliği Arşivleri) - K. 65/A-1'den Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.88-89.

HALKEVLERİ TALİMATNAMESİ'NE EK MADDE*

(2 MART 1932)

"Halkevleri toplanmalarında bulunacak zatlara özel yerler ayrılmaz. Yalnız Büyük Milli Reis Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'ne ve devlet otoritesine hürmet alameti olmak üzere Reisicumhur'a, Meclis Reisi'ne, Başvekil ve memur bulundukları yerlerde vali, kaymakam ve nahiye müdürleri ile mahallin en büyük kumandanına ayrı yer hazırlanır.

Halkevleri çatısı altında derin samimiyet ve arkadaşlık hissi kaimdir. Bu sebeple hiçbir merasim fikri cari olmaz. Toplanmaya geç gelenler yer bulamazlarsa ayakta dururlar.

Bu esaslar saklı kalmakla beraber her halkevinin bulunduğu yerin hususiyetine göre toplanmalarda girip çıkmanın ve salonda yer almanın tanzimi ve sükûnet ve intizamın muhafazası için halkevleri idare heyetleri usul koyarlar. Bu usulleri vaktinde herkese tebliğ ve ilan ederler."

Umumi İdare Heyeti'nce teklif edilen yukarıdaki maddenin halkevleri talimatına ek bir madde olarak ilavesi tensip kılınmıştır. 2.3.932

Umumi Reis
Gazi M. Kemal

Umumi Reis Vekili
İsmet

Kâtibi Umumi
Recep

* *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1932, Numara: 2842, s.1, 4; *Milliyet*, 4 Nisan 1932, Numara: 2209, s.3.

İTİMATNAMESİNİ SUNAN IRAK ORTAELÇİSİ EMİR ZEYD'İN NUTKUNA CEVAP*

(12 MART 1932)

Ankara, 12 (AA) - Reisicumhur Hazretleri Çankaya'daki köşklerinde yeni Irak elçisini resmen kabul buyurmuşlardır. Elçi Hazretleri itimatnamesini takdim etmiş ve Türkçe olarak şu nutku irat eylemiştir: [...]

Reisicumhur Hazretleri bu nutka Türkçe şu cevabı vermişlerdir:

Çankaya, 12 Mart 1932

Muhterem Elçi Hazretleri,

Hükümdarınız ve asil biraderiniz haşmetli Irak Kralı Birinci Faysal Hazretleri'nin Zatı Samilerini nezdime fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla tayin buyurduklarını bildiren mektubu memnuniyetle alıyorum.

Haşmetli Kral Hazretleri'nin Türk milleti ve şahsım hakkında iletilmesine Zatı Samilerini memur buyurmuş oldukları dostane hissiyat ve temennilerden çok mütehassis oldum.

Türkler ve Iraklılar arasında mevcut karşılıklı hürmet ve muhabbet duyguları üzerine kurulmuş olan samimi komşuluk münasebetlerimizin devam ve takviyesine çalışacağınıza dair beyanatınız bilhassa memnuniyetimize sebep oldu. İki komşu ve kardeş milletin arzularına olduğu kadar hakiki menfaatlarına da uygun bulunduğu kanaatini beslediğim bu dostluk ve karşılıklı itimat siyasetinin daha ziyade gelişmesi esaslı arzularımızdandır.

Teşekküre değer olmasını samimiyetle dilediğim mesainizin yerine getirilmesinde benim şahsi desteğime ve Cumhuriyet hükümetinin itimat ve iyi niyetine daima güvenebileceğinizden emin olabilirsiniz, Elçi Hazretleri.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi)'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk ve Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s.274-275; *Hâkimiyeti Milliye*, 13 Mart 1932, Numara: 3830, s.1; *Akşam*, 13 Mart 1932, Numara: 4822, s.2; *Cumhuriyet*, 14 Mart 1932, Numara: 2821, s.3; *Milliyet*, 14 Mart 1932, Numara: 2188, s.3; *Vakit*, 14 Mart 1932, Numara: 5093, s.6; *Anadolu Ajansı Bülteni*, Dördüncü Servis, 12 Mart 1932, s.3.

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA İRAN ŞAHI RIZA ŞAH PEHLEVİ'Yİ TEBRİK*

(14 MART 1932)

Ankara, 22 (AA) - İran Şahı Rıza Şah Pehlevi Hazretleri'nin doğum yıldönümü münasebetiyle Reisicumhur Hazretleri Şah Hazretleri'ne aşağıdaki telgrafı göndermişlerdir:

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

Tel. Ankara, 14.3.1932

Âlâhazreti Hümayun Şehinşahı İran Rıza Şah Pehlevi

Zatı Şahanelerinin doğum günlerinin yıldönümü münasebetiyle samimi ve biraderane hislerimi ve tebriklerimi büyük hazla takdim eder ve Zatı Şahanelerinin şahsi saadetleri ve dost İran milletinin refahı hakkındaki kalbi temennilerimi arz eylerim.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K.60-0'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.472; *Milliyet*, 23 Mart 1932, Numara: 2197, s.2; *Vakit*, 23 Mart 1932, Numara: 5102, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 23 Mart 1932, Numara: 3840, s.1; *Anadolu Ajansı Bülteni*, Dördüncü Servis, 22 Mart 1932, s.11.

HABEŞİSTAN İMPARATORU'NUN MEKTUBUNU TAKDİM EDEN HABEŞİSTAN ELÇİSİ BABJERANDE ZELLAKE AJOUDOU'YA*

(20 MART 1932)

Ankara, 20 (AA) - Habeşistan İmparatoru Hazretleri tarafından Reisicumhur Hazretleri'ne gönderilen mektubu takdime memur Fevkalade Delege ve Büyükelçi M. Babjerande Zellake Ajoudou Cenapları bugün Reisicumhur Hazretleri tarafından kabul edilmiştir. [...] M. Babjerande Zellake Ajoudou Cenapları İmparator Hazretleri'nin mektuplarını takdimden sonra aşağıdaki nutku söylemiştir: [...]

Reisicumhur Hazretleri karşılık olarak aşağıdaki nutku irat buyurmuşlardır:

Ankara, 20.3.1932

Büyükelçi Hazretleri,

Hükümdarınız haşmetli Habeşistan İmparatoru Hazretleri tarafından bana vermeye memur buyurulmuş olduğunuz mektubu memnuniyetle alıyorum. Zatı Haşmetpenahinin şahsım ve Türk milleti hakkında ifade buyurdukları hisler ve temennilerden dolayı çok mütehassisim.

Cumhuriyet Hükümeti, İmparator Hazretleri'nin taç giyme şenliğinde kendisini temsil ettirmek suretiyle yeni Türkiye'nin asil memleketiniz hakkındaki dostluk hislerinin bariz bir delilini göstermek istemiştir.

Cumhuriyet Hükümeti ve ben İmparator Hazretleri'nin vukuflu ve nurlu idareleri sayesinde Habeş milletinin nispeten kısa bir zaman zarfında tahakkuk ettirmeye muvaffak olduğu ilerlemeyi muhabbetli bir alaka ile takip ediyoruz. İmparator Hazretleri'nin saltanatlarının parlak başlangıcı ve milletinin mümtaz kabiliyetleri asil Habeşlileri ideallerine eriştirecek yakın bir geleceğin tahakkuku için birer iyi işaret teşkil etmektedir.

İmparator Hazretleri'ne sıhhat ve uzun ömür ve Habeş milletine de saadet ve ikbal temennilerimin iletilmesini Zatı Devletlerinden rica ederim, Büyükelçi Hazretleri.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi)'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s.173-174; *Hâkimiyeti Milliye*, 21 Mart 1932, Numara: 3838, s.1-2; *Cumhuriyet*, 21 Mart 1932, Numara: 2828, s.3; *Milliyet*, 21 Mart 1932, Numara: 2195, s.2; *Vakit*, 21 Mart 1932, Numara: 5100, s.2; *Anadolu Ajansı Bülteni*, İkinci Servis, 20 Mart 1932, s.2-3.

İTİMATNAMESİNİ SUNAN BELÇİKA SEFİRİ GEORGES RAYMOND'UN NUTKUNA CEVAP*

(20 MART 1932)

Ankara, 20 (AA) - Yeni Belçika Sefiri M. Georges Raymond Reisicumhur Hazretleri tarafından alışılmış merasimle kabul edilmiştir. Sefir Cenapları itimatnamelerini takdimden sonra aşağıdaki nutku irat eylemiştir: [...]

Reisicumhur Hazretleri aşağıdaki nutku irat etmişlerdir:

Çankaya, Ankara, 20.3.1932

Elçi Hazretleri,

Belçikalıların Haşmetli Kralı Hazretleri'nin Zatı Devletlerini nezdime fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla tayin buyurduklarını bildiren mektubu memnuniyetle ve muhterem selefinizin vedanamesiyle birlikte alıyorum.

Şahsım ve Türk milleti hakkında söylemiş olduğunuz nazik ve övgü dolu sözlerden dolayı Zatı Devletlerine teşekkür eder ve Belçika milletinin bu aynı çalışma ve yiğitlik ve his ulviyeti meziyetlerine karşı bizim de aynı takdir hisleriyle mütehassis olduğumuzu size temin eylerim.

Karşılıklı tam bir itimat ve saygı hisleri Türkiye ile Belçika arasındaki iş münasebetleri için hakikaten ancak faydalı olabilir.

Zatı Devletlerine verilmiş yüksek vazifenin yerine getirilmesinde sarf edeceğiniz gayretlerin bu mükemmel münasebetlerin takviyesine yönelik olacağından şüphe etmiyorum. Bu hususta gerek şahsi desteğimin ve gerek Cumhuriyet Hükümetinin yardımlarının sizden esirgenmeyeceğinden emin olabilirsiniz, Elçi Hazretleri.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Belçika. K. 3/13'ten Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c. I, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.438-439; *Hâkimiyeti Milliye*, 21 Mart 1932, Numara: 3838, s.1-2; *Cumhuriyet*, 21 Mart 1932, Numara: 2828, s.3; *Milliyet*, 21 Mart 1932, Numara: 2195, s.2; *Vakit*, 21 Mart 1932, Numara: 5100, s.2; *Anadolu Ajansı Bülteni*, İkinci Servis, 20 Mart 1932, s.3-4.

ANKARA HALKEVİ'NDE "ÇOBAN" PİYESİ OYUNCULARIYLA SOHBET*

(3 NİSAN 1932)

Evvelki gün de yazdığımız gibi Pazar gecesi Ankara Halkevi sahnesinde tiyatro şubesine mensup gençler tarafından bir milli ideal ve vazife piyesi olan "Çoban" Gazi Hazretleri'nin huzurunda muvaffakiyetle temsil edilmiştir. [...]

Gazi Hazretleri piyesten ve temsilinden mütehassis oldular. Münir Hayri Bey'in yepyeni bir teknikle canlandırdığı ve eserin tezine ve manasına çok kuvvet veren sahnede son tablo da gösterilip perde indikten sonra amatörleri yukarıki salonda huzurlarına kabul ettiler; her birine rollerine ait lütufkâr beyanatta bulundular.

Çoban'a:

"Tiyatronuz ve bilhassa eseriniz çok güzel; tebrik ederim; ümit ettiğimiz, istediğimiz gibi yazıyorsunuz" *dediler. Bedbin İhtiyar'a:*

"Bedbindiniz, fakat sonunda Türk kabiliyetini Türk kafasıyla yine anladınız" *diye tebessüm ettiler. Düşman delegelerinin rollerinden dolayı temsil talihlerinin yanlışlığına işaret buyurduktan sonra odaya en son giren, piyeste iki şahsiyet sahibi Çoban ve Bey Kızı'nı da çok takdir ettiler.*

Gençler Gazi Hazretleri'nin kendileriyle birer birer ve lütfen alakadar olmasından çok heyecan duydular, minnettar ve mesut oldular.

Gazi Hazretleri piyesin şairine, yazarına, emektarlarına ve oyuncularına hitaben:

* *Hâkimiyeti Milliye*, 5 Nisan 1932, Numara: 3853, s.2.
Geceyle ilgili olarak Cevat Abbas Gürer şunları anlatmaktadır:

"Çoban piyesinde bizzat Behçet Kemal rol almış ve kendisi oynamıştı. Piyes şöyle bitiyordu:
'Gençliğe inan beyim
Gençliğe dayan beyim.'
Şairin gayet masumane düşüncelerle yazdığı (ve söylediği) bu beyit Gazi'nin etrafını saran ve artık genç sayılmayacak kimselerin fena halde canını sıkıyor. Beni de Behçet Kemal'i de bir hayli sorguya çekmelerine sebep oluyor. Bu da Gazi'nin kulağına gidiyor. Kısa bir zaman sonra hem bizi sorguya çekenlerin hem de canı sıkılanların birçoklarının hazır bulunduğu bir sırada şu soruyu soruyor:
-Gençlik nedir?
Tabii çeşitli cevaplar veriliyor. Gazi bütün bunları sabırla dinliyor. Sonra:
-Benim anladığım gençlik bu inkılabın fikirlerini ve ideolojilerini benimseyip gelecek nesillere götürecek kimselerdir. Benim nazarımda yirmi yaşında bir yobaz ihtiyardır; yetmiş yaşında bir idealist kuvvetli bir gençtir, diyor."

Bkz. Cevat Abbas Gürer, "Gençliğe İnanan Atatürk", *Atatürk*, Türk Milli Talebe Federasyonu Yayını, İstanbul, 1964, s.84-85. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.719-720. (Y.N.)

"Tiyatro işleri çok terbiyevi bir faaliyet sahasıdır. Bu işte çok iyi çalışıyor ve çok iyi muvaffak oluyorsunuz, sizi tebrik ederim. Tiyatro faaliyeti memlekete yapılacak büyük hizmetler arasında sayılabilir" *cümlesiyle iltifatlarda bulunduktan sonra Ankara Halkevi'nin daha ilk günlerinde her cepheden olumlu ve verimli bir faaliyet gösteren idari mekanizması ve gençlik heyetinin en faal kısımlarından biri olan tiyatro şubesi gençleri, eşsiz bir minnet ve şükranla yeni ve iyi hamleler için kuvvet ve iman almış olarak ayrıldılar.*

HİMAYEİ ETFAL KONGRESİ'NE TEŞEKKÜR*

(6 NİSAN 1932)[1]

Himayei Etfal[2] *Kongresi münasebetiyle çekilen tazim telgraflarına gelen cevaplar:*

Kongre münasebetiyle hakkımda gösterilen samimi hislere teşekkür ederim, efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Milliyet*, 6 Nisan 1932, Numara: 2211, s.5.
1 Gazetede telgrafın tarihi yer almamaktadır. 6 Nisan 1932, telgrafın gazetede yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)
2 Himayei Etfal Cemiyeti: Çocuk Esirgeme Kurumu. (Y.N.)

DAHİLİYE VEKÂLETİ'NE ŞÜKRÜ KAYA BEY'İN VEKÂLET EDECEĞİ HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E*

(6 NİSAN 1932)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kâtibi Umumiliği
4/235

Ankara, 6.4.1932

Başvekâlet Yüksek Makamına

6.4.1932 tarihli tezkere cevabıdır:

Avrupa'ya giden Hariciye Vekili Dr. Tevfik Rüştü Beyefendi'nin dönüşüne kadar söz konusu vekâlet işlerinin Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Beyefendi tarafından vekâleten idaresi uygundur, efendim.

Reisicumhur
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-6, D: 54, F: 13'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

DR. REFİK BEY'İN BAŞVEKİLLİK İŞLERİNE VEKÂLETİ HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E*

(22 NİSAN 1932)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kâtibi Umumiliği
4/265

Ankara, 22.4.1932

Başvekâlet Yüksek Makamına

21.4.1932 tarihli tezkereleri cevabıdır:

Rusya seyahatinden dönüşünüze kadar Başvekâlet işlerinin Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Refik Beyefendi tarafından vekâleten yerine getirilmesi bildiriminiz üzere uygundur, efendim.

Reisicumhur
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 32'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

23 NİSAN BAYRAMI DOLAYISIYLA GELEN TEBRİKLERE TEŞEKKÜR*

(24 NİSAN 1932)

Ankara, 24 (AA) - Riyaseticumhur Kâtibi Umumiliği'nden: Reisicumhur Hazretleri 23 Nisan Bayramı münasebetiyle resmi ve özel makamlarla birçok zevattan aldıkları telgrafnamelerden bu suretle haklarında gösterilen samimi hislerden dolayı memnuniyet ve teşekkürlerinin iletilmesine Anadolu Ajansı'nı aracı kılmışlardır.

* *Hâkimiyeti Milliye,* 25 Nisan 1932, Numara: 3869, s.1; *Cumhuriyet,* 25 Nisan 1932, Numara: 2860, s.3; *Milliyet,* 25 Nisan 1932, Numara: 2227, s.2; *Vakit,* 25 Nisan 1932, Numara: 5132, s.2; *Anadolu Ajansı,* Üçüncü Servis, 24 Nisan 1932, s.2.

KÜTAHYA-BALIKESİR DEMİRYOLUNUN AÇILMASI ÜZERİNE BMM REİSİ KÂZIM PAŞA'YA*

(24 NİSAN 1932)

Ankara 24 (AA) - Reisicumhur Hazretleri Balıkesir'de bulunan Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım Paşa'dan aldıkları telgrafa aşağıdaki cevapla karşılık vermişlerdir:

C. Kütahya-Balıkesir demiryolunun işlemeye açıldığını bildiren telgrafnamenizden pek mütehassis oldum. Bu münasebetle muhterem halkın Cumhuriyet Hükümeti ve şahsım hakkında gösterdiği samimi duygulardan dolayı teşekkürlerimi arz ile sevinçlerine iştirak ederim. Gözlerinizden öperim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye*, 25 Nisan 1932, Numara: 3869, s.1-2; *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1932, Numara: 2860, s.3; *Milliyet*, 25 Nisan 1932, Numara: 2227, s.2; *Anadolu Ajansı Bülteni*, Üçüncü Servis, 24 Nisan 1932, s.3. Ayrıca bkz. Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Şubat 1997, s.372.

KÜTAHYA-BALIKESİR DEMİRYOLUNUN AÇILMASI ÜZERİNE 2. KOLORDU KUMANDANI ALİ HİKMET PAŞA'YA*

(24 NİSAN 1932)

[...] Yine hattın açılması münasebetiyle 2. Kolordu Kumandanı Ali Hikmet Paşa'dan gelen telgrafname ile Reisicumhur Hazretleri'nin cevapları da aşağıdadır: [...]

Gazi Hazretleri'nin cevapları:

C. Kütahya-Balıkesir demiryolunun işlemeye açılması münasebetiyle hakkımda gösterilen samimi hislere teşekkür eder ve gözlerinizden öperim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye*, 25 Nisan 1932, Numara: 3869, s.2; *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1932, Numara: 2860, s.3; *Milliyet*, 25 Nisan 1932, Numara: 2227, s.2; *Anadolu Ajansı Bülteni*, Üçüncü Servis, 24 Nisan 1932, s.3.

MOSKOVA'YA SEYAHATİ DOLAYISIYLA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(25 NİSAN 1932)

Ankara, 25 (AA) - Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'nin Moskova'ya hareketlerinden evvel İstanbul'dan Reisicumhur Hazretleri'ne gönderdikleri telgrafa Gazi Hazretleri aşağıdaki cevabi telgrafla karşılık vermişlerdir:

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

Dost memlekete seyahatinizde size ve arkadaşlarınıza sıhhat ve sevinç diler, gözlerinizden öperim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye*, 26 Nisan 1932, Numara: 3870, s. I; *Cumhuriyet*, 26 Nisan 1932, Numara: 2861, s.4; *Milliyet*, 26 Nisan 1932, Numara: 2228, s.2; *Vakit*, 26 Nisan 1932, Numara: 5133, s.2; *Akşam*, 26 Nisan 1932, Numara: 4863, s.2; *Son Posta*, 26 Nisan 1932, Numara: 628, s.2; *Anadolu Ajansı Bülteni*, Dördüncü Servis, 25 Nisan 1932, s.3.

HİKMET BEY'İN VAZİFESİ HAKKINDA AFGANİSTAN HÜKÜMDARI MEHMED NADİR HAN'A*

(30 NİSAN 1932)

Ankara, 30.4.1932

Afganistan Devleti Âliyesi Hükümdarı
Haşmetli Şevketli Mehmed Nadir Han Hazretleri'ne

Aziz dostum ve biraderim,

Büyükelçi Hikmet Beyefendi'nin Şahanelerinin nezdindeki memuriyetinden memnuniyet beyanını ihtiva eder olarak gönderilen lütufkâr mektuplarında bu vesile ile Türk milleti ve şahsım hakkında gösterdikleri samimi alaka ve temennilerden pek çok mütehassis oldum.

Hikmet Beyefendi'nin Kâbil'de geçen mesaisi ve Afgan Hükümeti ve milleti karşısında tuttuğu halisane hareket hattı Hümayunlarının takdirini kazanarak Afganistan'da iyi hatıralar bırakabilmişse bu kendisi için kıymetli bir mazhariyet olduğu kadar onu oradaki mühim vazifeye seçmek ve tayin eylemek itibariyle benim için de bir övünme vesilesi teşkil eder.

İki devlet arasındaki birlik bağlarını iyi devam ettirmeye yönelik olan arzunuz aynı zamanda Türk milletinin ve benim en kalbi temennilerimize uymaktadır.

Hümayunlarının kıymetli olan sıhhat ve afiyeti hakkındaki müjdeli haberini sevinçle öğrendim.

Dost ve kardeş Afganistan'ın ihtilal devresinin ağır müşkülatını Zatı Şahanelerinin azim ve rehberliği ile o kadar sürat ve muvaffakiyetle göğüsleyerek bugün her sahada gelişmekte ve ilerleme yolunda yürümekte olmasından duyduğum memnuniyet ve ferahlığımı arz eylemekle bahtiyarım.

Hümayunlarının ömür ve afiyetinin devamına ve asil Afgan milletinin ilerleme ve yükselmesine ait dileklerimi tekrar eylerim.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz iki senesi Nisan ayının otuzuncu günü yazılmıştır.

Dostunuz
Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K.60-0'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.68-69.

PRENS ASFA WESSEN İLE PRENSES WELETE ESRAEL'İN NİŞANI ÜZERİNE HABEŞİSTAN İMPARATORU I. SELLASSIE'Yİ TEBRİK*

(3 MAYIS 1932)

Türkiye Cumhurbaşkanı
Gazi Mustafa Kemal

Tel. Ankara, 3.5.1932

Habeşistan İmparatoru Majeste I. Haile Sellasie'ye

Prens Asfa Wessen Hazretleri ile Prenses Welete Esrael Hazretleri'nin nişanlandıkları haberini almaktan pek mesudum. Nişanlıların ve Zatı Haşmetaneleriyle hanedanınızın refahı hakkında en hararetli temennilerimi iletirim.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.174-175.

SUİKASTA UĞRAMASI ÜZERİNE FRANSA CUMHURBAŞKANI PAUL DOUMER'E*

(6 MAYIS 1932)

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

Fransa Reisicumhuru Ekselansları Mösyö Paul Doumer'e

Ankara, 6 Mayıs 1932

Ekselanslarının maruz kaldığı suikast haberini büyük bir üzüntüyle öğrendim. Hızla iyileşmeniz için en samimi temennilerimi ve dostluk hislerimi beyan eylerim.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K.60-0'dan Fransızca metnini aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.90. Fransızca metin Doç. Dr. Cüneyt Akalın tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

FRANSA CUMHURBAŞKANI PAUL DOUMER'İN VEFATI ÜZERİNE MADAM PAUL DOUMER'E TAZİYE*

(8 MAYIS 1932)

Ankara, 8 (AA) - Fransa Reisicumhuru M. Doumer'e yapılan suikast haberi üzerine Reisicumhur Hazretleri tarafından Mm. Doumer'e [...] üzüntüyü içeren telgraflar gönderilmişti.

Daha sonra M. Doumer'in vefatı münasebetiyle Reisicumhur Hazretleri Madam Doumer'e bir telgraf çekerek üzüntü ve taziyetlerini bildirmişlerdir. [...]

Bu hususa ait çekilen telgraflar aşağıdadır:

Tel. Ankara, 8.5.1932

Madam Doumer, Paris

Ünlü eşinize yapılan melun suikast haberini mütcakip aldığım vefat haberinden fevkalade üzüldüm. Derin hürmetimle beraber en samimi taziyetlerimi arz ederim.

Gazi M. Kemal

* *Milliyet*, 9 Mayıs 1932, Numara: 2241, s.5. Fransızca metni için bkz. D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.91.

HARBİYE MEKTEBİ MEZUNLARINA*

(9 MAYIS 1932)

Ankara, 9 (AA) - Harbiye Mektebi Kumandan Vekili Miralay Cemil Bey, Reisicumhur Hazretleri'ne 1932 Harbiye mezunlarının hissiyatına tercüman olan aşağıdaki telgrafı göndermiştir: [...]

Reisicumhur Hazretleri bu telgrafa aşağıdaki cevabı göndermiştir:

Cumhuriyet abidesine giderek, Türk gençliğine emanet olan vatan ve Cumhuriyet'in muhafazası uğrunda canlarını fedaya hazır olduklarını ant ederek teyit eyleyen genç Harbiye mezunlarının samimi duygularından çok mütehassis oldum.

Memlekete büyük hizmetlerde bulunmalarını ve parlak bir geleceğe mazhar olmalarını temenni ederim.

Haklarındaki derin muhabbetlerimin ve ordu ve memleketimiz için yüksek ümitlerimin kendilerine tebliğini rica ederim, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye*, 10 Mayıs 1932, Numara: 3884, s.1; *Vakit*, 10 Mayıs 1932, Numara: 5147, s.2; *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1932, Numara: 2875, s.3; *Akşam*, 10 Mayıs 1932, Numara: 4877, s.2. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.721.

TÜRK-BULGAR KARDEŞLİK CEMİYETİ REİSİ DOKTOR BAKIRÇİEFF'E*

(9 MAYIS 1932)

Ankara, 9 (AA) - Türk-Bulgar Kardeşlik Cemiyeti'nin 6 Mayıs'ta Varna'da yaptığı toplantı münasebetiyle Reisicumhur Hazretleri'ne çekilen telgrafla Reisicumhur Hazretleri'nin cevabı aşağıdadır: [...]

Doktor Bakırçieff
Türk-Bulgar Kardeşlik Cemiyeti Reisi

Telgrafınıza ve hissiyatınıza teşekkür ederim. Türk ve Bulgar dostluğunu kuvvetlendirmek hususundaki teşekküre layık mesainizde azami muvaffakiyetler dilerim.

Selam ve muhabbetler.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye,* 10 Mayıs 1932, Numara: 3884, s.1; *Vakit,* 10 Mayıs 1932, Numara: 5147, s.2; *Cumhuriyet,* 10 Mayıs 1932, Numara: 2875, s.3; *Milliyet,* 10 Mayıs 1932, Numara: 2242, s.2; *Akşam,* 10 Mayıs 1932, Numara: 4877, s.4.

FRANSA CUMHURBAŞKANLIĞINA SEÇİLMESİ ÜZERİNE ALBERT LEBRUN'A*

(10 MAYIS 1932)

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

Fransa Reisicumhuru Ekselansları Albert Lebrun'a

Tel. Ankara, 10.5.1932

Fransa Cumhuriyeti'nin en üst idare makamına seçilmeniz dolayısıyla ekselanslarını en samimi ve hararetli hislerle tebrik eder ekselanslarının şahsi saadeti ve Fransa'nın refahı için içten temennilerimi beyan eylerim.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Fransa. Albert Lebrun'un Cumhurbaşkanlığına seçilmesi'nden Fransızca metnini aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.94. Fransızca metin Doç. Dr. Cüneyt Akalın tarafından Türkçeye çevrilmiştir.
Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in, Albert Lebrun'un cumhurbaşkanlığına seçildiğini bildiren mektubuna cevaben yazdığı 16 Kasım 1932 tarihli mektubu için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.26, Kaynak Yayınları, İstanbul. (Y.N.)

TIBBİYELİLER BAYRAMI'NI KUTLAMA DOLAYISIYLA TIP TALEBE CEMİYETİ'NE TEŞEKKÜR*

(17 MAYIS 1932)[1]

Tıp Talebe Cemiyeti'nin Tıbbiyeliler Bayramı münasebetiyle çektiği tazim telgraflarına aşağıdaki cevaplar gelmiştir:

Tıp Talebe Cemiyeti Reisi Hasan Hulusi Bey'e

Tıbbiyeliler Bayramı münasebetiyle hakkımda gösterilen kalbi duygularınıza derin muhabbetlerimle teşekkür eder, bayramınızı kutlularım.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye,* 17 Mayıs 1932, Numara: 3891, s.1; *Milliyet,* 19 Mayıs 1932, Numara: 2251, s.1.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 17 Mayıs 1932, telgrafın *Hâkimiyeti Milliye*'de yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA IRAK KRALI I. FAYSAL'I TEBRİK*

(19 MAYIS 1932)

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

Tel. Ankara, 19.5.1932

Irak Kralı Birinci Faysal Hazretleri'ne

Zatı Haşmetanelerinin doğumlarının yıldönümü münasebetiyle en samimi tebriklerimle birlikte şahsi saadetleri ve Irak'ın refahı hakkında beslemekte olduğum temennilerimi takdim eylerim.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.275.

İTİMATNAMESİNİ SUNAN AMERİKA ELÇİSİ G. SHERRIL'İN NUTKUNA CEVAP*

(20 MAYIS 1932)

Ankara, 20 (AA) - Reisicumhur Hazretleri bugün saat 16'da Müttehit Amerika Hükümetleri[1] *Büyükelçisi Mr. Sherrill Cenaplarını kabul buyurmuşlardır. Sefir Hazretleri itimatnamesini takdim ederek şu nutku irat etmişlerdir: [...]*

Reisicumhur Hazretleri cevaben aşağıdaki nutku irat buyurmuşlardır:

Büyükelçi Hazretleri,

Amerika Birleşmiş Devletleri Reisi Hazretleri tarafından nezdime fevkalade delege ve büyükelçi tayin edildiğinizi bildiren mektubu büyük bir memnuniyetle alıyorum.

Çok yüksek vasıflı selefiniz muhterem Mister Joseph C. Grew'un da vedanamesini almış oluyorum.

Türk milleti hakkında söylemek lütfunda bulunduğunuz iyi duygularınızdan mütehassis oldum.

Büyükelçi Hazretleri, emin olunuz ki biz de Amerika milletine karşı aynı hisleri besliyoruz. Memleketinizin şanlı tarihinin belli bir devrine işaret ettiniz; tarihinizin bu alaka uyandırıcı mühim devriyle Türk milletinin yakın tarihi arasında, bence çok noktalarda benzeyişler vardır. Bildirdiğiniz[2] gibi, Türkler çetin ve hayati mücadelelerden sonra, bugün hem tam bağımsızlığını korumuş[3] ve hem de tam manasıyla demokrat bir devlet kurmuştur.

İşte bunun içindir ki, Türkiye Cumhuriyetçileri Amerika inkılap tarihini ve bu inkılabın büyük şeflerini dikkat ve takdirle değerlendirmek ve yâd etmekten zevk alırlar.

Büyükelçi Hazretleri, dediğiniz gibi Türkiye'ye gelişiniz dünya buhranının şiddetlenmiş göründüğü bir zamana tesadüf ediyor. Gerçi, bu genel buhran Türkiye'de -Türk milletinin yüksek karakteri ve iktisadi bünyesindeki özel sağlamlığı sayesinde- henüz nispeten en az zarar vermekte ise de, bütün insanlığın zarar ve ıstırabından zarar görmemek ve üzülmemek ne mümkündür ve ne de caizdir.

Takdir edersiniz ki, insanlığın bu ıstıraptan kurtarılabilmesi[4] ancak devletlerin ciddi olarak, karşılıklı muhabbet ve samimiyetle beraber çalışmalarına bağlıdır. Tür-

* *Hâkimiyeti Milliye*, 21 Mayıs 1932, Numara: 3895, s.1, 3; *Cumhuriyet*, 21 Mayıs 1932, Numara: 2886, s.1, 3; *Milliyet*, 21 Mayıs 1932, Numara: 2253, s.1, 5.

1 Amerika Birleşik Devletleri. (Y.N.)

2 *Hâkimiyeti Milliye*'de "Bildiğiniz" şeklinde. (Y.N.)

3 *Cumhuriyet* ve *Milliyet*'te "kurmuş" şeklinde. (Y.N.)

4 *Hâkimiyeti Milliye*'deki "bu ıstıraptan kurtarılabilmesi" sözcükleri *Cumhuriyet*'te "ıstırabından kurtulabilmesi", *Milliyet*'te "bu ıstırabından kurtulabilmesi" şeklinde. (Y.N.)

kiye, böyle insani ve faydalı bir faaliyete iştiraki, kendisi için şerefli bir vazife ve gaye sayar.

Büyükelçi Hazretleri, muhterem seleflerinizin[1] yüksek meziyetleri işgal ettiğiniz yüksek makamı muhabbetle görmeye bizi alıştırmıştır.

Milletlerimizi birbirine yaklaştırmış ve sevdirmiş olan o yüksek meziyetli şahsiyetlerin kıymetli hatıraları bu memlekette unutulmayacaktır.

Yüksek vasıflarınız arada kurulmuş bulunan muhabbet ve dostluk münasebetlerinin ve siyasetinin gelişmesine şüphesiz büyük tesirler yapacaktır.

Benim ve Cumhuriyet Hükümeti'nin itimadımızdan ve mesainizde samimi yardımlarımızdan emin olabilirsiniz.

Birleşmiş Devletler Reisi Hazretleri'ne, kendisini temsil etmek üzere sizi nezdime tayin eylemesinden dolayı tarafımdan teşekkür etmenizi ve aynı zamanda kendisine yüksek takdirlerimle şahsi saadeti ve asil Amerika milletinin refahı hakkındaki temennilerimi bildirmenizi rica ederim, Büyükelçi Hazretleri.

1 *Cumhuriyet* ve *Milliyet*'te "selefinizin" şeklinde. (Y.N.)

İTİMATNAMESİNİ SUNAN LİTVANYA ELÇİSİ JURGIS BALTRUSAITIS'İN NUTKUNA CEVAP*

(20 MAYIS 1932)

Ankara, 20 (AA) - Reisicumhur Hazretleri bugün saat 17'de Litvanya Elçisi M. Jurgis Baltrusaitis Cenaplarını kabul buyurmuşlardır. Sefir Cenapları itimatnamesini takdim ederek şu nutku irat eylemiştir: [...]

Reisicumhur Hazretleri cevaben aşağıdaki nutku irat buyurmuşlardır:

Elçi Hazretleri,

Litvanya Reisicumhuru Hazretleri tarafından nezdime fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla tayin buyurulduğunuzu bildiren itimatnameyi memnuniyetle alıyorum.

Reisicumhur Hazretleri'ne bu vazife için zatıâlinizi seçtiklerinden dolayı teşekkür ederim.

Litvan milleti ve hükümetinin Türkiye ile Litvanya arasında pek mesut bir surette mevcut olan dostluk münasebetlerinin daha ziyade kuvvetlendirilmesini arzu eylediği hakkında sözlerinizi işitmekle bahtiyarım. Bu arzu Litvanya milleti hakkında aynı dostluk hisleriyle mütehassis olan Türk milletinde samimi bir yankı bulacaktır.

Bağımsızlığımızı müdafaa için açtığımız mücadeleye ve Türk milletinin barış havası içinde süratle ilerlemesini ve saadetini temine yönelik milli gayemizin elde edilmesi yolunda sarfına devam etmekte olduğumuz mesaiye karşı gösterdiğiniz dostane alaka ve takdirden ve şahsım hakkındaki temennilerinizden pek mütehassis oldum. Biz de Litvan milletinin bağımsız milli hayatını tesis ve tanzim hususunda ve ilerleme yolunda esirgemediği gayretlerin mesut neticelerini takdirle gözlemlemekteyiz.

Milletlerimiz arasındaki münasebetlerin gelişmesi için sarf edeceğiniz mesaiye ait beyanatınızı hakiki bir memnuniyetle karşıladım.

Bu vadideki mesainizin, milletlerimiz arasında mevcut dostluk münasebetlerini genişleteceği ve takviye edeceği şüphesizdir.

Türkiye'ye hoş geldiniz derken yüksek vazifenizin yerine getirilmesi hususunda tarafımdan ve Cumhuriyet Hükümeti tarafından samimi bir desteğe nail olacağınızdan emin olabileceğinizi ilave etmek isterim.

Bu vesile ile, Elçi Hazretleri, Litvanya Reisicumhuru Hazretleri'ne şahsi saadeti ve Litvanya'nın refahı hakkındaki temennilerimi ulaştırmanızı rica ederim.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 21 Mayıs 1932, Numara: 3895, s.1, 3; *Cumhuriyet*, 21 Mayıs 1932, Numara: 2886, s.1, 3.

ROMA'YA HAREKETİ ÜZERİNE BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(22 MAYIS 1932)

İstanbul, 22 (AA) - Başvekil İsmet Paşa Hazretleri bugün Roma'ya doğru hareketlerinden evvel Tewere vapurunda Anadolu Ajansı'na aşağıdaki beyanatta bulunmuştur: [...]

Başvekil Hazretleri Tewere vapurundan Reisicumhur Hazretleri'ne şu telgrafı göndermiştir: [...]

Gazi Hazretleri Tewere vapurunda Başvekilimize şu telgrafı göndermiştir:

Dost memlekete seyahatinizde size ve cümle arkadaşlarınıza neşe ve afiyetler diler, gözlerinizden öperim.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 23 Mayıs 1932, Numara: 3897, s.1-2; *Milliyet*, 23 Mayıs 1932, Numara: 2255, s.2.

CHF İDARE HEYETİ REİSİ ŞERAFETTİN VE SAMSUN BELEDİYE REİSİ SAMİ BEYLERE*

(23 MAYIS 1932)[1]

19 Mayıs münasebetiyle Samsun Cumhuriyet Halk Fırkası İdare Heyeti Reisi Şerafettin Bey, Gazi Hazretleri'ne şu telgrafı göndermiştir: [...]

Samsun Belediye Reisi Sami Bey de şu telgrafı göndermiştir: [...]

Gazi Hazretleri Sami ve Şerafettin Beylere şu cevap telgrafını göndermişlerdir:

Samsun'da Anadolu'ya çıktığım 19 Mayıs gününü bana hatırlatan telgrafınızdan pek mütehassis oldum. Hakkımdaki samimi duygularınıza teşekkür ile muhterem halka selam ve muhabbetlerimin iletilmesini rica ederim.

* *Hâkimiyeti Milliye,* 23 Mayıs 1932, Numara: 3897, s.1.

1 Gazetede telgrafın tarihi yer almamaktadır. 23 Mayıs 1932, telgrafın gazetede yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

CEVAT BEY'İN VEFATI ÜZERİNE GÖNDERİLEN TAZİYE DOLAYISIYLA LEHİSTAN REİSİCUMHURU IGNACE MOSCICKI'YE TEŞEKKÜR*

(23 MAYIS 1932)

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

Tel. Ankara, 23.5.1932

Polonya Reisicumhuru Mösyö Moscicki Hazretleri'ne

Varşova

Büyükelçi Cevat Bey'in acı vefatı dolayısıyla gösterilen ve iletilen asilane alaka ve taziyeden pek mütehassis olarak üzüntülerimize iştirakinizden dolayı Zatı Devletlerine samimiyetle teşekkür ederim.

Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-6, D: 54, F: 18'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Polonya. Cevat Bey'in Varşova Büyükelçiliği, 1932'den Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları,* c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.461; *Hâkimiyeti Milliye,* 24 Mayıs 1932, Numara: 3898, s. 1; *Milliyet,* 24 Mayıs 1932, Numara: 2256, s.2.

BALKAN TİCARET VE SANAYİ ODASI'NIN KURULUŞU DOLAYISIYLA PROFESÖR TAHİR BEY'E*

(27 MAYIS 1932)[1]

Balkan Ticaret ve Sanayi Odası'nın tesisi münasebetiyle Balkan Birliği Cemiyeti İstanbul Temsilcisi Profesör Tahir Bey Gazi Hazretleri'ne şu telgrafı göndermiştir: [...]
Gazi Hazretleri cevaben şu telgrafı göndermişlerdir:

Tahir Beyefendi
Balkan Birliği Cemiyeti İstanbul Temsilcisi ve Hukuk Fakültesi Reisi

C. Balkan Ticaret ve Sanayi Odası'nın İstanbul'da tesis edildiğini bildiren telgrafnanemizi memnuniyetle aldım. Muhterem delegelerin hakkımdaki samimi hislerine teşekkür eder ve mesainizin muvaffakiyetle devamını dilerim, efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye,* 27 Mayıs 1932, Numara: 3901, s.1; *Milliyet,* 29 Mayıs 1932, Numara: 2261, s.2.
1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 27 Mayıs 1932, telgrafın *Hâkimiyeti Milliye*'de yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

VÂSIF BEY'İN BÜYÜKELÇİ TAYİN EDİLDİĞİ HAKKINDA İTALYA KRALI III. VICTOR EMANUEL'E*

(28 MAYIS 1932)

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

İtalya Kralı Üçüncü Victor Emanuel Hazretleri'ne

Aziz ve büyük dost,

Türkiye ile İtalya arasında hayırlı olarak mevcut olan dostluk münasebetlerinin muhafaza ve takviyesini arzu ettiğimden ve lüzumlu bulduğumdan Türkiye Büyük Millet Meclisi Reis Vekili, eski Vekil ve eski Moskova Büyükelçisi Vâsıf Bey'i Haşmetaneleri nezdine fevkalade delege ve büyükelçi sıfatıyla memur etmeye karar verdim. Kendisini ayırt eden vasıflar ve şimdiye kadar gösterdiği dirayet ve fatanet eserleri, verilen yüksek vazifeyi Haşmetanelerinin itimadına mazhar olacak tarzda iyi yapacağının teminatıdır.

Bu kanaatledir ki, Zatı Haşmetanelerinden kendisini iyi karşılamalarını, gerek namıma gerekse Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti namına yapmaya memur edileceği tebligata itimat ve emniyet buyurulmasını rica ederim.

Bu münasebetle şahsi temennilerimi ve Türk milletinin İtalyan milletine karşı olan samimi muhabbet hislerini teyit ederim, aziz ve büyük dost.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz iki senesi Mayıs ayının yirmi sekizinci günü yazılmıştır.[1]

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İtalya, D.1 - a.1.- K. 2/48'den Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.158-159.

1 Vâsıf Bey, henüz agremanı gelmeden, 21 Mayıs 1932 günü Başbakan İsmet Paşa ile birlikte Roma'ya gitmişti. Güven mektubunun tarihi açık bırakılarak Roma'ya yollanmıştı. İtalya, 26 Mayıs 1932 günü agreman vermiş, onun üzerine güven mektubuna 28 Mayıs 1932 tarihinin konulması Roma Büyükelçiliği'nce tellenmiştir. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

İNGİLTERE HÜKÜMETİ'NİN GÖNDERDİĞİ KİTAP HAKKINDA İNGİLTERE BÜYÜKELÇİSİ GEORGES CLARCK'A*

(30 MAYIS 1932)

Ankara, 30 (AA) - İngiltere Hükümeti namına Reisicumhur Hazretleri'ne Çanakkale Harbi'ne dair olan kitabın takdimi münasebetiyle Hariciye Vekâleti Vekili Şükrü Kaya Bey, İngiltere Büyükelçisi Sir Georges Clarck Cenaplarına aşağıdaki mektubu göndermiştir:

Büyükelçi Hazretleri,

Sizi geçen hafta kabul ettikten sonra Reisicumhur Hazretleri, kendilerine hükümetiniz namına arz etmeyi üstlendiğiniz kitaba İngiltere Kraliyet Hükümeti tarafından yazılmış olan ithafı dikkatle okudular. Büyük bir kumandan, asil bir hasım ve âlicenap bir dosta bir centilmen milletin reisleri tarafından sunulan tazim[1] *yalnız çok asil bir ilhamın eseri olan bir nezaket değil, bilhassa gerek Gazi'nin, gerek Cumhuriyet Hükümetinin ziyadesiyle mütehassis oldukları bir kadirşinaslık ve dostluk nişanesidir.*

Mücadele esnasında bir hasmın göstermiş olduğu meziyetleri sade ve samimi bir şekilde tanımak, bu mücadelenin bütün acılarını gidermek ve birbirleriyle çarpışmış olan ve bugün en iyi kaynaklardan ilham alan tanışmalarına dayanarak dostluk münasebetlerini tanzim etmek azminde bulunan iki milletin meziyetleri hakkında bu mücadeleden çıkan güzel dersi devam ettirir.

Reisicumhur Hazretleri dostluklarını karşılıklı anlaşma ve takdire dayandırarak tanzim etmeyi bilen milletlerin bu dostluğu hakikaten kuvvetli, samimi ve fiili bir hale koyabilecekleri fikrindedirler.

Büyük Reis'imiz kendi şahsı ve Türk milleti hakkında Kraliyet Hükümeti tarafından gösterilmiş olan güzel ve nazikâne alaka dolayısıyla en samimi teşekkürlerinin Haşmetli Kral Hazretleri'ne iletilmesini Zatı Devletlerinden bilhassa rica etmeye beni memur buyurdular.

* *Cumhuriyet*, 31 Mayıs 1932, Numara: 2896, s.3; *Milliyet*, 31 Mayıs 1932, Numara: 2263, s.2.

1 Söz konusu kitap ve kitaba yazılan tazim hakkında *Cumhuriyet*'in 23 Mayıs 1932 tarihli sayısında çıkan haber şudur:

"Ankara, 22 (AA) - İngiltere Büyükelçisi Sir Georges Clarck Cenapları Reisicumhur Hazretleri tarafından kabul buyurularak İngiltere Harbiye Nezareti tarafından Çanakkale Harbi hakkında yayımlanan kitabı hükümeti namına şu hitabe ile kendilerine takdim etmiştir:
'Büyük bir kumandan, asil bir düşman ve âlicenap bir dost şerefine, Türkiye Cumhuriyeti Reisi Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'ne, Haşmetli İngiltere Kralı'nın Hükümeti tarafından takdim kılınmıştır.'"

Bkz. *Cumhuriyet*, 23 Mayıs 1932, Numara: 2888, s.3. (Y.N.)

Bu sevimli vazifeyi yerine getirirken Zatıâlinizden Kraliyet Hükümeti'ne Cumhuriyet Hükümeti'nin bu hareket tarzında iki memleket arasında hayırlı olarak tesis edilmiş olan dostluğun yeni bir delilini görmekte olduğunu bildirmenizi rica etmek isterim.

Yüksek hürmetlerimin kabulünü rica ederim Büyükelçi Hazretleri.

Şükrü Kaya

İSMET PAŞA VE TEVFİK BEY'İN ROMA'YI ZİYARETİ DOLAYISIYLA İTALYA KRALI VICTOR EMANUEL'E TEŞEKKÜR*

(31 MAYIS 1932)

Ankara, 31 (AA) - Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'yle Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Beyefendi'nin Roma'yı ziyaretleri münasebetiyle İtalya Kralı Viktor Emanuel Hazretleri ve Başvekil M. Mussolini Cenaplarıyla Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri arasında aşağıdaki telgraflar teati olunmuştur: [...][1]

Haşmetli İtalya Kralı Viktor Emanuel Hazretleri'ne

İsmet Paşa ve Tevfik Rüştü Bey'in ziyaretleri münasebetiyle çekilen lütufkâr telgrafnameden dolayı Zatı Haşmetpenahilerine hararetli teşekkürlerimi arz ederim. Zatı Haşmetpenahilerinin bu kıymetli hatırşinaslıklarından dolayı pek mütehassis olarak takdim eylediğim samimi dostluk hissiyatımın teminatını ve kendilerinin saadetiyle büyük dost memleketin refahı için beslediğim temennilerin kabul buyurulmasını rica ederim.

Gazi M. Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye,* 1 Haziran 1932, Numara: 3906, s.1; *Vakit,* 1 Haziran 1932, Numara: 5169, s.2; *Cumhuriyet,* 1 Haziran 1932, Numara: 2897, s.4.

1 İtalya Başvekili Mussolini'ye çekilen telgraf için bir sonraki belgeye bkz. (Y.N.)

İSMET PAŞA VE TEVFİK BEY'İN ROMA'YI ZİYARETİ DOLAYISIYLA BENİTO MUSSOLİNİ'YE TEŞEKKÜR*

(31 MAYIS 1932)

Ankara, 31 (AA) - Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'yle Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Beyefendi'nin Roma'yı ziyaretleri münasebetiyle İtalya Kralı Viktor Emanuel Hazretleri ve Başvekil M. Mussolini Cenaplarıyla Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri arasında aşağıdaki telgraflar teati olunmuştur: [...][1]

Benito Mussolini Hazretleri'ne

Kıymetli telgrafnamenizden pek mütehassis olarak İsmet Paşa ve Tevfik Rüştü Bey'in büyük dost memleketinde gördükleri samimi ve dostane iyi kabulden dolayı hararetli teşekkürlerimi takdim ederim. Bu ziyaretin ve büyük ve asil İtalyan milleti ve büyük dostumuz yüksek ve şerefli Duce tarafından gösterilen iyi kabulün iki memleketi birbirine bağlayan sağlam ve samimi dostluk bağlarını daha ziyade sıkılaştırmaya yardım edeceğine kani bulunmaktayım. En iyi temenniler ve sarsılmaz dostluklar.

Gazi M. Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye*, 1 Haziran 1932, Numara: 3906, s.1, 4; *Vakit*, 1 Haziran 1932, Numara: 5169, s.2; *Cumhuriyet*, 1 Haziran 1932, Numara: 2897, s.4.

1 İtalya Kralı Victor Emanuel'e çekilen telgraf için bir önceki belgeye bkz. (Y.N.)

LİMAN ŞİRKETİ GENEL MÜDÜRÜ VE LİMAN KOOPERATİFİ REİSİ HAMDİ BEY'E*

(6 HAZİRAN 1932)[1]

1 Haziran'da açılma merasimi yapılan Liman Kooperatifi'nin açılışı münasebetiyle Kooperatif Reisi tarafından Gazi Hazretleri'ne çekilen tazim telgrafına aşağıki şekilde cevap verilmiştir:

Liman Şirketi Genel Müdürü ve Liman Koopetarifi Reisi
Hamdi Beyefendi'ye

C. Liman Kooperatifi'nin açılma merasimi münasebetiyle hakkımda gösterilen samimi hislere teşekkür ve muvaffakiyet temenni ederim, efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Milliyet*, 6 Haziran 1932, Numara: 2269, s.3; *Akşam*, 6 Haziran 1932, Numara: 4904, s.4.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 6 Haziran 1932, telgrafın gazetelerde yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

MEHMET MÜNİR BEY'İN VAZİFESİNİN SONA ERMESİ ÜZERİNE FRANSA CUMHURBAŞKANI ALBERT LEBRUN'A*

(7 HAZİRAN 1932)

Türkiye Reisicumhuru
Gazi M. Kemal

Fransa Reisicumhuru M. Albert Lebrun'a

Aziz ve büyük dost,

Devletlileri nezdinde fevkalade delege ve büyükelçi sıfatıyla vazife yapmış olan Mehmet Münir Bey'in başka bir vazifeye tayini münasebetiyle memuriyetine nihayet verdim.

Mehmet Münir Bey'in bu yüksek memuriyeti esnasında Zatı Devletlerinin ve hükümetinin teveccühüne mazhar olduğunu ümit eder ve hakkında gösterilen lütufkârlıklardan dolayı teşekkürlerimi arz eylerim.

Bu fırsattan memnuniyetle istifade ederek Zatı Devletlerine karşı beslediğim dostane hisleri ve gerek şahsi saadetleri gerek Fransa'nın ikbali hakkındaki temennilerimi teyit ederim.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz iki senesi Haziran ayının yedinci günü verilmiştir.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - MÜT. 7/99'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları,* c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.95.

SUAT BEY'İN FRANSA BÜYÜKELÇİLİĞİNE TAYİNİ HAKKINDA FRANSA CUMHURBAŞKANI ALBERT LEBRUN'A*

(7 HAZİRAN 1932)

Gazi Mustafa Kemal
Türkiye Reisicumhuru

Fransa Cumhuriyeti Reisi M. Albert Lebrun Hazretleri'ne

Aziz ve büyük dost,

Türkiye Cumhuriyeti ile Fransa Cumhuriyeti arasında hayırlı olarak mevcut olan dostluk bağlarının muhafazası ve kuvvetlendirilmesini arzu ettiğimden ve lüzumlu bulduğumdan eski Roma Büyükelçisi Suat Bey'i Devletlileri nezdine fevkalade delege ve büyükelçi sıfatıyla tayin etmeye karar verdim.

Adı geçeni ayırt eden vasıflar ve hasletler ve şimdiye kadar gösterdiği dirayet ve fatanet kendisine verilen yüksek vazifeyi devletlilerinin itimadına mazhar olacak tarzda iyi yapacağının teminatıdır.

Bu kanaatledir ki, kendisini iyi karşılamalarını ve gerek kendi namıma gerek Türkiye Cumhuriyeti namına tarafından yapacağı bütün tebliğlere ve bilhassa Zatı Devletlerinin şahsi saadeti ve memleketinin refahı hakkında beslediğim dostane ve halisane hislere dair vereceği teminata tamamen emniyet ve itimat buyurularak yüksek vazifesinin iyi yapılması hususunda desteğe nail olmasını Zatı Devletlerinden rica ederim.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz iki senesi Haziran ayının yedinci günü verilmiştir.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Fransa D.1.-a.1. - K. 1/47'den aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.96.

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA İNGİLTERE KRALI V. GEORGE'U TEBRİK*

(8 HAZİRAN 1932)[1]

İngiltere Kralı Hazretleri'nin yıldönümü münasebetiyle Gazi Hazretleri ile Kral Hazretleri arasında teati edilen telgrafları yazıyoruz:

Londra'da Haşmetli Kral-İmparator Beşinci Georges Hazretleri'ne

Zatı Haşmetanelerinin doğum yıldönümü vesilesiyle en samimi tebriklerime ilaveten Zatı Haşmetanelerinin sıhhat ve saadeti ve milletinin refahı temennilerimin kabulünü rica ederim.

Gazi Mustafa Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye*, 8 Haziran 1932, Numara: 3913, s.1.

1 Gazetede telgrafın tarihi yer almamaktadır. 8 Haziran 1932, telgrafın gazetede yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

HİCAZ VE NECİT VELİAHTI EMİR FAYSAL ŞEREFİNE VERİLEN ZİYAFETTE NUTUK*

(12 HAZİRAN 1932)

Ankara, 13 (AA) - Reisicumhur Hazretleri tarafından Emir Faysal Hazretleri şerefine Çankaya'daki Riyaseticumhur Sarayı'nda bir akşam ziyafeti verilmiştir. [...]
Ziyafet esnasında Reisicumhur Hazretleri aşağıdaki nutku irat buyurmuşlardır:

Çankaya Köşkü, 12 Haziran 1932

Emir Hazretleri,

Zatı Fehimanelerini Ankara'da hükümet merkezimizde selamlamakla hakiki bir memnuniyet hissediyorum. Bana bu memnuniyet vesilesini veren kıymetli ziyaretiniz, münasebetlerini samimiyet ve karşılıklı itimat esasları üzerine kurmuş bulunan Türkiye Cumhuriyeti ile Hicaz-Necit ve Mülhakatı[1] Devleti arasındaki bağları daha ziyade kuvvetlendirecektir. Buna kanaatim vardır.

Memleketlerinizin ilerleme yolunda gelişmesi için sarf olunmakta bulunan gayret, Türkiye'de alaka ve takdirle takip olunmaktadır. Zatı Fehimanelerinin yaptıkları uzun seyahat bu gayretin yeni bir nişanesidir.

Haşmetli Melik Abdülaziz Âlisuut Hazretleri'nin kudretli iradeleri ve idareleri altında muhterem Hicaz-Necit ve Mülhakatı halkının girmiş bulunduğu yeni gelişme hayatında az zamanda çok yol kazanmasını halisane temenni ederim. Sonu güçlü devlet ve milli saadet ve refah temin eden mesai ve gayret ne kadar azimkârane olursa muvaffakiyetin o kadar tam ve seri olacağına şüphem yoktur. Türk milleti devletiniz ve milletiniz için devrin icaplarına göğüs gerecek ciddi mesaide büyük muvaffakiyetler kazanılmasını bütün samimiyetiyle arzu etmektedir.

Emir Hazretleri, Ankara'yı ziyaretinizin kıymetli hatırasını daima saklayacağım, buna emin olunuz.

Haşmetli Melik Hazretleri'yle yüksek hanedanın saadeti ve devletinizin ikbal ve yükselmesi hakkındaki kalbi temennilerimi bu vesileyle de ifade etmek isterim. Bunun bende hasıl ettiği zevk büyüktür.[2]

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Suudi Arabistan, K.1/5'ten aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.201-202; *Hâkimiyeti Milliye*, 13 Haziran 1932. Numara: 3918, s.1; *Akşam*, 13 Haziran 1932, Numara: 4911, s.1; *Cumhuriyet*, 14 Haziran 1932, Numara: 2910, s.3; *Milliyet*, 14 Haziran 1932, Numara: 2277, s.1, 6; *Vakit*, 14 Haziran 1932, Numara: 5182, s.2.

1 Mülhakat: Bir merkeze bağlı olan yerler. (Y.N.)

2 Belgenin son iki paragrafı Dışişleri Bakanlığı Arşivi'ndeki metinden farklı olarak gazetelerde yer değiştirmiştir. (Y.N.)

EMİR FAYSAL'IN ZİYARETİ ÜZERİNE HİCAZ, NECİT VE MÜLHAKATI MELİKİ ABDUL AZİZ BİN ABDUL RAHMAN ÂLİ-SUUD'A*

(15 HAZİRAN 1932)

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

Hicaz, Necit ve Mülhakatı[1] Meliki
Abdul Aziz Bin Abdul Rahman Âli-Suud Hazretleri'ne

Büyük ve çok aziz dostum,

Zatı Haşmetanelerinin asil evlatları Emir Faysal Hazretleri ile göndermek lütfunda bulundukları mektubu büyük bir memnuniyetle aldım. Sıhhatim hakkında gösterilen nazikane alaka ve temennilerden dolayı bilhassa teşekkür ederim.

Emir Faysal Hazretleri'nin hatırasını asla unutamayacak olduğum, bu ziyareti üzerine daha fazla kuvvetleneceğine kanaat getirdiğim dostluk münasebetlerimizin gelişmesi benim de en kuvvetli arzularımdan birini teşkil etmektedir. Karşılıklı iyi niyet ve itimat duygusu üzerine kurulmuş bulunan bu münasebetlerin takviyesi için yapılacak her hareketin Türkiye'de tam ve samimi bir karşılık bulacağına itimat buyurmanızı rica ederim.

Asil evladınız nezdimde yerine getirilmesine kendisini memur buyurduğunuz yüksek vazifeyi hakkıyla yerine getirdi. Çok kıymet atfettiğim dostluğunuzla alakalı kıymetli beyanatları beni son derece mütehassis etti. Zatı Haşmetanelerine karşı benim de aynı derecede kuvvetli bir dostluk hissi beslemekte olduğumu beyan ederim.

Ankara'ya gönderilen heyeti Emir Faysal Hazretleri'nin emir ve riyaseti altına koyarak bana Emir'i tanıtmak ve çok kıymetli şahsi meziyetlerini yakından görüp takdir eylemek imkânını vermiş olmanızdan dolayı da ayrıca teşekkür ederim.

Emir Hazretleri, gerek memleketlerimizi doğrudan doğruya veya dolaylı olarak alakadar eden genel mahiyete sahip bütün meseleler hakkında gerek Hicaz, Necd ve Mülhakatı Krallığı ile Türkiye Cumhuriyeti münasebetleriyle alakalı işler hususunda hükümetimin mesul ricali ile vaki müzakere ve konuşmalarını şüphesiz ki, Zatı Haşmetanelerine arz ve izah edecektir. Bu konuşmaların bütün bu işlerde memleketleri-

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Suudi Arabistan, K.1/5'ten Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.204-205.

1 Mülhakat: Bir merkeze bağlı olan yerler. (Y.N.)

mizin aynı bir görüş ve düşünüş ile hareket eylemekte olduklarını ortaya koymaya vesile olmuş olmasından şahsen büyük bir bahtiyarlık hissetmekteyim.

Bu ziyaretle her iki tarafça artırılan derin samimiyet havasının memleketlerimiz münasebetlerine daima hâkim olması ve bu suretle başlayan sıkı temasların muhafaza ve devamı benim de arzularımdandır.

Zatı Haşmetanelerinin kıymetli sıhhatleri ile şahsi saadetlerine ve muhterem Hicaz, Necd ve Mülhakatı halkının refah ve yükselmesiyle alakalı çok halisane temennilerimi burada da tekrar eylemekten memnunum, büyük ve çok aziz dostum.

Bin dokuz yüz otuz iki senesi Mayıs'ının[1] on beşinci Çarşamba günü Ankara'da Çankaya Köşkü'nde yazılmıştır.

1 Haziran olacaktır. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

FERİT BEY'İN LEHİSTAN BÜYÜKELÇİLİĞİNE TAYİNİ HAKKINDA LEHİSTAN REİSİCUMHURU IGNACE MOSCICKI'YE*

(18 HAZİRAN 1932)

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

Lehistan Reisicumhuru Mösyö Ignace Moscicki Hazretleri'ne

Aziz ve büyük dost,

Türkiye ile Lehistan arasında hayırlı olarak mevcut olan dostluk münasebetlerinin muhafaza ve kuvvetlenmesini arzu ettiğimden ve lüzumlu bulduğumdan, Türkiye'nin eski Londra Büyükelçisi Ferit Bey'i Devletlileri nezdine fevkalade delege ve büyükelçi sıfatıyla tayine ve göndermeye karar verdim.

Adı geçeni ayırt eden vasıflar ve hasletler ve şimdiye kadar gösterdiği dirayet ve fatanet, kendisine verilen yüksek vazifeyi Devletlilerinin itimadına mazhar olacak tarzda iyi yapacağının teminatıdır.

Bu kanaatledir ki, kendisini iyi karşılamalarını ve gerek namıma gerekse Türkiye Cumhuriyeti namına tarafından yapılacak bütün tebliğlere ve bilhassa Zatı Devletlerinin şahsi saadeti ve memleketinin refahı hakkında beslediğim dostane ve halisane hislere dair vereceği teminata tamamen emniyet ve itimat buyurularak yüksek vazifesinin iyi yapılması hususunda desteğe nail olmasını Zatı Devletlerinden rica ederim.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz iki senesi Haziran ayının on sekizinci günü verilmiştir.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Polonya. Ferit (Tek) Bey'in Varşova Büyükelçiliği, 1932'den Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.463-464.

BULGAR HALK OYUNLARI EKİBİ BILGARSKA KİTKA'YI TEBRİK*

(21 HAZİRAN 1932)[1]

Plevne'de öğretmen olan Boris Tsonev yönetiminde "Bılgarska Kitka" Türkiye turnesinden döndü. "Bılgarska Kitka" ilk olarak Bulgaristan'da Boris Tsonev tarafından kuruldu. Üyeleri 23 genç kız ve 25 erkek, bir gaydacı, bir kavalcı ve 10 kişilik orkestradan oluşuyor. "Bılgarska Kitka" İstanbul'da Türk resmi yetkilileri tarafından çok sıcak karşılandı. Türk yetkililerin verdikleri talimatla İstanbul'dan Ankara'ya ücretsiz seyahat düzenlendi. "Bılgarska Kitka"nın gelişiyle milli tiyatroda ilk ücretsiz temsiller gerçekleştirildi.

İlk temsile Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, Başbakan İsmet Paşa, Milli Eğitim Bakanı, İçişleri Bakanı, milletvekilleri ve Türk seçkinleri, ayrıca Bulgaristan Başkonsolosu Pavlov katıldılar.

[...]

En başarılı, en tipik Bulgar türkülerini, halaylarını ve riçenitsasını ve Ekin Biçme, Keten Beyazlatması, Gece İmecesi ve Düğün olarak dört halk geleneğini seçen ve aynı zamanda sahneleri de yapan yönetici Boris Tsonev, Türk seyircisinde hayranlık uyandırmıştır. Daha ikinci sahneden sonra Boris Tsonev'in ustalık ve maharetle oynadığı soloşun ardından heyecanlanan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Boris Tsonev ve kızlarından iki tanesini locasına davet ederek şu sözleriyle tebrik etmiştir:

Beklediğimden daha fazlasını gördüm ve eğer Bulgaristan Bılgarska Kitka gibi güzelse, bundan sizin Bulgaristan'ınız gurur duyabilir.

Ve Kitka'ya 100 lira bağışlıyor. Ertesi gün Kemal Paşa çiftliğinde bir ziyafet verdi.

* *Mir*, 8 Temmuz 1932, Numara: 9597'den fotokopisiyle birlikte aktaran: *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar İlişkileri (1913-1938)*, TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2002, s.604-605, 945.

1 Gazetede temsilin tarihi yer almamaktadır. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, 21 Haziran 1932'de saat 22.00'de Halkevi'nde amatör Bulgar balet heyetinin temsilinde bulunmuştur. Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri*, Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.69. (Y.N.)

FERİT BEY'İN VAZİFESİNİN SONA ERDİĞİ HAKKINDA BÜYÜK BRİTANYA KRALI V. GEORGE'A*

(23 HAZİRAN 1932)

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

Büyük Britanya, Kuzey İrlanda ve Denizaşırı Britanya Arazisi Kralı,
Hindistan İmparatoru Haşmetli Beşinci George Hazretleri'ne

Aziz ve büyük dost,

Haşmetaneleri nezdinde fevkalade delege ve büyükelçi sıfatıyla vazife yapmış olan Ferit Bey'in başka bir vazifeye tayini münasebetiyle memuriyetine nihayet verdim.

Ferit Bey'in bu yüksek memuriyeti esnasında Zatı Haşmetanelerinin ve hükümetinin teveccühüne mazhar olduğunu ümit eder ve hakkında gösterilen lütufkârlıklardan dolayı teşekkürlerimi arz eylerim.

Bu fırsattan memnuniyetle istifade ederek Zatı Haşmetanelerine karşı beslediğim dostane hisleri ve gerek şahsi saadetleri gerek Büyük Britanya'nın ikbali hakkındaki temennilerimi teyit ederim.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz iki senesi Haziran ayının yirmi üçüncü günü verilmiştir.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İngiltere. D.1, a.1, - K. 1/49'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabcnı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.302-303.

MEHMET MÜNİR BEY'İN BÜYÜKELÇİ ATANDIĞI HAKKINDA BÜYÜK BRİTANYA KRALI V. GEORGE'A*

(23 HAZİRAN 1932)

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

Büyük Britanya, Kuzey İrlanda ve Denizaşırı Britanya Arazisi Kralı,
Hindistan İmparatoru Haşmetli V. George Hazretleri'ne

Aziz ve büyük dost,

Türkiye Cumhuriyeti ile Büyük Britanya arasında hayırlı olarak mevcut olan dostluk münasebetlerinin muhafaza ve takviyesi arzusuyla, Türkiye'nin eski Paris Büyükelçisi Mehmet Münir Bey'i Haşmetanelerinin nezdine fevkalade delege ve büyükelçi sıfatıyla tayine karar verdim.

Adı geçenin sahip olduğu vasıflar ve şimdiye kadar gösterdiği dirayet ve fatanet, verilen yüksek vazifeyi Haşmetanelerinin itimadına mazhar olacak tarzda yerine getirmek üzere canla başla çalışacağının teminatıdır.

Bu kanaatledir ki, Zatı Haşmetanelerinden kendisini iyi karşılamalarını, gerek namıma, gerek Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti namına yerine getirmeye memur edileceği tebliğlere ve bilhassa Zatı Haşmetaneleriyle memleketiniz hakkında beslediğim şahsi dostluk hislerine dair vereceği teminata itimat buyurmanızı dilerim.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz iki yılının Haziran ayının yirmi üçüncü günü tanzim edilmiştir.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İngiltere D.1 a.1 K.2/49'dan Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.304. Fransızca metin Doç. Dr. Cüneyt Akalın tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

TRAFİK KAZASI GEÇİRMESİ ÜZERİNE MACARİSTAN KRAL NAİBİ ALTES AMİRAL HORTHY'E*

(27 HAZİRAN 1932)

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

Tel. Ankara, 27 Haziran 1932

Macaristan Kral Naibi Altes Amiral Horthy Hazretleri'ne

Zatı Devletlerinin kaza geçirdikleri haberi beni pek meraklandırdı. Üzücü bir sonucu olmadığını öğrenince de pek sevindim.

Gazi Mustafa Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Macaristan 2/32'den Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.291.

PROF. MALCHE'IN İSTANBUL DARÜLFÜNUNU HAKKINDAKİ RAPORU ÜZERİNE NOTLAR*

(HAZİRAN 1932)[1]

59-60 Mühim

Not:

1) İstanbul Darülfünunu lağvolunmuştur; yerine İstanbul Üniversitesi tesis olunacaktır.

2) Bunun tesisine Maarif Vekâleti memurdur.

---

1) Talebe, İngilizce, Almanca, İtalyanca veya Fransızca gibi en az bir yabancı lisan bilmelidir (okuyup anlamak).[2]

2) İlim hürriyeti saklı. Fakat, idare ve talim heyetlerinin tayininde ve program tanziminde müdahale.[3]

3) Kâfi para vermişik.[4]

(908 474 / 1931-32)

4)

Müd.	Mu.	Md.	Mu.	As.
88 +	44 +	36 +	72	= 240

Çok.[5]

* Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Atatürk Özel Arşivi, Kutu No: 5, Fihrist No: 5'ten fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk Özel Arşivi'nden Seçmeler III*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara, 1994, s.177-219. Ayrıca bkz. fotokopisiyle birlikte aktaran: Prof. Dr. Utkan Kocatürk, "Atatürk'ün Üniversite Reformu İle İlgili Notları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı: 1, Kasım 1984, s.3-95.
Prof. Malche'ın raporu Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal tarafından okunmuş ve üzerine bazı notlar düşülerek kimi satırlarının altı çizilmiştir. Bu raporun fotokopisi için bkz. Prof. Dr. Utkan Kocatürk, *agy*, s.48-95. (Y.N.)

1 Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in Prof. Albert Malche'nin raporu üzerine aldığı notlarda tarih bulunmamaktadır. Cenevre Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Albert Malche, İstanbul Darülfünunu'nda yapılacak reform hakkında incelemelerde bulunarak bir rapor hazırlamak üzere hükümet tarafından Türkiye'ye davet edilmiştir. Prof. Malche, 18 Ocak 1932'de Ankara'da görüşmelere katılmış, 21 Ocak 1932'de İstanbul'a giderek çalışmalara başlamıştır. Raporu 29 Mayıs 1932'de tamamlayarak Milli Eğitim Bakanlığı'na sunmak üzere 31 Mayıs 1932'de Ankara'ya hareket etmiş, 1 Haziran 1932'de Milli Eğitim Bakanı Esat Sagay'a sunmuştur. Buna göre notlar 1932 yılı Haziran'ında yazılmış olmalıdır. (Y.N.)

2 Raporun 7. sayfasından alınan not. (Y.N.)

3 Raporun 8. sayfasından alınan not. (Y.N.)

4 Raporun 9. sayfasından alınan not. (Y.N.)

5 Raporun 10. sayfasından alınan not. Kısaltmalar, raporda "Müderris, Muallim, Müderris Muavini, Asistan" şeklinde. (Y.N.)

5) Memurlar, müstahdemler adedi çoktur (355). Bu vazifeleri muhtaç talebeye.[1]

6) Kıymetsiz talebenin ilk sene cesareti kırılmalıdır.[2]

7) Emin'in[3] en mühim vazifesi ilmi meselelerle alakalıdır; idare işleri için bir memur lazım.[4]

8) İstanbul Darülfünunu, kendisini şuurlu bir şekilde, belli bir noktaya sevk eden, ilmi ve fikri bir hızdan nasiplenmiş değildir.

Birkaç sene için yönelinecek istikameti Vekâlet tespit etmeli.

Fakülte reislerinin müşterek ve devamlı çalışmaları (Emin tarafından) temin olunmalı.[5]

9) Hoca tayin ve azlinde Vekâlet hâkim olmalıdır.[6]

10) Darülfünunun en büyük zaafı, şahsi düşünce ve araştırmaya sevk eder tarzda öğretim yok. Ansiklopedik malumat veriliyor.[7]

11) Edebiyat Fakültesi çok fena.[8]

12) Darülfünun hocaları! yoktur. Şimdilik hariçten getirmek lazımdır. Ondan sonra da kendi çocuklarımızı yabancı üniversitelerinde yetiştirmek lazım.[9]

13) Tıp Fakültesi'nin nakli lazımdır.[10]

14) Mülkiye Mektebi, Hukuk Fakültesi müşterek dersleri vardır. Yakın olmalı.[11]

14) Yüksek Ticaret Mektebi, Hukuk Fakültesi'ne devam.[12]

15) Eczacı Mektebi, Fen Fakültesi müşterek dersler müşterek okunur.[13]

16) Dişçi Mektebi-Tıp Fakültesi.[14]

17) Kütüphanelerin ıslahı.[15]

S. 79.[16]

S. 81 Filologie.[17]

S. 82. Bizim bildiğimiz ve hakikat başka.[18]

Notlardan sonra esaslı not

Prof. Malche'ın raporu baştan nihayete kadar okunduktan sonra dikkat ve tespit olunması lazım gelen noktalar şunlardır:

1 Raporun 10 ve 11. sayfalarından alınan not. (Y.N.)
2 Raporun 11. sayfasından alınan not. (Y.N.)
3 Emin: Rektör. (Y.N.)
4 Raporun 13. sayfasından alınan not. (Y.N.)
5 Raporun 14. sayfasından alınan not. (Y.N.)
6 Raporun 15. sayfasından alınan not. (Y.N.)
7 Raporun 18-21. sayfalarından alınan not. (Y.N.)
8 Raporun 25 ve 26. sayfalarından alınan not. (Y.N.)
9 Raporun 27 ve 28. sayfalarından alınan not. (Y.N.)
10 Raporun 29 ve 30. sayfalarından alınan not. (Y.N.)
11 Raporun 30 ve 31. sayfalarından alınan not. (Y.N.)
12 Raporun 30 ve 31. sayfalarından alınan not. (Y.N.)
13 Raporun 31. sayfasından alınan not. (Y.N.)
14 Raporun 31. sayfasından alınan not. (Y.N.)
15 Raporun 32. sayfasından alınan not. (Y.N.)
16 Raporun 79. sayfası kastediliyor. (Y.N.)
17 Raporun 81. sayfasından alınan not. (Y.N.)
18 Raporun 82. sayfasından alınan not. (Y.N.)

1- Herhangi bir Türk aydın inkılapçısı lütfen Darülfünun'a ve Darülfünun zihniyetiyle yani Türkiye Cumhuriyeti'nde bir kültür programı yapmak düşüncesiyle kafasını yorduğu zaman hemen bulup tespit edeceği gayet bariz noktalardır.

Şimdiye kadar bu açılardan şüphesiz davetlimiz Prof. Malche'ın söylediğinden daha çok esaslı olarak görüş beyan ettiklerinin şahidi olduğumuzu inkâr edemeyiz. Fakat görüş sahibi vatandaşlar, kendilerini salahiyettar kılınmamış tasavvur ettiklerinden dolayı görüşlerinde ısrarcı görünmemişlerdir. Halbuki büyük âlim sıfatıyla ve şüphesiz bir fedakârlık karşılığında davet edilmiş ve vazifelendirilmiş olan adı geçen Profesör dahi kendinden nas[1] ve âyet talep edenlere davası doğru ve iddiası isabetli olduğuna dair tek bir kelime söylememektedir. Bu adam yüksek milli bir ilim müessesesine temas ediyor ve bütün ifadeleri yalnız bu temasını izaha çalışır mahiyettedir. Yoksa müessesenin maddi hiç ve bilhassa manevi daha hiç takdirkârı olamadığını söylemekten çekinmiyor. Profesörü bu ifadesiyle cahil sayacak değiliz; bilakis takdir ederiz. Takdir ederiz, çünkü bu adam bütün nezaketini kullanarak diyor ki: Ben sizi anlamadım ki, ben sizi anlayamıyorum ki ve yapmak istediğiniz hakkında, size, Türklüğe uygun yüksek üniversiteyi nasıl kurmak istediğinizde özel fikrim yoktur.

Yalnız çok güzel bir çıkış noktasını farkında olmaksızın bu yabancı adam, bizim dahi bunun farkında olacağımızı zannetmeksizin, bize ifşa etmektedir. Bu adam raporunun 59. sayfasında aynen şöyle diyor: "Hakikatlere dayanmak lazımdır. Bu memleketteki (Türkiye) vaziyetin icapları ve ihtiyaçları meçhulümüz değildir. İstanbul Darülfünunu gibi bir darülfünunda, Türkiye gibi baştan başa yeniden teşekkül eden bir memlekette bu icaplar ve ihtiyaçlar her taraftan fazla ilmi alakayı çekmelidir. Türkiye'nin jeolojisi, tabii ve iktisadi coğrafyası, iklimi, çiçekleri ve bitkileri, kara ve deniz hayvanları, antropolojisi (sakinleri), mazisi (tarihöncesi), tarihi, sanayii, kültürü, yani genel olarak her şeyi. Bütün bu şeyler Türkiye'nin Darülfünununun tekmil kürsüleriyle alakadardır. Her şeydir."[2]

Kürsüler bundan başka şeylerle iştigal ediyorlarsa ne yazık, ne ayıp, ne utanmamazlıktır.

"İnsaniyetin genel fikri sermayesine Türkiye'nin verebileceği ve vermekle mükellef olduğu" şeyler ne büyüktür. "Doğu Avrupa ile Anadolu'daki büyük medeniyetler, burada (Türkiye) değilse nerede etraflıca incelenecektir?"[3]

"Türk sanatı tarihi" bütün insaniyet için inceleme sahasını burada bulamayacaksa bu sanat âşıkları hangi çöllere saldırılacaktır.[4]

İşte bize rapor veren Profesör, yalnız ve yalnız bu noktalarda yüksekliğini ve büyüklüğünü göstermekle bizim sevgimizi kazanmıştır. Ancak bizim şu veya bu yolda sevgimizi kazanmış olmak, bizim yüksek sevgilimiz ki bizim milli mefkûremizdir, onun bizce kavuşulur basit hedeflerden olduğunu temin etmiş olduğunu zannetmek hata olur. Bundan şunu çıkarmak ve arkadaşlarımın dikkat nazarına getirmek isterim: Biz Türkler, bilhassa bu yüksek Türk inkılabını yapmış olanlar bilmelidirler ki: Bizi layık

1 Nas: Manasında açıklık, katilik bulunan Kur'an ayetinin delil olarak gösterileni; kesin yargı, dogma. (Y.N.)
2 Raporun 59. sayfasında yer alan bu paragrafın kenarı çizilmiş ve el yazısıyla "Budur mühim olan" kaydı düşülmüştür. (Y.N.)
3 Raporun 60. sayfasından alınan not. (Y.N.)
4 Raporun 60. sayfasından alınan not. (Y.N.)

olduğumuz seviyeye çıkarmakta herhangi bir yabancı âlim, yabancı dâhi dahi olsa muktedir olamayacaktır. Düştüğümüz uçurumdan bizi kurtaracak, âlemin en yüksek tabakalı sahasına çıkaracak, yine bu uçurumdan çıkıp yükselmesini bilenler olacaktır. Bu adamlar, bu uçurumdan kendini ve milletini kurtarmış olanlar, medeniyet dünyasında yüksek gibi görünen her adamın huzurundan, incelemelerinden, fikir ve görüşünden istifade etmekte daima isabeti telakki olunacaktır; fakat bu noktadaki isabeti, kendisinin mensup olduğu memleket ve milleti hakkında karar vermesi için asla isabet telakki olunmayacaktır. Bunda ihtiyat kaydını gözden uzaklaştırmayacaktır.

Okuduğumuz rapor bir bakıma göre güya Türkiye'de bir yüksek tahsil müessesi kurmak için nasihatleri ihtiva ediyor; halbuki hakikatte bütün Türkiye'de bir kültür programının ne olmasına, nasıl olmasına işarettir. O halde bizim için İstanbul Darülfünunu'nu ne yapalım diye bir mesele mevcut değildir. Bizim için, bütün Türkiye'de nasıl bir kültür planı yapalım? mesele budur. İşte biz, yalnız ve ancak biz, bu çetin mesele karşısındayız ve onu mutlaka halletmek mecburiyetindeyiz. Bu mesele açık surette hallolunmadıkça İstanbul Darülfünunu'nun ıslahından bahsetmek ayıptır, abestir, manasızdır. Şimdi bu son ve mühim mesele ile iştigal ve onu neticelendirme mecburiyetinde bulunan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, bütün medeni âlemdeki fikri, ilmi mektep faaliyetleri hakkında en son ve yeni ihtisaslardan istifade lüzumuna kani ise ve bunu yüksek asri gelişmelere karşı bir mecburiyet halinde görüyorsa -ki bence böyledir- o halde bu rapor sahibi olan profesörü, fakat yalnız bunu değil, Almanya'nın, İngiltere'nin, Amerika'nın ilim âleminde yüksekliği tanınmış profesörlerini Türkiye Cumhuriyeti'nin idare merkezi olan Ankara'ya davet etmek ve onları orada toplamak için hiçbir fedakârlıktan çekinmez.

Esas görüşler Ankaralı olsun. Davet olunan âlimler bu yüksek milli görüşü mutlaka takviye edeceklerdir. İşte ondan sonra yukarıda bir vesileyle bahsettiğimiz kültür programı tespit olmuş bulunacaktır. Ondan sonra Darülfünun yahut "Üniversite Türk" dediğimiz zaman hemen Türk ilkmektepleri karşımıza çıkacak. Şüphesiz Türk ilkmektepleri, Türk orta ve lise mektepleri Türk yüksek camiası için, Türk yüksek camiasının istediği vasıflarda talebe yani muhatap, zekâ, ilim, fen özetle insanlık kabiliyeti yetiştirdikten sonradır ki, Türkiye'nin şurasında burasında ve her yerinde üniversite enstitülerinden bahsolunabilir. Görülüyor ki, mesele taştan, topraktan, vazodan bahsolunmakla neticelendirilmez. Vazo denilen kıymetli resimlerle hassas ve hitap edilebilir vatandaş yetiştirmektedir. Yoksa her nevi enstitüler hayvanlar ahırı olur.

Misal isterseniz talebe olarak gösteremem, fakat hoca olarak Zeki Velidi Bey gibi hayvan, ahmak, böyle bir hayvan T. Cumh.[1]

1 Eksik kalmış olan bu paragraf notların son sayfasını oluşturmaktadır. *Atatürk Özel Arşivi'nden Seçmeler III*'te bulunan bu sayfa fotokopisi *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*'nde yer almamaktadır. *Cumhuriyet* gazetesinin 9 Temmuz 1932 tarihli sayısında Zeki Velidi Bey hakkında şu haber yer almaktadır:

"Ankara, 8 (Telefonla) - Darülfünun Tarih Müderrisi Zeki Velidi Bey, Tarih Kongresi'ndeki nutkunda izahat verirken kaynakları yanlış izah ettiğinden Tarih Kongresi'nde kendisine verilen kürsünün geri alınması muhtemeldir."

Bkz. *Cumhuriyet*, 9 Temmuz 1932, Numara: 2935, s.2. (Y.N.)

EGE MEDENİYETİNİN KÖKENİNE GENEL BİR BAKIŞ*

(1 TEMMUZ 1932)

Hanımefendiler, Beyefendiler,

Bugün huzurunuzda bir konuşma yapacağım. Konuşmam hepinizin incelemenizden geçmiş bulunan Ege medeniyetine genel bir bakıştan ibaret olacaktır.

Bu münasebetle medeniyetlerin incelenmesinde dikkate değer olduğunu zannettiğim bazı noktalar üzerinde duracağım.

Ege medeniyetinin insanlık tarihinin genel gelişme ve seyrinde en mühim ve zengin kültür merhalelerinden biri olduğunu ve bu medeniyetin İyon medeniyetinin anası olduğunu bilirsiniz.

Klasik Grek medeniyetinin ise İyon medeniyetinin Anadolu sahilinden batıya doğru yayıldıktan sonra Atina'da merkezleşmiş gibi görünen ve Attique medeniyeti dahi denilen medeniyet olduğu malumdur.

Bu büyük hakikatten bahsederken malumdur diyorum.

* *Birinci Türk Tarih Kongresi/ Konferanslar, Müzakere Zabıtları,* TC Maarif Vekâleti, 1932, s.199-214. Birinci Türk Tarih Kongresi'nde 4 Temmuz 1932 günü Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Üyelerinden Hasan Cemil (Çambel) Bey tarafından okunan bu konferans bildirisi Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal tarafından yazdırılmıştır. Hasan Cemil Çambel bu konuda şunları aktarmaktadır:

> "Bir tarih kongresinde ben de 'Ege medeniyeti' hakkında bir konferans verecektim. Kongrenin hazırlık günlerinde, geceleri arkadaşların yazıları birer birer sofrada okunurdu. Sıra gelince ben de okudum. Toplantı sabahın dördüne kadar sürdü. Dağılırken, Atatürk bana 'Sen kal' dedi. Herkes gittikten sonra 'Gel, şu küçük masaya geçelim, önce birer kahve, sigara içelim. Sen kâğıtlarını bana ver. İyi materyal toplamışsın, fakat dağıtmışsın' dedi. 'Ege medeniyeti'ni iyi biliyordu. Yeni arkeoloji, filoloji, antropoloji keşiflerini, vesikalarını, Batı bilginlerinin ciltlerle son eserlerini incelemişti. 'Ege medeniyeti' onun için bir dava, medeniyetin ilk kökeni davası, bir Türklük davası olmuştu. 'Bugün artık Yunan mucizesi diye bir hakikat kalmamıştır...' 'Yunanlılar medeniyetin ilk kurucuları olmak şerefini asırlarca hak etmeksizin taşıdılar...' 'Medeniyetin ilk beşiği Orta Asya'dır. Sonra Ortadoğu, sonra Girit ve en sonra Yunanistan.' Bu sözler son keşiflere ve vesikalara dayanan yeni çağdaş Batı bilginlerinin en yeni ilmi hükümleri değil miydi?..
> O, benim müsvedde tomarını karıştırıyor, durup düşünüyor, hafızasını canlandırıyor, kafasını işletiyordu. 'Şimdi sen yaz' dedi. Dört saat durmadan o söyledi, ben yazdım. Ortalık ağarırken, benim konferans yeni şeklinde meydana çıktı. Bana okuttu ve kendisi dinledi. 'Şimdi oldu' dedi, 'artık gidelim'. Bu benim değil, onun eseriydi.
> Ertesi akşam sofra kalabalıktı. Bir aralık bana 'Sen konferansını hazırladın mı?' diye sordu ve misafirlere dönerek, 'Arzu buyurursanız dinleyelim' dedi. Ben kalktım ve Atatürk'ün eserini kendimin olarak okudum."

Bkz. Hasan Cemil Çambel, *Makaleler Hâtıralar,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1964, s.77-78. *Atatürk'ün Nöbet Defteri*'nde 1 Temmuz 1932 günü "Reisicumhur Hazretleri'nin hiç yatmaksızın saat 13.30'a kadar Hasan Cemil Beyefendi ile çalıştıkları" kaydı yer almaktadır. (Bkz. *age,* Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.72.) Buna göre söz konusu konferans bildirisi bu tarihte yazdırılmış olmalıdır. (Y.N.)

Fakat arkadaşlarım!.. Bu malumun ilim ve ihtisas âlemi sınırlarını pek de aşamadığını ve bütün dünyanın bu hakikati henüz tamamen anlamamış bulunduğunu söylersem mübalağa etmiş olmam.

Bunu anlamanın güç olduğunu itiraf etmek de uygun olur. Çünkü, 20 asırdan beri sürekli bir ısrar ve inatla ve en usta ve büyüleyici sanatlarla ruhlara yapılan telkinlerin kafalara yerleştirdiği hükümler, bir klasik Grek medeniyetinin mucize nevinden, kendi kendine tecelli ettiğini ve bugünkü medeniyeti bağımsız olarak onun doğurduğunu dünyaya kabul ettirmiştir. Bu inanıştan bir hamlede sıyrılmak elbette güçtür! Fakat bugünün tarihi hakikati şudur ki:

Klasik Grek medeniyeti bağımsız bir medeniyet değildir. Onun aslı Ege medeniyetinin doğurduğu İyon medeniyetidir.

Ege medeniyeti dediğim zaman onun Girit'te gelişen ve nurlarını adalara ve sahillere yayan Minos medeniyetini ve Peloponez'den Minos medeniyetine el uzatan Miken medeniyetini ve nihayet bu iki medeniyetin kavuşmasıyla yükselen bir medeniyeti kastediyorum.

İyon medeniyeti dediğim zaman da maksadımın Ege medeniyeti vârislerinin Batı Anadolu'da Eti medeniyeti temasında yeniden yükselmiş olan medeniyet olduğunu anlamış bulunduğunuza şüphe yoktur.

Konuşmamın esas noktaları, bu eski medeniyetlerin, bütün büyüklüklerine ve şaşaalarına rağmen, tohumlarının asıl medeniyet ocağından getirilmiş ve buralarda yeşertilmiş olduğunu izaha çalışmaktır.

Yoksa, klasik Grek medeniyetini kıymetten düşürmek ve onun kurucularına olan hürmeti küçültmek asla hatıra gelemez.

Hele ki o kurucular bizim öz atalarımızdan başkaları değildir.

O atalara mensubiyetlerini ifade ve bununla iftihar edenlerin dahi bizim yakın akrabalarımız olduğunda şüphe yoktur.

Yeter ki ilk müşterek ana ocağını ve oradan cihanın her tarafına olduğu gibi, Ege havzasına da ilk medeniyet tohumları getiren ilk müşterek ataları şuurla tanıyalım.

Knossos Sarayı'nda Minos medeniyetini en yüksek doruğuna çıkaran Eti çocukları Egelerin, Miken medeniyeti temellerini kuran Akaların ve nihayet bu Egelerle Akaların bir kardeş baskını üzerine, yani Batı yazarlarının Dorien dedikleri Torların istilası neticesinde, Batı Anadolu'da yerleşen İyonların yahut İyelerin hep bir asıldan olduklarını kaydetmeye hacet görmüyorum.

Torlarla beraber geldiklerini kuvvetli ihtimalle kabul edebileceğimiz Greklerin yani Krak kabilesinin de bu camia çocukları aslından olduğunu beyan etmek isterim.

Ben, burada ifade ettiğim Ege, Aka, İye, Krak ve Elen olarak kullanılan El isimlerinin ancak hangi dilin lügatinde bulunabileceğini ve bu bulunuşun asla bir tesadüf olmadığını izah edecek değilim.

Bu isimleri taşıyan kabilelerin anayurttan son menzillerine gelinceye kadar takip ettikleri yolları, geçirdikleri uzun zamanları ve bu zamanlarda nerelerde neler yaptıklarını da uzun boylu incelemeye girişmeyeceğim.

Fakat derhal ilave etmeliyim ki, ne edebiyatta klasik tabiriyle ifade edilen Grek medeniyetini, ne de bundan önce şulelenen ve asıl sönmez ve söndürülmez kıymette

ana medeniyetin daima yükselmesinde ve yayılmasında etkili ve mühim gelişme etkeni olan Ege tarih ve medeniyetini kendi sınırlı sahalarında incelemek, bizi, yalnız bizi değil, her hakikat arayıcısını doğru hedefe götürmeye kâfi gelemez. Çünkü tarihi hadiseler sıkı bağlarla birbirine bağlıdır. Onun için tarihi değişim hadiselerini insanlığın genel tarihi kökeninden bugüne kadar aynı bir levha halinde ve yukarıdan bir bakışla incelemek icap eder.

Ancak bu sayede büyük fikir ve medeniyet cereyanlarının ana hatları üzerinde yürümek mümkün olabilir.

Mesela Ege medeniyeti, Küçük Asya'da yerleşen ve gelişen Eti medeniyeti, Tuna yalılarından Akalarımızla akıp gelen İskit medeniyeti, Mezopotamya'da büyük mihrakını kuran Sumer medeniyeti ve Delta'da başlayarak Nil'in çağlayanlarına yükseldikten sonra oradan çağlayanlar gibi Akdeniz sahillerini aşan, Ege havzasına da dalgalarını temas ettiren Mısır medeniyeti, bütün bu medeniyetlerin hepsi, bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlıdır.

Zincirin iki ucu ise halkalarının dövüldüğü Altay'ın demir ocaklarındadır. *(Alkışlar.)*

Şu halde bu medeniyetler o ocaktan gelen feyz ateşini birbirine nakletmiş ve her biri diğeri üzerinde etkili olmuş bir bütün halinde incelenmelidir.

Bu noktada bir an durmak ve arkadaşlarıma kalbimde kabaran bir gurur ve iftihar duygusunu söylemek isterim.

Hanımlar, Beyefendiler!

Bu saydığım eski medeniyetlerdir ki, bugünkü medeniyetin güneşleri olmuşlardır. Biz bu güneşleri tutuşturan adamların çocuklarıyız. *(Alkışlar.)* Onun için, biz Ege medeniyetini sınırlı bir coğrafya ve sistem çerçevesi içinde inceleyemeyiz.

Bundan sonra arkadaşlarım, bir noktayı tekrar açık ifade etmeliyim ki, konuşmamdaki gayenin yanlış anlaşılmasına yer kalmasın.

Kullanılması zaruri olan tabirler arasında mesela "klasik Grek medeniyeti, bağımsız bir medeniyet değildir; Grek dehası yahut Grek mucizesi bir efsanedir" dediğim zaman, tamamen bu tabirleri tarihi ve reel bir hakikatin ifadesi için kullanacağım.

Yoksa, Grek kabilesinin Yunanlılar dediğimiz İyonların yahut İyelerin atalarımız Türkler olduğunu bundan evvelki sözlerim arasında açık olarak işaret etmiştim.

Şunu da ilave etmeliyim ki, efsane olan, yanlış ve haksız olarak, büyük dehayı ve hayret verici mucizeyi, asıl dehalar ve mucizeler kaynağı büyük Türk ailesinin yalnız küçük bir uzvunda görmek ve onunla sınırlı tanımak ve tanıtmaktadır.

Gerçi asıl kaynağa bakmak, bakabilmek her gözün kârı değildir. Bunda takat ve kudret ancak hakikat güneşine bakmaya alışkın gözlerde bulunabilir.

Hanımlar, Beyefendiler,

Bugün Ege havzasına izafetle ve coğrafi bir unvanla Ege medeniyeti denilen ve Homer devrini Doğu ve Asiya medeniyetlerine bağlayan büyük kültür halkası, bundan yarım asır evveline kadar topraklar altında gömülü yatıyordu. Yunanistan'la Asiya arasında aşılmaz bir uçurum vehmolunurdu; çünkü Asiya, içinde yürünemeyen karanlık bir diyar gibi gösteriliyordu.

Alman düşünürlerinden Herder'in *Beşeriyet Tarihinin Felsefesine Dair Fikirler* adlı şaheserinde şöyle bir levha çizilmiştir:

"Bir memleketi arzularına göre öğrenip tanıyamadan terk etmeye mecbur kalan bir yolcunun duyduğu teessüfle ben de Asiya'yı terk ediyorum. Bu diyara dair bildiklerimiz ne kadar azdır ve en çoğu ne kadar geç zamanların mahsulüdür ve ne kadar itimat edilmeyecek ellerden çıkmıştır! Doğu Asiya bize ancak daha yakınlarda dini ve siyasi fırkalar aracılığıyla malum oldu. Avrupa'nın ulema fırkaları aracılığıyla da karmakarışık bir hale sokuldu ki, onun büyük enginlerine hâlâ bir masal diyarına bakar gibi bakıyoruz. Önasiya'da ve ona komşu olan Mısır'da daha eskice zamanlara ait her şey bize bir harabe gibi, yahut izi kaybolmuş bir rüya gibi görünüyor. Havadis kabilinden her ne malumumuz oldu ise bunları dar ve yüzeysel olarak Greklerin ağzından biliyoruz. Onlar bu devletlerin eski eserleri için kısmen çok genç, kısmen de çok yabancı bir düşünce tarzına sahiptirler ve yalnız kendilerine ait olanı kavradılar. Babil, Fenike ve Kartaca evrakı artık yoktur. Mısır medeniyeti, hemen de Yunanlılar daha ayaklarını bu topraklara basmadan evvel solmuştu (ME 610-665). Her şey kurudu ve birkaç soluk yaprağın üzerinde büzüldü kaldı. Bu tek tük solgun yaprakta yalnız efsanelerden çıkmış efsaneler var, tarih kırıntıları, ilk dünyanın bir rüyası."

Arkadaşlarım! Klasik Yunan devriyle bundan önce gelen daha eski ve en eski tarih devirleri arasındaki zincirleme bağların unutulduğunu gösteren bu levhayı, Herder bundan bir buçuk asır evvel çizmiştir.

İnsanlık tarihi, böyle daha dün denecek yakın bir zamana gelinceye kadar, yarısı karanlık bir âlem manzarası gösteriyor, Asiya, anahtarı bulunamayan kapıların arkasında bir muamma gibi duruyordu.

İnsanlık tarihi sanki Asiya'da bitmiş, Yunanistan'da yeniden başlamıştı. Burada doruğuna çıkmış bir sanat ve bütün bir kültür sistemi vardı. Bu, kendi kendini yaratan, kökenini kendinden alan ve ilk olarak kendinden başlayan bağımsız bir âlem miydi? Bu da bir ilk dünya mıydı? Bunun kurucuları ve temsilcileri buraya nerelerden geldiler? Tabiat ilk olarak, onları burada mı yarattı?..

Hayır!.. Bütün bu sorulara tarih felsefesi, varoluş ve gelişme kanunu ve bütün insanlık tarihinin genel zincirleme seyri olumsuz cevaplar verir.

Fakat arkadaşlar, bu kâfi değildir; hakikatin aydınlanması için cevapların olumlu olması lazımdır. Bu ise ancak tarihin olumlu deliller göstermesiyle mümkün olabilirdi. Halbuki ortada bu deliller ya hiç kalmamıştı veya pek az kalmıştı. En çoğu zamanların suikastına uğramıştı.

Arkadaşlar, insanların tarih anlayışları da henüz geri idi.

Gerçi Yunanlılar V. asırdan itibaren tarih yazmaya başlamışlardır.

Herodot ve Thukidides bu sanatta örnek olmuşlardı. Fakat onların ufukları zaman ve mekân itibariyle sınırlıydı. Lisanlara ve arkeolojiye vukufsuzlukları eski tarihe nüfuz etmelerine mâni olmuştu. Kendi efsane tarihlerine çok itimat ettikleri için, tesadüfen mezarlardan çıkardıkları eski tarih kalıntılarından istifade edemediler.

İlimlerin dayandığı dinamik esası ve insanlığın dayanışma ve ilerlemesi kavramını da kavrayamadılar. Bunun için her şeyin kendilerinden başladığı zannına kapıldılar.

Gerçi kendilerinden evvel gelen milletlerin ruhen yükselmiş ve büyük bir kültür mertebesine çıkmış olduklarını inkâr etmiyorlardı. Fakat bu itirafları içinde yanlış bir görüşleri vardı.

Onların görüşünc göre, milletlcrde kültür birinden diğerine intikal suretiyle seyretmez, bilakis biri diğerinin yanında kendi başına bir seyir takip eder. Bir kültür diğerinin üzerine binasını kurmaz, bilakis her bir kültür, diğerleri gibi aynı gelişmeyi başlı başına kendi yapar.

Bu teori ve görüş Eflatun'undur.

Aristo dahi, esas itibariyle aynı teoriyi kabul ediyordu:

"Bizim ilahlara ve başka her şeye dair tasavvurlarımız şimdiki insan neslinin ilk icadı değil, bilakis bu tasavvurlar sayısız kereler, evvel zaman insanlarının ruhlarından yol alıp bize gelmiştir..." Her şey sonsuz zaman içinde birçok kereler, evet sayısız kereler icat olunmuştur. "Her sanat ve felsefe, mümkün oldukça bir kereden fazla keşfolunmuş, gelişmiş vc sonra tekrar kaybolmuştur" tarzında ifade ettiği fikirlerle Eflatun'dan ancak görünüştc ayrılmış oluyor.

Hakikatte tarihçi filozof Dilthey'in dcdiği gibi, Grekler şu tasavvur içinde yaşıyorlardı ki, bütün varlıklar bir devridaimdir, kainat ebedi bir düzen içinde tekrar dönen devirlerden ibarettir; bitkiler ve hayvanlar, insanlar ve milletler büyürler, çiçeklenirler, sona ererler.

Görülüyor ki, Greklerin tarihi kavrayışları siyasi hayatın şekillerini meydana gctiren kuvvetlerin tahlilinden mahrum bulunuyordu.

Onlar, milletlcrin karşılıklı olarak birbirleri üzerindc yaptıkları tesirden doğan ilerleme kavramına nüfuz cdememişlerdi.

Halbuki insanlık tarihi bütün bir cereyandır. Bütün gelişme mazi kademelerinden, mcrhalelerindcn geçerek bugünkü seviycsine yükselmiştir.

Klasik Yunan dünyası bunu anlayamamıştı.

Arkadaşlar, Grek âlimlerinin medeniyet ve insanlık tarihini anlayışta yanlış görüşlere saptıklarını söylemekle kalırsak, insanlığa hakikati yanlış yahut eksik anlatmak mesuliyetini yalnız onlara yükletmiş oluruz ki, bu da insafsızlık olur.

Bunun için, müsaade buyurursanız bu hususta görüşümü aydınlatmaya yarayacak bazı izahlarda bulunayım. Bu izahlarımla, Yunan tarihçilerinden sonra dahi tarih anlayışında yanlışlığın devam etmesine sebcp olan etkenler bir dereccye kadar meydana çıkarılmış olur zannederim.

Bu etkenlerin başında mukaddes kitaplar tarihinin kutsi tanınması gelir. İşte bu anlayış Avrupa'da tarihi düşünmeyi çok geriye atmıştır. Çünkü Avrupa'da Yunan tarihçilerinden sonra, XVII. asrın içine kadar, mcktep tarih kitabı olarak Sulpicius Scverus ismindc bir keşişin yazdığı kronik kullanılmıştır.

Augustin'in "Allah devletine" dair tarih felsefesi de ilmi olarak tarihin anlaşılmasını bin yıldan fazla imkânsız kılmıştı. Bu uzun asırlarda Avrupa'ca insan ruhunun tasavvur ettiği dünya levhası ilahiyata dayalıydı. Ve insanca düşünme dogmalara esirdi.

Bu csaret asırlarca devam etti. Bütün bu uzun asırlar içinde tarih hakkında hüküm süren anlayış yanlış yolundan çevrilemedi.

Muhterem arkadaşlar,

Ben burada tarih anlayışının Avrupa'daki gelişmesine temas cdiyorum. İslam âlemindc bunun aldığı seyirden arkadaşımız Şemsettin Beyefendi size bahsedcceklerdir.

Bu küçük nottan sonra tekrar sadede geleyim.

Demiştim ki, tarih hakkında hüküm süren anlayış, asırlar ve asırlarca yanlış yolundan çevrilememişti.

İlk önce XVII. asır, Kepler, Galile, Descartes ve Leibniz gibi âlimlerin tesiriyle ilmi düşünmenin otonomisini fethedebildi.

Bundan sonradır ki, XVIII. asır, tarihin "aydınlanma hareketi" diye kaydettiği büyük bir fikir cereyanına yol verdi; ilimlerden yeni bir dünya anlayışı kazanıldı.

Filozof Dilthey bunu şöyle tarif eder:

"Bu anlayış tabiat ilimleri ile tarih arasında ilmi bir bağın varlığını mümkün kılıyordu. Kainatın varoluşu, arzın vücut buluşu, bunun üzerinde bütün hayvan türleri arasında insanın teşekkül edişi faraziyeleri ve tarihin cereyanı gelişme fikriyle birbirine bağlandı. Bu görüş dünya tarihine, bütününü içinden bağlayan bir irtibat kazandırdı." Bu büyük bir şuurdu ve bu şuur bazı düşünürlerde bütün dünya tarihine ait fikirleri sonsuz genişliğinde harekete getirdi. Bunların başında Herder geliyordu.

Herder tekevvüni[1] usul ile yani genetik metotla düşündü. Dünya tarihini ve insanlık tarihini tam bir bütün olarak değerlendirdi. Tarih felsefesine evrim (évolutionnisme) sistemini soktu; bu görüşüyle XIX. asrın tarih yazma sanatında tesirli oldu. O der ki, tarihe vurulacak kıymet ölçüleri dışarıdan bizim görüşlerimizden gelmemelidir. Büyük irtibatlar ve makbul fikirler bütün malzemeden ve teferruatın şaşırtıcı bolluğundan "intuition"[2] kuvvetiyle kazanılmalıdır.

Fakat arkadaşlarım, Herder şunu da gördü ki, kendi dairelerinin içine kapanmış mütehassıslar büyük fikirlere karşı mukavemet gösterirler; aranıp bulunmuş her bir ana hattını derhal birçok itirazlarla reddederler.

Herder bu mütehassıslara şöyle haykırmıştı:

"Aradaki irtibat ve münasebetler tesis edilmeden ve hepsi ahenkli bir nizama sokulmadan genel bir levha olabilir mi?.. Yüksek bir yere çıkılmadan, uzak bir manzara görülebilir mi?.. Efendiler!.. Biz tarihe birtakım yarıklardan, yıkıklardan bakıyoruz!.."

Herder milletlerin ve kültürlerin gelişmesini birbirine bağlıyor, dünya tarihinde yaratılış ve varoluşa kadar giden deruni bir bağ ve münasebet görüyor ve bundan bir buçuk asır evvel bütün kültürün kökenini Asiya dağlarının sırtında buluyor.

Bu buluşu ifade eden sözler aynen şudur:

"İnsan tarihinin ve kültürünün seyri en eski kökeni olarak Asiya'yı gösteriyor. Avrupa milletlerinin oradan göç ettiklerini, geçtikleri yerlerde mesela Karadeniz çevresinde bıraktıkları izler ispat ediyor; Doğu Asiya'nın donmuş insanlarının tek heceli katılığından Avrupa'nın kelimesi zengin fakat daha sakil[3] lisanlarının gelişmesi, bütün Avrupai yazı tarzlarının Fenike yazısına tabi bulunuşu ve bunlardan daha az olmamak üzere, ehli hayvanlarımızla yetiştirme bitkilerimizin Asiya'dan çıkması, kültürün aynı seyrini ispat ediyor.

En eski ve en sanatlı mabetler hâlâ Asiya'da duruyor ve en eski şiir orada çiçeklendi; en eski 'hiérarchie'[4] Asiya'da bulunur ve kudretli devlet reisleri oradadır, nasıl

1 Tekevvüni: Oluşla ilgili, genetik. (Y.N.)
2 Sezgi, önsezi. (Y.N.)
3 Sakil: Telaffuzu ağır ve kalın olan. (Y.N.)
4 Hiyerarşi. (Y.N.)

ki Asiya'nın tesis ettiği Mısır'da da bunlar tabii görünür. Özetle Asiya'nın bütün sanatlarda en eski ustalığı vardır ve bütün ananelerin en erken başladığı yer orasıdır."

Herder'den sonra sözü XX. asrın başlarında yaşayan filozof Dilthey'e bırakıyorum. O da Herder'in imanına iştirak ederek bütün kültür tarihinin Asiya'nın tarihi ve kültürel milletlerinden Yunanlılara ve zamanımıza kadar akıp gelen genel bir hareket olduğunu söyledi.

Arkadaşlarım,

Her zamanın kurtarıcı bir kelimesi vardır. Bu sözümü biraz izah edeyim.

Bilirsiniz ki her asır kendi içinde meydana gelen fikir cereyanlarıyla kendinden evvelki ve kendinden sonraki asırlardan farklı bir çehre alır. Bu fikir cereyanları birtakım ilmi kelimelerle, terimlerle ifade olunur ve bunlardan bir terminoloji vücuda gelir.

Fakat daima her asrın fikir cereyanlarına eksen teşkil eden merkezi bir fikir ve kavram vardır ki, bunu ifade için kullanılan ilmi terim, o asır için kurtarıcı bir kelime demektir. Bu kelime söylenince, bütün o asra hâkim ve mihrak olan merkezi fikir ve kavram ifade edilmiş olur.

Mesela XVIII. asrın terminolojisi akıl kavramında zirvelenmişti. XIX. asrınki gelişme kavramında doruğunu buldu. Hayat kavramını kendine merkezi fikir yapan XX. asır dahi gelişme ve zincirleme gidiş teorisini kabul ediyor.

Zamanımız düşünürlerinden Profesör Edward Wechsler bütün kültürün bir zincirleme gidiş, bir devam, bir ilerleme olduğunu söylüyor.

Profesör Franz Schnabel, daha bundan birkaç sene evvel "Zamanımızda Tarihi İncelemenin Manası" unvanıyla verdiği bir konferansta aynı fikirleri daha açık olarak şöyle ifade ediyor, diyor ki:

"Birbirini takip eden nesillerde bir birlik ve tarihte bir devamlılık vardır. Tarih bütün zamanların arasından geçip giden ve bir halkayı öbürüne bağlayan büyük bir gelişme zincirinden başka bir şey değildir. Tarihi gelişmenin her kademesi yalnız kendinden evvelki kademenin neticesi ve kendinden sonrakinin etkeni ve sebebidir. Tarihin devamlılığı bize şunu öğretiyor ki, bütün tarih durdurulamayan bir dönüşümdür ve mazinin ipleri hiçbir zaman kopmaz; çünkü bütün insanlık tarihi derûni bir birliktir."

Fakat arkadaşlar, bütün bu âlimlerin kanaatleri ve tarih felsefesinin prensipleri asırlarca ve asırlarca Asiya tarihini aydınlık bir ufka çıkarmaya muvaffak olamadılar. İnsanlık tarihinin bu en eski sahnesi, daha geçen asrın sonlarına kadar "unutulmuş bir dünya" olarak kalmakta devam etti; yazılı tarih devrinden derin bir uçurumla ayrı kaldı. Bu sebeple insanlığın gelişmesi temelsiz bir bina, yahut köksüz bir ağaç manzarası gösteriyordu. Çünkü aradaki tabii, kanuni irtibat ve zincirleme gidişi iade ve inşaya yardım edecek vesikalar ve tarih kalıntıları keşfolunamamıştı. Ve birtakım tarihçiler, tarihi, hakikat için değil, bilakis kendi zamanlarını doğrudan doğruya alakadar eden menfaatler için yazmışlardı.

Kolonya Darülfünunu[1] profesörlerinden Leisegang, geçen sene çıkan *Denkformen* (Düşünme Şekilleri) unvanlı eserinde der ki: "Tarihçilerin çoğu bilhassa Doğu'ya ait meselelerde zalim bir taassubun yahut tarihi bir gelişme neticesinde kazınamaz bir hale gelen batıl hükmün esiriydiler. Ortaçağ tarihinin en büyük kısmına

1 Köln Üniversitesi. (Y.N.)

o zamanki devrin ve yakın geleceğin menfaatları hâkim olmuştu. Hümanistlerin alakası Grekleri asri ilmin ve kültürün kurucuları olarak göstermek gayretinde toplandı. Homer Yunanlıların 'İncil'i idi. Hümanistler için de böyle oldu. XVIII. asırda büyük tarihçiler geldi. Bunlar tarihçinin en büyük şiarlarından birini teşkil eden eleştiri ve tahlil sanatının üstatları idiler, fakat genetik ve sentetik kavrayıştan mahrumdular. Tarihe kendi ölçülerini vurdular. Bu suretle asırlar sübjektif kıymetlerle tartıldı. Doğu onlara zifiri karanlık bir istibdat zamanı olarak göründü. Yalnız klasik devirde ve kendi asırlarında doğan aydınlanma hareketine yüksek kıymet verdiler. Doğuculuk ilmi kâfi derecede açıklık getirememişti. Filozofla filolog nadiren bir kafada toplanıyordu."

Arkadaşlar, XIX. asırda ve XX. asrın başlarında canlı bir hız alan Doğu ve Mısır incelemeleri, Ege Denizi sahillerinde, Yunanistan'da, bütün Ön ve Orta Asiya'da ve dünyanın başka yerlerinde yapılan kazılar, ananelerin eleştirel surette yapılan tahlilleri ve bunların neticeleri, lehçe araştırması, mukayeseli lisan araştırmaları, edebiyat tarihi ve kitabe bilgisi, hukuk ve anayasa tarihinin, din tarihinin, sosyoloji ve iktisat tarihinin verdiği neticeler son zamanların tarihçileri tarafından nazarı dikkate alındı; araştırma işi bu tarihçilerin inceleme ve hükümleriyle daha ileriye götürüldü.

Bilhassa bundan 50 ve 33 yıl evvel, bir Şliman'ın ve bir Evens'in yeraltından medeniyetler, şehirler ve milletler çıkaran sihirli kürekleri Homer devrini Doğu ve Asiya kültürüne bağlayan halkayı nihayet meydana çıkardı.

Asri kültür dünyası, tarihin düne kadar gizli kalan büyük bir hakikatini bugün artık tasdik etmek zaruretinde bulunuyor. Bu hakikat şudur:

Klasik dünya Yunanlaşmadan, Romalaşmadan evvel, Egeleşmiş, tarihte bir Yunan medeniyeti olmadan evvel, yüksek bir Ege medeniyeti yaşamış ve bütün asırlara tesirli olmuştur.

Daha düne kadar inanılan ve tapılan "Miracle Grec" (Grek mucizesi) tasavvuru artık bugün bir efsaneden başka bir şey değildir. Fougère bunu paradoksal bir ifade ile "Le miracle grec avant les Grecs" (Greklerden evvel Grek mucizesi) diye tarif ediyor.

Jardc dahi bu noktada şöyle diyor:

"Grek kavmini ve onun medeniyetini ararken, Grek kavmini vücuda getiren ve bilhassa Grek kavminnden önce gelen kavimlerin kendilerine mahsus dehalarını izah etmek lazımdır. Genel olarak bahsolunduğu gibi 'bir Grek dehası' yoktur!"

İşte muhterem arkadaşlarım, az zaman içinde Avrupa'nın görüşünde ve hükmünde bu kadar büyük bir değişiklik hasıl olmuştur. Dünya tarihine bugün büsbütün başka bir açıdan bakılıyor ve tarihin levhası büsbütün başka bir şekil gösteriyor. Tarih araştırması ve yeni yeni keşfedilen eski zaman kalıntıları insanlığın en eski tarihi kültürünün Orta Asiya'da ilk gelişmesini yaptığında ve buradan dünyanın her tarafına yayılarak, muhtelif sahalarda daha yüksek gelişme kademelerine çıktığında artık şüphe bırakmıyor.

Birçok Alman âlimlerinin müşterek çalışmasıyla geçen seneden beri yayımlanmaya başlanan on ciltlik büyük tarihte, Profesör Walter Götz, dünya kültürünün en eski zamandaki ilk başlangıcından bugüne kadar takip ettiği gelişme ve evrim seyrini şöyle izah ediyor:

"Gerçi insan kültürü muhtelif yerlerde bağımsız çıkış noktalarından gelişmiş gibi görünüyor ve göze muhtelif kültür daireleri manzarasını gösteriyor; hüviyetlerine göre muhtelif milletler muhtelif yollar üzerinden kültür gelişmesini yapmış gibi görünüyorlar. Böyle olmakla beraber, Çinlilerin, Hintlilerin, Önasiya kavimlerinin, eski Amerika'nın vs. kültürlerinde o kadar çok temas noktaları görülüyor ki, bunların hepsinde insan kültürü büyük bir bütünde yükselir gibi yükseliyor."

"Fakat insanlığın daha ilk zamanlarıyla bu yüksek kültür seviyesi arasında uzun gelişme devirleri geçmiş olması lazımdır. Öyle görünüyor ki, başka bir yerden göç etmiş yeni kavimler Öndoğu'da, Çin'de ve Hint'te yüksek kültürün en eski merkezlerini yaratmışlardır.

"Mısır'da ve Önasiya'da gördüğümüz gelişme şekilleri, genel olarak her yerdeki şekillere benziyor. Burada vücuda gelen büyük insanlık kültürü, sanat ve ruh hayatı, bu sahaların bütün sonraki gelişmelerini, sonra da Akdeniz memleketlerini ve Avrupa'yı tesir ve nüfuzu altında bulundurmuştu. Bu miras Yunanlılar, Romalılar ve Rönesans yoluyla yeni zamana devrolmuştur. Böylece Cebelitarık caddesinden Çin sınırına kadar uzayan bir birlik yahut akrabalık ve değiş tokuş dünyası teşekkül ediyor.

"Bu gelişme merhaleleri arasında, Önasiya, yüksek başıyla hepsinin üstünden bakıyor. O, bu üstün mevkiini bugüne kadar muhafaza etmemiş olabilir. Fakat onun canlı mahsulleridir ki, yeni Avrupa kültürünü doğurmuştur.

"Böylece onun o yaratma kuvveti zamanımızın yüksek kültüründe ölmez bir hayat unsuru olarak yaşamakta devam ediyor."

Arkadaşlarım,

Profesör'ün sözlerini nakilde tam sadakati muhafaza etmiş olmak için ilave etmeliyim ki, o bütün ırkları tek kökenden çıkarıyor. Çünkü dünyanın muhtelif kıtalarında kurulan ve yüksele yüksele günümüze kadar gelen bütün medeniyetlerin esas unsurlarında o kadar kuvvetli bağlar ve benzeyişler buluyor ki, bunların kurucularının bir beşikten çıktığını kabul etmek kendisi için zaruri bir keyfiyet oluyor.

Bizim Profesör'le aramızdaki anlayış farkı büyük değildir. Çünkü dünyada medeniyet merkezleri kuranların tek kökenden çıktıklarında Profesör'le tamamen beraberiz. Ancak bizim Profesör'den ayrıldığımız yön şudur: Bütün insanlık o beşikten çıkmamıştır. Bunu daha açık ifade edersek: Medeniyetin beşiği tektir, fakat insanlığın beşiği tek değildir.

Hanımefendiler, Beyefendiler,

Bir noktayı açık olarak tekrar etmek yerinde olur sanırım:

Dünyada medeniyet merkezi kuranların tek kökenden çıktıklarında Profesör Walter Götz'le beraberiz dediğim zaman, söylemek istediğim şudur:

Bu medeniyet kurucular Türklerdir *(alkışlar)* ve Türkler bittabi anayurtları olan bir beşikten, Orta Asiya yaylasından çıkmışlardır.

Nitekim, Ege medeniyetini kuranların dahi, o beşikten çıkan eski atalarımız olduğunu yeri gelmişken söylemiştim.

Fakat arkadaşlarım, müsaade buyurursanız bu nokta üzerinde biraz daha tafsilat vereyim:

Mesela Odise'de okunan Yunan ananesine göre Girit'in ilk sakinleri, Pelajlar, Eteokretler ve Kidonlardır.

Bu üç kabilenin köken ve mahiyetleri acaba nedir?

Herodot: "Pelajlar Grekçe söylemezler" diyor.

Yeni yazarlardan Fougère bunların kökeninin Küçük Asiya olduğunu kabul ediyor ve buna delil olarak Turova müttefiklerinin Anadolu kabilelerinden meydana gelen grubunda onların da mevcut bulunduklarını söylüyor.

Ve birtakım tarihçiler bunları Etrükslerle akraba tutar.

Profesör Karst'e göre, Girit ve Yunanistan'daki İllirya-Pelaj tabakası Altay-Ural'dan Pirenelere kadar uzayan Ligy yani Ligür-Ural kavimler âleminin güneydoğu kolunu teşkil eder.

Bu şahitliklerden şu netice çıkar ki, Girit'in ve Yunanistan'ın ilk ahalileri arasında Pelaj adı ile sayılan bu kabile, eski Küçük Asiya Türklerine ve Orta Asiya'dan Karadeniz kuzeyiyle Tuna havzasına ve Trakya-Makedonya-İllirya mıntıkalarına yayılan Asiya Türklerine akrabadır.

Eteokretler

Bu isim Girit'in asıl medeniyet kaynağı olan doğu parçasını işgal eden ahaliye verilmiştir. Bunlar da eski Türklerdendir.

Karst bunların Ural camiasından olduklarını tasdik ediyor ve diyor ki, Kret ve Eteokret tabirlerinin Etokret-te ve Eti-Urki-te kelimelerinin değişmiş hali olması muhtemeldir ki, Etrusci, Eturusci kelimelerinin yakın bir şeklidir.

Karst'ın bu tahliline göre, demek ki Eteokretler Etrükslerle ve Etilerle akrabadır ve bittabi onlar gibi Türk ailesindendirler.

Kidonlar

Bunlar adanın batı yarısının ilk sakinleridir. Hanya'ya izafetle kendilerine bu isim verilmiştir. Bunlara dair fazla bir şey bilinmiyor. Esasen adanın bu parçası Minos medeniyetinden uzak kalmıştır. Şu kadarı biliniyor ki, bu mıntıkada tesadüf edilen İda ve Bergamos isimleri Küçük Asiya'ya işaret ediyor.

Girit'e ve Ege Denizi'nin diğer adalarına, Küçük Asiya'dan gelen Karyalılar ve Likyalılar gibi başka Türk kabilelerinin de hâkim oldukları malumdur.

Herodot Likyalılara mahsus bir harp serpuşundan, tüy taçtan bahsediyor. Hakikaten Mısır duvar nakışlarında (XIII. asır) Likyalılar bu tüy taçla gösterilmiştir. Dikkate değer bir uygunluk olarak Knossos Sarayı'nda dahi tüy taçlı bir erkeği tasvir eden bir duvar kabartması bulunmuştur. Eski Fayestos Sarayı'nda dahi tüy taçlı kafa tasvirlerini içeren toprak levhalar bulunmuştur.

Bu böyle olunca eski Girit saray devrini, yani orta Minos devrini yaratanlar Türk ırkına mensupturlar.

Meşhur Arkeolog Dörpfeld de eserinde, Orta Minos devrini yaratanların Küçük Asyalılar olduğunu söylüyor.

Arkadaşlar, lisaniyat ve modern usulde yer isimleri araştırması da aynı kanaati teyit ediyor. Profesör Karst'ın geçen sene yayımladığı *Akdeniz'in Menşei* unvanlı eserinde şu sözleri okuyoruz:

"Akdeniz ve Ege âlemiyle Küçük Asiya ve Orta Asiya arasında müşterek lisani bir terkip unsuru vardır. Ege havzasında kocaman bir silsile teşkil eden kelime köklerine tesadüf ediliyor ki, bunların Batı yazarlarınca İndo-Öropeen[1] denilen dillerden olduğunu izah etmek mümkün değildir.

"Kapadokyalılar, Giritliler ve Karyalılar bir zamanlar etnik bir birliğe mensupturlar. Etrüskler de buna dahildir.

"Protokapadokyalılar yahut Mukaddes Kitap'ta geçen Kaptorimler Turani bir kavimdir. Kapadokya kelimesi sonradan azmadır. Bunun aslı Capfa-Torxum'dur. Sonraki Etrüskler yahut Türhenler de tarihten evvelki eski zamanda, ilk Turan kavimlerinin batı kolları ve kabile kardeşleridir. Bunun aslı Turxum, Turxne'dir. Bu Prehistorik ilk kavimler Ege'de Türhenli Pelajlar diye tanınmışlardır. Küçük Asiya'da Lido-Türhenler diye tekrar görünürler. Bunlar Turanlılarla birdirler ve aynı asıldandırlar. Bu büyük Turan-Hitit kabilesi, efendi ve fatih millet olarak, Karya-Kilikya-Girit'e hâkim olmuştur ve lisanı Turanidir."

İllirya-Trakya lehçesi de asli bir Ural gövdesi üzerine aşılanmış bir Fino-ugrien unsuruyla karıştırılmıştır. Burada yazarın Turan dediğine, ben, biz ve bütün Türkler, "Türk" dersek eski bir yanlışlığı düzeltmiş oluruz.

Eduard Meyer aynı fikre yaklaşıyor ve diyor ki: "Bu memleket birçok yer, dağ ve nehir isimleriyle doludur. Küçük Asiyalı kavimlere has bir karakter taşıyan bu kelime teşekküllerine Girit'te ve öbür adalarda da tesadüf edilir. Bunlar Yunanistan'ın aslen Küçük Asiyalılar tarafından meskûn bulunduğunun delilleridir."

Arkadaşlar, antropoloji araştırmaları da aynı kanaati teyit ediyor:

Şimdiye kadar bulunan kafataslarının mukayesesinden çıkan netice şudur ki, Girit'te milattan 4 bin yıl evvel uzun kafalılar yani Dolikosefaller çoğunluğu teşkil ediyordu. Bunlar ilk göçler arasında Libya'dan gelen kollar olabilir. Fakat azınlık halinde olmakla beraber, o devre dahi hâkim olanlar, Brakisefal yani geniş kafalı ırktı. Sonra, yavaş yavaş Orta ve Yeni Minos devirlerinde geniş kafalı Alpin Türkler Anadolu'dan yaptıkları istilalarla Girit'e hâkim olmuşlar ve adeden dahi üstünlüğü kazanmışlardır. Girit medeniyeti bu insanlarla yükselerek kendini gösterir. Esasen antropoloji meselelerinin tafsilatını arkadaşlarımız Doktor Reşit Galip ve Şevket Aziz Beyefendilerin kıymetli konferanslarında dinlediniz.

Bu münasebetle arz edeyim ki, yeni çıkan *Real-Leksikon* denilen büyük kamusta Sokrat'ın kafasının Brakisefal olduğu kaydedilmektedir.

Yazı da bu kanaati takviye ediyor.

Münich Darülfünunu[2] profesörlerinden Hommel bu bahiste şu satırları yazıyor:

"Minos Sarayı'nda keşfedilen yüzlerce toprak kitabe tamamen Eti yazısı tarzındadır.. Bunlar Girit lisanının abideleri olmak gerektir. Girit yazısından çıkma olan

1 İndo-Européen (Fr.): Hint-Avrupa. (Y.N.)
2 Münich Üniversitesi. (Y.N.)

Kıbrıs hece yazısı da buraya aittir. Girit'tc bulunan kitabelerdeki yazı ile (bilhassa çift ağızlı balta işareti) Elam yazısı arasında da bir benzerlik tcspit edilmiştir."

Arkadaşlarım, buna din tarihine ait delilleri de ilave etmelidir.

Eduard Meyer diyor ki: "Küçük Asiya ile olan sıkı bağlar, bilhassa Girit adasında her şeyden evvel dini sahada gözc çarpmaktadır. Bu hakikat hiçbir zaman inkâr cdilmemiştir. Giritlilerin Zeus'u Küçük Asiya'nın gök ilahına, Zeus'un anası Küçük Asiya'nın büyük tabiat ilahesine ve Zcus'un doğum bayramı ve ölümü Küçük Asiya'nın ibadetlerine ve efsanelerine tekabül eder. Ayrı kavimleri aşan bu bağ ve münasebete göre hükmetmck icap diyor ki, Girit dahi dahil olduğu halde Küçük Asiya dini esas anlayışında bir birlik olarak değerlendirilmclidir. Teşub, Tarku, belki de Attis vesaire gibi bazı ilah adlarının başlıca ilahlar olarak geniş sahalara yayıldıklarını görüyoruz. Etilerde, Kilikyalılarda, Mitanilerde, Babil-Kafkasya arasındaki mıntıkada aynı zamanda Tarku ilah adı bütün güneybatıda mevcuttur. Labrayn'da Zeus bir Karya ilahıdır. Labrayn'da Zeus eski Girit abidelerindeki Şimşek Allahının aynı vasfını taşıyor: Çift ağızlı balta. Eski Girit'in filizlenme devrine ait abidelerde bu çift ağızlı balta sembolü ibadet timsali olarak her yerde önümüze çıkar. Uluhiyetler arasında bilhassa bir ilaheye tesadüf ediyoruz ki, iki aslan arasında ayağa kalkıyor, işte bu da Küçük Asiya'nın ilahlar anasının karşılığıdır.

Bu dini kültür münasebeti, Küçük Asiya ile Girit ahalisi arasında her halde bir etnografya bağının mevcut olduğunu ve daha geniş olarak adalarla kara Yunanistan'ının da aynı bağ ile Anadolu'ya bağlı bulunduğunu gösteriyor. Girit'in dibinde, ilahların tasvirinde ve ibadet sembollerinde bu ortaklık göze çarpıyor.

Bu Ege dininin en bariz karakterleri bereketli ve müşfik analığı temsil eden kadına ve erkekte zürriyet prensibini temsil eden boğaya verdikleri mevkidir.

Ne Girit'te ne de kara Yunanistan'ında Olcmp ilahlarına ibadet edilmiyordu. Oralarda mukaddes ağaçlara, taşlara, oklara, direklere, çift ağızlı baltaya ibadet ediliyordu.

George Grundey bu münasebetle diyor ki: "Bu ibadetler bize Yunanistan'dan ziyade Asiya'yı hatırlatıyor."

Ege medeniyetiyle Asiya medeniyeti arasındaki bağlar, yalnız fikri ve ruhi sahayla, yazıyla ve dinle sınırlı kalmıyor. Bu vaziyet harp, siyaset ve sanat vadilerinde de bariz bir şekilde gözc çarpıyor.

Egelilerin Asiya'dan getirdikleri ve harp sanatında kullandıkları araba yaya askerden çok daha kıymetlidir. Yaya askerleri de Yunan Hoplitlerine benzememek üzere hafif giyinir.

Siyasi sistem Asiya tarzındadır ve hükümdarın ülkesi Yunan tarih devrindeki site devletlerinin sınırlarından çok daha geniş sınırlara kadar uzar.

Sanat sahasına gelince:

Cilalıtaş devrine ve biraz daha sonraya ait kültür kalıntıları Girit'te, Yunanistan'da, Kıbrıs'ta, İçeri Küçük Asiya'da, Adriyatik Denizi'nin başlı unsurlarında, Tuna'ya kadar ve daha da ötedeki sahalarda yakın bağlar ve münasebetler gösteriyor. Bilhassa toprak çömleklerinde, toprak heykelciklerinde ve kadın heykelciklerinde görülen benzerlikler bu etnografik münasebeti teyit ediyor. Bu medeniyet aynı zamanda İtalya'da görünüyor. Burada bilhassa Etrurya'nın en eski mezarlarında tıpkı aynı çeşit eşya bulunmuştur.

Görülüyor ki, bu devrin medeniyeti bütün saydığımız sahalarda bir birlik manzarası gösteriyor. Bu aynı bir Asiyai Doğu medeniyetinin buralara yayılmasının ve uzamasının orijinal bir levhasıdır. Bunu yalnız ticari münasebet ve değiş tokuşlara atfetmek doğru değildir.

Bu medeniyeti kuranların Avrupa'dan gelmediklerinde ve Sami olmadıklarında en tanınmış âlimler mutabıktırlar. O halde bunlar Orta Asiya'dan gelen Türklerden başka kim olabilir?

Dietrich-Fimmen, *Girit-Miken Kültürü* adlı eserinde Cilalıtaş devri medeniyetine ve onu takip eden devirlerin gelişmiş kültürlerine dair şu tafsilatı veriyor: "Anadolu'da Firikya ve Pisidya'da bulunan vesikalar (yani vazo şekilleri) ispat ediyor ki, Batı Anadolu sahillerinin bilhassa 2. Turova'ya yayılan daha eski kültürünün kökleri bizzat bu Anadolu'nun içindedir.

Bozöyük'te, Pınarbaşı'nda, Seniree'de meydana çıkarılan seramikler, Anadolu batı sahilinde, Turova'daki kültür tezahürleriyle sıkı bir irtibat bulunduğunu gösteren mühim delillerdir.

Girit'te ve Mısır'da bulunan mühürlerin süslemeleri pek bariz bir benzerlik gösterdiği gibi, aynı mühürler Boğazköy ve Kayseri civarlarında da bulunur."

Muhterem arkadaşlarım,

Eski medeniyetlerden herhangi birinin incelenip araştırılmasının, tabiatıyla insanı Orta Asiya'nın yüksek yaylalarına, o Türk anayurduna götürmemesi mümkün değildir. Nitekim Ege medeniyetinin aslının ve mahiyetinin incelenmesinde böyle oldu.

Yeni ilimlerin nurlarıyla parlayan gözler artık kolaylıkla görecektir ki, Türk medeniyetinin yaratma kudreti zamanımızın yüksek kültüründe ölmez bir hayat unsuru olarak yaşamakta devam ediyor.

Türkün ezeli elçiliği, ırkının hiç sönmeyen, sonsuza dek genç dehasına yeni hız vererek ve geliştirerek, insani kültür hareketinde atalarının başkalarına bırakmadıkları ön safı yeniden elde etmektir.

Bunu bugünkü ve yarınki nesillere telkin etmek Türk tarih hocasının milli ve insani vazifesidir. *(Sürekli alkışlar.)*

TÜRK DİLİ TETKİK CEMİYETİ'NİN KURULUŞU VE TÜRK DİLİ KURULTAYI HAKKINDA*

(11 TEMMUZ-5 EKİM 1932)

11 Temmuz 1932'de Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'nin davet iltifatlarını aldım. Akşamüzeri Çankaya'ya gittim. Kendileri birkaç vakittir yeni köşke geçmişlerdi. Yukarı katta kitap odasının yanındaki çalışma salonunda huzurlarına çıktım. Duvarları krem, döşemeleri de kahverenkli bu sade ve büyük salonun orta yerindeki uzun masanın başında oturuyorlardı. O masanın etrafında Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti üyeleri de vardı. O günlerde ilk Tarih Kongresi yeni bitmişti.[1]

* Ruşen Eşref, "Türk Dili Tetkik Cemiyeti Kurulduğundan İlk Kurultaya Kadar", *Türk Dili*, Sayı: 2, Haziran 1933'ten ayrı basım, s.1-46. Özeti için bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.733-734.

1 Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin Tarih Kongresi'ne katılan öğretmenler şerefine 8 Temmuz 1932'de Marmara Köşkü'nde verdiği çay ziyafeti hakkında *Cumhuriyet*'te şu haber yer almaktadır:

> "Ankara, 8 (Telefonla) - Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Tarih Kongresi'ne iştirak eden müderrisler ve muallimler şerefine bugün saat 4'te Marmara Köşkü'nde bir çay ziyafeti verdi.
> Maarif Vekili Esat, Fırka Umumi Kâtibi Recep Beyler ve bazı mebuslar da davetliler arasında bulunuyordu. [...] Saat altıda Reisicumhur Hazretleri de teşrif buyurdular. Gazi Hazretleri müderris ve muallimleri muhabbetle selamladılar ve iltifatlarda bulundular.
> Muallimler Büyük Reis'in etrafında derhal samimi halka teşkil ettiler. Bu samimiyet ve hayranlık halesi her türlü tasvirin üzerinde bir manzara arz ediyordu. Gazi Hazretleri muallimlerle bir arada grup halinde resimlerinin alınmasına müsaade ettikten sonra ilim ve irfan ordumuzun temsilcileri ile merasim ve gösterişten uzak olarak uzun hasbıhaller yaptılar.
> Tarihin nasıl anlaşılması hususundaki fikirlerini, Tarih Kongresi'ne ait intibalarını söylediler. Ve milli mücadelenin, büyük zaferin muhtelif safhalarını hikâye buyurdular. Aynı zamanda muallimlerin bilhassa tarihi mevzularda sordukları suallere cevap verdiler. Bu samimi hasbıhaller aralıksız saat ona kadar devam etti. Bu müddet zarfında Gazi Hazretleri kendilerini kuşatan samimiyet halesinin ortasında kalmayı oturmaya tercih ettiler.
> Muallimler Gazi Hazretleri ile temaslarından çok büyük feyizler aldılar. Ve milletin büyük reisinin, büyük muallim ve rehberinin kendilerine karşı gösterdiği yüksek alakadan pek ziyade mütehassis oldular. Gazi Hazretleri Köşk'ten ayrılırken hararetli alkışlarla uğurlandılar."

Bkz. *Cumhuriyet*, 9 Temmuz 1932, Numara: 2935, s.1, 2.
Türk Tarih Kongresi'ne katılan Macar Profesör Zayti Ferenç de o günlerde Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal tarafından kabul edilenler arasındadır. *Atatürk'ün Nöbet Defteri*'nde 6, 8, 12 ve 15 Temmuz 1932 günleri kabul edilenler arasında kayıtlıdır. (Bkz. *age*. Toplayan: Özel Şahin Giray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.74-77.) Hasan Cemil Çambel bu konudaki hatırasını şu şekilde aktarmaktadır:

> "Macar âlimi ve Türk-Macar Derneği Başkanı Prof. Zayti Ferenç 1932 Türk Tarih Kongresi'ne davet edilmişti. İri cüssesi ve tecessüs içinde yanan gözleriyle, misafir âlim, bir akşam yemeğinde, Atatürk'ün sağında yer aldı. Çok geçmeden, sofra, cazibesine doyulmaz bir ilim ve kültür sahnesi oldu. Atatürk, bir aralık, kendine has ruh değişimlerinin en güzellerinden biri içinde, sima ve mana değiştirdi. Ve gördük ki, kudretli aksiyon ve hayat adamından, şimdi, birdenbire bir fikir ve hikmet adamı

Şimdi konuştukları, gelecek yıl yetiştirilecek büyük kitabın bölümlerinin nasıl olacağı ve bunları kimlerin yazacağı idi.

Yanılmıyorsam, o akşam orada bulunanlar şunlardı:

Afet Hanım, Yusuf Akçura, Samih Rifat, Riyaseticumhur Umumi Kâtibi Hikmet, Yusuf Ziya, Sadri Maksudi, Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Dairesi Reisi İhsan, Hamit Zübeyr, Hüseyin Namık Beyler, bir de Macarlı Profesör Zayti Ferenç.

Tarih konuşması bitmek üzere iken Gazi Hazretleri oradakilere sordu:

-Dil işlerini düşünecek zaman da gelmiştir, ne dersiniz?

Maarif Vekâleti bütçesinden tahsisatı kesildiği 1931 Temmuz'u sonundan beri eski Dil Encümeni artık çalışmıyordu. Harf inkılabının hızından doğan bu kaynağın yeni bir varlık göstermesi çok yerinde olacaktı. Onun için Reisicumhur Hazretleri'nin yüksek düşüncesi sevinçle karşılandı. Gazi Hazretleri:

-Öyle ise Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti gibi bir de ona kardeş bir dil cemiyeti kuralım. Adı Türk Dili Tetkik Cemiyeti olsun, *buyurdular.*

Yeni cemiyetin ne gibi işlerle uğraşacağı görüşüldü. Sonunda Reisicumhur Hazretleri kendi eliyle şu resmi çizdi:

olmuştu. Keskin zekâsı, hâkim ruhu, realist görüşü, alevden bir hitabet seli halinde sofrayı sardı. Ve yanındaki seçkin misafire dönerek:

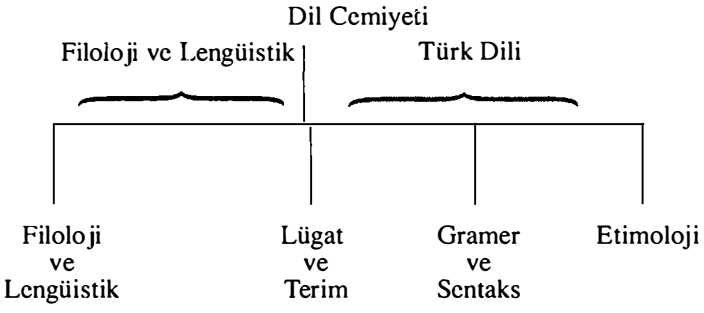
'Profesör' dedi 'Türkler ve Macarlar iki kardeş millettir... Dilleriyle, kültürleriyle, kökenleriyle iki kardeş millet... Fakat bu iki kardeş millet ne yaptı? İki kardeş millet gibi mi, kendi yüksek milli gayelerini ve büyük geleceği düşünen ve gören iki olgun kardeş millet gibi mi hareket etti? Hayır, ne yazık ki hayır... Biz Türkler, ilâyi kelimetullah diye, bir fedai gibi İslam âleminin önüne geçtik, siz Macarlar ruhullah diye yine bir fedai gibi Hıristiyan dünyasının önüne düştünüz ve asırlarca birbirimizi kırdık ve karşılıklı kırıştık, değil mi? Fakat ne için? Hangi büyük maksat, hangi milli gaye, hangi yüksek gelecek için? Ve kimin için? Kimin hesabına? Böyle yapacağımıza, eğer gurur ve ihtirasa, boş davalara, manasız, hayalperest emellere ve başkalarının maksatlarına kapılmayıp da iki kardeş millet el ele barış içinde birleşseydik, hem kendi milletlerimizin, hem de bütün insanlığın refah ve saadetine hizmet etmez miydik?..'

Bu derin hikmet ve cesur realist görüş tecellisi önünde, Macar âlimi, ruhundan yaralanmış bir canlı heykel gibi, yüzü kıpkırmızı ve gözleri dolu ayağa kalktı, sandalyesini geriye itti ve Atatürk'ün önünde iki dizi üstüne çökerek ve onun elini iki elleri arasına alarak, tekrar tekrar öptü, öptü, mukaddes hakikat önünde huşu ile ibadet eder gibi yüzüne, gözlerine sürdü. Bu ulvi manzara önünde sofrayı bir mabet sessizliği kaplamıştı."

Bkz. Hasan Cemil Çambel, *Makaleler Hâtıralar,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1964, s.43-44. Türkiye'deki SSCB Tam Yetkili Büyükelçisi Surits, SSCB Dışişleri Halk Komiserliği'ne gönderdiği 9 Ağustos 1932 tarihli telgrafta Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in Türk Dil Kurumu hakkındaki fikirlerini şöyle aktarmaktadır:

"Gazi, daha çok, en sevdiği eseri Tarih Kurumu hakkında konuştu. Kurumu, Türk dilinin öğretimi ve arındırılması temelinde kurduklarını anlattı. Bizim bilim adamlarımızla sıkı, sistematik bir bağ kurma isteğini söyledi ve belirtilen disiplinler temelinde sistematik işbirliği planının uygulanması ve devamlı çalışacak karma bilim komisyonunun eğitimi için, Eğitim Halk Komiserliği'mizin iki Sovyet uzmanı göndermesini rica etti. Sadece Türkolojiye bizde yüksek değer verilmesinden değil, ayrıca önemli ölçüde kirlenmiş ve Türklere hor bakan Batı bilimine güvenmediğinden bize başvurduğunu söyledi."

Bkz. Dokumenti Vneşnej Politiki SSSR, c.15, s.456'dan aktaran: Mehmet Perinçek, *Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri Sovyet Arşiv Belgeleriyle,* 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mart 2007, s.417-418. (Y.N.)

[...]

Reisicumhur Hazretleri:

-Yarın hükümete dilekçe verip cemiyetin iznini almalı. Fakat bunun için daha önce bir reis bir de umumi kâtip seçmeli. Ben her ikisini de burada aramızda görüyorum, *dedi.*

Eli ile Samih Rifat Bey'i göstererek:

-Zatıâliniz bunun reisliğini alırsınız, *buyurdular. Umumi kâtipliğe de lütfen beni münasip gördüler.*

-Şimdi iki üye için de iki arkadaş düşününüz, *dediler.*

Samih Rifat Bey ve ben bize çok şerefli bir iş emreden Reisicumhur Hazretleri'nin yüksek teveccühüne teşekkür ettik. Üyelikler için Yakup Kadri Bey ile Celal Sahir Bey'i söyledim.

-Peki, *dediler.*

Celal Sahir Bey veznedarlığa, Yakup Kadri Bey de üyeliğe seçildi.

Cemiyetin ilk nizamnamesi olarak da Reisicumhur Hazretleri:

-Zannederim şimdilik Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin nizamnamesini alırsınız. Lazım gelen yerlerine cemiyetinizin adını ve gayesini yazarsınız. Yenisini sonra düşünürüz, *dedi.*

Böylece, millete yararlı birçok iş gibi Türk Dili Tetkik Cemiyeti de Gazi Mustafa Kemal'in başından doğdu. [...]

Ertesi günü izinname Emniyeti Umumiye Müdürlüğü'nden gönderildi. Böylece Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin varlığı resmen 12 Temmuz 1932 olarak tescil edildi. [...]

İznin alındığını Hami Reis Hazretleri'ne arz ettim. Yeni cemiyete muvaffakiyet dilediler.

Tarih Kongresi'nin neticeleri alınmış, Büyük Millet Meclisi'nin toplanmaları bitmiş, yaz tatili başlamıştı.

Reisicumhur Hazretleri 15 Temmuz 1932'de Ankara'dan Yalova'ya hareket buyurdular. TDTC Reisi ile Umumi Kâtibi'ni de kendi özel trenlerinde götürmek iltifatında bulundular. O akşam, yolda, bütün konuştukları hep dil işleri üzerine idi. Görülüyordu ki, gerçekliğin ve gerekliğin köklerinden gelme ihtiyaçları herkesten önce sezip sırala-

yan ve yeri geldikçe ortaya atıp teşkilatlandıran Gazi Mustafa Kemal, Türk tarihi işleri gibi Türk dili işlerini de uyarıp başarmanın çağı yettiğini iyice kararlaştırmıştı.

Yorgun olan Samih Rifat Bey'in dinlenmek üzere Çamlıca'daki evine gitmesine, benim de okuma kitapları komisyonunda çalışmak için İstanbul'a inmek üzere istediğim izne müsaade buyurdular. Derince'de kendilerinden ayrıldık.

Ağustos sonlarına doğru Yalova'da ziyaretlerine gittim. Gazi Hazretleri'ni eski yeni, yerli yabancı kamuslardan öz Türkçe sözler aramakla, filoloji ve legüistik münasebetleri ortaya koymakla meşgul gördüm. Gezinirken, sofrada iken sık sık hep bunları açıyor, bunları anlatıyor, bunları soruyordu. O günlerdeki gazetelerin yazdıklarını unutmamış olanlar Reisicumhur'un yaptığı dil tetkiklerini bildiren fıkraları, makaleleri hatırlarlar.

Yalova'da kalarak cemiyet işlerine bakmamı emrettiler. Birkaç gün orada çalışıldı.

Ziyaretine gelenler çoktu. Bunlar arasında yalnız Samih Rifat Bey görülmüyordu. O, daha önceleri gelmiş, ancak rahatsızlığı arttığı için şimdi evinden dışarı çıkmıyormuş.

Halbuki Gazi Hazretleri, Eylül ayı içinde ilk Dil Kurultayı'nı toplatmayı düşünmüş. Bu yolda emirlerini aldım.

Gazi Hazretleri, Dil Cemiyeti'nin çalışması işinde, yine kendi kurduğu Tarih Cemiyeti'nin çalışması işinden büsbütün ayrı bir usul tutmuştu. Tarih işinde yaptığı programa göre önce tez kurulup yazılanlar bilirlere gönderilerek eleştirileri istenmişti. Sonra tarih muallimleri ile tarihçilerden meydana gelen büyük bir mütehassıslar kongresi toplanmıştı. Dil işinde ise çizdiği program şu idi: Önce Kurultay'ı toplamak, tezi orada anlatmak, dil mütehassıslarının, ediplerin, şairlerin, gazetecilerin, muallimlerin düşündüklerini dinlemek, bütün milleti kendi dilinin işlerinde alakalandırmak, nizamnameyi, programı Kurultay'da konuşturmak, Merkez Heyeti'ni ona seçtirtmek, sonra hızla çalışmaya geçmek.

30 Ağustos Başkumandan Muharebesi'nin yıldönümü günü, şehirden birçok zat Yalova'ya tebrik ziyaretine geldi. Bunlardan İstanbul Vali ve Belediye Reisi Muhittin Bey, Kolordu Kumandanı Şükrü Naili Paşa, Kolordu Kumandanı Salih Paşa, beş altı mebus arkadaş, akşam yemeğine de alıkonmuştu. Geç vakit, Başvekil İsmet Paşa Hazretleri de geldiler. O gece, huzurlarından ayrılırken Gazi Hazretleri, yarın İstanbul'a gidileceğini söylediler. Bana da: "Orada daha yakından çalışacağız" *dediler. Bundan başka, Gazi Hazretleri'nin vazifeden uzak bulunmamaklığım için Beyoğlu otellerinden birinde kalmaklığımı istediklerini başyaverleri Celâl Bey bildirdi. Bu âlicenap nezakete teşekkürlerimin arzını Celâl Bey'den rica ettim.*

Reisicumhur Hazretleri ertesi gün, öğle üzeri Ertuğrul Yatı ile Yalova'dan döndüler. Başvekil Paşa'yı Heybeliada'ya bıraktılar. Deniz Mektebi talebesinin selamları, ada vapurundaki yolcuların sürekli alkışları arasından geçilerek İstanbul'a doğru yola çıkıldı. Reisicumhur Hazretleri gemide bana bazı emirlerini not ettirdiler. Bunlardan biri de Samih Rifat Bey'e telgraf çekip hatırını sormak, Dolmabahçe'ye dönüldüğünü bildirmek, yarın kendisinin de oraya gelmesini rica etmekti.

Samih Rifat Bey'den ne ertesi gün bir cevap alınabildi, ne de daha ertesi gün... Kısıklı polis noktasına telefon edildi. Samih Rifat Bey'in gelemeyecek kadar hasta olduğu öğrenildi. Bunu Reisicumhur Hazretleri'ne arz ettim. Üzüldüler. Buyurdular ki: "Ya-

rın Operatör Kemal Bey ve Hasan Rıza Bey'le birliktc gidip görürseniz çok iyi olur. tarafımdan hatırını sorunuz. Yürüyebilecek gibi ise alır gelirsiniz. Dolmabahçe'de bana misafir olsun. Burada tedavisine baktırılır. Doktorlar daha kolay gelip gidebilir".

Ertesi gün, Operatör M. Kemal Bey, Riyaseti Cumhur Kalemi Mahsus Müdürü Hasan Rıza Bey ve ben, bir motorla Üsküdar'a geçtik. Samih Rifat Bey'in köşküne çıktık. [...]

Getirdiğiniz selama, davete pek sevindi. Nasıl teşekkür edeceğini bilemedi.

"Ben de zaten kaç gündür Yalova'ya gideceğim diye Oktay'a kitap bavulumu hazırlatıyordum" diye iki kanadı büyük bir kitap gibi açık duran bavulu gösterdi.

[...]

Reisicumhur Kurultay'ın ilk işlerine başlamak üzere küçük bir teşebbüs heyeti yapılmasını emretti. Bu heyet, zaten merkezi Dolmabahçe Sarayı'na getirilmiş bulunan Tarih Cemiyeti Reisi Yusuf Akçura Bey'le üyelerden Hasan Cemil Bey, bir de Yunus Nadi Bey'den meydana gelmek üzere teşekkül etti. İki defa toplandı. Bu toplanmalarda Tarih Cemiyeti Kâtibi M. Uluğ Bey kâtiplik etti. Heyet, yapılacak işleri az çok konuştu. Kurultay'ın toplanması tarihini 26 Eylül olarak tespit etti. Bunun, Hami Reis Hazretleri'ne arzını kararlaştırdı. Gazi, bu tarihin, bütün hazırlıklar derecesine göre ileride bildirilmek üzere şimdilik durmasını münasip gördü. Beyannamede yalnız ay söylenecekti.

Samih Rifat Bey Dolmabahçe'ye getirilmiş, yerleştirilmiş, değerli mütehassıslar tarafından tedavisine başlanmıştı.

En önce bir beyanname yazarak bunu matbuatla millete bildirmek lazımdı. Hazırlanan yazıyı saat 22'de Reisicumhur Hazretleri'ne arz ettim. Teşebbüs heyetinin öteki üyelerini de emrettiler. Orada bulunabilenler geldi, görüşüldü. Reisicumhur Hazretleri, beyannamenin eksik gördükleri yerlerini kendi kalemleri ile düzelttikten, ona yeni bir tertip verdikten sonra bu yeni şekli bir de malumatı olmak ve mütalaası varsa bildirmek üzere Samih Rifat Bey'e göstermemi ve sonra matbuata verilmesini emrettiler. Ertesi gün 4 Eylül'de ajansta ve gazetelerde şu beyanname çıktı:

[...]

Bütün yurttaşları cemiyetin tabii üyesi sanan bu beyanname, yapılacak işlerin çerçevesini çizmiş bulunuyordu.

Önce bir umumi kâtiplik bürosu kurmalı idi. Halbuki hemen yazılacak mektuplar için başlıklı kâğıtlar bile yoktu. Nasıl olsun ki, Dil Cemiyeti'nin elinde henüz bir ufak bütçe bile yoktu. Bununla beraber bütün güçlükleri kolaylaştıracak en güvenilir define onun başında idi: Gazi Mustafa Kemal. Emri üzerine, Dolmabahçe Sarayı'nın alt katında, denize bakar bir oda, umumi kâtipliğe verildi. Kalemi Mahsus'tan Suat ve Zühtü Beyler de bu büroya memur edildi. Bu iki genç, Kurultay'ın sonuna kadar vazifelerini en düzgün, en hızlı bir çalışkanlıkla gördüler. Kalemi Mahsus yardımı ile çabucak başlıklı kâğıtlar ve zarflar bastırıldı. Bu kâğıtlara yazılan ilk iki tezkere, Hami Reis'in emri üzerine Cemiyet Reisi ve Umumi Kâtibi imzası ile Başvekillik'e ve Umumi Erkânıharbiye Reisliği'ne gönderilen tezkerelerdir. [...]

Matbuatta beyannamenin çıktığı sabahın ertesi günü üyelik için müracaat mektupları alınmaya başladı. Bunları okuyordum. Deftere kaydediliyordu. Her akşam

listeyi Cemiyet Reisi'ne ve Hami Reis'e arz ediyordum. Hami Reis'in emri ile bu listeler günü gününe matbuata veriliyordu. [...]

İlk teşebbüs heyeti üyelerinden Hasan Cemil Bey, Avrupa memleketlerindeki gençlik teşkilatlarını tetkik etmek üzere Sovyetistan'dan başlayan bir yolculuğa çıkmıştı. Yunus Nadi Bey, tedaviye Vişi'ye gitmişti. Yusuf Akçura Bey, o günlerde kendi reisliği altında toplanacak Tarih Cemiyeti üyelerine yazacakları mevzuları bölüştürmek üzere çalıştığından Dil Cemiyeti'ne gelemiyordu. Dil Cemiyeti Reisi hasta idi. Üyelerinden Yakup Kadri Bey Büyükada'da hasta yatıyordu. Celâl Sahir Bey, seçim dairesi olan Zonguldak'tan henüz dönmemişti.

Bu vaziyeti gören Hami Reis Hazretleri, tezi anlatıp müdafaa edecek zatlardan meldana gelen yeni bir teşebbüs heyeti kurularak hemen programın yapılmasını, herkesin kendi ihtisasına göre seçip alacağı mevzuu bildirmek üzere hazırlamasını emrettiler. İstiyorlardı ki, bu tezler Kurultay toplanmazdan en az bir hafta önceye kadar yetiştirilmiş olsun. Bunları Kurultay'dan önce kendi huzurlarında okutmak istiyorlardı.

Yeni müteşebbis heyet şu zatlardan teşekkül etti: (Alfabe sırası ile) Ahmet İhsan, Ahmet Cevat, Ali Canip, Celâl Sahir, Hasan Âli, İhsan, Ragıp Hulûsî, Reşat Nuri, Rüşenî, Doktor Saim Ali Beyler. Bu heyetle birlikte Samih Rifat Bey'in nezdinde toplanıp önce programı, sonra nizamname projesini, en sonunda da kurultayın tasvibine arz edilecek bir bildirgeyi hazırlayacaktık. Bunlar bitinceye kadar, bu arkadaşlar bir yandan da genel mevzuun herhangi bir kısmı için alacakları tezi yazıp hazırlamış bulunacaklardı.

Samih Rifat Bey'de çok yerinde olarak büyük bir anlayış, kavrayış ve söyleyiş değeri gören ve ona sevgi besleyen Reisicumhur Hazretleri, tabiatın onun vücuduna reva gördüğü bu haksızlığı fennin gidermeye çalışmasını büyük bir âlicenaplıkla sık sık tavsiye buyuruyordu. İstiyordu ki Samih Rifat Bey çalışsın, fakat yorulmaksızın. Onun için önce bu derdinden kurtarılmasına ehemmiyet veriyordu. Doktorlar ameliyata lüzum gösterdiler. Hasta ise bunu istemiyordu. İyiliğe yüz tuttuğunu; böylece çalışabileceğini, pek yakında ayağa kalkabileceğini umduğunu, ancak Kurultay'dan sonra ameliyat olmayı düşünebileceğini söylüyordu.

Reisicumhur Hazretleri, Samih Rifat Bey'in hatırını sormaklığımı, yapılan işleri bir defa da kendisine bildirmekliğimi emrediyorlardı. [...]

Yapacağı her işi önceden açıkça görmeye, gideceği yolu önceden bilip ona göre tedbirini almaya alışmış olan Gazi Kurultay'da ortaya konacak çalışmanın bütün verimini bir an evvel elinde derli toplu bulundurmak istiyordu. Bu iki gerçeklik göz önünden kaçırılmaksızın çalışıldı. Üç dört günde program ortaya çıktı. Gazi Hazretleri'ne arz ettim. Tarih tezi ile bir arada yürümesini ve Türk dilinin hele kökler kısmında hem eskiliğinin, hem İndo-Européen dillerle hem de Asya ve Avrupa'nın başka dilleri ile münasebetli noktalarının ilim esasları içinde belirtilmesini bir direktif olarak önceden verdikleri bu programı dikkatle okudular, bir iki yerini düzelterek uygun gördüler. Kurultay'ın 26 Eylül saat 14'te toplanacağının bu programla birlikte ilan edilmesini emir buyurdular. 10 Eylül 1932'de ajansta ve gazetelerde şu tebliğ çıktı:

Tebliğ Sureti

İstanbul, 10 (AA) - TDTC Umumi Kâtipliği'nden:

Kurultay Eylül'ün 26. Pazartesi günü saat 14'te Dolmabahçe Sarayı'nda toplanacaktır.

Kurultay'da konuşulacak başlıca mevzular şunlardır:

A) Dilin kökenleri.

1- Türk dilinin eskiliğine ve:

a) İndo-Européen dillerle,

b) Bütün beyaz ırklar dilleriyle,

c) Asya ve Avrupa'nın başka dilleriyle münasebetleri üzerine tetkikler.

2- Türk dilinin doğrudan doğruya kendi muhit şartları içinde gelişmeleri.

a) Lehçeleri,

b) Tarihi gramerleri "fonetik, şekliyat (morfoloji), sentaks",

c) Kelime hazineleri (lügatler),

d) Her türlü yabancı tesirlerden uzak olarak gösterdiği yüksek edebi kabiliyet.

3- Bu kabiliyetin halk dilinde sürmesi ve yazı dilinde sönmesi (halk edebiyatı-divan edebiyatı).

Bunlarda etken olan sebepler; dilin yakın mazisinin tetkiki.

B) Türk dilinin bugünkü hali, asri ve medeni ihtiyaçları.

4- Tanzimat'tan bugüne kadar Türk dili ve gösterdiği değişiklikler:

a) Şekliyat (morfoloji),

b) Sentaks,

c) Kelimeler (vocabuliare),

d) Terimler,

5- Türk dilinin asri ve medeni ihtiyaçları nelerdir?

C) Türk dilinin gelecekteki gelişmeleri.

6- Gaye, Türk dilini bugünkü ve yarınki medeniyeti kemali ile kucaklayabilecek en güzel şiveli ve ahenkli bir ifade vasıtası haline getirmek olduğuna göre:

a) Şekliyat,

b) Sentaks,

c) Kelime teşkili,

d) Terim koyma

sahalarında dilin bütün ihtiyaçlarını gidermek, düşünüş tarzını asrileştirecek ve Batılılaştıracak hale getirmek; yeni vakıaları ifade edecek yeni kelimeler teşkilinde önceden hazırlanmış ve tespit edilmiş esaslar ve kaideler hazırlamak.

Bir yandan da salon hazırlanmalı idi, Kurultay üyelerinin ve dinleyicilerin çokluğu göz önünde tutularak... [...]

İlk beyannamede de bildirildiği üzere, Hami Reis Hazretleri diliyorlardı ki, Kurultay'da söylencek sözleri bütün memleket işitsin. Bunun için salona radyo kurulacaktı. İstanbul PTT Müdürlüğü'ne ve Ankara'da Umum Müdürlüğe müracaat edildi. Radyo santralından Dolmabahçe'ye kadar tel uzatıldı. Bütün Türkiye şehirlerinde

halkın toplanabileceği yerlere ve meydanlara hoparlörler konulması için de Dahiliye Vekâleti'nden vilayetlere emir verildi. Bu tamimin bir sureti gazetelerde de çıktı.

Yalnız İstanbul'da sekiz on yerde radyo tertibatı alınmıştı. Vali ve Belediye Reisi bana şu listeyi verdi: [...]

Bunu ve Dahiliye Vekâleti'nden alınan cevapları Reisicumhur Hazretleri'ne arz ettim.

[...]

Öğleden sonraları, teşebbüs heyeti ile birlikte yine Samih Rifat Bey'in reisliği altında toplanıyorduk. Kurultay'a verilecek nizamname yapılacaktı. Dil Cemiyeti, bütün milleti tabii üyesi saydığı için Kurultay'a çağırmıştı. Demek ki, Cemiyet bütün çalışmalarında milletin ortaklığını ve yardımını ister, alır bir teşkilat yapmalı idi. Hami Reis, nizamnamede bunun göz önünde tutulmasını emir buyurdu. Bunun için ayrıca bir teşkilat düşünerek masrafa girmekten sakınmamızı, memlekette mevcut CHF teşkilatından, Halkevleri kültür şubelerinden istifade etmemizi tavsiye etti. Tarih Cemiyeti Umumi Kâtibi Doktor Reşit Galip Bey o zaman CHF Umumi İdare Heyeti üyelerindendi ve Kültür Bürosu Şefi olarak çalışıyordu. Hami Reis:

"Ona da söyledim. Bu nizamname işinde sizlerle çalışacak" *dedi.*

[...]

Bazılarından Kurultay'a üye gelmek istediklerini bildirir mektuplar aldığım tanınmış edip ve şairlere ayrı birer mektup yazarak hepsini davet etmemi Hami Reis emretmişti. Onlara programı gösterecektim, maksadı anlatacaktım, bu yolda ne düşündüklerini soracaktım. Kurultay'da söylecekleri varsa şimdiden hazırlanmalarını bildirecektim.

Teşriflerini icra ettiğim zatlar:

Abdülhak Hamit, Sami Paşazade Sezaî, Uşşakîzade Halit Ziya, Cenap Şehabettin, Hüseyin Cahit, Faik Âli, Hüseyin Rahmi, Ahmet Rasim, Ali Ekrem Beylerdi.

[...]

Teşebbüs heyetinin başaracağı işler sonuna ermişti. Bir iki güne kadar bunlar ve tezler Hami Reis'in huzurunda okunmaya başlanacaktı.

Bir yandan da ilk beyannamede gönderilmesi yazılmış olan tezler gelmeye başlamıştı. Bunlar yüzlerce yapraklık bir kitap olmuştu. Hami Reis sorduğunda cevap verebilmek için tezleri birer birer gözden geçirmeli idim. Nasıl ki bir gün istediler, koca dosyaları arz ettim. Bir gecede hepsini okumuşlar. Her biri için düşündüklerini ayrı ayrı söylediler. Bunları sahiplerine hemen bildirmekliğimi emir buyurdular. Kolaylıkla anlaşılsın diye düşüncelerini ayrı ayrı işaretlerle gösterir zarfları da lütfen kendileri hazırlamışlar, bana öyle vermişlerdi. Bunları alınca içimden dedim ki: Bizi ve bizleri o çalıştırıyor, fakat onu bu kadar çok çalıştıran kimdir? En ufak bir şey bile gözünden kaçırmıyordu. Birkaç gün önce de gazetelerden birinin yanlışlı yazdığı beyannameyi görmüş, düzeltmiş, benim adıma göndermiş, dikkatli olmalarını söylemekliğimi yazmış, altına G işaretini koymuştu. Gazi'nin ne kavrayışla bakıcı olduğunun bir küçük örneğini gösterir bu nüsha, vesikalar arasında saklıdır.

[...]

Bir gün sert kara sakallı, pek sık, fakat yana yatık kara saçlı, etine dolgun biri geldi: Bir Orta Asyalı tipi. Koynundan buruşmuş bir mektup çıkardı. Eskişehir'in

Arapören köyünde muallimmiş. Yer gösterdim. Konuştuk. Dikkate değer sıkılgan görünüşlü, fakat sağlam duruşlu, çetin çalışkanlığı belli bir adam.

Az çok Buhara ve Dobruca ağzına çalar bir şive ile:

-Kitaplarımı da aldım geldim.

-Nerede?

-Dış kapıda bıraktımdı.

-Söyleyelim alsınlar.

Derisi epeyi yüzülmüş bir bavul getirdiler. İpini çözdü. Odaya köy kokusu yayan koskoca bir kitap çıkardı. Uçları biraz karartılı ve kıvrık yaprakları kalın ve yavaş parmakları ile çevirdikçe kurşunkalemi uçukluğunun ancak belirtebildiği birtakım yazılar görünüyor. Bunlar, bu adamın yıllardır topladığı veya Divanı Lügatı Türk'ten Türkçeye çevirdiği binlerce sözdü.

[...]

Bavulunu da, adresini de bize bırakıp gitti. Bunu Hami Reis Hazretleri'ne arz ettim. Alaka gösterdiler. Kitabı gözden geçirdiler. Kendini çağırttılar, görüştüler.[1]

Bunca gün, bunca insan görmüş o yaşlı başlı adam, Gazi'nin huzurunda bir çocuk kadar utangaçtı. Birbirine kenetlenmiş, birbirini uğuşturur ellerine alnından iri iri ter damlıyordu.

Çıktıktan sonra:

-Ağzım dilim tutuldu. Ben kim, Gazi kim!.. Bize bu çoktur... Biz o Süleyman'ın karşısında karınca bile değiliz yahu! dedi.

Böylece, kırk yıl yanındakilerden başka kimse bilmeyerek çalışmış köy hocası Numan Efendi, bir iki gün içinde bütün gazetelerin adını sanını bildirdiği, resmini bastığı tanınmış bir adam oldu.

Gazi Hazretleri, Çağatay Lügati'nin, eksikleri giderilip doğru telaffuzlarla yeni imlaya geçirilip basılmak üzere hazırlanması işini Numan Efendi'ye verdi. Saray'da kalıp çalışmasını emretti. Numan Efendi, bu işi, yanına alacağı, Batı dilleri bilir bir iki mütehassısla başarabileceğini bana söyledi. Arz ettim. Pekiyi dediler. Türkiyat Enstitüsü'nden Abdülkadir Bey'le, Diş Mektebi'nden mezun Mecdi Bey de bu işe alındı. Böylece, yakında basılacak olan Çağatay Lügati üzerinde çalışmalar başladı.

Kurultay toplanacağı sözü, değil yurtiçindeki bilirleri, sınırlarımız aşırı dil bilginlerini bile hıza getirmişti. Bir sabah, Ermenice iki makale aldım: Agop Martayan imzalı... Tercüme ettirdim: Türk dilinin eskiliği ve köklülüğü, başka dillerde bıraktığı izler üzerine idi... Hami Reis'e arz ettim. Bir iki gün sonra yine o imzanın yeni bir

1 Numan Efendi, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'le olan bu görüşmesini *Cumhuriyet* gazetesinin 18 Eylül 1932 tarihli sayısında şu şekilde anlatmaktadır:

"Gazi Hazretleri'ni bundan dört beş gün evvel gördüm. Reşit Galip Bey'in yanında otururken bulunduğumuz odayı teşrif ettiler. Hiç görmedikleri halde 'Eskişehir'den gelen mualim bey mi?' diye derhal tanıdılar. Büyük Gazi'yi böyle hiç beklemediğim bir zamanda karşımda görmem beni şaşırttı. Bana neler sorduğunu, benim ne cevap verdiğimi şimdi iyi hatırlayamıyorum. Yalnız 'Çağatayca biliyor musunuz?' dedikleri aklımda kalmış. Bahis bu suretle Şeyh Süleyman Efendii Buhari'nin *Çağatay Lügati*'ne intikal etti. Bu lügatteki kelimelerin söylendikleri gibi yazılmadıklarını anlattım. Bir iki arkadaşla bu kelimeleri söylenildiği gibi yazmamı emir buyurdular."

Bkz. *Cumhuriyet*, 18 Eylül 1932, Numara: 3006, s.1-2. (Y.N.)

tezi daha geldi. Reisicumhur Hazretleri bu yazıları yazanın nerede olduğunu sordular. Öğrendik ki Sofya'da imiş. Kurultay'da hazır bulunmak ve tezini anlatmak üzere getirilmesi için emir verdiler.

İstiyorlardı ki, Türk dili üzerinde söz söylemek dileğinde, vaziyetinde olanlardan hiçbiri unutulmuş olmasın. Batının en ötelerinden, en yukarılarından gelecekler de olsa, onlara da kürsü açıktı. Yerli bilginlerden kendileri henüz müracaat etmemiş olanları da arattık. Elâziz'de seçim dairesinde bulunan Fazıl Ahmet Bey'e, memleketine izinli gitmiş olan Amasya Tarihi sahibi Hüsameddin Efendi'ye birer telgraf çekildi. Çağırdıklarımızdan biri de Hüseyin Kâzım Bey'di. Kendisine mektup yazıldı, telefonla soruldu. Neden sonra bir gün, rahatsızlığını öne sürerek gelemeyeceğini bildirtti.

Hami Reis istiyordu ki, Kurultay'a değil yalnız belli başlı bilginler, uzak yakın vilayetlerdeki saz şairlerinden, halk hatiplerinden de hiç olmazsa birkaçı çağrılsın.

[...]

19 Eylül'de Hami Reis Hazretleri'nin huzurundaki toplanmalar başladı. Salon, yukarı katta, Reisicumhur'un çalışma bürosunun yanında idi. [...] Toplanma saat 14'te başladı. Toplanmada teşebbüs heyeti üyelerinden başka TBMM Reisi Kâzım Paşa Hazretleri, Tarih Cemiyeti üyelerinden Muallim Afet Hanım, Amasyalı Hüsamettin Efendi, Profesör Doktor Kemal Cenap Bey, bir de Sofya'dan gelmiş olan Profesör Agop Martayan Bey vardı.

O gün Samih Rifat Bey'i ilk defa ayakta görüyorduk. Bulunduğu daireden buraya sedye içinde getirilmişti. Lacivert bir elbise içinde vücudu dal gibi incelmişti. Koltuğunun altında kocaman bir dosya vardı. Hami Reis Hazretleri de onu ilk defa görüyorlardı. Yorulursa dinlenmeye çekilmesi için yan odalardan birini önceden hazırlamalarını emretmişti. Gazi Hazretleri ona iltifat ettiler, hatırını sordular. Celseyi açtılar. Kurultay gününe kadar basılıp, düzeltilip hazırlanması mümkün olabilmesi için en önce nizamname okundu, müzakere edildi. Hemen matbaaya gönderildi.

Bundan sonra programın her maddesi üzerine yazılmış tezlerin sıra ile okunmasına geçildi. [...]

O anlı günde her şey yerinde ve yolunda idi. Yalnız radyo hoparlörünün ayarı bir türlü dengini bulamıyordu. Arkadan, yandan, önden dinliyorduk. Sesi azaltıyorduk, yükseltiyorduk. Dinleyenlere soruyorduk. Olmuyordu. Uğultu kabarıyordu, dağılıyordu. Kimseyi memnun etmiyordu. [...]

Ertesi günkü denemeden sonra bu işin bu salonda düzeltilemeyeceğini anlayan Hami Reis Hazretleri o akşam salonu değiştirmeyi kararlaştırdılar. Emirlerini saat 23'te aldım. Riyaset kürsüsünü, hatipler kürsüsünü, zabıt kâtipleri masalarını, yüzlerce sandalyeyi ve hele radyo tertibatını yarın sabaha kadar Dolmabahçe'nin giriş sofasına taşıtmak, dizdirmek, kurdurmak, yarınki toplanmanın orada olmasını sağlamak gerekiyordu. [...]

Hami Reis Hazretleri yeni salonu gece saat birde bizzat teşrif ve teftiş buyurdu. Kendi kürsüsünün konacağı yeri tayin etti. [...]

Ertesi sabah, öğleye kadar radyo tertibatı yeni salona kurduruldu. Tecrübeleri yapıldı. 23 Eylül toplanması burada oldu. Seslerin daha iyi işitildiğine dair her yandan yeni haberler aldık.

Tezler anlatılmış, itirazlar dinlenmiş, cevapları verilmiş, nizamname kendisi için ayrılan komisyonda son şeklini alıp Kurultay'a arz edilmiş, münakaşası bitip tasvip edilmiş, takrirler encümeninden gelen takrirler okunmuş, merkez heyeti seçilmiş, kendi tarzının belki de bütün tarihte, bütün dünyada ilki olan Kurultay 5 Birinciteşrin [Ekim] 1933 Çarşamba akşamı kapanmıştı. Türk kültürüne yeni bir yol açarak...

Dokuz gün, öğlelerden sonra saatlerce süren toplanmaların her birinde Hami Reis Hazretleri hazır bulunmuşlar, müzakere ve münakaşaların en küçük noktalarını bile kendi localarından dinlemişlerdi.

Neticeden memnundular. Yeni merkez heyetini o akşam yemeğine davet buyurdular. Kurultay bittikten sonra Saray'da hazır bulunan arkadaşlardan birkaçını ve lütfen beni alarak Sakarya motoru ile Boğaziçi'nde bir gezinti yaptılar.

Yolda, Kurultay hakkındaki intibalarını kısaca anlattıktan sonra ileride yapılacak işlerin ana çizgilerini belirttiler. Onun uzaklıklar aşıcı dinlenme bilmez zekâsının, daha henüz başarılmış bu koskoca işi ancak bir geçiş sayıp ileriki işlere doğru atılmak hızından en ufak bir çabukluk bile kaybetmediği görülüyordu.

[...]

Ruşen Eşref

İZMİR BELEDİYE REİSİ BEHÇET SALİH BEY'E*

(30 TEMMUZ 1932)

İzmir, 30 (AA) - Heykellerinin açılış merasimi münasebetiyle şehrimiz namına Belediye Reisi Dr. Behçet Salih Bey tarafından şükran ve tazimat arz etmek üzere çekilen telgrafa Gazi Hazretleri şu telgrafla karşılık vermişlerdir:

Belediye Reisi Behçet Salih Beyefendi'ye

Milli mücadele ve heyecanımızın timsali olan güzel İzmir'de heykelimin dikilmesi vesilesiyle muhterem İzmirlilerin hakkımda gösterdikleri kadirşinaslıktan ve çok asilane duygulardan pek heyecanlandım. Muhterem İzmirlilere teşekkürlerimin, selam ve sevgilerimin iletilmesini rica ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye,* 31 Temmuz 1932, Numara: 3966, s.1; *Cumhuriyet,* 31 Temmuz 1932, Numara: 2957, s.3; *Milliyet,* 31 Temmuz 1932, Numara: 2324, s.2; *Vakit,* 31 Temmuz 1932, Numara: 5229, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V.* Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.170.

KERİMAN HALİS HANIM'IN DÜNYA GÜZELİ SEÇİLMESİ ÜZERİNE YUNUS NADİ BEY'E BEYANAT*

(1 AĞUSTOS 1932)[1]

İzmir'den dönen Başyazarımız[2] *Reisicumhur Hazretleri tarafından kabul buyurulmuştur. Reisicumhur Hazretleri bu seneki güzellik seçiminde bir Türk kızının dünya güzeli seçilmesinden dolayı memnuniyetlerini ifade etmiş ve memleketimizi dünya güzellik müsabakalarına iştirak ettirerek bu neticeyi temin edinceye kadar uğraşan gazetemiz hakkında da çok kıymetli iltifatlarda bulunmuşlar ve hislerini şu şekilde açıklamışlardır:*

Türk ırkının asil güzelliğinin daima korunmuş olduğunu gösteren dünya hakemlerinin bu Türk çocuğu üzerindeki hükümlerinden memnunuz. Fakat Keriman Ece[3] hepimizin işittiğimiz gibi söylemiştir ki, o, bütün Türk kızlarının en güzeli olmak iddiasında değildir. Bu güzel Türk kızımız, ırkının kendi mevcudiyetinde tabii olarak tecelli ettirdiği güzelliğini dünyaya, dünya hakemlerinin tasdikiyle tanıttırmış olmakla elbette kendini memnun ve bahtiyar saymakta haklıdır. Türk milleti, bu güzel çocuğunu şüphesiz samimiyetle tebrik eder.

Cumhuriyet gazetesi bu meselede Türk ırkının diğer dünya milletleri içinde mümtaz olan asil güzelliğini göstermek teşebbüsünü takip etmiş ve bunu dünya gözünde muvaffakiyetle neticelendirmiştir. Ondan dolayı bittabi bu vesile ile de takdir ve tebriklerimize hak kazanmıştır.

Şunu ilave edeyim ki, Türk ırkının dünyanın en güzel ırkı olduğunu tarihi olarak bildiğim için, Türk kızlarından birinin dünya güzeli seçilmiş olmasını çok tabii buldum. Fakat Türk gençlerine bu münasebetle şunu da hatırlatmayı lüzumlu görürüm:

İftihar ettiğimiz tabii güzelliğinizi fenni tarzda muhafaza etmesini biliniz ve bu yolda uyanık bir gelişmenin devamlı tahakkukunu ihmal etmeyiniz. Bununla beraber asıl uğraşmaya mecbur olduğunuz şey, analarınızın ve atalarınızın oldukları gibi yüksek kültürde ve yüksek fazilette dünya birinciliğini tutmaktır.

* *Cumhuriyet,* 3 Ağustos 1932, Numara: 2960, s.1; *Akşam,* 3 Ağustos 1932, Numara: 4962, s.1; *Vakit,* 4 Ağustos 1932, Numara: 5233, s.2; *Milliyet,* 4 Ağustos 1932, Numara: 2328, s.1-2. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III,* Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayımları, Ankara, 1954, s.91.

1 Gazetelerde beyanatın tarihi yer almamaktadır. Ancak *Atatürk'ün Nöbet Defteri*'nde Yunus Nadi Bey'in 1 Ağustos 1932 günü kabul edildiği kaydı bulunmaktadır. Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938,* Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.82. (Y.N.)

2 *Cumhuriyet* Başyazarı Yunus Nadi Bey. (Y.N.)

3 Türk dilinde kraliçe demek. (*Cumhuriyet*'in notu.)

PRENS KEMALETTİN'İN VEFATI DOLAYISIYLA MISIR KRALI I. FUAT'A TAZİYE*

(9 AĞUSTOS 1932)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü

Mısır Kralı Haşmetli Birinci Fuat Hazretleri'ne
Kahire

Prens Kemaleddin'in Tuloz'da vefat etmiş olduğunu şimdi haber aldım. Gerek Zatı Haşmetanelerinin ve gerek Kral hanedanı erkânının matemine samimiyetle iştirak ederim.

Taziyetlerimi takdim ve Zatı Haşmetanelerinden halisane dostluğuma itimat buyurmalarını rica ederim.

9.8.932 Gazi Mustafa Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: VII-1, D: 86, F: 1-247'de bulunan Fransızca belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Milliyet*, 22 Ağustos 1932, Numara: 2346, s.2; *Vakit*, 22 Ağustos 1932, Numara: 5251, s.9.

BALIKESİR'DE TBMM REİSİ KÂZIM PAŞA'YA*

(12 AĞUSTOS 1932)

Balıkesir, 12 (Özel) - Bugün Halk Fırkası'nda Meclis Reisi Kâzım Paşa şerefine bir ziyafet verildi. Kâzım Paşa'nın Gazi Hazretleri'ne çektiği telgrafa alınan cevap Mebus İsmail Hakkı Bey tarafından okundu ve çok alkışlandı. Kâzım Paşa Büyük Gazi'nin asil dilimizi yönlemek için nasıl çalıştığını anlattı. Salon alkıştan yıkılıyordu. Reisicumhur Hazretleri'nin telgrafları şudur:

Balıkesir'de TBMM Reisi Kâzım Paşa Hazretlcri'ne

Çok sevdiğim yurdun ve Bütünün[1] parçalarından birine kavuştuğunuzu bildiren tel yazısını sizi çok seven arkadaşlar birliğinde okuduk. Balıkesirlilerin büyük istekle kavuştukları büyük Bütünün[1] Kurultay Başbuğuna özleriyle gösterdikleri sevgi, tıpkı hepimize, Bütünümüze[1] gösterilmiş gibi yüksek anlandı.

İstediğim şudur: Bütün Balıkesirlilere Bütün[1] için, yurt için kendimizi unuturcasına yapmak istediğimiz şeylerden söyleyiniz.

Oradaki büyük yüksek kumandanımıza, kumandanlarımıza, zabitlerimize, askerlerimize, Cumhuriyet'in büyük idarecilerine duygularınızı söylerken benden de onlar için duygulu bağlılığımı söyleyiniz. Size, sizi dinleyeceklere tel yazınızı dinlemiş olan birliklc beraber ben de uğur dilerim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* *Cumhuriyet*, 23 Ağustos 1932, Numara: 2980, s.1, 3; *Akşam*, 23 Ağustos 1932, Numara: 4982, s.2; *Milliyet*, 24 Ağustos 1932, Numara: 2348, s.1, 6.

1 Kaynaklarda bu şekildedir. "Budun" (ulus, millet) olmalı. (Y.N.)

AMERİKAN ELÇİSİ SCHERRIL'E TÜRK TARİHİ HAKKINDA İZAHAT*

(14 AĞUSTOS 1932)[1]

Temmuz 1932'de Ankara'da geniş katılımla toplanan bir tarih kongresi, tarihi araştırmalar için bir merkez ve bir standart oluşturmuştur. Bu da tıpkı Fransız Devrimi'nin, Fransa'daki 18. yüzyıla ait gerici eğilimleri tamamen silip süpürmesi gibi, Türk tarihindeki yanlış anlayışları da temelli düzeltmiştir.

[...]

Gazi, kendini hiçbir konuda, Türklerin Orta Asya'daki özyurtlarından batıya doğru ilerleyişlerini tasvir eden etnografik haritalar ve vesikaları izah ederken olduğu kadar rahat hissetmemektedir.

Kütüphanesindeki o uzun öğleden sonrasında çok sayıda kitabından Türklük heyecanını teyit eden bir dizi hakikat ve tartışmalara işaret ederken ya da beni bir haritadan diğerine götürürken O'nun kadar konusuyla insanı böylesine büyüleyen bir insan hayatımda hiç görmedim. Bu öğleden sonrası, hafızamda ayrı bir yer tutmaktadır. [...]

O'nun ilham veren konuşmasını hafızamdan aktarmaya çalışayım. Tezi ilham verici bir tezdi:

"-Türk milletimiz eski ve şerefli bir millettir. Zaten Orta Asya'nın yüksek Altay yaylasında doğup yetiştiği için, kartalın meziyetlerini, uzak görüş, süratli uçuş ve bu ruhu barındıracak beden kuvvetini daha ilk başta kazanmıştır. Esasen fiziki ya da zihinsel, sınırlayıcı hiçbir ortamda kalamaz. Bu sebeple o yüksek merkezi doğum yerinin tecrit vaziyetine isyan etmiştir. İşte o ilk Türkler sonra hem batıya, hem doğuya, her ikisine doğru ilerlemeye cesaret etti.Yiğit atalarımızın bütün bu ilk akınlarıyla, biz, bugünün Türk milleti, pek ziyade alakadarız. Ama, Çin Seddi'nden geçerek Çinlilerin o vakte kadar korunabilmiş medeniyetlerinin ta kalbine kadar sokulan hareketleriyle alakadar değiliz; yahut kuzeybatıya doğru dönerek geniş İskandinavya sahasına girmeleriyle, tarihin Attilâ dediği büyük bir Türk'ün kumandasında Orta Avrupa'ya akın etmesiyle veya da bizim akrabalarımızın benzer diğer fetih kahramanlıklarıyla da alakadar değiliz. Biz tabii olarak ve esasen, batı istikametinde Yakındoğu'ya doğ-

* Charles H. Sherrill, *A Year's Embassy to Mustafa Kemal*, Charles Scribner's Sons, New York-London, 1934, s.210-213; Amerika'nın Eski Türkiye Sefiri Charles Sherrill, *Gazi Mustafa Kemal Hz. Nezdinde Bir Yıl Elçilik*, Türkçeye Çeviren: Ahmet Ekrem, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1934, s.88-89. İngilizce metin Şule Perinçek tarafından Türkçeye çevirilmiştir. (Y.N.)

1 *Atatürk'ün Nöbet Defteri*'nde Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in 14 Ağustos 1932 günü saat 15.00'te Millet Çiftliği'nde Amerika Sefiri'ni kabul ettiği kaydı yer almaktadır. (Bkz. age, Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.86.) Buna göre söz konusu konuşma bu görüşmede yapılmış olmalıdır. (Y.N.)

ru gelip, bugün Sümer, Hitit denilen medeniyetlerle Küçük Asya'nın tarihöncesi diğer medeniyetlerini kurmuş olan grupla alakadarız. Batı medeniyeti, Asya kıtasındaki insan okyanusunun bu birbirini takip eden dalgalarına karşı büyük bir siper inşa etti ve bu en sonunda Bizans İmparatorluğu şeklini aldı. Onlar ve bizim Türk atalarımız savaşa tutuştular. Zaferi tam pençemizin altına kesin alırken, bu sefer batıdan gelen bir başka dalga, -Haçlılar, Küçük Asya'ya saldırdılar- kati zaferimizi, büyük harp mükâfatı ve geniş imparatorluk sembolü olan İstanbul'u almamızı tam iki asır (1453'c kadar) geciktirdi.

Biz Türkler her zaman Doğu'nun kılıcının keskin ağzı idik. Lakin sonra birçok Levanten unsur biz galiplere katıldığından, Osmanlı İmparatorluğu denilen o milletler karışımı yavaş yavaş inşa oldu. Osmanlı İmparatorluğu, Türk unsurlarından istifade cderek, onları kuzeydoğu istikametinde Avrupa içlerine iki büyük met dalgası halinde istihdam etti. Kanuni Süleyman kumandasında, aradaki Balkanlar denilen bütün geniş toprakları ve ardını zapt ettikten sonra Viyana kapılarına dayandık. Arkasından Dördüncü Mehmet kumandasında ikinci büyük met dalgamız geldi ve o da askeri ve toprak bakımdan aynı derecede başarılıdır. Osmanlı İmparatorluğu, biz savaşçı Türkler sayesinde bir büyük devlet oldu ve bizim dini inancımız olan İslamiyet temelinde büyük bir ruhani teşkilat inşa edildi. İşte bu devlet ve bu ruhani teşkilat birleşerek İstanbul'da çok kuvvetli bir müessese haline geldi. Fakat orada savaşçı Türk, Avrupa'nın, Küçük Asya'nın ve Kuzey Afrika'nın en uzak ve dış kısımlarına kadar hükmeden idare merkezini kuşatan ve kontrol altına alan saray entrikalarına ve ruhani teşkilat hiyerarşisinin nüfuzuna teslim olmak zorunda kaldı. İşte burada bizim birinci ve büyük tablomuz sona eriyor. Bu tablo Türkler tarafından boyanmıştır, fakat nihayetinde bu cengâverlere saray entrikaları üstün gelmiş ve geri plana itilmişlerdir.

Tarih ilerledi. Bundan sonra Türk imparatorluğu Batı medeniyetine karşı kendisini Türk silahlarıyla değil, daha çok düşman Batı devletlerini birbirine düşürme marifeti sayesinde müdafaa etti. Umumiyetle bu yabancıların siyaseti İstanbul'a ve Boğazlar'a şu veya bu Batı bayrağını dikme arzusu etrafında dönerdi. Bize 'Avrupa'nın hasta adamı' diyorlardı ve böylece mirası için her tarafta birçok hak talep edenler türedi. Nihayet Batı devletlerinin kendi arasında büyük bir harp çıktı. Bizim üzerimizden Orta Anadolu'da ticari menfaatlar arayan belli bazı Avrupa devletlerinin Ortadoğu ihtirasları yüzünden bu harbe sürüklendik."

KÜLTÜR KELİMESİNİN TÜRKÇE OLDUĞU HAKKINDA AÇIKLAMA*
(17 AĞUSTOS 1932)[1]

Türk'ün tarihi, tarihin başladığı ilk günlere ve hatta başlamadığı tarihöncesi zamanlara kadar çıkarıldıktan sonra bu büyük milletin her yöneldiği istikamette imparatorluklar kurmakla öne çıkan cihangir hayatını dolduran ahval ve hadiselerin elbet bir dil ile ifade olunması lazımdı. Türk Dili Cemiyeti bugünden başlayarak gerilere gitmek ve yukarılara çıkmak suretiyle olduğu gibi işine uygun düşebilecek her yolda yürümek suretiyle de bu büyük Türk milletinin dil namına yarattığı, kullandığı ve dünyanın her tarafına dağıttığı malzemeyi inceleyerek insanlık medeniyetinin bu sahadaki gelişmesini ve değişimlerini tespit edecektir. Bu incelemelerin neticesinde Türk'ün bir söz kitabı (lügat) hazırlanacağı gibi, Türk dilinin diğer milletlerin dilleriyle geçmiş münasebetleri de hakikatleri doğrultusunda ortaya konulmuş olacaktır. İşin büyüklüğünü ve zorluğunu saklamaya hacet yoktur. Fakat ona sarf olunan gayret de o nispette büyüktür ve her zorluğu yenecek kadar azimli ve bilhassa nurludur.

Bu işte dahi başta olarak onun ana hatlarını işaret eylemeye bile başlamış bulunan Büyük Reis ve Rehber, birkaç gün evvel kendilerini Yalova'daki son ziyaretimizde maksadın Türk milletine kendi mazisinde mevcut ve kendi mazisinden miras kalmış ve bu itibarla bittabi daha olgunlaşmış şekilleriyle geleceğini de kapsayan kendi kültürünü ortaya çıkararak göstermek olduğunu izah ettikten sonra, Türk Dili Cemiyeti'nin bu yoldaki mesaisinden ortaya cidden hayret olunacak neticeler, yani hakikatler çıkması muhakkak bulunduğunu bütün bir emniyet ve kuvvetle beyan buyurdular ve:

-İsterseniz, *dediler.* İsterseniz evvela bahis konumuz olan kültür kelimesini ele alalım. Şöylece bir tesadüf bu kelime üzerinde bile bizi aydınlatmaya yetti.

Bunları söyleyerek Büyük Reis bize yanlarındaki bir kitabı uzatarak:

-Evvela, *dediler,* bu kitabın ismini, yazarını ve basma tarihini okuyunuz.

Okuduk:

-Çağatay Lügati. Yazarı Buharalı Şeyh Süleyman Efendi. İstanbul, 1298 [1880/1881].

Sonra da:

-Şimdi, *dediler,* bu kitapta kilturmak kelimesini bulunuz.

* *Cumhuriyet,* 21 Ağustos 1932, Numara: 2978, s.1, 5; *Akşam,* 21 Ağustos 1932, Numara: 4980, s.1-2; *Milliyet,* 22 Ağustos 1932, Numara: 2346, s.1-2.

1 *Cumhuriyet*'te görüşmenin kesin tarihi bulunmamakta, "birkaç gün evvel Yalova'da" gerçekleştiği belirtilmektedir. *Atatürk'ün Nöbet Defteri*'nde ise Yunus Nadi'nin 17 Ağustos 1932 günü kabul edildiği kaydı yer almaktadır. Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938,* Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.87. (Y.N.)

Bulduk.

-Kelimenin karşısındaki mana izahlarını okuyunuz, *dediler.*

Şöylece okuduk:

-Getürmek, ihzar ve isal. İrat ve peyda etmek. Sevk ve ikame etmek. Takarrür.[1]

Bundan sonra Gazi Hazretleri şunları söylediler:

-Türkçe fiillerinde mek ve mak eklerinin kaldırılmasıyla geri kalan maddenin asıl kelime olduğunu bilirsiniz. Kilturmak fiilinin asıl maddesi kiltur'dur demek. Fransızca, İngilizce, Almanca gibi belli başlı Batı dillerinde pek az telaffuz farkıyla kullanılan kültür kelimesi ile bu kiltur kelimemiz arasında telaffuz itibariyle olduğu gibi mana itibariyle de mevcut olan kuvvetli uygunluğa dikkat etmemek mümkün müdür? Malumdur ki, Batı dillerinde kültürün manası hem maddidir, hem manevi. Türkçede de aynı. Nihayet Çağatayi Türki de yapılacak işe kararlaşacak son şeklini vermeye kiltür diyor. Frenk, tarlayı ekmeye kültür dediği gibi ilimler ve fenlerdeki gelişme toplamına da kültür diyor. Buharalı Şeyh Süleyman Efendi'nin bu kiltur kelimesini Batı lisanlarından almamış olduğuna şüphe yok. Öyle bir şey hatıra dahi gelemez. Bu zatın Türk dilleri şubelerinden Çağataycanın kelimelerini toplamış ve onların manalarını yazmış olduğu meydandadır. Pek ufak bir telaffuz farkıyla kelime bütün manaları itibariyle Asya'da ve Avrupa'da aynıdır. Acaba onun asıl kökeni Asya mıdır, Avrupa mıdır? Burasını incelemeye çok zaman ve imkânımız vardır. Fakat şimdiden söylenebilir ki, kelime esasen Asyalıdır. Avrupa'nın bugün çok ilerlemiş olduğunda şüphe olmayan kültürü dahi aslen Türk'tür demek olur...

Hakikaten biz kültür kelimesini Batı medeniyetinde gördükten sonra onu Arapça bir kelime ile ifade etmek için hars kelimesini almışız. Hars ve haraset,[2] kültürün aslına ve türevlerine maddi ve manevi manalarıyla uygun düşen bir kelimedir. Batı dillerindeki kültür kelimesine köken olarak Latince kültüra (cultura) ve kültive (cultiver) karşılığı olarak da kültivare (cultivare) kelimelerini buluyoruz ki, aynıyla hars ve haraset demektir. Fakat şimdi asıl Türk dilinde kiltur kelimesini buluyoruz. Bunun da aynen kültür demek olduğunu görüyoruz.

Gazi Hazretleri'nin bu yolda verdikleri diğer izahlara ve tafsilata göre yukarıya kaydetmiş olduğumuz bu kültür ve kiltur uyuşması şöylece ilk misallerden biridir. İlk incelemelerin genel bir göz gezdirişten ibaret olan ilk araştırmaları ortaya şimdiden böyle yüzlerce misal koymuştur. Bu incelemeler ise yoktan bir şey icat etmek veya yakıştırmak için yapılmıyor. Evvela Türk'ün tarihi tespit olunmuştur. Bu tarih, tarihe hâkim olan bir hayattır. Ondan sonradır ki, şimdi bu hakikatin diğer vasıfları ve şekilleri üzerinde çalışılmaya geçilmiştir. Vereceği olumlu neticeler evvelinden bilinerek diyebiliriz ki, Türk'ün kültürü uyanmıştır, ayaklanıyor.

Yunus Nadi

1 İhzar: Hazırlama; İsal: Ulaştırma; İrat etmek: Söylemek, getirmek, getiri; Peyda etmek: Ortaya çıkarmak, kazanmak, edinmek; Takarrür: Kararlaşma, yerleşme. (Y.N.)

2 Hars: Tarla sürme. Haraset: Ekincilik, çiftçilik. (Y.N.)

BAĞIMSIZLIK BAYRAMI'NI TEBRİK DOLAYISIYLA AFGANİSTAN KRALI MEHMED NADİR ŞAH'A*

(18 AĞUSTOS 1932)

Türkiye Cumhurbaşkanı
Gazi Mustafa Kemal

Tel. Yalova, 18.8.1932

Afganistan Kralı Âlâhazreti Mehmed Nadir Şah Gazi Hazretleri'ne

Bağımsızlık Bayramı dolayısıyla en samimi tebriklerimi, Zatı Şahaneleri ile Afgan milleti hakkındaki saadet temennilerimi takdim ederim, efendim.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.69.

İZMİR BELEDİYE REİSİ DR. BEHÇET SALİH BEY'E TEŞEKKÜR*

(20 AĞUSTOS 1932)

İzmir, 20 (AA) - 9 Eylül Bayramı'nda İzmir'e teşrifleri hakkında şehir namına Belediye Riyaseti'nce vaki davete Reisicumhur Gazi Hazretleri aşağıdaki telgrafla karşılık vermişlerdir:

İzmir Belediye Reisi Dr. Behçet Salih Beyefendi'ye

17.8.932 tarihli telgraf cevabıdır:

Bu vesile ile hakkımda göstermiş olduğunuz alaka ve muhabbet hislerinize teşekkür ve cümlenize selam ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Cumhuriyet*, 21 Ağustos 1932, Numara: 2978, s.3; *Milliyet*, 21 Ağustos 1932, Numara: 2345, s.1; *Akşam*, 21 Ağustos 1932, Numara: 4980, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 22 Ağustos 1932, Numara: 3988, s.1.

POLONYA CUMHURBAŞKANI MOSCICKI'YE TAZİYE*

(20 AĞUSTOS 1932)

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

Tel. Ankara, 20.8.1932

Polonya Reisicumhuru Mösyö Moscicki Hazretleri'nc

Madam Moscicki'nin şahsında Ekselansları'nın uğradığı acı kaybı büyük bir üzüntüyle haber aldım. Samimi başsağlığı dileklerimin ve dostça sempati duygularımın kabulünü Ekselanslarından rica ederim.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.464-465.

TÜRK DİLİ HAKKINDA
MİLLİ TÜRK TALEBE BİRLİĞİ ARAŞTIRMA HEYETİ'NE*

(27 AĞUSTOS 1932)

Milli Türk Talebe Birliği Anadolu'daki seyahatleri esnasında Sivas'tan yeni dilimiz hakkında bir temenni telgrafı çekmişlerdi. Bu telgrafa Gazi Reisicumhur'umuz şu suretle karşılık vermişlerdir:

4/594 Yalova, 27.8.1932

Sivas'ta Milli Türk Talebe Birliği Araştırma Heyeti'ne

Dilimiz çok zengindir, güzeldir. Bunu ortaya çıkaracaklar sizin gibi duygusu derin, yorulmaz Türk gençleridir. Türkçemizi günün en ileri bilgi dili yapmak değerli araştırmanızdan beklenir. Sizlere uğurlar dilerim.

Gazi

* Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-17-d, D: 71, F: 1-68'den fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Türk Dili Belgeler,* Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, Ankara, 1992, s.429; *Atatürk ve Türk Dil Kurumu,* Hazırlayan: Nail Tan, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, Ankara, 2006, s.22. Ayrıca bkz. *Cumhuriyet,* 30 Ağustos 1932, Numara: 2987, s.1; *Milliyet,* 30 Ağustos 1932, Numara: 2354, s.2; *Vakit,* 30 Ağustos 1932, Numara: 5259, s.3; *Akşam,* 30 Ağustos 1932, Numara: 4989, s.2.

ZAFER BAYRAMI'NIN YILDÖNÜMÜNÜ KUTLAYAN DEĞİRMENDERELİLERE TEŞEKKÜR*

(31 AĞUSTOS 1932)

On sene evvel İstanbul ve İzmit Körfezi düşman işgali altında iken köyleri yanan ve çok cefalar çeken Değirmendereliler Kurtuluş Bayramı günü Gazi Hazretleri'ne bir telgraf çekmişler ve Büyük Gazi'den aşağıdaki telgrafı çok derin bir bahtiyarlıkla almışlardır:

31.8.932

Köy Heyeti

Değirmendere

Büyük ordumuzun anayurtta düşmanı yendiği ve varlığımızı kazandığı bu büyük günün yıldönümünde gösterilen çok temiz duygulardan sevindim ve teşekkür ederim ve hepinize uğurlar dilerim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Milliyet*, 4 Eylül 1932, Numara: 2359, s.6.
Yakup Kadri Karaosmanoğlu 30 Ağustos 1932 gecesine ait hatırasını şu şekilde aktarmaktadır:

"[...] 30 Ağustos Bayramı akşamıydı ve davetlilerin çoğunu merasim üniformalarını giyinmiş generaller teşkil ediyordu. [...]
Generallerin çoğunluğu teşkil ettiği bir zafer töreni sofrasında harp hatıralarından başka ne konuşulur? Kaldı ki, o devirlerde, Atatürk ordu erkânıyla iç politika konularından bahsetmeyi hem yersiz ve gereksiz bulur, hem de bu bahsin onları hiç ilgilendirmediğini bilirdi. Onun için, ilk kadehler içildikten sonra:
'-Hatırlar mısın?' dedi İsmet Paşa'ya, 'Altıncı Kolordu Kumandanı olarak vazifem başına giderken Gazık Dağı'ndaki Şark Cephesi karargâhında sana uğradığım o karlı geceyi? Sırtında kaputunla bir masanın başına oturmuş, bir gaz lambasının ışığında önüne serdiğin haritayı inceliyordun. 'Vaziyeti nasıl görüyorsun?' diye sormuştum. 'Kötü, çok kötü' demiştin. 'Düşmanın tipiden istifade ederek gün ağarmadan bir baskın yapması beklenebilir.' Ben 'Şu halde ne duruyorsun? Bir an evvel geriye çekilmek kararını versene' deyince, sen buna karşılık, vaziyeti Grup Kumandanlığı'na bildirdiğini, henüz cevap alamadığını ve kendiliğinden bir karar veremeyeceğini söylemiştin. Ben de 'Emir mi bekliyorsun?' demiştim. 'O emri 6. Kolordu Kumandanı salahiyetime dayanarak ve bütün mesuliyeti üstüme alarak sana ben veriyorum.'
İsmet Paşa ağlayışlı bir sesle:
'-Nasıl hatırlamam, nasıl unutabilirim o geceyi!' dedi. 'Sen benim imdadıma Hızır gibi erişmiştin. Nitekim, senin emrini yerine getirdikten birkaç saat sonra düşman kuvvetleri mevzilerimizi işgal etmiştir. Biraz daha bekleseydim korktuğum felakete uğramaktan beni hiçbir mucize kurtaramayacaktı.

Hem, o gece sen yalnız bu felaketi önlemekle kalmamışsındır. Bana askeri kariyerimde yüksek vazifelere yol açmışsındır. O geceye kadar ben neydim? Bir masa zabiti...'
İsmet Paşa sözlerini tamamlayamayacak derecede heyecanlı görünüyordu. Buna rağmen, bir müddet daha içini dökmekten kendini alamadı:
'-Beni, elimden tutarak ve en karanlık anlarımda önümde bir yıldız gibi parlayarak o vaziyetimden bugünkü vaziyetime getiren sensin! Her şeyimi sana borçluyum' dedi."

Bkz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, 1. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, Kasım 1968, s.128-129. (Y.N.)

KERİMAN HALİS HANIM'A*

(2 EYLÜL 1932)

İstanbul, 2 (AA) - Reisicumhur Hazretleri dünya güzellik kraliçesi Keriman Halis Hanım'ın kendilerine gönderdiği tel yazısına şu cevabı lütfetmişlerdir:

Keriman Halis Hanımefendi'ye

Temiz duygularınızı bildiren tel yazınızı aldım. Mazhariyetiniz münasebetiyle memleketimiz ve Türk kadınlığı hakkındaki saygılı intibalarınızdan ve şahsıma dair kalbi sözlerinizden mütehassis oldum. Donanmış olduğunuz maddi ve manevi kıymet ve fazilet içinde mesut olmanızı dilerim kızım.

Gazi Mustafa Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye,* 3 Eylül 1932, Numara: 4000, s. 1; *Vakit,* 3 Eylül 1932, Numara: 5263, s. 1; *Cumhuriyet,* 3 Eylül 1932, Numara: 2991, s.1.

DİL KURULTAYI'NA DAVET İÇİN YAHYA KEMAL BEY'E*

(5 EYLÜL 1932)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kâtibi Umumiliği

Dolmabahçe
5.9.1932

Yahya Kemal Bey
C/O Ambassade Turquie
Paris

Yüksek ihtisas ve değerli fikirlerinizden istifade edilmek üzere Eylül sonlarında toplanacak olan Dil Kurultayı'nda bulunmanız faydalı görülerek tensip buyrulmuştur. Ayın yirmi altısında İstanbul'da bulunmanızı rica eder gözlerinizden öperim.

Kâtibi Umumi
Hikmet

* Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-17-d, D: 71, F: 1-66'dan fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Türk Dili Belgeler*, Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, Ankara, 1992, s.202. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Türk Dil Kurumu*, Hazırlayan: Nail Tan, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, Ankara, 2006, s.23.

DİYARBEKİR HALKEVİ MUSİKİ ŞEFİ CELAL BEY'E*

(8 EYLÜL 1932)[1]

Diyarbekir'e ait topladığı halk türkülerini gramofonda okumak üzere İstanbul'a giden Diyarbekir Halkevi Musiki Şefi sanatkâr Celal Bey, Aziz Fahri Hemşehrimizi Dolmabahçe Sarayı'nda ziyaret etmiş ve iltifatlarına mazhar olmuşlardır. Büyük Kurtarıcı'mız Diyarbekirli hemşehrilerinin hallerini sorduktan sonra bu gencin dilinden yüksek ruhunun coşkun ve ölümsüz kaynaklarından akıp gelen bu veciz hitabeyi irat buyurmuşlardır:

Ben Türk elinin kahraman bir bucağındanım. Yazık ki oraya Bekir diyarı diyorlar, fakat özünde Türk diyarı idi. Bekir sonradan ona ad olmuş. Fakat biz öz diyarımızın ne olduğunu biliriz. Bizim diyarımız Oğuz Türk'ün has konağıdır. Biz de bu yüce konağın çocuklarıyız.

Buraya konduğumuzdan beri ne olduğumuzu anlatmaya çalıştık ve anlatıp duruyoruz ki: Türk eli büyüktür ve yeryüzünde yalnız o büyüktür. Her yeri dolduran Türk'tür ve her yanı aydınlatan Türk'ün yüzüdür.

Diyarbekirli, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu, İstanbullu, Trakyalı ve Makedonyalı hep bir ırkın evlatları, hep aynı cevherin damarlarıdır.

Bizim yeni işimiz budur.

Bu damarlar birbirini duysun ve birbirini tanısın. Bu dediğim şey hakikat olacak, çünkü hakikattir. Bu dediğim şey olduğu zaman başka bir âlem görülecek ve bu âlem dünyaya hayret verecek, nur ve feyzini insanlığa saçacaktır. Hakikat güneşi durmaz, daima yükselecek, Türk'ün varlığı bu köhne âleme yeni ufuklar açacak, güneş ne demek, ufuk ne demek o zaman görülecek.

* *Diyarbekir*, 26 Eylül 1932, Numara: 566-66, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Diyarbakır*, Diyarbakır Üniversitesi, Diyarbakır, 1981, s.99, 101. Özeti için bkz. *Milliyet*, 4 Ekim 1932, Numara: 2389, s.2; *Akşam*, 4 Ekim 1932, Numara: 5024, s.1; *Cumhuriyet*, 5 Ekim 1932, Numara: 3023, s.1.

1 *Diyarbekir*'de 26 Eylül 1932'de yayımlanan haberde hitabenin tarihi yer almamaktadır. Ancak Celal Güzelses'in özgeçmişinden öğrendiğimize göre, Diyarbakır türkülerini plağa kaydetmek için 1932 yılı Eylül'ünde İstanbul'a gelen Celal (Güzelses) Bey, Diyarbakırlı şair Cahit Sıtkı Tarancı'nın dayısı olan eski Nafıa Vekili Feyzi (Pirinççioğlu) Bey'in ısrarıyla, daha 1917 yılında tanışmış olduğu Gazi Mustafa Kemal'in ikamet ettiği Dolmabahçe Sarayı'na götürülür. Burada sekiz saat süren bir konser verir. *Atatürk'ün Nöbet Defteri*'nde ise Feyzi Bey'in (Şükrü Kaya, Zekâi, Cemal Hüsnü, Nuri ve Recep Zühtü Beylerle birlikte) 8 Eylül 1932 günü kabul edildiği, saat 12.00'de uyanan Gazi'nin gece 4.15'te yattığı kaydı yer almaktadır. (Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938*, Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.94.) Buna göre hitabe 8 Eylül 1932 tarihli olmalıdır. (Y.N.)

Bu karmakarışık işlerin içinden çıkıp yükselebilmek için bize dirilik gerektir. Birlik onunla beraber yürür. Diri yalnız Türk milletidir, birliği ortaya koyan da Türk'tür, dirliğin ne olduğunu anlatan da Türk'tür, çalışalım.

BEYNELMİLEL MASON İTTİHADI İCRAİ HEYETİ REİSİ KARPANTİYE'YE* (10 EYLÜL 1932)[1]

Eylül'ün beşinci gününden beri İstanbul'da toplanmakta olan Beynelmilel Mason İttihadı[2] Konvanı[3] dün sabah saat dokuz buçukta son toplantısını yapmış ve bu kapanma celsesi olmuştur.

Celseyi ilk toplantıya riyaset etmiş olan Türkiye Büyük Maşrıkı[4] Üstadı Azamı Mustafa Hakkı Bey açmış ve muhtelif millet delegelerinden söz söylemek isteyenlere söz vermiştir.

İlk sözü Beynelmilel Mason İttihadı (A.M.I.) İcrai Heyeti Reisi M. Karpantiye almıştır.

M. Karpantiye'nin ilk celsede Reisicumhur Gazi Hazretleri'ne Fransızca bir tazim telgrafı çektiğini yazmıştık. İcrai Heyet Reisi son celsede söz alarak Gazi Hazretleri'ne çektiği bu telgrafa gelen cevabı okumuş, bu münasebetle duyduğu takdir ve hürmet hislerini tekrar ve izah eden bir nutuk irat etmiştir. [...]

Beynelmilel Mason İttihadı İcrai Heyeti Reisi M. Karpantiye'ye gelen cevap şudur:

M. Karpantiye
Tokatlıyan Oteli - Beyoğlu

C. Selamınızı içeren telgrafınıza Reisicumhur Hazretleri'nin teşekkürlerini bildiririm, efendim.

Riyaseti Cumhur Umumi Kâtibi
Hikmet

* *Cumhuriyet*, 11 Eylül 1932, Numara: 2999, s.1, 4; *Vakit*, 11 Eylül 1932, Numara: 5271, s.8.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 10 Eylül 1932, telgrafın Beynelmilel Mason İttihadı Konvanı'nda okunduğu tarihtir. (Y.N.)

2 Uluslararası Mason Birliği. (Y.N.)

3 Masonların yıllık genel kuruluna verilen ad. (Y.N.)

4 Mason localarında en üst rütbeli kişi. (Y.N.)

DARÜLFÜNUN KİMYA MÜDERRİSİ MUSTAFA HAKKI BEY'E*

(10 EYLÜL 1932)[1]

Türkiye Üstadı Azamı Müderris Mustafa Hakkı Bey'in Konvan[2] kararıyla Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'ne bir tazim telgrafı çektiğini yazmış, bu telgrafın suretine yer vermiştik.

Bu tazim telgrafına şu cevap verilmiştir:

Darülfünun Kimya Müderrisi Mustafa Hakkı Beyefendi'ye

C. Türkiye hakkındaki samimi temennilerinizi içeren telgrafınızdan Reisicumhur Hazretleri'nin memnun olduklarını bildiririm, efendim.

Umumi Kâtip Hikmet

* *Cumhuriyet*, 11 Eylül 1932, Numara: 2999, s.1, 4; *Vakit*, 11 Eylül 1932, Numara: 5271, s.8.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 10 Eylül 1932, telgrafın Beynelmilel Mason İttihadı Konvanı'nda okunduğu tarihtir. (Y.N.)

2 Masonların yıllık genel kuruluna verilen ad. (Y.N.)

İKTİSAT VEKİLİ MAHMUT CELAL BEY'E*

(12 EYLÜL 1932)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kâtibi Umumiliği
4/637

Dolmabahçe, 12.9.932

İktisat Vekili Celal Beyefendi'ye

Yıllardan beri büyük ve ciddi iktisat işleri içinde bizzat uğraştınız, görgü ve tecrübelerinizi çoğalttınız. Bu defa İktisat Vekâleti'ni daha yüksek pratik vasıflarla üstlenmiş bulunuyorsunuz. Bundan çok memnun ve müsterihim.

Gerek Zatı Devletinize ve gerek Zatı Devletinizi büyük isabetle seçen Başvekil Paşa Hazretleri'ne teşekkür ederim.

Bütün dünyada olduğu gibi memleketimizde de en başta bulunan mühim işimiz iktisat işleridir.[1] Bu işte en yüksek muvaffakiyeti temine çalışmak hayatidir, zaruridir. Bunun için bu işte bütün devlet teşkilatının, bütün yurttaşların ve hepimizin ciddi duygularla alakalı olmamız lüzumu tabiidir. Milli iktisat yolunda emin olarak ve emniyet vercrek kati ve radikal adımlar atarken, her türlü nazariyatçılığı bir tarafa bırakarak[2] esas programımızın ilham ettiği pratik tedbirleri tercih etmek en doğru yoldur.

Toplumumuzun bütün iş bölümleri sahiplerini aynı faydalı alaka ile bu yolun el ele vermiş, omuz omuza dayanmış, bir hedefe yürüyen samimi yolcusu[3] yapmak, devletin iktisat işinde yorgunluğunu azaltmak ve muvaffakiyet zamanını kısaltmak için tek çaredir.

Muvaffakiyetiniz için benimle beraber bütün arkadaşlarımızın ve yurttaşlarımızın maddi, manevi her türlü vasıtalarla yardımcınız olduğunu düşünerek, müsterihan ve muvaffakiyetten emin olarak radikal surette çalışınız, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-8, D: 56, F: 42'de bulunan el yazısı ve daktilo belgelerin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Cumhuriyet*, 13 Eylül 1932, Numara: 3001, s.1; *Milliyet*, 13 Eylül 1932, Numara: 2368, s.1; *Vakit*, 13 Eylül 1932, Numara: 5273, s.2; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.553-554.

1 Cumhurbaşkanlığı Arşivi'ndeki el yazısı belgede "işleridir", daktilo belgede ve gazetelerde "işidir" şeklinde. (Y.N.)

2 Cumhurbaşkanlığı Arşivi'ndeki el yazısı belgede yer alan "her türlü nazariyatçılığı bir tarafa bırakarak" sözcükleri daktilo belgede ve gazetelerde yoktur. (Y.N.)

3 Cumhurbaşkanlığı Arşivi'ndeki el yazısı belgede "yolcusu", daktilo belgede ve gazetelerde "yolcuları" şeklinde. (Y.N.)

PEDAM'IN ATLETİZM MÜSABAKASI İÇİN İSTANBUL'A GELİŞİ HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E*

(14 EYLÜL 1932)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü
4/647

Dolmabahçe, 14.9.1932

Başvekâlet'e

13.9.1932 tarihli telyazmasına cevaptır:

İstanbul'da yapılacak atletizm müsabakaları için Beyaz Ruslardan Mösyö Pedam'ın İstanbul'a gelmesine dair İcra Vekilleri Heyeti kararnamesi uygundur, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 39'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

YABANCI MUALLİMLERDEN VERGİ KESİLMESİ HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E*

(14 EYLÜL 1932)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü
4/648

Dolmabahçe, 14.9.1932

Başvekâlet'e

14.9.1932 tarih ve 13280 numaralı, Darülfünun[1] için Fransa'dan getirilmiş mütehassis müderrislerle[2] Galatasaray Lisesi yabancı muallimlerinin ücretlerinden Kazanç, İktisadi Buhran ve Muvazene vergileri kesilmesi lazım geleceği hakkındaki İcra Vekilleri kararı uygundur, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 40'ta bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.
1 İstanbul Üniversitesi. (Y.N.)
2 Müderris: Profesör. (Y.N.)

YUNAN GAZETECİ SOFYA SPANUDİ İLE MÜLAKAT*

(17 EYLÜL 1932)[1]

Geçenlerde şehrimize geldiğini yazdığımız ve Gazi Hazretleri hakkında ilk makalesini tercüme etmiş olduğumuz Yunan edebiyatçılarından Madam Spanudi Gazi Hazretleri'yle vuku bulan mülakatı şöyle anlatıyor:

Gazi Hazretleri, önünde duran bir sigara kutusundan bir sigara aldı. Sigara içip içmediğimi sordu. Sigaramı bizzat kendisi yaktı ve kahve emretti. Bana Yunanistan'dan büyük bir alaka ile bahsetti ve dedi ki:

-Ben Yunanistan'ın iyi bir dostuyum, hepimiz Yunanistan'ın en büyük dostuyuz. Bunu biliyorsunuz.

Ben de cevap verdim:

-Reisicumhur Hazretleri, bunu bütün Yunan halkı bilir. Bütün Yunanlılar herhangi siyasi fırkaya mensup olurlarsa olsunlar, Türk-Yunan dostluğunun tahakkukundan memnundurlar.

Gazi Hazretleri ilave buyurdular:

-Evet, bu dostluk güzel bir eserdir, bir kuvvettir, bir teminattır.

Türkiye Reisicumhuru'nun bu samimiyeti beni fevkalade mütehassis etti. Açık ve aşikârdır ki, benim şahsımda Yunan düşünce âleminin bir simasına şeref bahşetmek istiyor. Mülakatımız teklif ve tekellüfsüz devam etti. Gazi Hazretleri, ikinci ve üçüncü bir sigara daha ikram etti. O sırada da Reisicumhur Umumi Kâtibi Hikmet Bey söze karışarak dedi ki:

-Madam Spanudi, Proia gazetesinde bugünkü Türkiye hakkında pek takdirkâr bir makale dizisi yazmıştır. Şahsi intibalarını yazmak için Zatı Devletlerini yakından görmek istiyordu.

Gazi Hazretleri sordular:

-Beni nasıl buluyorsunuz?

* *Vakit,* 21 Eylül 1932, Numara: 5281, s.4. Özeti için bkz. *Hâkimiyeti Milliye,* 18 Eylül 1932, Numara: 4015, s.1; *Cumhuriyet,* 18 Eylül 1932, Numara: 3006, s.3; *Milliyet,* 19 Eylül 1932, Numara: 2347, s.2.

1 Gazetelerde mülakatın tarihi yer almamaktadır. Anadolu Ajansı mülakatı *Proia* gazetesinden (Atina'dan) 17 Eylül 1932 tarihinde aktarmaktadır. (Y.N.)

-Simanızda birçok kuvvetler ve kudretler buluyorum. Çehreniz, çizdiğiniz inkılap cereyanlarıyla işlenmiştir. Alnınız dahiyanedir. Schiller'in "Ven der gennis au die Stirn gekust"[1] mısraını hatırlatır. Bakışlarınızda garip bir tatlılık vardır.

Hikmet Bey sordu:

-Reisicumhurumuzu Wagner'e benzettiğiniz doğru mu?

Gazi Hazretleri bütün kalbiyle gülüyor, belli ki bu benzetmeyi beklemiyordu.

-Hayır, Reisicumhur Hazretleri, dedim. Ben böyle bir şey yazmadım. Ben sizi Wagner'in Tannhäuser namındaki kahramanına benzettim.

-Evet evet, Almanya'da bu eserden bahsedildiğini duydum.

-Tannhäuser'e sizi niçin benzettiğimi anlatmama müsaade eder misiniz?

-Evet evet, rica ederim.

Bunun üzerine bu hususta Proia gazetesinde yazmış olduğum makale hakkında izahat verdim ve dedim ki:

-Gazi Hazretleri İstanbul'un bütün fatihlerinden daha mert ve daha kuvvetli olduğu için, İstanbul'un bütün sihir ve cazibelerini yenmek ve Tannhäuser Afrodit'in mağarasından nasıl kaçmışsa Gazi de payitahtı başka bir yere nakletmek kuvvet ve kudretine sahiptir.

Gazi Hazretleri bu izahatımı memnuniyetle kabul etti. Gazi'nin kuvvet ve kudreti, kendisini fikir ve görüşlerini açık ve tereddütsüz söylemeye sevk ediyor. Mustafa Kemal diplomatlık yapmıyor, tereddüt, dolambaçlı ve kaçamaklı sözler, kendisinin kuvvetli ve şahsiyetine yakışmaz.

Türkiye'de yaptığı hayret ve takdire layık ıslahat ve inkılaplardan kendisine bahsederken çehresinde güneş gibi bir memnuniyet ve sevinç parladı. Gazi Mustafa Kemal bütün aydın ve vicdan sahibi olanların kendisiyle beraber olduğunu hissediyor. Kendisinin hal ve hareketlerini dikkatle takip ederken, bir aralık gözümün önünde koca bir millete hissiyat vermiş, onu canlandırmış olan insanı, timsal olmaya layık insanı gözümün önünde görüyordum.

1 Vom Genius an die Stirn geküsst (Alm.): Koruyucu melek tarafından alnından öpülmüş. Mısrada yer alan "koruyucu melek" anlamındaki "Genius" sözcüğü eski Almancada "Genie" (deha) anlamına da gelmektedir. (Y.N.)

CUMHURİYET HALK FIRKASI İSTANBUL İDARE HEYETİ VE ŞEHİTLİKLER CEMİYETİ REİSİ CEVDET KERİM BEY'E*

(17 EYLÜL 1932)

İstanbul, 17 (AA) - Çanakkale Şehitlikleri'ni ziyarete giden heyet namına Cevdet Kerim Bey Gülcemal Vapuru'ndan Reisicumhur Hazretleri'ne aşağıdaki telgrafı çekmiştir:

[...]

Gülcemal Vapuru'nda Cevdet Kerim Beyefendi'ye

Telgrafınıza ve hislerinize teşekkür ederim. Selamlar.

Gazi Mustafa Kemal

* *Vakit,* 18 Eylül 1932, Numara: 5278, s.3; *Cumhuriyet,* 18 Eylül 1932, Numara: 3006, s.3; *Milliyet,* 18 Eylül 1932, Numara: 2373, s.6.

MİLLETLER CEMİYETİ'NİN 13. TOPLANTISINA GİDECEK HEYET HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E*

(18 EYLÜL 1932)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü
3/4375

Dolmabahçe, 18.9.1932

Başvekâlet'e

Milletler Cemiyeti'nin 13. Genel Toplantısı'nda Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ni temsil etmek üzere Cenevre'ye gidecek olan delege heyeti hakkındaki İcra Vekilleri Heyeti'nin 18.9.1932 tarih ve 13305 numaralı kararı uygundur, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 41'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

DİL KURULTAYI'NA KATILACAK AGOP MARTAYAN'A VİZE VERİLMESİ HAKKINDA DAHİLİYE VEKİLİ ŞÜKRÜ KAYA BEY'E*

(21 EYLÜL 1932)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kâtibi Umumiliği
Şifre tel

Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Beyefendi'ye

Sofya'da lisaniyatçı Ermeni Agop Martayan'a[1] *Dil Kurultayı'na yetişmek üzere acele vize verilmesi emir buyurulmuştur. Keyfiyet Hariciye Vekili Beyefendi tarafından geçerken Sofya Elçiliği'ne bildirilecektir. Devletlileri tarafından da lazım gelen muamelenin icrasını rica ederim.*

[...][2]

Hürmetler.

Kapadım
21.9.932
Lütfi

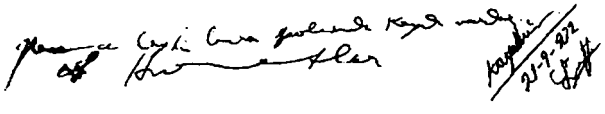
* Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-17-d, D: 71, F: 1-13'ten fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Türk Dili Belgeler,* Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, Ankara, 1992, s.203. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Türk Dil Kurumu,* Hazırlayan: Nail Tan, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, Ankara, 2006, s.25.
Ruşen Eşref Ünaydın hatıralarında bu konuda şunları aktarmaktadır:

> "Kurultay toplanacağı sözü, değil yurtiçindeki bilirleri, sınırlarımız aşırı dil bilginlerini bile hıza getirmişti. Bir sabah, Ermenice iki makale aldım: Agop Martayan imzalı... Tercüme ettirdim: Türk dilinin eskiliği ve köklülüğü, başka dillerde bıraktığı izler üzerine idi... Hami Reis'e arz ettim. Bir iki gün sonra yine o imzanın yeni bir tezi daha geldi. Reisicumhur Hazretleri bu yazıları yazanın nerede olduğunu sordular. Öğrendik ki Sofya'da imiş. Kurultay'da hazır bulunmak ve tezini anlatmak üzere getirilmesi için emir verdiler.
> İstiyorlardı ki, Türk dili üzerinde söz söylemek dileğinde, vaziyetinde olanlardan hiçbiri unutulmuş olmasın. Batının en ötelerinden, en yukarılarından gelecekler de olsa, onlara da kürsü açıktı. Yerli bilginlerden kendileri henüz müracaat etmemiş olanları da arattık."

Bkz. elinizdeki ciltte, s.386-387. (Y.N.)

1 Agop Dilaçar. (Y.N.)

2 Bir cümle okunamamıştır. Okunamayan cümle şudur:

" (Y.N.)

İSTANBUL MEBUSU AHMET RASİM BEY'İN VEFATI DOLAYISIYLA ÇOCUKLARINA TAZİYE*

(23 EYLÜL 1932)

Reisicumhur Hazretleri, Ahmet Rasim Bey'in ölümü dolayısıyla üzüntülerini merhumun ailesi efradına şu telgrafla bildirmişlerdir:

Dolmabahçe
23.9.932

Merhum İstanbul Mebusu Ahmet Rasim Bey'in Kızları Rasime,
Sadiye Hanımlara ve Oğlu Şeyda ve Osman Beylere
Heybeliada

C. Değerli babanızın ölümü büyük kayıptır, çok acı duydum.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Vakit*, 23 Eylül 1932, Numara: 5283, s.1; *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1932, Numara: 3011, s.1; *Milliyet*, 23 Eylül 1932, Numara: 2378, s.1.

İKTİSAT VEKÂLETİ'NE MAHMUT CELAL BEY'İN TAYİNİ HAKKINDA MECLİS'E TEZKERE*

(24 EYLÜL 1932)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdürlüğü
4/618

Dolmabahçe, 24.9.932

Büyük Millet Meclisi Yüksek Riyaseti'ne

Sıhhi vaziyetinin ağırlaşmasından dolayı Mustafa Şeref Bey'in 8 Eylül 1932 tarihinde çektiği bir telgrafta İktisat Vekâleti'nden istifasının kabulünü rica ettiği Başvekâlet'ten bildirilmekle vaki istifa kabul edilmiş ve bu suretle boşalan İktisat Vekâleti'ne Başvekâlet'in yazısıyla İzmir Mebusu Mahmut Celal Bey tayin olunmuştur, efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, TBMM Kütüphanesi, Mikrofilm Arşivi, M.F. No: 10'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre 4, c.10, TBMM Matbaası, Ankara, 1932, s.14.
Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in bu tezkeresi, Büyük Millet Meclisi'nin 10 Kasım 1932 günü öğleden sonra saat 14.30'da açılan ve riyasetini Refet Bey'in yaptığı 3. toplantı I. celsesinde okunmuştur. (Y.N.)

YUNANİSTAN'DAKİ ZELZELE DOLAYISIYLA REİSİCUMHUR ZAİMİS'E*

(28 EYLÜL 1932)[1]

Ankara, 2 (AA) - Yunanistan'daki zelzele felaketi dolayısıyla Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'yle Yunan Reisicumhuru M. Zaimis, Başvekil Paşa Hazretleri'yle Başvekil M. Venizelos ve Hariciye Vekâleti Vekili Şükrü Kaya Bey'le Yunan Hariciye Nazırı M. Mihalakopulos aralarında aşağıdaki telgraflar teati olunmuştur:

Yunanistan Reisicumhuru M. Zaimis Cenaplarına

Zelzelenin Yunanistan'da doğurduğu felaket haberini büyük bir üzüntüyle aldım. Yunanistan milletinin uğradığı zayiattan dolayı taziyetlerimi ve bu çetin imtihanda Yunan milletine karşı duyduğum derin samimiyeti Zatıâlilerine arz ederim.

Gazi Mustafa Kemal

* *Anadolu Ajansı Bülteni*, İkinci Servis, 2 Ekim 1932, s.1; *Hâkimiyeti Milliye*, 3 Ekim 1932, Numara: 4030, s.3; *Cumhuriyet*, 3 Ekim 1932, Numara: 3021, s.3; *Milliyet*, 3 Ekim 1932, Numara: 2388, s.1.

1 Telgraf, gazetelerde Anadolu Ajansı'nın 2 Ekim 1932 tarihli servisiyle yayımlanmıştır. Ancak 29 Eylül 1932 tarihli *Vakit*'te yer alan 28 Eylül 1932 tarihli Anadolu Ajansı haberinde "İstihbaratımıza nazaran Yunanistan'daki depremden haberdar olan Reisicumhur Hazretleri ve ilgili makamları Yunan Reisicumhuru'na ve ilgili makamlarına telgrafla üzüntülerini beyan eylemişlerdir" denilmektedir. (Bkz. *Vakit*, 29 Eylül 1932, Numara: 5289, s.2.) Buna göre telgraf 28 Eylül 1932 tarihli olmalıdır. (Y.N.)

DİZİN

Abdül Aziz Bin Abdul Rahman Ali Suud (Hicaz, Necit ve Mülhakatı Meliki), 353, 354.
Abdülhak (Fırat) Bey (Erzincan Mebusu), 122, 217.
Abdülhak Hâmit (Tarhan) Bey (İstanbul Mebusu) 122, 211, 385.
Abdülhalim Bey (Üssübahri ve Müstahkem Mevki Kumandanı), 217.
Abdülkadir (Emirmahmutoğlu) Bey (Maraş Mebusu), 123.
Abdülkadir Bey (Türkiyat Enstitüsü'nden), 386.
Abdülkadir Kemali Bey, 63.
Abdülmuttalip (Öker) Bey (Malatya Mebusu), 123.
Abdürrezzak (Şatana) Bey (Mardin Mebusu), 123.
Abide, 107, 211, 332, 375, 376.
Abidin Bey (Berlin Türk Kulübü Başkanı), 260.
Ada, 30, 40, 58.
Adalar Denizi bkz. Ege Denizi.
Adana, 23, 26, 37-39, 45, 47, 62, 63, 97, 107, 121, 131, 216, - Türk Ocağı, 94, - Valisi, 63.
Adapazarı, 56.
Adli, - bağımsızlık, 32, - siyaset, 142, 158, - teşkilat, 32, 119, 158.
Adliye, 31, 32, 34-36, 59, 62, 63, 123, 131, 142, 152, 158.
Adnan (Menderes) Bey (Aydın Cumhuriyet Halk Fırkası Reisi), 121.
Adriyatik Denizi, 237, 376.
Afet İnan, 223, 225, 307, 379, 387.
Afgan, 102, 210, 254, - devleti, 143, - hükümdarı, 252, - hükümeti, 328, - milleti, 110, 210, 244, 254, 328, 397, - ulusu, 210.
Afganistan, 110, 210, 244, 328, 397, - Ankara Sefareti, 115, - Bağımsızlık Bayramı, 210.
Afrika, 394.
Afrodit, 413.
Afyon Karahisar, 63, 121, 216-218.
Afyon üreticileri, 80.
Ahali, 91, 103, 185, 376.
Ahali Fırkası, 63.
Ahmet (Özdemir) Bey (Eskişehir Şimendifer Fabrikası Makine Montörü Ali oğlu), 122.
Ahmet Bey (Kaymakam, Köyceğiz), 217.
Ahmet Cevat (Emre) Bey (*Muhit* Başyazarı, İstanbul), 217, 383.
Ahmet Cevdet (Taflıoğlu) Bey (Yozgat Mebusu), 124.
Ahmet Emin (Arkayın) Bey (Aydın Cumhuriyet Halk Fırkası İdare Heyeti Başkanı), 59.
Ahmet Fikri (Tüzer) Bey (Erzurum Mebusu, Doktor), 122.

Ahmet Hamdi (Dikmen) Bey (Konya Mebusu), 123.
Ahmet Hamdi (Yalman) Bey (Ordu Mebusu), 123.
Ahmet Hilmi (Kalaç) Bey (Kayseri Mebusu), 123.
Ahmet İhsan (Tokgöz) Bey (Ordu Mebusu, *Uyanış* Gazetesi Sahibi, Matbaacı), 123.
Ahmet Rasim Bey (İstanbul Mebusu), 122, 385, 417.
Ahmet Remzi (Güres) Bey (Gaziantep Mebusu), 122.
Ahmet Saffet (Ohtay) Bey (Elâziz Mebusu), 122.
Ahmet Vefik (Uluçay) Bey (Niğde Mebusu, Kimyager, Muallim), 123.
Ajan, 124.
Ajans, 62, 127, 149, 324, 340, 382, 383.
Akademi, 218, 306, 308.
Akai, 248.
Akalar, 366, 367.
Akdeniz, 43, 87, 238, - âlemi, 375, - memleketleri, 373, - sahilleri, 367.
Akdeniz'in Menşei, 375.
Akın Piyesi, 304, 308, 309.
Akınlar, 393.
Akif (Akyüz) Bey (Rize Mebusu), 123.
Akif Bey, 59.
Akif Paşa (14. Fırka Kumandanı, Urfa), 218.
Aksaray, 121, 216.
Akşam, 201.
Akurgal, Ekrem, 207.
Alâeddin Camii, 107.
Alatı Ziraiye ve Makine İmalathanesi, 122.
Albert (Belçika Kralı), 78.
Alexandre, II. (Yugoslavya Kralı), 250.
Ali (Çetinkaya) Bey (Afyon Karahisar Mebusu, CHF Grup Reis Vekili), 121, 216.
Ali Beledi Bey (İskenderiye Türk Yardım Birliği Reisi), 260.
Ali Canip (Yöntem) Bey, 383.
Ali Cenani Bey (Gaziantep Mebusu), 216.
Ali Ekrem Bey, 385.
Ali Haydar (Çerçel) Bey (Afyon Karahisar Mebusu), 121.
Ali Hikmet Paşa (2. Ordu Kumandanı), 326.
Ali Necip Paşa (12. Fırka Kumandanı), 219.
Ali Rana (Tarhan) Bey (Samsun Mebusu, İstanbul Mebusu), 122, 286, 287.
Ali Rasih Bey (Türk Cemiyeti Hayriyesi Reisi, Doktor), 260.
Ali Rıza (Erten) Bey (Mardin Mebusu), 123.
Ali Rıza (Zırh) Bey (Rize Mebusu), 123.
Ali Rıza Bey (Antalya Maarif Emini), 59.
Ali Rıza (Direkoğlu) Bey (Kastamonu Mebusu), 122.
Ali Saip (Ursavaş) Bey (Urfa Mebusu), 124, 236.
Ali Sait Paşa, 297.
Ali Şuuri Bey (Balıkesir Mebusu), 121.
Âlim, 247, 298, 364, 369-372, 377-379.
Allah, 295, 299, 307, 309, 376.
Alman, - âlimleri, 372, - düşünürler, 367, - mütehassısları, 307, - profesör, 77.
Almanca, 294, 361, 396, 413.

Almanya, 57, 143, 364, 413.
Alpin Türkler, 375.
Alsancak, 70.
Altay yaylası, 367, 393.
Altay-Ural, 374.
Amanullah Han (Afganistan Kralı), 210.
Amasya, 121, 216, 387.
Amasya Tarihi, 387.
Amele, 26, 39, 53, 119, 124, 150, 154, 155, 157.
Amerika (Birleşik Devletler, Müttehidei Amerika, Cemahiri Müttehide), 42, 143, 184, 185, 195, 199, 252, 253, 311, 337, 338, 364, 373, 393, - inkılap tarihi, 337, - milleti, 196, 337, 338, - tayyareciliği, 196, -lı, 196, 279, -lı tayyareciler, 195, 197, 199, 201, -lı Türk Dostları Cemiyeti, 279.
Amerikan, 279, 393, - Bağımsızlık Günü, 184.
Anadolu, 29, 40, 77, 208, 209, 221, 249, 307, 341, 363, 365, 366, 375, 376, 377, 394, 400, - çocuğu, 208, - kabileleri, 374.
Anadolu Ajansı, 62, 127, 149, 324, 340, 382, 383.
Anane, 374.
Anayasa, 313, - tarihi, 372.
Anayurt, 366, 373, 377.
Ankara, 26, 44, 59, 62, 78, 85, 86, 89, 90, 102, 106-112, 115, 116, 121, 124-127, 129-132, 134-136, 143, 147, 149, 159, 160, 178, 180-185, 187, 188, 191, 194, 197, 209, 210, 214, 216-218, 222, 224, 227, 231, 234, 237, 244, 245, 247, 249-251, 263-269, 271-273, 276, 278, 279, 281, 283, 284, 287-290, 292, 293, 295, 297, 298, 300, 303, 305, 307-313, 315-318, 322-325, 327-334, 336, 337, 339, 342, 344, 345, 347, 348, 350, 351, 353-360, 364, 378, 380, 384, 393, 399, 419, - Halkevi, 207, 319, 320, - Hukuk Mektebi, 124, - Kalesi, 245, - Türk Ocağı, 308.
Ankara Palas, 187, 188, 245.
Anlaşma, 178, 188.
Ansiklopedik malumat, 362.
Antalya, 35, 59, 107, 121, 183, 217.
Antep bkz. Gaziantep.
Antlaşma, 39, 143, 193, 307.
Antoine (Romanya, Arşidük), 277.
Antropoloji, 365, - araştırmaları, 375.
Apohansen (Danimarka Başkonsolosu), 261.
Araba, 376.
Arap, - gençleri, 208, 209, - ırkı, 209, - kavmi, 209, -lar, 208, - tarihi, 207.
Arapça, 298, 396.
Arapören, 386.
Arazi, 40, 44, 53, 94, 116, 119, 154, 155.
Arazi Vergisi, 24.
Argassia, 178.
Aristo, 369.
Arkeolog, 375.
Arkeoloji, 107, 365, 368.
Armada, 307.
Arnavut, 61, -lar, 208, - milli teşekkülü, 250.
Arnavutluk, 245, 250.
Artti (Finlandiya Ortaelçisi), 272.
Artvin, 121.
Asaf (Doras) Bey (Bursa Mebusu), 121.
Asarı Atika Müzesi (Eski Eserler Müzesi), 77, 98, 99.
Asayiş, 32, 33.

Asfa Wessen (Habeşistan Prensi), 329.
Asım (Sirel) Bey (Samsun Mebusu, Doktor) 123.
Asım (Us) Bey (Artvin Mebusu), 121.
Asım (Vasfi, Mühürdaroğlu) Bey (Erzurum Mebusu), 122, 217.
Asistan, 361.
Asker, 27, 35, 100, 209, 267, 269, 307, 376, - işgali, 107, -ler, 392, -lik, 75, 95, 116, 158, 297.
Askeri, 23, 394, - İdadi, 208, - kariyer, 402, - kıta, 27, - Lise, 218, - mahfil, 100, - maksat, 35, - masraflar, 54, - vasıta, 113.
Askerlik, 225.
Asya, 114, 238, 239, 246, 367, 367, 368, 370, 371, 373-376, 383, 384, 393, 394, 396, -i Doğu medeniyeti, 377, - kültürü, 372, - medeniyeti, 376, - tarihi, 371, - Türk Hun İmparatorluğu, 113.
Aşar Vergisi, 43.
Atıf (Tüzün) Bey (Rize Mebusu), 123.
Atilla, 114.
Atina, 178, 231-233, 235, 239, 240, 262, 365.
Atletizm müsabakası, 410.
Attilâ, 238, 393.
Attis, 376.
Avni (Doğan) Bey (Yozgat Mebusu), 124, 138.
Avni (Sungur) Bey (Belediye ve Umumi Meclis Üyesi, Erzurumluoğlu), 124.
Avni Bey (15. Fırka Kumandan Vekili), 218.
Avrupa, 114, 143, 208, 238, 239, 279, 322, 363, 368, 369, 372, 373, 377, 383, 384, 393, 394, 396, - emperyalizmi, 307, -i yazı tarzları, 370, - kültürü, 373, - memleketleri, 383, - milletleri, 370.
Avukat, 26, 121, 123, 124.
Âyan Meclisi, 313.
Ayasofya Camii, 296, 298.
Aydın, 23, 40, 42, 47, 50, 59, 121, 303, - demiryolu, 39, - İncir Üreticileri Kooperatifi, 49, 51, 52, - Türk Ocağı, 60, 80.
Aydın, 67, 68, 71, 83, 100, 101, 209, 298, 363, 413, -lanma hareketi, 370, 372, -lar, 81, 94, 209, 211.
Ayet, 297, 363.
Azınlık meselesi, 247.
Aziz (Akyürek) Bey (Erzurum Mebusu), 122.
Aziz Samih (İlter) Bey (Erzincan Mebusu), 122.

Babil, 368, 376.
Babjerande Zellake Ajoudou (Habeşistan Elçisi), 317.
Bağdat, 176, 188, 262.
Bağımsız, 245, 373, -lık, 32, 38, 63, 92, 110, 184, 337, 339, -lık Bayramı, 210, 397, -lık harekctleri, 268, -lık mücadelesi, 272, -lık zaferi, 214, - millet, 307.
Bağış, 357.
Bağlıklı, 124.
Bağlısamancık, 122.
Baha Tali (Öngören) Bey (Kars Mebusu), 122.
Bahçıvanlık ve Tavukçuluk Sergisi, 177.
Bakır madeni, 56.
Bakırçieff (Doktor, Türk-Bulgar Kardeşlik Cemiyeti Reisi), 333.

Bakırköy, 230.
Bakteriyolog, 121.
Balıkçı, - kredisi, 48, -lık, 155.
Balıkesir, 23, 34, 57, 59, 61, 62, 83, 84, 121, 145, 218, 325, 326, 392.
Balkan, 239, - Birliği Cemiyeti, 343, - Birliği Kongresi, 148, - delegeleri, 245, - devletleri, 237, 250, - Haftası, 178, - Konferansı, 245, 247, 250, 300, 302, -lar, 238, 249, 268, 394, -lılar, 246, - milleti, 237, 245-248, 268, - Ticaret ve Sanayi Odası, 343, - Turizm Federasyonu Kongresi, 148.
Balo, 172.
Baltrusaitis, Jurgis (Litvanya Elçisi), 339.
Bandırma, 121.
Banka, 26, 43-52, 60, 64, 67, 68, 71, 79, 94, 95, 145, 155, 172, 217, 225, 274, 279.
Barış, 119, 143, 158, 187, 193, 247, 249, 267, 268, 270, 339, 379, -çı, 267, - prensibi, 269.
Baro, 123.
Basmahane (Basımhane), 70, 217.
Basri Bey (Saray Belediye Reisi), 216.
Basri Paşa (61. Fırka Kumandanı), 218.
Başmüezzin, 295.
Batı, 387, 416, - bayrağı, 394, - bilginleri, 365, - bilimi, 379, - devletleri, 394, - dilleri, 386, 396, -lılaştırma, 384, - medeniyeti, 394, 396, - yazarları, 366, 375.
Batı Anadolu, 29, 366.
Batıl hüküm, 371.
Baudouin-Albert-Charles-Axel-Marie-Gustave (Belçika Prensi), 78.
Bayazıt, 121, 219.
Bayındırlık, 118, 154, - işleri, 120.
Bayrak, 394.
Bayram, 127, 149, 210, 241, 252-265, 269, 324, 335, 397, 398, 401.
Behçet Kemal (Çağlar) Bey, 308, 319.
Behçet Salih Bey (İzmir Belediye Reisi, Doktor), 389, 398.
Behiç Bey (Budapeşte Ortaelçisi), 262.
Bekir (Karamehmet, Kayalı) Bey (Çorum Mebusu, Sungurlu'nun Hacılar Hanı köyünden Kara Mehmetoğulları'ndan Çiftçi Hasan oğlu), 122.
Bekir diyarı, 405.
Bekir Lütfi (Çiftçi) Bey (Tokat Mebusu), 124.
Bekir Sıtkı Bey (Ahali Fırkası İdare Heyeti Üyesi), 63.
Belçika, 78, 318, -lılar, 78, 318.
Belediye, 70, 80, 82, 83, 104, 124, 202, 216, 225, 241, 341, 389, 398, - seçimi, 59, 61, 62, 153, - Kanunu, 37.
Belgrad, 262.
Beotya, 190.
Bergama, 65.
Bergamos, 374.
Berlin, 260, 262.
Bern, 301.
Besim Atalay Bey (Aksaray Mebusu), 121.
Beste, 296, 299.
Bestekâr, 299.
Beşeriyet Tarihinin Felsefesine Dair Fikirler, 367.
Beşiktaş, 218, -lı, 295, 297.
Beyaz ırklar dilleri, 384.
Beyaz Ruslar, 410.
Beyazıt Camii, 298.
Beynelmilel Mason İttihadı (Uluslararası Mason Birliği), 407.

Beyoğlu, 216, 381, 407.
Bılgarska Kitka (Bulgar Halk Oyunları Ekibi), 357.
Bilecik, 121, 138.
Bilgin, 387, -ler, 365, 386.
Bilim, 379, - komisyonu, 379.
Bina Vergisi Kanunu, 24.
1925 kıyamı, 139
Birinci Kordon, 70.
Birinci Türk Tarih Kongresi, 236.
Bizans İmparatorluğu, 298, 394.
Boardman, 197.
Boğaziçi, 208, 388.
Boğazköy, 377.
Boğazlar, 239, 394.
Boğazlayan, 124.
Boheman, Eric Carlsson (İsveç Elçisi), 279.
Bolu, 121, 216, 295, 304.
Bono, 47.
Borç, 39, 44-49, 54, 58, 64, -lar, 46, 60, 79.
Boris Tsonev (Plevne'de öğretmen), 357.
Boris, III. (Bulgar Kralı), 134, 135, 234, 250, 255.
Borsa, 52.
Bozok, 138.
Bozöyük, 377.
Brabant Düşesi, 78.
Brakisefal, 375.
Brandao, Mario de Pimental (Brezilya Elçisi), 185.
Brat, Adolf (Goteburg), 261.
Brezilya, 185.
Britanya, 358, 359.
Brüksel, 262.
Budapeşte, 262.
Buhara, 386, -lı, 395, 396.
Bulanık, 217.
Bulaşıcı hastalık, 157.
Bulgar, 134, 135, 234, 247, 250, 255, 333, - delegeler, 247, - gazeteciler, 245, 247, - Halk Oyunları Ekibi, 357, - hükümdarı, 252, - talebeler, 261, - Türkleri, 238, - türküsü, 357.
Bulgaristan, 51, 134, 143, 234, 245, 357, - Krallığı, 135.
Burdur, 121, 131.
Burhanettin Paşa (Harp Akademisi Kumandan Vekili), 218.
Bursa, 107, 121, 131, 203, 218, 249.
Bükreş, 262.
Bürokrasi sistemi, 34.
Bütçe, 23, 24, 29, 31, 34, 37, 44, 54, 55, 58, 85, 86, 88, 89, 164, 166, 168, 171, 172, 305, 379, 382.
Büyük Menderes, 66.
Büyük Zafer bkz. 30 Ağustos.
Büyükada, 383.
Büyükelçi, 328, 337, 338, 342, 344, 345, 350, 351, 356.

Cafer (Sayılır) Bey (Eskişehir Mebusu, Eskişehir'in Türkmen Tokat köyü, Cumhuriyet Halk Fırkası, Ocak Reisi, Çiftçi), 122.
Cahil, 72, 83, 156, 306, 363.
Cahit Sıtkı (Tarancı), 405.
Cami, 295-298.
Camii Ezheri, 205.
Capfa-Torxum, 375.
Carol, II. (Romanya Kralı), 180, 181, 277.
Cavit Paşa (16. Fırka Kumandanı), 218.
Cebelibereket, 121, 123, 216.
Cebelitarık, 373.

Cehalet karanlıkları, 238.
Celâl Bey (Başyaver), 381.
Celal (Güzelses) Bey (Diyarbekir Halkevi Musiki Şefi), 405.
Celâl Nuri (İleri) Bey (Tekirdağ Mebusu), 124.
Celâl Sahir (Erozan) Bey (Zonguldak Mebusu), 124, 306, 380, 383.
Cellat Gölü, 40.
Cemaat, 154.
Cemahiri Müttehide bkz. Amerika.
Cemal (Gültekin) Bey (Maarif Müdürü), 294.
Cemal (Tunca) Bey (Antalya Mebusu Doktor), 121.
Cemal Bey (Ezine Belediye Reisi), 216.
Cemal Bey (pehlivan), 274.
Cemal Granda, 308, 309.
Cemal Hüsnü Bey (Bern Elçisi), 301, 405.
Cemil (Hasan, Çambel) Bey (Bolu Mebusu), 295.
Cemil (Uybadın) Bey (Tekirdağ Mebusu ve CHF Grup Reis Vekili), 124.
Cemil (Bilsel) Bey (Hukuk Mektebi Reis Vekili, Profesör), 216.
Cemil Bey (Makineli Tüfek Müfettişi), 218.
Cemil Bey (Miralay, Harbiye Mektebi Kumandan Vekili), 332.
Cemil Cahit Paşa (11. Fırka Kumandanı), 218.
Cemiyet, 39, 127, 145, 150, 160, 179, 205, 207, 211, 213, 217, 236, 243, 264, 273, 279, 283, 333, 335, 343, 378-381, 383-385, 395, 414, 415.
Cemiyetler Kanunu, 160.
Cenap Şehabettin Bey, 385.
Cenevre, 260, 301, 415, - Üniversitesi, 361.
Cennet, 67.
Cevat Abbas (Gürer) Bey (Bolu Mebusu), 121, 208, 223, 304, 319.
Cevat Bey (Japon Büyükelçisi, Lehistan Büyükelçisi), 251, 271, 342.
Cevdet Bey (Erzurum Etibba Odası Reisi), 217.
Cevdet Fuat Bey (Doktor), 217.
Cevdet İzrap (Mehmet Ali, Barlas) Bey (Kütahya Mebusu), 217.
Cevdet Kerim Bey (Cumhuriyet Halk Fırkası İstanbul İdare Heyeti Reisi, Şehitlikler Cemiyeti Reisi), 136, 138, 213, 414.
Ceyhan Cumhuriyet Halk Fırkası, 121.
Ceza Mahkemeleri Usulü Kanunu, 34, 36, 59.
Cihan imparatorluğu, 238.
Cilalıtaş devri, 376, 377.
Cinsiyet farkı, 153.
Clarck, Georges (İngiltere Büyükelçisi), 345.
Coğrafi, - etken, 187, - vaziyet, 31.
Coğrafya, 363.
Cumhuriyet, 35, 39, 54, 85, 86, 88, 89, 93, 102, 119, 128-132, 143, 145, 159, 183, 187, 194, 207, 214, 215, 220, 222, 225, 231-233, 245, 254, 256, 257, 261-265, 275, 284, 287-290, 293, 300, 301, 310, 312, 322, 323, 334, 344, 345, 351, 353, 354, 356, 359, 363, 364, 391, 392, 404, 409-411, 415, 416, 418, - abidesi, 332, - devri, 58, 209, - hazinesi, 146, - Hükümeti, 55, 65, 67, 72, 92, 95, 96, 109, 110, 115, 133, 181, 186, 187, 203, 251, 272, 315, 317, 318,

325, 338, 339, 346, -i koruma kanunu, 35, -in müdafaası, 138, - kanunları, 266, - ordusu, 119, 158, - prensipleri, 142, - tarihi, 236.
Cumhuriyet, 114, 390.
Cumhuriyet Bayramı, 160, 252-265, 269.
Cumhuriyet Halk Fırkası, 20, 34, 38, 39, 53, 59, 61, 62, 65-69, 80-83, 91, 96, 104-106, 108, 116-119, 121-124, 126, 136-139, 141, 144, 146, 151, 153-157, 161, 162, 164-166, 169-174, 213, 267, 341, 378, 385, 392, 414, - Nizamnamesi, 160, - Programı, 150, 152.
Cumhuriyet Merkez Bankası, 145.
Cumhuriyetçi, 108, 117, 118, 138, 139, 141, 142, 146, 153, 156, 337, - fikirler, 140.
Cübbe, 298.

Çağatay Lügati, 386, 395.
Çağatayi Türki, 396.
Çağatayca, 386, 396.
Çamlıca, 216, 381.
Çamlık, 82.
Çanakkale, 121, 213, 307, - Harbi, 345, - Şehitlikleri, 414.
Çankaya, 109, 110, 133, 185, 209, 245, 272, 273, 278, 305, 307, 308, 315, 318, 378.
Çankaya Köşkü, 305, 307, 353, 355.
Çankırı, 122, 131, - istasyonu, 145.
Çaputçu, 121.
Çarşamba, 123.
Çatalca, 220, 228.
Çekirge, 217.
Çekoslovakya, 143, 182, - Cumhuriyeti, 183.
Çınarcık, 274.
Çiftçi, 24, 40, 43, 44, 46, 48, 50, 52, 53, 62, 64, 68, 81, 94, 116, 119, 121-123, 154, 155.
Çiftçi Birliği Kooperatifi, 64.
Çiftlik, 44, 45, 48, 53, 94, 119, 237, 357, 393, - sahibi, 155.
Çin, 113, 114, 268, - Cumhuriyeti Ulusal Hükümeti, 288, - halkı, 288, - imparatoru, 113, -Japon Harbi, 297, -liler, 113, 373, 393, - Seddi, 393, - sınırı, 373.
Çoban, 274, 308, 319.
Çoban Mehmet, 274
Çocuk, 38, 54, 59, 75, 100, 112-114, 120, 156, 192, 206, 208, 211, 321, 362, 366, 390, 405, -lar, 157, 201, 207, 209, 225, 417, - yuvaları, 39.
Çocuk Esirgeme Kurumu bkz. Himayei Etfal Cemiyeti.
Çorlu, 218.
Çorum, 122, 217.
Çömlekler, 376.

d'Aoste, 189.
Daday, 122.
Dahili, - borç, 54, - düşman, 136, - politika, 56, - siyaset, 33, 138, 141, 158, 187, 249, 266, - sulh, 187, - teşkilat, 158.
Damar (Arıkoğlu) Bey bkz. Zamir Bey.
Damga Kanunu, 31.
Danimarka, 133.
Daniş (Eyüboğlu) Bey (Trabzon Mebusu), 124.
Darülbedayi (Konservatuvar), 308.
Darülfünun (Üniversite), 122, 157, 179, 242, 261, 307, 361-364, 371, 375, 408.

Darülfünun Diş Fakültesi, 261.
Darüttalim-i Musiki, 295
Define, 107.
Değirmendere, 401.
Delege, 66, 83, 133-136, 148, 180-183, 185, 231, 251, 271, 272, 278, 300, 317-319, 337, 339, 343, 350, 351, 356, 358, 359, 407, - heyeti, 415, -ler, 65, 245-247, 302.
Delta, 367.
Demagojik sloganlar, 23.
Demir ocakları, 367.
Demircilik, 92.
Demiryolu, 39, 55-57, 90-92, 120, 300, 325, 326.
Demokrasi, 75, 153, 207, - hükümleri, 141.
Demokrat, 150.
Demokratik, 67.
Den Haag, 262.
Deniz İşletmeleri bkz. Seyri Sefain.
Deniz Mektebi, 361.
Deniz, - nakliyeciliği, 155, - protokolü, 142, - ticareti, 42, - üretimi, 56.
Denizaltı, 222.
Denizli, 23, 35, 36, 59, 60, 80, 82, 122, 217, - Belediye Reisi, 202, - Spor Mıntıkası Kongresi, 202.
Denkformen (Düşünme Şekilleri), 371.
Derince, 381.
Ders programı, 225.
Dertli (Saz Şairi), 192.
Derviş Paşa (Milli Müdafaa Müsteşarı), 297.
Descartes, 370.
Destan, 221
Destanlaştırma, 308.
Devlet, 25, 26, 30, 31, 38, 42, 43, 54-58, 95, 96, 118, 119, 121, 128, 138-140, 142-146, 153, 154, 156, 158, 169, 171, 184, 208, 236, 237, 245, 246, 250, 267, 283, 305, 328, 337, 353, 368, 376, 394, - adamı, 269, - bankası, 47, - borcu, 39, - işleri, 56, 120, - otoritesi, 34, 35, 314, - prensibi, 38, - reisleri, 247, 370, - teşekkülü, 153, - teşkilatı, 32, 225.
Devlet Demiryolları, 39.
Devlet Tiyatrosu, 308.
Devletçi, 67, 118, 146, 150, 153, - sektör, 23.
Devrim, 308, 393.
Devrimci, - edebiyatçılar, 308, - yazar, 308.
Dış politika, 268.
Diktatör, 307.
Dil, 53, 97, 144, 157, 366, 378, 381, 384, 386, 387, 392, 396, 400, - bilginleri, 386, - Encümeni, 227, 379, -in kökenleri, 384, - işleri, 227, 379, -ler, 379, - öğretimi, 379, - tetkiki, 381.
Dil Kurultayı bkz. Türk Dili Kurultayı.
Dil Cemiyeti bkz. Türk Dili Tetkik Cemiyeti.
Dilaçar, Agop (Martayan), 386, 387, 416.
Dilthey (Tarihçi Filozof), 369-371.
Din, 95, 238, 376, - âlimleri, 298, - anlayışı, 154, 208, - bilginleri, 416, - fikirleri, 154, - münakaşası, 299, - tarihi, 372, 376, - uleması, 298.
Dini, - ayrılık, 246, - fırkalar, 68, - inanç, 394, - merasim, 296, - saha, 376.
Dinsiz, 298.
Diplomatik, 413.
Diş Fakültesi, 261.
Diş Mektebi, 362, 386.
Divan edebiyatı, 384.

Divanıharp, 61.
Divanı Lügatı Türk, 386.
Diyarbekir, 55, 120, 122, 131, 216, 218, - Halkevi, 405.
Dobruca, 386.
Doğu, 62, 139, 207, 249, 269, 367, 371, 372, 394, - Asya, 368, 370, - Avrupa, 143, 363, -culuk ilmi, 372, - kültürü, 372, - medeniyeti, 377, - Roma, 114, - Salonu, 206, - tütünleri, 51, - vilayetleri, 57 61, 63.
Doğumevleri, 39, 157.
Doktor, 26, 39, 121, 122, 124, 131, 133, 216, 217, 232, 233, 303, 306, 307, 323, 375, 382, 383, 385, 387, 398.
Dokumacı, 122, -lık, 57.
9 Eylül Bayramı, 398.
Dolikosefaller, 375.
Dolmabahçe, 214, 220, 290, 293, 300, 301, 303, 310, 404, 409-411, 415, 417, 418.
Dolmabahçe Sarayı, 197, 206, 207, 228, 230, 295-299, 302, 303, 305, 307, 381, 382, 384, 387, 388, 405.
Donanma, 143, 145, 218.
Dorinler, 248.
Doumer, Paul (Fransa Cumhurbaşkanı), 313, 330, 331.
Dönme, 63.
Dörpfeld (Arkeolog), 375.
Dört Halife Devri, 205, 206.
Dörtyol, 63, 92.
Duaların Türkçeleştirilmesi, 299.
Duce (Mussolini), 348.
Dumlupınar denizaltısı, 222.
Dumlupınar Meydan Muharebesi, 307.
Duvar nakışları, 374.
Düğün, 357.
Dünya, 19, 51, 57, 92, 154, 158, 196, 207, 239, 266, 364, 366, 368, 369, 371-373, 379, 388, 395, 405, 409, - anlayışı, 370, - barışı, 247, - buhranı, 192, 337, - güzellik kraliçesi, 403, - kültürü, 372, - milletleri, 390, - tarihi, 238, 298, 370, 372.
Düşman, 136, 140, 297, 319, 345, 394, 401.
Düzce, 56.

Ebniye Kanunu, 25.
Eczacı Mektebi, 362.
Edebi kabiliyet, 384.
Edebiyat, 211, 221, 366, 384, - tarihi, 372.
Edebiyatçı, 308, 412.
Edebiyat Fakültesi, 362
Edip Servet (Tör) Bey (İstanbul Mebusu), 122.
Edirne, 122, 216.
Edremit, 83, 121, 190.
Eflatun, 369.
Efsane, 113, 238, 367, 368, 376, -ler devri, 221.
Ege, 30, 31, - âlemi, 375, - Denizi, 58, 71, 87, 372, 374, - dini, 376, - havzası, 366, 367, 375, - iktisat mıntıkası, 41, 49, 50, 72, -leşme, 372, - medeniyeti, 365-367, 372, 373, 376, 377, - mıntıkası, 51, 71, - sahili, 77, - tarihi, 367, - Vapuru, 87, 235, 237, - yazıları, 221.
Eğitici, -ler, 101, -lik, 80.
Eğitim, 91, 120, 144, 152, 156, 208, 209, 379,- müessesesi, 306.
Ekin Biçme, 357.
Ekonomik, - ilişkiler, 23, 268, - program, 23.
Elam yazısı, 376.
Elâziz (Elazığ), 122, 219, 387.

Elbise, 98, 297.
Elefteron Vima, 235.
El-Ehram, 269, 270.
Emanuel, Victor III. (İtalya Kralı), 147, 189, 258, 276, 344, 347, 348.
Emek, 155.
Emekçi, 23.
Emevi Saltanatı, 206.
Emin (Geveci) Bey (Samsun Mebusu, Samsun CHF Vilayet Reisi), 123.
Emin (İnankur) Bey (İçel Mebusu), 122.
Emin (Rektör), 242, 362.
Emin (Sazak) Bey (Eskişehir Mebusu), 122.
Emin Arslan (Tokat) Bey (Denizli Mebusu), 122.
Emin Bey (Edirne Valisi), 216.
Emin Cemal (Suda) Bey (Bolu Mebusu, Dr.), 121.
Emin Fikri (Eralp) Bey (Aydın Mebusu), 121.
Emine Hanım (Mısır Prensesi), 224.
Emir Zeyd (Irak Ortaelçisi), 315.
Emlak Vergisi Kanunu, 24.
Emperyalizm, 307.
Endülüs tarihi, 211.
Endülüs Tarihi, 211.
Enerji kaynağı, 28.
Engelli, 157.
Enharı Sagire Kanunu (Küçük Nehirler Kanunu), 40, 55.
Enis Bey (Atina Ortaelçisi), 262.
Enstitü, 308, 364.
Entelektüel hürriyet akademisi, 306.
Entrika, 394.
Ercüment Ekrem Bey (Varşova Büyükelçilik Müsteşarı), 262.
Ereğli limanı, 56, 120.
Erenköy, 217, 307.
Ergani, 55, 120, - bakır madeni, 56.
Erkek, 74, 75, 94, 141, 144, 357, 376, - Lisesi, 74.
Ermeni, 416.
Ermenice, 386, 416.
Ertuğrul Yatı, 381.
Erzincan, 122, 217, 219.
Erzurum, 27, 55, 120, 122, 217-219, -lu, 405.
Esaret, 96, - antlaşması, 307.
Esat (Çakmakkaya) Bey (Zonguldak Mebusu, Kozlu Şirketi'nde Amele Başçavuşu), 124.
Esat (Mehmet, Sagay) Bey (Maarif Vekili, Bursa Mebusu), 121, 131, 194, 206, 304-307, 378.
Esat (Özoğuz) Bey (Rize Mebusu), 123.
Esat (Ahmet, Uras) Bey (Amasya Mebusu), 121.
Esat Bey (Torbalı Cumhuriyet Halk Fırkası Reisi), 217.
Eser, 77, 98, 99, 107, 212, 308, 371, 375, 379.
Esir halk, 307.
Eski Dünya, 196.
Eski Eserler Müzesi bkz. Asarı Atika Müzesi.
Eski harf propagandaları, 38.
Eskişehir, 122, 192, 218, 385, 386, - Cumhuriyet Halk Fırkası, 122, -liler, 192, - Şimendifer Fabrikası, 122, - Türk Ocağı, 122.
Esnaf, 47, 52, 53, 119, 150, 154, 155.
Eşitlik, 153, 154, 247, -çilik, 75.
Eşref Bey (İmalatı Harbiye Fişek Fabrikası Ustabaşısı), 121.
Eşref Mirza Mehmet Ali Han Furugi, 109.

Eteokretler, 374.
Ethem (Tuncel, Tuncay) Bey (Samsun Mebusu), 123.
Ethem Lütfü Bey (Cenevre İnşaat Komisyonu Başkanı), 260.
Eti, -ler, 374, 376, medeniyeti, 66, - yazısı, 375.
Etibba Odası, 217.
Etimoloji, 380.
Etiyopya, 289.
Etnik birlik, 375.
Etnografik, 376, - haritalar, 393.
Etrurya, 376.
Etrüskler, 374, 375.
Evci Yeni, 122.
Evens, 372.
Evlenme Memuru, 121.
Evrim, 372, - sistemi, 370.
Eyüp, 228, 298.
Ezanın Türkçeleştirilmesi, 299.
Ezine, 216, 218.

Fabrika, 39, 42, 45, 53, 57, 64, 119, 122, -lar, 28, - sanatları, 120.
Fahrettin Paşa (2. Ordu Müfettişi, Ferik), 218, 297.
Fahri Bey (Beylerbeyli), 295.
Fahri Bey (Yavuz Kumandanı), 218 .
Faik (Bermek) Bey (Kars Mebusu), 122.
Faik (Öztrak) Bey (Tekirdağ Mebusu), 124.
Faik (Soylu) Bey (Niğde Mebusu), 123.
Faik Âli (Ozansoy) Bey, 385.
Faik (Kaltakkıran) Bey (Edirne Mebusu), 122.
Faik Bey (pehlivan), 274.
Faik Reşit (Unat) Bey (Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Neşriyat Şubesi Müdürü), 207.
Faiz, 44, 48, 67, 95, 145, -ciler, 71, -ler, 68.
Fakülte, 343, 362.
Falih Rıfkı (Atay) Bey (Bolu Mebusu), 121.
Faruk Nafiz (Çamlıbel) Bey, 308, 309.
Fâtiha Suresi, 295.
Fatih Sultan Mehmet, 298.
Fayestos Sarayı, 374.
Faysal I. (Irak Kralı, Hicaz ve Necit Veliahtı), 176, 187, 188, 256, 267, 315, 336, 354.
Fazıl Ahmet (Aykaç) Bey (Elâziz Mebusu), 122, 387.
Felemenk milleti, 278.
Felsefe, 367-371.
Fen, 40, 154, 200, 364, 383, 396, - memuru, 30.
Fen Fakültesi, 362.
Fenike, 368, - yazısı, 370.
Fenni, 55, - gübre, 30.
Ferdi, - haklar, 75, - hürriyet, 96, - mesai, 118, - teşebbüs, 150.
Ferenç, Zayti (Türk-Macar Derneği Başkanı, Profesör), 378, 379.
Ferit Bey (İngiltere Büyükelçisi, Lehistan Büyükelçisi), 262, 356, 358.
Ferit Celâl (Güven) Bey (Urfa Mebusu), 123.
Fethi (Okyar) Bey, 223.
Fevzi (Çakmak) Paşa (Erkânıharbiyei Umumiye Reisi, Müşir), 214, 241, 242.
Feyzi (Pirinççioğlu) Bey (Nafıa Vekili), 405.
Fındıklı, 218.
Fırka, 25, 34, 39, 53, 59, 61, 63, 65-69, 80-83, 91, 96, 104-106, 108, 116-121, 123, 124, 126, 136-139, 141, 144, 146, 150-157, 160-162, 164-

166, 168-170, 172-174, 213, 239, 264, 267, 341, 378, 385, 392, 412, 414, - mebusları, 167, 171, - teşkilatı, 140, - vazifesi, 38.
Fikir cereyanı, 370, 371.
Fikri Bey (3. Ordu Erkânı Reisi), 218.
Fikri, 362, - hürriyet, 95, - mektep, 364.
Filip, 113.
Filolog, 372.
Filoloji, 362, 365, 380, 381.
Filozof, 369-372.
Fimmen, Dietrich, 377.
Finikyalılar, 77.
Finlandiya, 261, 272.
Fino-ugrien, 375.
Firikya, 377.
Foks, 230.
Fonetik, 384.
Fougère, 372, 374.
Frak, 116.
Fransa, 143, 313, 330, 331, 334, 350, 351, 393, 411.
Fransız, 249, - Devrimi, 393, - yazar, 249.
Fransızca, 245, 267, 298, 361, 396, 407.
Frengi, 39, 157.
Frenk, 396.
Fuat (Bulca) Bey (Rize Mebusu), 123.
Fuat (Umay) Bey (Kırklareli Mebusu, Doktor), 123.
Fuat (Köprülü) Bey (Profesör, İstanbul Muallimler Birliği Kongresi Reisi), 236, 291.
Fuat Bey (Şahinzade), 59.
Fuat Bey (Zübeyiroğlu), 294.
Fuat Paşa (Müstahkem Mevki Kumandanı, Kars), 218.
Fuat, I. (Mısır Kralı), 111, 224, 259, 269, 270, 391.
Fuhuş evleri, 39.
Galatasaray Lisesi, 411.
Galibe Hanım, 223.
Galile, 370.
Galip (Kahraman) Bey (Antalya Belediye Reisi, Dr.), 121.
Galip Paşa (Çatalca Müstahkem Mevki Kumandanı), 220.
Gaydacı, 357.
Gazete, 28, 61, 62, 123, 194, 228, 235, 247, 249, 269, 270, 296, 298, 381-383, 385, 390, 412, 413.
Gazeteci, 243, 245, 247, 381, 412.
Gazeteciler Birliği Kongresi, 281.
Gazık Dağı, 401.
Gaziantep (Gazi Ayıntap, Antep), 122, 216, 217, 236, 305, 306.
Gazi Bulvarı, 70.
Gazi Eğitim Enstitüsü, 308.
Gece İmecesi, 357.
Gelenek, 357.
Gelibolu, 216.
Gemi, 145, 222, 231, 381.
Gemlik, 203, 216.
Genç, 150, 216, 228, 357, 382, -ler, 59, 77, 97, 101, 104, 105, 160, 197, 201, 209, 390, 400, -lik, 196, 208, 304, 319, 320, 332, -lik heyecanı, 306, -lik teşkilatı, 383, - yeniler, 307, - zihinler, 38.
Genetik, 370, 372, - metot, 370.
Gensoru, 169.
George V. (Büyük Britanya, Kuzey İrlanda ve Denizaşırı Britanya Arazisi Kralı, Hindistan İmparatoru), 352, 358, 359.
Gerici eğilimler, 393.
Gıda maddeleri, 144.
Giresun, 121, 122.
Giriş vergisi, 37.

Girit, 374-376, - abideleri, 376, - adası, 376, - ahalisi, 376, -li, 63, 375, - lisanı, 375, - medeniyeti, 248, - saray devri, 374.
Girit-Miken Kültürü, 377.
Gizli tarikat mensupları, 83.
Goteburg, 261.
Göç, 370, 375.
Göçmen iskânı, 49.
Gölcük, 218.
Götz, Walter (Profesör), 372, 373.
Gramer, 380, 384.
Gramofon plakları, 63.
Grek, - âlimleri, 369, - dehası, 372, - kavmi, 372, -ler, 368, 369, 372, - medeniyeti, 365-367, - mucizesi, 372.
Grekçe, 374.
Grev, 34.
Grew, Joseph C. (Amerika Sefiri), 195, 197, 337.
Grundey, George, 376.
Güfte, 296.
Gülcemal Vapuru, 213, 414.
Gümrük, 28-30, 41, 42, - tarifeleri, 145, 156.
Gümrük ve İnhisarlar, 286, 287.
Gümüşhane, 122, 124.
Güner (Özalp), 112.
Güney Amerika, 185.
Gürcş, 273.
Güzel sanatlar, 80, 157.
Güzellik, - kraliçesi, 403, - müsabakaları, 390.

Haberleşme, 162, 167.
Habeş, -liler, 317, milleti, 317.
Habeşistan, 317.
Hacılar Hanı köyü, 122.
Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey (Giresun Mebusu), 61, 62, 121.
Haçlılar, 113, 394.
Hafız Burhan Bey, 295, 297.
Hafız Emin Bey, 61.
Hafız Fahri Bey, 297.
Hafız İdris Bey, 298.
Hafız Kemal Bey (Süleymaniye Camii Başmüezzini), 295, 297.
Hafız Nuri Bey (Eyüp Hatibi), 297, 298.
Hafız Rıza Bey (Beşiktaşlı), 295, 297.
Hafız Rıza Bey (Sultan Selimli), 298.
Hafız Yaşar (Okuyan) Bey, 295-297.
Hafız Zeki Bey, 297.
Hafız, 296, -lar, 297.
Hafik, 123.
Hakan, 112, 309.
Hâkim, 96.
Hâkimiyet, 95, 96, 118, 153, 154, - esasları, 128.
Hakkâri, 122.
Hakkı (Saydam) Bey (İçel Mebusu), 122.
Hakkı (Sofu) Bey (Trabzon Mebusu, Sofuzade Marangoz), 124.
Hakkı (Ungan) Bey (Van Mebusu), 124.
Hakkı (İsmail, Kılıçoğlu) Bey (Kocaeli Mebusu), 123.
Hakkı Şinasi (Erel) Paşa (İstanbul Mebusu), 122.
Hakkı Tarık (Us) Bey (Giresun Mebusu), 60, 122.
Halay, 357.
Hali Vedat (Fıratlı) Bey, 308.
Haliç İdman Yurdu, 274.
Halife, 205, 206.

Halil (Etem, Eldem) Bey (Müzeler Müdürü), 122.
Halil (Nifli, Yaralı) Bey (Manisa Mebusu, Manisa'nın Sarıhanlı köyünden Niflizade, çiftçi), 123.
Halil (Tekşen) Bey (Kastamonu Mebusu, Daday kazası Bağlısamancık köyünden çiftçi), 122.
Halil (Türkmen) Bey (Zonguldak Mebusu), 124.
Halil Hulki (Aydın) Bey (Siirt Mebusu), 123.
Halil Mithat Bey (Mihmandar), 248.
Halil Nihat (Boztepe) Bey (Gümüşhane Mebusu), 124.
Halit (Bayrak) Bey (Bayezit Mebusu), 121.
Halit (Mengi) Bey (Niğde Mebusu), 123.
Halit Ferit Bey (Ankara Mebusu), 121.
Halitli, 121.
Halit Ziya (Uşaklıgil) Bey (Uşşakîzade), 385.
Halk, 24, 31-35, 37, 42, 50, 54, 57, 58, 60-62, 65-70, 79-84, 90-92, 94-96, 103, 104, 106, 108, 116-121, 124, 126, 127, 136, 137, 139, 150-154, 158-161, 169, 171, 192, 208, 230, 241, 252, 265, 274, 283, 288, 294-297, 299, 307-309, 341, 353, 355, 379, 385, 392, 412, 414, - dili, 384, - edebiyatı, 384, - geleneği, 357, - hatipleri, 387, - oyunları, 357, - tabakaları, 26, - temsilcileri, 40, - türküleri, 405.
Halkalı, 228.
Halkçı, 67, 118, 138-140, 142, 146, 153, 154, -lık, 108.
Halkevi, 168, 207, 283, 304, 306, 314, 319, 320, 385, 405.
Hamburg, 42.
Hamdi (Aksoy) Bey (İzmir Mebusu, Osmanzade), 122.
Hamdi (Denizmen) Bey (İstanbul Mebusu), 122.
Hamdi (Ahmet, Ongun) Bey (Mersin Mebusu, Mersin Vilayet Encümeni Daimi Üyesi), 123.
Hamdi (Ülkümen) Bey (Trabzon Mebusu, Nebizade), 124.
Hamdi Bey (Gaziantep Belediye Reisi), 217.
Hamdi Bey (Liman Şirketi Genel Müdürü ve Liman Kooperatifi Reisi), 349.
Hamdi Bey (Avusturya Ortaclçisi), 262.
Hamdi (Ahmet Mustafa, Gürsoy) Bey (İstanbul Mebusu, Yedikule Tabak Fabrikası Ustabaşı Muavini), 122.
Hamdi Bey (Yozgat Mebusu), 124.
Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey (İstanbul Mebusu, Romanya Ortaelçisi), 108, 181, 262.
Hamit Zübeyr Bey, 379.
Hanedan, 143, 391.
Hanya, 374.
Hapis, 160.
Hapishane, 36, 158.
Harbiye Mektebi, 332.
Harekât, 268.
Harf, 38, 116, 144, 230, - inkılabı, 379.
Harici, - borç, 54, - düşman, 136, - siyaset, 142, 158, 187, 249, 267, - sulh, 187, - vaziyet, 143.
Harimköy, 220.
Harita, 77, 114, 208, 393.
Harp, 69, 207, 297, 345, 376, 394, 401, - meydanları, 249, - mükâfatı, 394, - sanatı, 376, - serpuşu, 374.
Harp Akademisi, 218.

Harp Malulleri Cemiyeti İdare Heyeti, 217.
Hasan (Hüsnü, Saka) Bey (Türkiye Büyük Millet Meclisi Reis Vekili, Trabzon Mebusu), 124, 266.
Hasan (Karabacak) Bey (Zonguldak Mebusu, Zonguldak Maden Kömürü İşleri Şirketi'nden Taşhancı Ocağı'ndan Amele Başçavuşu, Bağlıklı), 124.
Hasan Âli Bey, 383.
Hasan Basri (Demir) Bey (Cebelibereket Mebusu, Cebelibereket Mamure Yol Dairesi İkinci Şube Ustabaşısı), 121.
Hasan (Denek) Bey (Ankara Mebusu, Keskin'in Halitli köyünden Yakuboğulları'ndan Ahmetoğlu), 121.
Hasan Cavit (Belül) Bey (Rize Mebusu), 123.
Hasan Cemil (Çambel) Bey (Bolu Mebusu), 121, 208, 297, 304, 365, 382, 383.
Hasan Efendi (Tüccar), 192.
Hasan Fehmi (Ataç) Bey (Gümüşhane Mebusu), 122.
Hasan Fehmi (Tümerkan) Bey (Kastamonu Mebusu), 122.
Hasan Hayri Bey (Edirne Mebusu), 122.
Hasan Hulusi Bey (Tıp Talebe Cemiyeti Reisi), 335.
Hasan Reşit (Tankut) Bey (Türk Ocakları Müfettişi), 123.
Hasan Rıza (Soyak) Bey (Riyaseti Cumhur Kalemi Mahsus Müdürü), 382.
Hasan Vasfi (Dokuman) Bey (Dokumacı, Mühendis), 122.
Hasan Tahsin Bey (Elâziz Mebusu), 122.
Hastane, 39, 82.
Haşim Bey (Afyon Belediye Reisi), 217.
Hatip, 298, 387.
Hava nakliyeciliği, 155.
Havza, 56, 120.
Haydar Rüştü (Öktem) Bey (Denizli Mebusu), 122.
Haydar (Ali, Uçgun) Bey (Antalya Mebusu, Antalya CHF Vilayet Heyeti Üyesi, Avukat), 121.
Hayfa, 208.
Hayıroğlu, 123.
Hayrettin (Karan) Bey (Balıkesir Mebusu), 121.
Hayri Bey (Mebus), 62.
Hayrullah (Engin) Bey (Beyazıt Okçular Kunduracı), 122.
Hayvanat ıslahı, 145.
Hayvancılık, 62.
Hazar Denizi, 113, 238.
Hâzım (Börekçi) Bey (Kırşehir Mebusu), 133.
Hazine hukuku, 26.
Helsinki, 261.
Herder, 367, 368, 370, 371.
Herodot, 368, 374.
Heybeliada, 381, 417.
Heykel, 237, 294, 307, 379, 389, -cik, 376.
Hıfzısıhha Kanunu (Sağlığı Koruma), 39.
Hıristiyan dünyası, 379.
Hicaz, 353-355.
Hikmet Bey (Afganistan Büyükelçisi), 262, 328.
Hikmet Bey (Riyaseti Cumhur Umumi Kâtibi), 379, 404, 407, 408, 413.
Hilali Ahmer (Kızılay), 173.
Hilmi (Mustafa, Uran) Bey (Nafıa Vekili, Adana Mebusu), 121, 131, 216.

Hilmi (Oytaç) Bey (Malatya Mebusu, Doktor), 123.
Hilmi Bey (CHF Bilecik Delegesi), 138.
Himalaya etekleri, 113.
Himayei Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu), 39, 173, 273, 321.
Hindistan, 199, 358, 359.
Hint-Avrupa (İndo-Européen, İndo-Öropeen) dilleri, 375, 383, 384.
Hintliler, 373.
Hirohito (Japon İmparatoru), 271.
Hitit, 375, 394.
Hiyerarşi, 394.
Hollanda, 278.
Homer, 221, 372, - devri, 367, 372.
Hommel (Profesör), 375.
Hoover, Herbert (Amerika Birleşik Devletleri Reisi), 184, 197, 252, 253, 311.
Hoplit, 376.
Horsunlu, 40.
Horthy (Amiral, Macaristan Kral Naibi), 360.
Hukuk, 26, - eşitliği, 257, - mektebi, 124, 216, - tarihi, 372.
Hukuk Fakültesi, 343, 362.
Hun, - İmparatorluğu, 113, - Türkleri, 238.
Hurafe, 156, 211, 238.
Hutbe, 297, 298.
Hükümdar, 252, 328, 376.
Hükümet, 23, 24, 27, 31-37, 39, 42, 44, 54, 55, 58, 59, 63-65, 67, 70, 72, 73, 91, 92, 95, 96, 106, 109, 110, 115, 133, 151, 152, 158, 167-169, 171, 172, 180-182, 185-187, 203, 225, 226, 235, 239, 251, 267, 271, 272, 280, 288, 299, 311, 315, 317, 318, 325, 328, 338, 339, 344-346, 350, 353, 354, 358, 359, 361, 364, 380, 415, - idareleri, 39, - merkezi, 199, - otoritesi, 35, 119.
Hümanist, 372.
Hür, 307.
Hürriyet, 95, 96, 153, 361, - akademisi, 306.
Hüsamettin Efendi (Amasyalı), 387.
Hüseyin Avni (Ercan) Bey (Muğla CHF Reisi, Doktor), 123.
Hüseyin Bey (Elâziz Mebusu), 122.
Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey, 385.
Hüseyin Hüsnü (Özdamar) Bey (Isparta Mebusu), 122.
Hüseyin Hüsnü Bey (1. Ordu Müfettişliği Erkânıharbiye Reisi), 218.
Hüseyin Kâzım Bey, 387.
Hüseyin Namık Bey, 379.
Hüseyin Rahmi (Gürpınar) Bey, 385.
Hüsnü (Konay) Bey (Konya Mebusu), 124.
Hüsnü Emir Paşa (Müstahkem Mevki Kumandanı), 219.
Hüsrev (Gerede) Bey (Bulgaristan Ortaelçisi), 134.

Irak, 111, 143, 176, 187, 188, 256, 336, - hükümdarı, 252, -lılar, 187, 188, 315, - milleti, 256.
Irk, 207, 209, 238, 373, 384, 390, 405, -taş, 208.
Irki bağlar, 238.
Islahhane, 36.
Isparta, 122, 216, 218.
Itrî, 299.

İbadet, 299, 376.
İbrahim (Arvas) Bey (Hakkâri Mebusu), 122.

İbrahim (Çolak) Bey (Bilecik Mebusu), 121.
İbrahim (Dalkılıç) Bey (Kütahya Mebusu), 123.
İbrahim (Demiralay) Bey (Isparta Mebusu), 122.
İbrahim (Mete) Bey (Ceyhan Cumhuriyet Halk Fırkası Heyeti Reisi), 121.
İbrahim Alâettin (Gövsa) Bey (Sıvas Mebusu), 123.
İbrahim Bey (Balıkesir Mebusu), 121, 262.
İbrahim Necmi (Dilmen) Bey, 308, 309.
İbrahim Süreyya (Yiğit) Bey (Kocaeli Mebusu), 123.
İçel, 23, 61, 122.
İda, 374.
İdam, 136.
İdari faaliyet, 106.
İdealist, 319.
İdeoloji, 319.
İdman Yurdu, 274.
İftar sofrası, 296.
İhanet, 95.
İhracat, 29, 30, 41, 43, 51, 52, 56, 71, 83, 91, 144, 154, -çı, 57, - maddeleri, 80.
İhsan (Sökmen) Paşa (İstanbul Mebusu), 122.
İhsan (Tav) Bey (Bayezit Mebusu), 121.
İhsan Bey (Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Dairesi Reisi), 379, 383.
İhtilal, 140, 275, 306, 328.
İhtisas Mahkemeleri, 293.
İhtiyar, 157.
İkamet, Ticaret ve Seyri Sefain Mukavelesi, 231.
İkinci Balkan Konferansı, 245, 250.
İkinci Kordon, 70.
İkinci seçmen, 116, 117
İktidar, 120, - mevkii, 312.
İktisadi, 67, 337, - buhran, 166, 279, - bünye, 45, - coğrafya, 363, - dayanışma, 49, - durum, 94, - etken, 187, - faaliyet, 54, 91, - fikir, 23, - hayat, 72, 83, - kudret, 30, - maksat, 55, 120, - menfaat, 145, 156, - nokta, 56, - saha, 72, 119, 133, 246, - şartlar, 46, - teşekküller, 119, 155, - vaziyet, 31, 33, 62, 91.
İktisadi Buhran Vergisi, 411.
İktisadiyat, 65, 145, 280, 310.
İktisat, 30, 31, 40, 42, 71, 80, 144, 145, 152, 154, 155, 272, 409, 418, - hayatı, 57, 92, - Kongresi, 69, - mıntıkası, 41, 49, 50, 72, - tarihi, 372.
İleana (Romanya Prensesi), 277.
İlim, 80, 101, 205, 206, 211, 368, 372, 372, - esasları, 383, - hürriyeti, 361, -ler, 370, 377, 396, - müessesesi, 282, 363, - ordusu, 378, - sahnesi, 378.
İlkmektep, 156, 364.
İlköğretim, 32.
İllirya, 374, -Pelaj tabakası, 374.
İlmi, 362, 371, - çalışma, 207, - hükümler, 365, - intizam, 99, - itina, 120, - mektep, 364, - saha, 108.
İlter bkz. Teoman (Özalp).
İman, 136.
İmar, 67, - planı, 70.
İmparator, 271, 289, 298, 352, -luk, 37, 113, 114, 208, 238, 246, 298, 394, 395.
İmparatoriçe, 298.
İmtiyaz, 154.

İnanç, 238, 394.
İnce Minareli Cami, 107.
İncil, 372.
İncir Kooperatifi, 52.
İncir Üreticileri Kooperatifi, 49, 80.
İndo-Européen bkz. Hint-Avrupa.
İngiliz, - armadası, 307, - donanması, 143, - hanedanı, 143.
İngilizce, 197, 361, 396.
İngiltere, 143, 352, 364, - Kraliyet Hükümeti, 345.
İnkılap, 54, 104, 108, 118, 119, 136, 138-140, 142, 143, 152, 154, 157, 158, 238, 297, 298, 307, 319, 363, 379, 413, -çı, 118, 139, 141, 146, 153, 306, 363, - eserleri, 34, - kanunları, 35, - meselesi, 38, - Tarihi, 75, 337.
İnsani eğitim müessesesi, 306.
İnsanlık tarihi, 370, 371.
İntihap, 225.
İpekçilik, 144.
İpek kumaşları, 144.
İpotek, 44, -li kredi, 50.
İrade, 118.
İran, 143, 257, - hükümdarı, 252, - milleti, 109, 125, 175, 257, 316.
İrfan Ferit (Alpaya) Bey (Mardin Mebusu), 123.
İrfan ordusu, 378.
İrlanda, 358, 359.
İrtica, 141.
İrticai hadise, 38.
İskandinavya, 393.
İskender, Büyük, 113.
İskenderiye, 43, 260.
İskit medeniyeti, 367.
İslam tarihi, 206, 207, 211.
İslamiyet, 394.
İsmail (Çamaş) Bey (Ordu Mebusu), 123.
İsmail (Sabuncu) Bey (Şebin Karahisar Mebusu), 124.
İsmail (Mehmet, Uğur) Bey (Sivas Mebusu, Hafik kazasının Öğnevit köyünden Zor Abbasoğulları'ndan Çiftçi Mehmet oğlu), 123.
İsmail Bey (Silivri Belediye Reisi), 216.
İsmail Hakkı (Uzunçarşılı) Bey (Balıkesir Mebusu), 121, 392.
İsmail Hakkı Bey (Amasya Mebusu), 121.
İsmail Kemal (Alpsarı) Bey (Çorum Mebusu), 122.
İsmet (Ekcr) Bey (Çorum Mebusu), 122.
İsmet (İnönü) Paşa (Malatya Mebusu, Başvekil), 23, 35, 59, 61, 62, 63, 64, 79, 90, 91, 129-132, 138, 191, 193, 194, 215, 225, 227, 235, 237, 242, 245, 267, 268, 275, 285, 306, 307, 123, 314, 327, 340, 344, 347, 348, 357, 381, 401, 402, 419.
İsmet Paşa Kız Enstitüsü, 308.
İspanya, 284, 312.
İspiropulos (Yunan Delegc), 302.
İstanbul, 26, 27, 39, 42, 47, 78, 107, 122, 131, 135, 136, 177, 179, 181, 191, 192, 195, 197, 199, 204, 206, 207, 213, 216-218, 230, 241, 249, 261, 286, 287, 297, 298, 305, 309, 327, 340, 343, 357, 361, 381, 384, 385, 394, 395, 401, 403-405, 407, 410, 413, 414, 417, - balıkçıları, 48, -Haliç İdman Yurdu, 274, - limanı, 30, 43, - Muallimler Birliği Kongresi, 291, - Posta Telefon Telgraf Müdürlüğü, 384, -'un Kurtuluş Bayramı, 241, 242.

İstanbul Darülfünunu (İstanbul Üniversitesi), 242, 361-364, 411.
İstasyon, 39, 42, 145, 191, 192, 228, 230, 245.
İstemi, 308, 309.
İstifa, 61, 305, 307, 418.
İstiklal Harbi, 207.
İstiklal Mahkemeleri, 138.
İstila, 221, 297, 366, 375.
İsveç, 278, - hükümeti, 280, - milleti, 279.
İsviçre, 143.
İsyan, 208, 309.
İş Bankası, 64, 71, 274, 279.
İş kanunu, 53.
İşçi, 23, 39, 53, 119, 154, 155, 157.
İşgal, 49, 107, 374, 401.
İtalya, 114, 142, 147, 189, 258, 276, 344, 348, 376, - hükümdarı, 242.
İtalyanca, 361.
İtalyan milleti, 147, 344, 348.
İthalat, 42, 144, 154.
İyelcr, 366, 367.
İyon medeniyeti, 365, 366.
İzlanda, - Kralı, 133, - milleti, 133.
İzmir, 23, 26, 29, 34, 39, 43, 49, 51, 59-61, 63, 65, 72, 79, 107, 122, 131, 216, 219, 249, 283, 389, 390, 398, 418, - balıkçıları, 48, - borsası, 52, - Erkek Lisesi, 74, - halkı, 70, - İktisat Kongresi, 69, - Kestane Pazarı, 122, - Kız Lisesi, 74, - Kız Muallim Mektebi, 74-76, - köşkü, 237, -liler, 389, - limanı, 42, - rıhtımı, 30, - Savcılığı, 34, - Savcısı, 35, - tarihi, 77, - Ticaret Odası, 29, - Ticaret ve Sanayi Odası, 71, - tüccarı, 69, - Vilayet Kongresi, 40, - Ziraat Bankası, 60, 79, - Ziraat Bankası Müdürü, 60.
İzmir Asarı Atika Müzesi, 77.
İzmit, 217, - Körfezi, 401.
İzzet (Akosman) Bey (Afyon Karahisar Mebusu), 121.
İzzet Paşa (Süvari 1. Fırka Kumandanı), 219.
İzzet Ulvi (Akyurt) Bey (Afyon Karahisar Mebusu), 121.
İzzettin Paşa (3. Ordu Müfettişi), 219, 297.

Jaket, 116.
Japon, 297, - harekâtı, 268, - Hükümeti, 271, -lar, 268.
Japonya hanedanı, 143.
Jennings, Asa K. (Amerikalı Türk Dostları Cemiyeti İkinci Reisi), 279.
Jeoloji, 363.
Jerde, 372.

Kabartmalar, 221.
Kabataş, 43.
Kâbil, 262, 328.
Kabile, 366, 367, 374, - kardeşleri, 375.
Kaçakçılık, 93.
Kadın, 70, 75, 94, 141, 144, 153, 306, 376, 403, - heykelcik, 376, - işçiler, 157, -lar, 39, 216.
Kadınlar Birliği, 216.
Kadırgan Dağları, 113.
Kadir Gecesi, 296.
Kadri Bey (Vali, Amasya), 216.
Kafkasya, 376.
Kaftan, 298.
Kahire, 111, 224, 260, 269, 391.
Kahraman, 308.
Kainat, 369.
Kalinin, Mihail İvanoviç (Sovyet Cumhuriyetleri İttihadı Merkez Komitesi Reisi), 159, 252, 275.

Kâmil (Mustafa, Dursun) Bey (İzmir Mebusu), 122, 216.
Kâmil Bey (Belçika Maslahatgüzarı), 262.
Kâmil Bey (Manisa), 60.
Kamu hakları, 153.
Kamuoyu, 61, 62, 67, 68, 72, 126, 139, 266.
Kâni (Karaosman) Bey (Manisa Mebusu), 123.
Kanun, 24, 25, 27-31, 33, 35-37, 39-41, 49, 51, 53, 54, 59, 69, 72, 85, 86, 88, 89, 94, 129-132, 138, 139, 142, 153, 156, 158, 160, 172, 286, 287, 308, 310, 368, -lar, 119, 120, 128, 154, 155, 171.
Kanuni, - denetim, 155, - tedbir, 34.
Kanuni Sultan Süleyman, 394.
Kapadokyalılar, 375.
Kapitülasyon, 225.
Kaptorimler, 375.
Kara nakliyeciliği, 155.
Karadeniz, 55, 87, 238, 246, 370, 374.
Karadere ormanı, 56.
Karahan, 275.
Karaköse, 216, 218.
Karaorman, 238.
Karatay Medresesi, 107.
Karpantiye (Beynelmilel Mason İttihadı İcrai Heyeti Reisi), 407.
Karpatlar, 238.
Kars, 122, 218.
Karst (Profesör), 374, 375.
Karşıyaka, 74, 76, 216.
Kartaca, 368.
Karya, 375, - ilahı, 176, -lılar, 374, 375.
Kasaba, 66, 216.
Kasket, 116.
Kastamonu, 122.
Kavalcı, 357.
Kavim, 208, 209, 221, 372, 373, 375, -ler, 246, 374, 376.
Kayseri, 123, 219, 377, - Barosu, 123.
Kazanç Vergisi, 26, 411.
Kâzım (Gürel) Bey (Aksaray Mebusu), 123.
Kâzım (Musa, Onar) Bey (Konya Mebusu, Afyon), 217.
Kâzım (Okay) Bey (Giresun Mebusu), 122.
Kâzım (Özalp) Paşa (Balıkesir Mebusu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi), 112, 114, 121, 191, 245, 285, 325, 387, 392.
Kâzım (Samanlı) Bey (Denizli Mebusu, Doktor), 122.
Kâzım Hüsnü Bey (Konya Mebusu), 123.
Kâzım (Sevüktekin) Paşa (Diyarbekir Mebusu), 122.
Kâzım Paşa (İzmir Valisi), 60, 70, 79.
Keçiören, 305.
Kefeli Emin Bey, 294.
Kellog Sözleşmesi, 143.
Kemal Bey (Başvekâlet Müsteşarı), 216.
Kemal Bey (Operatör), 382.
Kemal Cenap Bey (Profesör Doktor), 387.
Kemal Paşa Çiftliği, 357.
Kemal Zaim (Sunal) Bey (Konya Mebusu), 123.
Kemalettin (Mısır Prensi), 391.
Kemalettin (Olpak) Bey (Kocaeli Mebusu), 133.
Kemalettin Kâmi Bey (Türk Gazeteciler Birliği Heyeti Umumiye Reisi), 281.

Kemalpaşa, 65.
Kemeraltı, 70.
Kenan Paşa (7. Kolordu Kumandanı), 218.
Kepler, 370.
Keramettin Paşa (Müstahkem Mevkiler Müfettişi), 218.
Keriman Halis Hanım, 390, 403.
Keskin, 121.
Kestane Pazarı, 122.
Keşiş, 369.
Kıbrıs, 375, 376.
Kılıç Ali Bey (Gaziantep Mebusu), 122, 223, 236, 260, 296, 305, 306.
Kırklareli, 123, 218.
Kırşehir, 121, 133, 209.
Kısıklı, 381.
Kıyafet, 297.
Kıyam, 139.
Kız, 357, 390, 403, - Enstitüsü, 308, - lisesi, 74, 306, - Muallim Mektebi, 74-76.
Kızılay bkz. Hilali Ahmer.
Kidonlar, 374.
Kilikya, 375, -lılar, 376.
Kimya müderrisi, 408.
Kimyager, 123.
Kitabe, 372, 375, 376.
Kitap, 28, 38, 54, 112, 157, 207, 225, 226, 247, 345, 369, 378, 379, 381, 382, 385, 386, 393, 395.
Klasik, - Grek medeniyeti, 366, 367, - Yunan devri, 368, - Yunan dünyası, 369.
Knossos Sarayı, 366, 374.
Kocaeli, 123.
Kolomb, Kristof, 199, 200.
Komisyoncu, 23.
Konferans, 84, 164, 168, 178, 245, 247, 250, 268, 300, 301, 371.
Kongre, 40, 65, 69, 118, 136-138, 143, 146, 148, 151, 152, 160, 163-166, 168, 172, 174, 202, 236, 243, 281, 285, 291, 292, 321, 364, 365, 378, 380, 381, 393, - müzakeresi, 167.
Konser, 172, 302.
Konservatuvar bkz. Darülbedayi.
Konya, 23, 26, 47, 62, 102-104, 107, 116, 123, 216-218, - Askeri Mahfili, 100, - Belediye Reisi, 104, - Eski Eserler Müzesi, 98, 99, - Sulama İdaresi, 40, - Türk Ocağı, 105.
Kooperatif, 23, 42, 47, 49-52, 60, 64, 67, 79, 83, 91, 94, 119, 145, 155, 349, -çilik, 72, -ler, 48, 56, 71.
Kooperatifçilik Cemiyeti, 179.
Kopenhag, 261.
Kozan, 236.
Kozlu Şirketi, 124.
Kök, 377, 380, 383, 384, 386.
Köken, 373, 374, 379.
Köln (Kolonya) Darülfünunu (Köln Üniversitesi), 371.
Kömür, 56, 124.
Köpek, 230.
Köprü, 155.
Körfez tekeli, 30.
Köşk, 237, 307, 315, 353, 355, 378, 382.
Köy, 37, 39, 66, 121-123, 164-166, 229, 386, - heyeti, 401, -ler, 49, 60, 62, 64, 79, 116, 161, - mektepleri, 156, - Muallim Mektebi, 82, - sanayii, 45.
Köyceğiz, 217
Köylü, 23, 45, 46, 48-50, 56, 71, 150, 192, 228-230, 249, - kadını, 75, -ler, 25, 60, 79, 94, 95.
Krak Kabilesi, 366.

Kral, 78, 111, 133-135, 147, 1761, 180, 187, 188, 210, 224, 234, 244, 250, 254-256, 258, 259, 267, 269, 270, 276, 277, 309, 352, 391, 397, -lık, 181, 284.
Kraliçe, 390, 403.
Kraliyet, 345, - hükümeti, 346.
Krcdi, 43, 45-50, 52, 53, 56, 64, 120, 154, 155, - kooperatifi, 51, 80, - kooperatifleri, 79, 145, - müesseseleri, 119, 145, 155.
Kreş, 39.
Kret, 374.
Kripel, 294.
Kriz, 64.
Krom madeni, 57.
Kronik, 369.
Kubilay, 84, - hadisesi, 63.
Kudüs, 113.
Kulüp kongreleri, 151.
Kumaş, 144.
Kur'an, 295-297, 363, - tercümesi, 297.
Kurban Bayramı, 149.
Kurtdereli Mehmet Pehlivan, 273, 274.
Kurtuluş, 84, 241, 242.
Kurultay, 309, 378, 381-385, 387, 388, 404, 416.
Kuşadası, 40.
Kuvvetler birliği, 153.
Kuzey Afrika, 394.
Küçük Asya, 238, 367, 374-376, 394.
Küçük Menderes Çayı, 66.
Küçük Nehirler Kanunu bkz. Enharı Sagire Kanunu.
Küçük, - sanat erbabı, 119, - sanatlar, 155.
Küçükasya tarihi, 221.
Kültür, 38, 80, 97, 153, 160, 172, 246, 272, 363, 365, 369, 372, 373, 377, 385, 388, 390, 395, 396, - dünyası, 372, - halkası, 367, - kalıntıları, 376, -ler, 370, 379, - milletleri, 306, - programı, 363, 364, - sahnesi, 378, - sistemi, 368, - tarihi, 371.
Kültürel, - mesai, 63, - saha, 133.
Kürdistan, 38.
Kürsü, 363.
Kürt, 61, - bağımsızlığı, 63, - muallim, 38.
Kürtçe, 63.
Kütahya, 57, 123, 217, 286, 287, -Balıkesir Demiryolu, 325, 326.
Kütüphane, 77, 99, 157, 170, 207, 211, 296, 298, 305, 362, 393.

La Vue, 249.
Laik, 117, 118, 139, 141, 146, 150, 153, - vatandaş, 156.
Latife Bekir Hanım (Kadınlar Birliği Reisi), 216.
Lazkiye, 38, 63, - sahili, 37.
Lebrun, Albert (Fransa Cumhurbaşkanı), 334, 350, 351.
Leh milleti, 251.
Lehçe, 375, 384, - araştırması, 372.
Lehistan, 251, 342, 356.
Leibniz, 370.
Leisegang (Köln Üniversitesi Profesörü), 371.
Lengüistik, 380, 381.
Léopold de Belgiquc (Brabant Düşesi), 78.
Leros Adası, 58.
Libya, 375.
Lido-Türhenler, 375.
Lidyalılar, 77.

Ligür-Ural, 374.
Likyalılar, 374.
Liman, 29, 30, 42, 43, 55, 56, 72, 87, 120, 155, - işleri, 71, - kooperatifi, 349, - Şirketi, 349.
Lin Sen (Çin Cumhuriyeti Ulusal Hükümeti Başkanı), 288.
Lisan, 361, 375, - araştırması, 372.
Lisaniyatçı, 416.
Lise, 74, 218, 236, 306, 364, 411.
Litvanya milleti, 339.
Litvinov (Sovyet Hariciye Komiseri), 267.
Litvinov Paktı, 143.
Londra, 262, 352, 356.
Lozan, 307.
Lozan Antlaşması, 39, 93.
Lügat, 77, 366, 380, 384, 386, 395.
Lüleburgaz, 217.
Lütfi Bey, 416.
Lütfi Müfit (Özdeş) Bey (Kırşehir Mebusu), 123, 209.

Maarif, 32, 38, 54, 60, 65, 91, 107, 131, 226, 294, 298, 304, 305, 307, 378, 379.
Maaş, 145, 164, 172.
Mabet, 298, 370.
Macar, 379, - âlimi, 378, 379, -lar, 379, - milleti, 267.
Macaristan, 143, 267, 360, - Başvekili, 143, - Hariciye Nazırı, 143.
Maccas, Leon (Yunan Mebus), 178.
Maçka Mezarlığı, 297.
Maden Kömürü İşleri Şirketi, 124.
Maden, 56, 57, 155, - kömürü, 124, -ler, 154.
Madrid, 262, 284.
Mahalli bütçeler, 31.
Mahkeme, 32-36, 59, 63, 124, 138, 293.
Mahkûm, 36.
Mahmut (Soydan) Bey (Siirt Mebusu), 123.
Mahmut Bey (Urfa Mebusu), 124.
Mahmut Celal (Bayar) Bey (İzmir Mebusu, İktisat Vekili), 122, 409, 418.
Mahmut Ebul Feth (*El-Ehram* Gazetesi Yazarı), 269.
Mahmut Esat (Bozkurt) Bey (İzmir Mebusu), 122.
Mahmut Nedim (Zabçı) Bey (Malatya Mebusu), 123.
Makbule Hanım, 223.
Makedonya, 374, -lı, 113, 209, 405, - Türkleri, 208.
Makine, - imalathanesi, 122, - Montörü, 122.
Makineli tüfek, 218.
Malatya, 23, 90, 123, 129, 130, 145, 217, - Türk Ocağı, 91.
Malche, Albert (Prof., Cenevre Üniversitesi Öğretim Üyesi), 361-363.
Mali, - buhran, 266, - ıslahat, 146, - kanunlar, 31, - kudret, 30, - mesele, 24, 31, - müessese, 71.
Maliye, 152, 156, - memurları, 94, 95.
Manastır Askeri İdadisi, 208.
Mançurya sorunu, 268.
Manisa, 60, 61, 63, 121, 123, 218.
Marangoz, 124.
Maraş, 123, 236.
Mardin, 123.
Marmara, 87, 238.
Marmara Köşkü, 237, 378.
Marsilya, 42.
Martayan, Agop bkz. Dilaçar, Agop.
Masaryk, T.G. (Çekoslovakya Reisicumhuru), 182, 183.

Mason, 407, 408.
Masuniyet, 153.
Matbaa, 387.
Matbuat Cemiyeti Kongresi, 243.
Matbuat, 34, 139, 140, 144, 247, 302, 382.
Mazhar (Germen) Bey (Aydın Mebusu, Doktor), 121.
Mazhar Müfit (Kansu) Bey (Denizli Mebusu), 122, 217.
Mebus, 65, 70, 106, 116, 117, 121-124, 126, 127, 129-131, 133, 135, 141, 151, 153, 162, 164, 169, 170, 178, 181, 183, 216, 217, 263, 266, 283, 286, 287, 295, 303, 304, 378, 381, 417, 418, -lar, 104, 167, 171.
Mebusan Meclisi, 313.
Mecdi Bey, 386.
Meclis, 23, 31, 32, 42, 44, 54-58, 85, 86, 88, 89, 106, 112, 116, 121, 124, 126, 128, 130-132, 135, 136, 140, 141, 150, 152, 153, 156, 162, 169-171, 173, 181, 183, 225, 239, 245, 266, 268, 287, 314, 325, 344, 380, 387, 392, 418.
Mecmua, 178.
Medeni, 201, 225, - âlem, 364, - devlet, 142, - gaye, 144, - hayat, 36, 221, - ihtiyaçlar, 384, - insan, 247, - insanlık, 246, - vasıta, 91.
Medeni Kanun, 36.
Medeniyet, 77, 92, 110, 154, 196, 206, 211, 221, 246, 248, 364-369, 376, 377, 393-396, - beşiği, 373, - cereyanları, 367, - eserleri, 107, - kaynağı, 374, -ler, 363, 372.
Mefkûre birliği, 153.
Mehmet (Erten) Bey (Maraş Mebusu), 123.
Mehmet (Güneşdoğdu) Bey (Çarşambalı Hacı Yunuszade Çiftçi), 123.
Mehmet Ali (Okar) Bey (Artvin Mebusu), 121.
Mehmet Cavit Bey (Balıkesir Mebusu), 121.
Mehmet Emin (Yurdakul) Bey (Şair), 208.
Mehmet Enis Bey (Atina Elçisi), 231.
Mehmet Münir Bey (Paris Büyükelçisi), 350, 359.
Mehmet Nadir Han (Muhammed Nahir Şah, Afganistan Kralı), 102, 110, 115, 210, 244, 254, 328, 397.
Mehmet Nahit (Kerven) Bey (Kırklareli Mebusu), 123.
Mehmet Pehlivan bkz. Kurtdereli Mehmet Pehlivan.
Mehmet Sadettin (Epikmen) Bey (İzmir Kestane Pazarı'nda Alatı Ziraiye ve Makine İmalathanesi Sahibi, Demirci), 122.
Mehmet, IV., 394.
Mektep, 25, 27, 38, 75, 76, 124, 136, 144, 156, 157, 206, 207, 211, 216, 225, 282, 305, 332, 362, 364, 369, 381, 386, -ler, 91.
Mektup, 109, 110, 133, 149, 185, 206, 207, 236, 251, 273, 274, 294, 303, 307, 312, 313, 315, 317, 318, 328, 337, 344, 345, 354, 382, 385, 387.
Memduh Şevket (Esendal) Bey (Tahran Büyükelçisi), 122.
Memleket, 18, 26-33, 36, 41-47, 49-51, 53-57, 60, 65-69, 72, 73, 75, 79, 81, 91, 92, 94, 96, 100, 104, 107-110, 115, 116, 119, 120, 137-144, 154, 157, 158, 160, 166, 184, 185, 198, 208, 226, 239, 247, 259, 266, 267, 269, 278, 279, 302, 312, 313, 317, 320, 327, 332, 337, 340, 346-

348, 351, 353-356, 359, 363, 364, 368, 375, 385, 387, 390, 403, 409, - Hastanesi, 82, - idaresi, 117, - iktisadiyatı, 145, 310, -ler, 373, 383, - müdafaası, 145.
Memur, 26, 28, 30-34, 37-39, 49, 52, 96, 99, 119, 158, 172, 279, 362, 382, -lar, 41, 94, 95, 119.
Memurin Muhakemat (Memur Yargılamaları) Usulü, 36.
Menderes, 39, 40, - vadisi, 39, 40, 42.
Menderes kanalları, 81.
Menemen, 84, - hadisesi, 141.
Mersin, 23, 26, 29, 35, 37, 39, 42, 43, 61, 62, 87, 123, - limanı, 55, 120.
Mersiye, 296, 297.
Meslek mektepleri, 157.
Meslcki malumat, 157.
Mete, 112-114.
Mevlana, 98.
Mevlevilik, 99.
Meydan muharebeleri, 113, 114.
Meyer, Eduard, 375, 376.
Mezarlık, 297.
Mezopotamya, 367.
Mısır, 30.
Mısır, 41, 57, 111, 224, 259, 371-373, 377, 391, - duvar nakışları, 374, - hükümdarı, 252, -lı, 269, - medeniyeti, 367, 368.
Mihalakopulos (Yunanistan Hariciye Nazırı), 143, 419.
Miken, 377, - medeniyeti, 366.
Milano, 262.
Millet, 23, 32, 54, 57, 58, 67, 68, 75, 80, 83-85, 88, 89, 92, 95-97, 100, 101, 106, 108-110, 112, 113, 117-121, 124-126, 128, 131-133, 135-138, 140, 141, 144, 145, 147, 152-154, 156, 158, 162, 170, 171, 173, 175, 178, 181, 183, 185, 187, 192, 195, 196, 198, 199, 201, 210, 225, 238, 239, 244-249, 251, 253, 254, 256, 257, 266-269, 272, 273, 275, 278-280, 283, 284, 287, 296, 297, 306, 307, 309, 312, 315-318, 325, 328, 337-339, 344, 345, 348, 352, 364, 368, 369, 371, 375, 378-380, 382, 385, 387, 390, 392, 393, 395, 397, 406, 413, 419, - aydınları, 211, - Çiftliği, 393, -in iktisadi menfaatı, 145, - ler, 237, 370, 372, - mektepleri, 38, 91, - sevgisi, 207, - sofrası, 304.
Milletler Cemiyeti, 415.
Milletlerarası cereyan, 116.
Milli, 205, 283, 363, - ahlak, 83, - banka, 52, 145, - bayram, 252, 255, 258-260, 262-264, 268, - devlet, 146, - duygu, 83, - eğitim, 156, - eğitim müessesesi, 306, - emek, 154, - esaslar, 57, - gaye, 339, 379, - hâkimiyet, 153, - hâkimiyet esasları, 128, - hayat, 139, 144, 272, 339, - idare, 58, 154, - ideal, 100, 319, - ihracat, 52, - iktisat, 56, 120, 155, 409, - inkılap heyeti, 104, - inzibat, 119, - itimat, 126, - kahramanlık, 101, - karakter, 120, - mahsul, 120, - mamuller, 120, - mefkûre, 106, 118, 136, 137, 158, - muallim heyeti, 104, - mücadele, 57, 116, 160, 378, 389, - müdafaa, 58, 145, - müdafaa vasıtaları, 145, - müessese, 64, 108, - nizam, 54, 119, 158, - öğretim, 156, - para, 145, - saadet, 353, - sanayi, 47, - servet, 48, - şuur, 38, - tarih, 137, - tasarruf, 145, - tecelli, 100, - terbiye, 74, 75, 172, - teşebbüs, 157, - teşekkül, 163, 250, - tiyatro, 357, - Türk mevcudiyeti, 53, 119, 258, - varlık, 119, 156, 158, -

vazife, 104, 136, 158, 319, 377, - vaziyet, 119.
Milli Eğitim Bakanlığı, 206, 357, 361.
Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, 145, 283.
Milli Kütüphane, 77.
Milli Müdafaa Vekâleti, 218.
Milli Temsil Akademisi Kanunu, 308.
Milli Türk Talebe Birliği, 400.
Milliyet, 97, - fikirleri, 96.
Milliyetçi, 108, 117-119, 139, 141, 146, 153, 155, 209.
Milliyetçilik, 108.
Milliyetperver, 116, -lik, 53.
Mimari, - kıymet, 298, - şaheserler, 107.
Minber, 298.
Minos, - devri, 375, - medeniyeti, 366, 374, - Sarayı, 375.
Mirza Sadık Han Sadıkî (İran Elçisi), 109.
Misakı Milli, 23.
Mitaniler, 376.
Mithat (Saylam) Bey (Maraş Mebusu), 123.
Moğol, 206.
Molotof, 275.
Mora, 238.
Morfoloji, 384.
Moscicki, Ignace (Lehistan Reisicumhuru), 251, 342, 356, 399.
Moskopulos (Yunan Âlimi), 247, 248.
Moskova, 267, 275, 327, 344.
Motor, 195, 208, 388.
Muallim, 38, 63, 74-76, 84, 96, 101, 123, 150, 225, 295, 361, 378, 381, 386, 387, -ler, 81, 83, 104, 411, - mektepleri, 38.
Muallimler Birliği, 62, - Kongresi, 291.
Muallim Mektebi, 82.
Muamele Vergisi, 27, - Kanunu, 28.
Muammer Raşit Bey (Türk Kooperatifçilik Cemiyeti Reisi, Darülfünun Emini), 179, 242.
Muasır, - devlet, 138, 142, - medeniyet, 154, - milletler, 153.
Muğla, 123, 131.
Muhabir, 247, 249, 294.
Muhacir, 229.
Muhalif, 56, 116, - fırka, 140, 141, - matbuat, 139, 140.
Muhammed, Hz., 206, 208, 209, - devri, 206.
Muharebe, 39, 49, 75, 114, 221, 297, 307, 381.
Muhit, 217.
Muhittin (Akyüz) Paşa (Kahire Sefiri), 122.
Muhittin (Üstündağ) Bey (İstanbul Valisi ve Belediye Reisi), 195, 241, 381.
Muhittin Nami Bey (Muş Mebusu), 123.
Muhlis (Erkmen) Bey (Bursa Mebusu), 123.
Muhlis Bey (Kütahya Mebusu), 286, 287.
Muhsin Ertuğrul Bey, 308, 309.
Muhtar Bey (Vali ve Belediye Reisi, Karaköse), 216.
Muhtar Bey (ABD Büyükelçisi), 262.
Mukaddes Kitap, 375.
Mukaddes kitaplar, 369.
Musiki, 157, 192, 405.
Muslihittin Bey (Ankara'nın Tatlar köyünden Kasaboğulları'ndan Abdullah oğlu), 121.
Mussolini (İtalya Başvekili), 347, 348.
Mustafa (Cantekin) Bey (Çorum Mebusu, Dr.), 122.

Mustafa (Ulusan) Bey (Konya Mebusu), 123.
Mustafa Abdülhalik (Renda) Bey (Maliye Vekili, Çankırı Mebusu), 122, 131.
Mustafa Fehmi (Gerçeker) Bey (Bursa Mebusu), 121.
Mustafa Fevzi Bey (Manisa Mebusu), 123.
Mustafa Hakkı Bey (Darülfünun Kimya Müderrisi, Türkiye Büyük Maşrıkı Üstadı Azamı), 407, 408.
Mustafa Lütfi (Eken) Bey (Hayıroğlu köyünden Nurullahzade çiftçi), 123.
Mustafa Rahmi (Köken) Bey (İzmir Mebusu), 122.
Mustafa Şeref (Özkan) Bey (İktisat Vekili, Burdur Mebusu), 121, 131, 418.
Mustafa Uluğ (İğdemir) Bey, 206.
Mustafa Vasfi (Süsoy) Bey (Tokat Mebusu), 124.
Musul, 63, - Anlaşması, 188.
Muş, 123.
Muvazene Vergisi, 411.
Muzaffer Bey (Edremit'te Eczacı), 121.
Muzaffer Paşa (4. Fırka Kumandanı), 218.
Müderris (Profesör), 122, 307, 361, 378, 408, 411.
Müezzin, 297.
Mühendis Talebe Cemiyeti Kongresi, 285.
Mühendis, 38, 40, 122.
Mükellef, 25-27, 31.
Mükerrem (Ahmet, Karaaağaç) Bey (Isparta Mebusu), 122, 216.
Mülkiye Mektebi, 282, 362.
Mülkiyet hakları, 153.
Münich Darülfününu (Münich Üniversitesi), 375.
Münip (Boya) Bey (Van Mebusu), 124.
Münir (Akkaya) Bey (İzmir Mebusu), 70, 122.
Münir (Çağıl) Bey (Çorum Mebusu), 122.
Münir Hayri (Egeli) Bey, 308, 319.
Münür Bey (Fransa Büyükelçisi), 262.
Mürit, 80, 83.
Mürsel Paşa (Süvari Müfettişi), 218.
Mürteci fikirler, 140.
Müsakkafat Vergisi, 24, 25, 27, 28.
Müslümanlık, 299.
Mütegallibe, 116.
Müttehidei Amerika bkz. Amerika Birleşik Devletleri.
Müzakere, 42, 56, 137, 162, 163, 165-167, 169, 170, 207.
Müze, 77, 98, 99, 122, -ler, 107, 157.

Nabi (Yıldırım) Bey (Evci Yeni köyünden Zülfikaroğulları'ndan Çiftçi Rıza oğlu), 122.
Naci (Eldeniz) Paşa (Cebelibereket Mebusu), 121.
Naci Paşa (4. Kolordu Kumandanı), 218.
Nafi Atuf (Kansu) Bey (Erzurum Mebusu), 122, 217.
Nafiz (Dumlu) Bey (Erzurum Mebusu), 122.
Nafiz (Mehmet, Aktin) Bey (Amasya Mebusu), 121.
Nafiz Paşa (6. Kolordu Kumandanı), 219.
Naim Hâzım (Onat) Bey (Konya Mebusu), 123.

Naşit Hakkı (Uluğ) Bey (Kütahya Mebusu, Kütahya CHF Reisi, Avukat), 123.
Nâzım (Poroy) Bey (Muhtelit Mahkeme Türk Ajanı), 124.
Nazif (Sirel) Bey (Zonguldak Mebusu), 122.
Nazifi Şerif (Nabel) Bey (Bursa Belediye Reisi, Dr.), 121.
Nazilli, 39, 40, 80, -liler, 81.
Nazmi Bey (Gaziantep Valisi), 217.
Nazmi Paşa (5. Kolordu Kumandanı, Ferik), 218.
Necd bkz. Necit.
Necdet Bey (Doktor, Çekirge), 217.
Necdettin Bey (Türkistan Gençler Birliği), 216.
Necip Ali (Küçüka) Bey (Denizli Mebusu), 122.
Necip Asım (Yazıksız) Bey (Erzurum Mebusu), 122.
Necit, 353-355.
Necmeddin Sadık (Sadak) Bey (Sıvas Mebusu, *Akşam* Gazetesi Başyazarı), 123, 195, 201.
Necmettin (Nurettin) Eyyubi, 113.
Nefer, 215.
Nehir, 66.
New York, 195.
Nice, 260.
Niceto Alcala Zamora Y Torres (İspanya Cumhurbaşkanı), 312.
Nidai Bey (Süvari Birinci Fırka Kumandanı), 218.
Niğde, 123.
Nihat Bey (Zonguldak Belediye Reisi, Doktor), 216.
Nil, 367.
Niyazi Bey (Aydın Vilayeti Maarif Müdürü), 60.
Niyazi Tayyib Bey (Kaymakam, Lüleburgaz), 217.
Nizamname, 152.
Noter, 216.
Numan Efendi, 386.
Nurettin Ferruh Bey (Berlin Türk Büyükelçiliği'nden), 262.
Nuri (Tuna) Bey (Muğla Mebusu), 123.
Nuri (Ural) Bey (Mardin Mebusu), 123.
Nuri Bey (Muallim), 295.
Nuri Bey (Hollanda Maslahatgüzarı), 262.
Nuri Bey, 405.
Nusayri, 37, 38, 62, 63.
Nusrat Bey (Kütahya Valisi), 217.
Nüfus politikası, 141.
Nüzhet Bey (Diyarbekir Belediye Reisi, Doktor), 216.

Odise, 374.
Oğuz efsanesi, 113.
Oğuz Türk, 405.
Oktay Bey, 382.
Okuryazar, 116.
Olemp ilahları, 376.
19 Mayıs, 341.
Ordu, 123, 218.
Ordu, 58, 100, 101, 113, 119, 123, 151, 208, 209, 214, 296, 297, 332, 401, -vaziyeti, 151.
Orhan Bey (Doktor, Gemlik), 216.
Orhan Şemsi Bey (Vekâlet Ticaret Müdürü), 194.
Orkestra, 357.
Orlean, 114.
Orman, 155, -lar, 154.
Orta Anadolu, 394.
Orta Asya, 246, 365, 372, 373, 377, 393, -lı, 385.

Orta Avrupa, 393.
Orta Mektep, 82.
Orta Minos devri 375.
Ortaçağ, 141, - tarihi, 371.
Ortadoğu, 365, 394.
Ortaöğretim, 32.
Osman (Erçin) Bey (Manisa Mebusu), 123.
Osman Bey (İstanbul Mebusu Ahmet Rasim Bey'in oğlu), 417.
Osman Niyazi Bey (Balıkesir Mebusu), 121.
Osman Nuri Bey (17. Fırka Kumandanı), 219.
Osman Nuri Bey (Mühendis, Talebe Cemiyeti Kongre Reisi), 285.
Osman Tugan Bey, 236.
Osmaniye, 216.
Osmanlı, - devleti, 305, - devri, 58, 238, - İmparatorluğu, 37, 246, 394, -lar, 236, -lık, 209, 238, - Türkleri, 238.
Otel, 381, 407.
Otobüs, 203.
Otomobil, 70, 80, 82, 91, 195, 228, 229, 237, 296.
Otorite, 314.
30 Ağustos, 217, 378, - Başkumandan Muharebesi, 381, - Zafer Bayramı, 401, - Zaferi, 214-216, 218-220.
Oy, 37, 61, 75, 83, 96, 117, 138, 166-173, -lar, 62, 163.
Oyuncu, 319.

Ödemiş, 66.
Öğnevit, 123.
Öğrenci, 308.
Öğrenim hayatı, 208.
Öğretim, 38, 156, 379.
Öğretmen, 306, 357.
Ömer (Biçer) Bey (Adana Mebusu, Adana'nın Çaputçu köyünden Çiftçi Resul oğlu), 121.
Ömer (Dinç) Bey (Kütahya Mebusu, Uluköy'den Davutoğlu), 123.
Ömer Kâmil (Lütfi, Küntay) Bey (Kars Mebusu, Avukat), 122.
Ömer Kâzım Bey (Roma Türk Deniz Ataşesi), 260.
Önasya, 221, 368, 372, - kavimleri, 373.
Öncü, 100.
Öndoğu, 373.
Önerge, 169.
Örfi idare, 61.

Padişah, 110, 115.
Paloheimo (Finlandiya Başkonsolosu), 261.
Pamuk, 27, 51, 62, - ıslah istasyonu, 81, - üreticileri, 80 - ziraatı, 81.
Pankart, 23.
Papaz, 298.
Para, 44-46, 48, 50, 55-58, 68, 79, 142, 145, 161, 170-172, 230, 266, 304, 305, 307, 361.
Paris, 249, 260, 262, 331, 359, 404, - kumandanı, 143.
Parti, 23.
Pavlov (Bulgaristan Başkonsolosu), 357.
Pedam, 410.
Pelajlar, 374.
Pelech Şatosu, 277.
Peloponez, 366.
Pertev (Etçioğlu) Bey (Balıkesir Mebusu), 121.
Peşte, 232, 233.
Petrol, 57, 64.
Peygamber bkz. Muhammed, Hz.

Pınarbaşı, 377.
Pilot, 197.
Pire, 43.
Pireneler, 374.
Pisidya, 377.
Piyasa, 45, 48, 50.
Piyes, 304, 308, 309, 319.
Plevne, 357.
Polando, 197.
Polis, 34, 36, 230, 381.
Politik, 26.
Politika, 48, 56, 69, 141, 268, 401.
Politikacı, 139.
Polonya, 342, 399.
Posta Telefon Telgraf Müdürlüğü, 384.
Potur, 116.
Prehistorik, 375.
Prens, 78, 329, 391.
Prenses, 78, 224, 277, 329.
Prensip, 38, 67, 83, 96, 116, 119, 136, 137, 139-142, 154, 158, 160, 269, 270, 371, 376.
Program, 23, 32, 33, 45, 54, 55, 57, 58, 66, 67, 80, 96, 104, 106, 117, 118, 120, 141, 144, 145, 150, 152, 155, 156, 160, 161, 163, 164, 168, 169, 225, 361, 363, 364, 381, 383, 385, 387, 409.
Proia, 412, 413.
Proje, 383.
Propaganda, 38.
Protokapadokyalılar, 375.

Radyo, 296, 385, 387, - santralı, 384.
Ragıp (Akça) Bey (Kocaeli Mebusu), 123.
Ragıp (Özdemiroğlu) Bey (Zonguldak Mebusu), 124.
Ragıp Hulûsî (Özdem) Bey, 383.
Rahmi (Katoğlu) Bey (Sıvas Mebusu), 123.
Rahmi (Mustafa, Köken) Bey (İzmir Mebusu, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Umumi Kâtibi), 283.
Rahmi Bey (Birinci Noter, Adana), 216.
Raif (Karadeniz) Bey (Trabzon Mebusu, Vakfıkebirli Avukat), 124.
Ramazan ayı, 295, 297, 298.
Rasih (Kaplan) Bey (Antalya Mebusu), 121.
Rasim (Başara) Bey (Sıvas Mebusu), 123.
Rasim Ferit (Tala) Bey (Doktor), 121.
Rasime Hanım (İstanbul Mebusu Ahmet Rasim Bey'in kızı), 417.
Raymond, Georges (Belçika Sefiri), 318.
Real-Leksikon, 375.
Recai (Baykal) Bey (Ordu Mebusu), 123.
Recep (Peker) Bey (Kütahya Mebusu ve CHF Umumi Kâtibi), 116, 123, 225, 314, 378.
Recep (Serfiçeli muhacir köylü), 228, 229.
Recep Zühtü (Soyak) Bey (Sinop Mebusu), 123, 138, 405.
Redingot, 116.
Refet (Ülgen) Bey (Urfa Mebusu, Doktor) 124, 216.
Refet (Canıtez) Bey (Bursa Mebusu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Reis Vekili), 121, 418.
Refik (Bekir, Koraltan) Bey (Konya Mebusu), 123, 217.
Refik (Güran) Bey (Bursa Mebusu, Bakteriyolog), 121.

Refik (Ilgaz) Bey (Kastamonu Mebusu), 122.
Refik (İbrahim, Saydam) Bey (Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili, İstanbul Mebusu, Doktor), 122, 131, 216, 232, 323.
Refik Amir Bey (Milano Konsolosu), 262.
Refik Şevket (İnce) Bey (Manisa Mebusu, Adliye Vekili, Avukat), 123.
Reform, 23, 361.
Rejim, 34, 95, -i koruma kanunu, 35.
Rektör bkz. Emin.
Remzi (Çiner) Bey (Sıvas Mebusu), 123.
Resim (Vergi), 37.
Ressam, 26.
Resul, 121.
Reşat Nuri (Güntekin) Bey, 383.
Reşit (Ağar) Bey (Gaziantep Mebusu), 122.
Reşit (Özsoy) Bey (Kayseri Mebusu), 123.
Reşit Galip Bey (Maarif Vekili, Aydın Mebusu, Tarih Cemiyeti Umumi Kâtibi, Doktor), 121, 208, 236, 296, 298, 303-307, 375, 385, 386.
Reşit Saffet (Atabinen) Bey (Kocaeli Mebusu), 123.
Rıhtım, 30.
Rıza Bey (Zülfikaroğulları'ndan, Çiftçi), 122.
Rıza Bey (Aksaray Mebusu), 216.
Rıza Şah Pehlevi (İran Şahı), 125, 175, 257, 316.
Riçenitsa, 357.
Rifat (Ünür) Bey (Çankırı Mebusu), 122.
Rifat (Vardar) Bey (Zonguldak Mebusu), 124.
Rifat (Araz) Bey (Ankara Mebusu), 121.
Riga, 262.
Rize, 123.
Roma, 114, 189, 222, 250, 262, 340, 344, 347, 348, 351.
Romalaşma, 372.
Romalılar, 373.
Romanya, 180, 181, 245, 277, - Krallığı, 181.
Romen milleti, 181.
Rönesans, 373.
Ruh, 366.
Rumca, 29.
Rus, 41, 267, -lar, 57, 410.
Rusya, 51, 57, 142, 238, 267, 297, 323.
Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey (Afyon Karahisar Mebusu, Balkan Konferansı Umumi Kâtibi), 121, 108, 136, 138, 302, 388, 416.
Rüsuhi (Başyaver), 70, 203, 223, 296, 303, 304.
Rüşenî (Barkın) Bey, 383.
Rüştü Bey (6. Fırka Kumandan Vekili), 218.
Rüşvet, 36, 94.

Saadettin (Kaynak) Bey (Hafız), 295, 297.
Sabiha (Gökçen) Hanım, 208.
Sabit Bey (Ziraat Bankası İdare Meclisi Reisi), 217.
Sabri (Toprak) Bey (Cebelibereket Mebusu), 123.
Sabri Bey (Romanya Ortaelçisi), 180.
Sabri Bey (İzmir Sanayi Birliği Reisi), 216.
Sabri Paşa (Müstahkem Mevki Kumandanı), 219.
Sadık Bey (Paşazade), 61.

Sadiye Hanım (İstanbul Mebusu Ahmet Rasim Bey'in kızı), 417.
Sadri Maksudi (Arsal) Bey (Ankara Hukuk Mektebi Profesörü), 124, 379.
Sadullah Bey (Seyri Sefain Umum Müdürü), 87.
Saffet (Arıkan) Bey (Erzincan Mebusu), 122.
Sağlığı Koruma bkz. Hıfzıssıhha.
Sahip Ata, - Camii, 107, - Medresesi, 107, - Türbesi, 107.
Sahne, 319, - eseri, 308.
Saim Ali Bey (Doktor), 383.
Sait Azmi (Feyzioğlu) Bey (Kayseri Baro Reisi), 123.
Sait Bey, 61.
Sait Paşa (1. Ordu Müfettişi), 218.
Sakarya motoru, 195, 208, 388.
Salâh Cimcoz Bey (İstanbul Mebusu, CHF İstanbul Vilayet Heyeti Üyesi), 122.
Salâhattin (Yargı) Bey (Kocaeli Mebusu), 123.
Salgın, 144.
Salih (Bozok) Bey (Yozgat Mebusu, Bilecik Mebusu), 121.
Salih Paşa (9. Kolordu Kumandanı), 218, 381.
Salih (pehlivan), 274.
Saltanat, 206, 317.
Sami (Mehmet, Çölgeçen) Bey (Ankara Mebusu), 217.
Sami Bey (Samsun Belediye Reisi), 341.
Sami Paşazade Sezai Bey, 385.
Samih Rifat Bey (Çanakkale Mebusu, Türk Dili Tetkik Cemiyeti Reisi), 121, 212, 221, 379-382, 385, 387.
Samih Sabit Paşa (Süvari İkinci Fırka Kumandanı), 218.
Samsun, 26, 39, 42, 122, 123, 218, - Cumhuriyet Halk Fırkası, 341, - halkı, 294, - limanı, 55, 120.
Sanat, 65, 69, 80, 92, 120, 155, 156, 363, 366, 369-371, 376, - erbabı, 47, 119, - eserleri, 107, - hayatı, 373, - kaynağı, 306, - mektepleri, 157.
Sanatkâr, 53, 92, 306, 308, 405.
Sanayi, 28-30, 41, 42, 45, 56, 57, 71, 144, 155, 171, 343, 363, - erbabı, 72, 119, 150, 154, - kredileri, 56, - kredisi, 47, 120, - teşviki, 25.
Sanayi Birliği, 216.
Sanayi ve Maadin Bankası, 47, 64, 155.
Sanayici, 41, -ler, 204.
Sansa, de Nadya (*La Vue* Gazetesi Muhabiri, Fransız yazar), 249.
Saray, 197, 206-208, 228, 230, 295-298, 302, 303, 305, 307, 366, 374, 382, 384, 388, 405, - entrikaları, 394.
Saray, 216.
Sarıhanlı, 123.
Sarık, 297.
Satış kooperatifi, 49-52, 80.
Savaş, 221, 394.
Sayım Vergisi, 29.
Scherril, Charles (Amerikan Elçisi), 337, 393.
Schiller, Friedrich, 413.
Schliman, 372.
Schnabel, Franz (Profesör), 371.
Schon (Danimarka Elçisi), 133.
Seçim, 34, 59, 61, 62, 96, 106, 117, 118, 126, 129, 130, 137, 138, 140, 141, 151-153, 166, 167, 171-174, 225, 383, 387, -ler, 83, 104, 116, 163-165, 168, 239, 266, - encümeni, 37.
Seçmen, 117, 141, -ler, 116.

Sedat Paşa (8. Kolordu Kumandanı), 218.
Sedat Paşa (Milli Müdafaa Vekâleti Müsteşarı), 290.
Seferberlik, 138.
Sefir, 102, 133, 278, 318, 339, 393.
Selahaddin Eyyubi, 113.
Selahattin Bey, 60.
Selanik, 302.
Sellaise, Haile, I. (Habeşistan İmparatoru), 289, 317, 329.
Senirce, 377.
Sentaks, 380, 384.
Seramik, 377.
Serbest Cumhuriyet Fırkası, 59, 61, 63, 83, 140.
Serbest meslek, - erbabı, 119, 158, - sahibi, 150, 154.
Serdar (Tanrısever) Bey (Kırşehir Mebusu, Kırşehir'de Çiftçi Ahmet oğlu), 123.
Serfiçe, 229.
Sergi, 177, 204.
Sermaye, 43-47, 49, 53, 56, 57, 68, 145, 154, 155, 171, - sahipleri, 119.
Serpuş, 98, 374.
Servet, 94, - kaynakları, 66, 120.
Severus, Sulpicius, 369.
Sevr Antlaşması, 307.
Seyahat, 23, 28, 29, 31, 33, 34, 36, 39, 40, 47, 53, 58, 87, 91, 232, 233, 267, 300, 323, 327, 340, 353, 357, 400.
Seyri Sefain (Deniz İşletmeleri), 43, 87, 122, 231.
Sezai Bey (İzmir Belediye Reisi), 70.
Shaw (ABD Elçilik Kâtibi), 197.
Sıhhat, 131, 157.
Sıhhi, - siyaset, 144, - zararlar, 39.
Sıhhiye, 38, 40, 122.
Sıkıyönetim, 138.
Sınıf, 26, 53, 54, 69, 71, 119, 154, -lar, 52, - mücadelesi, 119, 154.
Sınır, 33, 37, 143, 144, 153, 239, 373, 376, 386, -lar, 416.
Sırçalı Mescit, 107.
Sırrı (Önver) Bey (Konya Mebusu, Konya Türk Ocağı Reisi, Avukat), 123.
Sıtma, 39, 157, - mücadelesi, 38.
Sibirya, 113.
Sigorta, 43, 154.
Siirt, 123.
Silah, 92, 215, 394.
Silahsızlanma, 268, - Konferansı, 301.
Silifke, 35, 61.
Silivri, 216.
Sinop, 123, 131, 138.
Sirkeci istasyonu, 228.
Site devletleri, 376.
Sivas, 55, 120, 123, 136, 145, 219, 400.
Sivas Genel Kongresi, 136, 137.
Siyaset, 57, 58, 67, 72, 80, 96, 106, 119, 120, 138, 141-144, 154, 156, 158, 187, 249, 266, 267, 269, 270, 338, 376.
Siyasi, 97, 246, 394, - cemiyet, 160, - cereyan, 38, - durum, 94, - düşünce, 158, - faaliyet, 106, - fırka, 140, 412, - fırkalar, 69, 225, 368, - haklar, 75, 153, - hayat, 83, - heyet, 153, - ilişki, 23, - meslek, 150, 151, - meşguliyet, 160, - mevcudiyet, 161, 245, - sınırlar, 153, - sistem, 376, - temsilci, 185, - vazife, 104, - vaziyet, 31, 33, - zemin, 113, - zümre, 75.
Sloganlar, 23.
Smetona, Antanas (Litvanya Reisicumhuru), 339.

Sofya, 239, 247, 387, 416.
Sokrat, 375.
Sosyal, - reform, 23, - yardım, 54, - yardım teşkilatı, 39.
Sosyoloji tarihi, 372.
Sovyet, - İhtilali, 275, - Rusya, 142, 267, - uzmanı, 379.
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, 159, 252, 267, 275, 383.
Soy, 209, 246.
Soygun, 203.
Spanudi, Sofya (Yunan Gazeteci), 412.
Spor, 172, - cemiyeti, 150, - cular, 273, - Mıntıkası Kongresi, 202, - teşekkülleri, 157.
Stockholm (İstokoholm), 194.
Suat Bey (Riyaseti Cumhur Kalemi Mahsusu'ndan), 382.
Suat Bey (Roma Elçisi), 222, 262, 351.
Subay, 52, 87, 100, 101, 214, 215.
Suikast, 330, 331.
Sulama İdaresi, 40.
Sulh, 187.
Sultan, 102.
Sultan Ahmet Camii, 296.
Sultan Ahmet Han (Afgan Elçisi), 102, 110, 115.
Sultan Selim, 298.
Sultan Selimli Rıza, 295.
Sumer, 394, - medeniyeti, 367.
Sungurlu, 122.
Sure, 295, 296.
Suriye, 38, 41.
Süleyman Efendi (Buharalı, Şeyh), 395, 396.
Süleyman Fikri (Mutlu) Bey (Mersin Mebusu, CHF Mersin Merkez Kaza Reisi), 123.
Süleyman Memduh Bey (Kaymakam, Silivri), 216.
Süleyman Sırrı (Gedik) Bey (Trabzon Mebusu), 124.
Süleyman Sırrı (İçöz) Bey (Yozgat Mebusu), 124.
Süleyman Şevket (Demirman) Bey (Antalya Mebusu, Çekoslovakya Ortaelçisi), 183.
Süleymaniye Camii, 295, 297.
Süngercilik, 56, 155.
Süngü, 136.
Süreyya (Örgeevren) Bey (Karesi Mebusu), 121.
Süreyya Tevfik (Gençağa) Bey (Tokat Mebusu), 124.
Süvari, 87, 208, 218.

Şah Gazi Mehmet Nadir (Afgan Kralı) bkz. Mehmet Nadir Han.
Şahin (Mehmet, Şahin) Bey (Gaziantep Mebusu), 122.
Şair, 192, 208, 319, 387, 405, -ler, 381, 385.
Şakir (Kınacı) Bey (Ankara Mebusu), 121.
Şakir (Kesebir) Bey (Edirne Mebusu), 122.
Şakir Bey, 64.
Şalon, 114.
Şapka, 70.
Şato, 277.
Şebin Karahisar, 124.
Şefkati Nuri Bey (Belgrad Ortaelçisi), 262.
Şehir, 37, 62, 70, 80, 81, 91, 190, 241, 249, 273, 279, 294, 309, 381, 389, 412, -ler, 372, 384, - idareleri, 39.
Şehir Tiyatrosu, 309.
Şehitler, 214, 297.

Şehitlikleri İmar Cemiyeti, 213, 414.
Şeker Fabrikası, 64.
Şemsettin (Günaltay) Bey (Sıvas Mebusu), 123, 206.
Şemsi Tebrizi, 98.
Şerafettin Bey (Cumhuriyet Halk Fırkası Samsun İdare Heyeti Reisi), 341.
Şeref (Aykut) Bey (Edirne Mebusu), 122.
Şeriat, 95, - Mahkemesi, 36.
Şevket (Akyazı) Bey (Ordu Mebusu), 123.
Şevket (Erdoğan) Bey (Gümüşhane Mebusu), 122.
Şevket (Ödül) Bey (Kırklareli Mebusu), 123.
Şevket Aziz Bey, 375.
Şevket (Çolak) Bey (Giresun Mebusu), 122.
Şevki Bey (Cumhuriyet Halk Fırkası Konya İdare Heyeti Reisi), 217.
Şeyda Bey (İstanbul Mebusu Ahmet Rasim Bey'in oğlu), 417.
Şeyh, 80.
Şiir, 38, 370.
Şilep, 43.
Şimendifer, 122, 145.
Şimşek Allahı, 376.
Şinasi (Özdemir) Bey, 279.
Şirket, 26, 30, 39, 47, 51, 124, 225, 349.
Şive, 384, 386.
Şükrü (Saraçoğlu) Bey (İzmir Mebusu), 122, 260.
Şükrü (Yaşın) Bey (Çanakkale Mebusu), 121.
Şükrü (Gülez) Bey (Bolu Mebusu), 121.
Şükrü Bey (Donanma Kumandan Vekili), 218.
Şükrü Bey (Mülkiye Mektebi Müdürü), 282.
Şükrü Bey (Türk Tayyare Cemiyeti, Ankara), 217.
Şükrü Kaya Bey (Dahiliye Vekili, Muğla Mebusu), 123, 131, 233, 243, 245, 322, 345, 346, 405, 416, 419.
Şükrü Naili Paşa (Kolordu Kumandanı), 297, 381.

Tabak Fabrikası, 122.
Tabiat, - ilimleri, 370, - ilahesi, 376.
Tabii coğrafya, 363.
Tacir, 26, 47, 52.
Taç, 125.
Tahir Bey (Profesör, Balkan Birliği Cemiyeti İstanbul Temsilcisi ve Hukuk Fakültesi Reisi), 343.
Tahir Lütfü Bey (Bağdat Ortaelçisi), 262.
Tahsil programları, 225.
Tahsin (Coşkan) Bey (Yozgat Mebusu), 122.
Tahsin (Tan) Bey (Aydın Mebusu), 121.
Tahsin Bey (Emekli Binbaşı), 216.
Taht, 210, 244.
Takriri Sükûn Kanunu, 138, 139.
Talât Bey (A., Haşim Beyzade, çiftçi), 123.
Talât (Onay) Bey (Çankırı Mebusu), 122.
Talebe, 38, 74, 82, 107, 156, 157, 225, 261, 335, 361, 362, 364, 381, 400.
Tali Bey (Birinci Umum Müfettiş), 217.
Tamim, 46.
Tannhäuser, 413.
Tanrı bkz. Allah.

Tanzimat, 384.
Tarancı, Cahit Sıtkı bkz. Cahit Sıtkı.
Tarık, 211, 212.
Tarih, 99.
Tarih, 69, 70, 75, 77, 100, 108, 112, 113, 120, 137, 144, 153, 156, 190, 205, 207, 209, 211, 221, 236, 238, 308, 337, 363, 365, 367, 368, 370-372, 375, 376, 378-381, 388, 395, - devri, 371, 376, - felsefesi, 368, 370, 371, - meselesi, 304, - muallimi, 381, - müderrisi, 122, - tezi, 383, - yazma sanatı, 370.
Tarih Cemiyeti, 379, 381-383, 385, 387.
Tarih Kongresi, 236, 364, 365, 378, 380, 393.
Tarihçi, 369, 372, 374, -ler, 371, 381.
Tarihi, - araştırmalar, 393, - bağlar, 239, - gelişme, 371, 371, - gramer 384, - hadise, 299, - hadiseler, 246, - hakikat, 366, - hayat, 221, - incelcme, 247, 371, - kıymet, 28, - mevzular, 378.
Tarikat, 83.
Tarku, 376.
Tasarruf, 154, 283.
Taşhancı Ocağı, 124.
Taşucu, 59.
Tatlar, 121.
Tayyare, 145, 191.
Tayyareci, 195, -ler, 196, 197, 199-201.
Teb, 190.
Tecavüz, 34, 35.
Tecemmü Kanunu (Toplantı Kanunu), 35.
Tefeci, 45, 46, 47, 60, 95, -ler, 23, 49, 79.
Tekbir, 295.
Tekel, 35, 64, - idareleri, 171.
Tekirdağ, 124.
Tekkeler, 83.
Telefon, 136, 188, 191, 204, 227, 245, 305, 310, 378, 381, 387.
Telgraf, 85, 86, 88, 90, 116, 148, 149, 177, 179, 193, 197, 202, 204, 213, 224, 235, 237, 241, 242, 250, 252, 267, 275, 276, 282-284, 288, 289, 291, 292, 294, 311, 316, 321, 325-327, 331-333, 335, 340, 341, 347-349, 352, 387, 389, 392, 398, 401, 407, 408, 414, 417-419, -name, 147, 189, 237, 258, 293, 300, 324, 343.
Telsiz, 235.
Temsil, 357.
Teoman (İlter, Özalp), 112-114.
Tepe, 190.
Teşkilat, 30-34, 39, 43, 47-49, 51, 54, 79, 84, 104, 119, 140-142, 144, 150, 153, 157, 158, 160-168, 172-174, 225, 383, 385, 394.
Teşkilatı Esasiye Kanunu, 32, 129, 130-132, 153.
Teşub, 376.
Teşviki Sanayi Kanunu, 28-30, 41.
Tevfik (Bıyıklıoğlu) Bey (Riyaseti Cumhur Umumi Kâtibi, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Reisi), 70, 205, 206, 208, 211, 236, 304, 305, 307.
Tevfik Bey (Malatya Valisi), 217.
Tevfik Fikret (Sılay) Bey (Konya Mebusu), 123.
Tevfik Kâmil (Koperler) Bey (İstanbul Mebusu, Bulgaristan Ortaelçisi), 135.
Tevfik Rüştü (Aras) Bey (Hariciye Vekili, İzmir Mebusu, Doktor), 122, 131, 197, 245, 247, 275, 233, 267, 268, 322, 347, 348.

Tewere vapuru, 340.
Thébe, 190.
Thebes, 190.
Thukidides, 368.
Tıbbiyeliler Bayramı, 335.
Tıp Fakültesi, 362.
Tıp Talebe Cemiyeti, 335.
Ticaret Kanunu, 51.
Ticaret, 29, 30, 43, 47, 53, 57, 63, 65, 119, 120, 154, 171, 192, 194, 231, 343, 362, - antlaşması, 143, - erbabı, 71, 72, 73, -hane, 26, - mukavelesi, 42, - odaları, 42, 173, - Odası, 29, - ve Sanayi Odası, 71.
Ticari, 94, - anlaşma, 23, - bonolar, 47, - ikrazat, 46, - istikrar, 26, - kredi, 47, - menfaatlar, 394, - muamele, 46, - müessese, 71, - münasebet, 377.
Tire, 65.
Tiyatro, 306, 308, 309, 319, 320, 357.
Tokat, 122, 124, 218.
Tokatlıyan Oteli, 407.
Tokyo, 251.
Top, 92.
Toplantı Kanunu bkz. Tecemmü Kanunu.
Toplum, 95, 153, 238, 409.
Toplumsal, 246, - dayanışma, 49, 154, - hayat, 119, 153, 154, 157, - heyet, 153, - intizam, 154, - siyaset, 144, - teşekkül, 97, 145, - yardım, 120.
Toprak, 235.
Torbalı, 217.
Torlar, 366.
Trabzon, 124, 266, -lu, 405.
Trahom, 157.
Traktör, 23.
Trakya, 47, 374, -lı, 405.
Tren, 90, 92, 191, 228, 230, 245, 307, 380.
Trieste, 42.
Truva (Turova, Troie) Savaşı, 221.
Tuloz, 391.
Tuna, 367, 376, - havzası, 374, - vadileri, 238.
Turan, 375.
Turan-Hitit kabilesi, 375.
Turani, 238, 375.
Turgut (Türkoğlu) Bey (Manisa Mebusu, İzmir Ticaret Odası Kâtibi Umumisi), 71, 72, 123.
Turizm, 148.
Turkuvaz Lokantası, 303, 304.
Turne, 357.
Turova II., 374, 377.
Turxne, 375.
Turxum, 375.
Tutuklu, 158.
Tuzla, 218.
Tüccar, 29, 46, 50, 52, 69, 71, 72, 81, 119, 150, 154, 192.
Tüfck, 92, 218.
Tüketim Kooperatifleri, 52.
Türbe, 98, 99.
Türhenler, 375.
Türhenli Pelajlar, 375.
Türk, 43, 62, 92, 98, 124, 269, 283, 295, 298, 357, - ailesi, 367, 374, - âlemi, 212, - amelesi, 53, 119, 155, - anayurdu, 377, - askeri, 208, 209, - ataları, 394, - aydını, 363, - aydınları, 209, 209, - balıkçıları, 48, - bestekârı, 299, -Bulgar dostluğu, 333, - camiası, 119, 120, 154, - çocuğu, 390, 206, - çocukları, 201, 211, - delege, 302, - devleti, 128, - devletleri, 236, - dili, 144, 157, 379, 381, 383, 384, 387, 395, 400, 416, - dini, 298, - diyarı, 405, - edebiyatı, 211, - eli,

405, - gençleri, 101, 160, 390, 400, - gençliği, 201, 332, - hakanı, 12, - halkı, 299, - harfleri, 144, - hükümeti, 23, 185, - ırkı, 374, 390, - ihracatçıları, 57, - ilmi, 211, - İmparatorluğu, 113, 394, - imparatorlukları, 114, - inkılabı, 363, - kabiliyeti, 319, - kadını, 75, - kadınlığı, 403, - kafası, 319, - kahramanları, 113, - kamuoyu, 68, - kızı, 390, - köylüsü, 192, 249, - köyü, 37, - kültürü, 97, 160, 388, -ler, 77, 196, 197, 209, 238, 246, 315, 337, 367, 373, 375, 377, 379, 393, -lük, 209, 238, 363, 365, 393, -lük bilinci, 208, - mebusları, 178, - medeniyeti, 107, 377, - mektepleri, 38, - mevcudiyeti, 53, 119, 158, - milleti, 68, 69, 92, 97, 100, 101, 109, 110, 128, 133, 136, 153, 156, 181, 185, 192, 195, 199, 201, 249, 250, 251, 253, 266, 268, 272, 273, 296, 297, 315, 317, 318, 328, 337, 339, 345, 353, 390, 393, 395, 406, - milli bayramı, 255, 258, - milliyetçisi, 209, - Moğol sorunu, 206, - nesilleri, 211, - ordusu, 100, 158, 214, 296, 297, - politikası, 268, - ruhu, 249, -Rus dostluğu, 267, - sanatı tarihi, 363, - silahları, 394, - siyaseti, 270, - sporcuları, 273, - şilepçiliği, 43, - tarımı, 23, - tarihi, 70, 75, 100, 112, 308, 381, 393, 395, - tayyarecileri, 196, - teşekkülleri, 97, - toplumu, 153, - ulusu, 197, - unsuru, 394, - vatandaş, 97, 157, 160, 211, - vatanı 139, - yazısı, 144, -Yunan dostluğu, 235, 237, 412, - zihniyeti, 139.

Türk Dili Kurultayı, 378, 381, 387, 388, 404, 416.

Türk Dili Tetkik Cemiyeti, 378-380, 382-385, 395.

Türk Dostları Cemiyeti, 279.

Türk Gazeteciler Birliği Kongresi, 281.

Türk Hun İmparatorluğu, 113.

Türk Kooperatifçilik Cemiyeti, 179.

Türk Ocağı, 60-62, 65, 77, 80, 83, 84, 91, 94, 96, 97, 104, 105, 108, 122, 123, 150, 206, 247, 308.

Türk Tarih Kongresi, 236.

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, 205-207, 211, 236, 378-380.

Türk Tarihinin Ana Hatları, 236.

Türk Tayyare Cemiyeti, 217.

Türk-Bulgar Kardeşlik Cemiyeti, 333.

Türk-Macar Derneği, 378.

Türkçe, 77, 97, 160, 195, 208, 247, 296, 315, 381, 386, 395, 396, 400, - hutbe, 297, - Kur'an, 295, 297, 298, -leştirmek, 299, - tefsirler, 98.

Türkistan Gençler Birliği, 216.

Türkiyat Enstitüsü, 386.

Türkiye, 29, 38, 70, 72, 78, 92, 109, 110, 112, 121, 126, 128, 134, 142-145, 178, 180, 182, 185, 195, 196, 199, 210, 234, 244, 247, 250, 260, 261, 266-269, 271, 272, 277, 278, 284, 288, 289, 308, 311, 313, 316, 317, 329, 330, 334, 336, 339, 342, 344, 350, 357, 360, 364, 387, 392, 397, 399, 407, 408, 412, 413, - Cumhuriyetçileri, 337, - Cumhuriyeti, 85, 86, 88, 89, 93, 102, 115, 119, 129-133, 135, 154, 159, 181, 183, 187, 194, 214, 215, 220, 222, 225, 231-233, 245, 260, 261-265, 287, 290, 293, 300, 301, 310, 312, 322, 323, 351, 353, 354, 356, 359, 363, 391, 404, 409-411, 416, 418, - Cumhuri-

yeti Hükümeti, 251, 344, 364, 415, - devleti, 156, - Güreş Şampiyonluğu, 273, - hükümeti, 91, - şehirleri, 384.
Türkiye Büyük Millet Meclisi, 23, 31, 32, 44, 54-58, 85, 86, 88, 89, 106, 116, 121, 124, 126, 128, 130-132, 135, 136, 140, 141, 150-153, 156, 162, 169-171, 173, 181, 183, 225 239, 245, 266, 268, 287, 314, 325, 344, 380, 387, 392, 418.
Türkmen, 122.
Türkoloji, 379.
Türkü, 357, 405.
Tütün, 27, 51, -cüler, 57.
Tüy taç, 374.

Ubeydullah Efendi (Bayazıt Mebusu, Evlenme Memuru), 121.
Ulema, 298, - fırkaları, 368.
Uluçayır, 192.
Uluğ (M., İğdemir) Bey (Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Kâtibi), 382.
Uluköy, 123.
Ulus, 197, 208-210, 392, -lar, 308.
Ulusal, - eser, 308, - hükümet, 288, - onur, 208.
Uluslararası Mason Birliği bkz. Beynelmilel Mason İttihadı.
Ural, 374.
Urfa, 123, 124, 216, 218, 236.
Uşak Şeker Fabrikası, 64.
Uşak ve Köyleri Çiftçi Birliği Kooperatifi, 64.
Uyanış, 123.
Uyuşturucu, 120, - madde kaçakçılığı, 93.

Ülke, 23, 376.
Üniversite bkz. Darülfünun.

Üretici, 42, 46, 49, 51, 71, 73, 155, -ler, 91.
Üretim, 45, 48, 50, 51, 56, 70, 83, 91, 192, - kooperatifi, 80, - kooperatifleri, 64, 79, 119, 155.
Üsküdar, 382.
Üye, 44, 63, 69, 123, 124, 128, 137, 165, 166, 169, 171-174, 179, 211, 227, 295, 357, 385, 387, -ler, 62, 65, 66, 68, 71, 80, 83, 91, 104, 105, 108, 138, 141, 143, 146, 152, 161, 163, 164, 167, 168, 206, 207, 250, 266, 378, 382-384, -lik, 380.

Vaaz, 298.
Vakfıkebir, 124.
Van, 124, -lı, 405.
Vapur, 30, 42, 43, 87, 213, 235, 237, 340, 414.
Varna, 333.
Varşova, 262, 342.
Vasfi (Ahmet, Şensözen) Bey (Bandırmalı, Avukat), 121.
Vasfi Raşit (Sevi) Bey (Muhtelit Mahkeme Türk Ajanı), 124.
Vâsıf (Çınar) Bey (İzmir Mebusu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkan Vekili, Çekoslovakya Ortaelçisi, İtalya Elçisi), 65, 70, 122, 182, 344.
Vâsıf (Çınay) Bey (Malatya Mebusu), 123.
Vasilef (Bulgar Nazırı), 247.
Vatan, 51, 52, 56, 75, 91, 92, 120, 137, 139-141, 144, 145, 152, 153, 283, 332, - borcu, 75, - çocukları, 157, 225, -ın servet kaynakları, 155, - müdafaası, 158.
Vatandaş, 23, 26, 29, 37, 48, 52, 53, 67, 71, 75, 80, 83, 94-97, 104, 118, 120, 126, 139-141, 144, 145, 153,

154, 156-158, 160, 161, 185, 239, 266, 363, 364, - hürriyeti, 96.
Vatandaş İçin Medeni Bilgiler, 225.
Vatani, - vazife, 95, - vazifeler, 75.
Vatanperver, 117, 306.
Vecihi Bey (Tayyareci), 191.
Vedat Hilmi Bey, 62.
Velet (İzbudak) Bey (Kastamonu Mebusu), 122.
Veli Bey (İkinci Noter, Ankara), 216.
Veliaht, 353.
Venizelos (Yunanistan Başvekili), 143, 419.
Vera, 304.
Verem, 157.
Vergi, 23-27, 29, 37, 40, 43, 66, 71, 72, 94, 95, 146, 156, 249, 266, 411.
Vergi kanunları, 54, 120.
Vergiler, 225.
Verschuur, van Ketwich (Hollanda Sefiri), 278.
Veysel Bey (66. Dağ Liva Kumandanı, Miralay), 218.
Vicdani hürriyet, 95.
Vilayetlerin Umumi İdaresi Kanunu, 36.
Vişi, 383.
Viyana, 262, 394.
Vurguncu, 23.

Wagner, Richard, 413.
Washington, 184, 260, 262.
Washington, George, 311.
Wechsler, Edward (Profesör), 371.
Welete Esrael (Prenses), 329.

Yabancı, 364, - adalar, 30, - alıcı şirketler, 51, - bankalar, 47, 68, - devlet, 96, - düşünce, 368, - kamus, 381, -lar, 394, - limanlar, 43, - lisan, 361, - muallimler, 411, - mütehassıslar, 107, - tesir, 384, - unsurlar, 221, - üniversite, 362, - vapur kumpanyaları, 42.
Yafa, 209.
Yağmacı, 23.
Yahya Galip (Kargı) Bey (Kırşehir Mebusu), 121.
Yahya Kemal (Beyatlı) Bey (Türkiye Madrid Büyükelçisi), 262, 284, 404.
Yakındoğu, 393.
Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) Bey (Manisa Mebusu), 123, 380, 383.
Yalova, 116, 194, 195, 200, 203, 205, 206, 215, 274, 380-382, 395, 397, 400.
Yargı hakkı, 32.
Yargılama, 36.
Yasa, 80.
Yasin Sûresi, 296.
Yaşar (Yazıcı) Bey (Seyri Sefain Fabrikası'nda tesviyeci), 122.
Yaşar Bey (Aksaray Mebusu), 216.
Yaşar Bey (Manisa Mebusu), 121.
Yatı ilkmektepleri, 156.
Yazı dili, 384.
Yazılı tarih devri, 371.
Yedikule Tabak Fabrikası, 122.
Yemin, 128.
Yeni, - Dünya, 196, - dünya anlayışı, 370, - harfler, 116, - Minos devri, 375.
Yenikale, 43.
Yere Batan Camii, 296.
Yerel yönetimler, 37.
Yerli Mallar Sergisi, 204.
Yerli, - mahsul, 145, - sanayi, 144.
Yeşilköy, 228, 230.
23 Nisan Bayramı, 127, 324.
Yobaz, 299, 319.

Yolsuzluk, 33.
Yozgat, 124, 216.
Yugoslavya, 245, 250.
Yunan, 143, 235, 237, 250, - adaları, 40, - ananesi, 374, - delegeler, 302, - dostluğu, 178, - dünyası, 369, - edebiyatçıları, 412, - gazeteci, 412, - gazeteciler, 245, 247, - halkı, 412, - Hoplitleri, 376, - hükümeti, 235, - istilacıları, 221, -laşma, 372, -lılar, 306, 307, 365, 367, 368, 371-373, - matbuatı, 247, - medeniyeti, 372, - milleti, 178, 419, - mucizesi, 365, - tarih devri, 376, - tarihçi, 369, - tarihi, 190, - toprağı, 235.
Yunanistan, 51, 143, 245, 248, 267, 365, 367, 368, 372, 374-376, 412, - Cumhuriyeti, 231, - milleti, 419.
Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey (Muğla Mebusu, *Cumhuriyet* Başyazarı), 112, 114, 123, 237, 239, 240, 382, 383, 390, 396.
Yurtta barış dünyada barış, 119, 158.
Yurttaş, 226, -lar, 382.
Yusuf (Akçura) Bey (İstanbul Mebusu, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Reisi), 122, 382, 383, 379.
Yusuf (Başkaya) Bey (Denizli Mebusu), 122.
Yusuf Bey (Yozgat Belediye Reisi), 216.
Yusuf Bey (Konya Eski Eserler Müzesi Müdürü), 99.
Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey (Adliye Vekili, Sinop Mebusu), 123, 131.
Yusuf Ziya (Özer) Bey (Darülfünun Tarih Müderrisi), 122, 379.
Yüksek İktisat Meclisi, 42.
Yüksek Ticaret Mektebi, 362.
Zabıta, 34.
Zafer, 69, 197, 214-220, 269, 378, 394.
Zaimis (Yunanistan Reisicumhuru), 250, 419.
Zakir Kadirî (Ugan) Bey, 206.
Zamir (Damar, Arıkoğlu) Bey (Adana Mebusu), 121.
Zamora, Alcala (İspanya Cumhurbaşkanı), 284.
Zefir, 197.
Zehra Hanım, 223.
Zekâi (Apaydın) Bey (Milli Müdafaa Vekili, Diyarbekir Mebusu), 116, 122, 131, 218, 405.
Zeki (Büyük) Bey (Darüttalim-i Musiki Üyesi), 295.
Zeki Mesut Bey (Edirne Mebusu), 122.
Zeki Velidi (Togan) Bey, 364.
Zelzele, 419.
Zeus, 376.
Zeynelabidin Bey (Antalya Valisi), 217.
Zeytinyağı, 83.
Ziraat, 65, 69, 81, 154, 156, 171, 286, 287, - maddeleri, 145, - mühendisi, 40.
Ziraat Bankası, 43-47, 49-51, 60, 64, 67, 68, 71, 79, 155, 217.
Ziraat Mezunları Kongresi, 292.
Ziraat Odası, 177.
Zirai, 94, - ikrazat, 44, - itibar kooperatifi, 60, - kooperatifler, 71, - kredi kooperatifleri, 47, 49, 52, 64, 79, - kredi, 43, 46, 50, 51, - krediler, 155, - üretim, 24, 56.
Ziya (Esen) Bey (Çankırı Mebusu), 122.
Ziya Bey (Bursa Askeri Lisesi Müdürü, Kaymakam), 218.
Ziya Bey (Cebelibereket Valisi), 216.

Ziya Bey (Cumhuriyet Halk Fırkası Başkâtibi), 136.
Ziya Bey, 260.
Ziya Gevher (Etili) Bey (Çanakkale Mebusu), 121.
Ziya Paşa, 211.
Ziya Yahya Bey (Kaymakam, Jandarma Mıntıka Kumandanı), 218.
Ziyaettin (Başara) Bey (Sıvas Mebusu), 123.
Zogu (Zogo) (Arnavutluk Kralı), 250.
Zonguldak, 39, 120, 124, 216, 383.
Zora, 247.
Zühtü Bey (Riyaseti Cumhur Kalemi Mahsusu'ndan), 382.
Zülfü Bey (Diyarbekir Mebusu), 122.

KİTAP